

**PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
KÁNONJOGI POSZTGRADUÁLIS INTÉZET**

**A SZEMÉLYI ELV KOMPLEMENTARITÁSÁRÓL
A II. VATIKÁNI ZSINAT UTÁNI
EGYHÁZJOGBAN**

Doktori disszertáció

Moderátor: Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm O. Praem. DSc.

Készítette: Simon-Wagner István

Budapest

2018

Előszó

Kánonjogi tanulmányaim során alakult ki bennem az érdeklődés az új, nem területi elven alapuló hierarchikus közösségek iránt. A témában való elmélyülés során tapasztaltam meg, hogy bár voltak időszakok, amikor a területiség dominanciája az Egyház hierarchikus szerveződése során elég markáns volt, tulajdonképpen sosem volt egyeduralkodó princípium, hiszen vele együtt koexistált a személyi elv is. A XIX-XX. századi társadalomnak a mobilitása, a lelkipásztorkodás terén új kihívások elé állította az Egyházat, melyekre adekvát választ kellett adni. XII. Piusz (1939-1958) pápasága idején több olyan struktúra jött létre, mely személyi elv alapján szerveződött. Azonban e téren a II. Vatikáni Zsinat hozott lényeges áttörést azzal, hogy elfogadta a személyi elv komplementaritását. A Zsinat felvetette a személyi prelatura létrehozásának a gondolatát¹, a második kodifikáció rögzítette a személyi prelaturára vonatkozó általános normákat², Szent II. János Pál pápa (1978-2005) pedig 1982. november 28-án felállította az első személyi prelaturát, az *Opus Dei*-t.

A szentéletű pápa a tábori vikariátusokat is újraszabályozta, és 1986-ban új szervezeti formát adott nekik létrehozva a katonai ordinariátusokat. Utóda XVI. Benedek pápa (2005-2013) az egyesülni kívánó anglikán csoportoknak fektette le a szervezeti kereteket 2009-ben. Közben más predominánsan személyi struktúrák is születtek, mintegy jelezve a mai pluralista, mobilis és globalizált társadalmunkban a területi szerveződési elv elégtelen voltát. Jelen munkámban a történeti részen keresztül szeretném bemutatni a két szerveződési elv alternációját a századok során, a kánonjogi részen keresztül pedig a főbb személyi struktúrákat veszem górcső alá.

Számomra nagy örömet jelentett ez a vizsgálódás és különösen élveztem a jogtörténész Jean Gaudemet írásait, valamint a két OD³ kanonistának Antonio Viana Tomé és Eduardo Baura de la Peña-nak a műveit.

Szeretnék köszönetet mondani főpásztoromnak, Dr. Udvardy György pécsi megyéspüspök úrnak, hogy bízott bennem, egyházbizományaimat támogatta és türelemmel volt irányomban.

Szeretnék köszönetet mondani Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm rektor úrnak, a dolgozat témavezetőjének, aki a dolgozat megírása közben mindvégig nagy készséggel irányította és értékes tanácsaival segítette munkámat.

Szeretnék köszönetet mondani a Kánonjogi Posztgraduális Intézet minden tanárának, és munkatársának azért az áldozatos munkáért, amit értünk végeztek, végeznek.

¹ Vö. PO 10b.

² Vö. CIC 294 - 297. kk.

³ Opus Dei

Tartalom

ELŐSZÓ.....	2
TARTALOM.....	3
RÖVIDÍTÉSEK.....	6
BEVEZETÉS	10
1. ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK.....	15
1.1. A TÉMA KÖRÜLHATÁROLÁSA	15
1.2. FOGALMAK TISZTÁZÁSA	19
1.2.1. <i>A hierarchikus közösségek és az egyházi körülhatárolások</i>	19
1.2.2. <i>Területiség; területi elv</i>	21
1.2.3. <i>Személyiség, személyi elv</i>	22
2. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS.....	26
2.1. AZ EGYHÁZ KORAI IDŐSZAKA (I - VI. SZÁZAD).....	26
2.1.1. <i>Az első keresztény közösségek</i>	27
2.1.2. <i>A II – III. századi fejlődés</i>	29
2.1.3. <i>A zsinatok korának Egyháza</i>	31
2.2. A KÖZÉPKOR.....	34
2.2.1. <i>A kora középkori fejlődés (VI-XI. század)</i>	35
2.2.2. <i>Az érett középkori fejlődés (XI- XV. század)</i>	40
2.2.3. <i>A IV. Lateráni Zsinat 9. konstitúciója</i>	47
2.2.4. <i>A keleti-latin patriarkátusok rendszere</i>	48
2.3. A TRIDENTIN KORSZAK.....	50
2.4. AZ ELSŐ KODIFIKÁCIÓ	55
2.5. A II. Vatikáni Zsinat (1962-1965)	59
2.5.1. <i>Az egyháztani fejlődés előzményei</i>	59
2.5.2. <i>A II. Vatikáni Zsinat ekkléziológiája</i>	60
2.5.3. <i>A személyi elv a II. Vatikáni Zsinat tanításában</i>	65
2.6. ÖSSZEGZÉS	69
3. A KOMMUNIO ÉS SZEMÉLYI STRUKTÚRÁK AZ EGYHÁZBAN.....	71
3.1. A SZEMÉLYI STRUKTÚRÁK NÉHÁNY ELŐZMÉNYE	71

3.2.	A SZEMÉLYI STRUKTÚRÁK TIPOLÓGIÁJA	75
3.3.	A RÉSZEGYHÁZAK ALAPTÍPUSA ÉS A SZEMÉLYI STRUKTÚRÁK	77
3.4.	A SZEMÉLYI HIERARCHIKUS STRUKTÚRÁK KÖZÖS VONÁSAI	80
3.5.	A SZEMÉLYI PRELATÚRA	82
3.5.1.	<i>A prelatúra szemantikai fejlődése és történelmi előzményei</i>	82
3.5.2.	<i>A személyi prelatúra kodifikációja</i>	85
3.5.3.	<i>A személyi prelatúrára vonatkozó egyetemes normák</i>	86
3.5.4.	<i>A személyi prelatúra status theologicusa</i>	89
3.5.5.	<i>A személyi prelatúra status iuridicusa</i>	93
3.5.6.	<i>Az Opus Dei személyi prelatúra</i>	94
3.5.7.	<i>Az Ut Sit apostoli konstitúció</i>	99
3.5.8.	<i>A Praelaturae personales nyilatkozat</i>	100
3.5.9.	<i>Az Opus Dei személyi prelatúra rövid elemzése</i>	102
3.5.10.	<i>A személyi prelatúra új alkalmazási lehetőségei</i>	112
3.6.	A SZEMÉLYI ORDINARIÁTUSOK.....	116
3.6.1.	<i>A személyi ordinariátusok status theologicusa</i>	116
3.6.2.	<i>A személyi ordinariátusok status iuridicusa</i>	119
3.6.3.	<i>A katonai ordinariátus</i>	119
3.6.3.1.	<i>A katonai ordinariátus történelmi előzményei és kodifikációja</i>	120
3.6.3.2.	<i>A Spiritualis militum curae apostoli konstitúció</i>	122
3.6.3.3.	<i>A katonai ordinariátus elemzése</i>	124
3.6.4.	<i>A személyi ordinariátus</i>	136
3.6.4.1.	<i>A személyi ordinariátus előzményei</i>	137
3.6.4.2.	<i>Az Anglicanorum coetibus apostoli konstitúció</i>	138
3.6.4.3.	<i>A Norme Complementari dokumentum</i>	142
3.6.4.4.	<i>A jelenlegi személyi ordinariátusok</i>	146
3.6.4.5.	<i>Az anglikánok integrációjának eszközei</i>	149
3.6.4.6.	<i>Az AC szerinti személyi ordinariátus elemzése</i>	151
3.6.5.	<i>A keleti katolikusok rituális ordinariátusai</i>	169
3.6.5.1.	<i>A rituális ordinariátusok történelmi fejlődése</i>	170
3.6.5.2.	<i>A II. Vatikáni Zsinat és a keleti katolikusok</i>	175
3.6.5.3.	<i>A keleti hívek lelkigondozásának a két Kódex által előírányzott struktúrái</i>	178
3.6.5.4.	<i>A keleti hívők rituális ordinariátusainak elemzése</i>	180
3.7.	A SZEMÉLYI APOSTOLI ADMINISZTRATÚRA.....	194
3.7.1.	<i>A személyi apostoli kormányzás alapításának történelmi háttere</i>	195
3.7.2.	<i>Az Animarum bonum dekrétum</i>	196
3.7.3.	<i>A személyi apostoli kormányzás elemzése</i>	199
3.8.	A KATOLIKUS KELETI EGYHÁZAK	206
3.8.1.	<i>Az unitus egyházak</i>	206

3.8.2.	<i>Területiség és személyiség a keleti katolikus egyházakban</i>	212
3.8.3.	<i>A katolikus-ortodox párbeszéd és eredményei</i>	217
3.9.	SZEMÉLYI STRUKTÚRÁK A MAGYAR EGYHÁZBAN	221
3.10.	A VÁNDORLÁS EGYHÁZI KIHÍVÁSAI	228
3.10.1.	<i>A mens legislatoris fejlődése</i>	229
3.10.2.	<i>A missziós lelkipásztorkodás struktúrái</i>	234
4.	KONKLÚZIÓ	244
	FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM	253
	FORRÁSOK	253
	SZAKIRODALOM	263
	INTERNETES FORRÁSOK	284
	SOMMARIO	288

Rövidítések

AA	Apostolicam Actuositatem
AAS	Acta Apostolicae Sedis
Aa.Vv.	Auctores varii
AB	Animarum Bonum
AC	Anglicanorum coetibus
a cura di, cur., dir. hrsg.	szerkesztette
Adh. ap. postsyn.	Adhortatio Apostolica postsynodalis
AG	Ad gentes
Alloc.	Allocutio
Ap.Csel.	Apostolok Cselekedetei
ARCIC	Anglican-Roman Catholic International Commission
art., cikk.	cikkely
ASS	Acta Sanctae Sedis
BCP	Book of Common Prayer
CA	Crebrae allatae
CCEO	Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium
CD	Christus Dominus
CDF	Congregazione per la dottrina della fede
CIC	Codex Iuris Canonici
CICO	Codex Iuris Canonici Orientalis
CIPOD	Codex Iuris Particularis Operis Dei
CL	Christifideles laici
CN	Communio notio
ComEx	Comentario Exegético al Código de Derecho Canónico
Const. Ap.	Constitutio Apostolica
Const. Dog.	Constitutio Dogmatica
Const. Past.	Constitutio Pastoralis
CS	Cleri Sanctitati
CV II	Concilio Vaticano II
Decr.	Decretum
Decl.	Declaratio

DGDC	Diccionario general de derecho canónico
Dir.	Directorium
DI	Dominus Iesus
DS	Denzinger-Schönmetzer
ed.	editor
ED	Ecclesia Dei
EDB	Edizioni Dehoniane Bologna
Ef.	Efezusi levél
Enc.	Encyclica
Ep.	Epistola
Ep.Ap.	Epistola Apostolica
EM	Erga migrantes
ES	Ecclesiae Sanctae
EV	Enchiridion Vaticanum
Fil.	Filippi levél
főszerk.	főszerkesztő
GS	Gaudium et spes
Ibid.	ibidem
ill.	illetve
Instr.	Instructio
Jn.	János evangéliuma
kán.	kánon
KEK	Katolikus Egyház Katekizmusa
kk.	kánonok
1Kor.	Korintusiaknak írt első levél
2Kor.	Korintusiaknak írt második levél
Kr. u.	Krisztus után
Ld.	lásd
LG	Lumen Gentium
Litt.	Litterae
Litt. Ap.	Litterae Apostolicae
Litt. circ.	Litterae circulares
Litt. Enc.	Littera Encyclica

Lk.	Lukács evangéliuma
LUP	Lateran University Press
MD	Mediator Dei
Mk.	Márk evangéliuma
MKL	Magyar Katolikus Lexikon
MKPK	Magyar Katolikus Püspöki Konferencia
Mons.	Monsignore
MP	Motu proprio
Mt.	Máté
n. n ^o	numero
NC	Norme complementari
NE	Nemo est
Not. dir.	Notae directivae
OD	Opus Dei
OE	Orientalium Ecclesiarum
ÖAKR	Österreichisches Archiv für Kirchenrecht
p.	pagina
PC	Perfectae caritatis
PO	Presbyterorum ordinis
PP	Praelaturae personales
pl.	például
pt.	pont
pk.	püspök
REU	Regimini Ecclesiae Universae
RM	Redemptoris missio
Róm.	Római levél
SA	Sacrorum Administrum
SC	Sacrosanctum Concilium
SJ	Societas Jesu
sz.	század
szerk.	szerkesztette
SBVM	Society of the Blessed Virgin Mary
SMC	Spirituali militum curae

TAC	Traditional Anglican Communion
1Tessz.	Tesszalonikaiakhoz írt első levél
1Tim.	Timoteusnak írt első levél
Tit.	Titusz
tk.	tulajdonképpen
Typ.Pol. Vat.	Typis Polyglottis Vaticanis
ún.	ügynevezet
Uo.	ugyanott
UR	Unitatis redintegratio
USA	Amerikai Egyesült Államok
US	Ut sit
UUS	Ut unum sint
Vö.	vesd össze

Bevezetés

A Szentírás tanúsága szerint a mi Urunk Jézus Krisztus egyetemes üdvözítő⁴, aki részesítette Egyházát saját hármasküldetésében - *tria munera*⁵-, és elsődleges feladatként hirdeti az üdvösség jó hírét, ahogy Boldog VI. Pál pápa tanította: „Az Egyház az evangélium hirdetése végett létezik.”⁶

Az evangelizáció feladata arra ösztönözte az Egyházat, hogy rugalmasan szerveződjön összhangban azzal az alkotmánnyal, amit isteni alapítójától kapott, annak érdekében, hogy meg tudjon felelni minden hely és minden idő pasztorális kihívásának.

Hagyományosan területi elven történt ez a szerveződés, s ma is az Egyház hierarchikus felépítésében a területiség dominál.⁷ A II. Vatikáni Zsinat is a területiségből kiindulva definiálta a részegyház legtipikusabb fajtáját, az egyházmegyét, és „Isten népe részének” nevezte.⁸ Ugyanakkor a területiség *quasi* - ekkluzivitásával szemben, a Zsinat kilátásba helyezte a misszió hatékonyságának fokozása végett a rugalmasság érvényesülését ott, ahol a szokásos struktúrák elégtelenek arra, hogy válaszoljanak a mai kor pasztorális igényeinek.⁹

Ezért a II. Vaticanum utáni időkben a részegyházak mellett (egyházmegyék és a vele jogban ekviparált¹⁰ közösségek), megjelentek új köztes figurák, élükön olyan személlyel, aki püspöki karakterrel bír¹¹, de akinek nem könnyű meghatározni a helyét és szerepét az Egyház egészében. Ezt a nehézséget próbálták áthidalni különféle analógiák alkalmazásával; különösen a klasszikus dichotómiát (*diocesis-episcopus*) vették alapul. Tény az, hogy ezek az új figurák az Egyház hierarchikus szerkezetéhez tartoznak, és maguk is hierarchikus struktúrák. Ilyen új figura a személyi prelátúra, melyről már a II. Vatikáni Zsinat kezdett beszélni; a tábori helynökségek helyébe lépő

⁴ Vö. *1Tim 2,5*: „Isten azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön és eljusson az igazság ismeretére, mert egy az Isten, mindnyájunk Atyja, és egy a közvetítő, Jézus Krisztus, aki áldozatul adta magát mindenkiért.” DI 14.: „Katolikus hitigazságként kell tehát szilárdan hinni, hogy a Szentháromság egy Isten egyetemesen üdvözítő akarata egyszer s mindenkorra fölkínáltott és megvalósult Isten Fia megtestesülésének, halálának és föltámadásának misztériumában.” Vö. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Decl. *Dominus Iesus*, 6 augusztus 2000, in *AAS* 92 (2000) 742-765, különösen 755.

⁵ Vö. *Mt 28,18-20*: „Nekem adatott minden hatalom a mennyben és a földön. Menjetek tehát és tegyétek tanítványommá mind a népeket, megkeresztelvén őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében, és tanítván őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek. Íme, én veletek vagyok minden nap a világ végezetéig.”

⁶ PAULUS PP. VI, Adhort.ap.postsyn. *Evangeliu nuntiandi*, 8 decembris 1975. nr. 14, in *AAS* 68 (1976) 13.

⁷ CIC 372 kán. 1. §: "Szabálynak kell tekinteni, hogy Isten népének egyházmegyét vagy más részegyházat alkotó része területileg legyen körülhatárolva, és így magában foglaljon minden krisztushívót, aki az adott területen lakik."

⁸ CD 11: „Az egyházmegye Isten népének része, mely egy püspök és presbitériuma vezetésére bízott, hogy pasztorálisan ragaszkodva s tőle evangélium és az Eucharisztia által a Szentlélekben összegyűjtve részegyházat alkosson, melyben valóban jelen van és tevékeny Krisztus egy, szent katolikus és apostoli Egyháza.”

⁹ Vö. PO 10.

¹⁰ Jogilag hasonló elbírálásban részesülő (hasonított).

¹¹ Sok olyan püspök van az Egyházban, aki bár valódi püspöki szolgálatot lát el, mégsem áll egy részegyház élén. Vö. DE PAOLIS, V., *Nota sul titolo di consacrazione episcopale*, in *Ius Ecclesiae* 14 (2002) 59–79.

katonai ordinariátusok; a speciális igények szülte személyi ordinariátus; a területükön kívül élő keleti katolikusok latin ordinariátusai és a szakadár közösség *plena communio*-ját facilitáló személyi apostoli adminisztrátúra. Az első kettőre utal a Hittani Kongregáció *Communio Notio* kezdetű levelének 16. pontja: „*léteznek az Apostoli Szentszék által alapított közösségek és intézmények, melyek különleges lelkipásztori feladatokat látnak el.*”¹² Ezen struktúrák közös jellemzője a személyi elv szerinti körülhatárolás, amely azonban nem nélkülözi teljességgel a területiséget, valamint az, hogy speciális lelkipásztori igények (*ad peculiaria opera pastoralia*) kielégítése végett lettek felállítva. Tevékenységük *complementer* jellegű, egyszerre több részegyház javát szolgálják, mert azok a krisztushívők, akikre irányul, nem szűnnek meg a területi részegyházak tagjai lenni.

Az Apostoli Szentszék mai törvényhozásában és gyakorlatában a körülhatárolás - *circumscriptio* - egy általános értelemben vett jogi fogalom, mely magában foglalja a részegyházak minden típusát, akár területileg, akár személyi kritériumok alapján vannak körülhatárolva.

Területileg szerveződnek a következők: az egyházmegye (*diocesis*), a területi prelatúra (*praelatura territorialis*), a területi apátság (*abbatia territorialis*), az apostoli vikariátus (*vicariatus apostolicus*), az apostoli prefektúra (*praefectura apostolica*), és a stabil módon emelt apostoli kormányzóság (*administratio apostolica*).

Személyi kritériumok alapján szerveződnek: a személyi prelatúra (*praelatura personalis*), a katonai ordinariátus (*ordinariatus militaris*), az apostoli ordinariátus vagy rituális ordinariátus (*ordinariatus apostolicus*), a személyi ordinariátus (*ordinariatus personalis*), és a személyi apostoli kormányzóság (*administratio apostolica personalis*).

A személyi prelatúra egy azon kísérletek közül, amelyekkel a II. Vatikáni Zsinat próbált szembenézni a XX. században felmerülő új pasztorális problémákkal.¹³ Az első és mindeddig az egyetlen személyi prelatúra felállítását, Szent II. János Pál pápa rendelte el 1982. november 28-án. Az *Opus Dei* egy „genetikus csoda” (*miracolo genetico*) - mondja Eduardo Baura de la Peña, a római Pontificia Università della Santa Croce professzora.¹⁴ Szent II. János Pál pápa pedig, egyik beszédében

¹² Vö. CN 16: „Quo plenius eluceat hic aspectus communionis ecclesialis -unitas nempe in diversitate-, consideretur necesse est institutiones et communitates exsistere ab Apostolica Auctoritate constitutas ad peculiaria opera pastoralia perficienda.”

¹³ GENTILE, C., *Le prelatore personali*, Milano 2011. 8-9.

¹⁴ BAURA, E., *Le attuali riflessioni della canonistica sulle prelatore personali: Suggestimenti per un approfondimento realistico*, in Aa.Vv., *Le prelatore personali nella normativa e nella vita della Chiesa*, Cedam, Padova 2002. 15-53. URL: <http://baura.pusc.it/files/riflessioni%20sulle%20prelatore.pdf>, Utolsó letöltés: 2017. november 30. (25. oldal). „L’Opus Dei é un autentico „miracolo genetico”, un ente associativo, nato dalla volontà dei suoi membri...può diventare un’organizzazione pastorale plasmata in un tipo di ente previsto per la migliore distribuzione del clero e per la realizzazione di peculiari attività pastorali sotto la guida di un prelatore quale Ordinario proprio.”

organikusan strukturált intézménynek nevezte, melynek különleges küldetése találkozik vagy egyesül minden részegyház evangélizáló küldetésével.¹⁵

A korábbi tábori helynökség¹⁶ helyébe lépett a Szent II. János Pál pápa által 1986. április 24-én felállított katonai ordinariátus. Célja azonos az Egyház céljával: a *traditio Evangelii*¹⁷, annak legteljesebb páli értelmében (Róm 1,16). Pekuliaritása, különlegessége abban áll, hogy az evangélizálás tábori/katonai keretek között történik. Jelenleg 36 katonai ordinariátus működik a világegyházban.

A keleti katolikusok latin ordinariátusait, az ún. apostoli ordinariátusokat a Szentszék azoknak a bármilyen rítushoz tartozó keleti katolikusok lelkigondozására alapította, akik tartózkodási helyükön nem rendelkeznek saját hierarchiával. Ezt a személyi jellegű kánonjogi figurát elsősorban a praxis konfigurálta, de forrásai között említhető a CIC 383. kán. 2.§-sa¹⁸ és a CCEO 916. kán. 5.§-sa¹⁹ is. 1912. július 15-én jött létre az első ilyen ordinariátus, amikor Szent X. Piusz pápa (1903-1914) az *Officium supremi apostolatus* apostoli levelével²⁰ rendezte a Kanadában élő ruténok lelkipásztori ellátását. Jelenleg kilenc országban létezik apostoli ordinariátus: Argentína, Brazília, Franciaország, Spanyolország, Ausztria (csak bizánci rítusúaknak), Lengyelország, Kelet-Europa (csak örmény katolikusoknak), Románia (csak örmény katolikusoknak), és Görögország (csak örmény katolikusoknak).

Az egyházba való csoportos inkorporáció nem új jelenség. Az észak-indiai amritsari anglikán egyházmegye és az USA-beli „episzkopális” személyi plébániák jó példák erre. Ezen tapasztalatok alapján dolgozott ki a Szentszék egy egyetemes modellt, mely megfelelő jogi és strukturális kereteket biztosít az efféle igényeknek. Ez az új jogintézmény nem más, mint a XVI. Benedek pápa által, 2009. november 4-én felállított személyi ordinariátus. A Szentatya meg akarta őrizni az „anglikán örökség” gazdagságát a katolikus egyház számára. Ezek az ordinariátusok a latin rítus részei és jelenleg három van belőlük a világon: Egyesült Királyság, Ausztrália és Egyesült Államok/ Kanada.

¹⁵ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso del 17 marzo 2001 ai partecipanti all'Incontro sulla "Novo millennio ineunte" promosso dalla Prelatura dell'Opus Dei*, in *L'Osservatore Romano*, 18 marzo 2001. 6. „Prelatura è organicamente strutturata, cioè dei sacerdoti e dei fedeli laici, uomini e donne, con a capo il proprio Prelato. la missione peculiare della Prelatura confluisca nell'impegno evangelizzatore di ogni Chiesa particolare.”

¹⁶ VARGA J., *tábori vikariátus*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XIII. Budapest 2008. 581-583.

¹⁷ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Nota dottrinale su alcuni aspetti dell'evangelizzazione*, Città del Vaticano 2007. 2. pt.: „La Chiesa ha come missione la traditio Evangelii.”

¹⁸ CIC 383. kán. 2. §: „Ha vannak egyházmegyéjében más rítusú hívek, ezek lelki szükségleteiről akár olyan rítusú papok vagy plébániák, akár püspöki helynök útján gondoskodják.”

¹⁹ CCEO 916. kán. 5. §: „Azokon a helyeken, ahol valamely sajátjogú egyház krisztushívői számára még exarchátust sem hoztak létre, e krisztushívők saját hierarchájának a másik sajátjogú egyház helyi hierarcháját kell tekinteni — akár a latin egyházét is —, fenntartva a 101. kán-t; ha viszont többen vannak, azt kell saját [hierarchának] tekinteni, akit az Apostoli Szentszék, vagy ha valamely pátriárkai egyház krisztushívőiről van szó, a pátriárka az Apostoli Szentszék hozzájárulásával kijelölt.”

²⁰ PIUS PP. X, Litt. Ap. *Officium supremi Apostolatus*, 15 iulii 1912, in *AAS* 4 (1912) 555-556.

Egyetlen személyi egyházmegye²¹ sem létezik ma a Latin Egyházban. 2002. január 18-án Szent II. János Pál pápa a Püspöki Kongregáció *Animarum bonum* kezdetű²² dekrétumával a brazíliai tradicionalista katolikusok számára létrehozta a Campos-i Vianney Szent János személyi apostoli adminisztratúrát.

- **A vizsgálat módszere**

A dolgozat első statikus részében a két strukturáló elv (területiség és személyiség) alakulását, fejlődését, érvényesülését mutatom be intézménytörténeti megközelítésben.

A dinamikus részben a személyi elv szerint konfigurált hierarchikus struktúrák ismertetésén keresztül mutatom be a hatályos jogi szabályozást és igyekszem szisztematikusan összegezni a téma *status quaestionis*-át.

A konklúzióban röviden felvázolom a *status quaestionis*-t, választ adok a bevezető részben feltett kérdésekre és javaslatot teszek egy előremutató megoldásra.

- **Célkitűzések**

Az értekezésben a következő kérdésekre keresem a választ:

- *Hogyan fejlődött és érvényesült a történelem során a területi és személyi strukturáló elv az Egyház életében és jogrendjében?*
- *Melyek azok a történelmi változások, amelyek katalizátorként hatottak a személyi kritérium érvényesülésére?*
- *Milyen hatással volt a II. Vatikáni Zsinat a személyi strukturáló elvre?*
- *Hogyan érvényesül a "personalitas" a jelenkori Egyház struktúráiban?*
- *A személyi elv egy alternatívája vagy egy komplementuma a területi elvnek?*

Ennek megfelelően a dolgozat ekképpen tagolódik:

Az első részben körülhatárolom a témát és tisztázom a fontosabb fogalmakat.

A második részben az Egyház szervezeti fejlődésén keresztül áttekintem a két körülhatárolási kritérium komplementaritását.

A harmadik rész célozza meg a személyi struktúrákra vonatkozó hatályos jog bemutatását. Elsősorban a II. Vatikáni Zsinat ekkleziológiáját analizálom, mint a személyi elv egyik fő forrását,

²¹ Vö. CIC 372. kán. 2.§.

²² Vö. AAS 94 (2002) 305-308.

majd a két nagy személyi struktúra-csoport (prelatúra, ordinariátus) általános jellemzése után, rátérek - a teljesség igénye nélkül – a személyi kritérium szerint szerveződő cirkumszkripciók²³ bemutatására.

A dolgozat végén röviden kitérek a katolikus keleti egyházakban érvényesülő területiségre és személyiségre, valamint a katolikus-ortodox párbeszédre; érintőlegesen megemlítem a magyar egyházban található személyi struktúrákat, majd a vándorlás egyházi kihívásainak bemutatásával zárom a dolgozatot.

Bízom abban, hogy jelen elemzésem, kellően világos és tényszerű képet mutat be a posztkonciliáris egyházjognak az említett sajátos intézményeiről, így az abban foglalt részterületek további kutatását is előmozdítja.

²³ A kánonjogi terminológiában létjogosultságot nyert latin *circumscriptio* magyarított alakja. Magában foglalja mind a részegyház teológiai fogalmát, mind a jogban hozzá hasonló komplementer struktúrákat.

1. ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK

1.1. A téma körülhatárolása

Isten népe területi vagy személyi kritériumok alapján szerveződik.

A régi jog (*ius vetus*), a kodifikáció előtti jog még kötődik a területi elemhez, melynek középkori gyökerei vannak, és nem kis mértékben kapcsolódik a hatalom feudális nézetéhez, melynek központjában a föld, a *territorium* állt. Az első kodifikáció során a területi elemnek közvetlen relevanciája volt az egyházmegye és a plébánia meghatározása szempontjából, hiszen csak ott, ahol létezik egy terület beszélhetünk egyházmegyéről és plébániáról.²⁴ Az 1917 CIC-ben a terület az egyházi struktúra egyetlen szerveződési kritériuma legyen szó akár nagyobb egységekről, mint pl. az egyházmegye, a nullius apátság vagy prelátúra, az apostoli vikariátus vagy prefektúra²⁵ stb., akár kisebb egységekről, mint a plébánia.²⁶

A '17-es CIC (*Codex Pio-Benedictino*) nyelvezete egyértelmű e tekintetben: "*territorium cuiuslibet dioecesis dividatur in distinctas partes territoriales*" (*can. 216*); "*Territoria quae erecta non sunt in dioeceses reguntur per Vicarios vel Praefectos apostolicos...*" (*can. 293*) A '17 CIC a részegyházat a *territorium* elve alapján definiálta: *can. 216 §. 1.*

Az Egyház úgy jelenik meg a '17-es Kódexben, mint területi egységek összessége, melyek csúcán a hierarchia egyik tagja áll (püspök, más prelátus, plébános), kinek joghatósága alá tartoznak mindazok, akik a területen lakóhellyel vagy pótlakóhellyel rendelkeznek. És ennek a területi rendezőelvnek elsődleges eleme a '17-es Kódexben a plébánia. Adva van ugyanakkor az a lehetőség, hogy a Szentszék külön engedélyével az illetékes egyházi hatóság ugyanazon városban, vagy ugyanazon a területen személyi plébániákat létesítsen nyelvi vagy nemzetiségi alapon.²⁷

Ehhez a fejlődéshez nagyban hozzájárult Mons. Eugenio Pacelli analízise 1912-ből, mely segítette elfogadni egyes törvények személyes jellegét. A későbbi pápa egy szép szintézisét adta a területi és személyi törvények közötti feszültségnek. Szerinte általános értelemben minden törvény

²⁴ PUNZI NICOLÓ, A. M., *I principi per la revisione del Codice di Diritto Canonico. La ricensione giuridica del Concilio Vaticano II*, Giuffrè, Roma 2000. 549-560.

²⁵ CIC (1917) 215. kán. 1.§: „Egyedül a legfőbb egyházi hatalomnak dolga egyházi tartományokat, egyházmegyéket, nullius apátságokat vagy prelaturákat, apostoli vikariátusokat és prefektúrákat alapítani, másképp körülhatárolni, felosztani, egyesíteni, megszüntetni.”

²⁶ CIC (1917) 216. kán.1.§: „Minden egyes egyházmegye területét osszák különböző részekre; minden egyes résznek külön templomot jelöljenek ki meghatározott néppel, és külön lelkiigazgatót, mintegy lelkipásztort állítsanak annak élére a lelkek szükséges gondozására.”

²⁷ CIC (1917) 216. kán.4.§: „Külön apostoli engedély nélkül nem alapíthatók plébániák különböző nyelvű, vagyis nemzetiségű hívek számára, akik ugyanabban a városban, vagy területen laknak, sem nem létesíthetők családi, vagy személyes plébániák...”

szükségszerűen személyes, sajátos értelemben azonban a törvények lehetnek személyesek vagy reálisak/dologiak, területiek vagy helyiek. A törvény személyes, amennyiben közvetlenül és elsődlegesen az emberre vonatkozik (életkorára, jog-, vagy cselekvőképességére); a törvény reális, amikor közvetlenül és elsődlegesen a dolgokat érinti; a törvény területen-kívüli, amikor hatályos bárhol is tartózkodik az alanya és tisztán területi vagy helyi, amennyiben csak egy területen belül van hatálya.²⁸

Nemcsak az egyházi struktúra esetében, hanem a *sacra potestas* kiterjedésének a meghatározásánál is kiemelkedő kritérium a területiség. Ennek teológiai oka van. A helyi egyház teológiájában a hely funkciója nem marginális, hiszen a különböző egyházak függenek azon helyek földrajzi, történelmi, és kulturális körülményeitől, amelyekben megnyilvánulnak. Ezért ahogy Adolfo Longhitano mondja, minden egyház sajátos identitása elválaszthatatlanul kötődik egy helyhez és egy kultúrához.²⁹

Érdekes megfigyelni tehát, hogy miközben az első kodifikáció megerősítette a törvények területiségének elvét (can. 8 CIC/17)³⁰, a normák mégis lehettek személyi jellegűek.

Időközben a korábbi idők életstílusát, melyre jellemző volt a területi stabilitás felváltotta egy mobilitással teli életstílus. A migráció jelensége, a különböző szociális faktorok új pasztorális igényeket támasztottak, melyek túlléptek az egyházmegye határain. Az emberek életterét ma már nem csak a lakás határozza meg, hanem egyre inkább egyéb faktor is, mint a munka, a közös érdeklődés vagy egyéb személyes körülmények. Ebből a háttérből kiindulva érthető a területi elv reformjának a szükségessége. Nem a területi elv létjogosultságát, tartós fennmaradását, perzisztenciáját kellett felülvizsgálni, hanem annak kizárólagosságát.

1959. január 25-én jelentette be Szent XXIII. János pápa a Falakon Kívüli Szent Pál Bazilikában az 1917-es Kódex átdolgozását abban a beszédében, melyben bejelentette a római egyházmegyei zsinat és a II. Vatikáni Zsinat összehívását is.³¹ 1961. dec. 25-én pedig aláírta a *Humanae salutis* apostoli

²⁸ PACELLI, E., *La personnalité et la territorialité des lois particulièrement dans le droit canon. Etude historique-juridique*, Roma 1945, 1-29. „Dans le sens générique toute loi est nécessairement personnelle... Dans le sens spécifique au contraire les lois peuvent être appelées personnelles par opposition soit aux lois réelles, soit aux lois territoriales ou locales. Dans le premier sens la loi est personnelle quand elle concerne directement et principalement la personne par exemple son état et sa capacité; la loi est réelle quand elle concerne... les choses. Dans le deuxième sens. La loi est personnelle ou extra-territoriale lorsqu'elle engage la personne... n'importe où, même hors du territoire. La loi est au contraire purement territoriale ou locale lorsqu'elle a son efficacité seulement dans les limites du territoire.” Vö. CAPARROS, E., *Territoriality and Personality in The Canon Law System*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 316.

²⁹ LONGHITANO, A., *Le chiese particolari*, in Aa.Vv., *Chiesa particolare e strutture di comunione*, Bologna 1985.28.

³⁰ CIC (1917) Can. 8. §1.: „Leges instituuntur, cum promulgantur. §2. Lex non praesumitur personalis, sed territorialis, nisi aliud constet.”

³¹ IOANNES PP. XXIII, *Sollemnis allocutio*, 25 ianuarii 1959, in *AAS* 51 (1959) 65-69.

konstitúciót³² mellyel összehívta a II. Vatikáni Zsinatot, és annak kezdő időpontját 1962. okt. 11-ben állapította meg.³³

A zsinat nagy, ún. „kopernikuszi fordulatot”³⁴ hozott a katolikus Egyház életében, különösen ekkleziológiai szemlélete szempontjából. A zsinatot előkészítő munkálatok során az egyházmegye-részegyház meghatározása nagy változáson ment át. A Zsinat egyik újítása az előző kódex normatívájával szemben az volt, hogy a területi kritérium mellett szerepelt a személyi is. A II. Vatikáni Zsinat erősen relativizálta a terület jelentőségét, mint a részegyház konstitutív elemét. A terület csak egy meghatározó eleme "Isten népe egy részének". Anélkül, hogy a legkisebb mértékben is támadta volna az Egyház hierarchikus természetét, nem ebből a vízióból indult ki, hanem Isten népének bibliai képéből. (vö. LG 9) Ez a szemlélet viszont elsősorban a személyi elemet hangsúlyozza. Ezért a Zsinat a részegyházat *portio poluli Dei*-nek definiálta.

A "*portio poluli Dei*"-nek szüksége van azonban körülhatárolási kritériumokra, és a zsinati aulában a legintenzívebb viták nem a területi elem értékéről folytak, hanem arról a veszélyről, hogy egy adott területen egyetlen joghatóságot ismerjenek el, melyre úgy tekintenek, mint az Egyház egységének a manifesztációjára.³⁵

A II. Vatikáni Zsinat új felismerései ahhoz vezettek, hogy a Kódexrevíziós Bizottság átgondolta nemcsak a törvénykönyv struktúráját, hanem sok normájának tartalmát is. A CIC (1917) reformja során a szent hierarchiával foglalkozó munkacsoportban vita alakult ki akörül, hogy milyen módon legyen körülhatárolva az egyházmegye, a részegyház, és hogyan történjék a személyi prelatúra teológiai és jogi konfigurálása. Végül közös nevezőre jutva elfogadták a CD 11 adta meghatározását az egyházmegyének, melyet szó szerint átvett a 369. kánon. A Zsinat 36 tanításában, és a '83-as Kódex 37 helyén, az egyházmegye nem területi egység, hanem „*portio populi Dei*”, a plébánia pedig „*coetus fidelium*”³⁸; *communitas localis*³⁹; ill. *cristifidelium*”.⁴⁰

³² IOANNES PP. XXIII, Const. Ap. *Humanae salutis*, 25 decembris 1961, in *AAS* 54 (1962) 5-13.

³³ IOANNES PP. XXIII, MP. *Consilium*, 2 februarii 1962, in *AAS* 54 (1962) 65.

³⁴ SCARDILLI, P. D., *I nuclei ecclesiologici nella costituzione liturgica del Vaticano II*, Roma 2007. 237.

³⁵ Ld. nota 23.

³⁶ CD 11a.: „Az egyházmegye Isten népének része, mely egy püspök és presbitériuma vezetésére bízott, hogy pásztorához ragaszkodva s tőle evangélium és az Eucharisztia által a Szentlélekben összegyűjtve részegyházat alkosson, melyben valóban jelen van és tevékeny Krisztus egy, szent katolikus és apostoli Egyháza.”

³⁷ CIC 369. kán.: „Az egyházmegye Isten népének egy része, mely a püspökre van bízva, hogy a papság közreműködésével lelkiileg gondozza, hogy így pásztorához tartozva és általa az evangélium és az eucharisztia révén a Szentlélekben összegyűjtve részegyházat alkosson, melyben valóban jelen van és működik Krisztus egy, szent, katolikus és apostoli egyháza.”

³⁸ Vö. SC 42a.

³⁹ Vö. LG 28d.

⁴⁰ Vö. CIC 204. kán. 1.§.

A hatályos Kódex rendszere nagyon hasonlít a régihez azzal a fontos különbséggel, hogy a CIC (1917) 8. kán. 2.§ -ának prezumpciója a törvények területi jellegéről eltűnt. A CIC (1983) II. könyve tárgyal a krisztushívókról és Isten népének szervezeti felépítéséről. A 204. kánonban a törvényhozó kijelenti, hogy az emberek a keresztség révén válnak krisztushívóké. Ezáltal lesznek Krisztus testének tagjai és részesednek Krisztus hármasküldetésében. Ez egy doktrinális kánon, mely a LG 31a-ban gyökerezik.⁴¹

A Kódex IV. könyvében található egy másik doktrinális kánon, a 849. kánon, melynek értelmében a keresztség szükséges a személyes üdvösségre, mert eltörli a bűnöket, benne Isten fiaiként újjászületünk, és Krisztushoz leszünk hasonlóvá.⁴² Mindkettőből kitűnik, hogy a krisztológiai valóság áll az ekkleziológiai valóság alapjánál, mert az emberek a keresztségben Krisztusba öltöznek, így lesznek misztikus testének tagjai és Isten szent népe.⁴³ Ehhez az elsődleges személyi elemhez szorosan kapcsolódik egy másik személyi elem, a hierarchiai, azaz a pásztoré, akinek gondozására van bízva az egyházmegyei vagy plébániai közösség: a püspök, illetve a plébános.

A '83-as Kódexben sokkal inkább kitűnik, mint a CIC (1917) -ben, hogy a terület nem egy lényegi, konstitutív eleme az egyházmegyének vagy a plébániának, hanem inkább funkcionális eleme. Kettős szerepet tölt be:

- segít annak meghatározásában, hogy ki tartozik a "*portio populi Dei*"-hez, vagyis egy egyházmegyéhez, ill. egy plébániához;
- segítséget nyújt a püspök és a plébános joghatósági kompetenciájának körülhatárolása érdekében.

A hatályos Kódexben tehát szabály szerint (*pro regula*), Isten népének részét egy meghatározott terület határolja körül⁴⁴ a lakóhely vagy pótlakóhely alapján⁴⁵, de nem szükségszerűen, mert alapíthatók személyi részegyházak is.⁴⁶

⁴¹ LG 31a.: „Világi hívőkön itt az egyházi rend és az Egyházban jóváhagyott szerzetesség tagjain kívül az összes Krisztus-hívőt értjük; tudniillik azokat, akik a keresztséggel Krisztus testébe épültek, Isten népét alkotják és Krisztus papi, prófétai és királyi hivatalának a maguk módján részeseiként az egész keresztény nép küldetését teljesítik az Egyházban és a világban.”

⁴² CIC 849. kán.: „A keresztség a szentségek ajtaja, mely tényleges alakjában vagy legalább vágyformájában szükséges az üdvösségre; általa az emberek megszabadulnak a bűnöktől, Isten gyermekeivé születnek újjá, és eltörölhetetlen jeggyel Krisztushoz hasonlóvá válva az egyház tagjai lesznek.”

⁴³ GHIRLANDA, G., *Criteri di organizzazione del popolo di Dio e di inserzione delle persone nell'economia della salvezza alla luce del libro II. del CIC 1983*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 94.

⁴⁴ CIC 372. kán. 1.§: „Szabálynak kell tekinteni, hogy Isten népének egyházmegyét vagy más részegyházat alkotó része területileg legyen körülhatárolva, és így magában foglaljon minden krisztushívót, aki az adott területen lakik.”

⁴⁵ CIC 107. kán. 1.§: „Mind a lakóhely, mind a pótlakóhely alapján saját plébánosa és ordináriusa lesz az embernek.”

⁴⁶ CIC 372. kán. 2.§: „Mégis, ahol a legfőbb egyházi hatóság megítélése szerint, az érdekelt püspöki konferenciák meghallgatása után hasznosnak tűnik, ugyanazon a területen a hívők rítusa szerint vagy más hasonló szempontból különböző részegyházak alapíthatók.”

Az Egyház úgy jelenik meg, mint a krisztushívők közössége, mely hierarchikusan van szervezve. A krisztushívők közösségét pedig különféle karizmák és funkciók tagolják, melyek között megtalálható a hierarchikus elem is.

1.2. Fogalmak tisztázása

Az Egyház evangelizációs feladata az idő, a hely és a személyek körülményeivel összhangban kell, hogy kibontakozzék. Ezért az idők folyamán az egyházi hatóság azon volt, hogy megfelelő módon biztosítsa a krisztushívők lelki és vallási szükségleteit, mégpedig olyan eszközökkel, melyeknek kánonikus szerkezete az idők folyamán változott.⁴⁷

A területi kritérium alkalmazásával, amely nem választható el teljesen a személyi elvtől, főként a keresztségnek az egyháztagságban betöltött konstitutív szerepe miatt, az egyházi hatóság ún. egységeket, kerületeket, körülhatárolásokat (*circumscriptiones*) alakított ki.

1.2.1. A hierarchikus közösségek és az egyházi körülhatárolások⁴⁸

A katolikus doktrína az egyházszervezet közösségeinek minősítésénél használja az „egyházi egység”⁴⁹ elnevezést, melyet a hatályos Kódex ugyan nem tartalmaz, de találkozhatunk vele a Pápai Évkönyvben. Az egyházi cirkumszkripció (*circumscriptio ecclesiastica*) tulajdonképpeni szerepe a krisztushívők közösségeinek csoportosítása, amelyeket az egyházi hatóság egy kormányzati hatalommal rendelkező hivatalra bíz. Az Egyház területi körülhatárolása tehát főként a joghatósági hatalom gyakorlása miatt fontos. Újszövetségi gyökerei vannak.⁵⁰

Megkülönböztetünk nagy és kis egyházi egységeket. A nagy egységek maguk is lehetnek területiek és személyi jellegűek. Vannak szükséges egységek, mint az egyházmegye, amelyhez a krisztushívők szükségszerűen hozzátartoznak, és kiegészítő egységek, mint az ordinariátusok és a személyi prelatúrák.⁵¹

⁴⁷ VIANA, A., *Complementariedad y coordinación entre los ordinariatos militares y las diócesis territoriales*, in *Fidelium Iura* 2 (1992) 241.

⁴⁸ Vö. SCHOUPPE, J. P., *Les circonscriptions ecclésiastiques ou communautés hiérarchiques de l'Église catholique*, in *Ephemerides Theologicae Lovanienses* 81 (2005) 435-476. ARRIETA, J. I., *Circumscripción eclesiástica*, in OTADUY, J. - VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, II. Pamplona 2012. 95-100. VALDRINI, P., *Comunità, Persone, Governo. Lezioni sui libri I e II del CIC 1983*, LUP 2013. 27-31.

⁴⁹ A dolgozatban a *circumscriptio ecclesiastica* magyar megfelelőjeként használom az „egyházi egység”, a „körülhatárolás” elnevezést, ill. a cirkumszkripció magyarított formát.

⁵⁰ Szt. Pál apostol írja Titusznak: „Azért hagyjalak Krétában [...], hogy városról-városra egyházi előjárókat rendelj.” (Tit.1,5)

⁵¹ VALDRINI, P., *Comunità, Persone, Governo*, 29.

Az alapvető egység a püspök által irányított egyházmegye (*diocesis*; a keleti egyházjogban: *eparchia*)⁵², mely a szó teljes értelemben vett részegyház (*Ecclesia particularis*).⁵³ Az egyházmegye élén álló püspök (*episcopus dioecesanus*) szükségszerűen apostolútot⁵⁴, és a Püspöki Kollégium tagja.⁵⁵ A többi részegyház amelyben a megkeresztelt krisztushívő megvalósítja az Egyházhoz való szakramentális tartozását, jogilag az egyházmegyéhez hasonló, teológiailag pedig olyan hely amelyben és amelyből az egy és egyetlen katolikus Egyház áll, azzal a különbséggel, hogy az alapításuk különleges körülményeinek köszönhetően, a közösség élén álló pásztorok eltérő a minősége, s így a jogi rendszere is más.

A keresztség az egyházmegyei tagság alapja⁵⁶, és ugyanez alkalmas annak igazolására, hogy a krisztushívők két cirkumszkripcióhoz is tartozhatnak.⁵⁷

A hierarchikus közösség lényegében nem különbözik az egyházi cirkumszkripciótól. A hierarchikus közösségek olyan közösségek, amelyeket az Egyház alapított, személyek egy meghatározott csoportjának, akik eredendően tartoznak hozzá, egy objektív kritérium alapján, és amelyekben a lelkipásztori gondozás az Egyház nevében történik (*cura pastoralis in nomine Ecclesiae*). Ide tartoznak: az egyházmegyék; a jogban vele hasonló elbírálás alá eső egységek; a területi prelatúra és apátság; az apostoli vikariátus és prefektúra; az apostoli kormányzóság; a személyi ordinariátusok.

A hierarchikus közösség alapvető szerepet tulajdonít annak a kritérium típusnak, amelyet az Egyház egy stabil közösség alapításánál használ, és a krisztushívők tagsági típusának. Ezek a kritériumok lehetnek területiek vagy személyiek, ám jogilag feltétlenül objektíveknek kell lenniük, mivelhogy ezek a közösségek részegyházak, Isten népének részei, amelyekben és amelyekből az egy és egyetlen katolikus Egyház áll (*in quibus et ex quibus una et unica Ecclesia catholica existit*).⁵⁸

A hierarchikus közösségeknek három lényes elemét lehet megkülönböztetni:

- mindig az egyházi hatóság által vagy az ő kezdeményezésére *stabilan felállított* közösségek;
- a keresztség erejében létrejött *tagság szabályos és intézményes*. Ez csak abban az esetben állítható, ha a hierarchikus közösség felállításának kritériumai objektívek, oly módon, hogy minden krisztushívő egy szabályosan felállított egyházmegyéhez vagy plébániához tartozik. Ilyen objektív

⁵² ERDŐ P., *egyházmegye*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, II. Budapest 1993. 931-932.

⁵³ ERDŐ P., *részegyház*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XI. Budapest 2006. 579-580.

⁵⁴ Vö. LG 20; CIC 375. kán. 1.§.

⁵⁵ Vö. LG 22a; CIC 336. kán.

⁵⁶ CIC 205. kán.: „Ezen a földön azok a megkeresztelték vannak benne teljesen a katolikus egyház közösségében, akik annak látható társaságában kapcsolódnak Krisztushoz, mégpedig a hitvallás, a szentségek és az egyházkormányzat kötelékével.”

⁵⁷ VALDRINI, P., *Comunità, Persone, Governo*, 29.

⁵⁸ Vö. LG 23; CIC 368. kán.

kritérium lehet: a lakóhely/pótlakóhely, a sajátos nyelv használata, az azonos állapot, egy rítushoz tartozás stb.

- a közösség lelkipásztori gondozását (*cura pastoralis*) az Egyház nevében (*in nomine Ecclesiae*) végzik, azaz az egyházi hivattal járó kötelezettségeket és jogokat hivatalosan (*in modum officialis*) Krisztus személyében (*in persona Christi capitis*) gyakorolják.

A Római Egyház területi expanziója, a joghatósági zóna nagyobb és összetettebb felosztását követelte meg. Egy nemzet egyházmegyei alkotják a püspöki konferencia területét (*conferentia episcoporum*); az egyháztartomány (*provincia ecclesiastica*) pedig több egyházmegyét tömörít az érsek-metropolita elnöklete alatt.

1.2.2. Területiség; területi elv⁵⁹

Az antik zsinatoktól a hatályos törvényhozásig, az Egyház joga úgy tekint a területre, mint szabályozó elvre.⁶⁰ A *territorium* főnév explicit használata gyakori, mind a latin, mind a keleti kodifikációban. Előfordul azonban, hogy a jogalkotó nem területről, hanem helyről vagy konkrét helyszínről beszél. A terület egy felület mely többé-kevésbé pontos földrajzi határokkal bír, mely megjelöli az egyházi hatóság nyilvános tevékenységének hatáskörét. A helyek, helyszínek egy tevékenység központjának vagy ülésének helyei (templom, oratórium, gyóntatóhely, bíróság).⁶¹

A keresztény közösségek körülhatárolásánál, valamint az illetékes pásztorok hatalmának és kötelességeinek meghatározásánál, a területiség az elsődleges és általános alkalmazandó kritérium.⁶² A területiség prioritása alapján véve egy jogvélelem: *pro regula habeatur* – mondja a CIC 372. kán. 1.§-sa, vagyis a jognak kedvezőbb (*iuris tantum favorabilis*) a területiség, mint szerveződési elv.

A területiség konstitutív és adminisztratív revelanciával rendelkezik. Konstitutív, mert általános szabályként (*pro regula*) a területi elv szervezi Isten népének részeit, a részegyházakat és a vele asszimilált egységeket, struktúrákat.⁶³ Az Egyház a „püspök – klérus – nép” trichotómiából álló közösségekben válik történelmileg láthatóvá. Ezek a közösségek adott helyen helyezkednek el, tartós jelleggel, és ezekben a közösségekben, válaszként a krisztushívők alapvető jogaira és szükségleteire, megvalósul az Egyház missziós és szanktifikáló/megszentelő feladata az Ige hirdetése, ill. a szentségek kiszolgáltatása által. A területiségnek adminisztratív relevanciája is van, mert a részegyházak egysége,

⁵⁹ VIANA, A., *principio de territorialidad*, in *DGDC*, VII. 557-561.

⁶⁰ Vö. CD 22, 23.

⁶¹ Vö. CIC 264. kán. 2.§; 304. kán. 1.§; 595. kán. 1.§; 964. kán.; 1468. kán.; CCEO 341. kán.; 576. kán. 1.§; 1127. kán.

⁶² Vö. CIC 381. kán. 1.§.

⁶³ Vö. CIC 372. kán. 1.§.

állapota és szociális rendje hatékony helymeghatározási szabályokat kíván (lakóhely, pótlakóhely). A hatalom gyakorlása is megkívánja a terület felosztását kisebb adminisztratív egységekbe (plébániák)⁶⁴, és külső kiegészítő szerveződésekbe (tartomány, régió).⁶⁵

A területi elv sok előnnyel jár a részegyházak kormányzása szempontjából. Lehetővé teszi a közösség pontos körülhatárolását, és a hatalom gyakorlását annak érdekében, valamint minden hívőnek saját pástort ad.⁶⁶ Nemcsak a kormányzati tevékenység, hanem a liturgikus, és a képzési tevékenység is területi elv alapján történik. A jog néha megemlíti, hogy bizonyos tevékenységek csak *intra fines (proprii) territorii* végezhetőek vagy *intra fines (suae) dicionis (o competentiae)*.⁶⁷ A törvényhozói hatalommal rendelkezők büntető törvényeket is hozhatnak, és a kompetenciák között szerepel a terület.⁶⁸ A területiség nemcsak az a közösségek behatároló princípiuma, hanem az egyházi törvények besorolási kritériuma is.⁶⁹

A hierarchikus közösségek belső szervezete szintén predominánsan területi jellegű. Pontos területi körülhatárolással rendelkeznek az egyháztartományok (*certo territorio circumscriptas*)⁷⁰ és az egyházi régiók. Ezek azonban nem hierarchikusan szervezett közösségek, mert nem rendelkeznek saját pásttorral, klérussal és néppel.

Az egyik legfontosabb jogi fogalom mind a CIC-ben, mind a CCEO-ban a helyi ordinárius / helyi hierarcha (*ordinarius loci*)⁷¹, amely által azonosítható a területileg kompetens hivatal, mely legalább közigazgatási hatalommal rendelkezik. Ezek közül kiemelkednek kánoni pozíciójuk révén a megyéspüspökök és a velük ekviparáltak, akik Krisztus nevében kormányozzák az egyházmegyét saját, rendes és közvetlen hatalommal.⁷²

A közösségek körülhatárolásánál tehát a CIC és a CCEO kritériuma túlnyomóan területi.⁷³

1.2.3. Személyiség, személyi elv⁷⁴

A kánoni jogrendszer valójában személyi kritériumon alapszik. Ez abból tűnik ki, hogy az egyháztagságot a keresztség szentsége által nyerjük el: "*Baptismo homo Ecclesiae Christi*

⁶⁴ Vö. CIC 374. kán. 1.§.

⁶⁵ Vö. CIC 431. kán. 1.§; 433. kán. 1.§.

⁶⁶ Vö. CD 11, 30; CIC 107. kán. 1.§; CCEO 916. kán. 1.§.

⁶⁷ Vö. CIC 1109-1110. kk.; CCEO 829. kán. 1-2.§.

⁶⁸ Vö. CIC 1315. kán. 1.§; CCEO 1405. kán. 1.§.

⁶⁹ Vö. CIC 12-13. kk.; CCEO 1491. kán.

⁷⁰ Vö. CIC 431. kán. 1.§.

⁷¹ Vö. CIC 134. kán. 2.§; CCEO 984. kán. 2.§.

⁷² Vö. CIC 381. kán. 1-2.§.

⁷³ Vö. CIC 102. kán. 1.§; CCEO 912. kán. 1.§.

⁷⁴ VIANA, A., *principio de personalidad*, in *DGDC*, VI. 198-203.

incorporatur." (96. kán.) A kánonjog minden területi és személyi normája erre a szentségre épül. Egy állandó összefonódás van a területi jellegű és személyi természetű normák között.⁷⁵ Juan Ignacio Arrieta is kiemeli, hogy a valóságban minden egyházi körülhatárolást, úgy kell tekinteni, mint személyeset, mert ezek természetüknél fogva személyek közösségére vonatkoznak.⁷⁶

A személyiség tehát a törvény egyik kritériuma. A jogtörténet ismer olyan feszültségeket, melyek abból adódtak, hogy egy adott területen saját joggal rendelkező népek és kisebbségek éltek. Például a karoling reneszánsz korában élt lyoni érsek, Agobardus (+840), I. (Jámbor) Lajos (814-840) császárhoz címzett levelében, azokat a nehézségeket említette, melyek a személyi elv alkalmazása jelentett a IX. század első felében.⁷⁷ Az érsek elutasította a jogi töredezettséget, és kérte a karoling uralkodót, hogy a burgundok maradjanak alávetve a frank törvényeknek.⁷⁸

Az egyházjog területiségének fogalmára nagy hatással volt egy sor szociális, teológiai, elméleti és gyakorlati faktor, mint például: a modern világ szociális mobilitása; az emigráció jelensége és annak pasztorális következményei; a részegyház természetének elmélyítése; a II. Vaticanum előtti kánonjog nyitása a nem területi egyházi szerveződések irányában, annak érdekében, hogy biztosítsa a krisztushívők jobb lelkigondozását; az új asszociatív mozgalmak elterjedése stb. Ezek mind gazdagították a perspektívát.

A XX. század elején az első kodifikáció felállította azt a vélelmet, hogy a törvény területi⁷⁹, de elismerte a személyi jellegű részleges törvények lehetőségét, amikor elrendelte, hogy a zarándokokat nem kötelezik a területi törvények.⁸⁰ Az 1917-es Kódexnek nem volt tehát egy *stricte* területi jellegű törvény fogalma. A hatályos jog is sok olyan finomítást tartalmaz, mely mérsékli a törvény területi rigorizmusát. Az 1983-as Kódex a területiség vélelmét már csak a részleges törvényről állítja.⁸¹

A személyiség azonban nemcsak a törvény egyik kritériuma, hanem a közösségi szerveződés egyik princípiuma is. Így az egyházmegyék vagy a plébániák, ha területiek magukban foglalják az inkardinált klérust és a terület krisztushívőit. Ha személyi jellegűek, akkor a személyi elv érvényesül. Elvileg lehetséges a két kritérium kombinált alkalmazása, amikor olyan struktúrák alakulnak,

⁷⁵ Ld. nota 27.

⁷⁶ ARRIETA, J. I., *Le circoscrizioni personali*, in *Fidelium Iura* 4 (1994) 212. "Tutte le circoscrizioni ecclesiastiche debbono considerarsi personali, in quanto sono essenzialmente comunità di persone".

⁷⁷ AGOBARDUS, *Adversum legem Gundobardi*, PL 104. 115-116.

⁷⁸ MOORE, M. E., *A Sacred Kingdom: Bishops and the Rise of Frankish Kingship, 300-850* (Studies in Medieval and Early Modern Canon Law 8), Washington, D.C. 2011. 303.

⁷⁹ CIC (1917) 8. kán. 2. §: „A törvény nem személyes, hanem helyi jellegű, hacsak más nem világos.”

⁸⁰ CIC (1917) 14. kán. 1.§: „Zarándokokat: 1. Nem kötelezik területük részleges törvényei, amíg attól távol vannak, hacsak azok áthágása saját területükön ártalmas, vagy a törvények személyesek; 2. Annak a területnek a törvényei sem kötelezik, ahol tartózkodnak, kivéve azokat, melyek a közjóról gondoskodnak, vagy a cselekedetek ünnepélyességét határozzák meg; 3. De az általános törvények kötelezik őket, még ha ezek saját területükön nincsenek is érvényben, de nem akkor, ha azon a területen, ahol tartózkodnak nem kötelezők.”

⁸¹ Vö. CIC 13. kán. 1.§.

melyekben a delimitáció részben területi, részben személyi. Ilyenek pl. az olyan rituális körülhatárolások, melyeket különböző rítusú területeken állítanak fel. Itt a jog egy személyi elemet (rítus) valorizál a terület mellett, ahol a krisztushívők laknak. A rítus, mint személyes körülmény a mérvadó ez esetben, de a rituális ordinárius hatalma területileg van körülírva (372. kán. 2.§). Mörsdorf említi, hogy a rituális körülhatárolások, vagy a *sui iuris* egyházak a más rítusokkal való relációjukban személyiek, de a rítuson belül a struktúrák delimitációja mindig területi.⁸²

Már a II. Vaticanum előtt jelentkeztek a nem területi, hanem közösségi szerveződés jelei, mégpedig a tábori lelkészségek formájában. Ekkor még privilegizált közösségként, kivételként tekintettek rájuk. A Zsinat anélkül, hogy leértékelte volna a terület jelentőségét, lerakta az egyháztani és kánoni alapjait a nem területi struktúrák számára. Tette ezt mindenek előtt azért, hogy a cirkumszkripciókat elsősorban, mint közösségeket fogta fel, s nem területként. Az egyházmegye esetében a CD 11, LG 23 a releváns, a plébánia esetében pedig a LG 28 és CD 30. A Zsinat a cirkumszkripciók valóságos tipológiai reformját hajtotta végre⁸³, s lehetővé tette a személyi struktúrák integrációját a rendes lelkipásztori szerveződésbe (CD 23, 43; PO 10; OE 4). A hatályos Kódex elfogadja annak lehetőségét, hogy az Egyház ugyanazon a területen, a krisztushívők rítusa vagy más hasonló szempont szerint alapítson részegyházat. (CIC 372. kán. 2.§)

A személyi elv olyan csoportok és személyek jellegzetességeire tekint, melyeknek sajátos körülményeik vannak a területen belül. Személyi körülmények lehetnek pl.: a katonai hivatás; a rítus; az emigránsok, a számkivetettek, a menekültek, és a hazájukból elüldözöttek állapota; a hívek részvétele egyházmegyeközi vagy nemzetközi különleges apostoli feladatokban; az a lehetőség, hogy megkönnyítsék egy csoport teljes integrációját a katolikus közösségbe stb. Ezek a személyi, és más releváns szociális körülmények gyakran arra készítik az egyházi hatóságot, hogy megfelelően szervezett pasztorális választ adjon ezekre a jelenségekre. Ezekre a jelenségekre jellemző a mobilitás, így a területi delimitációs elv nem adekvát részükre. Ezért az egyházi hatóság a személyi plébánia lehetősége mellett (518. kán.), a nem területi *quasi dioecésana* struktúrák létesítése mellett döntött.

A személyiség nem egy általános alternatívája a területiségnek, hanem egy *complementer*, egy *prolongacio*, mely mindig feltételezi a krisztushívők betagozódását a helyi közösségekbe.⁸⁴ Az Egyházban így nem léteznek tisztán személyi részegyházak. A területi és a személyi egységek közötti reláció kulcsfogalma a komplementaritás. A személyi struktúrák létesítése feltételezi a területi szerveződést. A személyi struktúrák komplementárisak a helyi egyházakkal.

⁸² MÖRSDORF, K., *Diözese*, in RAHNER, K. (edit.), *Sacramentum Mundi*, I. Herder 1967. 887-888.

⁸³ VIANA, A., *principio de personalidad*, in *DGDC*, VI. 201.

⁸⁴ VIANA, A., *principio de territorialidad*, in *DGDC*, VII. 560.

A személyiség nem egy kivétel, nem egy privilégium, hanem egy szerveződési, pasztorális *complementum*, melyre meghatározott körülmények között a területiségnek szüksége lehet. A személyi elvhez való folyamodást a CIC nem kivételként konfigurálta, hanem olyan formulaként, amelyet akkor kell alkalmazni, amikor a lelkipásztori hasznosság megkívánja (*utilitas id suadeat*)⁸⁵ részegyházak esetében, ill. amikor indokolt (*ubi vero id expedit*)⁸⁶ – plébániák esetében. A komplementaritás velejárója nyilván a területi és a személyi joghatóságok közötti koordináció.⁸⁷

⁸⁵ Vö. CIC 372. kán. 2.§.

⁸⁶ Vö. CIC 518. kán.

⁸⁷ VIANA, A., *principio de territorialidad*, in *DGDC*, VII. 561.

2. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Az Egyház történelme során képes volt arra, hogy a helyi és a központi szervezetében megteremtse a belső dialektikát a karizmatikus jelenségek és az intézményesülési folyamatok között, miközben gondosan kerülte a töréseket a történelmi - jogi hagyomány és az innováció szükségessége között. A terület és a személy, mint szerveződési elv mindig jelen volt, és mindig egymáshoz kapcsolódva alakították a közösségek szervezeti arculatát.

A történelem során mindig jelen volt az a természetes igyekezet, hogy földrajzi határokkal körvonalazzuk a *territoriumot*; hasonlóképpen területiség alapján választottunk el sok egyházi joghatóságot. Tény, hogy a kormányzás szempontjából a területi elv alkalmazása könnyebbséget jelentett, de nem oldott meg minden kérdést.

Mielőtt a területi határok körülírták volna az államot, sok nemzet úgy reflektált magára, mint szervezett közösségre, melynek saját irányító testülete van, saját szokása és saját törvénye, mely a közösség minden tagját kötelezi. Aquinói Szent Tamás is amikor definiálja a törvényt, nem tesz említést a területre.⁸⁸

A feudalizmus korában a terület jelentősége konszolidálódott, de igazából sosem volt *absolute* egyeduralkodó, és úgy tűnik, hogy a mai pluralista, multikulturális világban jelentősége ismét csökken.

2.1. Az Egyház korai időszaka (I - VI. század)

Az Egyház kezdeti időszakában egy sor jelenséget figyelhetünk meg:

- a *parousia* várásának a gyengülése egybeesett a karizmatikus elem fokozatos megszűnésével, a hierarchikus szolgálatok kialakulásával, a *regula fidei*-ként értelmezett hittétel bevezetésével, egy önálló erkölcs kialakulásával, és a szentségi rendszer fejlődésével;
- az Egyház súlypontja áttevődött Jeruzsálemből Rómába, és ez elősegítette a klasszikus kultúra (hellenisztikus, majd római) hatását a keresztény gondolkodásra, és az Egyház beilleszkedését a Római Birodalom politikai struktúráiba.⁸⁹

⁸⁸ ST. THOMAS AQUINAS: „*Ordinatio ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.*” Ld. HERVADA, J., *Kritikai bevezetés a természetjogba*, Budapest 2004. 137.

⁸⁹ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico e delle istituzioni della Chiesa*, Bologna 2011. 28-29.

2.1.1. Az első keresztény közösségek

Az első keresztény közösség szerveződése kevésbé ismert, és a szerveződési elvek is szinte hiányoznak. Hogy milyen is volt az első közösségek szerveződése, erről többféle tézis látott napvilágot. A liberális protestáns Rudolph Sohm szerint, aki alapvető antinómiát látott az Egyház és a jog között⁹⁰, a kezdetek Egyháza karizmatikus szerveződésű volt, az egyházi hivatalnak pedig nem volt jogi arculata, hanem isteni küldetésen alapult. A karizmatikus hatalom személyi jellegű volt, és a neki járó engedelmesség nem kényszerítő jelleggel bírt, hanem szabad volt és a szeretet motiválta.⁹¹ A szeretet kötelezte azt, aki egy karizmát kapott, hogy a közösség javára éljen vele, a közösséget pedig ugyancsak a szeretet kötelezte a karizma elismerésére.

Sohm karizmatikus egyházképére válaszolva, Adolph Harnack azt állította, hogy az ősegyházban kettős szintű szerveződést figyelhetünk meg: a *helyi közösségeket* a maga felügyeleti és ellenőrzési hivatalaival (püspökök, presbiterek), és magát *az egész Egyházat* karizmatikus jellegű hivatalokkal (apostolok, próféták, tanítók).⁹² Harnack szerint az Egyház, mint társaság feltételez egy rendet, és minden rend hatalmat és jogot kíván. „*A karizma és a jog nem zárják ki egymást., mert a karizmákból jogrendek bontakoztak ki, s ezek szerveződésekhez vezettek.*”⁹³

Hans Conzelmann szerint az I. század végére az Egyház már úgy jelenik meg, mint üdvösségre vezető intézmény. Ez két faktornak köszönhető: a Tradíciót összekapcsolták az egyházi hivattal, a szentségeket pedig az azokat kiszolgáltató papsággal.⁹⁴

Az Ősegyház eredetileg csak Jeruzsálemhez kötődött (Kr.u. 30-36). Ennek ellenére már az apostoli kor Zsinagógájában és Egyházában megfigyelhető a kulturális sokféleség. Az Apostolok Cselekedetei tanúskodik arról, hogy létezett „*a libertinusok, kireneiek, alexandriaiak, kilikiaiak és ázsiaiak zsinagógája*” (ApCsel. 6,9). Amikor elkezdődött a palesztinai és szíriai térítés (Kr. u. 36-42), Antióchia lett az Ősegyház második központja és a pogány misszió kiindulópontja (Kr. u. 44-58). Az Egyház növekedése (a hellenista istenfélők megtérése) magával hozta a differenciálódást - különbség alakult ki a jeruzsálemi egyházon belül a „*zsidó keresztények*” és a „*nemzetek közül*” megtért keresztények között, ez pedig feszültséget szült a görögül beszélő zsidók és a héberek között (ApCsel.6,1). A hitvallásnak az Egyház egységéről szóló cikkelye, eredetileg ezzel az etnikai-teológiai különbséggel áll kapcsolatban. Az Egyház egységének a teológiai fogalmából az következett, hogy

⁹⁰ ERDŐ P., *Az egyházjog teológiája intézménytörténeti megközelítésben*, Budapest 1995. 18. GAUDEMET, J., *Storia del diritto canonico. Ecclesia et civitas*, San Paolo 1998. 45. FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 29.

⁹¹ SOHM, R., *Wesen und Ursprung des Katholizismus*, Leipzig 1909. 28.

⁹² GAUDEMET, J., *Storia*, 46.

⁹³ ERDŐ P., *Az egyházjog teológiája*, 84-85.

⁹⁴ CONZELMANN, H., *Teologia del Nuovo Testamento*, Brescia 1972. 370-373.

egyazon város keresztényei nem alkothattak két közösséget, egyet az egykori zsidó-keresztények számára, és egyet a néhai pogány-keresztényeknek. Az apostolok hét görög férfit választottak az „asztalszolgálatra” (*diakonein*), és maguk alá rendelték az új hivatalt.⁹⁵

Az ApCsel-ben megjelenő első keresztény közösség „hívek sokasága” -ként van bemutatva, tagjait „testvérek” - (*adelphoi* – 1Tessz.1,4), „hívók” - (*pistoi*) és „szentek” (*hagioi* – Fil.1,1) -ként definiálják.

Az ApCsel. tanúsága szerint a jeruzsálemi ősegyházban (Kr. u. 30-36) bizonyos kettősséget tapasztalhatunk mind kultikus téren, mind a vezetés szempontjából. A tanítványok feljártak a jeruzsálemi templomba imádkozni, és ugyanakkor házaknál ünnepelték a kenyértörést, azaz még mindig a judaizmus keretein belül értelmezték magukat. A vezetésben is két struktúra érvényesült párhuzamosan: a „Tizenkettő” mellett a „vének” (*presbüteroi*) irányították az első keresztény közösségek életét (ApCsel. 15,2). A vének szerepe ugyanaz volt, mint a zsinagógai tradícióból ismert zsinagógai előjáróké: a fegyelem fenntartása és a közösség képviselése. A kifejezés többes számából a tisztség testületi jellegére lehet következtetni. Az *Ecclesia* fogalom, mint a keresztény gyülekezetet jelölő terminus, gyorsan megjelent, és a közös hit egyesítette ezeket a gyakorlatban autonóm közösségeket. Az *Ecclesia primitiva*, természete szerint hitközösség, szerveződő társaság volt.⁹⁶

Szent Pál első korintusi levele egy hellenista, karizmatikus közösséget mutat be, ahol a Szentléleknek fő szerepe van a szolgálatok betöltésében. A közösség élén az apostolok, próféták és tanítók álltak (*apostolosz, prophéta, didaszkalosz* - 1Kor 12,28). Az efezusi levél említi a közösség többi szolgálattevőit: az evangélisták, pásztorok és tanítók (Ef. 4,11). A Timóteushoz írt első levélben található az egyházi tisztségek klasszikus hármasa: püspök – presbiter – diakónus (1Tim. 3,2-7).⁹⁷

Az első században tehát nem létezett egy homogén szerveződési formája a keresztény közösségeknek, hanem két modell koegzisztált: a *páli közösségek* és a palesztinai *zsidó-keresztény közösségek*. A páli közösségekben a karizmatikus jelleg volt a domináns, a zsidó-keresztény közösségekre pedig rányomta bélyegét a zsinagógai struktúra öröksége. Ezekben a presbiterek szerepe az apostoli hagyomány őrzésében és a közösség irányításában állt. A szolgálatot héber modell szerint a kézfeltétel általi ordinatioval adták át.⁹⁸ A közösség vezetői tisztség intézményesülése, nem úgy történt, hogy egy karizmatikus modellt váltott fel egy hierarchikus modellt, hiszen közösségvezetőkkel

⁹⁵ ERDŐ P., *Jog az Egyház hagyományában és életében*, Budapest 2016. 251.

⁹⁶ GAUDEMET, J., *Storia*, 26.

⁹⁷ SZUROMI Sz. A., *Az egyházi intézményrendszer története* (Szent István kézikönyvek 15), Budapest 2017. 23-24.

⁹⁸ VANHOYE, A.M., *Legge, Carismi e Norme di diritto secondo San Paolo*, in Aa.Vv., *Teologia e Diritto*, Città del Vaticano 1987. 53-65.

már a korai újszövetségi iratokban is találkozunk, hanem a két egyházvezetési modell koegzisztált, később pedig egyesült.

Az Ósegyház még nélkülözte a területiális szerveződést, inkább a közös hiten alapuló *societas* volt. A törvények vonatkozásában azonban, szintén beszélhetünk koegzisztenciáról, a területi és a személyi törvények együttes érvényesüléséről.⁹⁹ A keresztény misszió területe az *Imperium Romanum* volt, mely egy viszonylag kifinomult jogi rendszerrel rendelkezett. Ez a jogrendszer és a *Pax Romana* a legyőzött népek törvényeinek és szokásainak tiszteletben tartásán alapult. Innen adódik a kétféle törvény egymás melletti érvényesülése. Az Újszövetségben is találunk példákat erre: a római hatalmat képviselő Pilátus, elismerte Heródes Antipász galileai negyedes fejedelem joghatóságát Jézus felett, aki a per során nem Galileában hanem Jeruzsálemben tartózkodott.¹⁰⁰ Szent Pál apostol is római polgár létére hivatkozva, a római jog védelmét kereste két alkalommal: egyszer Filippiben¹⁰¹, majd Jeruzsálemben.¹⁰²

A nagy eretnekségek korában ezt a modellt követték, a megtérő eretnekek esetében. Ha saját püspökük is volt, akkor az áttérő püspök alárendeltje lett a város katolikus püspökének, presbiterként vagy *khórepiszkoposz*-ként (Niceai Zsinat 8. kán.; Antióchiai Zsinat 13, 16. kk.; Szardikai Zsinat 11, 17. kk.)

Az első keresztény évszázadokban az „egy város, egy püspök, egy egyház” elv volt az általános. Az I. Niceai Zsinat 8. kánonja úgy rendelkezett, hogy egy városban nem lehet két püspök. Ez egy konkrét válasz volt egy konkrét korabeli problémára, mely abból eredt, hogy eretnekek katolikus hitre tértek. Ha saját püspökük volt ugyanabban a városban, elveszítette hivatalát.

2.1.2. A II – III. századi fejlődés

Az apostolok halálával előtérbe került a *successio* kérdése, és a karizmatikus funkciók rovására megerősödött a *presbiter / episkopoi* szerepe a közösség vezetésében. Később a presbiterek köréből kiváltak a püspökök úgy, hogy 110 körül Antióchiai szt. Ignác már hármas hierarchiáról beszélt a filadelphiaiához írt levelében.¹⁰³ Tisztázódott a *püspök – presbiter – diakónus* hierarchikus rend, és megjelent a *mono-episzkopátus*. A római *civitas* szolgáltatta az első egyházmegyéek területét. Az

⁹⁹ CAPARROS, E., *Territoriality and personality*, 320.

¹⁰⁰ Vö. Lk. 23, 6-7.

¹⁰¹ Vö. ApCsel. 16, 37-39.

¹⁰² Vö. ApCsel. 22, 24-29.

¹⁰³ ANTIÓCHIAI SZT. IGNÁC, *Filadelphiaiához írt levél*: „Arra törekedjétek, hogy Eucharisziátok egy legyen. Egy ugyanis a mi Urunk Jézus Krisztus teste, és a kehely az ő vérének egységére, egy az áldozati oltár, ahogyan egy a püspök a papsággal és a diakónusokkal, hogy Isten szerint cselekedjétek, amit cselekedtek” (Fil 4,1). Vö. VANYÓ L., *Apostoli atyák* (Ókeresztény írók 3), Budapest 1980. 185.

evangelizáció elsősorban a városokat érintette, és itt volt a püspök székhelye is. A kompetencia határok kérdése alig vetődött fel. Amikor a II. század második felétől, az evangelizáció elérte a vidéket (*castra, vici, villae*). A nagy latifundiumok és a villák területén kis közösségek születtek, ún. leányegyházak (*filia*), amelyek kötődtek az anya-egyházhoz, és amelyeket Nyugaton presbiterek vezettek, Keleten pedig ún. *chorepiskopos*-ok. Ekkor történt az átmenet a partikuláris közösségből az új területi struktúrába, az egyházmegyébe. A területiség problémája új formát öltött:

- egy püspök legyen minden egyházmegyében;
- egy püspök se legyen a falvakban;
- minden egyházmegyének legyen határa.¹⁰⁴

A püspök az új egyházi közigazgatási egység fejevé vált, az egyház számára választották, ahhoz hűségesebbnek kellett maradnia. Az antióchiai egyház már a II. század elejétől a püspöki hatalom alatt szerveződött. Szt. Ignác tanításában a püspök Krisztus látható képmása, aki a Szentlélek irányítása alatt Krisztus nevében tevékenykedik. Ő elnöklí a presbitériumot, ő a szentségek kiszolgáltatója, az ortodoxia garanciája, a javak kezelője; ő áll a közösség élén.¹⁰⁵ A különféle tradíciók és mentalitások ellenére, egy egységes szerveződési rendszer alakult ki.

A plébánia, a maga területével, saját klérusával és templomával, ahol a nép ünnepli a liturgiát és végzi ájtatosságait – ebben az időben nem létezett. A határok bizonytalansága és a jól megalapozott jogi struktúra hiánya miatt, a szó mai jogtechnikai értelmében nem beszélhetünk még plébániákról.

Róma igyekezett gyakorolni a szentpáli teológia elvét, a „minden egyház iránti gondoskodást” (*sollicitudo omnium ecclesiarum*), s így az *episcopatus* valamint a *papalitas* között köztes orgánumok jöttek létre. A területi szerveződés és a hierarchia kompetenciái már bonyolultabb képet mutatnak. A III. század a monarchikus püspökség diadalát hozta, mely Szent Ciprianus-ban érte el csúcspontját.¹⁰⁶ Az Egyház a püspök körül egyesült nép (Ep. 66.); a püspök különleges hatalma isteni eredetű; a püspök apostolutód (Ep. 59.). Az epizkopátus, bár többen gyakorolják (egységben), mégis egyetlen: „*Episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur.*”¹⁰⁷ A püspöknek hármas funkciója van:

- ő a klérus feje (*praepositus*);
- ő a nyáj pásztora és vezetője (*pastor, gubernator*);

¹⁰⁴ MARCHETTO, A., *Episcopato e primato pontificio nelle decretali pseudo-isidoriane*, Roma 1971. 41-56.

¹⁰⁵ VANYÓ L., *Az ókeresztény Egyház és irodalma* (Ókeresztény írók 1), Budapest 1988.² 112-113.

¹⁰⁶ CIPRIANUS, *Ep. 59, 66.*

¹⁰⁷ CIPRIANUS, *Ep. 55,21; De ecclesiae catholicae unitate* I, 5. Vö. VANYÓ L., *Szent Cyprianus művei* (Ókeresztény írók 15), Budapest 1999. 241-266.

- ő a pap a maga teljeségében (*sacerdos*). Mint *minister ordinarius* a püspök a keresztség, a bérmálás, az eucharisztia, a bűnbánat szentségének kiszolgáltatója, ő a tanító és püspök társaival együtt ő szenteli fel az új püspököt.¹⁰⁸

A III. században az *ecclesia* már jól strukturált gyülekezet, intézményi autonómiával, ahol már különbséget tesznek az *ordo* és a *plebs*, a klérus és a laikusok között. Az *ordo* csúcsán a *successio apostolica*-n alapuló monokratikus püspökség áll, mely az ortodoxia garantálója. Az egyházak szerveződési elve ekkor még vegyes volt: egyfelől a székesegyház köré szerveződtek (területi jelleg), másfelől minden szentség kiszolgáltatása a püspök személyéhez kötődött (személyi jelleg).

2.1.3. A zsinatok korának Egyháza¹⁰⁹

Az Egyház fokozatosan alakította ki intézményrendszerét a századok során. A II. század második felétől kezdve a helyi és regionális zsinatok tartása, ill. a IV. századtól kezdve az egyetemes zsinatok ülésezése nagy jelentőséggel bírt az egyházi intézmények, és a kánonjog fejlődése szempontjából. Ezeken a zsinatokon szabályozták az Egyház életét és kormányzatát; az egyetemes zsinatok pedig a hittételek tisztázásának, és a jogi normák alkotásának nélkülözhetetlen orgánumaivá váltak.

A konstantini fordulat utáni Egyház területi felépítése, követte a Diocletianus (+311) császár közigazgatási reformja során kialakult struktúrát: *provincia, dioecesis, prefectura*. Az egyházmegyék és a Niceai Zsinat után az egyháztartományok, a városok és a civil tartományok területébe helyezkedtek bele. Ez nem jelentett azonban szisztematikus átvételt, mert léteztek püspök nélküli városok, és találhatunk püspököket olyan helyeken, melyek nem számítottak *civitas*-nak. Nincs tehát tökéletes egyezés a római területi struktúra és az egyházi területi struktúra között.¹¹⁰

A *dioecesis* központja, ahonnan a vidéki pasztoráció is kiindult a területi közigazgatás székhelye volt. Az egyházmegyét a vele misztikus házasságban lévő megyéspüspök (*episcopus territorialis*) irányította.

A helyi közösségek, akiknek a püspök a pásztora, és a Rómában székelő főpásztor között lassan-lassan köztes orgánumok is létesültek (pátriárka, metropolita, prímás, vikárius) melyeket részben a tradíció, részben a jobb kormányzás szükségessége indokolt. A patriárkátusok és az

¹⁰⁸ GAUDEMET, J., *Storia*, 119.

¹⁰⁹ Vö. FERENCZY E. – MARÓTI E. – HAHN I., *Az ókori Róma története*, Budapest 1992. 378-379. SZUROMI Sz.A., *Az egyházi intézményrendszer története*, 66-72. FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 55-59. GAUDEMET, J., *Storia*, 144-156.

¹¹⁰ GAUDEMET, J., *Storia*, 150.

egyháztartományok hamar megjelentek; a primáciák, az afrikait kivéve később; a vikariátusok kérész életűek voltak.

A 325-ös I. Nikaiai Zsinatnak köszönhetően jött létre az egyházak hármas szintű hierarchikus szerkezete: egyházmegyék, egyháztartományok és *supra*-metropolitai székek. Az utóbbiak közül apostoli alapításukból (Szt. Péter apostol), és tekintélyükből adódóan kiemelkedtek Róma, Alexandria és Antióchia püspöki székei. A Zsinat 6. kánonja szokásjog alapján a többi egyház fölé állította Rómát, Alexandriát, és Antióchiát, kijelölve azt a területet, mely felett e városok pátriárkái (*patriarkhész*) joghatóságot gyakoroltak.

A 381-es I. Konstantinápolyi Zsinat 3. kánonja, elismerte Konstantinápoly tiszteletbeli elsőbbségét (*preszbeia tész timész / primatus honoris*) Róma után, és ezzel közvetve lerakta az alapját annak az elvnek, mely Bizánc egyházát a Birodalom keleti felének koordinációs központjává tette. Az indoklás tisztán területi-politikai jellegű volt: a római püspök elsőbbsége abból eredt, hogy a Birodalom fővárosának főpapja volt, ezért az új főváros püspökének hasonló tisztelet jár.

A 451-ben megtartott Khalkédoni Zsinat Jeruzsálemet, „az egyházak anyját” patriarchátus rangra emelte (eleinte csak püspökség volt, mely a patriarchátusok megszervezése után Antióchiához tartozott), és Caesarea, Szkütopolisz és Petra érsekségét rendelte alá. A Zsinat az I. Konstantinápolyi Zsinathoz hasonlóan politikai szintre helyezte Róma elsőbbségét (a város a Birodalom székhelye), és ugyanebből a megokolásból állította Konstantinápoly tiszteletbeli elsőbbségét is. A zsinat 28. kánonja megújította az I. Konstantinápolyi Zsinat 3. kánonját, és meghatározta a konstantinápolyi szék rangját: joghatóság tekintetében egyenrangú Rómával, rangban a második helyen áll Jeruzsálem, Alexandria és Antióchia előtt. Szent I. Leó pápa, a Nikaiai Zsinat 6. kánonjára hivatkozva hagyományellenesnek nevezte ezt a kánont, megvédte a péteri alapítású székek triarchiáját, és nem hagyta jóvá a 28. kánont. Azt ezt követő polémia nyomán adminisztratív szakadás történt Kelet és Róma között, mely *de facto* a bizánci patriarchátus születéséhez vezetett.¹¹¹

A patriarchátusok szervezete I. Jusztiniánusz (+565) korára véglegesült. A császár bevezette a birodalmi jogalkotásba a *Pentarchia* rendszerét, és megerősítette azt (81., 123. novella). A 109. novellában egyedül Rómát nevezte egyetememesnek, elismerve ezzel, hogy Nyugat pátriárkája hatalmat gyakorol a teljes Egyház felett. Mint ahogy minden eddigi cirkumszkripciónál koegzisztált a területi és a személyi elem, a pápa esetében is megtalálható a kettő együttes létezése. Primátusa a Jézus Krisztustól Szent Péter apostolnak adott hatalmon alapul (személyi elem), mely az egész Egyházra

¹¹¹ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 56-57. SZUROMI Sz. A., *A patriarchátus és primácia a latin egyházban, kánonjogtörténeti megközelítésben*, in *Kánonjog* 18 (2016) 57-66, különösen 58.

kiterjed (területi elem). Még ha el is ismerték az elsőbbségét, Róma nem rendelkezett azokkal az eszközökkel, melyekkel érvényesíthette autoritását a távoli egyházakban.

A Birodalom *pars orientalis*-a öt prefektúrára (több tartományt magában foglaló kormányzati egység) volt osztva: Egyiptom, Oriens, Pontus, Asia, Thrakia. Az I. Konstantinápolyi Zsinat Kelet egyházainak stabilabb szervezetet akart adni (2. kán.), ezért a prefektúrai székhelyek püspökének megadta az „egyháznagy” (*exarcha/ exarkhosz*) címet.¹¹² Az *exarcha* tehát a több provinciából álló *dioikészis* püspöke volt. Ázsiában az efezusi, Egyiptomban az alexandriai, Oriensben az antióchiai, Pontusban a neocezáriai és Thrakia-ban a herakleai püspököket nevezték *exarchának*. Az I. Konstantinápolyi Zsinat után a keleti tartományok három autonóm (*autokefalosz*) *exarchai* szék alá tömörültek (Efezosz, Caesarea, Heraclea). Később az *exarcha* funkciója átalakult, s megkapta a mai pátriárka (*patriarcha / patriarkhész*) nevet.¹¹³

Azok a püspökök, akik a provinciális székvárosokban rezideáltak, és akiket a III. század óta a *metropolita* címmel illették, a IV. századra elsőbbségre tettek szert a tartomány püspökeivel szemben, s ezt fejezte ki az érsek (*archiepiscopus*)¹¹⁴ elnevezés. A tartomány püspökei neki voltak alárendelve (*suffraganeus*).¹¹⁵ Az I. Nikaiai Zsinat 4., 5., 7. kánonja, a 341-es Antiochiai Zsinat 9. kánonja és a Khalkédoni Zsinat 19., 25. kánonja kiemelte a tartományi szerveződést, ezért a tartományok Keleten gyorsan terjedtek el, Nyugaton viszont lassúbb volt a folyamat. A IV. századi Hispánia pl. nem ismerte a tartományi szerveződést; az Elvirai Zsinat 58. kánonja a tartomány legidősebb püspökének székét a „*prima cathedra episcopatus*” címmel illette. Galliában főként az ország legfejlettebb délkeleti részén jelent meg a tartományi szerveződés, mely sok konfliktus forrása lett Narbonne és Arles székei között. Afrika sem ismerte az egyháztartományi szerveződést, hanem Karthágó püspöke, aki nem volt sem pátriárka, sem metropolita nagyobb hatalmat gyakorolt egész Afrika felett. Tertullianus a karthágói püspököt „*episcopus episcoporum*” -nak nevezi¹¹⁶, Szent Ágoston pedig „*episcopus primae sedis*” -nek.¹¹⁷ Ő volt Afrika *prímása*¹¹⁸; a tartomány püspökei között ő volt a *primus inter pares*. A 397-es III. Karthágói Zsinat 45. kánonja értelmében, a vandál hódítás előtt az afrikai *prímás* a következő

¹¹² SZABÓ P., *exarcha*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, III. Budapest 1997. 446. ABBASS, J., *exarca*, in *DGDC*, III. 808-809.

¹¹³ ERDŐ P., *pátriárka*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, X. Budapest 2005. 672-673. CECCARELLI - MOROLLI, D., *patriarca*, in *DGDC*, 963-967.

¹¹⁴ ERDŐ P., *érsek*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, III. Budapest 1997. 260-261. VIANA, A., *arzobispo*, in *DGDC*, I. 482-485.

¹¹⁵ DIÓS I., *suffraganeus*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XII. Budapest 2007. 383. ALONSO PÉREZ, J. I., *sufragánea*, in *DGDC*, VII. 442-444.

¹¹⁶ Vö. TERTULLIANUS, *De Pudicitia*, 1,6. URL: http://www.tertullian.org/latin/de_pudicitia.htm, Utolsó letöltés: 2018. március 12.

¹¹⁷ BATTIFOL, P., *Le Primae Sedis episcopus en Afrique*, in *Revue des Sciences Religieuses* 3-4 (1923) 425-432.

¹¹⁸ ERDŐ P., *prímás*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XI. Budapest 2006. 271-272. ERDŐ, P., *primado*, in *DGDC*, VI. 447-451.

jogokkal rendelkezett: elnökölt a tartományi zsinaton; felügyeleti jogköre volt a többi zsinat és a metropoliták vonatkozásában; pap és püspök szenteléseket végzett az egész tartományban. Jusztiniánusz császár is megerősítette ezt a jogkört 131. novellájával.¹¹⁹ Megjelent tehát a primácia intézménye.¹²⁰

Az V-VI. században jelent meg egy új területi hierarchikus struktúra, a pápai vikariátus, mely csak két területen fordult elő dél-kelet Galliában és Illyriában. A *Tesszaloniki-i Vikariátus* Róma akaratából jött létre egy olyan területen, mely határzóna volt Nyugat és Kelet, Róma és Konstantinápoly között. A IV. század végén a keleti Illyricum (Macedónia és Dácia) a Keleti Birodalomhoz tartozó prefektúrává vált, egyházilag azonban Rómától függött. I. Ince pápa (+417) 402-ben, majd 412-ben rögzítette a tesszaloniki szék jogait: joghatósága kiterjedt az egész keleti Illyricumra, zsinatokat hívhatott össze, bíraskodhatott, ő képviselte a pápát, akihez a püspökök beleegyezése nélkül nem folyamodhattak fel stb. A tesszaloniki vikárius hatalmát későbbi pápák megerősítik (I. Bonifác, I. Celesztin, III. Sixtus), és az ikonoklaszta harc kirobbanásáig maradt fenn ez a sajátos intézmény. 732-ben a keleti Illyricum Konstantinápoly fennhatósága alá került.

Az *Arles-i Vikariátus* Patroklosz arlesi püspök hatalomvágyának a következménye. Zosimus pápa (+418), 417. március 22-én kelt levelében felhatalmazta a Vienne-i és a két Narbonne-i érsekség területéről benyújtott felfolyamodások elintézésével, és rábízta a tartományok püspökszenteléseit. Ezzel Arles primási jogokat kapott, a három érseki tartomány felett. A vikariátus 613-ig állt fenn, majd a lyoni érsek fennhatósága alá került.¹²¹

Mindegyik itt tárgyalt egyházi közigazgatási egység esetében a létesítés kritériuma területi jellegű volt, mely a szentségkiszolgáltatás terén (főleg) keveredett a személyi kritériummal.

2.2. A középkor

Az I. Gelasius pápa pontifikátusától (492-496) egészen a karoling korszak kezdetéig (751) tartó időszakban több fontos kulturális és intézményi változás ment végbe az Egyház életében:

- a barbár népek betörései és ennek következményeként Nyugat görög-római kulturális egységének a megszűnése;

¹¹⁹ GAUDEMET, J., *Storia*, 151. SZUROMI Sz.A., *Az egyházi intézményrendszer története*, 68. SZUROMI Sz. A., *A patriarchátus és primácia a latin egyházban*, 59.

¹²⁰ A témában ld. ERDŐ P., *A primáciák a nyugati Egyházban. Egy elméleti fejlődés emlékei a középkori kánonjogtudományban*, in *Kánonjog* 9 (2007) 12-25. ERDŐ, P., *L'Ufficio del Primate nella Canonistica da Graziano ad Ugucione da Pisa II*, in *Apollinaris* 55 (1982) 165-193. ERDŐ, P., *Le primazie nella Chiesa occidentale*, in *Folia canonica* 5 (2002) 279-291.

¹²¹ GAUDEMET, J., *Storia*, 148-149.

- Kelet és Nyugat egyházainak a szétválása, ill. a keleti egyházak nemzeti csoportosulásokra való osztódása doktrinális és politikai okokból;
- az egyházi intézmények differenciálódása és a liturgiák eltérő fejlődése;
- a nemzeti egyházak kialakulása.¹²²

2.2.1. A kora középkori fejlődés (VI-XI. század)¹²³

A II. századtól kezdve a germán népek elhagyták észak-európai őshazájukat, és szétrajzottak Európában. A IV. században már saját államokat hoztak létre a Birodalom területén, és ennek következményeként bomlott fel a Nyugat-Római Birodalom. Ezt követően, több évszázadig zűrzavar uralkodott: az állami intézményrendszer megbomlott, a római közigazgatás megszűnt, és csak az Egyház adminisztrációs rendszere jelentett biztonságot. Egyébként már a Birodalom bukása előtt az Egyház szilárd hatalmi tényezőként szerepelt a birodalmi közigazgatás mellett. Az Egyház igyekezett megnyerni az új népeket a hitnek és megteremteni Nyugaton a vallási egységet.

A római civilizáció romjain különböző germán és ázsiai népek hoztak létre rövidebb-hosszabb ideig fennálló ún. barbár államokat (nyugati és keleti gótok, burgundok, vandálok, longobárdok, alemannok); közülük csak a frank királyság bizonyult tartósnak.

A Birodalom *pars occidentalis*-nak barbár királyságokra való felosztása nemzeti egyházak kialakulásához vezetett, ahol az episzkopátus és a király között szoros kötelék állt fenn. A nemzeti egyházak két fázisban alakultak ki:

- a *mediterrán fázis* (I. Gelasius pápától - Nagy Szent Gergely pápáig): a pápai hatalom kiterjesztése jellemezte a déli egyházak felett, és a már romanizált barbár egyházakkal való találkozás.
- az *atlanti fázis* (Nagy Szent Gergelytől - Szent I. Bonifác pápáig): az ír szerzetesség missziós tevékenysége, ill. a vizigót egyház vitalitása jellemezte.¹²⁴

Ennek az lett a következménye, hogy az Egyház alkotmányos rendje megváltozott. Eddig ez a rend szövetségi típusú volt: az egyházmegyék horizontális elosztásán alapult egyháztartományokba, és a *supra*-metropolitai székek elsőbbségén. A világi hatóságok elkezdtek az egyházi struktúrák és hivatalok több évszázados szabályozási folyamatát, átalakult a püspökválasztási procedúra, előtérbe kerültek a regionális zsinatok, melyeken a királyok átvették a császárok szerepét.

¹²² BROWN, P., *Il mondo tardo antico. Da Marco Aurelio a Maometto*, Torino 1974. 142-154.

¹²³ GAUDEMET, J., *Storia*, 467-597. SZUROMI Sz.A., *Az egyházi intézményrendszer története*, 87-128. FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 66-100.

¹²⁴ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 66-67.

A latin egyházi tradíció és kultúra kapcsolatba került a germán mentalitással és jogszokásokkal, ami a német kultúra penetrációját idézte elő a latin egyházba (lelkipásztorkodás; a püspöki inszigniak; az enyhe pofon a bermálási szertartásban; a püspök kezeibe tett kezek az engedelmességi ígéretnél; a nászágy megáldása; a „*traditio instrumentorum*” az ordinációnál, a rokonsági fok számítása stb.)¹²⁵, és hozzájárult az új, feudális típusú jogintézmények kialakulásához (magánegyház, javadalom, mentesség stb.). Az azonos területen élő etnikumok szaporodása a magánjogok kevésbé koherens mozaikját hozta létre. A kor kezdetén még személyi kategóriák is kondicionálták az alkalmazandó jogot (római polgárság, *peregrinus*, latin tartományban született). Agobardus (769–840) lyoni püspök 817 körül Jámbor Lajoshoz írt levelében, például amiatt panaszkodott, hogy a keresztények, akik egymásnak barátai, nem tanúskodhatnak egymás javára, mivel eszietelt jogvilágban élnek.¹²⁶

A VI-VIII. század folyamán a társadalmi élet fokozatosan elvidékesedett, és az élet igazi értékmérőjévé a földbirtok (*feudum* - örökíthető hűbérbirtok, mely szolgálathoz kötött) vált. A társadalmi kapcsolatokat is alapvetően a földtulajdon határozta meg. A birtokadomány lehetett *beneficium* (jótétemény), mely nem volt örökölhető, vagy *feudum*, mely öröklődött. A hűbérúr (*senior*) adta a földet, a hűbéres (*vasallus*) kapta a földet és köteles volt fegyveres szolgálatra, a hűbérúr védelmére és váltságdíj fizetésére, abban az esetben, ha a hűbérúr fogságba került. A földesúr csak saját területén gyakorolhatta szuverenitását, s ez vezetett a *stricte* területi jellegű törvények kialakításához. Ez a modell ellentétes volt a Római Birodalomban és a germán törzseknél létező, főként személyi törvények sokaságával.¹²⁷ A feudális rendszerben tehát dominánsan érvényesült a *territorium*, mint szerveződési elv.¹²⁸

A latin kereszténység a feudális hierarchikus struktúra, a hűbériség szerves részévé vált, és arra kényszerült, hogy ennek megfelelő jogintézményeket alakítson ki. A pápa volt a területekre osztott Egyház feje, mint *Dominus territorialis*, mintegy „*rex in regno*” ahogy Aquinói Szent Tamás mondja: „*Papa habet plenitudinem pontificalis potestatis quasi Rex in Regno.*”¹²⁹ Ő volt az, aki az Egyházban szétoszthatta a területeket. Az Egyháznak a keresztény élet különböző aspektusa feletti egyetemes joghatósága tovább fejlődött, s bevezetésre került egy személyi jellegű jogi rendszer, mely a feudális államok majdnem minden polgárát kötelezte. Összefonódva a földesúr részleges területi törvényeivel,

¹²⁵ CONGAR, Y. M.-J., *L'ecclésiologie du Haut Moyen Age*, Paris 1968. 316-317. GAUDEMET, J., *Il matrimonio in Occidente*, Torino 1989. 71-80.

¹²⁶ OTADUY, J., *Territorialidad y personalidad son categorías jurídicas abiertas*, in *Ius Canonicum* 83 (2002) 13-39, különösen 21.

¹²⁷ CAPARROS, E., *Territoriality and personality*, 321.

¹²⁸ OTADUY, J., *Territorialidad y personalidad*, 21.

¹²⁹ Thomas Aquinas, In IV Sent. dist.20. q.1. art.4, in DE BERTOLIS, O., *Origine ed esercizio della potestà ecclesiastica di governo in San Tommaso*, Roma 2005. 108.

az egyetemes kánoni törvények *rationae materiae* érvényesülhettek. Főként a szentségekre vonatkozó kánonjogi rendelkezések, melyek mindenhol kötelezték a keresztényeket voltak személyi jellegűek.¹³⁰

Ebben a korban szervezeti szinten első innovációként említhető a vidéki plébániák fokozatos autonómiája a püspök monokratikus hatalmával szemben. A plébániai vagyongazdálkodást a vidéki papság végezte; a pasztoráció felelősei prédikálási joggal felruházott vidéki papok voltak; teljes liturgikus önállóságot kaptak (pl. a főünnepek tekintetében, melyek egy időben a katedrálisoknak voltak rezerválva). A változások szemantikai téren is megnyilvánultak. A VI. századig a *diocesis* és *paröecia* fogalmakat egyenértékűnek tekintették. Arra a személyi jellegű kötelékre utalt, amely a pap által kiszolgáltató kereszttségben, ill. a püspök által nyert bérmálásban jött létre. A VII-VIII. század folyamán a „*diocesis*” fogalmával már a püspöki közigazgatási egységet jelölték, míg a „*paröecia*” terminussal a kisebb, területileg körülhatárolt közösségeket.¹³¹ A frank kapitulárék és a IX. század közepén megtartott tartományi zsinatok is tanúsítják ezt az átmenetelt a személyiség és a területiség között.

Újdonságként jelenik meg a keresztelőtemplomnak járó tized (*decima*); egy sor klérusnak szánt épület a fontosabb vidéki plébániák körül (keresztelő kápolna, kolostor, refektórium, közös háló); egy adott plébániától függő oratórium- és kápolna hálózat; a vidéki hivatalok hierarchikus szervezete, mely a püspök és a krisztushívő között bevezette az *archipresbiter* figuráját, alávetve neki a helyi klérust és a világiakat.¹³²

Ebben a korban a püspök már nem kizárólagos kiszolgáltatója a kereszttség és a bűnbánat szentségének. A plébániarendszer kiépítésével vidéki templomok is kaptak keresztelési jogot, és az ír penitenciális fegyelemnek¹³³ köszönhetően a feloldozási fakultást a papságra is kiterjesztették. A feudális egyház, hogy erősítse a püspök és a vidéki klérus közötti köteléket bevezette az egyházlátogatás (*visitatio pastoralis*) és az egyházmegyei zsinat (*synodus dioeciesana*) intézményét. Egy valóságos jogi keret fejlődött ki, mely négy jogintézményen keresztül összekapcsolta az Egyházat a feudális agrár társadalommal: az egyházi javadalom (*beneficium ecclesiasticum*), a magánegyház (*ecclesia propria / Eigenkirche*), az egyházi mentesség (*immunitas ecclesiastica*) és a tized (*decima*). A karoling korban a mentesség köre kibővült, és magában foglalta az ítélezési kiváltságot (*privilegium fori*) meg a menedékjogot (*ius asylum*) is.

¹³⁰ CAPARROS, E., *Territoriality and personality*, 326.

¹³¹ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 73.

¹³² FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 74.

¹³³ RAHNER, K., *La penitenza della chiesa*, Roma 1964. VOGEL, C., *Il peccatore e la penitenza nel Medioevo*, Elledici 1988.

A plébániák rendszere a VI. századtól épült ki főként Gallia és Hispánia területén. A VI. századtól a plébánia-templom, mint „keresztelőtemplom” elnevezés mellett megjelenik a *parochia* név is. Nem a közösségi elem volt a hangsúly, mint a hatályos Kódexben, hanem a területin: egy adott területen élő hívek tartoztak hozzá, élén a hívek szolgálatára és vezetésére kijelölt pappal (*archipresbiter, rector, plebanus*). A plébánia jogai közé tartozott a szintén területiségen alapuló temetési és esketési jog.

A plébániarendszer kiépülése hatással volt az antik presbiter - kollégium egységére. A püspöki székhelyen maradt klérus átvette az egykori egységes testület liturgikus, gazdasági, tanácsadási feladatait¹³⁴, és ez vezetett a VIII. században a jogilag szabályozott székesegyházi káptalanok (*capitula cathedralia*) megjelenéséhez. Legfőbb elöljárójuk a püspök volt, közvetlen elöljárójuk pedig a prépost (*prepositus*), aki az egyházmegyei hierarchia második helyén állt. A székesegyházi káptalanoknak fontos szerepük volt az egyházi tudományok művelésében, az oktatásban és a jogszolgáltatásban. A pápa is alapíthatott egy meghatározott plébániatemplomhoz kapcsolódóan egy ún. társaskáptalant (*capitula collegiata*), melynek elsősorban liturgikus funkciói voltak.

A Karoling korszakban a keresztény császárság római eszménye, amelyben az uralkodók az emberiség atyjának (*parentes generi humani*) számítottak átöröklődött a középkorra. A Karolingok megvalósították a Római Birodalom helyreállítását (*renovatio Romani imperii*). Ez a *renovatio* Nyugat politikai egységét és a császári hatalom egyetemességét hirdette. Az egyház norma- és értékrendszere szabta meg az uralom helyes formáját, és előtérbe kerültek az alkalmassági kritériumok (*idoneitas*). Az egyház iránymutatása úgy érvényesült, hogy magát az uralkodót is a klerikusok sorába emelték (*regale sacerdotium*) a krizmával való felkenés által. A Karoling kori uralkodók egyszerre voltak királyok és főpapok (*rex et sacerdos*).

A Karoling korszak nagy változásokat hozott az egyházi életbe:

- Martell Károly a Poitiers-i csata (732) után „felhasználta” az egyházi vagyont, hogy fenn tudjon tartani egy mór ellenes hadsereget. Egyházi földeket adott bérbe világi uraknak, akik ezeket *beneficium*-ként továbbadták papoknak vagy más világiaknak. Az egyházi javaknak ez a karoling szekularizációja az egyházi struktúrák pénzügyi összeomlásához és a frank egyház intézményi kríziséhez vezetett.¹³⁵

¹³⁴ SZUROMI Sz.A., *A káptalan sajátos kötelességei és jogai – megjegyzések egy régi egyházi jogintézmény feladatkörének változásaihoz*, in *Teológia* 44 (2010) 138-145.

¹³⁵ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 78.

- Az evangelizáció új lendületet vett, s ennek köszönhetően az Egyház megerősödött német földön (új kolostorok és püspökségek alapítása révén); Frízia lakossága keresztény hitre tért; szoros kapcsolat alakult ki a frank dinasztia és a pápaság között.

- A frankok lettek a pápaság védelmezői, és kezdetét vette az Egyházi Állam.

A karoling reform során az érseki méltóságot egyesítették a metropolitai hivatallal, és megjelent az érseki (*archiepsicopus*) hivatal. Az érsekek hatalma oly mértékben megnőtt, hogy már veszélyeztette az egyes püspökök joghatóságát. Róma a péteri jogokra hivatkozva igényt formált az egyház különböző szintjeinek felügyeletére és törekedett visszaszorítani a világi befolyást saját primátusa javára. A metropoliták vonatkozásában a *pallium* átvétele elengedhetetlen feltétele volt az érseki jogok gyakorlásának, így a pállium átadása vagy megtagadása, a pápai kontroll egyik legalkalmasabb eszközévé vált. A püspökök is törekedtek megvédeni önállóságukat a metropolitákkal és a világi hatalommal szemben.

A IX. század közepén összeállított *Decretales Pseudo-Isidorianae*¹³⁶ (kánonjainak több mint a fele hamis) a metropolitai hatalom visszaszorítása érdekében megújította a primási tisztséget. Ennek következtében a primás és a pátriárka között minden különbség megszűnt, és az egyházi hierarchiában a primási hivatal a metropolitai szint felé került. Sem a primás, sem a metropolita nem avatkozhatott be közvetlenül az egyes egyházmegyék ügyeibe; a primást a püspökök nem vonhatták vád alá; a primás zsinatot hívhatott össze, abból a célból, hogy *professio fidei* által megerősítse a tartomány püspökeinek bizalmát. Ezeket a kompetenciaköröket a XI. század elején keletkezett *Decretum Burchardi Wormatiensis*¹³⁷ is tanúsítja, valamint az 1140 körül keletkezett *Decretum Gratiani*. Gratianus 56 kánonban foglalkozik a primási hivatallal és ő is csak nominációs különbséget lát a pátriárka és a primás között. Nála a primás egyházkormányzati hatalma a szuffragáneus érseki tartományokra is kiterjedt. A IV. Lateráni Zsinat 5. konstitúciója kijelentette, hogy a nagyobb pátriárkák és a primások joghatósága azonos, s ezzel lezárta az erről szóló hosszú vitát.¹³⁸

A kora középkori misszióknak és egyházszervezésnek is szembesülnie kellett az eltérő nyelv, szokás, kultúra okozta nehézségekkel, ahogyan Szent Beda Venerabilis tanúsítja a britek, kelták és angolszászok vonatkozásában.¹³⁹ Maradandó hatást gyakorolt az egész egyházi életre a germán kultúra és jogszokás. Olyan jogintézmények alakultak ki a kora középkorban, amelyek a XX. századig

¹³⁶ A témában ld. ERDŐ, P., *Storia delle fonti del diritto canonico*, Venezia 2008. 81-83. SZUROMI Sz. A., *A püspökségre vonatkozó egyházfegyelem sajátosságai a Decretales Pseudo-Isidorianae-ban*, in *Kánonjog* 5 (2003) 51-63.

¹³⁷ Ld. SZUROMI, Sz.A., *Peculiarities of the Decretum Burchardi Wormatiensis especially regarding the Discipline about Bishops and their Duties*, in *Revista Española de Derecho Canónico* 71 (2014) 493-506.

¹³⁸ SZUROMI Sz. A., *A patriarchátus és primácia a latin egyházban*, 62-64.

¹³⁹ BEDA VENERABILIS, *The Ecclesiastical History of the English People*, New York 2011. 5-45.

fennmaradtak (pl. a javadalom rendszer 1983-ig) és hosszú időre a területiséghez kötötte az egyházszervezést.

2.2.2. Az érett középkori fejlődés (XI- XV. század)¹⁴⁰

A Karoling Birodalom széthullását követően, a IX. század második felében, a Konstantini adománylevelére (*Constitutum Constantini*) hivatkozva, átmenetileg a pápaság majd a német királyok léptek fel egyetemes hatalmi igényekkel. Azzal, hogy 962. február 2-án XII. Gergely pápa a Liudolf-házi (Szász-ház) német király, I. Nagy Ottó fejére tette a császári koronát ismét helyreállította a Római Birodalmat, s ezzel a karoling álom Nyugat egységéről, a pápa és a császár kettős vezetése alatt, mely Gaudemet szerint a Középkor obszessziója volt¹⁴¹, ismét életre kelt. A német-római császárok római koronázása¹⁴², ennek a „hatalomegyesítésnek”, vagy a hatalom együttes gyakorlásának a szimbóluma lett. A 962. február 13-án kelt *Pactum Ottonianum*-ban megerősítette az Egyháznak a karoling korban nyert hatalmát és birtokait. Az ószövetségi és későrómai elemeket összefonó királyszentelés erejében, a német-római császárok egy saját birodalmi egyházat (*Reichskirche*) alkottak, melyet a Német Nemzet Szent Római Birodalmába (*Heiliges Römisches Reich deutscher Nation*) „inkardináltak” és szilárdan betagolták a birodalmi közigazgatás struktúrájába. I. Nagy Ottó utódai Rómát, a világ fejét (*Roma caput mundi*) kormányozva gyakorolták az egyetemes főhatalmat, és teljes ellenőrzésük alá vonták az egyházat. A császárság Isten háza (*domus Dei*) volt a földön, a császár pedig Isten földi helytartója. II. Henrik császár koronázásakor (1014) a "Krisztus szolgálójának szolgálója" (*servus servorum Christi*) címet használták, ezzel mintegy megkérdőjelezve a pápa egyházon belüli hatalmát (*plenitudo potestatis*). Szent II. Henrik (1002-1024) és III. Henrik (1039-1056) császárok tökéletesítették a birodalmi egyház rendszerét azzal, hogy püspököket, apátokat neveztek ki, ill. távolítottak el, és birodalmi zsinatokat hívtak össze.

Az Ottó-kori püspökök nemesi címeket és királyi földbirtokokat kaptak, és a császárok kinyújtott karjának (*longa manus*) tekintették őket. A császár - episzkopátus szövetség legbeszédesebb jele az investitúra rítusa volt, melyben a császár átadta a pásztorbotot és a gyűrűt a jelöltnek elismerve ezzel,

¹⁴⁰ GAUDEMET, J., *Storia*, 641-684. SZUROMI Sz.A., *Az egyházi intézményrendszer története*, 131-237. FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 89-162.

¹⁴¹ GAUDEMET, J., *Storia*, 641.

¹⁴² 17 császárról van szó: I. Ottó (962.02.02); II. Ottó (967 karácsonya); III. Ottó (996.05.21.); II. Henrik (1014.02.14.); II. Konrád (1027.03.26.); III. Henrik (1046); IV. Henrik (1084.03.31.); V. Henrik (1111); III. Lothár (1133.06.04.); I. Frigyes (1155.06.18.); VI. Henrik (1191.04.15.); IV. Ottó (1209.10.04.); II. Frigyes (1220.11.26.); IV. Lajos (1328.01.17.); IV. Károly (1355.04.05.) Luxemburgi Zsigmond (1433. május 31.) és III. Frigyes (1452).

még a konszekráció előtt az összes püspöki székhez kapcsolódó beneficiumot (birtok, mentesség, joghatóság).

Ezek a változások morális és intézményi krízishez vezettek: terjedt a simónia¹⁴³, a nikolaitizmus¹⁴⁴, romlott a klérus erkölce, a világi és az egyházi érdekek összefonódtak. Az Egyház vagyoni és hatalmi gyarapodása felkeltette azon családok figyelmét, akik az egyházi javakat saját egyéni, vagyoni és hatalmi gyarapodásukra akarták felhasználni.

A gregoriánus reform, mely a nyugati kereszténység XI. századi nagy reformmozgalma volt, válasz volt ezekre a mély változásokra. Szent VII. Gergely pápa (1073-1085), a Cluny-i reformoktól inspirálva a papság belső, erkölcsi megújulását és az Egyház szabadságának a kivívását tűzte ki célul. A reform megerősítette a római pápa primátusát, növelte a nyugati egyház centralizációját, szekularizálta az uralkodók hatalmát és személyét, alkotmányilag szinte új alapokra helyezte az Egyházat (*rifondazione costituzionale della Chiesa*).¹⁴⁵

Szent IX. Leó pápával (1048-1054) a *Reichskirchet* felváltotta a *Papstkirche*. Damiani Szent Péter, aki a pápai primátus fő teoretikusa volt 1060-1070 között azt az álláspontot képviselte, hogy Róma egyháza „az összes egyház anyja”, ezért a pápa minden egyház egyetemes püspöke.¹⁴⁶

Az 1059-es lateráni zsinaton tették meg az emancipáció első lépését, amikor kimondták, hogy a pápa megválasztása a római püspök – bíborosoknak van rezerválva. Egy új központi intézmény született, mely a kontinuitás és a stabilitás jegyében segítette a pápát az egyetemes Egyház kormányzásában – a Bíborosi Kollégium.¹⁴⁷ Eddig helyi (római) intézménynek számított, ettől kezdve felelőssége az egész egyházra kiterjedt és a pápát közvetlen módon segítő orgánummá vált. Kettős változásnak lehetünk a tanúi: a pátriárkák és metropoliták szerepét átvette a bíborosi kollégium, a római zsinat helyébe pedig a bíborosi konzisztórium¹⁴⁸ lépett. Mindazok az előjogok, amelyek az egyetemes episzkopátust illeltek a *communio ecclesiarum*-ból kifolyólag, átszálltak a bíborosi

¹⁴³ SZUROMI Sz. A., *simónia*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XII. Budapest 2007. 133.

¹⁴⁴ A középkorban így nevezték a konkubinátusban élő papokat. Ld. FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 92. (10. lábjegyzet)

¹⁴⁵ CAPITANI, O., *Papato ed Impero nei secoli XI e XII*, in FIRPO, L. (a cura di), *Storia delle idee politiche economiche e sociali*, II. Il Medioevo, Torino 1985. 117-155.

¹⁴⁶ GAUDEMET, J., *Storia*, 376.

¹⁴⁷ A kollégium eredete nyilván nem középkori, hanem korábbi, és a három rend (püspöki, presbiteri és diakónusi) kialakulása egy folyamat eredménye volt, mely a IV-VIII. század között zajlott. Már a IV. században Róma püspökei a főbb ügyek intézésébe bevonták a presbitérium főbb méltóságait (*maiores ecclesiae romane*). A VII. században a főbb római templomok presbiteri (25/28) liturgikus szolgálatot teljesítettek a négy nagy pápai bazilikába. A pápát diakónusok is segítették a lateráni palota hivatalaiban és a városban (7). III. István pápa (768-772) a Róma környéki püspököknek is bíborosi címet adományozott (7). Így jött létre az a kollégium, mely a gregoriánus reform idején átvette a római zsinat szerepét és később jelentősége egyre csak nőtt.

¹⁴⁸ ERDŐ P., *konzisztórium*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VII. Budapest 2002. 183. SABBARESE, L., *consistorio*, in DGDC, II. 661-663.

kollégiumra.¹⁴⁹ III. Sándor pápa (1159-1181) után az oldalkövetek (*legatus a latere*) is a bíborosok közül kerültek ki, akik külön pápai felhatalmazás erejében törvényeket hozhattak, felmentéseket adhattak, megerősíthették az érsek-, püspök- és apát-választásokat, feloldhatták a kiközösítést, fellebbezési fórum lehettek saját tartományukban. Ezzel lényegesen korlátozták az egyes püspökök jogait.¹⁵⁰

Az emancipáció, azaz a világi és az egyházi joghatóság szétválasztásának következő lépése az volt, hogy rögzítették: a világi hatalomnak semmi jogosultsága sincs az egyházi hivatalok betöltésére; az ilyen betöltés érvénytelen.¹⁵¹ Tulajdonképpen a 787-es II. Niceai Zsinat 3. kánonját¹⁵² újították meg. Egyébként az egész gregoriánus reform már létező forrásokból indult ki.¹⁵³

A gregoriánus reform következményeként megszilárdult az Egyháznak, mint hierarchikus szerveződésnek a modellje, melyben a pápa az egész Egyház „konvergencia pontja”¹⁵⁴; lassan lehetővé vált a területiség elvének a helyreállítása, és az átmenet a magánegyházak és mentességek rendszeréből a megfelelő jogi struktúrákba (érsekség, püspökség, plébánia, esperesség).

III. Ince pápa (1198-1216) alatt jutott el a középkori egyház hatalmának tetőpontjára. Incének sikerült érvényt szereznie az egyház egyetemes hatalmának, és végleg megerősítenie a pápai primátust két kulcsfogalom alkalmazása révén: „*Vicarius Christi*”¹⁵⁵ és „*plenitudo potestatis*”.¹⁵⁶ Az 1215-ös IV. Lateráni Zsinaton III. Ince megújította a pátriárkai székek ősi privilégiumait és meghatározta a római szék jogait velük szemben. Kelet-Nyugat 1054-es szakadása után a négy keleti pátriárkátus fennmaradt (ortodox), és katolikus pátriárkátusok is születtek Keleten: a maronita, a görög melkita és a kopt. A keresztes hadjáratok idején „latin pátriárkátusok” is keletkeztek: Jeruzsálem (1099), Antióchia (1111), Konstantinápoly és Alexandria (XIII. század eleje). A hadjáratok idején felállított jogi struktúrák nem élték túl a katonai csődöt, a XIII. század felétől pedig Kelet is elveszett Nyugat számára.

Nyugaton két pátriárkátust ismer a korszak: *Róma*, mint Nyugat pátriárkája, melynek nem volt nagy relevanciája, mert a pápai primátus beárnyékolta, és *Aquileia*, mely inkább tiszteletbeli cím volt, effektív jelentőséggel nem bírt, de így is a középkor egyik legnagyobb egyháztartományának számított

¹⁴⁹ CAPITANI, O., *Episcopato ed ecclesiologia nell'età gregoriana*, in *Le Istituzioni ecclesiastiche della "Societas christiana" dei secoli XI-XII: Papato, Cardinalato ed Episcopato*, I. Milano 1974. 361.

¹⁵⁰ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 129.

¹⁵¹ SZUROMI, Sz. A., *Peculiarities of the conception of „sacred power” and its exercise between 1073 and 1303*, in *Folia Theologica* 17 (2007) 261-270.

¹⁵² *DS 604*, in FILA B.-JUG L., *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye-Budapest 1997. 173.

¹⁵³ SZUROMI Sz. A., *Az egyházi intézményrendszer története*, 134.

¹⁵⁴ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 99.

¹⁵⁵ Ld. MACCARRONE, M., *Vicarius Christi. Storia del titolo papale*, Roma 1952. 86-91.

¹⁵⁶ HOF, H., *Plenitudo potestatis und imitatio imperii zur Zeit Innocenz III*, in *Zeitschrift für Katholische Theologie* 77 (1954-1955) 39-71. SCHMIDT, H-J., *The Papal and Imperial Concept of plenitudo potestatis: the Influence of Pope Innocent III on Emperor Frederick II*, in MOORE, J.C. – BOLTON, B. (edit.), *Pope Innocent III and his World*, Aldershot – Brookfield/Vermont 1999. 305-314.

(a XI. században 16 egyházmegye tartozott alá). 606-ban a patriarkátus két részre oszlott: Aquileia és *Grado*. Kezdetben függetlenek voltak mind Rómától, mind Konstantinápolytól. 699-ben a Páviai Zsinaton helyreállították a Rómával való közösségüket, 731-ben pedig a két szék kánonilag szeparálódott. 1105-ben a gradói szék átköltözött Velencébe, 1451-ben pedig felvette a velencei címet is. Az Aquileiai Patriarkátust XIV. Benedek pápa szüntette meg, az 1751. július 6-án kelt „*Iniuncta nobis*” kezdetű bullájával.¹⁵⁷

A XI. század végén és a XII. század folyamán a pápaság számtalan primáciát létesített (1079 – Lyon, 1097 - Narbonne, 1103 – Lund, 1119 – Vienne, Gniezno, Salzburg / Magdeburg, 1341 – Prága stb.). A titulus méltóságot kölcsönzött viselőjének, de jogai korlátozottak voltak. A középkori primáciák nem voltak jelentős intézmények, és ez abból is kiderül, hogy III. Ince pápa megerősítette: a pátriarkáknak és a primásoknak nincs több joguk, hacsak ezt a jogalkotó kifejezetten el nem ismeri számukra, vagy egy elfogadott jogszokás ezt nem bizonyítja.¹⁵⁸

A jogász pápák¹⁵⁹ munkássága révén megváltozott az Egyház önreflexiója – az addigi szakramentális modellt felváltotta a jogi-korporatív modell, s ezzel az antik korból örökölt jogi fogalmak is megváltoztak. Az átlényegülést tagadó eretnekekkel szemben az Egyház az átváltoztatott kenyeret „Krisztus testének” (*corpus Christi*) kezdte nevezni, míg a „misztikus test” (*corpus mysticum*) kifejezést az Egyházra, mint szervezett testre alkalmazta.¹⁶⁰ Az Egyház úgy áll előttünk ebben az időben, mint egy *societas corporata*. A XII. század második felében és a XIII. század elején a szekuláris és reguláris papság párizsi vitája átalakította ezt a korporatív szemléletet. A horizontális felfogást, mely szerint az Egyház különböző struktúrái azonos szinten helyezkednek el egymás mellett, felváltja a vertikális felfogás miszerint ezek hierarchikusan egymás fölött foglalnak helyet. Tulajdonképpen két szerveződési modell konkurenciájáról volt szó:

- hierarchikus-területi modell, mely az egyházmegyén, plébánián és a javadalom rendszeren alapult;
- hierarchikus-személyi modell, melyet a kolduló rendek vezettek be s nem ismert területi határt, ki volt véve a püspöki ill. plébániai joghatóság alól, és az önfenntartáson alapult.¹⁶¹

¹⁵⁷ BENEDICTUS PP. XIV, Bulla *Iniuncta nobis*, 6 iulii 1751, in DE MARTINIS, R., *Iuris pontificii de propaganda fide*. Pars prima, Tomo III, Romae 1890. 450-457.

¹⁵⁸ GAUDEMET, J., *Storia*, 527.

¹⁵⁹ III. Sándor (1159-1181), III. Ince (1198-1216), IX. Gergely (1227-1241), IV. Ince (1243-1254), VIII. Bonifác (1294-1303), V. Kelemen (1305-1314), XXII. János (1316-1334).

¹⁶⁰ DE LUBAC, H., *Corpus mysticum. L'Eucarestia e la Chiesa nel Medioevo*, Milano 1982. 187-216.

¹⁶¹ RATZINGER, J., *L'influsso della disputa degli ordini mendicanti sullo sviluppo della dottrina del primato*, in RATZINGER, J., *Il nuovo popolo di Dio. Questioni ecclesiologiche*, Queriniana 1992. 61-62.

A korporatív jellegű „misztikus testet” a XIII. század közepén felváltotta az Aquinói Szent Tamás féle *persona mystica*¹⁶², majd a *societas perfecta* felfogása. IV. Ince pápa (1243-1254) dolgozta ki a *persona iuridica* jogintézményét azzal, hogy különbséget tett az *universitas* és az azt alkotó tagok között, és az „*universitas*” -nak olyan jogi státuszt biztosított, mint a fizikai személynek. Egy másik intézményi fejlődés figyelhető meg a tartományi zsinat vonatkozásában. A IV. Lateráni Zsinat 6. kánonja lényegesen megváltoztatta ennek szerepét: egy autonóm, törvényalkotói, adminisztratív és ítélkezési joggal felruházott intézményből, az egyetemes törvények végrehajtását előmozdító / felügyelő orgánummá vált.

A gregoriánus reform nyomán a püspöki hatalom is megerősödött, és vele párhuzamosan nőtt a püspöki kúria egyházkormányzati szerepe az *archidiaconus* rovására. Az V. századtól kezdve az archidiaconus volt a püspök jobb keze és helyettese az egyházmegye adminisztratív és liturgikus szolgálatában. Az érett középkor első felében hatalma oly mértékben megnőtt (önálló bírósága volt, részt vett az egyetem vezetésében), hogy versengett a helyi püspökével. Ezért III. Sándor, III. Ince és III. Honoriusz pápák igyekeztek csökkenteni az archidiaconus hatalmát, és ennek nyomán konszolidálódhatott a *cancellarius*, az *officialis* és a *vicarius generalis* hivatala a püspöki kúriában.¹⁶³

A III. Sándor pápa által 1179-ben összehívott III. Lateráni Zsinat bevezette a címre való felszentelés (*titulus*) szabályát, és kizárta a titulus nélküli felszentelések lehetőségét, hogy a papság megfelelő ellátása biztosítva legyen.¹⁶⁴ Megerősödtek a székesegyházi káptalanok is, melyek ettől fogva fontos szerepet töltek be az egyházmegye irányításában (püspökök kánoni választása, káptalani helynök választása, tanácsadás, bejegyzés adás).

A XIII - XV. század folyamán a demográfiai növekedés, a városi fejlődés és az evangelizációs sikerek (keleti területek), az egyházmegyék számának növekedéséhez vezettek (leváltak a régiokról). A város volt a közösség központja és a püspök székhelye. Ahol a római városiasodás jelentős volt, ott sok szomszédos egyházmegyét találunk (Itália, Provence, Languedoc). A gregoriánus reform után az egyházmegyék alapítása és megszüntetése már a pápa kizárólagos jogaként szerepelt.¹⁶⁵ A középkorban is fennmaradt a püspök és egyházmegyéje közötti „misztikus házasság” antik eszménye; tiltották ugyanazon a területen a több püspöki joghatóságot.

A XI. századtól fokozatosan kötelezővé válik a krisztushívő lakóhely szerinti asszignációja/hozzárendelése saját plébániájához. Ez különös megerősítést nyert az 1215-ös IV.

¹⁶² AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa Theologiae*, III, q. 48 art. 2.: „Ad primum ergo dicendum quod caput et membra sunt quasi una persona mystica.” Ld. AQUINÓI SZENT TAMÁS, *A teológia foglalatja*, I-II. Gede Testvérek, 2014.

¹⁶³ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 147.

¹⁶⁴ SZUROMI Sz. A., *Az egyházi intézményrendszer története*, 164.

¹⁶⁵ GAUDEMET, J., *Storia*, 467-468.

Lateráni Zsinaton, amikor a 21. kánon, a híres *Omnis utriusque sexus* kötelezővé tette a felnőtt korúak számára az évi gyónást és szentáldozást.¹⁶⁶ Ez a rendelkezés egy jelentős lépés volt a plébániák fejlődésében, mert pontos kapcsolatot teremtett a plébánia és a hívők között. A dekrétum a plébános jelölésére a *sacerdos proprius* fogalmát használta. Érdekességként megemlíthető, hogy az *aetas discretionis*-t elért krisztushívő csak saját plébánosánál gyónhatott, ha máshol szándékozott, engedélyt kellett kérnie. A *Summa Simonis Bisinianensis*¹⁶⁷ említi, hogy a lakóhely megváltoztatására (*aliena parochia*) volt szükség ahhoz, hogy más helyen (*alterium civitatis*) járulhasson valaki a szentségekhez.¹⁶⁸ A plébániához való joghatósági tartozás merev kritériumát a dekretálisok is átvették. IX. Gergely pápa dekretális gyűjteményének (*Decretales Gregorii IX - Liber extra*) *Ut dominicis* kezdetű rendelkezése azt is előírta, hogy a plébánosnak minden vasár- és ünnepnap mielőtt, meg kell bizonyosodnia afelől, hogy nincs a hívek között idegen. Affirmatív válasz esetén az idegennek el kellett hagynia a templomot.¹⁶⁹ A XIII. században az exkluzív plébániai tagság a kolduló rendek papjainak ellenállásába ütközött. A század során alternálódtak a *pro et contra* rendelkezések, mígnem VIII. Bonifác pápa *Super cathedram* bullája (1300. február 18.) egyensúlyt nem teremtett a kérdésben, visszaadva a hatalmat a plébánosoknak, és limitálva a koldulórendek papjainak gyóntatási fakultását (püspöki engedélyhez kötötte).¹⁷⁰

A XII-XIII. századi szocio-demográfiai változások következményeként a plébániák száma megnőtt. Sem Gratianus Dekrétumában, sem a dekretálisokban még nem találjuk meg a plébánia pontos meghatározását. Ezt a Trentoi Zsinat tette meg.¹⁷¹ A *parochia* mindenképpen feltételezett:

- egy kultikus helyet, ahol a krisztushívők és a klérus találkoztak a liturgián – ilyen értelemben egy körülhatárolt terület;
- egy népet, melynek a parókiához való tartozását hangsúlyozta a tized fizetése, a különböző aktusokban való részesedés a plébániatemplomban (keresztség, évi gyónás-áldozás, házasság, temetés), és a vasárnapi misén (vagy legalább a nagy ünnepi miséken) való részvétel.¹⁷²

¹⁶⁶ DS 812, in FILA B.-JUG L., *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye-Budapest 1997. 231.

¹⁶⁷ Bisignano-i Simon bolognai kánonjogász volt, aki 1177 márciusa és 1179 márciusa között készítette el a „*Summa in Decretum Gratiani*” c. kompilációját. Ld. *Summa in Decretum Simonis Bisinianensis*, in AIMONE-BRAIDA, P.V. (ed.), *Monumenta iuris canonici: Corpus glossatorum*, VIII. Biblioteca Apostolica Vaticana 2014.

¹⁶⁸ AIMONE, P.V., *Paroisse territoriale et paroisse personnelle: une contribution historique sur la paroisse et une analyse sur la situation juridique des paroisses canoniques en Suisse*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 577.

¹⁶⁹ LANDAU, P., *Sakramentalität und Jurisdiktion*, in *Das Recht der Kirche*, II. Gütersloh 1995. 58-94, különösen 86.

¹⁷⁰ MIGLIAVACCA, A., *La confessione frequente di devozione: studio teologico-giuridico sul periodo fra i codici del 1917 e del 1983* (Tesi gregoriana: Serie diritto canonico 17), Roma 1997. 232.

¹⁷¹ Sess. 24 de ref., c. 13.

¹⁷² GAUDEMET, J., *Storia*, 501.

A plébánia tehát egy adott területen, adott nép között fejtette ki tevékenységét saját pásztora autoritása alatt. Volt saját patrimoniuma, biztosította a liturgikus szolgálatot, a szentségek kiszolgáltatását, egy bizonyos fokú hitoktatást és a rászorulókat megsegítését. Ha a területén lévő kápolna megkapta a keresztelési jogot és ezzel *implicit*e a „saját nép” alakítási jogát, akkor plébánia rangra emelkedett. A XIII. század után azt a papot, aki nem birtokolta a plébánia titulását, de gyakorlatban ő végezte a plébániai teendőket, *vicarius perpetuus* névvel illették. Gyakori volt a plébánia inkorporálása egy egyházi intézménybe: kolostor, társaskáptalan, székeskáptalan, szabályozott kanonokok kongregációja, Máltai Rend stb. Ilyenkor a plébániai javadalom titulárisának kellett biztosítani a liturgikus szolgálatot. Különösen Németországban, Ausztriában és Svájcban fordult elő gyakran a plébániák ellátása szerzetesek részéről.

A plébániák növekedésével a püspöki székhely távolléte miatt szükségesé vált egy köztes struktúra kiépítése: dékánátusok, esperességek. A klasszikus kánonjogi nyelvezetben a dékán és az esperes szinonimák. A dékán egy plébánia rektora volt, aki egy olyan területi egység élén állt, mely több plébániát foglalt magában. Felügyelte a terület papságát, havi rendszerességgel összejöveteleket tartottak, évente látogatta a plébániákat, a püspöki döntések végrehajtója volt, kihirdette a püspöki rendeleteket, gondoskodott ezek betartásáról, beiktatta a plébánosokat stb.¹⁷³

A területiség elve markánsan érvényesült ebben a korban a temetés vonatkozásában is. A plébániát megillette a *ius funerandi* ezért, ha választott helyen történt a temetés, ez esetben is megillette a területileg illetékes plébániát a halott utáni tized, és nem vesztette el jogosultságát a temetési mise bemutatására.¹⁷⁴

A két elv (területi – személyi) koegzisztálása a középkori bíróságok működésében is megfigyelhető. Az Egyházban a bíró illetékessége területi jellegű (*ratione territorii*), ezért az egyházi bíróságok ebben a korban is területi elv alapján működtek. Ugyanakkor a *privilegium fori*¹⁷⁵ alapján az Egyház volt a klerikusok bírója (*ratione persone*), 1095 után a kereszteseké is, majd a XIII. század elejétől sok pápai dekretális adott egyházi bíróságoknak kompetenciát az egyetemen tanulókkal és a *miserabiles personae* -kel (elsősorban özvegyek, árvák) szemben. A *ratione materiae* tekintetében sok területen versengő illetékességük volt a világi bíróságokkal és a királyi bírakkal.¹⁷⁶ A feudalizmus jogi klímájában VIII. Bonifác pápa *Ut animarum* kezdetű dekretálisa mérföldkövet jelentett a törvény

¹⁷³ GAUDEMET, J., *Storia*, 519.

¹⁷⁴ SZUROMI SZ. A., *Az egyházi intézményrendszer története*, 171.

¹⁷⁵ SZUROMI SZ. A., *privilegium fori*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XI. Budapest 2006. 280. MOTILLA, A., *privilegio del fuero*, in DGDC, VI. 478-483.

¹⁷⁶ Ld. BALOGH E., *A középkori bajor egyházi bíraskodás* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/2), Budapest 2000. SZUROMI SZ. A., *Az érett középkor egyházi bíraskodása és bírósági szervezetének sajátosságai*, in *Teológia* 42 (2008) 70-77.

területisége terén. A pápa az „*Extra territorium ius dicendi impune non paretur*” római *dictum*-ot transzponálta a bírói szintről a normatív szintre, és erre alapozva úgy döntött, hogy a részleges törvények a területiség elvén keresztül vinkulálnak, és bevezette a távollévők *exemptio*-ját.¹⁷⁷

2.2.3. A IV. Lateráni Zsinat 9. konstitúciója¹⁷⁸

A IV. Lateráni Zsinat amellet, hogy bevezette a plébániához való tartozás szigorú kritériumát, másrésről egy fontos kulturális - pasztorális jellegű kivételt is tett a *Quoniam in plerisque* kezdetű 9. konstitúciójában.¹⁷⁹ A keresztes hadjáratoknak és a Konstantinápolyi Latin Császárság felállításának egyik következménye volt a különböző nyelvű és kultúrájú keresztényeknek a találkozása. Az általános elv szerint egyazon területen csak egy püspök lehet. A Zsinat 9. konstitúciója foglalkozott az azonos területen élő keresztények eltérő nyelvének, hagyományának és kultúrájának problémájával, és megparancsolta, hogy az illetékes főpapok „*gondoskodjanak alkalmas férfiakra, akik a rítusoknak és nyelveknek megfelelően*”¹⁸⁰ tudják ellátni szolgálatukat. Három területet említ meg kifejezetten a konstitúció: a liturgia, a szentségek kiszolgáltatása és a katekézis. A Zsinat az antik „egy város, egy püspök, egy egyház” elvhez ragaszkodva megtiltotta, hogy egyazon területen több püspök legyen. Sürgető szükség (*urgente necessitate*) esetére megoldásként szorgalmazta egy saját püspöki helynök kinevezését a különböző nyelvű, rítusú és szokású csoportok lelkipásztori gondozására. Ennek a vikáriusnak katolikus főpapnak (*praesul*), és a Nikaiai Zsinat 8. kánonjával¹⁸¹ összhangban alárendeltjének kell lennie. Ez a hivatal hasonlít a mai püspöki helynöknek kinevezett segédpüspöki hivatalhoz.¹⁸² Antonio García y García szerint, ezt a rendelkezést maga a kánonjogász III. Ince pápa dolgozta ki.¹⁸³

A Zsinat után a kanonisták magyarázataiból kiderül, hogy a vikáriusnak:

- nem delegált, hanem rendes hatalma van (*potestas ordinaria*) - Ioannes Teutonicus;

¹⁷⁷ OTADUY, J., *Territorialidad y personalidad*, 21-22.

¹⁷⁸ ERDŐ P., *A hívők nyelvének ismerete, mint a plébánosi kinevezés feltétele*, in *Teológia* 49 (2015) 141-162. Ugyanez megjelent az ERDŐ P., *Jog az Egyház hagyományában és életében*, Budapest 2016. 249-282. GAUDEMET, J., *Le Gouvernement de l'église à l'époque classique. Le Gouvernement local*, Paris 1979. 124-125.

¹⁷⁹ GARCÍA y GARCÍA, A. (ed.), *Constitutiones Concilii quarti Lateranensis una cum Commentariis glossatorum* (Monumenta Iuris Canonici A, 2), Città del Vaticano 1981. 57-58. ERDŐ P., *Jog az Egyház hagyományában és életében*, 253-254. *Quarto Concilio Lateranense*, URL: <http://www.totustuustools.net/concili/lateran4.htm>, Utolsó letöltés: 2017. 09. 20.

¹⁸⁰ ERDŐ P., *Jog az Egyház hagyományában és életében*, 253.

¹⁸¹ Vö. *Primo Concilio di Nicea*, URL: <http://www.totustuustools.net/concili/nicea1.htm>, Utolsó letöltés: 2017. 09. 20.

¹⁸² ERDŐ P., *Jog az Egyház hagyományában és életében*, 256.

¹⁸³ GARCÍA y GARCÍA, A. (ed.), *Constitutiones Concilii quarti Lateranensis*, 6.

- bírói és végrehajtói joghatósággal rendelkezik (*iurisdictio contentiosa et voluntaria*) -Damasus Hungarus;
- az egyházi rend gyakorlásával járó feladatai is vannak – Damasus Hungarus;
- *sede vacante* idején megőrzi hivatalát - Damasus Hungarus.¹⁸⁴

A zsinat rendelkezései bekerültek a különböző dekretálisgyűjteményekbe (*Compilatio quarta, Liber Extra*). A IX. Gergely dekretálisgyűjteményéhez fűzött kommentárokból a vikáriusi hivatal újabb két elemét lehet kihámozni:

- a helyi püspök a vikáriust nemcsak saját alárendeltjei közül választhatja ki, hanem meghívható más egyházmegyéből is - IV. Ince pápa;
- a vikárius joghatósága csak a különböző nyelvű, rítusú és szokású csoportokra terjed ki – Hostiensis.¹⁸⁵ Itt jelenik meg a területi elem mellett a személyi elem is a vikárius joghatóságában.

A IV. Lateráni Zsinat 9. konstitúciója fordulatot hozott tehát annak a kérdésnek az intézményes kezelésében, hogy milyen módon és mértékben kell a lelkipásztori struktúráknak figyelembe vennie a hívők különböző nyelvét, rítusát és kultúráját. Ez a kánon egy fontos tanúbizonysága az egyházmegyék dialektikus pluralizmusának.¹⁸⁶ Szemlélete tükröződik vissza a hatályos Kódex 372. kán. 2.§-sában.

2.2.4. A keleti-latin patriarkátusok rendszere¹⁸⁷

A keresztes hadjáratok idején latin fejedelemségek sora alakult meg a levantei térségben s ezzel párhuzamosan három latin patriarkátus felállítására is sor került: Jeruzsálem, Antióchia és Konstantinápoly. Az új hierarchikus struktúrák, bár nem nélkülözték a területiség elvének az érvényesülését, mégis predominánsan személyi jellegűek voltak, mivel a pátriárkák joghatósága csak a latin rítusú hívőkre terjedt ki. A cirkumszkripciók hivatalos neve is utal erre a körülményre.

A legelső keleti latin patriarkátus az első keresztes hadjárat (1096–1099) következményeként jött létre, 1099. augusztus 1-én: Jeruzsálemi Latin Patriarkátus (*Patriarchatus Hierosolymitanus Latinorum*). 1099. július 15-én a keresztesek elfoglalták Jeruzsálemet és megalapították a Jeruzsálemi Királyságot, mely majdnem 200 évig állt fenn. A jeruzsálemi pátriárka primásként, a latin hierarchia feje volt a Szentföldön, neki volt alávetve 4 érsek és 9 szuffragáneus püspök. A pátriarkát a Szent Sír

¹⁸⁴ ERDŐ P., *Jog az Egyház hagyományában és életében*, 255-257.

¹⁸⁵ Uo. 260.

¹⁸⁶ AIMONE, P.V., *Paroisse territoriale et paroisse personnelle*, 581.

¹⁸⁷ RUNCIMAN S., *A keresztes hadjáratok története*, Budapest 2002. HAMILTON, B., *The Latin Church in the Crusader States*, Taylor & Francis Group 2016. VAN TRICHT, F., *The Latin Renovatio of Byzantium: The Empire of Constantinople (1204-1228)*, Brill 2011.

bazilika kanonokjai választották a király konszenzusával. A latin pátriárka ellenőrzése alá tartozott Jeruzsálem latin negyede is (a Szent Sír bazilika és környéke). Jeruzsálem 1187-es bukása után, a pátriárkai széket Tiruszba, majd 1191-ben Akkóba költöztették. Amikor II. Frigyes császár 1229-ben visszaszerezte Jeruzsálemet a keresztények számára Szaladin unokaöcsétől, al-Kamil egyiptomi szultántól, a pátriárka visszatért a városba. Jeruzsálem második eleste után (1244. október 17 - La Forbie-i vereség) visszatért Akkóba, majd a város 1291-es eleste után a királyság és a patriarkátus megszűnt. Az Egyház továbbra is kinevezett tituláris jeruzsálemi latin pátriárkát, akiknek székhelye 1374 után a római *San Lorenzo fuori le mura*-bazilika lett. A XIV. században joghatóságot gyakorolt még azokon a keleti területeken, amelyek latin uralom alatt maradtak (Ciprus, Leszbo, Chio, Rodosz, Nasso és pár kisebb görög sziget), ám a török uralom előrenyomulásával ez is megszűnt.

Szintén az első keresztes hadjáratnak köszönhető a második keleti latin patriarkátus léte: *Patriarchatus Antiochenus Latinorum*. Az első keresztes hadjárat egyik vezetője, Tarantói Bohemund (+1111) 1098-ban elfoglalta Antióchiát és megalapította az Antióchiai Fejedelemséget. Az itt székelő bizánci pátriárka Konstantinápolyba menekült. A keresztesek úgy értékelték ezt, mint hivatalról való lemondást és két év után, 1100-ban egy latin rítusú pátriárkát szenteltek fel Narbonnei Péter személyében. Ezzel létrejött a latin patriarkátus, mely az egyik legnagyobb egyházi auktoritás volt a keresztes államokban. Joghatósága kiterjedt az Antióchiai Fejedelemségre, az Edesszai és Tripoliszi Grófságra és a XII. század végétől Ciprusra. Fontos politikai, diplomáciai, katonai és egyházi szerepet töltött be a keresztes államok és a Bizánci Birodalom közötti kapcsolatokban. 1268. május 18-án, Az-Záhir Bajbarsz egyiptomi szultán elfoglalta a várost, véget vetve a keresztes uralomnak. Az Antióchia latin pátriárkája cím ettől kezdve már csak nominális, a székhelyet áthelyezték Rómába, a *Santa Maria Maggiore*-bazilikába, majd 1964-ben hivatalosan meg is szüntették a címet.

A harmadik keleti latin egyházi struktúra a IV. keresztes hadjárat (1202–1204) eredménye. 1204. márciusában a keresztes lovagok létrehozták a Konstantinápolyi Latin Császárságot (*Imperium Romaniae*), és azon belül a latin patriarkátust (*Patriarchatus Constantinopolitanus Latinorum*). A pátriárkai széket általában velenceiek töltötték be, és 57 évnyi fennállása során végig létezett egy velencei és nem velencei érdekszféra az egyházi ügyekben. A pátriárkának kevés hatalma volt a birodalmon belül, és divizív eleme volt az államnak, oly értelemben, hogy csakis pápai közbelépéssel sikerült elkerülni a császárral, a helyi urakkal és a prelátusokkal való konfliktusainak az eskalálódását.¹⁸⁸ Konstantinápoly 1261-es visszafoglalásától a pátriárkai cím nominálissá vált, és a székhely átkerült a Vatikáni Szent Péter-bazilikába. 1964-ben ez a cím is megszűnt.

¹⁸⁸ GAUDEMET, J., *Storia*, 348.

III. Ince pápa, 1215-ben létrehozta az alexandriai tituláris latin patriarkátust (*Patriarchatus Alexandrinus Latinorum*), és székhelyül a római *San Paolo fuori le mura*-bazilikát jelölte ki. A címabolíciója 1964-ben történt.

2.3. A tridentin korszak¹⁸⁹

A nagy nyugati egyházszakadás (1378-1417)¹⁹⁰, a konciliarizmus¹⁹¹ és a reformáció veszélybe sodorták az Egyházat; egyre sürgetőbbé vált egy átfogó reform (*in capite et in membris*). A hitújítás megszüntette Európa vallási egységét, miközben győzött az állami szuverenitás princípiuma. Az emberek életét dualizmus jellemezte: egyidőben voltak egy állam polgárai és egy egyház hívői. Az államok nem nézték jó szemmel és gyakran elítélték ezt a kettős hovatartozást. Az Egyháznak két fronton kellett harcolnia: belülről az eretnekségek ellen, kívülről a szekuláris hatalom beavatkozásai ellen. Az uralkodói abszolutizmus új magatartást kívánt Róma és a helyi egyházak részéről, új *modus vivendi*-t kellett találni.

Az átfogó reformot végül az Egyház XIX. egyetemes zsinata, a Trentói Zsinat (1545-1563) valósította meg teológiai, pasztorális és strukturális síkon. Eredményei oly mélyrehatóak voltak, hogy 400 évre meghatározta a nyugati kereszténység életét:

- megújította a helyi egyházakat; új püspök- és pap-modellt teremtett, átszervezve ezzel a lelkipásztorkodást.
- rögzítette a papság doktrínáját. Leszögezte, hogy az *ordo* karaktert adó szentség (*character indelebilis*), és lelki hatalmat közvetít, mely minden egyházi struktúra alapja.
- egyházmegyei szinten megerősítette a püspöki hatalmat növelve a püspökök joghatóságát. A püspöki hatalmon belül megkülönböztette a rendi hatalmat, mely a konszekráció által közvetlenül Istentől származik, és a joghatósági hatalmat, mely a pápától ered a *missio canonica* révén.¹⁹²
- megerősítette a bürokratikus struktúrát (megjelent a bíró, a kötelékvédő hivatala; az általános helynök hivatala kötelezővé vált; az utóbbi rendes, közvetlen és helyettesi hatalommal lett felruházva; az esperes a püspök helyi *in loco*/ képviselője lett; kialakultak a római kúria

¹⁸⁹ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 168-230. GAUDEMET, J., *Storia*, 687-759. SZUROMI Sz. A., *Az egyházi intézményrendszer története*, 241-315.

¹⁹⁰ ADRIÁNYI G., *nyugati egyházszakadás*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, IX. Budapest 2004. 917-918.

¹⁹¹ DIÓS I., *konciliarizmus*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VII. Budapest 2002. 149. LLUCH, M., *conciliarismo*, in *DGDC*, II. 352-360.

¹⁹² ALBERIGO, G., *Le potestà episcopali al concilio di Trento*, in ALBERIGO, G., *La Chiesa nella storia*, Brescia 1988. 163-177.

kongregációi, a nunciatúrák stb.). Azzal, hogy előírta az egyházmegye biennális vizitációját, egy hatékony ellenőrzési eszközt adott a püspökök kezébe.

- részletes normákat adott a teljes egyházi intézményrendszer átszervezéséhez és működéséhez.

Az egész reform során egyetlen célt kellett megvalósítani: a lelkek üdvösségét (*salus animarum*). Máig ez határozza meg minden egyházi hivatal működését.¹⁹³ A trentói zsinat pasztorális reformja révén, az Egyház effektíve egy plébániákon alapuló intézménnyé vált.¹⁹⁴ A zsinat különböző intézkedései (a helybenlakás kötelezővé tétele; a titulusra való szentelés; a megyéspüspöki felügyelet a szerzetesintézmények felett; a püspöki engedély bevezetése a prédikáció vonatkozásában; a kánoni forma bevezetése a házasságkötésnél¹⁹⁵; a káptalanok jogainak és kötelességeinek pontos rögzítése stb.) megszilárdították az egyházi struktúrák területiségét.

A politikai környezetben történt átalakulások miatt (lelki terület autonómiáját kizáró és az Egyház egyetemességét tagadó irányzatok)¹⁹⁶, a trentói zsinat már nem a „*Respublica christianorum*” egységes berendezkedését vette alapul, hanem az Egyház és az államok kapcsolatában áttért az azonos területen lévő két konkurens kompetencia modelljére. Az Egyház és az Állam már nem úgy cselekszenek, mint ugyanannak az entitásnak a két része, hanem mint két külön autonóm intézmény. A trentói kánonjog két nagy átalakítást hajtott végre: bevezette a két autonóm társaság koncepcióját, és körülírta saját joghatósági szféráját az állami joggal szemben. Bellarmin Szent Róbert bíboros (+1621) kidolgozta a tridentin Egyház-definíciót, mely az I. Vaticanum-ig éreztette hatását: „*azoknak az embereknek társasága, akiket ugyanannak a hitnek a megvallása és ugyanazoknak a szentségeknek a használata kapcsol egybe a törvényes pásztoroknak, kivált Krisztus földi helyettesének, a római pápának fősége alatt*”.¹⁹⁷ Bellarmin koncepciójában az Egyház *potestas indirecta in temporalibus* – szal rendelkezik.

A középkori pápai *plenitudo potestatis* maximája, a modern korban is megkérdőjelezhetetlen maradt. A konciliarizmus elítélésével Trento megerősítette a pápai primátust. Bellarmin bíboros képviselte a római doktrínát, mely a pápa superioritását deklarálta a püspökökkel szemben. Ő nevezte ki, helyezte át, ítélte meg vagy tette le őket. IV. Piusz pápa (1559-1565) kizárólagos hatásköre erejében hirdette ki 1564. január 26-án a *Benedictus Deus* kezdetű bullával a trentói zsinat határozatait.¹⁹⁸ Az

¹⁹³ CIC 1752. kán.

¹⁹⁴ BOSSY, J., *Dalla comunità all'individuo. Per una storia sociale dei sacramenti nell'Europa moderna*, Torino 1998. 6-9.

¹⁹⁵ *DS 1813-1816*, in FILA B.-JUG L., *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye-Budapest 1997. 370-371. A házasságot *in facie ecclesiae* kellett megkötni, saját plébánosa és 2-3 tanú előtt. Ez egy rég elterjedt szokás volt, mely szociális gyakorlatból jogi kötelezettség lett.

¹⁹⁶ Ld. SZUROMI Sz. A., *Az egyházi intézményrendszer története*, 241.

¹⁹⁷ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 180.

¹⁹⁸ *DS 1847-1850*, in FILA B.-JUG L., *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye-Budapest 1997. 374-375.

1622. június 22-én kelt *Inscrutabili divinae* bulla neki rezerválta a missziós apostolkodást, melyet a *De Propaganda Fide* kongregáción keresztül gyakorolt. Boldog IX. Piusz pápa (1846-1878) *ex cathedra* hirdette ki a Szeplőtelen Fogantatás dogmáját (*Ineffabilis Deus* bulla – 1854. december 8), s ezzel nyilvánvalóvá vált a pápa elsőbbsége a zsinattal szemben. Az I. Vaticanum végül dogma erejére emelte azt a pápai *infallibilitas*-t¹⁹⁹, melyet már a Pszeudo-Izidori dekretálisok, Szent IX. Leó és a *Dictatus papae*²⁰⁰ is állított. A római centralizmus, a pápai abszolútizmus és a trentói irányelvek biztosították a pápa számára az egyetemes törvényalkotói jogot, de törvényt adhatott egy részegyháznak, egy régióknak, sőt egy szociális csoportnak is.

A helyi egyházak és a Szentszék kapcsolataiban erősödött a centralizáció. Trento után jelent meg az *apostoli vizitátor* hivatala, aki speciális hatalommal felruházva, adott részegyházban ellenőrizte az egyházfegyelem megtartását; bevezetésre került a triennális látogatás Szt. Péter és Szt. Pál apostol sírjánál (*visita ad limina apostolorum*), és ezzel egybekapcsolva az egyházmegye állapotáról való részletes beszámoló elkészítése (*relatio super statu dioecesis*); megjelentek az apostoli nunciaturák, melyek felügyeleti szervként is működtek a helyi egyházak vonatkozásában.

V. Szixtusz pápa (1585-1590) az 1588. január 22-én kelt *Immensa aeterni Dei* kezdetű bullájával megreformálta a római kúriát. A római kúria V. Szixtusz féle szervezeti felépítése nagy hatással volt az Egyház XVII-XIX. századi kormányzati rendszerére. A bíborosi konzisztoriumot megfosztotta addigi jogkörétől és a kongregációk rendszerével helyettesítette azt. Ezzel megszűnt a kollegialitás a legfelsőbb egyházkormányzatban, és minden hatalom a pápa kezében koncentrálódott, aki a *Curia* szervein keresztül irányította ezentúl az Egyházat. A kongregációk bíborosokból álló, különféle területeken felállított speciális bizottságok voltak, melyeknek az volt a feladata, hogy informálják az egyházfőt, előkészítsék a rendeleteket és kövessék végrehajtásukat. Ekkor még keveredett bennük a közigazgatási, törvényhozói és bírói tevékenység. A szükség diktálta létrejöttüket (megszűnésüket), ezért kezdetben elég kusza volt a kompetenciák köre, sok volt az átfedés és a bizonytalanság. Mindazonáltal csodálni lehet azt a rugalmasságot, mellyel alkalmazkodni tudtak az adott kor követelményeihez.²⁰¹ A kongregációk hatalmának és kompetenciáinak a kiszélesítése azonban káros volt a helyi egyházakra nézve, amennyiben a püspökök hatalmának, valamint szervezeti, diszciplináris, liturgikus és anyagi autonómiájának csökkenésével járt együtt.²⁰²

¹⁹⁹ *Pastor Aeternus* 4. Vö. DS 3072-3074, in FILA B.-JUG L., *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye-Budapest 1997. 541-542.

²⁰⁰ A pápa joghatóságát 27 pontban összefoglaló irat, melyet Szt.VII. Gergely pápa tett közzé 1074-ben. Vö. DIÓS I., *Dictatus papae*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, II. Budapest 1996. 612-613. BLUMENTHAL, U-R., „*Dictatus Papae*”, in DGDC, III. 308.

²⁰¹ GAUDEMET, J., *Storia*, 708.

²⁰² FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 190.

XII. Ince pápa (1691-1700) eltörölte a hivatali nepotizmust (*Romanum decet pontificem* bulla – 1692. június 22.), s ezzel a *cardinalis nepos*²⁰³ hivatala megszűnt. Ezzel a pápai diplomáciát irányító államtitkár (*cardinalis secretarius status*) maradt a pápai kormányzat kulcs-figurájává. Az Államtitkárság és a Kongregációk rendszere a legfontosabb és legeredetibb újítása a modernkori pápai kormányzatnak.²⁰⁴

Míg a modern korban a területiség vonatkozásában intenzifikáció tapasztalható, addig a személyi elv érvényesülése szempontjából, főleg bírói síkon kompetencia-csökkenés áll be. A trentói zsinat szűkítette az egyházi bíróságok *ratione personae* kompetenciáját a klerikusokra. A *ratione materiae* kompetencia is kisebb lett, csak a szentségi fegyelemre, házassági kötelékre (versengő a szekuláris kompetenciával), szent kötelékre, istenkáromlásra, eretnekségre (*concurrrens a világgal*), javadalomra, kegyúri jogra, tizedre, adományokra, templomokban/temetőekben elkövetett deliktumokra, és a klerikusok örökösödési ügyeire terjedt ki. A XVI. század után a modern államok törvényes hatalmuknál fogva közbeléptek az ún. „vegyes ügyekben”.²⁰⁵ A *privilegium fori* és a menedékjog lassan megszűnt.

A katolikus megújulás kori egyház nemcsak saját központi orgánumainak újjászervezésén fáradozott, hanem a gyökeresen megváltozott történeti helyzetben azon volt, hogy megújítsa kapcsolatait az államokkal és a nemzeti egyházakkal. Új diplomáciai jellegű jogintézmény jelent meg: az apostoli nunciatura (*nuntiatura apostolica*).²⁰⁶ XIII. Gergely pápától (1572-1585) kezdve az apostoli nunciusok tevékenysége két területen volt jelentős. A civil hatalom vonatkozásában védték a katolikus hitet, felügyelték a trentói határozatok megtartását, fenntartották a Szentszék autoritását a helyi egyházakban, védték az egyházi joghatóságot a civil hatalommal szemben, erősítették a keresztény fejedelmek közötti békét és egységet. A püspöki hatalom vonatkozásában törekedtek jó kapcsolatokat fenntartani a helyi hierarchiával, információkat gyűjtöttek az államok helyzetéről, kormányzati módszereiről továbbítva ezeket Rómába. Fellebbviteli fórumként is működtek (1528-ban alakult a Spanyol Rota legfelsőbb bírósága / *Tribunal de la Rota de la Nunciatura Apostólica en España*, melynek aktív működése 1771-től ismert), és joghatósági hatalmuk is volt a püspökök alárendeltjeivel szemben.

²⁰³ A *nepos*-kardinális a pápa legfőbb tanácsadója volt és a Pápai Állam ügyeinek legfőbb intézője. A témában ld. WILLIAMS, G.L., *Papal Genealogy: The Families and Descendants of the Popes*, McFarland, 2004.

²⁰⁴ GAUDEMET, J., *Storia*, 705.

²⁰⁵ METZ, R., *Droit canonique et droit ecclésiastique*, in *Revue de Droit canonique* 29 (1979) 23-40.

²⁰⁶ DIÓS I., *apostoli nunciatura*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, I. Budapest 1995. 354. MULLOR GARCÍA, J., *nunciatura apostólica*, in *DGDC*, V. 625-626.

A nunciatúrák a pápai kormányzat rendes orgánumaivá váltak. XV. Gergely (1621-1623) a középkori *Respublica christiana* eszméjét felcserélte a pápaságnak, mint területi szuverenitás gondolatával, és a föld minden területét 12 nunciatúra és 3 patriarkátus joghatóságának vetette alá.²⁰⁷ A modern állam azért, hogy érvényesítse saját hatalmát elindult a konfesszionalizáció útján, és a szekuláris jellegű egyházi intézmények politikai inkorporációjára törekedett. A világi hatalom befolyása arra készítette a Szentszékot, hogy elismerje a fejedelmek hatalmát területük Egyháza felett, mely főleg a püspöki és apáti kinevezések kontrolljában, a kegyúri jogban (*ius patronatus*)²⁰⁸, és az egyházi entitások pénzügyi adminisztrációjának ellenőrzésében nyilvánult meg. A királyi tetszvényjog (*placetum regium*)²⁰⁹ és az uralkodóhoz való folyamodás a leghatékonyabb eszközei lettek a pápai hatalom korlátozásának a különböző államok területén. A Westfáliai béke (1648) állami szinten hozta meg a területi princípium végső győzelmét, amennyiben hozzáláncolta az alattvalókat az uralkodó konfessziójához (*cuius regio, eius et religio*). Lassan megjelent az állami egyházjog, azaz az állam által kiadott, egyházat érintő normák rendszere – *ius ecclesiasticum*. A megváltozott helyzetben az Egyház már nem gyakorolhatta közvetlen módon a *sollicitudo omnium ecclesiarum*-ot, mint ahogy ezt a középkori *imperium mundi* lehetővé tette számára. Szükségessé váltak a tárgyalások, ezért a Szentszék kétoldalú megállapodások (*concordatum*) megkötésével igyekezett rendezni a különböző államokkal való viszonyát.²¹⁰

A XVII. század közepétől egészen a francia forradalomig egy kitartó Róma ellenes harcnak lehetünk a tanúi a felvilágosodás mozgalma, a spanyol – itáliai - osztrák reformer uralkodók, az egyházreform teoretikusai (gallikánok, janzenisták, febroniánusok) és a helyi hierarchia részéről. A francia forradalom²¹¹ (1789), egy új szociál-politikai rendszert vezetett be, mely a szabadság, egyenlőség, testvériség (*Liberté, Égalité, Fraternité*) hármasság elvén nyugodott. Azt tűzte ki célul, hogy megszabadítja az embert a hatalom láncaitól, megszünteti a „régis rendszer” (*ancien régime*) privilégiumait és erősíti a szociális szolidaritást. Államosította az egyházi javakat, megszüntette a konfesszionális államot, és elutasította a teista szemléletet.

²⁰⁷ FELDKAMP, M. F., *La diplomazia pontificia*, Milano 1998. 58-62.

²⁰⁸ ERDŐ P., *kegyuraság*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VI. Budapest 2001. 483. DE LA HERA, A., *patronato regio*, in *DGDC*, V. 987-992.

²⁰⁹ DIÓS I., *királyi tetszvényjog*, in DIÓS I. (főszerk.), *MKL*, VI. 825.

²¹⁰ A legelső konkordátum tk. a Worms-i volt 1122-ben, II. Callixtus pápa és V. Henrik császár között, mely lezárta az investitúra-harcot. Ezt követték: a Bécs-i (1448); a Bologna-i (1516); a Milano-i (1615, 1757, 1784); a lengyel (1625, 1736, 1925, 1993); a cseh (1630); a spanyol (1753, 1851, 1953); a francia (1813, 1817); a bajor (1817); a portugál (1886, 1940, 2004); az olasz (1984) stb.

²¹¹ FURET F., *A francia forradalom története*, Budapest 1999. SOBOUL A., *A francia forradalom története – 1789–1799*, Budapest 1999.

A Francia Császárság bukása után (1814) az Egyháznak szinte egész Európában újra kellett szerveznie magát, figyelembe véve a megváltozott állami határokat, a szekularizált egyházi vagyont stb. E célból 1814-ben, VII. Piusz pápa (1800-1823) egy új kongregációt hozott létre a Kúrián belül: *Congregatio pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis*, mely az Államtitkárság első szekciójaként kompetens volt egyházmegyék létesítésében és püspökök kinevezésében. XII. Leó (1823-1829) és XVI. Gergely (1831-1846) alatt egy új pápai képviseleti intézmény jelent meg ott, ahol a hívek száma vagy a politikai környezet nem tette lehetővé a nunciatúra felállítását: *delegatus apostolicus*. A Propaganda kongregációtól függték és informatív – felügyeleti feladatokat láttak el.

A XIX. századi egyesítési törekvések elsöpörték a Pápai Államot²¹², a XX. század két világháborúja pedig magával hozta az Egyház és az állam jogi szétválasztását és a hivatalos keresztény államvezetés megszűnését. XIII. Leó (1878-1903) és Szent X. Piusz (1903-1914) lemondtak a *dominium directum* ill. a *potestas indirecta in temporalibus* gyakorlásáról, s ezzel megváltoztatták a pápaság hozzáállását a nemzetközi problémákhoz, nagyobb teret biztosítva a diplomáciai tevékenységnek. A Szentszék diplomáciai tekintélye jelentősen megnövekedett.²¹³

2.4. Az első kodifikáció²¹⁴

Az I. Vatikáni Zsinaton (1869-1870) vetették fel először a modern értelemben vett kodifikáció szükségességét. Gratianus dekrétuma után (XII. század) a kánonjogi források oly mértékben megszorodtak, hogy egyre nehezebbé vált az áttekinthetőségük és a használatuk. Gyakoriak voltak az ellentmondások, a félreértelmezések és számos volt a joghézag, amint ezt Pietro Gaspari bíboros, vatikáni államtitkár is kifejtette az 1917 CIC -hez írt előszavában. A keleti katolikus egyházak püspökei viszont saját kánoni tradíciójukat (*sacri canones*) szerették volna visszaállítani, egy pluriszekuláris latinizációs folyamat után.²¹⁵ Így a zsinat előkészítő szakaszában megfogalmazódott az alapvető trilemma: *egyetlen kódex, két kódex, vagy minden rítus számára egy-egy kódex*, azaz:

- egyetlen kódex az egyetemes egyháznak;
- egy kódex a latin egyháznak, és egy az összes keleti egyháznak;

²¹² SZUROMI Sz. A., *A Pápai Állam alkotmányfejlődése a kezdetektől az olasz egységig*, in *Jogtörténeti Szemle* 4 (2006) 21-22.

²¹³ SZUROMI Sz. A., *Az egyházi intézményrendszer története*, 242. FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 255-256.

²¹⁴ SZUROMI Sz. A., *Kánonjogtudomány és kodifikáció*, in *Iustum Aequum Salutare* IV/2 (2008) 83-92. FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 256-270. CAPARROS, E., *Territoriality and personality*, 326-328.

²¹⁵ A latin és keleti katolikus egyházak viszonyát századokon át a „*praestantia ritus latini*” axióma határozta meg. Ennek következményeként a keleti katolikusok hátrányos megkülönböztetést szenvedtek; szokásaik, rituális örökségük, csak megtűrt gyakorlat volt a római rítussal szemben. XIV. Benedek pápa (1740-1758) alatt deklarálták a latin jog elsőbbségét (*praestantia iuris latini*).

- egy kódex a latin egyháznak és egy-egy minden keleti egyház számára.

Róma 1870. szeptember 20-i megszállásával az Egyházi Állam megszűnt, a zsinat munkáját már nem lehetett tovább folytatni, ezért Boldog IX. Piusz pápa elnapolta a zsinatot egy alkalmasabb időpontra.

A *reformatio iuris* Szent X. Piusz pápa alatt folytatódott, aki 1904. március 19-én az *Arduum sane munus* kezdetű *motu proprio*-val²¹⁶ elrendelte az egyetemes egyház jogszabályainak összegyűjtését és világos rendszerbe való foglalását. Többek között el kellett dönteni, hogy:

- új jogot alkossanak, vagy megőrizték a régi jogot, azáltal, hogy a *Corpus Iuris Canonici*-ben található konkrét esetekre hozott joganyagot rendezik és elvonatkoztatva általános normákká alakítják. A jogalkotók az utóbbi mellett döntöttek.

Össze kellett gyűjteni és fel kellett dolgozni a még hatályban lévő régi jogforrásokat (*Corpus iuris canonici*, trentói rendelkezések, pápai rendelkezések, kongregációk és a Szentszék központi bíróságainak állásfoglalásai) és az újabb pápai dokumentumokat.²¹⁷

- *compilatio*-t alkossanak, megmaradva a középkori kánoni hagyománynál, vagy a kodifikációs technikát alkalmazzák, követve a XIX. századi francia kanonistákat, akik privát kodifikációs kísérleteikben (1873-1895) Napóleon polgári törvénykönyvének (*Code civil*) modelljét alkalmazták.²¹⁸ X. Piusz pápa a kodifikációs forma mellett döntött.

A pápa híven jelmondatához (*Instaurare omnia in Christo*), alapjaiban változtatta meg az Egyház törvényhozói mechanizmusát. Elődeitől eltérően, akik a hivatalos klasszikus kánonjogi gyűjtemények redakcióját egy kompilátorra, vagy egy szakértői csoportra bízták, ő a bíborosi kollégium mellett kooperációra hívta meg a konzultorok csoportját, és az egész epizkopátust.²¹⁹ X. Piusz pápa nem érte meg a Kódex elkészültét, melyet utóda, XV. Benedek pápa (1914-1922) hirdetett ki 1917. május 27-én, a *Providentissima Mater Ecclesia* kezdetű²²⁰ apostoli konstitúcióval.²²¹ Az új Kódex 1918. Pünkösdjén, május 19-én lépett hatályba; öt könyvből állt²²², 2414 kánont foglalt magába, és a tridentin

²¹⁶ PIUS PP. X, MP. *Arduum sane munus*, 19 martii 1904, in *ASS* 36 (1904) 549-551, különösen 549.

²¹⁷ IX. Piusz *Apostolicae Sedis* kezdetű konstitúciója (1869. október 12.); XIII. Leó *Officiorum ac munerum* kezdetű konstitúciója (1897. február 8.), és a *Conditae a Christo* kezdetű konstitúciója (1900. december 8.); X. Piusz *Ne temere* kezdetű határozata (1907. augusztus 2.), és a *Sapienti consilio* kezdetű konstitúciója (1908. június 29.); a Konzisztoriális Kongregáció *A remotissima* kezdetű rendelkezése (1909. december 31.) és a *Maxima cura* kezdetű határozata (1910. augusztus 20.).

²¹⁸ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 259.

²¹⁹ Ez volt az első alkalom, hogy a püspökök az egyetemes zsinaton kívüli normatív munkára lettek meghívva.

²²⁰ BENEDICTUS PP. XV, Const. Ap. *Providentissima Mater Ecclesia*, 27 maii 1917, in *AAS* 9 (1917/ II). 5-8.

²²¹ Az apostoli rendelkezés (*Constitutio Apostolica*) egy „fontos tárgyról szóló pápai törvény”, mely lehet egyetemes szintű, azaz az egész egyházra vonatkozó és kötelező erejű jogszabály, vagy részleges, azaz egy adott körre érvényes, nagyobb jelentőségű szintén kötelező erejű intézkedés. Vö. ERDŐ P., *Egyházjog*, 98. SASTRE SANTOS, E., *documentos pontificios*, in *DGDC*, III. 458-461.

²²² I. *Normae generales*; II. *De personis*; III. *De rebus*; IV. *De processibus*; V. *De delictis et poenis*.

jog örökségének, valamint az I. Vaticanum dogmatikai fejlődésének normatív leképezésének tekinthető.²²³

Ernest Caparros említi, hogy hasonlóság van – *mutatis mutandis* – az 1889-es spanyol kodifikáció és az első kánonjogi kodifikáció között.²²⁴ A Kódex lényegében megőrizte a törvényeket úgy ahogy voltak. A jogalkotó anélkül, hogy alapvető követelményként tekintett volna rá, egyedüli körülhatároló kritériumként a területet²²⁵ fogadta el. Ez volt a legmegfelelőbb módja annak, hogy Isten népének különböző részeit hozzárendeljék az egyes püspökök kormányzatához.²²⁶ A hívők közösségének nem igazán volt relevanciája. A terület elsődleges eleme viszont a plébánia volt (CIC 1917, 216. kán. 1.§)²²⁷; lehetőség volt azonban arra, hogy külön apostoli engedéllyel ugyanazon a területen, vagy ugyanabban a városban személyi plébániákat létesítsenek nyelvi vagy nemzetiségi szempontok szerint²²⁸ (CIC 1917, 216. kán.4. §).

A Piusz-Benedek-féle Kódex, a 8. kán. 2.§-sában felállította a törvény területiségének az általános vélelmét, és eltávolodott a Suárez-i abszolút területiségtől²²⁹, amikor a 13-14. kánonokban relatív területiséggel ruházta fel a részleges törvényeket. A részleges törvény tekintetében tehát lehetőség nyílt a személyi kritériumok érvényesülésének, s ezzel új perspektívákat nyitott meg a régi rendelkezések mellett. Monsignor Eugenio Pacelli 1912-es tanulmányának²³⁰ nagy szerepe volt a törvények személyi jellegének elfogadásában: a törvény az emberi cselekedetet (*actus humanus*) méri, és nem a területet szolgálja, hanem a közösséget. Az ő pápasága alatt (XII. Piusz) jelentős személyi joghatóságú struktúrák születtek.²³¹

²²³ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 270.

²²⁴ CAPARROS, E., *Territoriality and personality*, 326.

²²⁵ Vö. CIC 1917, 8. kán. 2.§; 13-14. kk.; 215-216. kk.; 319. kán. 1.§.

²²⁶ WERNZ, F. X. – VIDAL, P., *Ius Canonicum*, Tomus II: De personis, Romae 1943. 457. „*Divisio territorialis in Ecclesia unice fit in ordine ad conveniens regimen fidelium, qui praeter supremum Pastorem debent habere alios immediatos pastores, a quibus cum subordinatione ad Romanum Pontificem convenienter regantur ad normam iuris communis.*”

²²⁷ SIPOS, S., *Enchiridion iuris canonici*, Herder 1960. 251. „*Parochia regulariter significat distinctam partem territorialem in dioecesi, in quales dioecesis iuri communi subiecta dividi debet, et quarum unicuique sua peculiaris ecclesia cum populo determinato est assignanda suusque peculiaris rector est praeficiendus pro necessaria animarum cura.*”

²²⁸ SIPOS, S., *Enchiridion iuris canonici*, Herder 1960. 251. „*Parochiae determinatae non ex territorio, sed ex natione, lingua, vel secundum familias aut personas, rationem exceptionis habent et constitui ex speciali apostolico indulto possunt, quoad constitutas autem nihil innovandum, inconsulta Apostolica Sede.*”

²²⁹ Francisco Suárez SJ (1548-1617) spanyol filozófus és teológus a területi kritériumnak a törvényhez hasonló természetet tulajdonított: *La ley se da para el territorio: es un „derecho de la ciudad”*. Vö. OTADUY, J., *Territorialidad y personalidad*, 22.

²³⁰ PACELLI, E., *La personnalité et la territorialité des lois*, 1-29. (ugyanaz megtalálható az: *Ephemerides Iuris Canonici* 1 (1945) 5-27.)

²³¹ OTADUY, J., *Territorialidad y personalidad*, 27.

Az 1917-es Kódex rendszere alatt így nyilvánvaló volt, hogy a terület nem egy lényegi, konstitutív eleme az egyházmegyének és plébániának, hanem inkább funkcionális szerepet töltött be annak eldöntésében:

- kihez tartozik a *portio populi Dei*;
- melyik *communitas christifidelium* alkotja az egyházmegyét ill. plébániát;
- mik a határai a püspöki / plébánosi joghatósági kompetenciának.²³²

Személyi kritérium érvényesült pl. a következő kánonokban:

- 12. kánon: az egyházi törvények nem kötelezik azokat, akik nincsenek megkeresztelve, nincsenek eszük teljes birtokában vagy még nem töltötték be 7. életévüket.
- 13. kánon: az egyetemes törvények mindenütt kötelezik azokat, akikre vonatkoznak, a részleges törvények pedig azokat, akik a területen tartózkodnak és ott lakóhellyel vagy pótlakóhellyel rendelkeznek.
- 14. kánon: a zarándokokat kiveszi a saját területi törvények alól addig, amíg távol vannak, hacsak áthágásuk saját területükön ártalmas; a tartózkodási hely törvényei alól, kivéve a közjóra és a cselekmények ünnepélyességére vonatkozókat; a vándorokat viszont kötelezik tartózkodási helyük törvényei és az általános normák.
- 98. kánon 4.§: lehetővé teszi a rítusváltoztatást a feleség számára a házasságkötés alkalmával, annak tartama alatt vagy megszűnése után.
- 201. kánon 3.§: rögzíti, hogy a végrehajtó hatalmat csak a saját alárendeltek vonatkozásában lehet törvényesen érvényesíteni, még akkor is ha területen kívül vannak.
- 215. kánon: az egyház legfőbb hatóságának rezerválja az egyházi egységek a területitől más módon való körülhatárolását.
- 216. kánon 4.§: külön apostoli engedélyhez köti a személyi plébániák alapítását. Kifejezetten (*expresse*) két kritériumot említ: a nyelvet és a nemzetiséget.
- 319. kánon 2.§: azok a *nullius* apátságok vagy prelatúrák, melyek nem állnak legalább 3 plébániából külön saját jog kormányozza.

Összefoglalva tehát az állítható, hogy az első kodifikáció nem kívánt változtatni a *ius vetus*-on, és egy mérsékelt álláspontra helyezkedett: megerősítette a területi elvet, általános vélelemként rögzítve a területiség strukturáló szerepét, mindazonáltal nem abszolutizálta a területi kritériumot, hanem elismerve a jog / törvény személyiségének az itáliai eredetű modern doktrínáját²³³, tett egy lépést előre, lehetőséget teremtett a személyi kritérium érvényesülésének.

²³² GHIRLANDA, G., *Criteri di organizzazione del popolo di Dio*, 110.

²³³ WEISS, A., *Traité théorique et pratique de droit international privé*, III. Paris 1898. 62.

2.5. A II. Vatikáni Zsinat (1962-1965)

A II. Vatikáni Zsinat jelentős szemléletbeli változást hozott. A régi *societas perfecta* megközelítés, mely védeni szeretne volna az Egyházat a politikai hatalomtól nem bizonyult elégségesnek. Ugyancsak elégtelen volt az egyház títát, csak egy képpel (*corpus Christi mysticum*) megvilágítani, mivel nem tudta megragadni az Egyház minden dimenzióját. A II. Vaticanum a kinyilatkoztatásból kiindulva, az Egyházat úgy szemlélte, mint Isten üdvözítő tervének részét, mint a megtestesült Ige jelenlétét a történelemben. Erősen hangsúlyozta, hogy szerepe a közvetítés, a másokért való lét, a pro-egzisztencia.

2.5.1. Az egyháztani fejlődés előzményei

A Trento utáni időkben Bellarmin Szent Róbert (+1621) egyházzól alkotott definíciója vált általánossá. Ezt átvette a LG 14b²³⁴ és a 205. kánon.²³⁵ Bellarmin szerint „*az Egyház éppen olyan látható és megragadható, mint a római nép közössége vagy a Francia Királyság vagy a Velencei Köztársaság.*”²³⁶

A XIX. század liberális protestantizmusa és a XX. század eleji modernizmus arra készítette az egyházat, hogy reflektáljon saját magára és a Jézus általi alapítására. Két irányzat határozta meg döntően a XIX. századi fejlődést:

1. a romantikus mozgalom. Főleg két teológiai iskolára volt hatással, a rómaina és a tübingenire. Tübingenben Johann Adam Möhler²³⁷ az Egyházat a „*Corpus Christi*” bibliai kép oldaláról szemlélte, mint az Isteni Ige megtestesülésének analógiáját, és annak folyományát. A Római Iskola képviselői (Giovanni Perrone, Carlo Passaglia, Johann Baptist Franzelin, Clemens Schrader) is úgy tekintettek az Egyházra, mint Krisztus titokzatos testére, melyben az Úr láthatóan tovább él köztünk, és a *megtestesülés – Egyház* analógiát ők *incarnazione continuata*-ként értelmezték.²³⁸

²³⁴ LG 14b: „Az Egyház közösségébe azok épülnek be teljesen, akik Krisztus Lelkének birtokában az Egyház egész berendezését és az üdvösség minden eszközét benne elfogadják, és látható közösségében -- a hitvallás, a szentségek, az egyházkormányzat és az egyházi közösség kötelekeivel -- kapcsolódnak Krisztushoz, aki Egyházát a pápa és a püspökök által kormányozza.”

²³⁵ CIC 205. kán.: „Ezen a földön azok a megkereszteltek vannak benne teljesen a katolikus egyház közösségében, akik annak látható társaságában kapcsolódnak Krisztushoz, mégpedig a hitvallás, a szentségek és az egyházkormányzat kötelekével.”

²³⁶ LUKÁCS L., *Joseph Ratzinger és a II. Vatikáni Zsinat ekkleziológiája*, in *Sapientiana* 6 (2013/1) 22.

²³⁷ Ld. MÖHLER, J. A., *Die Einheit der Kirche oder das Prinzip des Katholizismus*, im *Geiste der Kirchenväter der drei ersten Jahrhunderte*, Laupp, Tübingen 1825.

²³⁸ MONDIN, B., *La Chiesa sacramento d'amore. Trattato di ecclesiologia*, Bologna 1993. 367.

2. az ultramontán mozgalom. Nagy hatással volt rá Joseph-Marie de Maistre (+1821) grófnak „*Du pape*” című műve²³⁹, melyben azt fejtegeti, hogy csak a Katolikus Egyház és a pápa személye tudja garantálni a társadalom rendjét. A kor új eszméit elítélték, mint keresztény- és egyházelleneseket; az Egyház védekező állásba helyezkedett és erős restaurációs szellem hatotta át. Erősen hangsúlyozták a tekintélyt és az engedelmisséget. Az Egyházat úgy fogták fel, mint egy minden oldalról támadott várat, illetve védőbástyát.

Főleg Franciaországban volt erős a militáns ultramontánizmus Hughes Felicité Robert de Lamennais (+1854) révén. Az ő egyházuk egy belülről egyensúlyozott, centralista egyház volt, a pápai hatalomra épülő, mely állandó harcban áll minden kor, minden tévedésével.

Az igazi megújulás azonban csak az első világháború után köszönt be. Keresték, hogy a Biblia képei közül, melyek alkalmasak az Egyház lényegének megvilágítására. A XX. század első felében a „Krisztus teste” szentpáli kép terjedt el a legáltalánosabban. Erről mondta XII. Piusz pápa 1943-ban kiadott *Mystici corporis* kezdetű enciklikájában²⁴⁰, hogy „ennél nemesebbet, kiválóbbat, istenibbet” nem lehet találni.

A II. Vatikáni Zsinat előtt tehát már kialakult az az egyháztan, amelyet aztán a *Lumen Gentium* öntött végleges formába. A zsinat átvette a „Krisztus teste” képből kiinduló egyházszemléletet és kiegészítette az „Isten népe” eszméjével. A zsinat visszanyúl a szentírási és patrisztikus alapokhoz és túllépve a XIX. század második felének ultramontán nézetén újra felfedezi a helyi közösségek szerepét.

2.5.2. A II. Vatikáni Zsinat ekkleziológiája²⁴¹

Mi tehát az Egyház a II. Vaticanum tanítása szerint?

- *Sacramentum unitatis et salutis*. Az Egyház önértelmezése forradalmi változáson ment át a zsinaton: felelevenítette az egyházatyák tanításában szereplő „szakramentális” megközelítést az egyháznak. A zsinati atyák arra törekedtek, hogy az Egyházat szentségként, közösségként határozzák meg, melyhez különböző módon lehet tartozni. Az egyház szakramentum (*mysterion*)²⁴², mert látható,

²³⁹ DE MAISTRE, J., *Du Pape*, Ulan Press 2012.

²⁴⁰ PIUS PP. XII, Litt. Enc. *Mystici corporis*, 29 iunii 1943, in *AAS* 35 (1943) 193-248.

²⁴¹ Ld. WIEDENHOFER, S., *Ekkleziológia*, in SCHNEIDER, T. (cur.), *A dogmatika kézikönyve*, Budapest 1997. 49-157. SZUROMI Sz. A., *Karl Rahner szerepe a II. Vatikáni Zsinat egyházzól szóló dogmatikus konstitúciójának megszületésében*, in *Vigilia* 69 (2004/11) 827-832. PUSKÁS A., *A II. Vatikánium egyházzól szóló tanításának recepciója a zsinat utáni teológiában*, in *Vigilia* 67 (2002) 814-825. LUKÁCS L., *Joseph Ratzinger és a II. Vatikáni Zsinat ekkleziológiája*, 20-43.

²⁴² KEK 774: „A görög müszterion szót két szóval fordították latinra: mysteriummal és a sacramentummal. A későbbi értelmezésben a sacramentum inkább a látható jelét fejezi ki az üdvösség azon rejtett valóságának, amit a mysterium szó jelent. Ebben az értelemben Krisztus maga az üdvösség misztériuma: „Isten misztériuma ugyanis nem más,

hatékony jele és eszköze a Krisztusban végérvényesen megvalósult egyetemes üdvösségnek. (LG 1, 9, 48; SC 5, 26; GS 42, 45; AG 1, 5) Már a konstitúció bevezetője megfogalmazza azt az alapgondolatot, hogy az Egyház az Istennel való bensőséges egyesülésnek, és az egész emberiség egységének jele és eszköze (*sacramentum intimae unitatis*).²⁴³

A „*De Ecclesia*” szkéma javaslatai közül²⁴⁴, különösen a német javaslat ragadta meg az Egyház titkát a „*sacramentum*” fogalmával. Karl Rahner, aki megalapozója volt a Zsinat teológiai szemléletének²⁴⁵, az Egyházat „összsentségnek” (*Ursakrament*)²⁴⁶ nevezte. Krisztus az elsődleges, az alapszentség, az Egyház pedig „*a strukturálisan megtestesült, jelekben kifejezett, egyetlen és állandó jelenléte Krisztus eszkatológikus üdvösségének.*”²⁴⁷ Az Egyház az egész emberiség számára adott jel: „*az üdvösség egyetemes szakramentuma*” (LG 48; GS 45), eszköz Krisztus kezében az egész emberiség üdvözítésében. Az Egyház az a „hely”, ahol a Krisztusban kapott üdvösség maradandóan megvalósul. Az Egyház tehát jelenlétével és Krisztustól kapott üdvözítő eszközeivel, a szentségekkel megszenteli a világot; az üdvösséget közvetíti a világnak.²⁴⁸ Az Egyház azonban csak Krisztusban szentség, mindig önmagán túlra, Krisztusra mutat, s ezért állandóan túl kell haladnia önmagán. Folytonosan megújulva Krisztus képmásává és tanújává kell válnia (Róm. 8,29).

- *Collegium Fidelium*. A zsinati konstitúció az egyház szentháromságos szemléletével (*Ecclesia de Trinitate*) kezdődik és hivatkozik Szent Ciprián meghatározására: „*Az egész egyház úgy jelenik meg, mint az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységéből egyé vált nép.*” (LG 4) Hangsúlyozza az

mint Krisztus”. Az Ő szent és megszentelő emberségének üdvözítő műve az üdvösség szakramentuma, mely az Egyház szentségeiben (melyeket a keleti egyházak a "szent misztériumoknak" is neveznek) nyilvánul meg és működik. A hét szentség azok a jelek és eszközök, melyek által a Szentlélek kiárasztja Krisztusnak, a Főnek kegyelmét az Egyházra, ami az ő Teste. Az Egyház tehát hordozza és közli a láthatatlan kegyelmet, melyet ő maga jelez. Ebben az analóg értelemben nevezzük az Egyházat is "szentségnek".

²⁴³ LG 1: „Az Egyház Krisztusban mintegy szentsége, azaz jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének.”

²⁴⁴ A „*De Ecclesia*” szkéma javaslatai a következők: *Philips javaslata* különösen az Egyházhoz-tartozás kérdését járta körül. A *német javaslat* (K. Rahner, M. Schmaus, J. Ratzinger, R. Schnackenburg, O. Semmelroth, A. Grillmeier, J. Hirschmann, F. Wulf dolgoztak rajta) volt a legjobb; az Egyház komplex valóságát a „szentség” fogalmával ragadta meg. *Parente javaslata*. A *francia javaslat* az Egyházat úgy mutatta be, mint „*finis salutis*”, „*medium salutis*” és „*connexio utriusque*”. A *chilei javaslat* hangsúlyozta az Egyház trinitáris, krisztocentrikus, és pneumatikus jellegét. *Elchinger javaslata* a szolgálat szemszögéből világította meg az Egyház titkát. A spanyol javaslat a második schéma elkészülte után érkezett be a Vatikánba, ezért már nem vették figyelembe.

A témában ld.: CSERHÁTI F., *Az egyházzal vagy nélküle*, Budapest 2004. Elektronikus formátumban is letölthető, URL: www.ppek.hu/konyvek/Cserhati_Ferenc_Az_egyhazzal_vagy_nelkule_1.pdf. Utolsó letöltés: 2017. október 24.

²⁴⁵ SZUROMI Sz. A., *Karl Rahner szerepe*, 827.

²⁴⁶ Ld. RAHNER, K., *Kirche und Sakramente*, Freiburg 1961. SEMMELROTH, O., *Die Kirche als Ursakrament*, Frankfurt/M. 1955. SCHILLEBEECKX, E., *Christus Sakrament der Gotibegegnung*, Mainz 1960.

²⁴⁷ RAHNER, K., *Kirche und Sakramente*, 22. („Eine und bleibende, zeichenhafte, inkarnatorisch strukturierte Präsenz des eschatologischen Heiles Christi.”)

²⁴⁸ SZUROMI Sz. A., *Karl Rahner szerepe*, 828.

Ecclesia-gyülekezet eszmét, azt, hogy az Egyház (szeretet)közösség: Az Egyház lényege szerint a hit, remény és szeretet közössége, amelyet a Szentlélek egyesít.²⁴⁹

- *Populo Dei*. Az Isten népe bibliai fogalma az eredeti szkémában nem szerepelt. Főleg a német nyelvű zsinati atyáknak és teológusoknak köszönhető, hogy a második szkémában, felelevenítették az „Isten népe” eszmét. Az Egyház történelmileg Izrael népéből alakult ki, azért létezik, mert Isten a történelemben odafordult hozzá. Történelmileg körülhatárolt, ám az üdvösség szempontjából egyetemes, mert az egész világ üdvösségének a szolgálatára rendelt.

Az „Isten népe” bibliai kép alkalmas arra, hogy árnyaltabban fejezze ki az Isten egyetlen népéhez való tartozást. Az egyház közösségébe azok a kegyelem állapotában élő katolikus keresztények épülnek be teljesen, akik a hármassal kötődnek (*vinculum symbolicum, liturgicum, hierarchicum*) rendelkeznek (LG 14). Azok a nem katolikus keresztények, akik nem vallják a teljes hitet, vagy nincsenek egységben Péter utódával ugyancsak kapcsolódnak Krisztus Egyházához, csak más módon (LG 15). Isten egyetlen népéhez vannak rendelve végül azok is, akik még nem fogadták el az Evangéliumot (LG 16).

Az „Isten népe” gondolat kidomborítja az egyház tagjainak alapvető egyenlőségét, mely a keresztségből fakad, hiszen minden megkeresztelt hívőnek azonos a méltósága, mindnyájan részesei Krisztus egyetlen papságának, és a maguk módján (*suo peculiari modo*) részesülnek a *tria munera Christi*-ben. Isten népét, mint a hívők közösségét (*congregatio credentium*) Isten hívott egybe (*convocatio Dei*), hogy a Lélekben a világ üdvösségének eszköze, és az egység üdvözítő szentsége legyen.²⁵⁰ Az Egyház, mint Isten népe vándorúton van az eszkaton felé; a történelem vándorútját járva várja a beteljesedést.

- *Corpus Christi*. Az Egyház Krisztus Teste.²⁵¹ Ahogy Izraelt a templom és a kultikus közösség egyesítette, úgy a szétszórt keresztény közösségeket is Krisztus teste egyesíti (Mk. 14,58; Jn. 2,19). A LG 7. pontja foglalkozik részletesen a „test” páli képével és ötvözve az I Korintusi és az Efezusi levél tanítását kifejti a Főnek, és a Test tagjainak kapcsolatát. Az Egyház a Krisztusban hívő nép, mely Krisztus eucharisztikus testéből él és a keresztség és Eucharisztia által maga is Krisztus testévé válik a Lélek erejében. A test képe alkalmas annak jelölésére, hogy az Egyháznak egységben kell lennie Krisztussal, és Krisztusban.

²⁴⁹ LG 8a: „Az egyetlen közvetítő, Krisztus szent Egyházát, a hit, a remény és a szeretet közösségét, ezen a földön látható szervezetként alapította és tartja fenn szüntelen, s általa árasztja mindenkire az igazságot és a kegyelmet.”

²⁵⁰ CSERHÁTI F., *Az egyházzal vagy nélküle*, 35.

²⁵¹ Henri de Lubac írja *Corpus mysticum* c. könyvében, hogy eredetileg az Eucharisziát jelölték a „titokzatos Test” kifejezéssel. Később kezdték csak el alkalmazni az Egyház titkának jelölésére.

Puskás Attila említi, hogy a „Krisztus teste” képből kiinduló szemlélet csak az egyháztagnak - nem egyháztagnak alternatívában tud gondolkodni. Ahogy fentebb láttuk, a *plena communio*, a teljes egyháztagság, a közös hit megvallása, a szentségek közös vétele és a közös egyházkormányzat révén valósul meg.

- *Communitas eucharistica*. A Zsinat átvette Henri De Lubac SJ (+1991) gondolatát: „*Az Egyház hozza létre az Eucharisziát, és az Eucharisztia hozza létre az Egyházat*”²⁵², és azt tanította, hogy az Egyház eucharisztikus közösség. Ez az új ekkleziológia egyik alaptételévé vált. Karl Rahner is hangsúlyozta az Eucharisztia egyházon belüli konstitutív szerepét.

Az Eucharisztia és az Egyház nem azonosak ugyan egymással, de kölcsönhatásban vannak. Az egyház konkrét eucharisztikus közösségekben él. Az Eucharisziát ünneplő helyi közösségek az egész látható egyházat teszik jelenvalóvá (SC 42). Isten egész népe van jelen az Eucharisziában, ezért a helyi és az egyetemes Egyház szorosán egymáshoz rendelt. „*A részegyházak az egyetemes Egyház képmásai*”. (LG 23) A püspökök által vezetett részegyházakban és részegyházakból áll az egyetlen katolikus egyház. Az egyetemes egyház azonban nem a részegyházak utólagos szövetsége folytán jön létre, hanem elsődleges a részegyházakhoz képest, bennük létezik.²⁵³ Mivel minden részegyházban ugyanazt az Eucharisziát ünneplik a püspök vezetésével, az egyetemes egyház úgy gondolható el, mint a részegyházak *communio*-ja. Az eucharisztikus ekkleziológia *communio*-ekkleziológiához vezet.

Az Eucharisziát ünneplő minden közösségben a megdicsőült Krisztus van jelen, s így Krisztus Egyháza van jelen (LG 26). Az Eucharisztia ünneplése az Egyház önmegvalósító aktusa: Isten népe Krisztus testéből és testeként születik.²⁵⁴ Az eucharisztikus központú megközelítésnek köszönhető az, hogy az egyházak és egyházi közösségek megkülönböztetésének a kritériuma éppen az, hogy az illető keresztény közösségek megőrizték-e vagy sem az Eucharisztia teljes misztériumát.

- *Communio, collegialitas*. Az Egyház ősforrása a szentháromságos *communio*, ezért a *communio* elsősorban a Szentháromság Egy Istennel való egyesülést jelöli, az üdvözítés pedig nem más, mint a *communio*-ra való elvezetés. Krisztus maga a *communio*, hiszen benne személyes egységben van Isten és ember. A *communio*-ban részesedünk az üdvösség javaiban, főként az Eucharisziában (LG 3).

A *communio* látható jele a helyi közösségben a püspök, aki az eucharisztikus ünneplés vezetője. A zsinat ki akarta egészíteni az I. Vatikáni Zsinat dogmáját az *infallibilitas*-ról²⁵⁵ a püspöki kollegialitás meghatározásával. A püspökök nem egyenként az egyes apostolok utódai, hanem a

²⁵² DE LUBAC, H., *Méditation sur l'Eglise*, Aubier 195. 107-137. „L'Eglise fait l'Eucharistie, l'Eucharistie fait l'Eglise.”

²⁵³ ERDŐ P., *Egyházjog*, 310.

²⁵⁴ LUKÁCS L., *Joseph Ratzinger és a II. Vatikáni Zsinat ekkleziológiája*, 28.

²⁵⁵ DS 3072-3074, in FILA B. - JUG L., *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye-Budapest 1997. 540.

püspöki kollégium az utóda a Tizenkettő közösségének. A püspök felszentelésével válik a püspöki kollégium tagjává s így részegyházát bekapcsolja az egyetemes egyház közösségébe. Hivatalát csak a püspöki kollégium fejével, a pápával és a kollégium többi tagjával való hierarchikus közösségben, *communio*-ban gyakorolhatja (LG 21; *Nota explicativa praevia* 2). A pápa primátusa sem a püspöki kollégium fölött vagy azon kívül érvényesül, hanem azon belül. A pápa is tagja a püspöki kollégiumnak, de annak fejeként cselekedhet önállóan, teljhatalommal, saját primátusi hatalmából kifolyólag.

Az áldozópap is csak püspökével és a presbitérium többi tagjával egységben, hierarchikus közösségben végezheti szolgálatát (PO 7, 15). Az egyetemes egyház, mint már említettem felfogható úgy is, mint a részegyházak *communio*-ja (LG 13). A szentek közössége (*communio sanctorum*) pedig a földön élő hívőknek a közössége a dicsőséges és szenvedő egyházzal (LG 49–50).

Az Egyház önértelmezését vizsgálva kiderül: nem könnyű elmondani néhány szóban, hogy mi is az egyház. Az arisztotelészi kategóriát átvéve, Aquinói Szent Tamás nyomán sokáig tökéletes társaságként tekintett magára. Schütz Antal dogmatikájában ezt a meghatározást adja: „*természetfölötti célú vallási társaság*”.²⁵⁶ A II. Vatikáni Zsinattal hatalmas előrelépés és hangsúlyeltolódás állt be az egyháztanban. A *Lumen Gentium* kezdetű dogmatikus konstitúció kiemelte az Egyház közösségi aspektusát: az Egyház Isten népe, mely Krisztus testéből születik, Krisztus testeként él tovább; az Egyház Krisztus misztikus teste melyet a Szentlélek éltet; az Egyház az üdvösség szakramentuma, mely hatékonyan jelzi és eszközli a Krisztus által szerzett üdvösséget. Ez az összegyház jelen van minden helyi egyházban.

A Zsinaton végbement vízióváltás következtében az egyházi életben már nem a terület a kizárólagos strukturáló elv, hanem azonos értékű, mintegy komplementere a személyi elv. A terület inkább funkcionális eleme egy közösségnek. A hatályos jogban a részegyház legstrukturáltabb és legteljesebb jogi formája, az egyházmegye. Ami lényegi az egyházi struktúrában az az, hogy *portio populi Dei*. A hívek lelkipásztori gondozása a püspökre van bízva; ennek paradigmája az egyházmegye. A püspöknek vannak alárendelve azok a közösségek, melyek gondozását egy pappal vannak bízva; ennek paradigmája a plébánia. A plébánia pedig a krisztushívők közössége (LG 23, 28).

²⁵⁶ SCHÜTZ A., *Dogmatika*, II. Budapest 1937. 242.

2.5.3. A személyi elv a II. Vatikáni Zsinat tanításában²⁵⁷

A II. Vatikáni Zsinat az Egyház szervezeti struktúrájának meghatározásában szintézisbe hozta a trentói és az I. Vaticanum doktrínáját XII. Piusz pápa *Mystici corporis* kezdetű enciklikájával. Mint ahogy már említettem, az Egyház lényegének jelölésénél az „Isten népe”²⁵⁸ biblikus fogalmát alkalmazta, és a különféle funkciókra és karizmákra tagolt „krisztushívők közössége” -ből indult ki. Ez volt a legalkalmasabb arra, hogy kiemelje az Egyház történelmi aspektusát, az ószövetség választott népével való kontinuitást, a krisztushívők alapvető egyenlőségét a szolgálatok sokféleségében, valamint az egyetemes egyház és a részegyházak közötti szoros kapcsolatot.²⁵⁹

Ebben a vízióban nem a terület az egyházi egységek, cirkumszkripciók lényegi eleme, mert az csak extrinzik, külső elve a körülhatárolásnak, hanem a közösségi elem.²⁶⁰ A *Lumen Gentium* apostoli konstitúcióban, mely „az Egyház struktúrájának zsinati *magna charta*” -ja²⁶¹, az Egyház úgy jelenik meg, mint a krisztushívők hierarchikusan szervezett közössége.²⁶² Ebben a megközelítésben a személyi elem az elsődleges: az egyházmegye esetében, a *portio populi Dei*, a plébánia vonatkozásában pedig a *coetus fidelium*.

A CD 11a pontja is világosan kifejti, hogy az egyházmegye „Isten népének egy része”, mely egy püspökre és a vele közreműködő papságra van bízva.²⁶³ A hatályos Kódex ezt a meghatározást veszi át, amikor a 369. kánonban rögzíti az egyházmegye mibenlétét. A zsinati tanítás szerint a részegyháznak a következő lényegi elemei vannak: a püspök, aki saját pásztor; Isten népének egy bizonyos része; a *presbyterium*; a Szentlélek, akiben a pásztor egybegyűjti a krisztushívőket az evangélium hirdetése és az eucharisztia bemutatása által.²⁶⁴

A LG 23. és a SC 42a pontja²⁶⁵ a plébániára a „hívők közössége” (*coetus fidelium*) fogalmát használja; olyan közösség ez, mely helyi szinten jeleníti meg az egyetemes Egyházat. Több zsinati

²⁵⁷ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 286-294. GHIRLANDA, G., *Criteri di organizzazione del popolo di Dio*, 93-121. ERDŐ P., *A II. Vatikáni Zsinat „Christus Dominus” kezdetű határozatának hatása az egyházi jog fejlődésére*, in *Teológia* 36 (2002) 63-85.

²⁵⁸ LG 4b: „Az egyetemes Egyház úgy jelenik meg, mint „az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységéből eggyé vált nép”.

²⁵⁹ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 288-289.

²⁶⁰ HERVADA, J., *Significado actual del principio de la territorialidad*, in *Fidelium Iura* 2 (1992) 221-239. CATTANEO, A., *La Chiesa locale. I fondamenti ecclesiologicali e la sua missione nella teologia postconciliare*, Vatican City 2003. 92-98.

²⁶¹ FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico*, 287.

²⁶² Vö. LG 18.

²⁶³ CD 11a: „Az egyházmegye Isten népének része, mely egy püspök és presbitériuma vezetésére bízott, hogy pásztorához ragaszkodva s tőle evangélium és az Eucharisztia által a Szentlélekben összegyűjtve részegyházat alkosson, melyben valóban jelen van és tevékeny Krisztus egy, szent katolikus és apostoli Egyháza.”

²⁶⁴ ERDŐ P., *A II. Vatikáni Zsinat „Christus Dominus” kezdetű határozatának hatása*, 40.

²⁶⁵ SC 42a: „Mivel a püspök egyházmegyéjében nem tud mindig és mindenütt személyesen a nyáj élén állni, hívő közösségeket kell létesítenie. Közülük a legfontosabbak a plébániák, melyek a püspököt képviselő helyi lelkipásztor vezetése alatt állnak, s az egész földkerekségre kiterjedő látható Egyházat teszik jelenvalóvá.”

dokumentum a „helyi közösség” (*communitas localis*) megjelölést alkalmazza. Így például a LG 28d pontja²⁶⁶ amikor figyelmezteti a lelkipásztorokat, hogy legyenek a nyáj példaképei; a PO 6d pontja amikor a közösségi szellem kialakításának fontosságára hívja fel a figyelmet; az AA 30c pontja amikor arról szól, hogy milyen fontos a fiatalok nevelése, annak érdekében, hogy élő és aktív tagjai legyenek Isten népének. A Zsinatnak ezt a vízióját ültette át normatív szintre a második kodifikáció, amikor a hatályos Kódexben a plébániát már nem területként értelmezte, hanem „*a krisztushívőknek a részegyházon belül állandó jelleggel megalapított közösségének*” nevezte.²⁶⁷

Az Egyháznak, mint a krisztushívők hierarchikusan szervezett közösségének második eleme szintén perszonális jellegű. Ez nem más, mint a hierarchikus elem, azé a pásztoré - püspök vagy plébános -, akinek a gondozására van bízva az egyházmegye közössége (*communitas dioecisana*) ill. a plébánia közössége (*communitas parochialis*).

A *Christus Dominus* kezdetű dekrétum szintén nagy hatással volt az Egyház szervezetére és annak működésére. Szervezeti újításai közül a püspöki szinódus (*synodus episcoporum*) intézményének a bevezetése bírt nagy jelentőséggel (CD 4), amennyiben a püspöki kollegialitás érvényesülését tette lehetővé. A CD 6. pontja reflektál arra, hogy a püspökök nemcsak saját részegyházukért felelősek, hanem mint a püspöki kollégium tagjai, gondoskodásuknak az egész Egyházra kiterjedőnek kell lennie. Ez a világegyházi gondoskodás konkretizálódik a missziók és a paphiányban szenvedő vidékek támogatásában.²⁶⁸ A CD 8a pontja a püspökre úgy tekint, mint Krisztus képviselőjére, akit apostolotódként saját részegyházában „*megillet mindaz a rendes, saját és közvetlen hatalom, mely pásztori tisztsége gyakorlásához szükséges.*” A CD 8b pontja pedig kiterjeszti az egyetemes törvények alóli felmentési hatalmat a püspökökre, fenntartva a CIC (1917) 81. kánonjának normáját²⁶⁹ mely korlátozta a nem megyéspüspöki rangú ordináriusok felmentői hatalmát.²⁷⁰ A CD 18. pontja a püspökök kötelezettségévé teszi a különféle helyzetű csoportok lelkipásztori ellátását

²⁶⁶ LG 28d: „Legyenek jó szívvel a nyáj mintaképei (1Pt 5,3), úgy vezessék és úgy szolgálják helyi közösségüket, hogy az méltó lehessen a névre, mely Istennek egyetlen és egész népét tünteti ki, tudniillik az "Isten Egyháza" névre (vö. 1Kor 1,2; 2Kor 1,1).”

²⁶⁷ Vö. CIC 515. kán. 1.§.

²⁶⁸ CD 6: „A püspökök, mint az apostolok törvényes utódai és a püspöki kollégium tagjai... törődjenek az összes egyházzal, hiszen az Egyházért a többi püspökkel együtt mindegyikük felelős. Igyekezzenek arról is gondoskodni, hogy alkalmas áldozópapok, s mind szerzetes, mind világi segítőtársak készüljenek föl a missziók és a paphiányban szenvedő vidékek szolgálatára. Arra is legyen gondjuk, hogy amennyire csak lehetséges, saját papjaik közül is menjenek néhányan az említett missziókba, illetve egyházmegyékbe, hogy a szent szolgálatot végig vagy legalább egy ideig ott teljesítsék.”

²⁶⁹ CIC (1917) Can. 81.: „A generalibus Ecclesiae legibus Ordinarii infra Romanum Pontificem dispensare nequeunt, ne in casu quidem peculiari, nisi haec potestas eisdem fuerit explicite vel implicite concessa, aut nisi difficilis sit recursus ad Sanctam Sedem et simul in mora sit periculum gravis damni, et de dispensatione agatur quae a Sede Apostolica concedi solet.”

²⁷⁰ PAULUS PP. VI, MP. *De episcoporum muneribus*, 15 iunii 1966, in *AAS* 58 (1966) 467-472.

(kivándorlók, száműzöttek, menekültek, tengerészek, repülők, nomádok, üdülés céljából idegenbe utazók és más hasonlóak).²⁷¹

A CD 21. pontja egy másik személyi jellegű újítást vezetett be, felszólítva a püspököket arra, hogy ha „előrehaladott koruk vagy más súlyos ok” nem teszi lehetővé hivataluk betöltését, önként vagy az illetékes hatóság fölszólítására mondjanak le.²⁷² A CD 27. pontja bevezette a püspöki helynök (*vicarius episcopalis*) új tisztségét, a CD 26b pontja pedig előírta, hogy a segédpüspököket ki kell nevezni általános vagy püspöki helynökökké. A papság úgy jelenik meg a dekrétumban (CD 30), mint a püspök segítőtársa a *tria munera* gyakorlásában. Hogy biztosítsa a püspöki hatalom szabadságát a plébániák betöltésében a CD 31b megszüntetett minden „bemutatósi, kinevezési vagy fönntartási jogot, a szerzetesi jog tiszteletbentartása mellett”, a CD 31c-ben pedig a plébánosi elmozdíthatatlanságot. A püspöki lemondás analógiájára a CD 31d felszólítja a plébánosokat arra, hogy önként vagy a püspök kérésére mondjanak le hivatalukról abban az esetben, ha koruk vagy más komoly ok akadályozza őket hivataluk „kielégítő és eredményes” betöltésében. Nemcsak összegyházi vonatkozásban kell megmutatkoznia a püspöki felelősségnek és gondoskodásnak, hanem regionális, nemzeti szinten is. Ezért a CD 37. pontja, az addig alkalmoszerű püspöki konferenciákat állandó jelleggel ruházta fel.²⁷³ Elmondható, hogy a konferenciáknak inkább a szociológiai súlyuk a jelentős, mint az egyházkormányzati hatalmuk.²⁷⁴ Egy állandó mozgásban levő világban szükség van arra, hogy „bizonyos lelkipásztori feladatokat egységesen irányítsanak és támogassanak”, ezért a CD 42. ajánlatosnak tartja a szupradiecézán püspöki hivatalok szervezését, külön megemlítve a CD 43. pontban a Tábori helynökségeket.

Elfogadva azokat az ekkleziológiai perspektívákat, melyeket a LG konstitúció nyitott meg, a *Presbyterorum Ordinis* kezdetű dekrétum arra vállalkozott, hogy megtisztítja a katolikus papságról szóló korábbi teológiai koncepciókat a történelmi ráakódásoktól, és szintézisbe hozva egy magasabb, teljesebb szintre emeli ezeket.²⁷⁵ Három alapvető jellemzője van a dokumentum által megrajzolt papi

²⁷¹ Erre vonatkozó irányelveket fogalmazott meg a „Pastoralis migratorum cura” kezdetű motu proprio és az egyéb utasítások. Vö. PAULUS PP. VI, MP. *Pastoralis migratorum cura*, 15 augusztus 1969, in *AAS* 61 (1969) 601-603. CONGREGATIO PRO CLERICIS, Dir. *Peregrinans in terra*, 29 április 1969, in *AAS* 61 (1969) 361-384. CONGREGATIO PRO EPISCOPIIS, Decr. *Apostolatus maris*, 24 szeptember 1977, in *AAS* 69 (1977) 737-746. IOANNES PAULUS PP. II, MP. *Stella maris*, 31 január 1997, in *AAS* 89 (1997) 209-216.

²⁷² Az „*Ecclesiae sanctae*” motu proprio I/11 pontja konkretizálta, hogy a megyéspüspökök és a jogilag velük egyenlő elbírálás alá esők, 75. életévük betöltésekor kell lemondaniuk. Vö. PAULUS PP. VI, MP. *Ecclesiae Sanctae*, 6 augusztus 1966, in *AAS* 58 (1966) 757-787, különösen 763.

²⁷³ A témában lásd: FELICIANI, G., *Le Conferenze Episcopali*, Bologna 1974. ARRIETA, J. I., *Instrumentos supradiocesanos para el gobierno de la iglesia particular*, in *Ius canonicum* 24 (1984) 607-643. GUTIÉRREZ, J. L., *La conferencia episcopale come organo sopradiocesano nella struttura ecclesiastica*, in *Ius Ecclesiae* 1 (1989) 69-91. ERDŐ P., *A püspöki kar szerepe a modern államban*, in *Vigília* 63 (1998) 2-8.

²⁷⁴ ERDŐ P., *A II. Vatikáni Zsinat „Christus Dominus” kezdetű határozatának hatása*, 50.

²⁷⁵ HERRANZ, J., *Il decreto Presbyterorum Ordinis. Riflessioni storico-teologiche sul contributo di mons. Álvaro del Portillo*, in *Annales theologici* 9 (1995) 217-241, különösen 222.

képnek: a pap egy kiválasztott ember, egy megszentelt ember, egy küldött ember. A pap Isten népének egy tagja, akit az isteni hívás (*vocatio*) kiválaszt a többiek közül (*ex hominibus assumptus*), hogy egy külön szentségben felszentelődjék (*consecratio*), és küldetést (*missio*) nyerjen különböző feladatok ellátására Isten népe, és az egész emberiség szolgálatában.²⁷⁶ Ő nem a közösség képviselője Isten előtt, nem a közösség küldötte; nem Isten hivatalnok a nép között; ő Isten választottja, aki nem saját nevében tevékenykedik, hanem Krisztus személyében és nevében (*agere in persona et in nomine Christi Capitis*), és következésképp az Egyház nevében is (*in persona Ecclesiae*).²⁷⁷ Az ő sajátos feladata (*ministerium verbi et sacramentorum*) az üdvösség szolgálatában áll.²⁷⁸ A PO igyekezett elkerülni a papi szolgálat deszakralizálásának veszélyét, valamint ennek időbeli, társadalmi vagy emberbaráti szintre való redukálását.²⁷⁹

A Zsinat felülvizsgálta és megreformálta az inkardináció intézményét²⁸⁰, és a pasztorális szükségletet tette meg az Egyház pasztorális szerveződésének fő kritériumává. A zsinat előtti törvényhozásban az inkardináció intézménye, melyet *nervus disciplinae ecclesiasticae*–ként tartottak számon, két célt szolgált: a diszciplína oldaláról biztosította a klerikus hierarchikus vinkulációját az egyházi hatósághoz; gazdasági szempontból pedig a tisztaság ellátását tette lehetővé. Az inkardináció kialakításában a lelkipásztori szükségletek másodrendűek maradtak, a fegyelmi és gazdasági tényezőkkel szemben. A Zsinat reformjának köszönhető az a szervezeti újdonság, melyet a PO 10b pontja²⁸¹ vezetett be, amikor lehetővé tette különleges egyházmegyék, személyi prelatúrák, vagy más hasonló intézmények (*peculiares dioeceses vel praelaturae personale et alia huiusmodi*) létrehozását, a papok megfelelő elosztása (*apta presbyterorum distributio*), vagy a különleges lelkipásztori tevékenységek (*peculiariorum opera pastoralia*) segítése érdekében. Az igazi újdonságot a személyi prelatúra képezte, mivel az akkor hatályos jogban a prelatúrák, az egyházmegyékhez hasonlóan, területi jellegűek voltak (*praelatura nullius dioecesis*).²⁸²

²⁷⁶ HERRANZ, J., *Il decreto Presbyterorum Ordinis*, 224.

²⁷⁷ Vö. PO 2.

²⁷⁸ Vö. PO 3.

²⁷⁹ HERRANZ, J., *Il decreto Presbyterorum Ordinis*, 231.

²⁸⁰ PO 10a: „Ezenkívül az inkardináció és exkardináció szabályait úgy kell módosítani, hogy ez az ősi intézmény megmaradjon ugyan, de jobban feleljen meg a mai lelkipásztori igényeknek.”

²⁸¹ PO 10b: „Ahol pedig az apostolkodás céljai megkívánják, könnyítsék meg nem csupán a papok megfelelő elosztását, hanem a különleges lelkipásztori tevékenységeket is, melyeket a föld bármely részén egyes társadalmi csoportok javára kell végezni valamely területen vagy nemzetnél. E célra tehát hasznos lehet nemzetközi szemináriumokat, különleges egyházmegyéket vagy személyi prelatúrákat, s más hasonló intézményeket létrehozni, ahová -- az egyes alapítások számára megállapítandó módon és a helyi ordináriusok jogainak tiszteletben tartása mellett -- papokat beosztani vagy inkardinálni lehet az egész Egyház közjává.”

²⁸² BAURA, E., *Le radici conciliari delle prelatore personali*, in *Recte sapere. Studi in onore di Giuseppe Dalla Torre*, I. Torino 2014. 37-53, különösen 37-38.

A dekrétum a Zsinat koncepcióját követve azt állította, hogy az egyetemes dimenziójú episzkopátushoz hasonlóan, a presbiteri fokozatban is minden lélek üdvössége érdekében történik a Krisztus papságában való részesedés. Ezért a papság apostolkodása sem lehet limitált, hanem átfogónak kell lennie.²⁸³ Ugyanezt a gondolatot emelte ki az Egyház missziós tevékenységéről szóló dekrétum, az *Ad Gentes*. Az AG 20. pontja szerint a részegyházak küldetése egyetemes, a papságnak pedig készséget kell mutatnia ez irányban, és ha szükséges a papok „*önként jelentkezzenek a püspöknél olyan missziós tevékenységre, melyet saját egyházmegyéjük távoleső, elhagyatott vidékein vagy más egyházmegyében kell kezdeni.*”²⁸⁴ A PO 10b. pontjával összhangban az AG 27b pontja is bátorít a különleges lelkipásztori tevékenységek vállalására (pl. „*az evangélium hirdetése olyan csoportnak vagy népnek, amely még nem hallott az evangéliumról, vagy annak eddig ellenállt*”).

Összegezve elmondható, hogy a II. Vaticanum az *ad intra* perspektívában kiegészítette az I. Vaticanum Egyház – koncepcióját kamatoztatva a zsinat előtti biblikus, patrisztikus, liturgikus és ökumenikus megújulás gyümölcseit.²⁸⁵ Paradigma-váltásának köszönhetően a perszonális elem nagyobb hangsúlyt kapott az Egyház struktúrájában. A Zsinat mély pasztorális reflexiói lecsapódtak a különböző rendelkezésekben és javaslatokban, melyek között újdonságként tekinthetünk a püspöki szinódus, az állandó püspöki konferencia, a személyi prelatúra intézményére stb. A zsinati atyák átértékelték a minden krisztushívő apostolkodásra és életszentségre való meghívását, buzdítva a közös tevékenységre, a közös felelősségre (*coresponsabilitas*) és a segítségnyújtásra nemcsak helyi szinten, hanem egyetemesebb vonatkozásban is, és kiemelték a kategoriális evangelizáció, valamint az ennek megfelelő szervezeti formák kialakításának szükségességét. Ezeket a felismeréseket és óhajokat valorizálta a zsinat utáni időszakban a második kodifikáció során az egyházi jogalkotó.

2.6. Összegzés

Isten népe területi vagy személyi kritérium szerint szerveződik. Antropológiai és ekkleziológiai szükségszerűség az, hogy az üdvösség (*salus*) minden embert elérjen a tér, az idő vagy más különleges helyzet koordinátáin belül.²⁸⁶ Az üdvösséget viszont a keresztség eszközli. Az egyháztagság is keresztség-függő. E szentség latin Egyházban való felvétele határozza meg, hogy a krisztushívő a

²⁸³ PO 10a: „A lelki adomány, melyet a papok a szentelésben kaptak, nem valamilyen korlátozott és egy helyhez kötött, hanem az üdvösség "egészen a föld határáig" (ApCsel 1,8) mindent átfogó egyetemes küldetésére készíti föl őket, mert bármely papi szolgálat Krisztustól az apostoloknak adott küldetés egyetemes távlataiban részesedik.”

²⁸⁴ Vö. AG 20c.

²⁸⁵ HENRICI, P., *La maturazione del Concilio. Esperienze di teologia del preconcilio*, in *Communio* 25 (1990) 12-29.

²⁸⁶ GHIRLANDA, G., *Criteri di organizzazione del popolo di Dio*, 108.

kánonjog latin normáinak lesz alávetve.²⁸⁷ Minden területi és személyi norma tk. ezen a szentségen alapul. Gyakorlatilag a kánoni rendszer személyi kritériumon alapszik.²⁸⁸ Ezzel ellentétes véleménye volt a XX. század egyik emblematikus egyházi alakjának, a teológus Karl Rahner-nek (+1984). Ő azt vallotta, hogy az Egyház legfelsőbb lényege szerint területi jellegű, mert az Egyház az Eucharishtiában valósul meg, melyet szükségszerűen egy helyen, egy helyi közösségen belül ünneplik. Ezért a területileg körülhatárolt közösségek a keresztény közösség eredeti és legautentikusabb formái.²⁸⁹ Következésképpen a kánoni rendszer is *stricte* területi. Az Egyház és az Eucharisztia szoros kapcsolata vitathatatlan tény: az Eucharishtiát az Egyháznak és az Egyházban celebrálják, ám mégsem lehet teljes igazat adni a II. Vaticanum vezető teológusának, mert az Eucharisztia inkább egybegyűjt, mint lokalizál.²⁹⁰ A közösségi elem, melyet a II. Vatikáni Zsinat is ekkleziológiai reflexiója centrumába helyezett, perszonális jellegű.

Az Egyház strukturális szerveződésének történelmi fejlődéséből kiderült, hogy egyik körülhatároló kritérium sem volt kizárólagos. A körülményektől függően egyik vagy másik predominált, voltaképpen azonban a területi jellegű és személyi természetű normák állandó összefonódását tapasztalhatjuk meg.²⁹¹

²⁸⁷ Vö. CIC 1, 111. kk.

²⁸⁸ CAPARROS, E., *Territoriality and personality*, 315.

²⁸⁹ RAHNER, K., *Teología de la parroquia*, in RAHNER, K. (ed.), *La parroquia: de la teoría a la práctica*, San Sebastián 1961. 43-46.

²⁹⁰ OTADUY, J., *Territorialidad y personalidad*, 33.

²⁹¹ CAPARROS, E., *Territoriality and personality*, 316.

3. A KOMMUNIO ÉS SZEMÉLYI STRUKTÚRÁK AZ EGYHÁZBAN

Krisztus egyházának kommunio jellege van, úgy jelenik meg, mint a saját pásztoraik köré gyűlt részegyházak kommunioja, melyekben jelen van és működik az egyetemes egyház.²⁹² A „részegyház” (*Ecclesia particularis*) egy teológiai fogalom, melyet kánoni strukturáló kategóriákba átültetve, olyan konstitutív elemekkel rendelkezik, melyeket teljes egészében csak az egyházmegyében találjuk meg. A többi hierarchikus struktúra csak az egyházmegyéhez hasonló.²⁹³

A terület a fő strukturáló elem az egyházban (372. kán. 1. §), a fő kritérium, mely a lakóhely, illetve pótlakóhely révén meghatározza, hogy ki a megkeresztelt ember saját pásztor (107. kán.)²⁹⁴, milyen határok között teljesíti küldetését a lekipásztor (136. kán.)²⁹⁵, és amelyen belül az egyház országoként plébániákat, egyházmegyéket, egyháztartományokat, a II. Vaticanum óta pedig püspöki konferenciákat létesít.

A személyi elv szerint körülhatárolt közösségek Isten népének olyan részei vagy a hívek olyan közösségei (*portiones populi Dei o coetus fidelium*) melyeket nem a lakóhely vagy pótlakóhely szerint strukturálnak, bár láttuk azt, hogy minden egyházi struktúra voltaképpen személyi jellegű, amennyiben személyek közösségei.

3.1. A személyi struktúrák néhány előzménye²⁹⁶

Az egyházi jogalkotásban a személyi elven alapuló körülhatárolás a II. Vatikáni Zsinat után erősödött meg, ám régebben is létezett. Az idők folyamán a hívek lekipásztori ellátása szükségessé tette a személyi jellegű struktúrák alapítását (udvari joghatóság²⁹⁷, személyi plébánia, katonai vikariátus). Íme néhány Zsinat előtti alapítás:

²⁹² CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Litt. *Communio notio*, 28 maii 1992, in *AAS* 85 (1993) 838.

²⁹³ CORECCO, E., *Chiesa particolare*, in *Digesto delle discipline pubblicistiche*, III. Torino 1989. 19.

²⁹⁴ CIC. 107. kán. 1. §: „Mind a lakóhely, mind a pótlakóhely alapján saját plébánosa és ordináriusa lesz az embernek.”

²⁹⁵ CIC.136. kán.: „Végrehajtó hatalmát ki-kigyakorolhatja alárendeltjei fölött akkor is, ha az adott területen kívül tartózkodik, illetve, ha alárendeltjei ezen a területen kívül tartózkodnak, hacsak a dolog természete vagy a jog előírása alapján ennek ellenkezője nem nyilvánvaló; az illető területen tartózkodó idegenek fölött pedig akkor gyakorolhatja, ha kedvezmények engedélyezéséről vagy egyetemes, illetve olyan részleges törvények végrehajtásáról van szó, melyek a 13. kán. 2. §. 2. sz. szerint kötelezik őket.”

²⁹⁶ GENTILE, C., *Le prelatore personali*, 14-27. CANOSA, J., *La legge propria della „Mission de France”*, in *Ius Ecclesiae* 3 (1991) 767-781. VIANA, A., *Pasado y futuro de las prelaturas personales*, in *Ius Canonicum* 95 (2008) 161-162. LOMBARDIA, P. – HERVADA, J., *Sobre prelaturas personales*, in *Ius Canonicum* 27 (1987) 11–76, különösen 17-44 és 63-65. BAURA, E., *Finalità e significato dell'erezione della prelatura personale dell'Opus Dei*, in *Ius Ecclesiae* 20 (2008) 325-344, különösen 325-328.

²⁹⁷ Ilyen volt például a spanyol királyi udvar „házi káplánja” (*Pro-Capellán Mayor*), akinek csak a királyi család tagjai felett volt joghatósága, ill. azok felett, akik velük együtt laktak; esetleg azon a területen élők is, amely rá volt bízva. Hatalmának hatáskörét szentszéki rendelkezések rögzítették (*Vetus atque eximium* kezdetű apostoli konstitúció – 1777).

▪ a katonák sajátos helyzete, melyet egyrészt nagyfokú mobilitás jellemezett, másrészt a szálláshely elhagyásának a lehetetlensége, nagy feladat elé állította az Egyházat. Mivel ilyen körülmények között a megyéspüspökök nem tudták biztosítani a katonák rendes lelkipozását, azért a pápák egyedi esetekben (*ad casum*), a katonák sajátos lelkipozása érdekében külön joghatósággal ruháztak fel prelátusokat, akik rendes, helyettesi, állandó, speciális, személyi jellegű, és az alárendeltek vonatkozásában kizárólagos hatalommal rendelkeztek. Később tábori helynökségeket létesítettek, ami már állandó hivatalt jelentett.²⁹⁸ A tábori vikariátusok intézményesítése egy progresszív folyamat volt, melynek alapvető szakaszait a Szentszék különböző dokumentumaiban lehet nyomon követni.²⁹⁹ A Konzisztoriális Kongregáció 1951. április 23-án kiadott *Sollemne semper* kezdetű instrukciója³⁰⁰ alapján, 14 országban alapítottak tábori helynökségeket.

▪ a Keleti Egyházak Kongregációja 1930. május 24-én kelt *Graeci-rutheni ritus* kezdetű dekrétuma³⁰¹ alapján azon keleti rítusú hívek számára, akik a tartózkodási területen nem rendelkeztek saját hierarchiával, a Szentszék több ordinariátust hozott létre, melyek élére a főváros megyéspüspöke került. Ennek hatalma kumulatív volt a helyi ordinárius hatalmával.³⁰² Ezek az ordinariátusok személyi kritérium szerint lettek körülhatárolva, nem alkottak egy külön rituális egyházat, és híveik a helyi területi joghatóságnak is alá voltak vetve.

▪ a rituális okokból történő szervezeti fejlesztések mellett, más különleges körülmények (pl. a menekültek és bizonyos bevándorló csoportok jelenléte) is szükségessé tették egyedi intézkedések fogantatását. Így hoztak létre ideiglenes jellegű egyházi hivatalokat, amelyek többé-kevésbé teljes körű személyi joghatóságot vontak maguk után, anélkül, hogy egy stabil jogi entitást alkottak volna.

1914. március 19-én X. Pius pápa, a *Iam pridem* kezdetű motu proprioval, az olaszországi bevándorlók lelkipozására felállította a *Collegio Urbano di Sacerdoti per l'Emigrazione italiana* kialakítva ennek az új hivatalnak a jogi és működési keretét.³⁰³

²⁹⁸ BAURA, E. *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, Milano 1992. 382.

URL: <http://baura.pusc.it/files/studio%20introduttivo%20ordinariati.pdf>. Utolsó letöltés: 2017. október 26.

²⁹⁹ Az első ilyen dokumentumot X. Ince pápa adta ki IV. Fülöp spanyol király kérésére 1645. szeptember 26-án, *Cum sicut maiestatis tuae* kezdettel. Ezzel a pápa teljes egyházi joghatóságot biztosított a Helynökségnek, de csak a háború idejére. A Spanyol Tábori Helynökség jó működése gyakorlati nehézségekbe ütközött, ezért XII. Kelemen pápa 1736. február 14-én, a *Quoniam in exercitus* kezdetű brévéjével állandósította ezt a joghatóságot, kiterjesztve azt minden plébániai aktusra mind háború idejére, mind pedig békeidőre. VII. Piusz pápa az 1807. június 12-én kelt *Compertum est nobis* kezdetű brévével pontosan körülhatárolta a tábori joghatóság ambitusát. Szent X. Piusz pápa, 1910. május 3-án az *In Hac Beatissimi Petri Cathedra* kezdetű motu proprio-val Chilében állított fel egy tábori helynökséget [Vö. AAS 02 (1910) 501-503]. Ld. GENTILE, C., *Le prelatore personali*, 18-19.

³⁰⁰ Vö. AAS 43 (1951) 562-565.

³⁰¹ Vö. AAS 22 (1930) 346-354.

³⁰² Ld. ARRIETA, J.I., *Chiesa particolare e circoscrizioni ecclesiastiche*, in *Ius Ecclesiae* 6 (1994) 31-33.

³⁰³ Vö. AAS 6 (1914) 173-176.

1915. január 18-án, a Konzisztoriális Kongregáció olyan hivatalt létesített (*commissum est ad nutum Sanctae Sedis officium*), melynek az volt a feladata, hogy megfelelő papokat keressen az olasz emigránsok lelkipozásának előmozdítására (*pro Adsistentia italorum operariorum ad exterarum Europae regiones migrantium*). Az új hivatal viselőjének, mielőtt misszióba küldte volna a papokat, meg kellett szereznie mindkét ordinárius (a papok saját ordináriusa, ill. a működési hely szerinti ordinárius) hozzájárulását, valamint a Kongregáció beleegyezését. Ő gyakorolta a felügyeletet felettük, beleértve az áthelyezés és az elmozdítás fakultását is.³⁰⁴ Ezt a hivatalt először egy megyéspüspökre bízták, majd úgy döntöttek, hogy egy minden más megbízatástól mentes prelátust neveznek ki, akit püspöki méltósággal ruháznak fel.³⁰⁵

1918. szeptember 3-án, a Konzisztoriális Kongregáció³⁰⁶ az itáliai menekültek lelkipozására létrehozott egy lelkipásztori intézményt melynek élére XV. Benedek pápa kinevezett egy „személyi” prelátust.³⁰⁷ Ez a főpap lett a közvetlen saját ordináriusa minden neki alárendelt pap és seminarista számára, lakóhelyétől és származási egyházmegyéjétől függetlenül. A Szentszék megadta a prelátusnak azt a fakultást, hogy papokat küldjön a menekültek pasztorális ellátására, miután lehetőség szerint meghallgatta azok saját ordináriusát, ill. minden esetben a helyi ordináriusokat.

- A személyi prelátúra legfontosabb történelmi előzménye a *Mission de France*. A XIII. Leó pápa, 1899. szeptember 8-án kelt *Depuis le jour* kezdetű enciklikájának³⁰⁸ és a X. Piusz pápa, 1911. május 15-én kelt, francia episzkopátusnak címzett levelének (*Conventum alterum*)³⁰⁹ válaszaként, a francia bíborosok és érsekek konferenciája, 1941. július 24-én létre hozott egy olyan jogintézményt, mely azokat a papokat egyesítette, akik Franciaország különböző egyházmegyéiben, az új evangelizáció missziós feladatát vállalták. A francia püspökök ezzel tulajdonképpen az ország sok régiójának dekrisztianizációját igyekeztek megállítani.

A „Misszió” először a Lisieux-i Egyházmegye szemináriumaként jelent meg, mely azokat a világi klerikusokat képezte, akik a leghitlenebb francia egyházmegyek evangelizálását vállalták. A fejlődés következő lépéseként, a „Misszió” asszociatív jelleget öltött (*consociatio cleri saecularis*). A misszióban résztvevő papok megőrizték eredeti inkardinációjukat, saját ordináriusuk kormányzati

³⁰⁴ Vö. *AAS* 7 (1915) 95-96.

³⁰⁵ Vö. *AAS* 12 (1920) 534-535.

³⁰⁶ A Konzisztoriális Kongregáció a Püspöki Kongregáció elődje. 1912. augusztus 15-én X. Piusz pápa a *Cum omnes catholicos* kezdetű motu proprioval [*AAS* 4 (1912) 526–527] létrehozott egy migránsokért felelő hivatalt, melyet a Konzisztoriális Kongregáció alá rendelt. A migránsok lelkipásztori ellátásának megszervezésében azonban a hivatal saját jogon és kizárólagosan járt el.

³⁰⁷ Vö. *AAS* 10 (1918) 415-416.

³⁰⁸ Vö. LEO PP. XIII, Litt. Enc. *Depuis le jour*, 8 septembris 1899, URL: https://w2.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_08091899_depuis-le-jour.html, Utolsó letöltés: 2017. október 31.

³⁰⁹ A pápai dokumentum, a francia érsekek és püspökök egyházmegyei misszióról szóló második kongresszusa alkalmából íródott. Vö. *AAS* 3 (1911) 268-269.

hatalma alatt maradtak, és a Misszió” -nak kezdetben csak adminisztratív hatalma volt felettük (a helyezéseket és az ezzel kapcsolatos ügyeket intézte). XII. Piusz pápa volt az, aki 1954. augusztus 15-én *nullius prelatura* formát adott a „Misszió” -nak, az *Omnium ecclesiarum sollicitudo* kezdetű apostoli konstitúciójával.³¹⁰ Mivel az akkor hatályos Kódexben hiányzott a joghatósági hatalommal felruházott személyi struktúrák lehetősége, a Szentszék kénytelen volt területi prelatúraként konfigurálni, azt a „Missziót”, melynek sajátos küldetése szétfeszítette az egyházmegyei kereteket és amelyet a helyi papság nem tudott kellőképpen kielégíteni. A Szentszék döntése egy valódi *fictio iuris* volt: elvégezte egy intézmény jogi konfigurációját (*prelatura territorialis*), hogy biztosítsa egy másik, akkor még nem létező jogintézmény (*prelatura personalis*) sajátos küldetésének elérését.

Az új intézmény élén saját ordináriusként a prelátus állt, akinek saját presbitériuma volt és saját népe (a Sens-i egyházmegyéből leválasztott Pontigny- plébánia krisztushívői). A prelátúra küldetése szempontjából a plébánia kis területe nem bírt jelentőséggel, és eltért (*in deroga*) a CIC (1917) 319. kán. 2.§-sának rendelkezésétől, mely előírta, hogy a nullius apátságoknak vagy prelatúráknak legalább három plébániával kell rendelkezniük.³¹¹

A *Mission de France* tehát egy területi hierarchikus struktúra volt, amelyben kettős joghatóság érvényesült:

- területi - a Pontigny plébánia területén, mint helyi ordinárius;
- személyi (kumulatív) – a „Misszió” tagjai felett.

Mint minden nullius prelátúra, a „*Mission de France*” is inkardinálhatott klerikusokat *in se*. Mivel, hogy papsága más egyházmegyékben fejtette ki tevékenységét, ez két fontos következménnyel járt:

- szükségessé tette megállapodások kötését a prelátus és az illetékes megyéspüspökök között;
- pasztorális tevékenységükben a papság nem a prelátustól, hanem a helyi püspöktől függték.

A francia példa hatására és XII. Piusz pápa 1957. április 21-én kelt *Fidei donum* kezdetű enciklikája³¹² nyomán, az ötvenes évek végén egy másik intézményi fejlesztés látott napvilágot: a „*fidei donum*” papok intézménye. Ez a kifejezés olyan papokat jelölt, akik meghatározott időre nem saját egyházmegyéjükben szolgáltak, hanem egy másik javára ajánlották fel munkájukat. Nemcsak a múltban, hanem napjainkban is, a „*fidei donum*” papok „*nagy segítséget nyújtanak a szűkölködő*

³¹⁰ Vö. *AAS* 46 (1954) 567-574.

³¹¹ CIC (1917) Can. 319. § 2: „*Abbatia vel praelatura nullius, tribus saltem parocciis non constans, singulari iure regitur, nec eidem applicantur quae canones statuunt de abbatibus vel praelaturis nullius.*”

³¹² Vö. *AAS* 49 (1957) 225-248.

egyházaknak fejlődésükben”³¹³, ahogy ezt Szent II. János Pál pápa is kiemelte a *Redemptoris missio* kezdetű enciklika 68. pontjában.

3.2. A személyi struktúrák tipológiája³¹⁴

A személyi struktúrák a jelen történelmi pillanat különlegességére irányítják figyelmünket, megmutatják azt a nagy változást, amely a II. Vatikáni Zsinat nyomán született az Egyház természetéről és küldetéséről szóló reflexióban, és igazolják, hogy az Egyház földrajzi, etnikai, kulturális és társadalmi szempontból is megvalósította saját „katolikus” jellegét. A különböző történelmi, személyi és környezeti helyzetek a normagenézis és az intézményi fejlődés fontos tényezőivé váltak; szükségessé tették az egyházszervezet nagyfokú alkalmazkodóképességét, megőrizve nyilvánvalóan és szigorúan tiszteletben tartva az Egyház alapvető szerkezetét. Ez egy olyan jelenség, amelyben bár ma új szempontok a hangsúlyosak, de amint láttuk már a történelemben mégis ismétlődik, ahányszor az Egyház törekszik válaszolni cselekvésében a megváltozott körülményekre.

A Zsinat után a személyi elven körülhatárolt hierarchikus közösségek öt típusát különböztethetjük meg:

- a 372.kán. 2.§-ban említett személyi egyházmegyék;
- a 294-297. kk. által szabályozott személyi prelatúrák;
- a kódexben nem szereplő katonai ordinariátusok;
- az apostoli ordinariátusok (keleti rítusú hívek latin ordinariátusai);
- és a személyi ordinariátusok.

Az egyházmegye kódexbéli paradigmájához képest ezek az egységek, a jogi szabályozás terén egy többé-kevésbé hangsúlyos sokszínűséget mutatnak. A személyi egyházmegyék esetében a Kódex megállapítja, melyek azok a körülmények, amelyek fennállása esetén, lehetőség van az általános szabálytól való eltérésre: a rítus vagy más hasonló szempont. A jogalkotó tehát a lelkipásztori hasznosságot (*ubi utilitas id suadeat*)³¹⁵ a személyi körülhatárolások szerveződési kritériumává tette, azzal a kikötéssel, hogy ezt a hasznosságot az Egyház legfőbb hatóságának kell megítélnie, figyelembe véve az érdekelt Püspöki Konferenciák véleményét. Természetesen, ahogy J. I. Arrieta is említi, ezek

³¹³ Vö. *AAS* 83 (1991) 249- 340, különösen 316.

³¹⁴ DALLA TORRE, G., *Le strutture personali e le finalità pastorali*, in CANOSA, J. (a cura di), *I principi per la revisione del Codice di diritto canonico. La ricezione giuridica del Concilio Vaticano II*, Milano 2000. 561-589. BAURA, E., *Las circunscripciones eclesíasticas personales. El caso de los ordinariatos personales para fieles provenientes del anglicanismo*, in *Ius Canonikum* 50 (2010) 178-195.

³¹⁵ Vö. CIC 372. kán. 2.§.

a személyi struktúrák ott állíthatók fel, ahol már létezik egy területi részegyház.³¹⁶ Ezekben a személyi egyházmegyékben a *coetus fidelium* elsődleges hozzárendelése (*adscriptio primaria*) a személyi püspök irányában történik.

A személyi struktúrák második típusának általános irányelveit a Kódex rögzíti a 294-297. kánonokban, a részletes szabályozást pedig a személyi prelatúrák státútumaira bízta. A személyi prelatúra nem számít részegyháznak, ezért is kerültem az alcímben „a személyi részegyházak tipológiája” elnevezést. Giuseppe Dalla Torre szerint a személyi prelatúrák esetében a struktúra konstitutív kritériuma a terület, ám különös lelkipásztori ill. missziós feladatok jellemzik küldetését (294. kán.). Lényeges eltérés tapasztalható a személyi prelatúra és a többi joghatósággal rendelkező figurák között. Nem asszimilálható a területi prelatúrához, mert az valódi részegyház (370. kán.); az apostoli vikariátushoz vagy prefektúrához és az apostoli kormányzósághoz sem hasonlítható, mert ezek megkülönböztető vonása a helyettesi joghatóságban áll (371. kán. 1-2.§). Az apostoli jelző mutatja, hogy nem saját pásztorai a *portio populi Dei*-nek, hanem a pápa nevében kormányoznak, míg a személyi prelátus saját ordinárius. A katonai ordinariátushoz hasonlítva, a joghatósági hatalom *ambitus materialis* – a eltérő; a katonai ordinárius esetében kumulatív a megyéspüspökivel, a személyi prelátusnál pedig eltérő attól. Az első esetben a joghatóság funkcionalitása olyan személyek rendes lelkigondozására (*cura ordinaria*) irányul, akik különleges státusszal rendelkeznek (katonák); a második esetben a joghatóság funkcionalitása eltér a rendes lelkigondozástól, és a prelatúra sajátos céljainak, saját küldetésének szolgálatában áll.

A harmadik típusba tartozó katonai ordinariátust extrakodiciális normák szabályozzák. A Kódexben csak egy „utaló normát” találunk: „*A tábori lelkészekre sajátos törvények vonatkoznak.*” (569. kán.) Az ordinariátusoknak ez az első fajtája, személyi elven alapuló, az egyházmegyékkel versengő illetékességű pasztorális struktúra, melynek sajátos célkitűzése a katonák lelkigondozása. Az élén álló katonai ordinárius rendszerint az *ordo* püspöki fokával rendelkezik, és *in iure* a megyéspüspökkel egyenlő elbírálású.

Mind a személyi prelatúra, mind a katonai ordinariátus esetében kifejezésre jut az a jogi és ekkleziológiai elv, hogy a krisztushívő tartozása egy olyan hierarchikus struktúrához, mint az egyházmegye nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy egy másik hierarchikus egységhez is tartozzon, amely azonban különleges célokat valósít meg.

A személyi struktúrák negyedik típusába tartoznak a keleti rítusú hívők latin ordinariátusai, az ún. apostoli ordinariátusok. Az ő fegyelmeiket sem a Kódex általános normái, sem az általános jellegű

³¹⁶ ARRIETA, J. I., *Kommentár a 369. kánonhoz*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (dir.), *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, II/1. Pamplona 2002. 690.

speciális normák nem tartalmazzák. Személyi alapon fennálló cirkumszkripciók, melyeket a Szentszék (Keleti Kongregáció) alapító határozata szabályoz esetről-esetre. Az egyedi normatív jellegű dekrétum határozza meg az ordinárius hatalmának természetét, a helyi ordináriussal, valamint a keleti katolikus hierarchiával való együttműködést.

Az ötödik típusú személyi struktúra az anglikán csoportok számára létesített ún. személyi ordinariátusok. Ebben az esetben különösen is fontos kiemelni az ökumenikus vonatkozását ennek a hierarchikus egységnek, mely a saját anglikán spirituális és liturgikus örökség megőrzése mellett teszi lehetővé csoportok számára a Latin Egyházba való integrálódást.

Összegezve: Az egyetemes Egyház magában foglalja egyrészt a részegyházakat és a jogban vele hasonló egységeket, másrészt a kiegészítő struktúrákat.³¹⁷ Ezek a kiegészítő struktúrák kánonilag beilleszkednek az Egyház hierarchikus szerkezetébe, mint különleges célt megvalósító joghatósági szintek. Carlo Cardia mondja róluk, hogy olyan tevékenységet fejthetnek ki, mely bizonyos tekintetben nagyon hasonló ahhoz, amit a nagy szerzetesrendek végeztek a középkorban.³¹⁸ A személyi struktúrák jogi funkciója tegnap is, ma is ugyanaz: az egyházi közösség egységének és sokféleségének a szolgálata: „Az egyházi kommunió ezen szempontjának – egység a különbözőségben – teljesebb szemlélése érdekében azt kell megfontolni, hogy léteznek az apostoli tekintély által sajátos lelkipásztori feladatra alapított intézmények és közösségek. Ezek, mint ilyenek az egyetemes Egyházhoz tartoznak, noha azon részegyházaknak is tagjai, ahol élnek és működnek.”³¹⁹

3.3. A részegyházak alaptípusa és a személyi struktúrák

A részegyház, mondja Antonio María Rouco Varela bíboros nem az egyetemes egyház „területe” vagy „kerülete”, nem pusztán joghatóság, hanem egy *portio Populi Dei* vagy *congregatio fidelium* melynek saját pásztora a püspök, akinek a krisztushívők iránti felelőssége jurisdikciós hatalmában nyilvánul meg.³²⁰ A Zsinat szerint, ennek a *portio*-nak a misztériuma abban áll, hogy benne él és működik az egyetemes egyház, ennek a képmásai (*ad imaginem Ecclesiae universalis formatas*).³²¹ Mivel az Egyház maga is egy hierarchikus struktúra (a keresztség szentsége és az egyházi rend

³¹⁷ HERVADA, J., *Diritto costituzionale canonico*, 308.

³¹⁸ CARDIA, C., *Il governo della Chiesa*, Bologna 1984. 52.

³¹⁹ CN 16, in *AAS* 85 (1993) 847-848. „Quo plenius eluceat hic aspectus communionis ecclesialis unitas nempe in diversitate, consideretur necesse est institutiones et communitates exsistere ab Apostolica Auctoritate constitutas ad peculiaris opera pastoralia perficienda. Ipsae, qua tales, ad Ecclesiam pertinent universalem, etiamsi membra earum membra sunt quoque Ecclesiarum particularium ubi degunt et operantur.”

³²⁰ ROUCO VARELA, A. M., *Iglesia Universal-Iglesia particular*, in *Ius Canonicum* 22 (1982) 221-239.

³²¹ Vö. LG 23; CL 25.

szentsége kölcsönhatásából származó struktúra), szükségszerű, hogy egy közösség hierarchikusan legyen tagolva az *Ordo*-nak megfelelően.³²²

A részegyházak típusait a hatályos Törvénykönyv 368. kánonja³²³ sorolja fel. A 372. kánon 1.§-sa a szervezeti felépítés, a körülhatárolás alapelveként a területiséget tartja, de lehetőséget biztosít személyi alapon szerveződő struktúrák létrehozására is.³²⁴ Érdekes megfigyelni, hogy a jogalkotó az egyházmegyét elsődlegesnek mondja, a többi részegyházat pedig „az egyházmegyéhez hasonlóan”, vagy vele „jogilag megegyezőnek” tekinti. Ez egy jogi analógia³²⁵, ami jogtechnikai eszközként ugyanazt a jogi bánásmódot alkalmazza két hasonló dologra, anélkül, hogy megismételné a normatívát. Eduardo Baura említi, hogy minden egyházi körülhatárolás paradigmája az egyházmegye.³²⁶ Ezért lehetséges a joganalógia ezen alaptípus, és a más módon körülhatárolt egységek között. José Luis Gutierrez is az egyházmegyét tekinti a részegyház alaptípusának: „*La diócesis constituye la principal estructura jerárquica en la que se realiza la dimensión particular de la Iglesia.*”³²⁷

A személyi elven felépülő szervezeti formák *aequiparatio*-ja³²⁸ nem azt jelenti, hogy azonosak a *diócesis*-el³²⁹, nem egyenlőek, különben nem hozzáigazításról, hanem azonosításról volna szó.³³⁰ Sok ponton egyezőséget mutatnak, de sok ponton különbözőséget. A különböző rítus, nyelv vagy más szempontból alapított személyi struktúrák kivételnek számítanak, és jogosultságuk a sajátos csoportok lelki javának (*salus animarum*) biztosításán, valamint a sajátos lelkipásztorkodás (*cura animarum*) biztosításán nyugszik.

Gianfranco Ghirlanda hívja fel a figyelmet arra, hogy eddig még egyetlen személyi egyházmegyét sem alapítottak a 372. kánon 2.§-sa alapján. De nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy az anglikánoknak felállított személyi ordinariátusok, a katonai ordinariátusok, a latin területen élő

³²² ARRIETA, J.I. *Gli ordinariati personali*, in *Ius Ecclesiae* 22 (2010) 151-172.

³²³ CIC 368. kán. „A részegyházak, amelyekben, és amelyekből az egy és egyetlen katolikus egyház áll, először is az egyházmegyék; ezekhez hasonló elbírálás alá esnek -- hacsak az ellenkezője nem világos -- a területi prelatúra és a területi apátság, az apostoli vikariátus és az apostoli prefektúra, valamint az állandó jelleggel létesített apostoli kormányzóság.”

³²⁴ Vö. CIC 372. kán. 2.§.

³²⁵ OTADUY, J., *analogía*, in *DGDC*, I. 322-329.

³²⁶ BAURA, E., *Gli ordinariati personali per gli ex-anglicani. Aspetti canonici della risposta ai gruppi di anglicani che domandano di essere ricevuti nella Chiesa Cattolica*, in *Ius Ecclesiae* 24 (2012) 13-51.

³²⁷ GUTIÉRREZ, J. L., *Organización jerárquica de la Iglesia*, in Aa.Vv., *Manual de Derecho Canónico*, Pamplona 1988. 381- 390.

³²⁸ ERRÁZURIZ, C. J., *equiparación*, in *DGDC*, III. 655-657.

³²⁹ VIANA, A., *La asimilación o equiparación canónica de los ordinariatos militares con las diócesis*, in Aa.Vv., *Iglesia universal e Iglesias particulares - IX Simposio Internacional de Teología*, Pamplona 1989. 306-308.

³³⁰ ERRÁZURIZ, C. J., *Circa l'equiparazione quale uso dell'analogia in diritto canonico*, in *Ius Ecclesiae* 4 (1992) 215-224.

keleti katolikusok számára létesített ordinariátusok, és az ugyancsak személyi elven nyugvó *Camposi Személyi Apostoli Adminisztrátúra* „asszimilálódjék” egy személyi egyházmegyébe.³³¹

Vannak tehát olyan szervezeti formák, amelyeket sajátos igények szültek. Ezeknek a körülhatárolása az egyetemes jog figyelembevételével, külön jogszabályokkal történik. A hatályos Kódexben a „különös lelkipásztori feladatok ellátására” szolgáló szervezeti forma a személyi prelátúra. A személyi prelátúra esetében hiányzik az *aequiparatio iuridica cum dioecesis*. A prelátúra világi papokból és diakonusokból áll, klerikusi jellegű, nem személyi egyházmegye. A világiak mintegy kívülről, nem tagként vesznek részt a prelátúra tevékenységében, ugyanis a személyi prelátúrához való tartozás nem jár együtt a hívők átmenetével az egyik közösségből a másikba. Nincs *status*-, állapotcsere, a hívő egyszerre a helyi egyház tagja és azé a személyi prelátúráé, amelyhez csatlakozik, mivel a prelátúra céljai hozzáadódnak a helyi egyház általános céljaihoz. A prelatus, mint a megyéspüspök, saját nevében kormányozza a rábízottakat. A prelátúrákat komplementaritásuk különbözteti meg a többi területi joghatóságtól, mindazonáltal szerves részei az egyház jogi struktúrájának. Egy személyi prelátúra jelenléte a részegyházban, mely saját normái szerint végzi apostoli tevékenységét, megkívánja a megyéspüspök megértését, és jelzi az egyetemes egyház alapvető teológiai és kánonjogi természetét, azt, hogy *communio ecclesiarum*.

Az extrakodiciális formák között szerepel az apostoli és a katonai ordinariátus, a camposi apostoli adminisztrátúra, a személyi ordinariátus. A személyi elven körülhatárolt közösségek *coetus fidelium* vagy *portiones populi Dei* -nek számítanak, melyek jogilag az egyházmegyéhez hasonlóak, és ezeket egy a presbitériuma által segített pásztor irányítja. A *potestas regiminis*, a hívek hovatartozása tekintetében azonban vannak eltérések. A katonai ordinárius hatalma saját, kumulatív, és jurisdikciója kiterjed a püspöki konferencia egész területére, a hívek pedig megmaradnak a területileg illetékes egyházmegye híveinek is. A camposi apostoli adminisztrátor hatalma saját, kumulatív és személyes joghatóságát csak az egyházmegye területén belül gyakorolhatja.

A személyi ordinariátus is ugyanolyan struktúrával bír, mint az egyházmegye. A jogegyenlőség ellenére sok eltérés is észlelhető az egyházmegye és a személyi ordinariátus között: az ordinárius hatalma helyettesi, határa a konferencia területi határa, adott körülmények között közösen (*in modo congiunto*) gyakorlandó a megyéspüspökkel; ordinárius áldozópap is lehet; a kormányzótanács jelenléte szintén eltérés.

A rituális ordinariátus lehet uni-rituális, ha a hívők egy és ugyanazon rítus követői, vagy pluri-rituális, ha több rítúshoz tartoznak. Az ordinárius kizárólagos joghatóságot gyakorol a hívők felett,

³³¹ GHIRLANDA, G., *Situazione attuale della comunione anglicana e risposta della Santa Sede alle richieste rivolte*, in *Anuario Argentino de Derecho Canónico* 16 (2009-2010) 473-480, különösen 475.

akik általában egy ország határain belül élnek; az ő joghatósága elsődleges a megyéspüspökével szemben, amely a keleti rítusú hívők vonatkozásában szubszidiáris jellegű. A rituális ordinárius joghatósága hasonló (*ad instar*) a katonai ordináriuséhoz, mert a hívők itt sem választhatnak szabadon, hogy melyik ordináriushoz folyamodnak.³³²

Összegezve: joggal állíthatjuk, hogy az elsődleges szerveződési forma a szigorú területiségen alapuló egyházmegye; az ordinariátusok hasonlóak a részegyházak ezen alaptípusához, mintegy *complementer*, de nem azonosak vele. A prelatúra pedig nem részegyház, de finalitását tekintve *complementer* vele. A körülhatárolás különböző típusai között megfigyelhetünk hasonlóságokat és eltéréseket, de létezésük, tevékenységük végső célja ugyanaz: *salus animarum*. Ezt különböző szervezeti és jogi keretek közt valósítják meg, sajátos pasztorális közegben és sajátos liturgikus – lelkeségi örökségben.

3.4. A személyi hierarchikus struktúrák közös vonásai

A személyi elv alapján körülhatárolt hierarchikus struktúrák, annak ellenére, hogy különböző speciális igények kielégítésére lettek létrehozva, mégis közös vonásokat is mutatnak.³³³ Ezek a következők:

- Személyi struktúrák vagyis olyan *coetus fidelium* vagy *portiones populi Dei*, amelyek személyi kritérium alapján vannak körülhatárolva, és nem a lakóhely vagy pótlakóhely értelmében.
- Szentszéki alapításúak. A területi egyházi struktúrák alapításához semmilyen törvény nem írja elő kötelezően, az érdekelt Püspöki konferenciák előzetes megkérdezését. Csak az *Ecclesiae sanctae motu proprio* 12. és 42. pontja említi a püspöki konferenciák szerepét az egyházmegyei, egyháztartományi és regionális határok megállapításánál. A katonai ordinariátus és a személyi ordinariátus esetében kifejezetten előírt az érdekelt püspöki konferenciák meghallgatása a szentszéki alapítás előtt.³³⁴
- Saját részleges joggal rendelkeznek, mely vagy statutárius vagy speciális. A katonai ordinariátus esetében a törvény előírja³³⁵, hogy a Szentszéktől kapott szabályzattal kell rendelkeznie. Kétszintű tehát ez a részleges jog: elsődleges forrása az alapító okirat, amely lehet apostoli konstitúció vagy dekrétum, másodlagos forrása pedig a Szentszéktől jóváhagyott szabályzat.

³³² VALDRINI, P., *Comunità, persone, governo*, 48.

³³³ ARRIETA, J. I., *Le circoscrizioni personali*, 212-221.

³³⁴ Vö. SMC I. cikk. 2.§; AC I. cikk. 1.§.

³³⁵ Vö. SMC I. cikk. 2.§.

- Püspökre vannak bízva. A személyi egyházmegye kivételével, ezeknél a személyi struktúráknál nem lényegi feltétel a vezető püspök volta. Megfigyelhető azonban az arra való törekvés, hogy közelítsék a közösség élén álló személy állapotát, az általa betöltött funkció természetéhez,³³⁶ s így jutunk egy *quasi-episcopalis* jurisdikciós hatalomhoz. Ezen közösségek krisztushívői egyidejűleg tartoznak a személyi és a területi közösségekhez, ezért a részleges jog úgy határozza meg az irányítók joghatósági hatalmát, mint kumulatív hatalmat, a helyi ordinárius hatalmával párhuzamosan érvényesülő hatalom, ill., mint szubszidiáris,³³⁷ kiegészítő jellegű, vagy komplementer, kiegészítő jellegű hatalmat.³³⁸

- Szükséges a területi hierarchiával való koordináció. A LG 23 értelmében a *munus episcopalis* a *communio ecclesiarum* elv szellemében kell gyakorolni. Ezért a 394. kánon,³³⁹ és a Püspöki Kongregáció, 1973. február 22-én kiadott *Ecclesiae imago* kezdetű,³⁴⁰ a püspökök pasztorális szolgálatáról szóló direktoriumának 164. pontja úgy rendelkezik, hogy a megyéspüspöknek kötelessége az egész apostoli tevékenységet irányítani és összehangolni. Ez a kötelezettség a személyi struktúrák élén álló pásztorokra is vonatkozik, ami szükségessé teszi a koordinációt a területi hierarchiával.

- Területi dimenzióval is rendelkeznek. Minden személyi jellegű struktúrának vannak területi revelanciájú elemei, mint például a székhely, az anyatemplom, a kúria, a szeminárium. A *Spirituali Militum Curae* kifejezetten említi³⁴¹, hogy a katonai ordináriusnak a katonai létesítményekben a terület alapján van joghatósága. A személyi ordinárius pedig alapíthat személyi plébániát,³⁴² és a megfelelő feltételek mellett területi esperességet is.³⁴³

- Rendelkeznek belső önszerveződési képességgel. A kormányzati szerveket, a tanácsadó szerveket, a pasztorális szerveket mindegyik közösség maga határozza meg a saját jogában éppúgy, mint a szék akadályoztatása vagy a széküresedés esetén követendő eljárásokat. Az így kialakult struktúra egyik jellemzője a rugalmasság, annak érdekében, hogy minél jobban meg tudják valósítani a rájuk jellemző sajátos célokat.

³³⁶ GÓMEZ, V. - IGLESIAS, *L'ordinazione episcopale del Prelato dell Opus Dei*, in *Ius Ecclesiae* 3 (1991) 251-265, különösen 251.

³³⁷ Ez alól kivételt képeznek az argentin és brazil rituális ordinariátusok, ahol a rituális ordináriusnak exkluzív joghatósága van hívei felett.

³³⁸ ARRIETA, J. I., *Le circoscrizioni personali*, 217.

³³⁹ Vö. CIC 394. kán. 1.§: „Egyházmegyéjében a megyéspüspök mozdítsa elő az apostoli munka különféle módszereit, s gondja legyen arra is, hogy az egész egyházmegyében vagy annak egyes kerületeiben folyó összes apostoli tevékenységeket, sajátos jellegük megtartásával, a saját irányítása alatt összehangolja.”

³⁴⁰ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Dir. *Ecclesiae imago* de pastorali ministerio Episcoporum, 22 februarii 1973, in *Enchiridion Vaticanum* 4 (1978) 1226-1487.

³⁴¹ Vö. SMC V. cikk.

³⁴² Vö. AC VIII. cikk.

³⁴³ Vö. NC IV. cikk.

- Hierarchikus felügyelet. A 399-400 kk. előírása nemcsak a területi, hanem a személyi hierarchiára is érvényes. Ennek értelmében, a személyi jellegű hierarchikus struktúrák esetében is fennáll az *ad limina* látogatás, és a *relatio* benyújtásának kötelezettsége minden öt évben (*quinquenniis*). Ezt egyébként az alapítási okiratok kifejezetten is említik.

3.5. A személyi prelatúra³⁴⁴

A személyi prelatúra a Katolikus Egyháznak az a szervezeti intézménye, mely a II. Vatikáni Zsinatnak köszönheti létét. Az egyházszervezetnek szüksége volt olyan rugalmas jogi figurákra, amelyek megőrizve a hierarchikus struktúrák lényeges elemeit, alkalmazkodni tudtak/tudnak a folyton megújuló lelkipásztori igényekhez. Ezért a *Presbyterorum Ordinis* kezdetű dekrétum 10. pontja annak érdekében, hogy az inkardináció szabályait a lelkipásztori szükségletekhez igazítsa, a klérus jobb területi elosztását előmozdítsa, és lehetővé tegyen különleges lelkipásztori tevékenységet, speciális egyházmegyék, személyi prelatúrák vagy más hasonló intézmények felállítását engedélyezte. Személyi jellegű és a helyi egyház területi szervezetébe betagozódott struktúrákról van szó, amelyekben a helyi ordinárius jogai megőrződnek.

3.5.1. A prelatúra szemantikai fejlődése és történelmi előzményei³⁴⁵

A középkori eredetű „prelatúra” fogalom, sokkal később jelent meg, mint a *praelatus* terminus, mely a latin *praefero*3 ige *participium passivum*a, és alap érteleme az „előbe helyezett”. A VI. században a fogalom átalakuláson ment át, és főnévé változott, elnyerve a „méltóság”, „felettes”, „főség” értelmet. A prelátus már nem az, aki „előbe helyezett”, hanem az, aki elől van, elől megy, ami a fölény, a befolyás aktív pozícióját jelöli immár. Ebben az értelemben eredetileg a civil hatóságokra alkalmazták, és csak később jelent meg az egyházi szóhasználatban. Széleskörű alkalmazását tanúsítja az a tény, hogy használták a *superior ecclesiasticus* jelölésére; az egyházi méltóság, mint *dominus* jelölésére; a püspök antonomázikus³⁴⁶ megnevezéseként; a különböző *dignatarius honorificus* megnevezéseként.

³⁴⁴ Vö. DIÓS I., *személyi prelatúra*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XII. Budapest 2007. 774. ARRIETA, J. I., *prelatura personal*, in *DGDC*, VI. 389-399.

³⁴⁵ VIANA, A., *Pasado y futuro de las prelaturas personales*, 141-181. HERVADA, J., *El significado original del término "praelatus"*, in *Ius Canonicum* 85 (2003) 169-183.

³⁴⁶ Az antonomázia egy stilisztikai alakzat, mely tk. névcserét jelöl. A görög *antonomázo* igéből származik (az *anti-* „helyett” és az *onomazein* „elnevezni”), és akkor használjuk, amikor egy személyt egy szokásos jelzőjével nevezünk meg.

A *Decretum Gratiani* is többféle értelemben használja a „prelátus” szót: jelöli azt a személyt, aki hatalommal bír; utal egy *praepositus*, *rector*, *praesul* stílusára; jelöli a hierarchikus felettest.³⁴⁷ A Gratianus dekrétuma utáni kánonjogi gyűjteményekben a „prelátus” fogalmat olyan személyek jelölésére használták, akik két külön csoportot alkottak:

- *Praelati Superioris* - a pápa, a megyéspüspökök, a metropolita-érsekek és a prímás-érsekek.
- *Praelati Inferioris* – az apátok, a dékánok, az archidiaconusok, prelátusnak kinevezett papok, akikben az volt a közös, hogy bár nem voltak püspökké szentelve, mégis gyakoroltak kormányzati hatalmat az Egyházban.

A dekretalisták, mint pl. Hostiense, Juan de Andrés, Antonio de Butrio, Panormitano, különbséget tettek a prelátus tág és szigorúbb fogalma között. Tág értelemben a prelátus egyenértékű volt a *praepositus*-al, azzal a személlyel, aki az Egyházban lelkigondozással volt megbízva, míg szoros értelemben a prelátus csak azokra vonatkozott, akik joghatósággal járó hivatalt töltöttek be.³⁴⁸ Jóval később a XVII-XVIII. században, főként a jogász XIV. Benedek pápának köszönhetően elterjedt a kisebb prelátusok klasszifikációja, miszerint három csoportot lehet megkülönböztetni ezeken belül:

- *Infima* - olyan szerzetes előljárók és világi prelátusok tartoztak ide, akik egy csoport élén álltak és *exemptio passiva* -val rendelkeztek a püspöki joghatóság tekintetében, valamint *dependentia immediata*-val a pápával szemben. Ebben az esetben az egyházmegye területén belüli mentesség nem indukált aktív joghatóságot a prelátus számára, és nem jelentett területi elkülönülést az egyházmegyétől. A doktrína ezeket a helyeket „*in dioecesi sed non de dioecesi*” -nek nevezte.
- *Media* - az ide tartozó prelátusok javarészt világi papok voltak (*archipresbyter*, *archidiaconus*), akik aktív joghatóságot gyakoroltak egy adott hely papjai és hívői felett. Ez a hely *enclave*-ként integrálódott az egyházmegye területébe, anélkül, hogy szeparált területet alkotott volna (*intra dioecesim, no extra dioecesim*). Joghatóságuk helyi jellegű volt, és nem zárta ki a megyéspüspöki joghatóságot.
- *Suprema* – ezek a prelátusok aktív joghatóságot gyakoroltak egy olyan terület papjai és hívői felett, mely elkülönült az egyházmegye területétől (*nullius dioecesis*). Egy *quasi-dioecesis*-ről van szó, amelyben a rendi hatalmon kívül a prelátus gyakorolta a püspöki hatalmat helyi ordináriusként.³⁴⁹

³⁴⁷ Ld. MIRAS, J., „*Praelatus*”. *De Trento a la primera codificación*, Pamplona 1998. 1-252.

³⁴⁸ Ld. MIRAS, J., „*Praelatus*”, 37-41.

³⁴⁹ VIANA, A., *Pasado y futuro de las prelaturas personales*, 152-153.

Ami pedig a „prelatúra” fogalmát illeti, a X. század elejéig a *praelatio* terminust³⁵⁰ használták helyette, a két fogalom között azonban nincs jelentésbeli különbség. Alapvetően a következő jelentéssel bírt:

- egyházi vagy világi felettes;
- az egyházi (püspöki vagy apáti) preláthus hivatala;
- az az aktus, amellyel átadják / vállalják a hivatalt. Használták az „*a die praelationis suae*” formában, így jelölve a hivatalba lépés napját, továbbá használták a felszentelés ekvivalenseként.
- a preláthus hivatali ideje (*in tempus praelationis suae*);
- a preláthus által irányított egyházi közösség. A kánonjogban ez a fő értelme a prelatúrának.³⁵¹

Azt a területet tehát, melyet egy *suprema* jellegű kisebb preláthus irányított a kánonjog *territorium separatum cum qualitate nullius dioecesis*-nek nevezte. Az első kodifikáció, a Piusz-benedeki kódex 319-328. kánonjaival lehetővé tette a *cum qualitate nullius* területek létrehozását, és a kettős jogi ekviparáció eszközét használva a *nullius* területet az egyházmegyéhez hasonította (institucionális), a preláthusokat pedig a jogban a megyéspüspökökkel tette egyenlővé (funkcionális).

A Szentszék különösen akkor alapított *nullius* prelatúrákat, amikor nem volt meg minden feltétel egy egyházmegye vagy egy missziós struktúra (apostoli vikariátus, apostoli prefektúra) felállításához. Később a Szentszék kifejezte óhaját, hogy a jövőben nem szándékozik új *nullius* apátságokat létesíteni: „*Abbatiae nullius dioeceseos in posterum ne erigantur, nisi peculiarissima adiuncta in bonum animarum cedentia aliter suadeant.*”³⁵² Ennek értelmében a jelenlegi Szentatya, amikor 2014. október 23-án kinevezte az új montecassinói főapátot, a *Catholica Ecclesia* kezdetű *motu proprio*-t Montecassinóra is alkalmazta, és lecsökkentette az ősi apátság területét. Az 53 plébániából álló területi apátság, ma már csak az apátsági templomra, a monostorra és a közvetlenül hozzá tartozó területre terjed ki.³⁵³

A hatályos Kódex az egykori *nullius* prelatúrákat területi prelatúráknak nevezi, és nagyon röviden szól róluk a 368-370. kánonokban. Isten népének területileg körülhatárolt részei ezek, amelyek élén egy saját pásztorként kormányzó preláthus áll.³⁵⁴ Az első Kódex kettős ekviparációját megtalálható

³⁵⁰ A latin főnév *praelatio*, *-is* (f.) preferenciát, elsőbbséget jelöl.

³⁵¹ VIANA, A., *Pasado y futuro de las prelaturas personales*, 145-146.

³⁵² PAULUS PP. VI, MP. *Catholica Ecclesia*, 23 octobris 1976, in *AAS* 68 (1976) 694–696.

³⁵³ Vö. *Nomina dell'Abate Ordinario dell'Abbazia Territoriale di Montecassino*, in *Bollettino della Sala Stampa*, 23 ottobre 2014. URL: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/.../2014/10/.../01660.htm>, Utolsó letöltés: 2017. november 8.

³⁵⁴ ERDŐ P., *Egyházjog*, 312.

a hatályos Kódexben is, és a területi prelátus általában rendelkezik a püspöki *ordo*-val és a prelátúra címét kapja.³⁵⁵

A prelátúra XX. századi jogintézményi fejlődéséből érdemes kiemelni körülhatároló elvének a reformját, ami később lehetővé tette összekapcsolását a személyi prelátúra figurájával. A II. Vaticanum atyái, a papságról szóló dokumentum előkészítő munkálataiban arra törekedtek, hogy a prelátúrákról szóló történelmi doktrínán belül maradva, a személyi prelátúrák által egy új, *nullius dioecesis* szintű prelátúrát hozzanak létre.

3.5.2. A személyi prelátúra kodifikációja³⁵⁶

A II. Vaticanum *Presbyterorum Ordinis* kezdetű dekrétumának felhívása³⁵⁷ nem maradt visszhang nélkül. A régi kódex revíziójának tíz princípiuma közül, a nyolcadik vonatkozott a személyi kritériumra: megőrizve a területiség elvét lehetővé kell tenni a személyi delimitációt is.

Nyolc hónappal a dekrétum kihirdetése után, 1966. augusztus 6-án, Boldog VI. Pál pápa kiadta az *Ecclesiae Sanctae* kezdetű motu proprio-t néhány zsinati határozat alkalmazási szabályairól. Ebben nemcsak megerősítette a személyi prelátúrák létesítésének elvi lehetőségét, hanem néhány kifejezet utasítást is adott:³⁵⁸

- a prelátúrák világi klerikusokból állnak;
- saját szabályzatuk van;
- a prelátus felelősséggel tartozik a prelátúra szeminaristái és papjai iránt;
- a helyi ordinárius rendelkezéseit tiszteletben kell tartani; erről megállapodás is születhet a prelátus és a helyi ordinárius között. A prelátúra alapítása előtt ki kell kérni az érdekelt püspöki konferencia véleményét;
- világiak is szentelhetik magukat a prelátúra szolgálatára külön megállapodás által.

Szintén a Zsinat utáni közvetlen időben említésre került a személyi prelátúra az 1967. augusztus 15-én kiadott *Regimi Ecclesiae Universae* kezdetű apostoli konstitúcióban, mely újraszervezte a Római Kúriát. A Püspöki Kongregációt jelölte meg, mint felelős dikasztériumot a prelátúrák létesítésében és a prelátusok kinevezésében (REU 49/1.§).³⁵⁹

³⁵⁵ Vö. *Communicationes* 9 (1977) 224.

³⁵⁶ Ld. BAURA, E., *Le attuali riflessioni della canonistica sulle prelature personali*, 15-53. Idem, URL: <http://bibliotecanonica.net/docsac/btcaca.pdf>, Utolsó letöltés: 2017. november 30. GENTILE, C., *Le prelature personali*, 1-469.

³⁵⁷ PO 10b.

³⁵⁸ Vö. *AAS* 58 (1966) 760-761.

³⁵⁹ PAULUS PP. VI, Const. Ap. *Regimini Ecclesiae Universae*, 15 augusti 1967, in *AAS* 59 (1967) 901.

A hatályos kódexben, a II. Könyv (*De Populo Dei*) IV. titulusa (*De praelaturis personalibus*) adja ennek a jogi struktúrának a keretszabályait (294-297. kk).

A személyi prelátúra tehát egy posztkonciliáris egyházkormányzati egység, melyet az Apostoli Szentszék alapít, az érdekelt püspöki konferenciák meghallgatása után. Szabályzatát is az Apostoli Szentszéktől kapja. Nem területhez kötődik, mint a területi prelátúra, mindazonáltal hívei különböző részegyházakban élnek, és összeköti őket a nemzetiség, a sajátos hivatás, a foglalkozás vagy éppen társadalmi-szociális helyzetük.

Világi papok és diakónusok inkardinálhatóak benne, célja pedig a papság megfelelő elosztásának elősegítése, valamint bizonyos területek vagy társadalmi csoportok lelkipásztori ellátása (294. kán.). Ordináriusa a prelátus, aki nem szükségképpen püspök, aki rendelkezik néhány püspöki előjoggal, mint a klerikusok inkardinációja, azok felszentelése, *dimissio* adása és szeminárium alapítása. Az ő feladata a klerikusok képzésének megszervezése és tisztas megélhetésük előmozdítása (295. kán. 1-2.§).

A világiak nemcsak alanyai a prelátúra pasztorális tevékenységének, hanem közreműködhetnek is vele a státútum által előírt módon (296. kán.). A prelátúra csak a helyi megyéspüspök előzetes hozzájárulásával végezhet lelkipásztori tevékenységet, és szükséges a megfelelő kooperáció a helyi részegyház meg a prelátúra között, valamint az apostoli tevékenység összehangolása (297. kán.).

Jelenleg az egyházban csak egy személyi prelátúra létezik: *Praelatura Sanctae Crucis et Operis Dei*.

3.5.3. A személyi prelátúrára vonatkozó egyetemes normák

A személyi prelátúra mint olyan, nem a Kódexben jelenik meg először, hanem már szerepelt a II. Vatikáni Zsinat *Presbiterorum Ordinis* kezdetű dekrétumában, a kánoni rendszerbe pedig az *Ecclesiae Sanctae* kezdetű *motu proprio* vezette be. A jogalkotó arra törekedett, hogy a különböző természetű, konkrét lelkipásztori igények kielégítésére, egy rugalmas szerveződési eszközt biztosítson. A Latin Egyház törvénykönyve a 372. kánon 2.§-sában rögzíti, hogy a Szentszék, az érdekelt püspöki konferencia meghallgatása után, ugyanazon a területen alapíthat „*Ecclesiae particulares ritu fidelium aliave simili ratione distinctae*”, kifejezetten azonban csak a személyi prelátúra jogintézményét szabályozza a 294-297. kánonokban. Ezek a kánonok képezik az új struktúra keretszabályait, melyeket minden alapítandó prelátúrának figyelembe kell vennie. Ezekből az általános rendelkezésekből megállapíthatjuk az új figura néhány jellemzőit.

A 294. kánon értelmében „*a Szentszék az érdekelt püspöki konferenciák meghallgatásával személyi prelátúrákat alapíthat*” a papok jobb elosztása végett vagy missziós célból. Ezek az entitások szekuláris papokból és diakónusokból állnak. Ciro Tamarro szerint ez a kánon azzal, hogy hallgat a

világi krisztushívókról, egy nagyon heves vitát váltott ki a doktrínában. Egyrészt tagadhatatlan, hogy a világiak, amennyiben inkorporálódtak a prelatúrába, annak „népét” alkotják; másrészt, míg egyesek azt állítják, hogy kodiciális szinten az egyetemes jogalkotó nem szándékozta megadni a világiaknak a „prelatúra népe” szerepet, a gyakorlatban (az OD esetében) mégis megadta.³⁶⁰

Több szerző (Gianfranco Ghirlanda, Adriano Celeghin, Francisco Ramos)³⁶¹ szerint e kánon rendelkezéséből az következik, hogy a prelatúra klerikális jellegű, csak felszentelt szolgálattevőkből áll. P. Ghirlanda egyenesen azt állítja, hogy a prelatúra egy asszociatív jellegű entitás feltéve, hogy az ahhoz való tartozás mindig önkéntes alapon történik. Gaetano Lo Castro³⁶² és Amadeo de Fuenmayor³⁶³ sem tartják kizártnak a csak prelátusból és klerikusokból álló személyi prelatúrát. Több szerző visszautasította ezt az értelmezést. Angela Maria Punzi Nicolò szerint a személyi prelatúra, mint klerikális entitás egy restriktív, irreális képet fest az új jogintézményről³⁶⁴; Antoni Stankiewicz pk. pedig kimutatta, hogy lehetetlen összetéveszteni a személyi prelatúrát az asszociatív entitásokkal.³⁶⁵ Eduardo Baura de la Peña azt mondja, hogy a „személyi” melléknév a prelatúrák esetében értelmetlen lenne, ha nem volnának emberek, akik személyi kritérium szerint vannak hozzárendelve a prelatúrához.³⁶⁶

Már a kodifikációs munkálatok során is felmerült a distinkció a „*cum proprio populo*” és a „csak klerikusi” prelatúra között. A valóságban azonban ez nem tartható, mert a Zsinat által kidolgozott és a második kodifikáció által szabályozott személyi prelatúrának egységes természete van, mely mindig szem előtt tartja a *coetus fidelium* jelenlétét.³⁶⁷ Az ezt alkotó világiak vagy a prelatúra sajátos lelkipásztori tevékenységének a címzettjei, vagy a 296. kánon értelmében inkorporálódnak a prelatúrai struktúrába.³⁶⁸ Elképzelhetetlen tehát egy világiakból álló „*coetus fidelium*” nélküli személyi prelatúra.

Vannak szerzők³⁶⁹, akik azt mondják, hogy a kánonnak nem kellett szükségszerűen utalnia a világiakra, mert jelenlétük nyilvánvaló, hiszen a *coetus clericorum* sajátos tevékenysége, világi

³⁶⁰ TAMMARO, C., *Riflessioni sul senso e l'ambito di applicazione del can. 294 CIC. Un'analisi logica e teleologica della norma*, in *Ius Canonicum* 90 (2005) 667-691, különösen 668.

³⁶¹ GHIRLANDA, G., *Natura delle prelature personali e posizione dei laici*, in *Gregorianum* 69 (1988) 299-314. CELEGHIN, A., *Prelatura personale: problemi e dubbi*, in *Periodica* 82 (1993) 127-129. RAMOS, F., *Le diocesi e i raggruppamenti di Chiese particolari*, Roma 2001. 63.

³⁶² LO CASTRO, G., *Le prelature personali. Profili giuridici*, Milano 1999. 211.

³⁶³ DE FUENMAYOR, A., *Le prelature personali e l'Opus Dei*, in *Ius Ecclesiae* 1 (1989) 157-175, különösen 170-172.

³⁶⁴ PUNZI NICOLÒ, A. M., *Libertà e autonomia negli enti della Chiesa*, Torino 1999. 205-206.

³⁶⁵ STANKIEWICZ, A., *Le prelature personali e i fenomeni associativi*, in GHERRO, S. (a cura di), *Le prelature personali nella normativa e nella vita della Chiesa*, Padova 2002. 137-163.

³⁶⁶ BAURA, E., *Personal ecclesiastical circumscriptions*, in *Philippine Canonical Forum* 12 (2010) 101-130.

³⁶⁷ FUMAGALLI CARULLI, O., *Las prelaturas personales en el Concilio Vaticano II. A propósito de algunos estudios recientes*, in *Ius Canonicum* 28 (1988) 758-759.

³⁶⁸ RODRIGUEZ P., *Chiese particolari e prelature personali*, Milano 1985. 88.

³⁶⁹ DE FUENMAYOR, A., *I laici nelle prelature personali*, in *Studi in memoria di M. Condorelli*, I. Milano 1988. 470-471. TAMMARO, C., *Il prelado come Ordinario proprio della prelatura personale*, in *Antonianum* 77 (2002) 575-583.

krisztushívők csoportjára irányul, mint ahogy a prelátusra sem utal a kánon, bár jelenléte szintén nyilvánvaló. Giuseppe Dalla Torre említi, hogy a *mens legislatoris* ebben az esetben teljesen világos: a klérus természetének a meghatározása a 294. kánonban; a prelátus figurájának és hatalmának a szabályozása a 295. kánonban, és a világiak prelaturával való kapcsolatának a szabályozása a 296. kánonban.³⁷⁰

A kánonjogi doktrínában megkülönböztetjük a *communitas primaria*-t és a *communitas secundaria*-t. Tagja lenni egy olyan „elsődleges közösségnek”, mint a részegyház annyi, mint annak részese lenni, hiszen ahogy a már említett *Communione notio* 10. pontja említi, a keresztség véglegesen inkorporálja a keresztényt mind az egyetemes Egyházba, mind a részegyházba. A *domicilium* csak arra szolgál, hogy a sok lehetséges egyházmegye közül kijelöljön egyet. Ez a tagság objektív tényezők eredménye, automatikus és közvetlen, míg egy komplementer közösséghez való tartozás, szubjektív tényezőkön alapszik, önkéntes és közvetett.³⁷¹

A 294. kánon normája tehát, csak azokat akarta megnevezni, akik az inkardináció révén elsődleges tagjai a személyi prelaturának.³⁷² A prelatura világi krisztushívői elsődlegesen saját egyházmegyéjükhöz tartoznak, a prelaturához pedig csak másodlagosan.³⁷³

A 295. kánon tisztázza, hogy a prelaturák kormányzati rendszerét a Szentszék által adott szabályzat határozza meg. Megállapítja, hogy a személyi prelaturákat, a prelátus kormányozza, mint saját ordinárius, kifejezetten elismerve szeminárium alapítási fakultását, és azt a jogát, hogy a szeminaristákat a szent rendek felvételére bocsássa, a klerikusokat pedig a prelaturába inkardinálja. Eduardo Baura de la Peña hívta fel a figyelmet, hogy a kánon a szeminaristák inkardinációs lehetőségéről szól (*seminarium erigere necnon alumnos incardinare*), ami némi korrekcióra szorul, hiszen csak a klerikusok inkardinálhatók, mint volt szeminaristák.³⁷⁴

A 296. kánon rögzíti azt a lehetőséget, hogy világiak is együttműködhessenek a prelaturával, egy azzal kötött megállapodás erejében. Az imént említett A. Celeghin és F. Ramos³⁷⁵ értelmezésében a kánonban szereplő „*possunt*” ige³⁷⁶ nem feltétlenül feltételezi a laikusok jelenlétét a prelaturában. Nem lehet azt állítani, hogy a klerikusok és a laikusok egyformaképpen nélkülözhetetlenek a személyi

³⁷⁰ DALLA TORRE, G., *Prelato e prelatura*, in *Enciclopedia del diritto*, XXXIV. Milano 1990. 975-978.

³⁷¹ LO CASTRO, G., *Le prelatore personali*, 246-256.

³⁷² TAMMARO, C., *Riflessioni sul senso e l'ambito di applicazione del can. 294 CIC*, 675. VIANA, A., *Derecho Canónico territorial. Historia y doctrina del territorio diocesano*, Pamplona 2002. 205.

³⁷³ DALLA TORRE, G., *Le strutture personali e le finalità pastorali*, 580. ARRIETA, J. I., *Le Prelature personali e le loro relazioni con le strutture territoriali*, in *Il Diritto Ecclesiastico* 112 (2001) 22-49, különösen 38.

³⁷⁴ BAURA, E., *Las circunscripciones eclesíásticas personales*, 180.

³⁷⁵ Ld. nota 332.

³⁷⁶ CIC 296. kán.: „Conventionibus cum praelatura initis, laici operibus apostolicis praelaturae personalis sese dedicare possunt.”

prelátúra alapításához, ehhez csak a papok és diakónusok szükségesek és elégségesek, míg a világiak jelenléte fakultatív.³⁷⁷ Amint a 294. kánonnál láttuk, a komplementer struktúrák világi hívői, változatlanul megmaradnak a lakóhely szerinti részegyház tagjai. Az ő prelátrai tagságuk, más természetű a prelátrába inkardinált klerikusokhoz képest, mert míg az inkardinált klerikusok jogtechnikailag ugyanúgy tartozhatnak hozzá, mint egy részegyházhoz, addig a világiak inkorporációja vagy önkéntes csatlakozással, vagy *ex auctoritate* történik. A világiak nem alkotják a szó szoros teológiai értelmében a személyi prelátrák „*populus proprius*” -át, mert a prelátus nem az a pásztor, akire az Egyház a keresztség alapján *in via primaria* rábízta ezeknek a hívőknek a lelkigondozását. A prelátusnak a prelátúra *coetus fidelium* -a felett nincs teljes és kizárólagos joghatósága³⁷⁸, hanem a státútumokban foglaltak szerint versengő a helyi ordináriuséval.

A 297. kánon előírja, hogy a prelátúra szabályzatának kell meghatározni a helyi ordináriussal való viszonyt, azokon a helyeken, ahol a prelátúra jelen van.

J. I. Arrieta³⁷⁹, Giuseppe Comotti³⁸⁰, Javier Echevarría Rodríguez³⁸¹ említik, hogy ezek a személyi prelátrát szabályozó egyetemes normák a valóságban nem találnak szükségszerűen univok alkalmazást. Lehetnek olyan prelátrák, melyek nem rendelkeznek saját inkardinált klérussal, vagy saját szemináriummal, ill. a világi tagok inkorporációjának *via technica*-ja is mutathat különböző formákat (a Szentszék az alapító dokumentumban „*ex auctoritate*” is meghatározhatja annak formáját).

3.5.4. A személyi prelátúra *status theologicusa*

A hatályos Kódex kihirdetése utáni évtizedek jogi tapasztalata, segített kijavítani - részben - a kezdeti félreértéseket, és nyilvánvalóvá tette a személyi prelátrák hierarchikus természetét. Ezt a hierarchikus dimenziót a Szentszék különböző magisztériális³⁸² és normatív dokumentumai is

³⁷⁷ CELEGHIN, A., *Prelatura personale: problemi e dubbi*, 129.

³⁷⁸ OCÁRIZ, F., *Unità e diversità nella comunione ecclesiale*, in *Ius Ecclesiae* 5 (1993) 392-395. VILLAR, J. R., *Las formas del ministerio episcopal al servicio de la misión*, in *Ius Canonicum* 39 (1999) 555-573.

³⁷⁹ ARRIETA, J. I., *Le Prelature personali e le loro relazioni con le strutture territoriali*, 22-49.

³⁸⁰ COMOTTI, G., *Somiglianze e diversità tra le prelature personali ed altre circoscrizioni ecclesiastiche*, in GHERRO, S. (a cura di), *Le prelature personali nella normativa e nella vita della Chiesa*, 81-114.

³⁸¹ ECHEVARRÍA RODRÍGUEZ, J., *L'Esercizio della potestà di governo nelle prelature personali*, in *Folia Canonica* 8 (2005) 237-251, különösen 241.

³⁸² A magisztériális dokumentumok közül megemlíthető a „*A papi élet és szolgálat direktórium*”, mely a 34. pontban említi, hogy a részegyházhoz hasonlóan a személyi prelátrának is van „konkrét *presbitérium*”. Vö. CONGREGAZIONE PER IL CLERO (a cura di), *Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri*, Libreria Editrice Vaticana 2013. Az Elvándorlók és Útonlévők Pápai Tanácsának 2004. május 3-i instrukciója, az *Erga migrantes caritas Christi*, a 24. pontban említi, hogy a személyi prelátrák olyan hierarchikus struktúrái az Egyháznak, melyekben megvalósulhat a migránsok lelkigondozása. Vö. PONTIFICIUM CONSILIUM DE SPIRITUALI MIGRANTIUM

alátámasztják. A Szentszék konkordatárius tevékenysége, úgy mutatta be a személyi prelatúrákat a különböző államoknak, mint az egyház hierarchikus struktúrájának a kifejeződéseit.³⁸³ Ennek következményeként, az államok a paritás elve alapján azonos kezelésben részesítették a különféle egyházi struktúrákat. Ugyanakkor a kúria joggyakorlata (*praxis curiae*)³⁸⁴ is segített megvilágítani a személyi prelatúrák joghatósági dimenzióját, azzal a hatalommal, melyet a 19. kánon biztosít neki.³⁸⁵

A személyi prelatúra elsősorban egy prelatúra, azaz a hívek közössége, Isten népének meghatározott része, melyet rendszerint egy felszentelt püspök vezet papsága segítségével. A zsinati atyák előtt ismert volt a CIC (1917) 319. kánonja a területi prelatúrákról³⁸⁶, és a névválasztásnál bizonyára ez a körülmény is közrejátszott. Mindazonáltal az a tény, hogy a személyi prelatúrákat a törvényhozó a II. Könyv I. részében (*De Christifidelibus*) tárgyalja, s nem a II. részben (*De Ecclesiae Constitutione Hierarchica*) világosan jelzi, hogy a prelatúrák nem részegyházak a fogalom teológiai és szoros kánoni értelmében, bennük nem valósul meg, és nem jut kifejezésre a közösségi életnek az a teljessége, ami együttesen előfeltétele és karaktere a részegyházaknak.

Luigi Chiappetta állítja, hogy a személyi prelatúrának nincs egy jól meghatározott jogi konfigurációja.³⁸⁷ Winfried Aymans pl. azon a véleményen van, hogy a személyi prelatúra asszociatív természetű, prelátusból, presbitériumból és népből álló, hierarchikusan strukturált közösség, mely szoros értelemben véve nem számít részegyházaknak.³⁸⁸ Amadeo De Fuenmayor ellenben azt mondja, hogy a személyi prelatúrát nem tekinthetjük egyesületnek, teológiai és jogi értelemben nem tartozik az Egyház asszociatív jelenségeihez, hanem az Egyházban isteni joggal létező hierarchikus struktúra fejlődésének az eredménye. Az Egyház hierarchikus struktúrájának szerves része, nem részegyház,

ATQUE ITINERANTIUM CURA, Instr. *Erga Migrantes caritas Christi*, 3 maii 2004, in *AAS* 96 (2004) 762-822, különösen 774-775.

³⁸³ Ld. az 1993. július 28-i Lengyel konkordátus 6. art.1.§-sát; az 1996. december 16-i horvát-szentszéki megállapodás 5. art-sát; az 1997. december 12-i protokollumot, mely kiegészítette a Gaboni Köztársaság és a Szentszék közötti keretmegállapodást; a 2000. május 5-i litván-szentszéki megállapodás 5. art-sát.

³⁸⁴ Az *Annuario Pontificio* például együtt mutatja be az összes területi és személyi struktúrákat; a *relatio quinquennalis* elkészítéséhez segítséget nyújtó dokumentum is együtt kezeli az összes *ad limina*-ra kötelezett egyházi cirkumszkripciót. Vö. CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Formulario per la relazione quinquennale*, in *Communicationes* 20 (1998) 156-165.

³⁸⁵ ECHEVARRÍA RODRÍGUEZ, J., *L'Esercizio della potestà di governo*, 241.

³⁸⁶ A területi prelatúrák a középkor folyamán alakultak ki, különösen a mammut egyházmegyékben, speciális körülmények miatt, mint pl. a központ távolsága. A *nullius* prelátus a saját nevében kormányoz.

Ld. ARRIETA, J. I., *prelatura territorial*, in *DGDC*, VI. 399-401.

³⁸⁷ CHIAPPETTA, L., *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, I. Bologna 2011.³ 387.

³⁸⁸ AYMANS, W., *Das konsoziative Element in der Kirche. Gesamtwürdigung*, in AYMANS, W. – GERINGER, K. T. – SCHMITZ, H., *Das konsoziative Element in der Kirche. Atti del VI Congresso Internazionale di Diritto Canonico*, St. Ottilien 1989. 1032, 1056-1057.

hanem eredeténél és céljánál fogva, különleges pasztorális célok megvalósítására létrehozott intézmény.³⁸⁹ Ugyanezen a véleményen van Antoni Stankiewicz is.³⁹⁰

Georg Bier szerint a személyi prelatúrák klerikusi csoportosulások melyek nem különböznek radikálisan a megszentelt élet intézményeitől és az apostoli élet társaságaitól, és nem lehet őket az Egyház szerveződési formái közé sorolni.³⁹¹ Gianfranco Ghirlanda is hangsúlyozza, hogy a személyi prelatúra csak klerikusokból áll, a világiak nem inkorporálódhatnak benne, hanem részükről csak külső együttműködés (*cooperatio externa*) jöhet számításba, ill. a személyi prelatúra nem hasonlítható az egyházmegyéhez.³⁹² A Zsinat nem vette figyelembe a világiak együttműködési lehetőségét a személyi prelatúrával – mondja P. Ghirlanda.³⁹³

Antonio Viana Tomé szerint a PO 10. pontja nem teszi lehetővé azt a következtetést, hogy a személyi prelatúra tagsága *exclusive* klerikusi. A Zsinat azt mondta, hogy a prelatúra a hozzá tartozó hívek *cura pastoralis ordinaria* ellátására lett alapítva. A spanyol professzor, a CD 43. pontjára utalva mondja, hogy a dekrétum beszél a régi tábori vikariátusokról, de a világiakat egy szóval sem említi, csak a vikárius és a káplánok kapcsolatát tárgyalja, de ebből senki sem juthat arra a következtetésre, hogy világiak nem tartozhatnak ezekhez a struktúrákhoz. A II. Vaticanum óta egy alapvető princípium a *corresponsabilitas* és a világiak részvétele (*participatio*) az Egyház életében, ezért Viana professzor szerint általános jelleggel felállítható a világiak részvételének a vélelme, hacsak nem bizonyosodik be, hogy a dolgok természete, vagy kifejezett norma ezt ki nem zárja (*praesumptio iuris tantum*).³⁹⁴ Jó magam is osztom a professzor úr ez utóbbi véleményét.

Javier Martínez-Torrón³⁹⁵ utal arra, hogy a világiak kooperációs lehetősége a személyi prelatúrával nem jelent radikális innovációt, hiszen azt már 1966-ban *explicite* előírányozta az *Ecclesiae Sanctae* I/4³⁹⁶ motu proprio. Ciro Tammaro szerint a PO tervezeteinek vizsgálatából

³⁸⁹ DE FUENMAYOR, A., *Potesta' primaziale e prelature personali*, in *Romana Bollettino della Prelatura della Santa Croce e Opus Dei* 2 (1986) 143.

³⁹⁰ STANKIEWICZ, A., *Le prelature personali e i fenomeni associativi*, 137–163.

³⁹¹ BIER, G., *Die Apostolische Konstitution "Anglicanorum Coetibus" und die Ergänzenden Normen der Kongregation für die Glaubenslehre*, in *Cristianesimo nella storia* 32 (2011) 443–478, különösen 455. "Ein Personalprälatur ist ein aus Priestern und Diakonen bestehender klerikaler Zweckverband, also nicht eine Struktur oder Organisationsform der Kirche, sondern eine verbandliche Struktur in der Kirche und als solche kanonischen Lebensverbände nicht unähnlich."

³⁹² GHIRLANDA, G., *De differentia Praelaturam personalem inter et Ordinariatum militare seu castrensem*, in *Periodica* 76 (1987) 219–251.

³⁹³ GHIRLANDA, G., *La Costituzione apostolica Anglicanorum coetibus*, in *Periodica* 99 (2010) 373–430, különösen 400.

³⁹⁴ VIANA, A., *Ordinariatos y prelaturas personales. Aspectos de un diálogo doctrinal*, in *Ius Canonicum* 52 (2012) 481–520, különösen 492, 495–496.

³⁹⁵ MARTÍNEZ-TORRÓN, J., *La configuración jurídica de las prelaturas personales en el Concilio Vaticano II*, Pamplona 1986. 277.

³⁹⁶ Vö. ES I/4: „Nihil impedit quominus laici, sive caelibes sive matrimonio iuncti, conventionibus cum Praelatura irritis, huius operum et inceptorum servitio, sua peritia professionali, sese dedicent.”

egyértelműen kiderül, hogy a zsinati atyáknak nem állt szándékában kizárni a világiakat a személyi prelatúrából.³⁹⁷ Úgy látszik, hogy a pásztor-presbitérium-saját nép trichotómiát a szerzők jelentős része elfogadja, így ez az új kánonjogi struktúra rendelkezik azokkal az alapvető elemekkel melyek lehetővé teszik az egyházmegyéhez való hasonítását.

Viana professzor említi, hogy a személyi prelatúra természete szempontjából nagy fontossággal bír Szent II. János Pál pápa beszéde, amit 2001. március 17-én mondott azokon a tanulmányi napokon, melyeket az *Opus Dei* prelatúra szervezett a *Novo millennio ineunte* kezdetű apostoli level kapcsán.³⁹⁸ Ezzel kapcsolatban felmerül a pápai beszéd értelmezésének a kérdése. XVI. Benedek pápa 2008. január 26-án tartott Rota-i beszédében jelezte (a házasság kapcsán), hogy egy pápai beszéd jó alkalma és eszköze lehet a hiteles oktatásnak, vagy annak, hogy a jogalkotó szándéka (*mens*) manifesztálódjon.³⁹⁹ *Per analogiam* állítható, hogy II. János Pál pápa szavai a tanulmányi napokon publikussá tették, mi volt a jogalkotó szándéka a személyi prelatúra alapításával és közvetve tisztázta a világiak ill. szerzetesek kánoni vinkulációját a személyi cirkumszkripciókkal. Erre majd az *Opus Dei* személyi prelatúra jogi természeténél fogok kitérni.

Juan Ignacio Arrieta említi, hogy a területi és a személyi cirkumszkripciók rendszere, úgy ahogyan azt ma ismerjük, nem volt teljesen világos a CIC (1983) promulgációja idején. Azóta a doktrínális keret sokat fejlődött, s ma már világos, hogy azok a hierarchikus struktúrák, melyek egy saját pásztor köré csoportosítják a híveket, nem egyenlőek; a hívek aggregációja nem történik mindegyiknél azonos módon és azonos szempont szerint, és nem mindegyik felel meg a részegyház teológiai fogalmának.⁴⁰⁰

A személyi prelatúra teológiai természetének vizsgálatánál érdemes figyelembe venni a kánonjog egyik módszertani sajátosságát is: a rugalmasságot.⁴⁰¹ A személyi prelatúra esetében a rugalmasság úgy érvényesül, hogy lehetővé teszi *per via statutaria* a legmegfelelőbb normatíva kialakítását. Érdemes megjegyezni azt is, hogy a jelenleg létező egyetlen személyi prelatúra, az *Opus Dei* nem prototípusa a személyi prelatúráknak, hiszen sok jellemzője hiányozhat a jövőbeni prelatúrákból, mint például univerzalitása vagy az a tény, hogy a világiak inkorporációja egy önkéntes

³⁹⁷ TAMMARO, C., *La posizione giuridica dei fedeli laici nelle prelatore personali*, Roma 2004. 80.

³⁹⁸ VIANA, A., *Ordinariatos y prelaturas personales*, 502-505.

³⁹⁹ BENEDICTUS PP. XVI, *Allocutio ad omnes participes Tribunalis Romanae Rotae*, 26 ianuarii 2008, in *AAS* 100 (2008) 84-88, különösen 87. „I discorsi del Romano Pontefice alla Rota Romana sono una guida immediata per l'operato di tutti i tribunali della Chiesa in quanto insegnano con autorità ciò che è essenziale circa la realtà del matrimonio.”

⁴⁰⁰ ARRIETA, J. I., *Gli ordinariati personali*, 159.

⁴⁰¹ ERDŐ P., *Az egyházjog teológiája intézménytörténeti megközelítésben*, 199-209.

aktus által történik (*adscriptio voluntaria*). A személyi prelatúrák különböző célok megvalósítása végett alapíthatóak, ezért különféle típusúak lehetnek⁴⁰²:

- vagy a papok megfelelő elosztásának elősegítésére (294. kán.);
- vagy különleges lelkipásztori feladatok ellátására (PO 10b; 294.kán.);
- vagy missziós feladatok végzésére (294. kán.; ES I/4).

Ezt a finalitást mindig a státútumoknak kell meghatároznia.

A személyi prelatúra tehát egy olyan kategória, amely szoros teológiai értelemben, *per se* nem tartozik bele a részegyház fogalmába.⁴⁰³ A személyi prelatúra egy *communitas sui generis*, mert benne az az elem, amely minden egyházi hierarchikus egységben közös: a pásztorra bízott *coetus fidelium*, teológiailag különbözik a *portio o pars Ecclesiae universalis*-től. Ezért nem részegyház, hanem ahhoz hasonló flexibilis hierarchikus struktúra. A személyi prelatúra tagjai megőrzik eredeti területi részegyházi tagságukat, de egy másik pásztorhoz is tartoznak, a prelátushoz, akit saját presbitériuma segíti a prelatúra céljának megvalósításában. A prelátusnak a világi krisztushívők feletti joghatósága nagyon különböző lehet, ezért a szabályzatnak kell pontosan meghatároznia ezt.

3.5.5. A személyi prelatúra *status iuridicusa*

Az Egyház, mint Isten népe a különböző joghatóságokon keresztül szerveződik hierarchikus módon, s ezek között szerepel a személyi prelatúra is. Ebből az következik, hogy az élén álló prelátus hatalma püspöki természetű; ez a hatalom a *munus regendi* gyakorlására vonatkozik; ez a hatalom egy presbiternek is adható, noha a struktúra jogi dimenziója és a szentségi valóság közötti összhang miatt, nagyon ajánlott a püspöki ordináció. Amikor a Szentszék betölti a hivatalt, megadja a *missio canonica*-t is és kijelöli azt a népet, amely felett a prelátus joghatósággal rendelkezik.⁴⁰⁴

A 131. kánon értelmében, mely a kormányzati hatalom kategóriáit rögzíti, a prelátus hivatalánál fogva rendes kormányzati hatalommal rendelkezik (*potestas regiminis ordinaria*), mely saját hatalom (*propria*).⁴⁰⁵ Ez mégis különbözik a megyéspüspöki hatalomtól, amennyiben nem szorosan szakramentális, hiszen az csak a megyéspüspök – részegyház relációban érvényes; az ő hatalma *a iure participata*.

⁴⁰² CHIAPPETTA, L., *Il Codice di Diritto Canonico*, 387.

⁴⁰³ ECHEVARRÍA RODRÍGUEZ, J., *L'Esercizio della potestà*, 240. CHIAPPETTA, L., *Il Codice di Diritto Canonico*, 387.

⁴⁰⁴ GÓMEZ-IGLESIAS, V., *L'ordinazione episcopale del Prelato dell'Opus Dei*, 251.

⁴⁰⁵ CHIAPPETTA, L., *Il Codice di Diritto Canonico*, 388.

A 136. kánon szerint minden végrehajtó hatalom, egy olyan hierarchikus kapcsolat mely transzcendálja a területi határokat. A prelátus hatalmának másik jellegzetessége épp ez a személyi jelleg, mely az idézett normán túl, azért is személyi, mert ez a struktúra körülhatároló kritériuma. Ebből pedig elvi síkon az következik, hogy a prelátus nem rendelkezik területi joghatósággal, a gyakorlatban azonban más a helyzet, hiszen lehetetlen teljesen elvetni egy bizonyos fokú területi joghatóságot. Gondolok itt a prelátúra székes templomára, a prelátusi kúriára, a szemináriumra, ezek olyan helyek, ahol vitathatatlanul érvényesül a személyi prelátus területi jellegű joghatósága. Ezekben a helyeken helyi ordináriusnak számít, ill. az inkardináció szempontjából is annak nevezhető.⁴⁰⁶

Minden komplementáris struktúra közös jellemzője a hívők szimultán tartozása a személyi joghatósághoz és az egyházmegye területi joghatóságához, amiből az következik, hogy versengő illetékesség áll fenn az ő vonatkozásukban, mely lehet kumulatív, szubszidiáris vagy komplementer természetű. Az első esetben a két főpásztor joghatósága az azonos személyek felett, ugyanolyan tartalmú; a második esetben is azonos a joghatóságuk tartalma az azonos „*coetus*” felett, ám hatáskörük különböző; a harmadik esetben a joghatóságot az azonos személyek felett gyakorolják, de különböző tartalommal és más területen.⁴⁰⁷

Összefoglalva, a személyi prelátúra, mint új figura, az egyházszerkezet új ekkleziológiai és pasztorális megközelítésére adott válasz, egy sajátos lelkipásztori igények támogatására tervezett hierarchikus struktúra, mely a többi személyi joghatósággal együtt, egy különleges típusát képezi a pápai primátussal való teológiai kapcsolatnak.⁴⁰⁸ Egy elasztikus figura, mely minden egyes esetben a keretnormákon túl, főleg a saját szabályzaton keresztül körvonalazza a prelátúra arculatát, és modellezi a szükségeknek megfelelően a különféle hivatalok hatáskörét.

3.5.6. Az *Opus Dei* személyi prelátúra⁴⁰⁹

Mindezidáig csak egyetlen személyi prelátúra látott napvilágot, a Szent Josemaría Escrivá de Balaguer spanyol pap által Madridban, 1928. október 2-án alapított *Opus Dei*. Célja a Krisztussal való találkozás, a világban való megszentelődés a mindennapi életen keresztül (*sanctificatio ad intra mundum*), a felebarátok és a társadalom szolgálata. A spanyol polgárháború (1936-1939)⁴¹⁰ végén, az

⁴⁰⁶ TAMMARO, C., *Il Prelato come ordinario proprio della Prelatura personale*, 575-583.

⁴⁰⁷ HERVADA, J., *Kommentár a 294-297. kánonokhoz*, in *ComEx*, II/1. 401-404.

⁴⁰⁸ Vö. CN. 16.

⁴⁰⁹ GÓMEZ-IGLESIAS, V., *San Josemaría Escrivá e la prospettiva dell'Opus Dei come Prelatura personale*, in *Ius Ecclesiae* 20 (2008) 299-324. ECHEVARRÍA, J., *La configurazione giuridica dell'Opus Dei prevista da S. Josemaría*, in *Ius Ecclesiae* 20 (2008) 285-298.

⁴¹⁰ A témában ld. BEEVOR, A., *A spanyol polgárháború*, Budapest 2002. THOMAS, H., *The Spanish Civil War*, London 2001.

Opus Dei terjeszkedni kezdett a spanyol tartományokban, és ezzel párhuzamosan egy szervezett és szisztematikus rágalmozási kampány is kezdetét vette, mely az alapító és műve ellen irányult. Madrid püspöke, Leopoldo Eijo y Garay közbelépett, és 1941. március 19-én, *in scriptis* jóváhagyta az Opus Dei-t jámbor egyesülésként (*pia unio*).⁴¹¹

1943-ban a tagok száma elérte az egy százat. Az intézmény céljának megvalósításához lényegi szükségletként jelentkezett a világiak és papság közötti *mutua cooperatio*, ami felvetette az inkardináció és a szentelési cím problematikáját is. Az Opus-on belül létre akartak hozni egy olyan papi testületet, mely az intézménybe inkardinálódott és ugyanakkor megőrizte a „világi” státust.

Az akkori Kódex csak két lehetőséget ismert: a kóbor klerikusok elkerülése végett minden klerikusnak vagy egy egyházmegyéhez, vagy pedig egy szerzetesi intézményhez kellett tartoznia.⁴¹² A megfelelő ellátás biztosítása végett a Kódex előírta a szentelési címet.⁴¹³ Ennek alapját egy javadalom (*beneficium*) képezte⁴¹⁴, és ez tette lehetővé a klerikus inkardinációját az egyházmegyébe. Madrid püspöke felajánlotta az Opus Dei-nek a szentelési cím használatát, ám ez nem szüntette meg a *status iuridicus* körüli bizonytalanságot.

A '17-es Kódex ugyanakkor egy másik lehetőséget is kínált, az ún. jogi ekviparációt az egyházmegyéhez vagy egy szerzetes intézményhez, amit főleg a „*societatis in communi viventium sine votis*”⁴¹⁵ vonatkozásában alkalmazták. Ezek a társaságok rendelkeztek az inkardinálás fakultásával. Ez a megoldás tűnt megfelelőbbnek, s így Szent Josemaría Escrivá, a madridi püspökkel egyetértésben és a szentszéki *nihil obstat* után, 1943. december 8-án létrehozta a Szent Kereszt Papi Társaságot (*Sociedad Sacerdotal de la Santa Cruz*). *Pia Unio*-ból az Opus Dei az apostoli élet egyházmegyei jogú társasága lett.

A második világháború után az Opus Dei gyorsan terjedt Angliában, Olaszországban, Franciaországban, Írországban, az USA-ban és Mexikóban, amit nagyban elősegített az alapítási karizma univerzalitása. Szükség volt egy jogi szisztematizációra, mely az egyházmegyei kereteken túl, egyetemes kormányzást biztosít a műnek.

⁴¹¹ Vö. CIC (1917) Can. 707. §1. Ld. BOGARÍN DÍAZ, J., *pia unión*, in *DGDC*, VI. 215-217.

⁴¹² Vö. CIC (1917) Can. 111. §1.: „*Quemlibet clericum oportet esse vel alicui dioecesi vel alicui religioni adscriptum, ita ut clerici vagi nullatenus admittantur.*”

⁴¹³ Vö. CIC (1917) Can. 979. §1.: „*Pro clericis saecularibus titulus canonicus est titulus beneficii, eoque deficiente, patrimonii aut pensionis.* §2. *Hic titulus debet esse et vere securus pro tota ordinati vita et vere sufficiens ad congruam eiusdem sustentationem, secundum normas ab Ordinariis pro diversis locorum et temporum necessitatibus et adiunctis dandas.*”

⁴¹⁴ Vö. CIC (1917) Can. 974. §1. n. 7.: „*Ut quis licite ordinari possit, requiruntur: Titulus canonicus, si agatur de ordinibus maioribus.*”

⁴¹⁵ A „közös élet nyilvános fogadalom nélküli társasága” volt az elnevezése az 1917-es Kódexben a mai „apostoli élet társaságá” -nak. Ld. CIC (1917) Cann. 673-681. Az apostoli élet társaságairól ld. DOMINGO J. A., *Szerzetesjog. Magyarázat az Egyházi Törvénykönyv 573-746. kánonjaihoz* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I / 2), Budapest 1999. 242-258.

1947. február 24-én az Opus Dei elnyerte a pápai elismerést az ún *decretum laudis* -t, s ezt követte az 1950. június 16-i végleges jóváhagyás, a *Primum inter* kezdetű dekrétummal.⁴¹⁶ XII. Piusz pápa, „pápai jogú világi intézménnyé” (*institutum saeculare iuris pontificii*) tette a művet, mely ezáltal egyházmegyeközi jelleget kapott. Az Opus Dei világi intézményként való elismerése azonban számos kivételt hozott a *ius communis* alól, mint például a férfiak és a nők, a nőtlenek és a házasok jelenléte ugyanabban az intézményben. Ez a tény is megmutatta, hogy ebbe a jogi státusba való besorolás kevésbé felelt meg az Opus Dei realitásának. Ahhoz, hogy egyetemes kormányzati rendszert élvezhessen, a tagoknak vállalniuk kellett a hagyományos hármassal fogadalommal az evangéliumi tanácsokat. Ekkor a Szerzetesi Kongregáció alá tartozott. Ez a jogi szisztematizáció azt a veszélyt is rejtette magában, hogy az eredeti karizmával teljes ellentétben, az Opus Dei tagjait összetévesztik a szerzetesekkel, vagy velük ekviparálják.

Szent XXIII. János pápa pontifikátusának kezdetén az alapító elérkezettnek látta az időt, hogy kérje a Szentszéktől az Opus Dei jogi besorolásának revízióját. 1960 tavaszán, Szent Josemaría Escrivá és Domenico Tardini bíboros-államtitkár konzultált ebben a kérdésben, és javaslatukat a következő pontokban lehet összefoglalni:

- az Opus Dei-t alá kell vetni a Konzisztoriális Kongregációnak;
- ennek módja az egy plébániából álló *nullius* prelatúra alapítása, a *Mission de France*-hoz hasonlóan, melybe az intézmény minden papja inkardinálódhat, világi klerikusként;
- ha az intézmény papjai világi klerikusok, akkor *a fortiori* a világi tagok is annak számítanak, s nem megszentelt életűeknek;
- ez a megoldás megadná az intézménynek azt a szekuláris jelleget, amely megfelel az eredeti karizmának;
- jelezték, hogy megerősítést (*confirmatio*) nyert már az Opus Dei saját joga, mely szerint az általános elnök választása szentszéki megerősítésre szorul, és ugyanazon személynek a piciny terület prelatúsanak való kinevezése szentszéki feladat.⁴¹⁷

1962. január 7-én, a Zsinati Kongregáció (ma Klérus Kongregáció) prefektusának, Pietro Ciriaci bíboros sürgetésére, Szent Josemaría Escrivá levélben fordult a Szentatyához, melyben kérte az Opus Dei jogi helyzetének (*status iuridicus*) a revízióját. A levél két lehetőséget javasolt:

⁴¹⁶ Ld. SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIOSIS ET INSTITUTIS SAECULARIBUS, Decr. *Primum inter*, URL: <http://opusdei.es/es-es/article/decreto-primum-inter-de-aprobacion-definitiva-del-opus-dei-y-sus-constituciones-como-instituto-secular-de-derecho-pontificio-16-vi-1950/> Utolsó letöltés: 2017. november 23.

⁴¹⁷ GÓMEZ-IGLESIAS, V., *San Josemaría Escrivá e la prospettiva dell'Opus Dei come Prelatura personale*, 308. ECHEVARRÍA, J., *La configurazione giuridica dell'Opus Dei*, 294.

1. az intézmény átalakítása *nullius* prelatúrává, a *Mission de France* hasonlóságára, melyben a prelátnak rendes joghatósága van a klérus és a tagok felett éppúgy, mint a tábori vikáriusoknak saját papjaik és katonáik felett; a prelatúra saját joga pedig az Opus Dei már jóváhagyott statútuma lenne;
2. bízzanak az Opus Dei elnökére egy már létező *nullius* prelatúrát, vagy alapítsanak egy újat, mely inkardinálhatja magába az Opus Dei-papokat.

A javaslatban szó volt arról is, hogy a prelatúra „saját területeként” (ez *necessitate iuris* volt), ki lehetne jelölni az akkori római székházat; hogy a javasolt megoldás megfelel a *ius conditum*-nak⁴¹⁸, és hasonló a tábori vikariátusok jogi szisztematizációjához; hogy ez a megoldás nem változtatja meg a püspöktől való függőséget; a prelatúra kicsi területének a kivételével semmi sem változik (*nihil immutetur*); és hogy a prelátnak az Opus Dei általános elnöke lesz.⁴¹⁹

A javasolt megoldás nem volt új, hiszen számos olyan prelátnak létezett abban az időben⁴²⁰, aki vegyes (területi és személyi) joghatósággal rendelkezett a különböző keleti rítusú emigránsok vonatkozásában. Klerikusaik tekintetében inkardinálási fakultásuk is volt⁴²¹, és az is előfordult, hogy csak egy templom felett rendelkeztek kizárólagos területi jurisdikcióval, miközben személyi hatáskörük egy több egyházmegyét magába foglaló területre terjedt ki. A Szent Josemaría Escrivá által javasolt megoldás tulajdonképpen kombinációja volt a tábori vikariátusoknak és a *Mission de France*-nak.⁴²²

1962. május 22-én az alapító értesült Amleto Giovanni Cicognani bíboros-államtitkártól, hogy jogi és gyakorlati eredetű nehézségek miatt, Szent XXIII. János nem tartotta elfogadhatónak a kérését. Az 1964. október 10-i kihallgatás alkalmával Boldog VI. Pál pápa azt javasolta Szent Josemaría Escrivá-nak, hogy várják meg a II. Vatikáni Zsinat végét, mely minden bizonnyal olyan elemeket fog szolgálni, melyek lehetővé tesznek majd egy végleges jogi megoldást, ami megfelelőbb mind az Opus Dei karizmája, mind pedig a *ius commune* szempontjából. Közben 1974. október 1-én az alapító jóváhagyta az Opus Dei új saját kódexének a tervezetét. Egy hosszú út végeredményeként Szent II.

⁴¹⁸ Vö. CIC (1917) 319. kán. 2.§.

⁴¹⁹ GÓMEZ-IGLESIAS, V., *San Josemaría Escrivá e la prospettiva dell'Opus Dei come Prelatura personale*, 310. Vö. DE FUENMAYOR, A. – GÓMEZ-IGLESIAS, V. – ILLANES, J. L., *L'itinerario giuridico dell'Opus Dei. Storia e difesa di un carisma*, Milano 1991. 800-802.

⁴²⁰ Vö. *Annuario Pontificio per l'anno 1962*, Città del Vaticano 1962. 1313-1314.

⁴²¹ Ld. például a németországi bizánci rítusú ruténok exarchátusát, melyet Szt. XXIII. János pápa alapított 1959-ben. „In Natione Germanica Exarchiam constituimus pro fidelibus Ruthenis Byzantini ritus... cuius sedes in urbe Monachio erit. Nova circumscripção Apostolicae Sedi directo subicietur, omniaque iura, honores, privilegia, quae talibus Ecclesiis cedunt, et huic damus, sacrorum vero Antistiti etiam onera iusta imponimus ad normam sacrorum canonum. Ceterum, in hac rerum ordinatione probati usus ac legitima Orientalis Ecclesiae consuetudines omnino serventur.” Vö. IOANNES PP. XXIII, Const. Ap. *Cum ob immane bellum*, 17 aprilis 1958, in *AAS* 51 (1959) 789-791, különösen 790.

⁴²² GÓMEZ-IGLESIAS, V., *San Josemaría Escrivá e la prospettiva dell'Opus Dei come Prelatura personale*, 312.

János Pál pápa, 1982. november 28-án személyi prelatúrává tette⁴²³ az Opus Dei-t, és a Püspöki Kongregációnak rendelte alá.

A prelatúra székhelye Rómában van (*Viale Bruno Buozzi 73, 00197, Roma, Italia*). 2017-ben 1991 templommal és pasztorális központtal rendelkezett, 2.109 pappal, 298 papnövendékkal és 92.667 hívővel.⁴²⁴ 2017. január 23-a óta Msgr. Fernando Ocáriz Braña prelátus irányítja a közösséget.⁴²⁵

Ebből a kis történeti ismertetésből is kiderült, hogy az Opus Dei személyi prelatúra egy új hivatalos hierarchikus struktúrája a Katolikus Egyháznak. Annak ellenére, hogy az egyházmegyéhez hasonló nem számít részegyháznak. Papok közössége, akikhez világi krisztushívők is csatlakozhatnak, előljárójuk pedig a prelátus, aki lehet, de nem szükségképpen püspök. A Prelatúra nem számít szerzetesrendnek, sem a megszentelt élet más intézményének, sem társulásnak. Tagsága tehát más, nincsenek fogadalmak (*sine votis religiosis*).

A prelatúra papi tagjai a prelátusnak vannak alárendelve, világi tagjai csak a belső ügyek tekintetében, egyébként a helyi ordinárius joghatósága alá tartoznak. A világiak viszonya az Opus Dei-hez szerződésen alapul. A tagok lehetnek *numeráriusok/numeráriák* (25%), akik coelebsek és közösségben élnek; *szupernumeráriusok/szupernumeráriák* (70%), akik házasok vagy házasodni szándékoznak, és *agregátusok/agregáták*, akik cölibátusban, de nem közösségben élő tagok.

A Prelatúra papjai és diakónusai az Opus Dei-hez kapcsolódó Szent Kereszt Papi Társasághoz tartoznak; rajtuk kívül még azok az egyházmegyés klerikusok, akik a *sanctificatio ad intra*-ban lelki segítséget kívánnak kapni. A Prelatúrának vannak munkatársai is, olyan férfiak és nők, akik imával, munkával és adományokkal támogatják az Opus Dei apostoli munkáját.⁴²⁶

A kézzel írt felvételi kérelem után történik az előzetes felvétel. Rá másfél évre következik a végleges felvétel (*oblatio*). Évente Szent József ünnepén történik a tagsági szándék megújítása, enélkül a tagság automatikusan megszűnik. Öt évvel az *oblatio* után kérhető az örökös tagság (*fidelitas*). Ezután már nem szükséges megújítani a tagsági szándékot és a kilépés is csak a prelátus engedélyével lehetséges. Az Opus Dei szorosan együttműködik a helyi egyházakkal. A Prelatúrát az *Ut Sit* apostoli konstitúció szabályozza, az egyetemes törvény, valamint a közösség részleges joga, a *Codex Iuris Particularis Operis Dei*.⁴²⁷ Ügyei, mint már láttuk a Püspöki Kongregációhoz tartoznak.

⁴²³ IOANNES PAULUS PP. II, Const. Ap. *Ut sit*, 28 novembris 1982, in *AAS* 75 (1983/I) 423-425.

⁴²⁴ Vö. *Annuario Pontificio per l'anno 2017*, Città del Vaticano 2017. 1037.

⁴²⁵ *Nomina del Prelato della Prelatura Personale della Santa Croce e Opus Dei*, URL:

<https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2017/01/24/170124f.html>, Utolsó letöltés: 2017. november 01.

⁴²⁶ Vö. GUDENUS, P., *Opus Dei*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, X. Budapest 2005. 119-120.

⁴²⁷ *Codex Iuris Particularis Operis Dei* (CIPOD), URL:

http://www.opuslibros.org/libros/Estatuto2/IURIS_PARTICULARIS_1982.htm, Utolsó letöltés: 2017. november 01.

3.5.7. Az *Ut Sit* apostoli konstitúció

Szent II. János Pál pápa, miután meghallgatta a Püspöki Kongregáció prefektusának, Sebastiano Baggio bíborosnak a véleményét, 1982. november 28-án az *Ut sit* kezdetű apostoli konstitúciójával, megalapította az első személyi prelatúrát az *Opus Dei*-t.

Az US konstitúció bevezetőből és 7 cikkelyből áll.

A bevezetőben a Szentatya méltatja a Szent Josemaria Escrivá de Balaguer által 1928. október 2-án, Madridban alapított Opus Dei-t, mely mindig hiteles és hatékony eszköze volt az egyház világot üdvözítő küldetésének. Különösen öt dolgot emel ki tevékenységéből:

- alapításától fogva azon fáradozott, hogy megvilágítsa a világiak küldetését az egyházban és az emberi társadalomban;
- segített abban, hogy ezt a küldetést a gyakorlatban megvalósítsák;
- segített abban, hogy az életszentségre való meghívást látható valósággá tegyék;
- segített abban, hogy a társadalom minden rétegében előmozdítsa a munka megszentelését, ill. a munka általi megszentelődést.
- a Szent Kereszt Papi Társaság által segítséget nyújtott az egyházmegyes papoknak, hogy szent szolgálatukat e lelkiesség szerint éljék meg.

Mivel az OD úgy működik, mint egy klerikusokból és világiakból, férfiakból és nőkből álló apostoli csapat ill., mint egy egységes szellemmel, céllal, kormányzattal és képzéssel rendelkező intézmény, a Szentatya jónak látta, hogy egy megfelelő jogi formát adjon neki, mely összhangban van sajátos jellegével. A Szentszék a II. Vatikáni Zsinat által (PO10.) a különleges lelkipásztori feladatok ellátására bevezetett személyi prelatúra jogi figuráját találta a legalkalmasabbnak.

Az OD egy nemzetközi jellegű személyi prelatúraként lett alapítva. Teljes neve: *Praelatura Sanctae Crucis et Operis Dei*, röviden: Opus Dei. Vele egyidőben lett felállítva a Szent Kereszt Papi Társaság (*Societas Sacerdotalis Sanctae Crucis*), mint a prelatúrához kapcsolódó papok egyesülete. A Prelatúrát az egyetemes normák, az US konstitúció és a részleges jog szabályozza. Ez utóbbi neve: *Codex Iuris Particularis Operis Dei*.⁴²⁸

Joghatósága kiterjed az abban inkardinált klerikusokra, valamint azokra a világiakra, akik a prelatúra apostoli tevékenységének szentelik magukat. A világiak egy jogi kötelék által (*vinculum iuridicum*) vállalják a sajátos köteleességek teljesítését. Ennek gyakorlati formája a prelatúrával kötött megállapodás. A Prelatúra pasztorális művének kifejtésében a klerikusok és a világiak a prelátus hatalma alá vannak rendelve. Az OD saját ordináriusa a prelátus. Megválasztása az egyetemes és

⁴²⁸ Vö. US I-II. pt.

részleges jog előírásai szerint történik, és szentszéki megerősítésre szorul. A Prelatúra a Püsköki Kongregáció alá tartozik, valamint a különféle szentszéki dikasztériumok alá, azok illetékességi körének megfelelően. A prelátus kötelessége, hogy a Püsköki Kongregáción keresztül ötévenkénti jelentést⁴²⁹ (*relatio quinquenalis*)⁴³⁰ terjesszen be a Szentatyának a prelatúra helyzetéről.⁴³¹

Központi kormányzata Rómában található. A mellette lévő *Santa Maria della Pace* oratóriumot prelátusi templom rangjára emelték, és Msgr Alvaro del Portillo prelátusi kinevezést nyert. A pápa a konstitúcióban foglaltak végrehajtásával Msgr. Romolo Carboni címzetes érseket, Olaszország apostoli nunciust bízta meg.⁴³²

3.5.8. A *Praelaturae personales* nyilatkozat

A Püsköki Kongregáció, Szent II. János Pál pápa engedélyével, 1982. augusztus 23-án nyilatkozatot⁴³³ adott ki az Opus Dei-ről *Praelaturae personales* kezdettel.⁴³⁴ A nyilatkozat nyolc pontban foglalja össze az OD fő jellegzetességeit:

Szervezetét tekintve a prelatúra nemzetközi jellegű; a prelátus saját ordinárius; központja Rómában van. Az inkardinált klerikusok a prelatúrába inkardinált hívek közül kerülnek ki. A világiak szerződés útján és nem különleges votumok révén szentelik magukat a prelatúra apostoli tevékenységének. (I. a, b, c)

Az OD egy világi jurisdikciós struktúra, ezért az inkardinált klerikusokra a világi klérusra vonatkozó normák alkalmazandók. Szoros egységet kell ápolniuk az egyházmegyés papsággal és a papi szenátus megválasztásában aktív és passzív választójoggal rendelkeznek. A Prelatúrába inkorporált világiak személyes, teológiai és kánoni állapota nem változik meg, megmaradnak világi krisztushívőknek, és a világiak apostolkodására vonatkozó normák szerint kell tevékenykedniük. A Prelatúra szellemisége és célja a mindennapi munka megszentelő voltának a hangsúlyozása, a munka általi megszentelődés. Ugyanazzal a szabadsággal rendelkeznek a katolikus hit, erkölcs és egyházfegyelem keretei között, mint a többi katolikus hívő. (II.a, b, c, d)

Ami a prelátus hatalmát illeti, ez rendes kormányzati hatalom (*potestas ordinaria*), melynek azonban határt szab a prelatúra sajátos célja. Ez a hatalom kiterjed a papnövendékek képzésének

⁴²⁹ Vö. CIC 399. kán. 1-2.§; 400. kán. 1-2.§.

⁴³⁰ BAKER, A., *relación quinquenal*, in *DGDC*, VI. 860-863.

⁴³¹ Vö. US III-VI. pt.

⁴³² Vö. US VII. pt.

⁴³³ A deklaráció „papai hivatalok törvényeket magyarázó irata”. Vö. *deklaráció*, in *DIÓS I.* (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, II. Budapest []. 559. GAHONA FRAGA, L., *declaración magisterial*, in *DGDC*, II. 903-905.

⁴³⁴ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Decl. *Praelaturae personales* de Praelatura Sanctae Crucis et Operis Dei, 23 augusti 1982, in *AAS* (1983/I) 464-468.

irányítására; saját központokban való képzésére az illetékes kongregáció normái szerint; a klerikusok inkardinációjára; a papság állandó továbbképzésére. A megyéspüspökhöz hasonlóan a prelátusnak gondoskodnia kell klérusa társadalom- és egészségbiztosításáról is. (III. a, b, c, d)

A nyilatkozat kitér a helyi egyházi rendelkezésekre és a helyi ordináriusok jogaira leszögezve, hogy a prelaturához tartozók alá vannak vetve mindazon területi normáknak, melyek a közrendre vagy az általános doktrínális, liturgikus és pasztorális irányelvekre vonatkoznak. A klérusnak be kell tartania az általános papi fegyelmet. A prelatura papsága csak az illetékes területi hatóság engedélyével apostolkodhat az OD-hez nem tartozó hívek körében. Az inkorporált világiak annak az egyházmegyének a hívei, ahol a lakóhelyük vagy pótlakóhelyük található, és a megyéspüspök joghatósága alá tartoznak mindabban, ami nem sajátosan Opus Dei. (IV. a, b, c)

A helyi ordináriussal való együttműködés előmozdítása, és a helyi egyházba való jobb beilleszkedés végett a prelatura minden központjának létesítése előtt, meg kell szerezni az illetékes megyéspüspök engedélyét, akinek joga van ezeket *ad normam iuris* vizitálni, tevékenységükről pedig rendszeres információt kapni. Azok a templomok, plébániák, egyházmegyei hivatalok, papok, akik együttműködnek az OD-vel, csak esetről esetre (*casum per casum*) kötött megállapodás erejében tehetik ezt meg. A Prelatúrának rendszeres kapcsolatot kell kiépítenie a nemzeti püspöki konferenciák elnökeivel és orgánumaival, valamint azokkal a megyéspüspökökkel, akiknek a területén jelen van. (V. a, b, c)

A Prelaturához szorosan kapcsolódik a Szent Kereszt Papi Társaság, amelyhez egyházmegyei papok is tartozhatnak, amennyiben küldetésük gyakorlása során, a személyes megszentelődést a prelatura spiritualitása és aszketizmusa szerint kívánják megvalósítani. A felvétellel nem lesznek a Prelatura presbitériumának a tagjai, és mindenben a helyi ordinárius hatalma alatt maradnak. (VI.)

A Prelatura elsősorban a Püspöki Kongregációtól függ, és a jogban előírt esetekben, kompetenciájuk szerint, a Szentszék különböző dikasztériumaitól. (VII.) A prelátus minden öt évben köteles részletes jelentést benyújtani a római pápának a prelatura helyzetéről. (VIII.)

Összegezve, a nyilatkozat az apostoli konstitúciónál bővebben fejti ki azokat a főbb irányelveket, melyeket a prelátusnak szem előtt kell tartania saját közössége kormányzása során.

3.5.9. Az *Opus Dei* személyi prelátúra rövid elemzése⁴³⁵

A II. Vatikáni Zsinat kidomborította tanításában az életszentségre szóló egyetemes meghívást⁴³⁶ és a krisztushívők aktív szerepvállalását az Egyház építésében.⁴³⁷ A személyi prelátúra figurája az Egyház strukturális válasza volt erre a vízióra, az 1928. október 2-án alapított *Opus Dei* prelátúra pedig - isteni sugallatra - azon fáradozik, hogy ezt a víziót valóra váltsa. A prelátúra az idők folyamán három jogállással rendelkezett, melyek az Egyház asszociatív jelenségei közé helyezték: jámbor társulás (*pia unio*), közös élet nyilvános fogadalom nélküli társasága (*societatis in communi viventium sine votis*) és világi intézmény (*institutum saecularis*). Az OD a személyi prelátúra konfigurációját 1982. november 28-án nyerte el az *Ut sint* apostoli konstitúcióval; ugyanebben az évben kapta meg a Szentszéktől a státútomokat,⁴³⁸ amelyek pontosan meghatározzák jogi konfigurációját, szervezetét és célját. Az egyházi hatóság a prelátúra alapítási aktusában *ex auctoritate* létrehozott egy *coetus fidelium*-ot, mint az OD tevékenységének címzettjét.⁴³⁹

Az alapító dokumentum bevezetője szerint, ennek a papokból és világiakból álló apostoli csapatnak két fontos tulajdonsága van:

- *organikus*, azaz a tagok együttműködnek a prelátúra céljának megvalósításában, mint ugyanazon testnek a tagjai, nyilvánvalóan mindenki a maga módján, a világiak az általános papságon keresztül, a klerikusok pedig a szolgálati papság révén.
- *osztatlan*, vagyis egységes szellemmel, céllal, kormányzattal és képzéssel rendelkező intézmény.⁴⁴⁰

Az OD, 2001. március 14 - 17. között reflexiós napokat szervezett a *Novo millennio ineunte* apostoli levélről, melyen Szent II. János Pál pápa is megszólalt. Beszédében a pápa újra kiemelte azokat az elemeket, amelyeket már az *Ut sit* konstitúció is tartalmazott. Eszerint a Prelátúra:

⁴³⁵ MIRAS, J., *Notas sobre la naturaleza de las Prelaturas personales. A propósito de un discurso de Juan Pablo II*, in *Ius Canonicum* 42 (2002) 363-388. BAURA, E., *Finalità e significato dell'erezione della prelatura personale dell'Opus Dei*, 325-344.

⁴³⁶ Vö. LG 40b.: „Minden rendű és állapotú Krisztus-hívő meghívást kap a keresztény élet teljességére és a szeretet tökéletességére.”

⁴³⁷ Vö. LG 33.: „Az Isten népében összegyűlt és Krisztus egy testében egy fő alá foglalt világi hívők, bárkik legyenek is, arra hivatottak, hogy élő tagként a Teremtő jótéteményéből és a Megváltó kegyelméből kapott minden erejüket az Egyház növekedésére és folytonos megszentelésére fordítsák.”

⁴³⁸ DE FUENMAYOR, A. – GÓMEZ-IGLESIAS, V. – ILLANES, J. L., *L' itinerario giuridico dell'Opus Dei*, 875-914.

⁴³⁹ VALDRINI, P., *Comunità, Persone, Governo*, 55.

⁴⁴⁰ „Cum Opus Dei divina opitulante gratia adeo crevisset ut in pluribus orbis terrarum dioecesibus extaret atque operaretur quasi apostolica compages quae sacerdotibus et laicis sive viris sive mulieribus constabat eratque simul organica et indivisa, una scilicet spiritu fine regimine et spirituali institutione, necesse fuit aptam formam iuridicam ipsi tribui quae peculiaribus eius notis responderet.” Vö. *AAS* 75 (1983) 423. MIRAS, J., *Notas sobre la naturaleza de las Prelaturas personales*, 364.

- organikusan struktúrált (*organicamente strutturata*). Ennek az organikus egységnek az alapja a *sacerdotium communis* és a *sacerdotium ministerialis* komplementaritása.
- hierarchikus természetű (*natura gerarchica*). Olyan egyházi struktúra, melynek élén egy *quasi-episcopalis* joghatósággal rendelkező prelátus áll.
- küldetése konfluens a részegyházak evangelizációs tevékenységével (*la missione peculiare della Prelatura confluisca nell'impegno evangelizzatore di ogni Chiesa particolare*), ez pedig az OD kettős és szimultán tagságának a következménye. A megyéspüspöki és a prelátusi joghatóság közötti koordináció ennek a pasztorális konfluenciának a harmonizációját szolgálja.⁴⁴¹
- kommuniós lelkeségű (*la spiritualità di comunione*), abban az értelemben ahogy ezt a *Christifideles laici* kezdetű⁴⁴² szinódus utáni apostoli buzdítás 22c pontja⁴⁴³ fejti ki: az egyházi kommunió különbözőség és komplementaritás az általános papság és a szolgálati papság között.⁴⁴⁴

Az OD hívei mindennapi tevékenységük révén az életszentségre törekednek és terjesztik a világban való megszentelődés ideálját. A prelaturához való tartozásuk nem szünteti meg a civil társadalomban és az Egyházban fennálló állapotukat (*status saecularis*). Tagságuk tehát kettős és szimultán, akár a rituális- és katonai ordinariátusok esetében. Szent Josemaría Escriva a perszonális elem tekintetében az első keresztényekhez hasonlította az Opus Dei-t⁴⁴⁵, az intézményi elem szempontjából pedig egy „nagy katekézishez”.⁴⁴⁶ Az OD sajátos célját a krisztushívők általános papságának és a szolgálati papság együttműködésén keresztül igyekeznek elérni.⁴⁴⁷ Jorge Miras említi, hogy a Prelatúra lelkipásztori küldetése nem szoros értelemben veendő, úgy ahogy azt a LG 27-28. pontja tárja elénk, hanem tág értelemben, ahogy az a Szent II. János Pál pápa által 2001. január 6-án kiadott, *Novo millennio ineunte* kezdetű⁴⁴⁸ apostoli levelének 29. pontjában szerepel.

⁴⁴¹ MIRAS, J., *Notas sobre la naturaleza de las Prelaturas personales*, 388.

⁴⁴² IOANNES PAULUS PP. II, Adh.ap.postsyn. *Christifideles laici*, 30 decembris 1988, in *AAS* 81 (1989) 393-521.

⁴⁴³ CL 22c.: „A pásztorok tehát, hogy az Egyházban biztosítsák és erősítsék a közösséget, főként a különböző és egymást kiegészítő szolgálatok összefüggésében, meg ne feledkezzenek arról, hogy szolgálatuk radikális módon Isten egész népének szolgálatára van rendelve (vö. Zsid 5,1); s viszont, a világi Krisztus-hívők ismerjék el, hogy a szolgálati papság feltétlenül szükséges életükhöz és az Egyház küldetésében való részesedésükhöz.”

⁴⁴⁴ GIOVANNI PAOLO II, *Discorso del 17 marzo 2001 ai partecipanti all'Incontro sulla "Novo millennio ineunte" promosso dalla Prelatura dell'Opus Dei*, in *L'Osservatore Romano*, 18 marzo 2001, 6. URL: <http://opusdei.org/it/article/discorso-del-santo-padre-giovanni-paolo-ii-in-occasione-delle-giornate-di-riflessione-sulla-lettera-apostolica-novo-millennio-ineunte/> Utolsó letöltés: 2017. november 16.

⁴⁴⁵ MONTERONE, L., *Colloqui con Monsignor Escrivá*, Milano 2002. 24.

⁴⁴⁶ ESCRIVÁ, J., *È Gesù che passa*, Milano 2000. 149.

⁴⁴⁷ CIPOD 4. kán. 2.§.

⁴⁴⁸ IOANNES PAULUS PP. II, Ep. Ap. *Novo millennio ineunte*, 6 ianuarii 2001, in *AAS* 93 (2001) 266-306.

A Püspöki Kongregáció 1981. november 14-én egy *nota informativa*-ban, érdemi tájékoztatást adott a prelatúra sajátosságairól mindazon megyéspüspököknek, akiknek területén OD központok léteztek. Ebben úgy mutatta be a Prelatúrát, mint olyan intézményt, mely az egész Egyház javát szolgálja (*in bonum commune totius Ecclesiae*) kettős lelkipásztori célja révén:

- a prelátus és presbitériuma egy *peculiare opus pastorale*-t folytat *ad intra* a Prelatúra népének szolgálatában;
- az egész Prelatúra egy sajátos apostolkodást valósít meg *ad extra* a részegyházak szolgálatában.⁴⁴⁹

Érdemes megjegyezni, hogy a személyi prelatúrák jogi természetét illetően nincs egy egységes doktrína, divergencia tapasztalható minősítésének kérdése körül. Egy dolog bizonyos, az Opus Dei (és a személyi prelatúrák) egy a Szentszék akarta egyedi hierarchikus közösség (*communitas hierarchica sui generis*), melyet egy pasztorális terv alapján individuált közösség lelkipásztori ellátására alapítottak.⁴⁵⁰

Szent Josemaría Escriva nem egy új csoportot akart létrehozni az Egyházon belül; a neki adott sugallat arra vonatkozott, hogy a keresztények egy új konvokációját hozza létre, akiknek mély keresztény nevelést kínálva, személyesen s nem csoportosan élük majd meg a szeretetben való tökéletesedés eszményét. Az OD-nek tehát nem az a karizmája, hogy a krisztushívőknek egy új csoportját hozza létre, hanem hogy mozgósítsa a keresztényeket, akikről aztán az egyházi hierarchia gondoskodik.⁴⁵¹ Az Opus Dei nem a krisztushívők társulási jogának az eredménye, hanem mint minden egyes egyházi struktúra esetében, az egyházi hierarchia önszerveződésének produktuma, melyet ez esetben a *ius petitionis* gyakorlása⁴⁵² motivált.

Szó volt arról, hogy a személyi prelatúra általános jogi szabályozását a hatályos Kódex 294-297. kánonjai tartalmazzák. Ezek képezik az új jogi figura alapvető normáit, keretszabályait (*legge-quadro, Rahmengesetz*), míg egyedi arculatukat, fizionómiájukat az egyetemes jog keretein belül saját szabályzatuk határozza meg; az OD esetében az US konstitúció, és a CIPOD. Az *Opus Dei* személyi prelatúrát, mint minden prelatúrát a Püspöki Kongregáció alapította, miután megszerezte az érdekelt püspöki konferenciák véleményét; a szentszéki felügyeletet is ez a dikasztérium⁴⁵³ látja el. Giuseppe Dalla Torre szerint, ennek a véleménykérésnek az elmulasztása az intézkedés törvénytelenységét vonja

⁴⁴⁹ HERRANZ, J., *Giustizia e pastorality nella missione della Chiesa*, Giuffrè 2011. 377.

⁴⁵⁰ VALDRINI, P., *Comunità, Persone, Governo*, 56.

⁴⁵¹ BAURA, E., *Finalità e significato dell'erezione della prelatura personale dell'Opus Dei*, 334.

⁴⁵² Vö. CIC 212. kán. 2.§: „A krisztushívőknek joguk van arra, hogy szükségleteiket, különösen a lelkieket, valamint kívánságaikat feltárják az egyház pásztorai előtt.”

⁴⁵³ SABBARESE, L., *dicasterio de la Curia Romana*, in *DGDC*, III. 299-302.

maga után: „*Il parere delle Conferenze episcopali interessate è obbligatorio, ma non vincolante; la sua omissione produce la illegittimità del provvedimento.*”⁴⁵⁴

Egy prelatúra felállítása együtt jár a prelátus hivatalának az alapításával, melyet az OD első prelátusa esetében Szent II. János Pál pápa *libera collatio*⁴⁵⁵ útján töltött be. Az utódok vonatkozásában a prelatúra státútumai megállapítják milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie a prelátusnak, és megemlíti, hogy a *provisio canonica*⁴⁵⁶ történhet *confirmatio*⁴⁵⁷ útján is. A személyi prelátus választása tehát az egyetemes jog és a részleges jog normái szerint történik.⁴⁵⁸ A prelatúra saját kódexe a következőképpen rendelkezik a prelátus megválasztásáról: az általános választógyűlésen döntenek; a prelátust egy egész életre választják meg azok a legalább 32 éves klerikusok vagy a már 9 éve inkorporált világi férfiak, akik döntési joggal rendelkeznek; a döntés ratifikálásra, pápai megerősítésre szorul.⁴⁵⁹ A prelátusnak ezekkel a tulajdonságokkal kell rendelkeznie:

- legyen az általános kongresszus tagja, aki legalább 10 éve inkorporálva van a prelatúrába, 5 éve pap, törvényes származású, jó hírnévnek örvendő, és legalább 40 éves;
- legyen bölcs, jámbor, példás szeretetű, engedelmes az Egyház és Tanítóhivatala iránt; odaadó az Opus Dei iránt; irgalmas szeretetű a prelatúra hívei iránt, valamint rendelkezzen lelkipásztori buzgósággal;
- legyen művelt, akár profán téren is; rendelkezzen doktorátussal valamilyen egyházi tudományban, és minden más megkívánt tulajdonsággal.⁴⁶⁰

A Prelatúra esetében a jogalkotó nem említi az alkalmas személyek jegyzékét⁴⁶¹ csak azt, hogy megerősítést igénylő választással (*confirmatio*) történik a hivatal betöltése; kizárt a kompromisszumos választás, ill. a választógyűlés összehívása előtt be kell gyűjteni a Központi Tanács minden tagjának a javaslatát azon személyekről, akik szerintük a leginkább méltóak, vagy a legalkalmasabbak a legfőbb hivatal betöltésére.

A személyi prelátus rendszerint püspökké van szentelve, de nem a prelatúra címére, hanem címzetes püspök, és megyéspüspök módjára kormányozza az alárendeltek. *Quasi-episcopalis* joghatósági hatalma nem a püspökszentelésből ered, ami egyébként hiányozhat, hanem az egyházi

⁴⁵⁴ DALLA TORRE, G., *La prelatura personale e la pastorale ecclesiale nell'ora presente*, in *Ius Ecclesiae* 14 (2002) 93-109, különösen 105.

⁴⁵⁵ ERDŐ P., *szabad adományozás*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XII. Budapest 2007. 437.

⁴⁵⁶ SABBARESE, L., *provisión del oficio*, in *DGDC*, VI. 621-623.

⁴⁵⁷ CONDORELLI, O., *confirmación del elegido*, in *DGDC*, II. 520-522.

⁴⁵⁸ Vö. US IV.

⁴⁵⁹ Vö. CIPOD 130. kán. 1-4.§.

⁴⁶⁰ Vö. CIPOD 131. kán. 1-3.§.

⁴⁶¹ Vö. CIC 377. kán. 2.§.

hatalomból való részeseedséből (*potesta participata a iure dal Papa*).⁴⁶² Kormányzati hatalma személyi jellegű (*personalis*), az inkardinált klerikusok vonatkozásában teljes, mind belső, mind külső fórumon; az inkorporált világiak tekintetében csak a sajátos célokra terjed ki⁴⁶³; rendes hatalom (*potestas regiminis ordinaria*)⁴⁶⁴; saját hatalom (*potestas ordinaria propria*), nem a Pápa nevében kormányoz, hanem saját nevében⁴⁶⁵; limitált hatalom, nem mindenre kiterjedő, mint a megyéspüspöké. A sajátos célok jelentik ennek a hatalomnak a határát.⁴⁶⁶ Végül hatalma versengő jellegű⁴⁶⁷, mely a személyi elvből fakad, és azt jelenti, hogy a személyek vonatkozásában a helyi ordináriusnak és a helyi plébánosnak ugyanolyan jogköre van. A gyakorlatban a világi krisztushívők szabadon döntenek arról, hogy kihez fordulnak lelki segítségért.⁴⁶⁸ Jogai és kötelezettségei megegyeznek a megyéspüspökével.⁴⁶⁹

Az US konstitúció, a PP deklaráció és a CIPOD nem említi, hogy a püspök - prelátus a püspöki konferencia tagja lenne. A prelátus megyéspüspök módjára irányít, így a konferencia saját szabályzatának kell rendelkeznie arról, milyen módon vehet részt az egyes üléseken. Mivel a prelátust életre választják, 75. életévének betöltésekor neki nem kell lemondását benyújtania. Ha kormányzása öregség, betegség vagy más súlyos ok miatt káros lenne a prelaturára nézve, a *Congresso Generale*

⁴⁶² HERVADA, J., *Diritto costituzionale canonico*, 306-308.

⁴⁶³ Vö. CIPOD 125. kán. 2.§.

⁴⁶⁴ Vö. CIPOD 125. kán. 4.§.

⁴⁶⁵ Vö. PP I/a.

⁴⁶⁶ Vö. PP III.

⁴⁶⁷ Vö. PP II/b; VI.

⁴⁶⁸ Ld. SOLER, C., *Jurisdicción Cumulativa*, in *Ius Canonicum* 28 (1988/1) 131-180, különösen 131-134.

⁴⁶⁹ A CIPOD szerint az Opus Dei személyi prelátusának specifikus jogosultságai és kötelezettségei is vannak: dönt az elbocsátásról tanácsa meghallgatásával (32. kán.); javasolja a szent rendek felvételét (36. kán. 1.§); ő a Szent Kereszt Papi Társaság általános elnöke (36. kán. 3.§); jóváhagyja a papi szenátus és az egyéb központi orgánumok tagságát (40. kán.); dönt a papjelöltek közé felvételéről (47. kán.); szentelési elbocsátó levelet ad és felmenthet korhiány alól – nem több, mint egy év (48. kán.); ő adja a missio canonicat (50. kán. 2.§); engedélyezi a papok részére az egyházi hivatalok és feladatok vállalását (51. kán. 1.§); gondoskodik a sustentatio honesta-ról és a papság társadalombiztosításáról (55. kán.); a területi papsággal való communitot elő kell mozdítania (56. kán.); gondoskodik személyesen vagy helynökein keresztül a hívek lelki segítségnyújtásáról (94. kán. 3.§); tanácsa meghallgatásával interregionális tanulmányi központokat alapíthat (98. kán.); nagy körültekintéssel kiválasztja azokat, akik lelkészek és hitoktatók lesznek, kinevezésüknél meg kell hallgatnia tanácsát és a kinevezésről értesítenie kell a helyi ordináriust (121. kán. 2.§); gondoskodnia kell a saját és az egyetemes fegyelem betartásáról (132. kán. 2.§); általános és rendkívüli kongresszust hívhat össze, és ezeken elnököl (133. kán. 1-2.§); tanácsokkal, javaslatokkal, törvényekkel, rendelkezésekkel, utasításokkal, szankciókkal, vizitációkkal tesz tanúságot pasztorális gondosságáról (132. kán. 5.§); tanácsa beleegyezésével alapíthat, áthelyezhet, megszüntethet, módosíthat régiókat vagy kvázi-régiókat (150, 152/1.§ kk.); a regionális tisztségeket ő osztja tanácsa meghallgatásával (156. kán. 1.§); gyűléseken (assemblee) elnököl (165. kán.); az assemblee határozatait tanácsa meghallgatásával jóváhagyja (169. kán.); a Szentszékekkel való egységet ápolja és gondoskodik arról, hogy a Tanítóhivatal egyetemes érvényű dokumentumait alárendeltjei megismerjék (173. kán. 2.§); gondoskodik arról, hogy a prelatura népe jól ismerje a püspöki konferencia és az illetékes helyi hatóság pasztorális irányelveit (176. kán.); a papságnak engedélyezheti a hétköznapi második szentmise, valamint vasár- és parancsolt ünnepnapon a harmadik szentmise végzését (178. kán. 3.§); vizitációs joga van a prelatura törvényesen alapított központjaiban (179. kán.); a megyéspüspökkel kötött megállapodás erejében plébániákat alapíthat és hozzácsatolhat egyházmegyes plébániákhoz (180. kán.); felmentési fakultással bír, ehhez szüksége van tanácsa döntőszavazatára (182. kán. 2.§); tanácsa döntőszavazatával (*con voto deliberativo del suo Consiglio*) meghatározza, hogyan kell értelmezni, alkalmazni a saját kódexet (184. kán.).

2/3-os többséggel választ egy *vicario aussiliare*-t, akire ráruházzák a titulus kivételével a prelátus minden jogát és kötelezettségét, és ő irányít a prelátus nevében. A megválasztottnak személyesen vagy más által kérnie kell a Szentszék megerősítését.⁴⁷⁰

Az *Opus Dei* személyi prelátúra vezetésének egyik szembetűnő jellegzetessége a kollegialitás. Ennek értelmében a Prelátus és vikáriusai, - akik vele együtt ordináriusnak számítanak - a főleg világiakból álló különböző tanácsokkal (*Consiglio Generale, l'Assessorato Centrale, Consiglio per le donne*) való szoros együttműködésben gyakorolják hivatalukat.⁴⁷¹ Carlos Ignacio Heredia szerint a Prelátusnak nincsen bírói joghatósága, mert sem a pápai alapító okirat, az US konstitúció, sem a PP deklaráció nem utal erre.⁴⁷² Azonban a személyi prelátus megyéspüspökhöz való ekviparációja értelmében, annak minden jogával és kötelezettségével rendelkezik, így a bíróság felállításának a fakultásával is. Claudio Gentile említi, hogy fennállása első hat évében, a megyéspüspök joghatósága iránti tiszteletből, a Prelátúra egyetlen egy házassági semmiségi pert se folytatott le. Házassági ügyekben a bíróság kompetenciája a prelátúra híveire szorítkozik. Ha csak az egyik fél az OD tagja, a bíróság joghatósága versengő jellegű a házasságkötés helyének bíróságával, a lakóhely, pótlakóhely bíróságával, valamint a bizonyítékok többségének bíróságával.⁴⁷³ Büntető ügyekben pedig a lakóhely – pótlakóhely⁴⁷⁴, valamint az elkövetés helyének⁴⁷⁵ bíróságával verseng. Noha a prelátus a

⁴⁷⁰ Vö. CIPOD 136. kán. 1-2.§.

⁴⁷¹ Az *Opus Dei* prelátúra vezetésében fontos szerepet tölt be az ún. Általános Tanács. Ennek tagjai a segédvikárius (ha van), az általános titkár-vikárius, a női részleg vikáriusa, akit központi pap-titkárnak hívnak (*Sacerdote Segretario Centrale*), legalább három helyettes titkár, minden régióból legalább egy delegátus, a tanulmányi prefektus és az általános gondnok (*Amministratore Generale*). Ők alkotják az Általános Tanács plénumát és konzultoroknak hívják (CIPOD 138. kán. 1.§). A konzultorok között első helyen áll az általános titkár, akinek papnak kell lennie, és ha nincs segédvikárius, rögtön a prelátus után következik a hierarchiában. Azokkal a fakultásokkal rendelkezik, amelyeket a prelátus delegál neki habituálisan vagy *ad casum* (CIPOD 144. kán. 1.§).

Ha szükségszerűnek látja, a prelátus Tanács meghallgatásával kinevezhet egy segédvikáriust (*Vicario ausiliare*). Az általános tanács plénuma is javasolhatja a prelátusnak egy segédvikárius kinevezését, aki 8 éven át segíti őt a kormányzásban (CIPOD 134. kán. 1.§). A vikárius csak azokkal a fakultásokkal rendelkezik, amelyeket a prelátus delegál neki akár habituálisan, akár *ad casum*. A vikáriusnak minden tevékenységéről be kell számolnia a prelátusnak (CIPOD 135. kán.).

A Prelátus, a segédvikárius, az általános titkár, a központi pap-titkár, és szükség szerint egy a helyettes titkárok közül, vagy a tanulmányi prefektus vagy az általános gondnok alkotják a Tanács állandó bizottságát (*Commissione Permanente del Consiglio*). Ennek tagjai közé tartozhatnak világiak is, abban az esetben, ha nem a szent renddel kapcsolatos dolgokról tárgyalnak. A segédvikárius, az általános titkár és a központi titkár, a prelátus vikáriusainak számítanak, és csak papok tölthetik be ezt a tisztséget (CIPOD 138. kán. 1-2.§).

Az OD női részlegének vezetésében a prelátust egy központi pap-titkárnak nevezett vikárius segíti, aki a hierarchiában az általános titkár után következik, és legalább 40 évesnek kell lennie. Arra van jogosultsága, amire a prelátus őt felhatalmazza. (CIPOD 145. kán. 1-2. §)

A gazdasági ügyek intézésében a prelátust egy *Consulta Tecnica*-nak nevezett tanács segíti, melynek évente számadást kell benyújtania a prelátusnak és Tanácsának a prelátúra gazdasági tevékenységéről (CIPOD 147. kán. 1-2.§).

⁴⁷² HEREDIA, C. I., *El Opus Dei y sus tribunales*, in *Anuario argentino de Derecho Canónico* 5 (1998) 81-134.

⁴⁷³ Vö. CIC 1672. kán.

⁴⁷⁴ Vö. CIC 1408. kán.

⁴⁷⁵ Vö. CIC 1412. kán.

megyéspüspökkel azonos megítélés alá esik, mégis kötelezve az *ad limina* látogatásra, de az *ad normam iuris* jelentés betérjesztésének kötelezettsége nála is fennáll.

Azzal, hogy az OD a prelátus pasztorális irányítása alá került, *de iure* egy *vinculum hierarchicum* jött létre közte és a neki alávetett hívők között. A prelátúra alapítása előtt közte és a hívők között *de facto* csak egy karizmatikus jellegű *vinculum spiritualis* létezett. Ami pedig a közösséget illeti, a prelátúrán belül *communio hierarchica* áll fenn a prelátus és a hívők, a prelátus és a klerikusok, valamint a klerikusok és a hívők között, valamint *communio fidelium*-ról is beszélhetünk, mely a hívőket köti össze egymással, s amely az *aedificatio Ecclesiae* során a testvériségben és a közös felelősségben (*corresponsabilitas*) nyilvánul meg.⁴⁷⁶ A prelátus püspök volta szakramentális – liturgikus szinten juttatja kifejezésre ezeket a kötelezettségeket.⁴⁷⁷ Mivel ez a közösség része az Egyház hierarchikus közösségének, az Eucharisztia él, ahogyan Szent II. János Pál pápa tanítja az *Ecclesia de Eucharistia* kezdetű enciklikájában.⁴⁷⁸

Szent Josemaría Escrivá-nak is erősen eucharisztikus víziója volt az Opus Dei-ről. A prelátúra klerikus és világi tagjai spiritualitásának központja a szentmisében található meg. A szent szolgálattevők fő feladata a *sacrificium perfectum*⁴⁷⁹ felajánlása, a világi hívőknek pedig azon kell lenniük, hogy mindennapi tevékenységük felajánlása révén, egész napjukat szentmiseáldozattá változtassák.⁴⁸⁰

Az OD prelátúrában, a tagság elnyerésének két útja ismert: a klerikusoknak az inkardináció, a világiaknak az inkorporáció. A papjelöltek sorába való felvétel, a szolgálatok feladása és a szent rendekhez való engedés a prelátusnak van rezerválva, miután megkapta a jelöltek saját kézzel írott és aláírt nyilatkozatát, miszerint szabadon és önként kéri a rendeket és végleg vállalják az egyházi szolgálatot.⁴⁸¹ A papok a prelátúrába inkardinálódnak (*titulus servitii praelaturae*), s automatikusan

⁴⁷⁶ HERVADA, J., *Diritto costituzionale canonico*, 68-72. BAURA, E., *Finalità e significato dell'erezione della prelatura personale dell'Opus Dei*, 339.

⁴⁷⁷ BAURA, E., *Finalità e significato dell'erezione della prelatura personale dell'Opus Dei*, 339. A témában ld.: GÓMEZ-IGLESIAS, V., *L'ordinazione episcopale del Prelato dell'Opus Dei*, 251-265.

⁴⁷⁸ IOANNES PAULUS PP. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, 17. április 2003, in *AAS* 95 (2003) 433-475, különösen 460. „Communione efficit Eucharistia et ad communionem instruit.”

⁴⁷⁹ Vö. Zsid. 10, 4-10.

⁴⁸⁰ ESCRIVÁ, J., *È Gesù che passa*, 87. 102.

⁴⁸¹ Vö. CIPOD 47. kán.

Csak azok a numeráriusok és agregátusok lehetnek papjelöltek, akiknek a prelátus elismerte a hivatás meglétét, és úgy ítélte meg, hogy szükségesek és hasznosak az OD számára (CIPOD 44. kán.). A szent rendek felvételéhez, az általános előírásokon túl szükséges, hogy a jelölt inkorporált numerárius vagy agregátus legyen, és befejezze az előírt képzési időt (CIPOD 37. kán. 1.§). Szabálytalanságoktól és akadályoktól mentesnek kell lennie, legalább 25 évesnek, és rendelkeznie kell azokkal a különleges adottságokkal, amelyek alkalmassá teszik őt a prelátúra szolgálatára (CIPOD 45. kán.). A szentelendőknek ismerniük kell az egyházi tudományokat, ki kell tűnniük a jámborságban, a buzgóságban, az életésségben és az Eucharisztia iránti tiszteletben (CIPOD 49. kán.).

Ha a papszentelést más végzi, az elbocsátót (*litterae dimissoriae*) a prelátus adja meg. Ha a jelölt még nem töltötte be a 25. életévét, a prelátus az egy évnél nem több korhiány esetén felmentést adhat (CIPOD 48. kán.).

tagjai lesznek a Szent Kereszt Papi Társaságnak (*Societas Sacerdotalis Sanctae Crucis*) melynek az OD preláta az elnöke.⁴⁸² Az inkardinált papság a *missio canonica*-t⁴⁸³ a prelátustól kapja. Abban az esetben, ha a működési terület egyházmegyéjének hívei körében folytatják az apostolkodást, a szükséges fakultásokat *ad normam iuris* az illetékes megyéspüspöktől kell kérniük⁴⁸⁴, és ápolniuk kell az egységet az egyházmegyes papsággal.⁴⁸⁵ A *sustentatio honesta*-ról⁴⁸⁶ és a társadalombiztosításról⁴⁸⁷ a prelátusnak kell gondoskodnia.⁴⁸⁸ A prelátúra papjaival szemben nagyon magas mércét állít fel, amikor kifejezi óhaját, hogy lehetőleg minden klerikus rendelkezzen doktorátussal valamely egyházi tudományban: „*Omnes sacerdotes Praelaturae praediti sint oportet laurea doctorali in aliqua disciplina ecclesiastica.*”⁴⁸⁹

Az inkardinált klerikus csak akkor távozhat a Prelatúrából, ha talál egy befogadó püspököt. Ha enélkül távozik, nem gyakorolhatja rendjét, míg a Szentszék másként nem rendelkezik.⁴⁹⁰ A bármilyen okból távozó azonban nem követelhet semmit sem a Prelatúrától, az abban végzett tevékenységéért.⁴⁹¹

Az *Opus Dei* prelátúra egy szekuláris jellegű hierarchikus struktúra, melyhez nemcsak inkardinált világi papok tartoznak, hanem inkorporált világi krisztushívők is.⁴⁹² Két külön ága van, egy

⁴⁸² Vö. CIPOD 58. kán. 1-2.§.

Az egyházmegyes papok és diakónusok szabadon csatlakozhatnak a Társasághoz. Ők a Szent Kereszt Papi Társaságnak azon agregátusai és szupernumeráriusai, akik nem tartoznak a prelátúra klérusához, hanem továbbra is az egyházmegyébe maradnak inkardinálva, de akik egy kiegészítő sajátos hivatás erejében (*peculiariter superaddita vocatione*) az OD szellemében a Szent Kereszt Papi Társaságban ajánlják magukat Istennek. A Társaságban az agregátusoknak és szupernumeráriusoknak nincsenek belső előjáróik, kizárólag a helyi ordináriusnak tartoznak engedelmességgel. Nincs kettős engedelmesség, csak az a kötelezettség áll fenn, hogy tartsák be a Társaság belső szabályait, amelyek az ő esetükben csak a lelki életre vonatkoznak. Ahhoz, hogy egy pap felvételt nyerjen a Társaságban, mint agregátus szükséges a *vocatio divina* és az életszentségre való törekvés az OD szellemiségében (CIPOD 61. kán.). A Társasághoz tartoznak, mint *associati Cooperatori*, azok az egyházmegyes papok, akik imával, alamizsnával és saját papi szolgálatukkal segítséget nyújtanak a Társaságnak (CIPOD 43. kán.).

⁴⁸³ Vö. LÜDECKE, N., *missio canonica*, in *DGDC*, V. 437-441. *kánoni küldetés*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VI. Budapest 2001. 128. „A *missio canonica* egy felsőbb egyházi hatósági intézkedés, mely kijelöli Isten népének azt a részét, amely fölött a felszentelt személy tényleges kormányzati hatalmat gyakorolhat.”

⁴⁸⁴ Vö. PP IV/b.

⁴⁸⁵ Vö. PP II/a.

⁴⁸⁶ Ld. CONSORTI, P., *sustentación del clero*, in *DGDC*, VII. 519-523.

⁴⁸⁷ Ld. OTADUY, J., *seguridad social del clero*, in *DGDC*, VII. 230-235.

⁴⁸⁸ Vö. CIPOD 55. kán.

⁴⁸⁹ Vö. CIPOD 105. kán.

A papságra készülő numeráriusok és agregátusok speciális tanulmányi centrumokban végzik el a kétéves filozófiai- és a négyéves teológiai kurzust (CIPOD 101. kán. 1.§), a tanulmányi évek után pedig egy évig, egy külön számukra létesült speciális központban (*Centro speciale*) tartózkodnak (CIPOD 102. kán. 1-3.§). A szentelés után a papságnak időszakosan részt kell vennie pasztorális kurzusokon, összejöveteleken, konferenciákon, és le kell tenniük a *post presbyteratum* vizsgát a szolgálati engedélyek meghosszabítása végett (CIPOD 54. kán.). A Társaság is biztosít tagjainak különleges képzési eszközöket (*peculiariter media formationis*), amelyek közül a legfontosabbak a következők: rendszeres találkozók (*periodicae collationes*), ahol személyes lelki irányítást kapnak; különféle szakkörök (*studiorum Circuli*), ahol a tagok szellemiségét erősítik; minden egyéb eszköz, tevékenység, aszketikus módszer, jámborsági gyakorlat, ami jellemző az OD-re és alkalmas, hogy növelje a tagok szellemiségét; a kultúra és a tudományos képzés tökéletesítése, növelése és bővítése oly mértékben, hogy az jó eszköze legyen az apostolkodásnak (CIPOD 72. kán.).

⁴⁹⁰ Vö. CIPOD 35. kán.

⁴⁹¹ Vö. CIPOD 34. kán.

⁴⁹² Vö. PP II.

férfi és egy női ág, melyet a prelatúra vezetése és a papság kapcsol össze, a tagok viszonya az OD-hez pedig szerződésen alapul; nincsenek fogadalmak.⁴⁹³ Az inkorporáció⁴⁹⁴ két tanú jelenlétében tett kettős nyilatkozat⁴⁹⁵ révén történik, és egy három fázisból álló⁴⁹⁶ progresszív procedúra, mellyel a krisztushívő a Prelatúra tagjává válik. Az Prelatúrával létrejött közösségi kötelék (*vinculum communionis*), nem érinti az egyházmegyével való jogi relációját, azaz nem szűnik meg annak tagjának lenni és nem változtatja meg rendes krisztushívői státuszát. Mindenkinek, aki inkorporálódni akar a prelatúrába el kell végeznie az ún. előzetes doktrinális képzést, az inkorporáció után pedig ezt folytatniuk kell a regionális tanulmányi központokban.⁴⁹⁷

Az OD személyi prelatúrájának nincs saját liturgiája; az egyetemes normák vonatkoznak rá és azokban az országokban, ahol jelen van az adott püspöki konferenciák előírásai. A *Calendaria*

⁴⁹³ A prelatúra tagsága differenciált: 1. *Numeráriusok/numeráriák*. A prelatúra központjaiban élő, *vita communist* folytató, celebs tagok, akik az apostolkodásért, a lelki képzésért, és különféle rendezvények szervezéséért felelnek. Legtöbbjüknek van világi foglalkozása és munkahelye. Minden szabadidejüket és keresetük nagy részét a prelatúrának szentelik. Az OD minden papja numerárius tag. A numeráriusok a tagság 25 %-át teszik ki. (CIPOD 8-9. kk.) 2. *Asszisztens- numeráriák*. Olyan férjzetlen nők, akik OD-központokban élnek, nem űznek világi foglalkozást, hanem a központok háztartását vezetik: főznek, mosnak, takarítanak, egészségügyi ellátást biztosítanak. 3. *Szupernumeráriusok/szupernumeráriák*. Ők alkotják a tagság 70%-át és házas vagy házasodni szándékozó emberekről van szó, akik világi életük, ill. hétköznapi tevékenységük mellett, idejük egy részét az OD - re szánják. Lehetőségeikhez mérten hozzá kell járulniuk a prelatúra szükségleteinek fedezéséhez. A szupernumeráriák minden idejüket a családnak szentelik. (CIPOD 11, 15. kk.) 4. *Agregátusok/agregáták*. Családban vagy egyedül élő celebs tagok, akik világi foglalkozást űznek és szaktudásukkal, adományaikkal támogatják a prelatúrát. Ugyanazon feladatokat vállalják, mint a numeráriusok (CIPOD 10. kán.). 5. *Kooperátorok*. Ők a prelatúra munkatársai, akik nem tagok, hanem olyan férfiak és nők, katolikus vagy más felekezeti keresztények, másvallásúak vagy akár nemhívők, akik a prelatúra apostoli munkáját imával, konkrét tevékenységgel és adományokkal segítik. (CIPOD 16. kán.)

⁴⁹⁴ Vö. CIPOD 17 - 27.kk. Ld. DE FUENMAYOR, A. – GÓMEZ-IGLESIAS, V. – ILLANES, J. L., *L'itinerario giuridico dell'Opus Dei*, 667-675.

⁴⁹⁵ A kérelmező kijelenti, hogy vállalja a prelátus joghatóságának való alárendelést; azt, hogy a prelatúra céljának fogja szentelni magát és vállalja a tagság minden kötelezettséget, mint numerárius, agregátus vagy szupernumerárius. A prelatúra képviselője pedig kijelenti, hogy az intézmény biztosítani fogja a kérelmező számára az állandó vallási, aszketikus, apostoli képzést, a lelkipásztori gondozást és teljesíteni fogja az egyéb, a jogban előírt kötelezettségeit.

⁴⁹⁶ Az inkorporáció a következő fázisokból áll: 1. *Egyszerű felvétel*. Az érdeklődő kézzel írt levél formájában kéri felvételét a prelatúrába. Legalább 16,5 évesnek kell lennie, és 18 éves koráig szüksége van a szülők kifejezett engedélyére. Az illetékes OD központ igazgatójának vagy igazgatónőjének konszenzusával történik az egyszerű felvétel, aki továbbítja a kérést a kompetens ordináriusnak (prelátus vagy regionális vikárius). Amikor valaki kéri felvételét az OD-be, választ ad egy isteni hívásra, de még semmi kötelék nem fűzi őt a prelatúrához. Fél évvel a kérelem elküldése után a regionális vikárius engedélyezheti az előzetes felvételt mely szerződéskötéssel történik, és egy évre szól. Az előzetes felvételtől kezdve számít a prelatúra tagjának, és joga van megkapni az OD részéről a lelkigondozást és az adekvát képzést. Az érdekeltnek meg kell értenie, hogy az OD hivatás világi természetű, olyan, mint a rendes világi krisztushívők hivatása, mely nem jár állapot változtatással. Az életszentségre való törekvés komoly elkötelezettséget kíván a munka területén is, hogy biztosítva legyen a megélhetésük és hozzá tudjanak járulni az apostoli tevékenység fenntartásához. 2. *Obláció*. Az előzetes felvétel után egy évnek kell elteltnie, mielőtt a regionális vikárius engedélyezi az ideiglenes inkorporációt a prelatúrába. Ez az ún. első inkorporáció vagyis az obláció, mely a következő év március 19-ig érvényes. Ezen a napon évente meg kell újítani a tagsági szándékot, különben az automatikusan megszűnik. Ehhez elengedhetetlenül szükséges a regionális vikárius engedélye. Az oblációhoz elő van írva a 18. életév betöltése. 3. *Fidelitás*. Az első inkorporáció után 5 évvel lehet kérni az örökös tagságot. A fidelitas elnyerése után már nincs szükség a tagsági szándék megújítására, és ezután a kilépés is, csak a prelátus engedélyével lehetséges.

⁴⁹⁷ Vö. CIPOD 106. kán. 1-2.§.

particularia kezdetű⁴⁹⁸ instrukció⁴⁹⁹ úgy rendelkezik, hogy minden egyházmegyének, ill. a jogban vele hasonló elbírálásban részesülő hierarchikus struktúrának, az egyházi év folyamán liturgiájában az egyetemes egyház főünnepeit, ünnepeit és emléknapijait kell megülnie a *Calendarium Romanum Generale*⁵⁰⁰ szerint. A *Calendarium proprium* tartalmazza a részegyház saját ünnepeit, mint például a fővédőszent és másodvédőszenetek ünnepe, a székesegyház felszentelésének évfordulója, vagy az olyan szentek ünnepe, akik kapcsolatban vannak az adott részegyházzal. Az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció 2012. november 10-én jóváhagyta az *Opus Dei* Prelátúra liturgikus kalendáriumát⁵⁰¹, 2013. február 28-án pedig a szentmise és az Imaórák Liturgiája propriumának latin szövegét.⁵⁰²

Összegezve elmondható, hogy az *Opus Dei* személyi prelátúra egy *sui generis communitas*, mely az általános papság és a szolgálati papság komplementaritása alapján strukturálódik organikusan és hierarchikusan, s melynek élén saját pástorként a prelátus áll, akit presbitériuma segít. Nem egyházmegye, mert nem rendelkezik egy „elsődleges” néppel, az inkorporált hívők továbbra is megmaradnak a lakóhely szerinti egyházmegyének a tagjai. A prelátus, aki *quasi-episcopalis* hatalommal bír nem egy részegyház élén álló főpásztor, hanem egy nemzetközi jellegű világi intézmény vezetője, mely szerves része az Egyház hierarchikus struktúrájának. A Prelátúra nem fejt ki teljes pasztorális tevékenységet (*plena animarum cura*), vagyis nem szolgáltat ki minden szentséget, lelkigondozása tehát szektorális (*cura animarum, saltem ex parte*).⁵⁰³ A prelátus küldetése nem abban áll, hogy az Egyház egy elsődleges részét (*portio primaria*) irányítson, hanem szent hatalom (*sacra potestas*) birtokában a keresztény nép egy részét vezeti. Hatalma saját hatalom (*potestas propria*)⁵⁰⁴,

⁴⁹⁸ SACRA CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, Instr. *Calendaria particularia*, 29 iunii 1970, in *AAS* 62 (1970) 651-666.

⁴⁹⁹ Vö. CIÁURRIZ, M. J., *instrucción*, in *DGDC*, IV. 674-678. SZUROMI Sz. A., *utásítás, instructio*, in *Magyar Katolikus Lexikon*, XIV. 590-591. „Az instrukció olyan nem önálló jogszabály, melyben az illetékes végrehajtói hatalommal rendelkező hatóság a törvények előírásait világítja meg, s avégrehajtásuk során követendő szempontokat rögzíti.”

⁵⁰⁰ PAULUS PP. VI, MP. *Mysterii paschalis*, 14 februarii 1969, in *AAS* 61 (1969) 222-227. CONGREGATIO SACRORUM RITUUM, *Calendarium Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1969.

A jelenlegi Általános Római Naptár megegyezik azzal, ami a 2002-es *Missale Romanum* 105-116. oldalain található, az utólagos módosításokkal együtt: október 11. – Szt. XXIII. János pápa napja; október 22. – Szt. II. János Pál pápa liturgikus napja. Ld. CONGREGAZIONE PER IL CULTO DIVINO E LA DISCIPLINA DEI SACRAMENTI, *Decreto di iscrizione nel Calendario Romano Generale dei Santi Giovanni XXIII e Giovanni Paolo II*, 29 maggio 2014. URL: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20140529_decreto-calendario-generale-gxxiii-gpii_it.html, Utolsó letöltés: 2018. március 14.

Szt. Maria Magdolna július 22-i emléknapija *faestum* rangra emelkedett. Ld. CONGREGAZIONE PER IL CULTO DIVINO E LA DISCIPLINA DEI SACRAMENTI, *Decreto: la celebrazione di Santa Maria Maddalena elevata al grado di festa nel Calendario Romano Generale*, 3 giugno 2016. URL: <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2016/06/10/0422/00974.html>, Utolsó letöltés: 2018. március 18.

⁵⁰¹ Ld. *Romana* 55 (2012) 284-286.

⁵⁰² Ld. *Romana* 56 (2013) 52.

⁵⁰³ BAURA, E., *Finalità e significato dell'erezione della prelatura personale dell'Opus Dei*, 341.

⁵⁰⁴ BAURA, E., *Finalità e significato dell'erezione della prelatura personale dell'Opus Dei*, 342.

melynek forrása a pápai primátusban van (*potestas participata a iure*).⁵⁰⁵ A tagok között *cooperatio organica* áll fenn, de nem kizárt a *cooperatio externa*, amennyiben külsőleg is lehetséges együttműködni a Prelatúrával (*sese dedicare*) imát, munkát, pénzügyi eszközöket biztosítva, vagy dolgozva a Prelatúra adminisztrációjában.⁵⁰⁶ A személyi prelatúra az egyetemes egyházjog által alkotott új figura⁵⁰⁷, mely eredendő rugalmasságánál fogva különféle pasztorációs szükségletekhez adaptálható lehetséges struktúraként.

3.5.10. A személyi prelatúra új alkalmazási lehetőségei

Láttuk azt, hogy a személyi prelatúra a Katolikus Egyház olyan közösségi önszerveződési formája, mely a Krisztustól kapott apostoli küldetés teljesítésében fáradozik, mégpedig különleges módon, hiszen *per definitionem* olyan strukturális eszköz, mely alkalmas különös lelkipásztori feladatok ellátására bizonyos területeken vagy társadalmi csoportok körében (294. kán.). Hierarchikusan strukturált entitás, melyben a két fő komponens a *clerus et plebs* egy személyi kritérium és egy meghatározott pasztorális vagy missziós szükséglet szerint individuálódik.⁵⁰⁸ A személyi prelatúra egy közösségi intézmény, azaz a hívők közösségét (*coetus fidelium*) egy pásztor köré gyűjti, de nem számít részegyháznak, mert a közösséghez tartozás nem elsődleges és szakramentális eredetű, hanem másodlagos és voluntáris. A személyi prelatúra az Egyház legfőbb hatóságának egyik sajátos küldetésének, a *sollicitudo omnium ecclesiarum* -nak a kifejeződése.

Az Egyház egyik dikasztériuma, a Vándorlók és Úton lévők Lelkigondozásának Pápai Tanácsa két dokumentumban is ajánlja a személyi prelatúrát, mint a különleges helyzetben lévő krisztushívők lelkipondozását ellátó struktúrát:

- az *Erga migrantes caritas Christi* kezdetű instrukció 24. pontja a bevándorlók vonatkozásában említi a személyi prelatúrát, mint lehetséges lelkipásztori struktúrát⁵⁰⁹, de a 22. art. 2.§ 5. pontjában a konkrét helyzetek kiértékelését és a kezdeményezés jogát magának rezerválja⁵¹⁰;

⁵⁰⁵ Vö. HERVADA, J., *Diritto costituzionale canonico*, 306-308. MIRAS, J., *Tradición canónica y novedad legislativa en el concepto de prelatura*, 575-604.

⁵⁰⁶ MIRAS, J., *Notas sobre la naturaleza de las Prelaturas personales*, 373.

⁵⁰⁷ PREE, H., *Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 515–544, különösen 538.

⁵⁰⁸ ARRIETA, J. I., *prelatura personal*, in *DGDC*, VI. 390.

⁵⁰⁹ Vö. *AAS* 96 (2004) 775.

⁵¹⁰ Vö. *AAS* 96 (2004) 822.

- az *Orientamenti per la pastorale degli Zingari* elnevezésű⁵¹¹, 2005. december 8-án kiadott dokumentumában a cigányok vonatkozásában ajánlja ezt a struktúrát.

A társadalomnak van egy olyan rétege, mely egzisztenciális állapota miatt különösen is rászorul a lelkigondozásra: a betegek. Egy olyan világban, ahol az emberek egyre inkább elidegenednek egymástól, ahol a társadalomnak az a tendenciája, hogy a kórházakra/szociális otthonokra bízva súlyosan beteg vagy haldokló tagjait, sürgető szükség van az ebben az élethelyzetben lévők szakszerű lelkigondozására. A betegek válsághelyzetet élnek át, mert a betegség megváltoztatja az embereket. Különböző érzelmek ütik fel a fejüket, mint a félelem, a magány, a reménytelenség, a harag, a zúgolódás, az önvád stb. Jelen lenni a másik betegségében vagy haldoklásában, melléje szegődni annak, aki a kórházban vagy szociális otthonban van, azaz odafigyelni rá; együttérezni vele; megérteni őt; kézfogással, simogatással, imával kísélni őt, mindez sokat jelent a krízisben lévő ember számára. A betegek és haldoklók lelkipásztori ellátása akár szentségi, akár lelkigondozói formában tulajdonképpen klinikai teológia.⁵¹²

Az evangéliumok tanúsága szerint az isteni Mester is találkozott tanító útjai során mindenféle beteggel és szenvedővel, akiket meghallgatott, akiket fájdalmukban megvigasztalt és akiket meggyógyított. Az apostolok szétküldésekor azzal bízta meg övéit, hogy hirdessék Isten országának evangéliumát és gyógyítsák meg a betegeket („*praedicare regnum Dei et sanare infirmos*”).⁵¹³ Az Újszövetség tanúsítja, hogy Jézus azzal a feladattal is megbízta egyházát, hogy menjen és gyógyítsa meg mindazokat, akik hisznek Benne; ill. azt is, hogy az Ősegyház tevékenységét különféle gyógyulások jelei kísérték.⁵¹⁴ A történelem folyamán Isten vándorló népe miközben sokszor szembesült az elesett és elhagyott szenvedők seregével, hűséggel teljesítette Mestere parancsát (*sanare infirmos*) a betegek és rászoruló gondozására szentelt szerzetesrendek, világi intézmények, valamint a világi krisztushívők fáradhatatlan munkája által.

A KEK így tanít: „Az Úr Jézus Krisztus lelkünk és testünk orvosa, aki a bénának megbocsátotta bűneit, és visszaadta teste egészségét, úgy akarta, hogy Egyháza a Szentlélek erejével folytassa gyógyító és üdvözítő művét, saját tagjaira vonatkozóan is. Ez a gyógyítás két szentségének célja: a

⁵¹¹ PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA PASTORALE PER I MIGRANTI E GLI ITINERANTI, *Orientamenti per una pastorale degli Zingari*, Città del Vaticano 2005. NÉMETH L. (szerk.), *Irányelvek a cigánypasztorációban* (Római dokumentumok 34), Budapest 2006.

⁵¹² „A klinikai teológia azon a meggyőződésen alapszik, hogy Isten az ember oldalán van... Különösen két módon igyekszik az ember segítségére lenni: azáltal, hogy helyesbíti Isten-képét és azáltal, hogy szembesíti Jézussal, mint a hiteles emberképpel.” Vö. BENKŐ A. – SZENTMÁRTONI M., *Testvéreink szolgálatában*, Eisenstadt 1981, 29-32.

⁵¹³ Vö. Lk. 9,2; Mt. 10,8; Mk. 6,7.

⁵¹⁴ Vö. ApCsel. 2,43; 5,12.

*bűnbánat és a betegek kenete szentségéé.*⁵¹⁵ Sőt különösképpen az Eucharisztia szentségének a célja, mert ebben Krisztus mindenkit (egészségest és beteget) meghív a vele való közösségre.

A betegség és a fájdalom valósága egyházilag tehát nem lehet marginális, mivel a betegek lelkipásztori gondozása szerves részét képezi az Egyház küldetésének. Általa maga az Úr van jelen a betegek számára és folytatja gyógyítói munkáját. Jézus példáját követve nekünk keresztényeknek különösképpen két attitűdöt kell kialakítanunk magunkban a szenvedéssel szembesülve: *radikális szeretet* a szenvedővel szemben és *elkötelezettség* a szerencsétlenség által érintettek felé. Krisztus tanítványainak közössége „*gyógyító közösségnek*” kell lennie azzal, hogy tanúsítja a tiszta szeretetből fakadó szolidaritás, közelség és együttérzés értékét. A beteg és szenvedő ember ebben a tanúságtevésben megtapasztalhatja Isten közelségének és szerető könyörületének misztériumát⁵¹⁶, valamint az Ő titokzatos jelenlétét az ember szenvedésében.⁵¹⁷

Sajnos a plébániai közösségeken belül ma egyre több a beteg. Egyre növekszik azok száma, akik visszafordíthatatlan betegségekben szenvednek: daganatok, Alzheimer-kór, pszichiátriai betegségek, depresszió. Sok beteg ember mondhatja a Bethesda tavi bénával együtt: „*Nincs emberem!*”⁵¹⁸ Mindeközben sok mai keresztény hajlamos elkerülni az élet azon területeit és az általuk felvetett azon problémákat, amelyekben nincs könnyű válasz Isten szeretetére. Ugyanakkor sokan vannak azok is, akik különböző feladatokat vállalnak e téren: a vigasztalás-, a plébániai beteglátogatás-, a rendkívüli áldoztatói szolgálatot stb. A múltban ezt a szolgálatot gyakran „*ruházták át*” a terület egyes szakembereire: szerzetesrendek és kongregációk, egészségügyi dolgozók, kórházi lelkészek.

A hagyományos betegápoló rendek és kongregációk visszaszorulásával, a beteggondozás gigászi része a területi struktúrákra hárul. Ám sok részegyház nélkülözi a megfelelően képzett lelkipásztorokat és lelkipásztori munkatársakat, s így nem tudja hatékonyan megvalósítani a betegek lelkigondozását. A II. Vatikánum ajánlásával összhangban egy komplementer személyi pasztorális struktúra létesítését tartom célra vezetőnek. Gondolok itt a személyi prelatúrára. Hogy miért? Mert:

- a Kódex lehetővé teszi ezt a struktúrát különös lelkipásztori feladatok ellátására;
- egy speciális területről van szó, amely különös lelkigondozást igényel;
- a különös lelkigondozás megköveteli a speciális képzést, speciális intézményekben – ez a lehetőség adva van a prelatúra esetében. Itt célszerű a kooperáció olyan oktatási intézményekkel, amelyek lelkigondozói képzést nyújtanak.

⁵¹⁵ Vö. KEK 1421.

⁵¹⁶ Vö. 2 Kor. 1,3-7.

⁵¹⁷ Vö. Mt. 25,40.

⁵¹⁸ Vö. Jn. 5,1—15.

- a lelkipásztorkodás egy olyan részterületéről van szó, amely csak részfigyelmet kap, miközben egyre nagyobb arányokat ölt a gondozásra szorulóak száma.

Ez a terület nem kevésbé fontos, mint például a seregben szolgálatot teljesítők területe, amely joggal külön figyelmet kap, mivel speciális ellátást igényel. A *cura pastoralis ordinaria* nem tudja kielégítően teljesíteni a „*sanare infirmos*” jézusi küldetést, mert nem irányulhat teljesen a betegekre. A megyéspüspökök legtöbbször a kórházlelkészi szolgálatokon keresztül és voluntáris kíséretők bevonásával igyekeznek legalább szentségi formában ellátni a betegeket. Azonban a betegek és a szenvedők helyzete is megérdemli, hogy megfelelő, külön figyelmet kapjon az egyházi hatóság részéről, épp a különleges helyzet és a különleges ellátás jogcímén.

Egy olyan személyi struktúra keretében történhetne ez az ellátás, mely egyesítené a nemzeti püspöki konferencia területén lévő összes kórházlelkészi szolgálatot és a hasonló helyi intézményeket egy személyi prelatúrába, amelyhez azok a világi krisztushívők is csatlakozhatnának, akik részt vesznek, vagy részt szeretnének venni e szolgálatban. A fő profil a megfelelő képzés és lelkipásztorkodás volna, anélkül, hogy a benne részt vevő klérus inkardinálódna a személyi struktúrába. A helyi püspökök jogai nem sérülnének, amennyiben megőrződne a klerikusok eredeti inkardinációja, a világiak eredeti tagsága, a püspökök felügyeleti joga pasztorális téren. A személyi struktúrák esetében megkívánt kooperáció pedig biztosítaná az összhangot a területi és személyi entitás pasztorális terve között.

Egy katolikus egészségügyi struktúra feladatai lehetnének:

- a betegek teljes személyét érintő segítségnyújtás (fizikai, pszichikai, lelki, társadalmi);
- a betegek-egészségesek közötti kapcsolatok humanizációja;
- képzési feladatok emberi, keresztény és szakmai szinten (állandó műszaki-tudományos, etikai-vallási képzés);
- egyházi szolgálat, mely a szentségkiszolgáltatás mellett, arra is törekszik, hogy:
 - morálisan felemelje a beteget;
 - segítse őt abban, hogy elfogadja és értékesítse a szenvedés tapasztalatát;
 - kísérje őt az imádság erejével és a szentségek kegyelmével;
 - segítse a családtagokat abban, hogy a hit szellemében, trauma nélkül éljék meg szeretteik betegségét.

Egy ilyen betegek és szenvedők pasztorációját célul kitűző személyi hierarchikus struktúra az egység jele és megteremtője lehetne a szenvedők társadalmában, valamint az ökumenikus kapcsolatok eszköze. Hozzájárulhatna ahhoz, hogy az ország egész területén azonos módszerekkel és eszközökkel szolgálják a betegek üdvösségét.

3.6. A személyi ordinariátusok⁵¹⁹

A II. Vatikáni Zsinat hangsúlyozta, hogy a krisztushívőknek joguk van részesedniük az Egyház lelki javaiból (LG 37)⁵²⁰ és ezt a tételt a hatályos Kódex 213. kánonja⁵²¹ átvette. Az Egyház ez irányú elköteleződésének és törődésének a bizonyítéka, az új jogi és strukturális formáknak a bevezetése. Az Egyház legfőbb hatósága a XX. században úgy döntött, hogy a részegyházak mellett három személyi elv alapján körülhatárolt ordinariátust is alapít:

- a katonai ordinariátusok;
- a keleti rítusú hívők latin ordinariátusai, az ún. rituális vagy apostoli ordinariátusok;
- az Egyház közösségébe visszatérő anglikán csoportok ordinariátusai, a szoros értelemben vett ún. személyi ordinariátusok.

A különleges körülmények, amelyek indokolják létüket, különleges szervezeti szabályokban öltenek formát, ezeket pedig az egyes struktúrák szabályzata tartalmazza. Ezek az ordinariátusok nem területi jellegűek, hanem a latin Egyház személyi jellegű struktúrái. De, amint láttuk már a történeti résznél, egyik struktúra sem teljesen területi vagy teljesen személyi jellegű, létezik egyfajta kodependencia a két delimitáló kritérium között. A személyi struktúráknál az elsődleges, konstitutív körülíró princípium a személyi jellegű, a területi kritérium csak másodlagosan található meg bennük, és arra szolgál, hogy meghatározza azt az ambitust, azt a keretet, amelyen belül a személyi ordinárius gyakorolhatja joghatóságát.

3.6.1. A személyi ordinariátusok *status theologicusa*

A II. Vatikáni Zsinatnak és vezető teológusainak (K. Rahner, H. de Lubac, Y. Congar) köszönhető az egyetemes Egyház és a részegyházak komplementer voltának az újra felfedezése. A latin Nyugat egy évezreden át mind a teológiában, mind a kánonjogban döntően csak az egyetemes Egyházra reflektált, háttérbe szorítva a részegyházakat, holott nem két különböző vagy párhuzamos realitásról van szó, hanem egyről. „A részegyház az egyetemes Egyház konkrét megjelenése a tér és

⁵¹⁹ A terminust tág értelemben használom itt, a személyi jellegű struktúrák gyűjtőfogalmaként, s nem az „ex-anglikán” ordinariátusok szűkebb értelmében.

⁵²⁰ LG 37a: „A világi híveknek, mint az összes Krisztus-hívőnek joga van ahhoz, hogy a fölszentelt pásztoroktól bőségesen részesüljön az Egyház lelki javaiból, főként Isten igéjéből és a szentségekből, és pásztora előtt föltárhassa szükségleteit és óhajait azzal a szabadsággal és bizalommal, mely Isten gyermekeit és a Krisztusban testvéreket illeti meg.”

⁵²¹ CIC 213. kán. „A krisztushívők joga, hogy az egyház lelki javaiból, különösen az Isten igéjéből és a szentségekből a szent pásztoroktól segítséget kapjanak.”

idő meghatározott keretében, Isten népe egy adott részében; annak aktualizálása, megtestesülése, és hiteles kifejeződése” – mondja Luigi Chiappetta.⁵²²

A részegyház (*ecclesia particularis*) egy teológiai fogalom, melyet kánonjogi strukturális kategóriákra konvertálva olyan konstitutív elemekkel rendelkeznek, melyek csak az egyházmegyében találhatóak.⁵²³ A szó szoros és teljes értelmében csak az egyházmegye (*diocesis*) számít részegyháznak, az képezi a részegyház paradigmáját. A keresztény közösséget hierarchikusan szervező többi struktúra, bár rendelkeznek olyan elemekkel, melyek az egyházmegyéhez teszik őket hasonlóvá, mégsem alkalmazható rájuk *stricte*, a részegyház teológiai fogalma.⁵²⁴

Antonio Viana említi⁵²⁵, hogy a részegyház fogalma, amennyiben exkluzív értelemben használjuk, elégtelen az Egyház pasztorális szerveződéseinek a leírásához. Hiszen amint azt a *Communione notio* kezdetű levél is említi, nemcsak területi részegyházak léteznek, hanem annak nem számító, személyi jellegű hierarchikus közösségek is, mint a prelatúrák, és az ordinariátusok. 1986-ban a *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli konstitúció, ezt a problémát a jogi analógia eszközével oldotta meg; úgy rendelkezett, hogy a katonai ordinariátusok „az egyházmegyéhez ekviparált különleges cirkumszkripciók.” Attól kezdve világossá vált, hogy egy nem területi hierarchikus struktúrát cirkumszkripcióként lehet értelmezni, mégpedig oly módon, hogy azt korlátozottan határozza meg a tradicionális területi elem, a *circumscriptio* fogalmát pedig doktrínálisan alkalmasnak találták arra, hogy jelölje mind a területi részegyházakat, mind pedig azokat az intézményeket, amelyek nem felelnek meg *stricte* a részegyház teológiai kategóriájának.⁵²⁶

A legfőbb jogalkotó tehát azért, hogy kánonjogi terminológiával fejezze ki azt a *communio*-t és *interactio*-t, amely a részegyházak és a komplementáris hierarchikus jellegű közösségek között áll fenn, két fontos terminust vezetett be az egyházi alkotmányjogba: a *circumscriptio* és a *potestas cumulativa*.

⁵²² CHIAPPETTA, L., *Il codice di diritto canonico*, I. 472. „La Chiesa particolare è la manifestazione concreta della Chiesa universale in un determinato ambito spazio-temporale, in una determinata 'porzione del Popolo di Dio', è la sua attualizzazione, la sua incarnazione, la sua espressione autentica.”

⁵²³ ARRIETA, J. I., *Concepto canónico-fundamental de la noción de Iglesia particular*, in Aa.Vv., *Iglesia universal e Iglesias particulares*, Pamplona 1989. 279.

⁵²⁴ GUTIÉRREZ, J. L., *Las dimensiones particulares de la Iglesia*, in Aa.Vv., *Iglesia universal e Iglesias particulares*, 251.

⁵²⁵ VIANA, A., *Ordinariatos y prelaturas personales*, 512.

⁵²⁶ VIANA, A., *Ordinariatos y prelaturas personales*, 512.

Vannak szerzők, mint pl. Dominique Le Tourneau⁵²⁷, José Luis Gutiérrez⁵²⁸, Pedro Rodriguez⁵²⁹, Gaetano Lo Castro⁵³⁰ akik azzal érvelve, hogy a személyi struktúrák más értelemben rendelkeznek hívó néppel, mint az egyházmegye, nem tartják őket, a 372. kán. 2.§-sa szerinti részegyháznak, csak ahhoz hasonlónak. Abból indulnak ki, hogy a részegyházban a tagság kizárólagos, nem lehetnek szimultán egy területi és egy személyi részegyháznak a tagjai, ezért a személyi kritérium szerint szerveződő egység nem részegyház, hanem csak ahhoz hasonló. Erdő Péter bíboros úr említi, hogy a sok személyi struktúrában jelenlévő versengő illetékesség, az egyházmegyében is előfordul, amennyiben valakinek több lakóhelye van⁵³¹, ez tehát nem lehet akadály a részegyházaknak tekintésükre. Tény azonban, hogy a jogi asszimiláció vagy ekviparáció technikája révén, ezeket a hierarchikus struktúrákat az egyházmegyéhez hasonlóan tekintjük (*nisi aliud constet*). Ide tartoznak a 368. kánonban felsorolt területi struktúrák és a személyi ordinariátusok. José Luis Gutiérrez szerint ezekben a részegyház alaptípusától eltérő formákban az egyetemes Egyháznak csak a „részleges dimenziója” valósul meg.⁵³²

Luigi Chiappetta említi, hogy *ex rei natura* szükséges, hogy az egyházmegyéhez ekviparált közösségek rendelkezzenek a részegyház mindhárom konstitutív elemével: *pastor proprius, presbyterium, coetus fidelium*⁵³³, és ezekhez adódik formális elemként a szentszéki alapítás.⁵³⁴ *Ex iuris praescripto* pedig nélkülözhetetlen, hogy a személyi struktúrák statútumai ne zárják ki ezt a jogi analógiát, és pontosan határozzák meg az egységek konkrét kormányzati rendszerét.⁵³⁵

A személyi ordinariátusok tehát nem egyházmegyék, nem részegyházak, hanem speciális strukturális egységek, egyházi cirkumszkripciók (*peculiares circumscriptiones ecclesiasticae*), melyek jogilag az egyházmegyéhez hasonlóak, ami azzal a következménnyel jár, hogy azok a törvények melyek az egyházmegyét irányítják ezekre az egységekre is alkalmazhatóak, amennyiben nem ellenkeznek az ordinariátusok saját normáival.⁵³⁶ A személyi prelatúrákhoz hasonlóan, különböznek az Egyház asszociatív jellegű közösségeitől, amelyekben a tagság szubjektív körülmények függvénye és voluntáris természetű. Ezekben a struktúrákban megtalálható a részegyház három konstitutív eleme: a saját pásztor, a presbitérium és a saját nép, vagy ahogy Patrick Valdrini fogalmaz: a) a rítus, nyelv,

⁵²⁷ LE TOURNEAU, D., *La juridiction cumulative de l'Ordinariat aux Armées*, in *Revue de Droit Canonique* 37 (1987) 196.

⁵²⁸ GUTIÉRREZ, J. L., *De Ordinariatus militaris nova constitutione*, in *Periodica* 76 (1987) 189-218, különösen 215.

⁵²⁹ RODRIGUEZ, P., *Chiese particolari e prelature personali*, 136-137.

⁵³⁰ LO CASTRO, G., *Le prelature personali*, 225-226.

⁵³¹ ERDŐ P., *Egyházjog*, 316.

⁵³² GUTIÉRREZ, J. L., *Manual de derecho canónico*, Pamplona 1988. 327-335.

⁵³³ Vö. CN 7.

⁵³⁴ *Communicationes* 12 (1980) 276.

⁵³⁵ CHIAPPETTA, L., *Il codice di diritto canonico*, 473.

⁵³⁶ HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, in *Studia canonica* 43 (2009) 389-430, különösen 391.

kultúra, vagy más körülmény alapján individuált *coetus fidelium*; b) az *objektív tagsági kritérium*; c) a hatóság által szervezett *cura pastoralis*.⁵³⁷

3.6.2. A személyi ordinariátusok *status iuridicusa*

Krisztus Egyháza úgy jelenik meg a Földön, mint *communio ecclesiarum*⁵³⁸, mint részegyházak közössége, amelyekben immanens módon jelen van az egyetemes Egyház.⁵³⁹ A személyi ordinariátusok a jogi analógia alapján a részegyházakhoz hasonlíthatnak, az élükön álló pásztor pedig *episcopalis* vagy *quasi-episcopalis* joghatósági hatalommal irányítja a reá bízott *portio* lelkipozását.

Az előbb láttuk, hogy a másik kánonjogi fogalom, amely tipikus a részegyházak és a komplementáris körülhatárolások viszonyának és kapcsolatának meghatározásában az a kumulatív hatalom. A *potestas cumulativa* kánoni intézménye azt jelenti, hogy kétféle joghatóság állhat egy ordinariátus vagy egy prelatúra híveinek szolgálatában: egy egyházmegyei és egy személyi. A kumulatív hatalom intézménye feltételezi a hívek kettős tagságát - egyrészt a személyi struktúrában, másrészt és az előzőtől elválaszthatatlanul a helyi egyházban, ill. területi plébániában. A krisztushívőnek így nem kell választania a kettő közül, mert a személyi egységbe való inkorporációja nem választja el őt saját részegyházától. A személyi struktúrák saját helyein (székhely, kúria, saját intézmények) elsődlegesen a személyi ordinárius hatalma érvényesül, míg a helyi ordináriusé csak másodlagosan, de az ő esetében saját jogon és delegáció szükségesége nélkül.⁵⁴⁰

A *potestas cumulativa* intézménye nem egy merő kánonjogi eszköze annak, hogy rendezze a kapcsolatokat az egyházmegyei jurisdikció és a személyi joghatóság között, hanem fontos egyháztani, komunitáris jelentése is van, koherens a *communio*-ekkleziológiával.⁵⁴¹

3.6.3. A katonai ordinariátus

A CIC 372. kán. 1.§-sa értelmében a részegyházakat területileg kell körülírni. Megvan azonban az a lehetőség, hogy ugyanazon a területen más szempontból (*aliave ratione*) történjék ez a körülírás (372. kán. 2.§). Ez lehet a hívők rítusa, amikor egy latin püspöknek például keleti katolikus hívei vannak, vagy a hívők sajátos élethelyzete, mint amilyen a katonai életforma. A katonák sajátos

⁵³⁷ VALDRINI, P., *Comunità, Persone, Governo*, 43-44.

⁵³⁸ Vö. CN 1.

⁵³⁹ Vö. CN 9.

⁵⁴⁰ VIANA, A., *Ordinariatos y prelaturas personales*, 513.

⁵⁴¹ Uo.

lelkigondozást igényelnek, melyet nem lehet megvalósítani a hagyományos plébániai keretek között. A Szentszék ezért létrehozta számukra a katonai ordinariátus intézményét (*Ordinariatus militaris*), mely egy ország területén (nemzeti püspöki konferencia) élő összes katonát tömöríti, családtagjaikkal együtt és azokkal, akik intézményeikben dolgoznak.⁵⁴² A katonai ordinariátus egy Kódexen kívüli struktúra.

3.6.3.1. A katonai ordinariátus történelmi előzményei és kodifikációja

A katonák lelkipásztori gondozása antik eredetű. Egyesek szerint már Nagy Konstantin korában voltak olyan papok és diakónusok, akik ütközet előtt a táborban liturgikus szertartásokat celebráltak.⁵⁴³ Saját és valódi katonai joghatóságról azonban még nem beszélhetünk.

A középkori hadjáratok során is voltak olyan papok, akik püspöki felhatalmazás erejében elkísérték a katonákat, és lelki gondozásukat vállalták. A XVI. század eleje változást hozott a hadseregben. A lovagseregeket felváltották a zsoldosseregek, és az európai nagyhatalmak arra törekedtek, hogy állandó hadsereget teremtsenek meg. Az állandó hadsereg felállításával jelent meg az állandó tábori lelkészi szolgálat is. X. Ince pápa, 1645. szeptember 26-án kiadott *Cum sicut maiestatis*⁵⁴⁴ kezdetű brévéjében⁵⁴⁵ megerősítette, hogy vannak esetek, amikor egyes papok a joghatóságuk alatt szolgáló klerikusok főpásztorainak minősülnek. Ebből a normából eredeztetik a katonai joghatóságot.

A XIX. század végéig, a római pápák törvényhozása brévék kiadásában merült ki, melyekben anélkül, hogy egy stabil hivatalt alapítottak volna, különleges joghatóságot adtak *ad casum* egy-egy prelátusnak, annak érdekében, hogy biztosítsa a katonák speciális lelkigondozását.

A XX. században egy különleges, stabil egyházi struktúra született a katonák lelkipásztori ellátása végett, a tábori helynökség (*vicariato castrense*), ami már állandó hivatalt jelentett. A régi jog szerint a vikárius hatalma hivatalhoz kötött, valódi joghatósági hatalom volt: *potestas ordinaria vicaria, quasi episcopalis, personale, delegata a iure, ad universitatem causarum, cumulativa*.⁵⁴⁶ Az első tábori helynökséget Szent X. Piusz pápa alapította Chilében, az 1910. május 3-án kiadott *In Hac Beatissimi Petri Cathedra* kezdetű motu proprio-val. Ezt követte az olasz (1925), német (1935), perui

⁵⁴² ERDŐ P., *Területi és személyi elv az Egyház szervezetében*, in ERDŐ P. (szerk.), *Az élő Egyház joga. Tanulmányok a hatályos kánonjog köréből*, Budapest 2006. 153.

⁵⁴³ PUGLIESE, A., *La cura castrense*, Torino 1943. 5-6.

⁵⁴⁴ Vö. *Bullarium Romanum*, XV. Taurini 1868. 410.

⁵⁴⁵ Vö. ERDŐ P., *Egyházjog*, 99. A bréve a kevésbé fontos ügyekben kiadott pápai intézkedések kisebb ünnepélyességű formája. Anyaga pergamen vagy papír. Föltüntetik rajta a pápa nevét és sorszámát, viaszpecsétjén látható a halászyűrű lenyomata. Aláírója általában a bíboros államtitkár vagy a kancellár.

⁵⁴⁶ BAURA, E., *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, Milano 1992. 3-57.

(1943), kolumbiai (1949), indonéz (1949), spanyol (1950), brazil (1950), fülöp szigeteki (1950), kanadai (1951) tábori helynökség alapítása. Működésüket 1951-ig részleges joguk és a kétoldali (Szentszék-állam) megállapodások határozták meg. Az első egyetemes rendelkezés a Konzisztoriális Kongregáció 1951. április 23-án kiadott *Sollemne Semper* kezdetű instrukciója, melyet másik négy szentszéki dokumentum követett.⁵⁴⁷ 1986-ig ez az egyetemes joganyag szabályozta a tábori lelkeszi szolgálatot.

Mint már eddig is láttuk, a II. Vatikáni Zsinat mérföldkövet jelentett az Egyház életében. Több dokumentuma figyelmeztetett a különböző társadalmi rétegekkel való külön foglalkozásra. Ami a katonákat illeti a *Christus Dominus* határozat 43. pontja⁵⁴⁸ előírta a tábori helynökségek felállítását (*erigatur*). A '83 Kódex csak egy rövid megjegyzés erejéig beszél a katonákról, az 569. kánonban: „*Cappellani militum legibus specialibus reguntur.*”⁵⁴⁹ Tulajdonképpen megismétli a '17 Kódex 451. kán. 3.§ -sának normáját. Ezek a speciális normák egy más történelmi kontextusban lettek megalkotva, ami nagyon különbözött a maitól. Egyre égetőbbé vált egy jogi jellegű reform e téren. Ezt valósította meg Szent II. János Pál pápa az 1986. június 3-án kiadott apostoli konstitúciójával: *Spirituali militum curae*.⁵⁵⁰ A struktúrájának új neve lett: katonai ordinariátus (*Ordinariatus militaris seu castrensis*).

A jelenleg érvényes normatívát több helyen találjuk: a keretszabályokat a SMC alapelvei tartalmazzák; ezen kívül meg kell tartani az egyetemes normákat, az egyes országokkal kötött kétoldalú nemzetközi megállapodásokban lefektetett normákat, és a katonai ordinariátus szervezeti és működési szabályzatát.

Az *Annuario Pontificio* adatai szerint⁵⁵¹ 2017-ben 36 katonai ordinariátus működött a Katolikus Egyházban.⁵⁵²

⁵⁴⁷ Instr. *Sacrorum Administri*, 2 februarii 1955, in *AAS* 47 (1955) 93-97; Instr. *Formula servanda*, 20 octobris 1956, in *AAS* 49 (1956) 150-163; Decr. *Ad Sacra Limina*, 28 februarii 1959, in *AAS* 51 (1959) 272-274; Decr. *Sacramentum Poenitentiae*, 27 octobris 1960, in *AAS* 53 (1961) 49-50.

⁵⁴⁸ CD 43: „A katonák lelki gondozása sajátos életkörülményeik miatt rendkívüli gondot igényel, ezért az erőkhöz mérten minden nemzeten belül állítsanak föl tábori helynökséget. Mind a helynök, mind a tábori lelkeszek a megyéspüspökökkel egyetértő munkálkodásban nagy odaadással szenteljék magukat ennek a nehéz feladatnak.”

⁵⁴⁹ *Az Egyházi Törvénykönyv*, Budapest 1985. 450.

⁵⁵⁰ IOANNES PAULUS PP. II, Const. Ap. *Spirituali militum curae*, 24 aprilis 1986, in *AAS* 78 (1986) 481-486.

⁵⁵¹ Vö. *Annuario Pontificio per l'anno 2017*, Città del Vaticano 2017. 1029-1036.

⁵⁵² A következő országokban működik katonai ordinariátus: Argentína (1957), Ausztrália (1969), Ausztria (1959), Belgium (1957), Bolívia (1961), Bosznia-Hercegovina (2011), Brazília (1950 – érsekség), Kanada (1949), Chile (1910), Kolumbia (1949), Dél-Korea (1989), Horvátország (1997), Ecuador (1983), El Salvador (1968), Fülöp-szigetek (1950), Franciaország (1952), Németország (1933), Egyesült Királyság (1953), Indonézia (1949), Olaszország (1925 - érsekség), Kenya (1981), Litvánia (2000), Új-Zéland (1976), Hollandia (1957 – jelenleg *sede vacante* és egy „*ad nutum Sanctae Sedis*” apostoli adminisztrátor vezeti), Paraguay (1961), Peru (1943), Lengyelország (1919, *sede vacante* 1947-től, újraalapítva 1991-ben), Portugália (1966), Dominikai Köztársaság (1958), Szlovákia (2003), Spanyolország (1950 – érsekség), Egyesült Államok (1957 – érsekség), Dél-afrikai Köztársaság (1951), Uganda (1964), Magyarország (1994) és Venezuela (1995).

3.6.3.2. A *Spirituali militum curae* apostoli konstitúció

A katonák olyan társadalmi réteghez tartoznak, amelynek sajátos a hivatása, ebből adódóan sajátos az élethelyzete, és ezért speciális lelkipásztori gondozásra van szükségük. Ennek jogi kereteit fektette le az SMC kezdetű apostoli konstitúció. A dokumentum posztkonziliáris, azaz már a zsinat ekkleziológiai felfogásának tükrében született; extrakodiciális és egyetemes jellegű keret-törvény. A konstitúció statútumokról beszél⁵⁵³, de ezek nem sajátos értelemben vett szabályzatok (94. kán.)⁵⁵⁴, mert nem a *ius statuendi*-vel rendelkező szerv hozta őket, hanem pápai részleges törvények (*statuta ab Apostolica Sede condita*), melyeknek tartalma tipikusa statutárius, hiszen egy közösség célját, felépítését, irányítását és működését határozzák meg. A katonai ordinariátus statútumai pápai törvények, tág értelemben vett statútumok.

A katonai ordinariátusok olyan sajátos egyházi egységek (*peculiares circumscriptiones ecclesiasticae*), amelyek jogilag az egyházmegyékhez hasonlítanak (*dioecesibus iuridice assimilantur*), és a szentszéki statútumok normái szabályoznak. Érvényességükhöz szükséges a kétoldali megállapodás megkötése a Szentszék és az érdekelt állam között. Felállításuk a Szentszék privilégiuma, ehhez azonban szükséges az érdekelt püspöki konferenciák előzetes meghallgatása.⁵⁵⁵

Rendes esetben (*pro norma*) a katonai ordinárius a szent rend püspöki fokozatával rendelkezik, és egyházkormányzati szempontból a megyéspüspökkel egyenlő elbírálás alá eső főpap. Saját ordináriusnak számít, aki annak érdekében, hogy teljesen ennek a sajátos munkának tudja szentelni magát, mentes minden más lelkipásztorkodással járó hivataltól. Szoros közösségi kapcsolatot kell ápolnia más részegyházakkal, és a lelkipásztori munkát össze kell hangolnia a helyi ordináriussal. Kinevezését illetően, a pápa szabad adományozással (*libera collatio*) tölti be a hivatalt. A katonai ordinárius a püspöki konferencia teljes jogú tagja.⁵⁵⁶

Hatalma személyes, rendes, saját de a megyéspüspökével párhuzamos, veresengő (*potestas personale, ordinaria, propria sed cumulativa*).⁵⁵⁷ A katonai területeken és létesítményekben joghatósága elsődleges, megelőző (*primo et principaliter*); kiterjed a katolikus felekezetű katonákra és családjaikra, a katonai iskolákban tanulóakra, a katonai kórházakban és idősotthonokban lévőkre, valamint azokra, akik a katonai ordinárius megbízásával vagy jóváhagyásával, tartós jelleggel szolgálatot teljesítenek az ordinariátusban. Abban az esetben, ha nincs katonai ordinárius vagy tábori

⁵⁵³ Vö. SMC I. cikk. 1.§.

⁵⁵⁴ CIC 94. kán. 1.§: „A szabályzatok sajátos értelemben olyan előírások, amelyeket a jog előírása szerint, személyek vagy dolgok valamilyen csoportjára hoznak és amelyekben azok célját, felépítését, irányítását és működési elveit határozzák meg.”

⁵⁵⁵ Vö. SMC I. cikk. 1-2.§.

⁵⁵⁶ Vö. SMC II. cikk. /1-4.§; III. cikk.

⁵⁵⁷ Vö. SMC IV. cikk. 1-3.

lelkész, a lelkipásztori ellátás a katonai objektumokban a helyi ordinárius, és a helyi plébános rendes hivatalához tartozik.⁵⁵⁸

Az ordinariátus presbitériumát a betagozódott papok, és az ideiglenes jelleggel erre a sajátos lelkipásztori szolgálatra átadott egyházmegyés papok, illetve a megszentelt élet intézményeinek papjai alkotják. A konstitúció kifejezetten kéri a megyéspüspököket és a szerzetes elöljárókat, hogy bocsássanak (*concedant*) megfelelő számú klerikust az ordinariátus szolgálatára. A katonai ordináriusnak lehetősége van arra, hogy a Szentszék jóváhagyásával szemináriumot alapítson és a seminaristákat, miután meggyőződött alkalmasságukról a szent rendekhez engedje. A tábori ordinariátusba más klerikusok is inkardinálhatók; ebben az esetben meg kell tartani az átlépésre vonatkozó kánoni előírásokat. A tanácsadó testületek közül az SMC a papi szenátust említi kifejezetten, melynek a püspöki konferencia irányelvei szerint alkotott, és az ordinárius által jóváhagyott szabályzattal kell rendelkeznie.⁵⁵⁹ Az ordinariátushoz tartozó személyek továbbra is annak a részegyháznak a hívei maradnak, ahol a lakóhelyük, ill. pótlakóhelyük van, vagy ahová a rítusuk köti őket; így továbbra is megmarad a területileg illetékes ordináriusnak ill. a rítus szerinti ordináriusnak a joghatósága. A személyek vonatkozásában tehát „versengő illetékesség” alakul ki, mely a tábori lelkészek hivatalát is érinti.⁵⁶⁰

A saját karizma megőrzése és ápolása érdekében az SMC előírja, hogy az ordinariátusnak legyen gondja arra, hogy a katonai lelkészi szolgálatot teljesítő megszentelt életűek megőrizzék hivatásukat és szoros kapcsolatot tartsanak fenn elöljárójukkal. A krisztushívók kötelességei között szerepel a részvétel Krisztus testének építésében.⁵⁶¹ A katonai ordinárius és a tábori lelkészek kötelesek segítséget nyújtani az ordinariátus világi híveinek, hogy ezt a feladatukat elláthassák.⁵⁶²

A katonai ordinariátus ügyei a Püspöki Kongregációhoz tartoznak, ha pedig az ordinariátus missziós területen található, akkor ügyei a Népek Evangélizációjának Kongregációja a kompetens hatóság. A katonai ordináriusnak is be kell nyújtania a Szentszéknek öt évenként a *relatíot* részegyháza állapotáról és az *ad limina* látogatás kötelezettsége is fennáll.⁵⁶³

Az ordinariátus szabályzatának elkészítésekor figyelembe kell venni a meglévő kétoldali megállapodásokat, és tartalmaznia kell a következőket: hol van az ordinariátus hivatala, címtemploma, a hivatalrendszer, a helynököket, a katonalelkészek státuszát, a széküresedéskor vagy akadályoztatás

⁵⁵⁸ Vö. SMC V., X. cikk.

⁵⁵⁹ Vö. SMC VI. cikk. 1-5.§.

⁵⁶⁰ Vö. SMC IV. cikk. 3. pt.; VII. cikk.

⁵⁶¹ Vö. CIC 208. kán.

⁵⁶² Vö. SMC VIII-IX. cikk.

⁵⁶³ Vö. SMC XI-XII. cikk.

esetén hozandó intézkedéseket, a pasztorális tanácsra vonatkozó előírásokat, a vezetendő anyakönyvek típusát.⁵⁶⁴

Ami pedig az egyházi bíróságot illeti, az utolsó cikkely szerint a katonai ordináriusnak jogában áll saját bíróságot felállítani. A fellebbviteli fórumot a katonai ordinárius jelöli meg állandó jelleggel; ez szentszéki jóváhagyásra szorul. Ha az ordinariátus nem rendelkezik saját bírósággal első fokon annak a területi részegyháznak a bírósága illetékes, ahol az ordinariátus székháza található; az állandó fellebbviteli fórumot pedig a szabályzatnak kell meg neveznie.⁵⁶⁵

Az SMC jelentőségét abban kell látni, hogy kialakította azt az általános struktúrát, mely a kor igényeinek figyelembevételével lehetővé tette a katonák lelkipozását az Egyház és a kánonjog alapelveivel összhangban: *salus animarum, suprema lex*.⁵⁶⁶

3.6.3.3. A katonai ordinariátus elemzése

A katonai ordinariátus krisztushívők meghatározot része (*portio*), melyet egy rendszerint püspökké szentelt katonai ordinárius, megyéspüspök módjára kormányoz. A katonai ordinariátus jogilag az egyházmegyéhez hasonló (*dioecesis iuridice assimilantur*)⁵⁶⁷ szervezeti egység, s így a 368. kánon értelmében részegyháznak számít, azaz *portio poluli Dei*-nek amelyben Krisztus egy, szent, katolikus és apostoli egyháza van jelen, és működik. Finalitása megfelel természetének, és nem más, mint a katonai lelkipásztorkodás.

A szerzők többsége: Antonio Viana⁵⁶⁸, J. I. Arrieta⁵⁶⁹, Javier Echevarria⁵⁷⁰, Amadeo De Fuenmayor⁵⁷¹, Pedro Rodríguez⁵⁷², Pio Vito Pinto⁵⁷³, Julián Herranz⁵⁷⁴, Helmut Pree⁵⁷⁵ a katonai ordinariátust a személyi prelatúrához hasonlítják, mert az SMC konstitúció a prelatúrához hasonló módon szabályozza a katonai ordinariátust: az alapítási rekvizitumok ugyanazok, a státúumoknak hasonló a szerepe, azonos a klérus szerepe. Úgy tűnik, hogy egy sajátos személyi prelatúráról van szó,

⁵⁶⁴ Vö. SMC XIII. cikk. 1-6. pt.

⁵⁶⁵ Vö. SMC XIV. cikk.

⁵⁶⁶ CIC 1752. kán.

⁵⁶⁷ Vö. SMC I. cikk. 1.§.

⁵⁶⁸ VIANA, A., *Ordinariatos y prelaturas personales*, 507. VIANA, A., *La asimilación o equiparación canónica de los Ordinariatos militares con las Diócesis*, 313.

⁵⁶⁹ ARRIETA, J. I., *Le circoscrizioni personali*, 236-240.

⁵⁷⁰ ECHEVARRÍA, J., *La relación originaria entre laicos y ministros: ordenación mutua y cooperación orgánica*, in SZUROMI, A. (ed.), *Il quindicesimo anniversario dell'istituto canonico „ad instar facultatis” dell'Università Cattolica Pázmány Péter*, Budapest 2011. 48-49.

⁵⁷¹ DE FUENMAYOR, A., *Los laicos en las Prelaturas personales*, in Aa.Vv., *La misión del laico en la Iglesia y en el mundo: VIII Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*, Pamplona 1987. 733-744.

⁵⁷² RODRÍGUEZ, P., *Chiese particolari e Prelature personali*, 125.

⁵⁷³ PINTO, V. P., *Diritto amministrativo canonico. La chiesa: mistero e istituzione*, Bologna 2006. 155.

⁵⁷⁴ HERRANZ, J., *Studi sulla nuova legislazione della Chiesa*, Milano 1990. 278.

⁵⁷⁵ PREE, H., *Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirrchenverfassung*, 533.

melynek célja a katonák közötti lelkipásztorkodás. Az apostoli konstitúció tervezetében ez is volt a neve: *prelature militari*.

Más szerzők más véleményen vannak. Gianfranco Ghirlanda⁵⁷⁶ bármiféle hasonlóságot tagad a két jogintézmény között, arra hivatkozva, hogy a személyi prelaturához képest lényeges eltérések tapasztalhatóak a katonai ordinariátus vezetésében, az inkardinációban, a világi krisztushívők szerepében. Eduardo Baura⁵⁷⁷ azt írja monográfiájában, hogy a katonai ordinariátus teológiai és jogi státusza kétséges. Pierluigi Consorti⁵⁷⁸ nem tartja adekvátnak a katonai ordinariátus mai formáját; Giuseppe dalla Torre⁵⁷⁹ minden más figurához nem hasonlítható, egyedi formációnak tartja a katonai ordinariátust; Javier Hervada⁵⁸⁰ „komplementáris struktúrának”, J.I. Arrieta⁵⁸¹ pedig a „szubszidiáris és komplementáris” fogalmat alkalmazza rá.

A katonai ordinariátusban a katonai *status* a predomináns, de nem exkluzív adszkripciós kritérium. A pápai törvény úgy rendelkezik, hogy a katonák képezik az ordinariátus tagságát, ám ugyanakkor kiegészítő adszkripciós titulusokat is elfogad.⁵⁸²

A latin egyházban a püspököket (egyházi előljárókat) a pápa nevezi ki, vagy szabad adományozással (*libera collatio*), vagy a törvényesen megválasztott személyt megerősíti (*confirmatio*).⁵⁸³ A jelöltnek alkalmasnak kell lennie, ami különféle adottságok meglétét, és bizonyos végzettség megszerzését jelenti.⁵⁸⁴ A Pápai Közügyek Tanácsa, 1972. március 25-én kiadta az *Episcoporum delectum* kezdetű utasítást⁵⁸⁵, mely a kódexben szereplőkhöz még hozzáfűzte, hogy a püspök legyen jó hírű, jámbor, engedelmes a Szentszék és a Tanítóhivatal iránt, rendelkezzen alapos teológiai ismeretekkel, lelkipásztori buzgósággal, valamint megfelelő életkorral és egészséggel. Mindezek általános alkalmassági kritériumok a kánonjogban. A katonai ordináriusok az egyetemes jogban megkívánt tulajdonságokon túl, speciális követelményeknek is meg kell felelniük. Ezért az egyes országokban az államhatalom beleszólással rendelkezik a katonai ordinárius kinevezésébe.⁵⁸⁶

⁵⁷⁶ GHIRLANDA, G., *De differentia Praelaturam Personalem inter et Ordinariatum Militarem*, 219-251.

⁵⁷⁷ BAURA, E., *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, 52.

⁵⁷⁸ CONSORTI, P., *Risposta al Centro studi dell'Ordinariato militare*, in *Rivista di Teologia Morale* 33 (2001/130) 272.

⁵⁷⁹ DALLA TORRE, G., *Aspetti della storicità della costituzione ecclesiastica. Il caso degli Ordinariati castrensi*, in *Il Diritto Ecclesiastico* 97 (1986/II) 274.

⁵⁸⁰ HERVADA, J., *Elementos de Derecho Constitucional Canónico*, Pamplona 2001. 297.

⁵⁸¹ ARRIETA, J. I., *Le circoscrizioni personali*, 216.

⁵⁸² Vö. SMC X. cikk.

⁵⁸³ CIC 377. kán.1.§: „A püspököket a pápa szabadon nevezi ki, vagy törvényes választás után megerősíti.”

⁵⁸⁴ CIC 378. kán.1. § 1-5. pt.

⁵⁸⁵ CONSILIO PRO PUBLICIS ECCLESIAE NEGOTIIS, *Episcoporum delectum*. Normae de promovendis ad episcopale ministerium in Ecclesia Latina, 25 martii 1972, in *AAS* 64 (1972) 387-391, különösen 388-389.

⁵⁸⁶ ARRIETA, J.I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, Milano 1997. 364, 375.

Az egyházi hatalom (*potestas ecclesiastica*) az Úrtól kapott hatékony erő, mely szakramentális jellegű, a kegyelmi rend szolgálatában áll, tekintélyhez van kötve, célja pedig a gyarló ember üdve, a bűnös megtérése, a gyenge megerősítése (*diaconia*). A hatalom tehát segítségre, vezetésre szól. A püspök kormányzati hatalma törvényhozói, végrehajtói és bírói jellegű.⁵⁸⁷ A II. Vatikáni Zsinat *Christus Dominus* kezdetű dekrétuma alapján⁵⁸⁸, a 381. kán. 1.§-sa úgy rendelkezik, hogy a megyéspüspöknek saját, rendes és közvetlen hatalma van mindarra, ami lelkipásztori hatalmának gyakorlásához szükséges, kivéve azokban a kérdésekben, melyeket a jog vagy a pápa fenntart a legfőbb egyházi hatóságnak vagy más egyházi hatóságnak. A LG 27. pontja nyomán, a 383. kánon⁵⁸⁹ a püspök kötelességévé teszi a területén élő és tartozkodó minden hívő lelkipásztorságát. A püspöknek a püspöki kollégium fejével és tagjaival való hierarchikus közösségben kell gyakorolnia megszentelői, tanítói és kormányzói feladatát (375. kán. 2. §; *Nota explicativa praevia* 4.).⁵⁹⁰

A katonai ordinárius *pro norma* püspöki méltósággal bír, így a megyéspüspök minden jogát élvezzi, és minden kötelezettségét viseli, hacsak a dolgok természete vagy a saját jog másképp nem rendeli.⁵⁹¹ A "*pro norma*", és a "*nisi statutis particularibus constet*" arra utal, hogy a normatíva e téren változhat, fejlődhet. A katonai ordinárius hatalma:

- személyes hatalom (*potestas personalis*), kiterjed mindazokra, akik az ordinariátushoz tartoznak, akkor is ha külföldön tartózkodnak⁵⁹²;
- rendes hatalom (*potestas ordinaria*).⁵⁹³ Ez az egyik strukturális újdonsága az új figurának, ha figyelembe vesszük, hogy eredetileg a katonai joghatóság *vicaria* volt, a római pápa nevében gyakorolták a tábori helynökök.
- saját, de kumulatív hatalom (*potestas propria sed cumulativa*) a megyéspüspöki joghatósággal párhuzamos, mert az ordinariátushoz tartozó személyeknek, nem szűnik meg a lakóhely vagy a rítus szerinti részegyházi tagságuk.⁵⁹⁴ Továbbá a megyéspüspöknek általános felelőssége van

⁵⁸⁷ CIC 135. kán. 1 - 4.§.

⁵⁸⁸ CD 8a: „A püspököket, mint az apostolok utódait a rájuk bízott egyházmegyékben eleve megilleti mindaz a rendes, saját és közvetlen hatalom, mely pásztori tisztségük gyakorlásához szükséges; megmarad azonban mindig és mindenben az a hatalom, mellyel a római pápa hivatalánál fogva rendelkezik, tudniillik, hogy egyes ügyeket fenntartson magának vagy más tekintélynek.”

⁵⁸⁹ CIC 383. kán. 1.§. „Pásztori feladatának gyakorlása során a megyéspüspök gondoskodik minden rábízott krisztushívőről, bármilyen korú, helyzetű, nemzetiségű legyen is, akár a területen lakják az illető, akár csak ideiglenesen tartózkodják ott. Apostoli lélekkel figyeljen azokra is, akik életkörülményeik miatt a rendes lelkipásztori gondozásban nem részesülhetnek eléggé, valamint azokra, akik felhagytak a vallás gyakorlásával. 2.§. Ha vannak egyházmegyéjében más rítusú hívek, ezek lelki szükségleteiről akár olyan rítusú papok vagy plébániák, akár püspöki helynök útján gondoskodik.”

⁵⁹⁰ CIC 375. kán. 2.§: „A püspökök magával a püspökszenteléssel elnyerik a megszentelői feladattal együtt a tanítói és kormányzói feladatot is, de ezeket természetüknél fogva csakis a testület fejével és tagjaival való hierarchikus közösségben gyakorolhatják.”

⁵⁹¹ Vö. SMC II. cikk. 1.§.

⁵⁹² Vö. SMC IV. cikk. 1. pt.

⁵⁹³ Vö. SMC II. cikk. 1.§; IV. cikk. 2. pt.

⁵⁹⁴ Vö. SMC IV. cikk. 3. pt.

a területén élők és ott tartozók irányában. (LG 27.) Ez a katonák lelkipásztori ellátására is vonatkozik.

A „kumulatív” jelző a jurisdikció egy fajára vonatkozik, mely feltételezi egy másik joghatóság előzetes létét, az egyházmegyéjét, s amelyhez hozzáadódik, kumulál. Ez a jelző nem a SMC újdonsága, hiszen már 1940-ben megjelenik, a Konzistoriális Kongregáció egy dekrétumában, mely rögzíti az itáliai katonai ordinárius joghatóságát.⁵⁹⁵ A Konzistoriális Kongregáció 1951-es *De Vicariis Castrensibus* kezdetű instrukciója a tábori helynökökről szintén kiemeli a *iurisdictio* kumulatív természetét: „*Vicarii Castrensis iurisdictio non est exclusiva, ideoque personas, stationes ac loca militibus reservata... in locis Ordinarii locorum et parochi in subditos Vicariatus Castrensis potestatem tantum secundario exerceant...*”⁵⁹⁶

Antonio Viana említi, hogy történelmileg a kumulatív hatalom a tábori vikariátusok jogi rendszerének a továbbfejlesztése, és arra szolgált, hogy helyettesítse a korábbi *exemptio*-rendszert, mely különválasztotta az egyházmegyei joghatóságot a vikáriusitól úgy, hogy a katonák *exclusive* csak a vikárius jurisdikciója alá tartoztak. Mivel ez a rendszer sok bonyodalmat okozott főként a házassági semmisségi perekben és más jogi aktusoknál, a Konzistoriális Kongregáció 1951. április 23-i *Sollemne Semper* kezdetű utasítása változtatott a helyzeten. Ez a keretintézkedés általánosan elismerte a *cura castrensis* kumulatív hatalmát.⁵⁹⁷

Vannak szerzők, akik a helyi ordinárius kiegészítő és nem versengő illetékességéről beszélnek.⁵⁹⁸ Julián Herranz bíboros a két intézmény kooperációjáról beszél és nem versengéséről.⁵⁹⁹ Eduardo Baura ezt a kooperációt erkölcsi és jogi kötelezettségnek tartja.⁶⁰⁰ Egyébként az SMC is kifejezetten előírja.

Az ő kormányzati hatalma nem a püspökszentelésen alapszik, hanem az ordinariátus élére való kinevezésen. A SMC nem szól arról, hogy amennyiben püspökké van szentelve ordinariátusának

⁵⁹⁵ SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Decreto circa la giurisdizione dell'ordinario militare in Italia*, in *AAS* 32 (1940) 280-281. „La giurisdizione di cui sopra è cumulativa con quella degli Ordinari diocesani: però nei luoghi destinati ai militari (caserme, aeroporti, arsenali militari, sedi di comandi, scuole militari, ospedali militari, tribunali e carceri militari ecc., escluse quindi le abitazioni private dei militari fuori di detti luoghi destinati ai militari), ve la esercitano primieramente e principalmente l'Ordinario e i cappellani militari; secondariamente, sempre però *iure proprio*, gli Ordinari diocesani e i parroci locali, nei casi di mancanza o di assenza di detto Ordinario e cappellani militari, e presi di regola gli opportuni accordi con l'Ordinario militare, nonché con le competenti Autorità militari.”

⁵⁹⁶ SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Instr. *De Vicariis Castrensibus*, in *AAS* 43 (1951) 562-565, különösen 562.

⁵⁹⁷ VIANA, A., *Ordinariatos y prelaturas personales*, 513.

⁵⁹⁸ BEYER, J., *La Costituzione Apostolica Spirituali Militum Curae a proposito degli Ordinariati Militari*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* I (1988/3) 219.

⁵⁹⁹ HERRANZ, J., *La natura degli ordinariati militari alla luce della costituzione apostolica Spirituali Militum Curae e dei successivi documenti del magistero*, in *Giustizia e pastoraltà nella missione della Chiesa*, Milano 2011. 397.

⁶⁰⁰ BAURA, E., *Le dimensioni „comuniali” delle giurisdizioni personali cumulative*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, 434-435.

titulusát viseli, vagy csak címzetes püspök, mint a személyi prelátus. A gyakorlat követi a hagyományt, és a katonai ordináriusok valamelyik régi, ma már nem létező püspökség címét kapják (*episcopi titulares*). Ha nincs püspökké szentelve, a *potestas ordinis* vonatkozásában korlátozottabbak a jogai. A szent rend szentségét nem szolgáltathatja ki⁶⁰¹, és rendes körülmények között, a bérálás szentségét érvényesen csak az alárendeltjeinek szolgáltathatja ki.⁶⁰²

A katonai ordinárius jogi profilját a SMC következő normái alakítják: Isten népe része élén áll, mint saját ordinárius; rendesen esetben (*pro norma*) püspök; a megyéspüspök jogaival és kötelezettségeivel van felruházva (*nisi aliud ex rei natura vel statutis particularibus constet*); a római pápa nevezi ki, iktatja be vagy erősíti meg; rendes körülmények között szabad minden olyan hivataltól mely lelkipáloszással jár⁶⁰³; *ipso iure* a Püspöki Konferencia tagja; joghatósága személyes, rendes, saját és a megyéspüspökével párhuzamos; joghatósága elsődleges a katonai területeken, de ha nincs katonai ordinárius és tábori lelkész, a megyéspüspök és a plébános saját jogán cselekszik⁶⁰⁴; szemináriumot létesíthet, inkardinálhat⁶⁰⁵; a Püspöki Kongregációtól vagy a Népek Evangélizációja Kongregációtól függ⁶⁰⁶; relációt kell benyújtania és köteles *ad limina* látogatásra.⁶⁰⁷

Eduardo Baura említi: azzal, hogy a SMC XIII. cikk. 4. pontja megkívánja, hogy mindegyik katonai ordinariátus szabályzata külön intézkedjék a *sede vacante* és *sede impedita* esetéről, a jogalkotó korlátozza az ordinariátus egyházmegyéhez való jogi asszimilációját, ugyanis az egyházmegye kormányzása ezekben az esetben a Kódex 412 – 430. kánonjai szerint történik.⁶⁰⁸

A katonai ordinárius az egyházmegyével való *aequiparacio in iure* értelmében *vere episcopalis* joghatósággal rendelkezik, melynek egyik fő jellegzetessége a megyéspüspök joghatóságával való párhuzamosság.

A katonai ordinariátus szervezeti kiépítése, akárcsak a többi személyi jellegű hierarchikus struktúra esetében elsősorban az egyházi közigazgatási rendszert követi. Hivatalrendszere ordinariátusi hivatalból, helynökökből, irodaigazgatóból, tanácsadó testületekből, levéltárakból és saját bíróságból áll. Az SMC szerint a státútomoknak kötelezően rendelkezniük kell az általános helynökökről, a különböző központi hivatalokról, és a papi szenátusról; az ordinariátusnak pedig lehet

⁶⁰¹ CIC 1012. kán.: „Az egyházi rend kiszolgáltatója a felszentelt püspök.”

⁶⁰² CIC 887. kán.: „A bérálási felhatalmazással rendelkező pap a neki kijelölt területen megengedetten szolgáltatja ki ezt a szentséget a kívülről jötteknek is, hacsak azok saját ordináriusának tilalma ezt nem akadályozza; idegen területen viszont senkinek sem szolgáltatja ki érvényesen, fenntartva a 883. kán. 3. sz-ának előírását.”

⁶⁰³ Vö. SMC II. cikk. 1-3.§.

⁶⁰⁴ Vö. SMC III-V. cikk.

⁶⁰⁵ Vö. SMC VI/3.

⁶⁰⁶ Vö. SMC XI. cikk.

⁶⁰⁷ Vö. SMC XII. cikk.

⁶⁰⁸ BAURA, E., *Studio sulla normativa degli ordinariati militari*, in BAURA, E. (ed.), *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, Giuffrè, Milano 1992. 3-57.

saját bírósága.⁶⁰⁹ Az általános helynökkel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az egyetemes normához képest, ahol *pro regula generali unus constituatur*⁶¹⁰, a katonai ordinariátusban több általános helynök is lehet, és az SMC nem említ feltételként semmilyen különös körülményt. Az általános helynök csak megbízotti jellegű végrehajtó hatalommal rendelkezik (131. kán.), és vannak esetek, amikor maga a jog korlátozza jogait.⁶¹¹ Amennyiben van püspöki helynök, az csak egy meghatározott területen (*in determinata dioecesis parte*), vagy csak bizonyos ügyekben (*in certo negotiorum*), vagy csak bizonyos csoportok tekintetében (*certi personarum coetus*) segíti a katonai ordináriust.⁶¹² A fegyvernemeknek lehet például külön-külön püspöki helynöke.⁶¹³ Amennyiben a katonai ordinárius saját bíróságot állít fel, annyiban kötelezően ki kell neveznie egy bírósági helynököt is.⁶¹⁴

Az irodaigazgató kinevezése kötelező (*constituatur*). Ő tölti be a jegyzői és a titkári tisztséget is.⁶¹⁵ Eduardo Baura említi, hogy a legtöbb ordinariátusi szabályzat kifejezetten rendelkezik az irodaigazgatóról: „*La maggioranza degli statuti prevedono esplicitamente l'esistenza del cancelliere di curia.*”⁶¹⁶

A gazdasági tanácsról az SMC semmit sem mond, ezért az egyházmegyéhez való asszimiláció miatt az egyetemes normák⁶¹⁷ az irányadóak. A vagyonkezelőnek az egyházi vagyonjogon⁶¹⁸ kívül jártasnak kell lennie a világi jogban is.⁶¹⁹ Számadási kötelezettsége van a tanács felé⁶²⁰ és amennyiben a finanszírozás az állami költségvetésből történik, az illetékes állami szerv felé is fennáll ez a számadási kötelezettség.

A katonai ordinariátus híveinek bírósági ügyeinél általános szabály, hogy első fokon az ordinariátus székhelye szerinti egyházmegyei bíróság jár el: „*competens est in prima instantia tribunal dioecesis in qua Ordinariatus militaris curia sedem habet.*”⁶²¹ Megmarad azonban az ordinárius joga, hogy saját első fokú bíróságot létesítsen, ebben az esetben a fellebbezési fórumot úgy kell

⁶⁰⁹ Vö. SMC XIII. cikk. 2., 5. pt.; XIV. cikk.

⁶¹⁰ CIC 475. kán. 2.§: „Az általános szabály az, hogy egy általános helynököt nevezzenek ki, hacsak az egyházmegye kiterjedése, lakóinak száma vagy más lelkipásztori szempontok egyebet nem indokolnak.”

⁶¹¹ Vö. CIC 267. kán. 1.§; 524. kán.; 539. kán.; 1018. kán. 1.§ 1. pt.; 1215. kán.; 1222. kán.

⁶¹² Vö. CIC 476. kán.

⁶¹³ ÚJHÁZI L., *A katolikus katonai ordinariátus struktúrája és szabályozása*, 88.

⁶¹⁴ Vö. CIC 1420. kán. 1.§.

⁶¹⁵ Vö. CIC 482. kán. 1, 3. §.

⁶¹⁶ BAURA, E., *Studio sulla normativa degli ordinariati militari*, 24.

⁶¹⁷ Vö. CIC 492-494. kk.

⁶¹⁸ Vö. CIC 1254-1310. kk.

⁶¹⁹ Vö. CIC 492. kán. 1.§.

⁶²⁰ Vö. CIC 494. kán. 4.§.

⁶²¹ Vö. SMC XIV. cikk.

meghatározni, mint a metropoliták esetében⁶²², azaz az ordinárius jelöli meg állandó jelleggel és az Apostoli Szignatúra jóváhagyja. E. Baura utal arra, hogy jelenleg csak két katonai ordinariátus rendelkezik első fokú saját bírósággal: az olasz és az USA-i: „*Solo gli statuti di Italia e degli Stati Uniti prevedono un tribunale proprio degli ordinariati.*”⁶²³ Szerinte a saját bíróság felállítása nem annyira a hívek szükségletétől, mint inkább a reális lehetőségektől függő körülmény: „*La costituzione dei tribunali dipenderà in definitiva delle possibilità reali dell'ordinariato oltre che della domanda da parte dei fedeli.*”⁶²⁴

A tábori lelkészek szolgálatát kétféle normarendszer szabályozza: mint hivatásos lelkészekre, az egyházi törvények vonatkoznak, mint hivatásos katonákra, a katonákra vonatkozó jogszabályok az irányadók. A fegyelmi jogkör gyakorlása ugyanezt a kettőséget mutatja. Magyarországon például a katonai jellegű fegyelmi eljárás esetén a katonai felettes intézkedik az illetékes egyházi vezető egyidejű értesítésével, az egyházi fegyelmi eljárás esetén pedig az egyházi előjáró intézkedik az illetékes katonai előjáró tájékoztatásával.⁶²⁵ Lehetségesek olyan cselekmények, amelyek világi jogi szempontból nem büntetendők, de kánonjogilag igen. Ugyanaz az elv érvényesül: az ordinariátusi bíróság tárgyalja az egyházilag büntetendő cselekményeket, a katonai bíróság pedig a világi jog szerint büntetendő cselekményeket. Ha pedig mindkét jog szerint büntetendő, az a legcélszerűbb, ha a kétoldali megállapodásban rögzítik a kompetenciákat.

A katonai ordinariátus keretszabályait tartalmazó SMC konstitúció a tanácsadó testületek közül a papi szenátust és a pasztorális tanácsot említi meg kifejezetten. Az elsőnek az ordinárius által jóváhagyott szabályzattal kell rendelkeznie⁶²⁶, a második működésére vonatkozó előírásokat az ordinariátus statútumában kell rögzíteni.⁶²⁷

A papi szenátus az ordinariátus presbitériumát képviseli, tagjai pedig az ordinariátusba inkardinált és az ott szolgálatot teljesítő papok közül kerülnek ki.⁶²⁸ Szabályzatát az egyetemes jog, ill. az illetékes püspöki konferencia normái szeint redaktálják és a katonai ordináriusnak ezt jóvá kell hagynia. Az 502. kánon normája szerint a megyéspüspök a szenátus tagjai közül ötéves intervallumra, egy legalább hat, legfeljebb tizenkét tagból álló testületet nevez ki, a tanácsosok testületét (*collegium consultorum*) melynek főleg a szék akadályoztatása vagy üresedése esetén van lényeges feladata; ő

⁶²² Vö. CIC 1438. kán. 2. pt.: „A metropolita előtt első fokon tárgyalt ügyekben ahhoz a bírósághoz kell fellebbezni, amelyet ő az Apostoli Szentszék jóváhagyásával tartós jelleggel megjelölt.”

⁶²³ BAURA, E., *Studio sulla normativa degli ordinariati militari*, 29.

⁶²⁴ BAURA, E., *Studio sulla normativa degli ordinariati militari*, 30.

⁶²⁵ SCHANDA B., *Állami egyházjog. Vallásszabadság és vallási közösségek a mai magyar jogban*, Budapest 2012.

111.

⁶²⁶ Vö. SMC VI. cikk. 5.§.

⁶²⁷ Vö. SMC XIII. cikk. 5. pt.

⁶²⁸ Vö. *Communicationes* 14 (1982) 216.

helyettesíti a püspököt.⁶²⁹ Eduardo Baura a katonai ordinariátusokról szóló egyik tanulmányában említi, hogy majdnem minden statútum előírja ennek a tanácsnak a felállítását: „*Quasi tutti gli statuti prevedono la costituzione del collegio dei consultori.*”⁶³⁰

Az SMC a pasztorális tanács esetében megjegyzi: „*quid de consilio pastoralis sive totius Ordinariatus sive locali, attentis normis Codicis Iuris Canonici*”.⁶³¹ Az egyetemes norma azt írja elő, hogy csak amennyiben a körülmények indokolják (*quatenus pastoralia adiuncta id suadeant* – 511. kán.) létesítsenek ilyen tanácsot, felállítása tehát a katonai ordinariátusban sem kötelező. Eduardo Baura és José Manuel Estepa Llaurens bíboros, volt spanyol katonai érsek-ordinárius azon a véleményen vannak, hogy egyetlen pasztorális tanács kialakítása egy ordinariátus számára nehézséggel jár, a nagy területi kiterjedés miatt. Sokkal hatékonyabb a működése, ha helyi szinten hozzák létre őket, akár régióként, akár lelkészségekként.⁶³²

A SMC újdonságai között szerepel a saját szeminárium alapításának és a részegyházba való inkardinációnak a lehetősége.⁶³³ A katona lelkészek képzését is a hatályos kódex, valamint a kódexen kívüli normák szabályozzák.⁶³⁴ Saját nagyszemináriuma van például, az olasz, a spanyol és a kolumbiai katonai ordinariátusnak.⁶³⁵ Jean Beyer, Julián Herranz és Marco Vallini⁶³⁶ kiemelik annak fontosságát, hogy az ordinariátus papnövendékei katonai papnevelő intézetben készüljenek fel, a katonai környezetben való lekipásztorkodásra. A legtöbb katonai ordinariátus azonban nem rendelkezik saját szemináriummal, mert az ehhez szükséges személyi és anyagi feltételek nem adóttak. Így a papnövendékek egyházmegyei vagy egyházmegyeközi szemináriumokban tanulnak. Eduardo

⁶²⁹ CIC 502. kán. 1.§: „A papi szenátus tagjai közül a megyéspüspök szabadon nevezi ki azt a hatnál nem kevesebb, de tizenkettőnél nem több papot, akik a tanácsosok testületét alkotják ötéves időtartamra. E testület feladatait a jog határozza meg. Az öt év elteltével feladatainak gyakorlását mindaddig folytathatja, amíg új testületet nem alakítanak. 2. § A tanácsosi testület élén a megyéspüspök áll, a szék akadályoztatása vagy üresedése idején pedig az, aki a püspököt ideiglenesen helyettesíti, vagy ha ilyet még nem neveztek ki, a tanácsosi testületnek az a tagja, akit a legrégebben szenteltek pappá.”

⁶³⁰ BAURA, E., *Studio sulla normativa degli ordinariati militari*, 26. (Ausztrália, art. IX; Ausztria, art. 4, 5; Belgium, art. IX, 2; Bolivia, art. 13; Kanada, art. 7.3; Kolumbia, art. 13; Korea, art. 6; Ecuador, art. 7; Fülöp-szigetek, art. V, 2; Franciaország, art. 15; Nagy-Britannia, art. X; Olaszország, art. 37; Portugália, art. 15; Spanyolország, art. 14; USA, art. XII.)

⁶³¹ Vö. SMC XIII. cikk. 5.pt.

⁶³² BAURA, E., *Studio sulla normativa degli ordinariati militari*, 28. ESTEPA LLAURENS, J. M., *El consejo pastoral en los Ordinariatos castrenses*, in *Militum Cura Pastoralis* 1 (1987) 66-79.

⁶³³ Vö. SMC VI. cikk. 3.§.

⁶³⁴ A szeminaristák képzésének szabályai az Egyházi Törvénykönyvben vannak lefektetve (klerikusok képzése: 232-264. kk.), egyéb zsinati, pápai és szentszéki dokumentumokban (*Optatam Totius* dekrétum, *Pastores dabo vobis* apostoli buzdítás, *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*), valamint a püspöki konferenciák szentszéki jóváhagyást nyert papnevelési szabályzataiban.

⁶³⁵ ÚJHÁZI L., *A katolikus katonai ordinariátus struktúrája és szabályozása*, 121-122.

⁶³⁶ BEYER, J., *La Costituzione Apostolica Spirituali Militum Curae*, 220-221. HERRANZ, J., *La natura degli ordinariati militari*, 395. VALLINI, M., *Reclutamento dei chierici del Presbiterio dell'Ordinariato Militare e la problematica dell'erezione di un seminario proprio alla luce della Costituzione Apostolica Spirituali Militum Curae*, in *Militum Cura Pastoralis* 2 (1988/1) 37-38.

Baura fontosnak tartja ez esetben az ún. képzési központok felállítását, hogy azt a speciális képzést, amit az egyházmegyei papnevelő intézetek nem tudnak biztosítani, ezekben megvalósíthassák.⁶³⁷ Ha figyelembe vesszük, hogy a seregben különböző felekezetű katonák szolgálnak egymás mellett, akkor érthető, hogy a katonalelkészeknek az apostolkodást ökumenikus szellemben, és a felekezeti önállóság tiszteletben tartásával kell végezniük. Ezért célszerű, ha a speciális képzés során megismerkednek a Katolikus Egyház ökumenizmusra⁶³⁸ és a vallásközi párbeszédre⁶³⁹ vonatkozó alapelveivel.

Az egyetemes szabályok értelmében az inkardináció⁶⁴⁰ három módon történhet:

- automatikusan a diakónusszenteléssel (266. kán. 1.§);
- külön hatósági intézkedéssel (267. kán. 1.§)⁶⁴¹;
- magánál a jognál fogva (*ipso iure*).⁶⁴²

Az inkardináció megengedettség feltételei között szerepel a hasznosság, a szükségesség és az tisztas ellátás biztosítása.⁶⁴³ Ez utóbbi bizonyos problémákat vet fel, hiszen sok helyen a tábori lelkészek díjazását vagy az állam és az egyház közösen biztosítja, vagy kizárólagosan csak az illetékes állami hatóság. Jean Beyer ezt az ordinariátus egyik nevrálgikus pontjának tartja, veszély forrása lehet amennyiben kiszolgáltatottá teszi a katonai ordinariátust az államnak.⁶⁴⁴ Olyan esetek is vannak, mint például Németország és Portugália esete, amikor a kétoldalú megállapodások nem teszik lehetővé az inkardinációt.⁶⁴⁵ Az újonnan megalakult ordinariátusok nem rendelkezvén saját inkardinált papsággal, inkább a 271. kán. nyújtotta lehetőséggel éltek, s így nem az első inkardináció jellemző a katonai ordinariátusban, hanem a közigazgatási intézkedéssel történő, későbbi inkardináció. A *sollicitudo omnium ecclesiarum* szellemében az SMC kéri a megyéspüspököket és a szerzetes elöljárókat, hogy

⁶³⁷ BAURA, E., *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, 45.

⁶³⁸ A Zsinat az *Unitatis Redintegratio* kezdetű határozatában foglalta össze az ökumenizmus katolikus elveit, majd az 1967-ben, 1970-ben és 1993-ban kiadott Ökumenikus Direktóriumokban a Szentszék (Vatikáni Egységítőkarság) konkrét útmutatásokat is adott.

Ld. DOLHAI L., *Az ökumenizmus katolikus alapelvei*, URL: http://web.axelero.hu/kesz/jel/02_01/katolikus.htm, Utolsó letöltés: 2017. november 27.

⁶³⁹ A Nemzetközi Teológiai Bizottság 1988-ban készített egy dokumentumot a vallásközi párbeszédéről, melynek nyilvánosságra hozatalát a Hittani Kongregáció akkori prefektusa, Joseph Ratzinger bíboros engedélyezte. Vö. COMMISSIO THEOLOGICA INTERNATIONALIS, *Fides et inculturatio*, in *Gregorianum* 70 (1989) 625-646.

⁶⁴⁰ Az inkardináció egy sajátos jogviszonyrendszer mely négy cél szolgálatában áll: 1. pasztorális cél - az inkardinált klerikusok a részegyházat szolgálják; 2. disziplináris cél - az inkardinált klerikusok alárendelődnek az illetékes hatóság hatalmának; 3. perszonális cél - az inkardináció garantálja a klerikusok szabadságát, jogait és ellátását; 4. providenciális cél - az inkardináció gondoskodik arról, hogy csak hasznos szentelések történjenek, és ne legyenek kóbor klerikusok (*clerici vagantes*). Vö. KUMINETZ G., *Klerikusok kézikönyve*, I. Budapest 2012. 186.

⁶⁴¹ Atlépések esetén használt forma, amely két közigazgatási aktust foglal magában: az exkardinációt (megfelelő okból adható: 270. kán.), és az új inkardinációt. Az exkardináció csak akkor lép hatályba, ha megtörtént az új részegyházba való betagozódás (267. kán. 2.§).

⁶⁴² Az *ipso iure* inkardináció az új részegyházban törvényesen eltöltött 5 év után lehetséges, miután írásban értesítette mindkét püspököt és írásban egyikük sem ellenkezett (268. kán. 1.§).

⁶⁴³ Vö. CIC 269. kán. 1. pt.

⁶⁴⁴ BEYER, J., *La Costituzione Apostolica Spirituali Militum Curae*, 225.

⁶⁴⁵ ÚJHÁZI L., *A katolikus katonai ordinariátus struktúrája és szabályozása*, 130.

bocsássanak az ordinariátus rendelkezésére megfelelő számú, alkalmas klerikusokat, akik inkardináció nélkül teljesítenek szolgálatot, ideiglenes jelleggel.⁶⁴⁶ A 271. kán. 1.§-sa követi a Klérus Kongregáció *Postquam apostoli* kezdetű instrukciójának előírását, miszerint az *a quo* püspök és ez esetben az *ad quem* ordinárius írásbeli megegyezésben kell rögzíteniük az átadott klerikusok kötelességeit és jogait.⁶⁴⁷

A történelem tanúsága szerint szerzetesek is részt vettek a katonai lelkipásztorkodásban. A SMC konstitúció pedig egyenesen kéri a szerzetes előjárókat, hogy ideiglenes jelleggel adjanak át szerzetespapokat a katonai ordinariátusok számára.⁶⁴⁸ A régi jog (CIC 1917) hatálya alatt, ez rendkívüli dolognak számított, és nem preferálták.⁶⁴⁹ A már idézett *Sacrorum Administri* utasítás az I. artikulus 1. pontjában úgy rendelkezett, hogy szerzetesek csak valódi szükség esetén (*non est accipiendum nisi vera cogit necessitas*), azaz világi papok hiányában lehettek tábori lelkészek.⁶⁵⁰ Az életkort is meghatározta: békeidőben legalább 35, más esetben (*in casu verae necessitatis*) legalább 30 évesnek kellett lennie.⁶⁵¹ A seregben töltött idejüket maximum öt évre korlátozták, és minden második évben az előjárónak meg kellett újítania az engedélyt.⁶⁵² Az is követelmény volt, hogy néhány hónapot (*per aliquot menses*) a saját intézmény házában töltsenek el.⁶⁵³ Nem számítottak exklauztrált tagoknak⁶⁵⁴, hanem csak törvényesen távollévőknek (*legitime absunt*).⁶⁵⁵ A régi szabályozás tehát arra törekedett, hogy a szerzetes tábori lelkész sértetlenül megőrizze saját intézménye fegyelmét.

A hatályos fegyelem is lehetővé teszi a szerzetesek részvételét mind a területi részegyházak lelkipásztorkodásában, mind a katonai lelkigondozásban. Antonio Viana semmi nehézséget nem lát abban, hogy egy szerzetespap katonalelkészként működjön⁶⁵⁶, fontos azonban, hogy a szerzetes szoros kapcsolatot ápoljon saját közösségével.⁶⁵⁷ A 665. kánon 1.§-sa értelmében a szerzeteseknek saját

⁶⁴⁶ Vö SMC VI. cikk. 1- 2.§.

⁶⁴⁷ SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, Instr. *Postquam apostoli*, 25 martii 1980, in *AAS* 72 (1980) 343-364. „Necesse est omnino ut iura et officia sacerdotum qui sponte ad talem transitum sese offerunt, accurate definiantur per conventionem scriptam inter Episcopum a quo et Episcopum ad quem.” (26. pont) Ugyanezt ismétli meg a Püspöki Kongregáció 2004. február 22-én kiadott *Apostolorum successores* kezdetű direktóriumának 17. pontja.

⁶⁴⁸ Vö. SMC VI. cikk. 2. pt.

⁶⁴⁹ Ld. SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Decr. *De clericis e militia redeuntibus*, 25 octobris 1918, in *AAS* 10 (1918) 481-486.

⁶⁵⁰ Instr. *Sacrorum Administri*, 93.

⁶⁵¹ Vö. SA II. cikk. 2. pt.

⁶⁵² Vö. SA III. cikk. 2. pt.

⁶⁵³ Vö. SA III. cikk. 3. pt.

⁶⁵⁴ Az exklauztráció ebben az esetben nem végleges távozás az intézményből, hanem törvényes módja annak, hogy a szerzetes a közösségen kívül tartózkodjék. Ennek egyik következménye az, hogy bizonyos kötelezettségei felfüggesztődnek. Ld. *Lábjegyzet a 686. kánonhoz*, in ERDŐ P. (szerk.), *Az Egyházi Törvénykönyv*, Budapest 1985. 518.

⁶⁵⁵ Vö. SA IV. cikk. 1. pt.

⁶⁵⁶ VIANA, A., *Territorialidad y personalidad en la organización eclesiástica* (Colección canónica de la Universidad de Navarra 91), Pamplona 1992. 285.

⁶⁵⁷ Vö. SMC VIII. cikk.

szerzetházukban kell lakniuk és kötelesek megtartani a *vita communis*-t. Ezzel kapcsolatban jegyzi meg Jean Beyer, hogy egy olyan struktúrában tevékenykedve, amelyet nagy mobilitás jellemez, nehéz megtartani a szoros kapcsolatot a saját közösséggel, így könnyen sérülhet a szerzetesi élet közösségi dimenziója, és *implicite* a megszentelt életű katonalelkészek saját lelkiisége.⁶⁵⁸ Azok a szerzetesek és az apostoli élet társaságainak azon tagjai, akik a katonai lelkipásztorkodásban működnek, kötelesek ápolni saját rendjük vagy közösségük karizmáját, és szoros kapcsolatban kell lenniük előjárójukkal. Az SMC VIII. cikkelye a katonai ordinárius kötelességévé teszi az ez irányú vigilanciát.

A katonai ordinariátus presbitériumát tehát három csoportba lehet osztani:

- saját papok, vagyis az inkardinált papság⁶⁵⁹;
- az ordinariátus rendelkezésére átadott egyházmegye- vagy szerzetes papok⁶⁶⁰, akik ideiglenes jelleggel teljesítenek szolgálatot;
- más klerikusok (*alii quoque clerici*)⁶⁶¹, olyan világi papok és diakónusok, akik kérik/kérhetik inkardinációjukat a katonai ordinariátusba (268. kán.).

A katona lelkészeknek a konstitúció ugyanazokat a jogosítványokat adja, mint a plébánosoknak⁶⁶², azzal a kitételrel, hogy ezek a helyi plébánoséval párhuzamosak.⁶⁶³ Változatlanul megmarad a katona lakóhelye szerinti plébánosnak, valamint a szolgálatban lévő katona tartózkodási helye szerinti plébánosnak a joghatósága. Jean Beyer megkülönbözteti a rendes, a kiegészítő és az alkalmi lelkészeket. Nem zárja ki annak lehetőségét, hogy állandó diakónusok is szolgáljanak az ordinariátusban, és hogy valódi szükség esetén akár világi krisztushívő is bevonható legyen a *cura pastoralis castrensis*-be, az 517. kán. 2.§-sának analógiájára.⁶⁶⁴ Ilyenkor az ordináriusnak ki kell neveznie egy papot, aki rendelkezik a tábori lelkész rendes hatalmával és irányítja a lelkipásztori gondozást. Mivel a katonaélet nem stabil élet és a lelkipásztori feladat nem területiális meghatározottságú, hanem személyi, a plébános állandóságáról (*parochus stabilitate gaudeat*) szóló kánont⁶⁶⁵, az üresedésben lévő plébániáról szóló kánonokat⁶⁶⁶, és az egyetlen egy plébánia lelkigondozásáról (*parochus unius paroeciae tantum curam paroecialem habeat*) szóló kánont⁶⁶⁷

⁶⁵⁸ BEYER, J., *La vita consacrata nella Chiesa*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* 3 (1990/2) 170.

⁶⁵⁹ Vö. SMC VI. cikk. 3.§.

⁶⁶⁰ Vö. SMC VI. cikk. 1.§.

⁶⁶¹ Vö. SMC VI. cikk. 4.§.

⁶⁶² Vö. CIC 519-532; 534-541. kk.

⁶⁶³ Vö. SMC VII. cikk.

⁶⁶⁴ Vö. CIC 517. kán. 2.§: „Ha a paphiány miatt a megyéspüspök úgy véli, hogy a plébánia lelkipásztori gondozásában való részvétellel diakónust vagy más pappá nem szentelt személyt vagy ilyen személyek közösségét kell megbízni, nevezzen ki egy papot, aki a plébánia hatalmával és felhatalmazásaival felruházva a lelkipásztori gondozást irányítja.”

⁶⁶⁵ Vö. CIC 522. kán.

⁶⁶⁶ Vö. CIC 524-525. kk.

⁶⁶⁷ Vö. CIC 526. kán. 1.§.

minden ordinárius statútumban aktualizálni kell.⁶⁶⁸ A lelkészeknek a *missio canonica*-t a katonai ordinárius adja; tisztos díjazásáról és társadalombiztosításáról szintén az ordinárius gondoskodik a statútumban rögzítetteknek megfelelően. Az egyetemes jog normája a katonai szolgálat tilalmáról⁶⁶⁹ a tábori lelkészekre nem vonatkozik, hiszen az ő szolgálatuk a hadseregben lelkipásztori és nem katonai.⁶⁷⁰

A katonai ordináriusban a tagság vonatkozásában a helyzet árnyaltabb. A *coetus fidelium* individuációjánál, a szorosán vett katonai kritérium mellett, mely szerint azok tartoznak az ordináriushoz, akik a katonai struktúrához kapcsolódnak, más természetű, kiegészítő kritériumokat is alkalmaznak. Ezek elsősorban családi, szakmai vagy szerződéses jellegűek, és lehetővé teszik, hogy akár egy egész katonai kórház személyzete vagy egy katonai létesítmény egész civil személyzete is az ordináriushoz tartozzon. Ennek értelmében a katonai ordinárius joghatósága a katonákra, családtagjaikra, a fegyveres erők alkalmazásában álló civilekre, a katonai iskolákban tanulóakra, a katonai kórházak betegeire, a katonai idősok otthonának lakóira és dolgozóira terjed ki. Ők mind az ordinárius tagságát alkotják és alárendeltjei⁶⁷¹ a katonai ordináriusnak. Eduardo Baura az ordinárius híveiről beszél, ami tágabb jelentésű az alárendeltekhez képest.⁶⁷² Vannak, akik objektív és szubjektív adszkripciók kritériumok között különböztetnek. Objektívek azok, amelyek *ipso iure*, automatikusan érvényesülnek (katona), s nem függenek a krisztushívő szabad akaratától; szubjektívek azok, amelyek akaratnyilvánítást feltételeznek. Ezzel kapcsolatban mondja Jorge Miras⁶⁷³, hogy ez a distinkció kissé konfúz, mert az objektív kritériumoknak is van egy akarati aspektusa.⁶⁷⁴

Érdekessége a katonai ordináriusnak az is, hogy a *sui iuris* egyházakhoz tartozó katonák szintén a latin katonai ordinárius joghatósága alatt vannak. Ez azonban komoly problémákat vet fel, amennyiben a keleti katolikus krisztushívőnek joga van ahhoz, hogy a lelkigondozásban sajátjogú egyházának előírásai szerint részesüljön⁶⁷⁵, és ez nehezen megoldható feladat.⁶⁷⁶

Az ordináriusban a *cura pastoralis* kétirányú:

⁶⁶⁸ BEYER, J., *La Costituzione Apostolica Spirituali Militum Curae*, 224-225.

⁶⁶⁹ CIC 289. kán. 1. §: „Mivel a katonai szolgálat kevésbé illik a klerikusi állapothoz, a klerikusok és a szent rendek felvételére készüők ne jelentkezzenek önként katonának, hacsak ordináriusuk nem engedélyezte.”

⁶⁷⁰ Vö. KUMINETZ, G., *Klerikusok kézikönyve*, I. 244.

⁶⁷¹ A 96. kánon értelmében, csak azok tartoznak az alárendeltek körébe, akiket a Katolikus Egyházban kereszteltek, vagy akiket érvényes keresztségük után oda felvételt nyertek. Ld. LO CASTRO, G., *Physical and Juridical Persons*, in MARZOA, Á., MIRAS, J., RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (szerk.), *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, I. Montreal 2004. 686-687.

⁶⁷² BAURA, E., *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, 48.

⁶⁷³ MIRAS, J., *Objetividad de los criterios canónicos de delimitación de circunscripciones eclesiásticas*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 477-488.

⁶⁷⁴ A lakóhely, mely egy *par excellence* objektív kritérium, a 102. kán. szerint megköveteli az ott tartózkodás szándékát. Ld. DE FUENMAYOR, A., *Kommentár a 102. kánonhoz*, in *ComEx*, I. 734-737.

⁶⁷⁵ Vö. CCEO 17. kán.

⁶⁷⁶ Ld.: ERDŐ P., *Questioni interrituali del diritto dei sacramenti*, in *Folia canonica* 1 (1988) 16-17.

- elsődleges célszemélyei a katonák.⁶⁷⁷ A katonák lelkipásztori ellátására akkor is kötelezve van az ordinárius, amikor azok az ország határain kívül tartózkodnak.⁶⁷⁸
- másodlagos célszemélyei a különböző csoportokhoz tartozó krisztushívők. Ezeket a SMC X. cikkelye sorolja fel.⁶⁷⁹

A tagok körét a statútumok határozzák meg és eltérő lehet országonként. Az ordinariátushoz tartozó személyek nem vesztik el tagságukat a területileg illetékes vagy a rítus szerinti részegyházban. Továbbra is a megyéspüspök vagy az exarcha joghatósága alá tartoznak, ami katonai vonalon másodlagos a katonai ordináriuséval szemben. A két párhuzamos joghatóság miatt különösen is fontos a lelkipásztori munka összehangolása, a *cooperatio organica* a két struktúra és ezek egységei között (a katonalelkész és helyi plébános joghatósága szintén párhuzamos).⁶⁸⁰

3.6.4. A személyi ordinariátus

A személyi ordinariátus a latin rítus keretein belül megjelenő új szervezeti egység. Isten népének egy személyi elven alapuló olyan része (*portio*), melynek kánonjogi helyzete és szociális felépítése (főpásztor, papok, hívek) hasonló az egyházmegyéjéhez (*dioecesi aequatur*).⁶⁸¹ Élén egy ordinárius áll, aki nem feltétlenül van püspökké szentelve, de megyéspüspök módjára vezeti közösségét. Az anglikán közösségből a Katolikus Egyház teljes közösségébe visszatérő anglikán csoportok számára

⁶⁷⁷ A katonaságon belül különböző fegyvernemeket különböztetünk meg, amelyek szárazföldi, légi és tengerészeti erőkbe tömörülnek. Mindegyikük lelkipásztori ellátásáért felel a katonai ordinárius. A pasztoráció más fegyveres testületekre (rendőrség, határőrség, pénzügyőrség, nemzetbiztonsági erők) nem terjed ki, hacsak a kétoldalú megállapodás, ezt kifejezetten meg nem említi.

⁶⁷⁸ Vö. SMC IV. 1. pt.

⁶⁷⁹ A katonai ordinárius lelkigondozásának másodlagos címzettjei a következők: 1. a fegyveres erők alkalmazásában álló civilek. Ez a közalkalmazottak feletti joghatóság egy újabb érdekessége a normatívának. Ez a szabály túlmutat a személyi joghatóságon és a katonai ordinárius bizonyos értelemben vett területi jellegét mutatja, mint az iskolák, kórházak, idősok otthona esetében is. 2. a katonák családtagjai (házastárs, gyermekek - még a nagykorúak is -, rokonok, házi személyzet, feltéve, hogy ugyanabban a házban laknak mindannyian). A nagykorú személyt megilleti jogainak teljes gyakorlása (98. kán. 1.§). Rosalio José Castillo Lara SDB bíboros szerint az a kitétel, hogy a szüleikkel egy háztartásban élő felnőtt gyermekek is a katonai ordinárius joghatósága alá tartoznak, azt a látszatot kelti, mintha még mindig a szülői hatalom alatt állnának, noha jogaikat már szabadon gyakorolhatják. Nyilván itt szó sincs jogok korlátozásáról. Ld. CASTILLO LARA, R. J., *La condizione e lo statuto giuridico del minore nell'ordinamento della Chiesa*, in *Salesianum* 52 (1990) 257-275. 3. akik a katonai iskolákban tanulnak (*qui militaria instituta frequentant*), és csak azok, kivéve, ha a kétoldalú megállapodások úgy rendelkeznek, hogy a katonai ordináriusra bizzák az egyéb fegyveres testületek iskoláinak a lelkigondozását. Ellenkező esetben ezek az intézmények a megyéspüspök gondozására vannak bízva (813. kán.). 4. a katonai kórházakban fekvő betegek, és az ott dolgozók. Mivel nem történik említés arról, hogy csak a katona betegekre, vagy csak a katona dolgozókra vonatkozik ez a szabály, ide soroljuk a nem katona betegeket és dolgozókat is. 5. az idősök otthonában van más hasonló intézményben lakók és dolgozók. 6. mindazok, akik törvényesen és tartós jelleggel valamilyen feladatot látnak el.

⁶⁸⁰ Az SMC II. cikk. 4.§-sa előírja a katonai ordinárius számára a *vinculum communionis* ápolását a többi részegyházzal, valamint a lelkipásztori munka összehangolását.

⁶⁸¹ Vö. AC I. cikk. 3. pt.

biztosít jogi kereteket, lelkipozítást, és lehetővé teszi a katolikus hitel összeegyeztethető saját anglikán spirituális, liturgikus és pasztorális örökség megőrzését és fejlődését.

3.6.4.1. A személyi ordinariátus előzményei

A VIII. Henrik féle szkizma után (1534-es *Act of Supremacy*: a király az egyház teljhatalmú vezetője) az Anglikán Egyház és a Szentszék között több mint négy évszázadig szünetelt a kapcsolat. Boldog VI. Pál pápa 1966. március 24-én fogadta Michael Ramsey canterbury érseket a Szent Pál-székesegyházban. Ennek a történelmi találkozásnak a gyümölcse a párbeszéd megindítása a két közösség között. A kapcsolatok alakulása három szakaszban zajlott⁶⁸²:

- először az ún. ARCIC I (*Anglican-Roman Catholic International Commission*) nemzetközi bizottság tagjai folytattak hivatalos párbeszédet. Ennek eredménye volt az 1981-ben kiadott dokumentum - *Final Report/Záró jelentés* - mely kitért az egyházi tekintély, az Eucharisztia, az egyházi hivatalok kérdésére és problémákat tisztázott.
- a második bizottságot (ARCIC II) 1982-ben bízta meg a munka folytatásával az akkori canterbury érsek, Robert Runcie és Szent II. János Pál pápa. Azokat a hitelemeket keresték, amelyek összekötnék bennünket.
- a harmadik szakaszban (ARCIC III) mind a két közösség megkezdte az elkészült dokumentumok hivatalos értékelését.⁶⁸³

A '70 évek végén sok amerikai episzkopális⁶⁸⁴ lelkész fejezte ki a Katolikus Egyházzal való *plena communio* visszaállításának az óháját úgy, hogy közben megőrizhessék az anglikán liturgikus hagyományukat. Válaszként Szent II. János Pál pápa, a Hittani Kongregáció által, 1980. július 22-én kiadta az ún. „*Pastoral Provision*” dokumentumot⁶⁸⁵ lehetővé téve az ex-episzkopális hívek lelkipozítását katolikus egyházmegyékhez csatolt személyi plébániákon keresztül. A *Pastoral Provision* -nak kettős célja volt:

⁶⁸² JUHÁSZ, G., *Az anglikán-római katolikus párbeszéd*, in *Vigilia* 59 (1994) 835-847.

⁶⁸³ A jelenlegi fázis (ARCIC III) utolsó *meeting*-je Erfurt-ban volt, 2017. május 14–20. között. A bizottság kidolgozott egy nyilatkozatot „Együtt járva az úton: Megtanulni helyi-, regionális-, és egyetemes Egyháznak lenni” (*Walking Together on the Way: Learning to be Church- Local, Regional, Universal*), melyet 2018-ban fognak megjelentetni és az „Erfurt-i Dokumentum” címet fogja viselni.

⁶⁸⁴ Az episzkopális egyház egy protestáns közösség, mely abban tér el a demokratikus szervezetű presbiteriánus egyháztól, hogy egyházszerkezete hierarchikus, a római katolikus püspökséghez hasonlóan. Ld. DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, III. Budapest 1997. 145.

⁶⁸⁵ Ld. *Pastoral Provision for former clergy of the Episcopal Church*, URL: <http://cloud2.snappages.com/8df4562b671183c5bfd88880d0d447ac5400d759/IntoFullCommunion7-14.pdf>, Utolsó letöltés: 2018. február 10. Ld. CAVANAUGH, S. E., *Anglicans and the Roman Catholic Church: Reflections on Recent Developments*, Ignatius Press, San Francisco 2011.

- olyan eljárásmodokat körvonalazni melyek által az episzkopális klerikusok, akár nők, akár nőtlenek, felszentelhetőek és inkardinálhatóak egy egyházmegyébe, hogy ezáltal hivatásukat a Katolikus Egyházban gyakorolhassák;
- az egyházmegyéken belüli személyi plébániák alapítása által gondoskodni arról, hogy az "anglikán örökség" liturgikus, spirituális és pasztorális elemei megőrződjenek.

A *Pastoral Provision* tehát a jogi struktúráját teremtette meg az ex-protestáns, nős papság integrációjának, képzésének, esetleges katolikus ordinációjának, és ezeket az „anglikán rítusú” személyi plébániákat a Hittani Kongregáció alá rendelte. A nős, volt protestáns papság ordinációja már XII. Piusz pápasága alatt elkezdődött, és Boldog VI. Pál pápa, 1967. június 24-én kiadott *Sacerdotalis Caelibatus* kezdetű enciklikája⁶⁸⁶ 42. pontjában kilátásba helyezte ennek további lehetőségét, érintetlenül hagyva a hatályos disciplinát. Hét „anglikán rítusú” személyi plébánia alakult Massachusetts, Pennsylvania, South Carolina és Texas szövetségi államokban, akiknek az Istentiszteleti és a Szentségi Fegyelem Kongregációja, miután konzultált az USA Püspöki Konferenciájával, 1983-ban jóváhagyott egy anglikán elemeket tartalmazó speciális liturgiát, melyet 2003-ban könyv formájában is kiadtak *Book of Divine Worship*⁶⁸⁷ néven, az „Anglican use” terminust alkalmazva rá. Egy hasonló pasztorális intézkedést hoztak még 1975-ben, az indiai Amritsar-i anglikán egyházmegye számára.

A közelmúltban több anglikán és episzkopális, világi és klerikus krisztushívó, sőt egész egyházmegyék püspökükkel együtt jelezték egyesülési szándékukat Rómával. Az új helyzet nyilvánvalóvá tette, hogy a *Pastoral provision* jogi struktúrája elégtelen megoldás, mert az inkább a teljes közösséget helyreállítani kívánó egyéneket, és nem a közösségeket veszi alapul. Ezekre az igényekre válaszolt XVI. Benedek pápa, amikor 2009. november 4-én, az *Anglicanorum coetibus* kezdetű apostoli konstitúciójával, csoportok számára fektette le a szükséges szervezeti kereteket, létrehozva a kánonjogban egy új struktúrát: a személyi ordinariátust.

3.6.4.2. Az *Anglicanorum coetibus* apostoli konstitúció

Az AC 13 cikkelyből álló egyetemes érvényű pápai törvény.

A konstitúció bevezetője hivatkozik a II. Vatikáni Zsinatnak főként az Egyházzal és az ökumenizmusról szóló tanítására, lefektetve a rendelkezés ekkleziológiai alapjait. Ezeknek az elveknek a szem előtt tartásával rendeli el a Személyi Ordinariátusok felállítását azon anglikán hívők

⁶⁸⁶ PAULUS PP. VI, Litt. Enc. *Sacerdotalis caelibatus*, 24 iunii 1967, in *AAS* 59 (1967) 657-697.

⁶⁸⁷ A *Book of Divine Worship* ötvözi a *Book of Common Prayer* 1928-as és 1979-es amerikai kiadásának, valamint az 1970-es *Missale Romanum*-nak bizonyos elemeit. Ld. URL: <http://church.atonementonline.com/wp-content/uploads/Book-Of-Divine-Worship.pdf>, Utolsó letöltés: 2017. november 28.

csoportjai számára, akik teljes közösségre kívánnak lépni a Katolikus Egyházzal. Ezt az általános normatívát a Szentszéktől kiadott Kiegészítő Rendelkezések egészítik ki.

Az apostoli konstitúció mindenekelőtt a Hittani Kongregáció illetékességi körébe utalja ezeknek az ordinariátusoknak a felállítását, egy meghatározott püspöki konferencia határain belül, miután konzultált ugyanazon konferenciával. Egy vagy több személyi ordinariátus is felállítható egy területen belül. *Ipsa iure* hivatalos jogi személynek számítanak és jogilag az egyházmegyéhez hasonlóak. Világi hívőkből, klerikusokból és a Megszentelt Élet Intézményeinek, valamint az Apostoli Élet Társaságainak a tagjaiból állnak, akik eredetileg az Anglikán Közösséghez tartoztak, jelenleg pedig teljes közösségben vannak a Katolikus Egyházzal⁶⁸⁸, vagy az ordinariátusban részesedtek a beavató szentségekben.⁶⁸⁹

Az ordinariátust az egyetemes törvény, az AC és a NC normái szabályozzák, valamint az ordinariátusok részleges joga, a felügyeletet pedig a Hittani Kongregáció látja el, és illetékességi körüknek megfelelően a különböző szentszéki dikasztériumok.⁶⁹⁰

A konstitúció meg kívánja őrizni az anglikán liturgikus, spirituális és pasztorális örökséget, mint „értékes kincset” és „megosztandó gazdagságot”, ezért fakultást ad az Eucharisztia, a szentségek, az Imaórák Liturgiája és más liturgikus cselekmények anglikán hagyomány szerinti ünneplésére, a Szentszék által jóváhagyott⁶⁹¹ liturgikus könyvek használatával.⁶⁹²

A személyi ordinariátus hívei a pápa által kinevezett ordinárius gondozására vannak bízva, aki rendes, helyettesi és személyes hatalommal rendelkezik (*potestas ordinaria, vicaria, personale*). Hatalmát a NC által meghatározott esetekben a megyéspüspökkel közösen gyakorolja (*coniunctim exercetur*).⁶⁹³

A rendelkezés kimondja, hogy az ordinárius, azokat az anglikán klerikusokat, akik rendelkeznek a rendek felvételére a jog által megkövetelt tulajdonságokkal⁶⁹⁴, és mentesek minden szabálytalanságtól és akadálytól⁶⁹⁵, elfogadhatja a szent rendek felvételére való jelöltként (a katolikus egyházban). Ha a katolikus papságban részesedni kívánó egykori anglikán klerikus nő, figyelembe kell venni a Boldog VI. Pál pápa által 1967. június 24-én kiadott *Sacerdotalis coelibatus* kezdetű

⁶⁸⁸ A Katolikus Egyházzal való teljes közösség egyik feltétele az azonos hitvallás, ami gyakorlatilag a KEK-nak az elfogadását jelenti.

⁶⁸⁹ Vö. AC I. cikk. 1-5.§.

⁶⁹⁰ Vö. AC II. cikk.

⁶⁹¹ SACRA CONGREGATIO RITUUM, Instr. *De musica sacra et sacra liturgia*, in *AAS* 50 (1958) 632. „Propterea sunt 'actiones liturgicae' illae actiones sacrae, quae, ex institutione Iesu Christi vel Ecclesiae eorumque nomine, secundum libros liturgicos a Sancta Sede approbatas, a personis ad hoc legitime deputatis peraguntur.” (1)

⁶⁹² Vö. AC III. cikk.

⁶⁹³ Vö. AC IV-V. cikk.

⁶⁹⁴ Vö. CIC 1026-1032. kk.

⁶⁹⁵ Vö. CIC 1040-1049. kk.

enciklika 42. pontját⁶⁹⁶, mely érvényben hagyja a latin rítusban a celibátus egyházfegyelmi rendelkezését, valamint a Hittani Kongregáció 1981. április 1-én kiadott Nyilatkozatát.⁶⁹⁷ A nőtlen szolgálattevőknek vállalniuk kell a klerikusi celibátust.⁶⁹⁸ Szabály szerint tehát az ordinárius csak nőtlen férfiakat bocsáthat a rendek felvételére. Lehetősége van azonban arra, hogy kérelmezze a Szentatyánál az alóla való felmentést⁶⁹⁹, ha nős férfiak kérik a katolikus ordót. Minden esetet külön-külön kell vizsgálni a Szentszék által felállított kritériumok szerint. A római egyházba való teljesebb integráció és az egység előmozdítása érdekében az ordinariátusba inkardinált papoknak ápolniuk kell az egység kötelékét annak a területnek az egyházmegyei papságával, ahol szolgálatukat teljesítik, és elő kell mozdítaniuk a közös pasztorális és karitatív tevékenységeket. Szintén az egység jegyében áll az a rendelkezés, hogy az ordinariátus seminaristáit, különös tekintettel a tanbeli és a pasztorális képzésre, az egyházmegyei seminaristákkal együtt képezzék. Hogy seminaristái az anglikán örökségben is formálódhassanak, az ordinárius külön semináriumi programokat is szervezhet, vagy akár az ilyen irányú képzést biztosító házakat is alapíthat, a már létező katolikus fakultásokhoz kapcsoltnak.⁷⁰⁰

A szerzetesi élet is hozzátartozik az Egyház gazdagságához, mely sok áldás és kegyelem forrása. Az AC a megszentelt élettel is számol lehetőséget biztosítva az ordináriusnak, hogy a Szentszék jóváhagyásával új intézményeket és új társaságokat alapíthasson, tagjaikat pedig felszentelhesse. A megszentelt élet azon intézményei, amelyek az anglikán közösségből származnak, és teljes közösségre léptek a Római Egyházzal, közös megegyezés alapján az ordinárius joghatósága alá helyezhetőek.⁷⁰¹

Az ordináriusnak lehetősége van személyi plébániák alapítására az ordinariátushoz tartozó hívek lelkipásztori ellátására, miután meghallgatta a területi megyéspüspöknek a véleményét és megkapta a Szentszék beleegyezését. Az ordinariátus papsága rendelkezik mindazon kötelezettségekkel és jogokkal melyeket a Kódex a klerikusok vonatkozásában előír és biztosít. A NC-ben meghatározott esetekben ezeket a kötelezettségeket és jogokat azokkal az egyházmegyei papokkal együtt gyakorolják, akiknek a területén található a személyi plébánia. Azok a hívők, akik az anglikán

⁶⁹⁶ AAS 59 (1967) 674. „Quapropter ex primaria illa norma, quam ad regimen catholicae Ecclesiae spectantem supra commemoravimus duo hoc loco esse statuenda censemus: hinc legem, quae eos, qui in sacros ordines ascribantur, caelibatum libere ac perpetuo eligere iubet, firmam in suo iure manere (...)”

⁶⁹⁷ Ld. DocCath 78 (1981) 433. URL:

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19810401_chiesa-episcopaliana_en.html, Utolsó letöltés: 2017. november 28.

⁶⁹⁸ CIC 277. kán. 1.§: „A klerikusok kötelesek a mennyek országa kedvéért örökös és teljes önmegtartóztatásban élni, ezért meg kell tartaniuk a celibátust, mely Isten különös ajándéka; ezáltal a szent szolgálatra rendelt személyek könnyebben kapcsolódhatnak osztatlan szívvel Krisztushoz, és szabadabban szentelhetik magukat Isten és az emberek szolgálatára.”

⁶⁹⁹ Vö. CIC 291. kán.

⁷⁰⁰ Vö. AC VI. cikk. 1-5.§.

⁷⁰¹ Vö. AC VII. cikk.

közösségből származnak és tagjai szeretnének lenni a személyi ordinariátusnak, szándékukat írásban kell kinyilvánítaniuk.⁷⁰²

Az új struktúra kormányzását a Szentszék az ordináriusra és egy kormányzótanácsra bízta, melynek az ordinárius által elfogadott és a Szentszék által megerősített statútuma kell, hogy legyen. Ez a Tanács legalább 6 papból áll, elnöke pedig az ordinárius. Azt a feladatot látja el, amit a Kódex a papi szenátussal⁷⁰³ és a tanácsosok testületével⁷⁰⁴ kapcsolatban említ, valamint azt, ami a NC-ben szerepel. Az egyházmegyékhez hasonlóan, a személyi ordinariátusban is lennie kell egy gazdasági tanácsnak, mely ugyanazokat a feladatokat látja el, mint az egyházmegyei megfelelője.⁷⁰⁵ A II. Vatikáni Zsinat által fakultatív jelleggel bevezetett pasztorális tanács felállítása a személyi ordinariátusban is ajánlott, hogy a hívek részvétele a közösség irányításában biztosított legyen.⁷⁰⁶

Az AC a személyi ordináriust is kötelezi az *ad limina* látogatásra és az ötévenkénti jelentés beterjesztésére.⁷⁰⁷ Jogi ügyekben az az egyházmegyei bíróság illetékes, amelyben a felek egyike lakik, hacsak az ordinárius nem állított fel saját bíróságot. Az utóbbi esetben az lesz a másodfokú bíróság, amelyet az ordinárius jelöl ki, és a Szentszék jóváhagy. Mindkét esetben azonban figyelembe kell venni a Kódexben szereplő különféle illetékességi címeket.⁷⁰⁸ A konstitúció utolsó pontja leszögezi, hogy az a határozat, mely felállít egy személyi ordinariátust, egyben meghatározza annak székhelyét, és ha szükségesnek látszik, annak főtemplomát is.⁷⁰⁹

A Szentszék ezzel az új jogszabállyal az Egyház egységét kívánta előmozdítani.

Gianfranco Ghirlanda⁷¹⁰ utalva a Hittani Kongregáció 2009. október 21. tájékoztatására (*Nota informativa della Congregazione per la Dottrina della fede*)⁷¹¹ megállapítja, hogy az AC konstitúciónak vannak olyan elemei, melyek a *Spirituali militum curae* apostoli konstitúcióból⁷¹², illetve az *Animarum bonum* kezdetű dekrétumból⁷¹³ erednek. Az AC apostoli konstitúció

⁷⁰² Vö. AC VIII. cikk. 1-2.§; IX. cikk.

⁷⁰³ CIC 495. kán. 1.§: „Minden egyházmegyében legyen papi szenátus. Ez olyan papokból álló csoport, amely a papságot képviseli, és mintegy a püspök szenátusa. Feladata, hogy a püspököt a jog előírása szerint segítse az egyházmegye kormányzásában, Isten népe rábízott része lelkipásztori érdekének lehető legjobb szolgálatára.”

⁷⁰⁴ Vö. CIC 494. kán. 1-2.§; 1277. kán.; 1292. kán. 1.§; 419. kán.; 421. kán. 1.§; 430. kán. 2.§; 404. kán. 3.§; 501. kán. 2.§; 1018. kán. 2.§.

⁷⁰⁵ Vö. CIC 492-494. kk.

⁷⁰⁶ Vö. AC X. cikk. 1-4.§.

⁷⁰⁷ Vö. CIC 399. kán. 1-2.§; 400. kán. 1-2.§.

⁷⁰⁸ Vö. CIC 1404-1416. kk.; 1673. kán. 1-4 pt.

⁷⁰⁹ Vö. AC XI-XIII. cikk

⁷¹⁰ GHIRLANDA, G., *Situazione attuale della comunione anglicana*, 475.

⁷¹¹ Vö. *L'Osservatore Romano*, 21 ottobre 2009. 8.

⁷¹² Vö. *AAS* 78 (1986) 481-486.

⁷¹³ A brazíliai Campos-i egyházmegyében működő „Vianney Szent János Papi Unió” tagjai visszatértek a Római Egyházba. Számukra hozta létre 2002. január 18-án a Püspöki Kongregáció az *Animarum bonum* kezdetű dekrétummal a Campos Apostoli Adminisztratúrát (*l'Amministrazione apostolica personale „San Giovanni Maria Vianney”*).

jelentőségéről szóló cikkében⁷¹⁴ pedig a személyi ordinariátusok két típusáról beszél: az egyiket a katonák pasztorális gondozására hozta létre Szent II. János Pál pápa 1986. április 21-én kiadott *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli konstitúcióval, a másikat XVI. Benedek alapította a teljes közösséget visszaállítani akaró anglikán csoportok részére. Szerinte az AC nem egy új formát hozott létre, hanem a katonák vonatkozásában már létező személyi ordinariátus formáját alkalmazta az anglikánokra.

Ghirlanda szerint célját nézve a személyi ordinariátus nagyon közel áll a latin területen élő keleti katolikusok számára létesített ordinariátusokhoz⁷¹⁵: „*Dobbiamo dire che la figura dell’Ordinariato personale per gli Anglicani si avvicina molto per la sua finalità a quella dell’Ordinariato apostolico per i fedeli di rito orientale in un territorio di rito latino.*”⁷¹⁶

Vittorio Parlato ezt a célt a *cura animarum*-ban látja, ami egy közös eleme minden egyházi szerveződési formának: „*La ratio è [...] la cura delle anime di fedeli che non appartengono alla diocesi o alle diocesi latine che insistono sul territorio.*”⁷¹⁷ Ő „rituális ordinariátus”-ról beszél, mely magában foglalja egy adott ország keleti rítusú katolikusait, akiknek nincs a területen saját hierarchiájuk, akik akár különböző sajátjogú egyházak tagjai lehetnek, s akiknek a lelkipásztori gondozását a Szentszék egy prelátusra bízta (általában a főváros latin megyéspüspöke), mint saját ordináriusra.

3.6.4.3. A *Norme Complementari* dokumentum

A Hittani Kongregáció annak érdekében, hogy az AC konstitúció normáinak az alkalmazását elősegítse, ugyanazon a napon 2009. november 4-én, kiadta az ún. kiegészítő rendelkezéseket: a *Norme Complementari*-t.⁷¹⁸ Antonio Viana⁷¹⁹, John M. Huels⁷²⁰ és G. Bier⁷²¹ szerint a NC jogi természete egy

⁷¹⁴ GHIRLANDA, G. *Il significato della Costituzione Apostolica Anglicanorum coetibus*, [URL:https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2009/11/09/0696/01642-1.html](https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2009/11/09/0696/01642-1.html), Utolsó letöltés: 2017. november 20.

⁷¹⁵ Az első apostoli ordinariátust Szent X. Piusz pápa alapította, 1912. július 15-én az *Officium supremi Apostolatus* kezdetű apostoli levelével, a Kanadában élő rutén rítusú hívek számára. Vö. *AAS* 4 (1912) 555-556.

⁷¹⁶ GHIRLANDA, G., *Situazione attuale della comunione anglicana*, 475.

⁷¹⁷ PARLATO, V., *Note sulla costituzione apostolica Anglicanorum coetibus*, [URL:http://www.statoecchiese.it/contributi/note-sulla-costituzione-apostolica-anglicanorum-coetibus/diritto-canonico](http://www.statoecchiese.it/contributi/note-sulla-costituzione-apostolica-anglicanorum-coetibus/diritto-canonico), Utolsó letöltés: 2018. február 10.

⁷¹⁸ Vö. *L’Osservatore Romano*, 2009.11. 9-10. 7. oldal.

⁷¹⁹ VIANA, A., *Ordinariatos y prelaturas personales*, 484.

⁷²⁰ HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 389-415.

⁷²¹ BIER, G., *Die Apostolische Konstitution Anglicanorum coetibus*, 452.

érdekes téma: pápai delegáció birtokában⁷²² a Hittani Kongregáció publikálta⁷²³; egyszerű approbációval rendelkező, legális tartalmú alacsonyabb formájú általános határozat.

A dokumentum 14 cikkelyen keresztül fekteti le az új jogi struktúra működéséhez szükséges szervezeti keretet. Megerősíti az AC első két normáját, miszerint minden ordinariátus a Hittani Kongregációtól függ, és szoros kapcsolatokat kell fenntartania, illetékességük határain belül a Kúria többi dikasztériumával. Az ordinárius a nemzeti püspöki konferencia tagja, aki köteles követni annak irányelveit, amennyiben azok összhangban állnak az AC normáival. Nemcsak országos szinten, hanem helyi szinten is integrálódnia kell a katolikus egyházszerkezetbe; ennek érdekében köteles szoros kapcsolatot ápolnia azzal az egyházmegyes püspökkel, akinek területén található az ordinariátus, hogy a saját pasztorális tevékenysége és az egyházmegye pasztorális terve összhangolt legyen.⁷²⁴

Az ordinárius személyével kapcsolatban a NC nem írja elő kötelezően, hogy annak püspöki *ordo*-val kell bírnia⁷²⁵; lehet egy olyan pap is, akit a Szentatya nevez ki a kormányzótanács által benyújtott hármast lista alapján. Az ordinárius rendelkezik az inkardináció fakultásával azon személyek vonatkozásában, akik anglikán lelkészek voltak és teljes közösségre léptek a katolikus egyházzal, valamint saját jelöltjei esetében. A püspöki konferencia meghallgatása után, valamint a kormányzótanács beleegyezésével és a Szentszék jóváhagyásával, szükség esetén területi esperességeket is létesíthet, melyek több személyi plébánia híveit foglalják magukba.⁷²⁶

Lefektetve a közösséghez tartozás feltételeit a NC előírja az anglikán közösségből származó világiaknak a hitvallás letételét, a beavató szentségek meglétét és mindezek bejegyzését egy külön anyakönyvbe. Azok a krisztushívők, akik az ordinariátuson kívül részesedtek a beavató szentségekben rendes úton nem lehetnek tagjai az új struktúrának, hacsak nem állnak rokonságban egy ordinariátushoz tartozó családdal. Akik a katolikus egyházban vették fel a keresztséget, de a másik két beavató szentségben nem részesültek, később pedig az ordinariátus evangelizációs tevékenységének

⁷²² Vö. CIC 30. kán.: „Olyan általános határozatot, melyről a 29. kán. szól, nem hozhat az, aki csak végrehajtói hatalommal rendelkezik, kivéve, ha erre különös esetekben a jog előírásai szerint az illetékes törvényhozó kifejezetten felhatalmazza, és ha megtartja a felhatalmazásban foglalt feltételeket.” Ld.: CIÁURRIZ, M. J., *Kommentár a 30. kánonhoz*, in *ComEx*, I. 487-491.

⁷²³ A *Pastor Bonus* apostoli konstitúció 18. cikkelye szerint a Római Kúria egyik kongregációja sem adhat ki törvényeket és törvény erejű általános határozatokat csak pápai felhatalmazás erejében, vagy kifejezett pápai jóváhagyással. Viana professzor szerint ezek a rekvizitumok nem teljesültek NC esetében.

Ld. IOANNES PAULUS PP. II, Const. Ap. *Pastor Bonus* de Romana Curia, 28. június 1988, in *AAS* 80 (1988) 841-912.

⁷²⁴ Vö. NC 1-3. pt.

⁷²⁵ Vö. LG 21a.: „A püspökszentelés a megszentelés hivatalával magával hozza a tanítás és a kormányzás hivatalát is.” CIC 375. kán. 1.§. „A püspökök, akik isteni rendelés folytán lépnek az apostolok helyére a nekik adott Szentlélek által, az egyházban pásztorokká válnak, hogy maguk is a tanítás tanítómesterei, a szent istentisztelet papjai és a kormányzás szolgálattevői legyenek. 2.§. A püspökök magával a püspökszenteléssel elnyerik a megszentelői feladattal együtt a tanítói és kormányzó feladatot is, de ezeket természetüknél fogva csakis a testület fejével és tagjaival való hierarchikus közösségben gyakorolhatják.”

⁷²⁶ Vö. NC 4. pt.

hatására visszatérnek az Egyház hitéhez és gyakorlatához, elnyerhetik a tagságot és felvehetik a hiányzó iniciációs szentségeket.⁷²⁷ Amikor a világi krisztushívők és a megszentelt életűek részt vesznek a plébániai vagy egyházmegyei karitatív, ill. pasztorális tevékenységben, a helyi plébánostól, és a területi megyéspüspöktől is függnék. Ezekben az esetekben a helyi plébános és a megyéspüspök közösen gyakorolják a hatalmukat a személyi plébánossal és a személyi ordináriussal.⁷²⁸

Az ordinárius és a világi hívek után a NC a klérusra tér ki, és felvételükhöz előírja a kormányzói tanács beleegyezését. Akik korábban nős anglikán lelkészek voltak, a Szentatya engedélyével felvehetik a katolikus *ordo*-t. Minden esetet külön-külön kell megítélni az ordinariátus szükségé alapján, és azon objektív kritériumok alapján, melyeket a helyi püspöki konferenciával való konzultáció után az ordinárius állapított meg és a Szentszék jóváhagyott. Azok a katolikus papok, akik átléptek az Anglikán Közösségbe, nem gyakorolhatják a szent rendet az ordinariátusban. Ugyanúgy, a szabálytalan házasságban élő anglikán lelkészek, nem szentelhetők fel katolikus pappá. A klérus a szükséges fakultásokat a személyi ordináriustól nyeri el.⁷²⁹

A szent szolgálattevők tisztes díjazásáról és társadalombiztosításáról⁷³⁰ való gondoskodást az ordinárius kötelezettségévé teszi. Az ordinárius megegyezhet a püspöki konferenciával, hogy a klérus támogatása érdekében más rendelkezésre álló forrást is felhasznál. Ha pedig a szükség úgy kívánja az ordinárius engedélyével a klérus gyakorolhat olyan világi foglalkozást, amely összeegyeztethető a papi szolgálattal.⁷³¹ Az ordinariátus papsága beválasztható annak az egyházmegyének a Papi Szenátusába, ill. a megyéspüspök által meghatározott módon ugyanazon egyházmegye Pasztorális Tanácsába is, melynek területén teljesítik szolgálatukat.⁷³²

A NC előírja a kölcsönös segítségnyújtás kötelezettségét szükség esetén, mind a személyi ordinariátus papságának, mind pedig az egyházmegyes papságnak és a szerzeteseknek. Az előzőek ez esetben a pasztorális tevékenység vonatkozásában a megyéspüspöktől függnék. Az utóbbiaknak pedig szükségük van a megyéspüspök, ill. az előjáró írásbeli beleegyezésére, és ők is függnék a személyi ordináriustól a lelkipásztori tevékenység terén. Ezekben az esetekben az ordináriusnak, a megyéspüspöknek és az előjárónak írásbeli megállapodást kell kötnie, amelyben pontosan rögzítik az együttműködés minden fontos kérdését.⁷³³

⁷²⁷ Vö. *Atti di Papa Francesco*. Norme Complementari alla Costituzione Apostolica Anglicanorum coetibus, modifica dell'art.5, 31 maggio 2013, in *Ius Ecclesiae* 26 (2014) 697-710.

⁷²⁸ Vö. NC 5. pt.

⁷²⁹ Vö. NC 6. pt.

⁷³⁰ Vö. CIC 281. kán. 1-3.§.

⁷³¹ Vö. a 285. kánon *lábjegyzetei*, in ERDŐ P. (szerk.), *Az Egyházi Törvénykönyv*, Budapest 1985. 271.

⁷³² Vö. NC 7-8. pt.

⁷³³ Vö. NC 9. pt.

A CIC 1027. kánonja⁷³⁴, és 1028. kánonja⁷³⁵ értelmében az ordináriusnak gondoskodnia kell a szeminaristák és a klérus állandó képzéséről. A teológiai képzés egy szemináriumban vagy egy teológiai fakultáson történik, az egyházmegyei papságával közösen, az érintett püspökök és az ordinárius megállapodása alapján. Az anglikán örökség átadása érdekében a jelöltek, a kormányzótanács beleegyezésével, speciális képzésben is részesedhetnek ugyanabban a szemináriumban, vagy egy erre a célra létesített külön házban. A klérus képzésének két célt kell elérnie: a) meg kell felelnie a helyi körülményeknek és közösnek kell lennie az egyházmegyei papságával; b) a megőrzendő anglikán örökségnek összhangban kell lennie a katolikus hagyománnyal. Az ordinariátusnak a Szentszék által jóváhagyott saját papnevelési szabályzata kell, hogy legyen, és minden szeminárium, ill. képzési ház az ordinárius által jóváhagyott szabályzattal kell rendelkeznie.⁷³⁶ A szeminaristák csakis az ordinariátusból származhatnak vagy azon anglikánok közül, akik teljes közösségre léptek a Katolikus Egyházzal.⁷³⁷

A NC figyelembe veszi az anglikán egyházban püspöki hivatalt nyert személyeket is. Ordináriusnak nős anglikán püspök is kinevezhető. Ebben az esetben őt a Katolikus Egyházban pappá szentelik, az ordinariátuson belül pedig ugyanolyan joghatósága van, mint a püspököknek, kivéve az *ordo* feladásának a fakultását. Az ordinariátushoz tartozó volt anglikán püspök segítséget nyújthat az ordináriusnak feladata ellátásában; meghívható a püspöki konferencia gyűléseire, olyan minőségben, mint egy kiérdemesült püspök és engedélyt kaphat a Szentszéktől, a főpapi jelvények viselésére.⁷³⁸

Ahogy azt az AC apostoli konstitúció is megállapította, a Kormányzótanács rendelkezik az ordinariátusban azokkal a jogokkal és kompetenciákkal, melyekkel az egyetemes jog a Papi Szenátust és a Tanácsosok Testületét ruházza fel. Ezeken kívül az ordináriusnak szüksége van a kormányzótanács beleegyezésére, amikor elfogad egy jelöltet a szent rendek felvételére; felállít vagy megszüntet egy személyi plébániát, ill. egy képzési házat; jóváhagy egy képzési tervet. Az ordináriusnak meg kell hallgatnia a tanács véleményét az ordinariátus pasztorális tervével és a papság képzésével kapcsolatosan. A kormányzótanács a következő három esetben tanácsadói szavazati joggal rendelkezik: 1) amikor össze kell állítani az ordinárius kinevezéséhez szükség jelöltek listáját; 2) amikor kialakítják az ordinariátus kiegészítő rendelkezéseinek a módosítását célzó tervezet; 3) a kormányzótanács, a pasztorális tanács és a képzési házak szabályzatának szerkesztésénél. A

⁷³⁴ CIC 1027. kán.: „A diakonátusra és áldozópapságra jelentkezőket gondos felkészítéssel kell kiképezni a jog szerint.”

⁷³⁵ CIC 1028. kán.: „A megyéspüspök vagy az illetékes előljáró gondoskodjék arról, hogy a jelölteket, mielőtt valamely rendet felvénének, kellően tanítsák meg arra, ami az illető rendre és az azzal járó kötelezettségekre vonatkozik.”

⁷³⁶ Vö. CIC 242. kán. 1.§.

⁷³⁷ Vö. NC 10. pt.

⁷³⁸ Vö. NC 11. pt.

kormányzótanács összetételét a statútumok határozzák meg, a tagokat pedig a presbitérium választja. A pasztorális tanács a személyi ordinariátusban is azt a feladatot látja el, mint egy egyházmegyében: véleményt nyilvánít a lelkipásztori tevékenységről.⁷³⁹ Az ordinárius elnöklete alatt folytatja tevékenységét, az általa jóváhagyott szabályzat szerint.⁷⁴⁰

A NC utolsó cikkelye a személyi plébániákra vonatkozó normákat közli. A plébánia lelkipásztori gondozásában a plébánost segítheti egy, az ordinárius által kinevezett káplán. Ha nincs káplán, a plébános távolléte, akadályoztatása vagy halála esetén, az a helyi plébános, akinek a területén található a személyi plébánia temploma, szükség esetén gyakorolhatja saját hatalmát helyettesként. A személyi plébánián is fel kell állítani egy pasztorális tanácsot és egy gazdasági tanácsot. Azon krisztushívők lelkipásztori gondozására, akik egy olyan egyházmegye területén vannak, ahol még nem alapítottak személyi plébániát, az ordinárius, a megyéspüspök véleményének kikérdezése után, létesíthet egy *quasi-plébániát*.⁷⁴¹

A két dokumentumból kiderül, hogy a Szentszék az anglikánok esetében nem azt a modellt követi, amit a keleti egyházak esetében alkalmazott. Nem egy új rítus szerinti sajátjogú egyház⁷⁴² jött létre, mint amilyenek a katolikus keleti egyházak⁷⁴³, hanem a latin rítuson belül vált lehetségessé egy sajátos, ősi hagyománynak a megőrzése, az ambrózián⁷⁴⁴ és a mozarab⁷⁴⁵ hagyomány római liturgián belüli továbbéléséhez hasonlóan.

A két dokumentum, az ökumenikus kapcsolatok terén így különös fontossággal bír.

3.6.4.4. A jelenlegi személyi ordinariátusok

A Hittani Kongregáció eddig három személyi ordinariátust alapított:

- az angol-skót-walesi püspöki konferencia területén belül, a Walsinghami Miasszonyunkról elnevezett Személyi Ordinariátust (*Personal Ordinariate of Our Lady of Walsingham*)⁷⁴⁶;

⁷³⁹ CIC 511. kán.: „Ha a lelkipásztori körülmények indokolják, az egyes egyházmegyékben létesítsenek pasztorális tanácsot, melynek feladata, hogy a püspök felügyelete alatt vizsgálja és mérlegelje az egyházmegyében folyó lelkipásztori munkát érintő kérdéseket, és róluk gyakorlati következtetéseket terjesszen elő.”

⁷⁴⁰ Vö. NC 12-13. pt.

⁷⁴¹ CIC 516. kán. 1.§: „Hacsak a jog másként nem rendelkezik, a plébániával egyenlő elbírálás alá esik a kváziplébánia, mely a részegyházon belül a krisztushívők olyan közössége, amit egy papra bízta, mint saját lelkipásztorára, de ami sajátos körülmények miatt még nem vált plébániává.”

⁷⁴² Vö. SZABÓ P., *A sajátjogú egyházak tipológiája a Keleti Kódex szerint*, in IVANCSÓ I. (szerk.), *Ecclesia aedificans. A 70 éves Keresztes Szilárd köszöntése*, Nyíregyháza 2002. 363-383.

⁷⁴³ Vö. SZABÓ P., *A keleti egyházak szentségi joga*, Nyíregyháza 2012. 41-59.

⁷⁴⁴ Vö. JENNER, H., *Ambrosian Liturgy and Rite*, in *The Catholic Encyclopedia*, (1907). URL: <http://www.newadvent.org/cathen/01394a.htm>, Utolsó letöltés: 2017. november 28.

⁷⁴⁵ Vö. JENNER, H., *Mozarabic Rite*, in *The Catholic Encyclopedia*, (1911). URL: <http://www.newadvent.org/cathen/10611a.htm>, Utolsó letöltés: 2017. november 28.

⁷⁴⁶ Decreto *The supreme law*, in *AAS* 103 (2011) 129-133.

- az Amerikai Egyesült Államok és Kanada katolikus püspöki konferenciájának területén, a Szent Péter Széke Személyi Ordinariátust (*Personal Ordinariate of the Chair of Saint Peter*)⁷⁴⁷;
- az ausztrál és japán katolikus püspöki konferencia területén belül, a Dél Keresztje Személyi Ordinariátust (*Personal Ordinariate of the Southern Cross*).⁷⁴⁸

Az alapító dekrétumok ugyanazokkal a szavakkal kezdődnek (*The supreme law*), általános végrehajtási határozatnak számítanak, vagyis olyan jogszabályoknak, melyeket az illetékes végrehajtói hatalommal rendelkező szerv bocsát ki, és csak azokat kötelezi, akikre vonatkoznak.⁷⁴⁹ Mindegyik dekrétum az egyetemes jog, az AC, valamint a NC alapján 14 pontban szabályozza az ordinariátus szervezeti kereteit.

Magánál a jognál fogva jogi személyiséggel rendelkeznek és jogilag egyenértékűek az egyházmegyével. Tagjaik vagy azok az anglikánok, akik teljes közösségre léptek a Katolikus Egyházzal; vagy azok, akik az ordinariátuson belül részesedtek a beavató szentségekben; vagy azok, akiket felvettek az ordinariátusba, mert egy ahhoz tartozó családnak a tagjai. (1 pt.)

A hívek a pápa által kinevezett ordinárius lelki gondozására vannak bízva, aki mindazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik, melyeket az AC és a NC megemlít, ill. melyeket később a Hittani Kongregáció meghatároz. Az ordinárius köteles meghallgatni a Kormányzótanács és az illetékes Püspöki Konferencia véleményét. (2. pt.)

A teljes közösség visszaállítására vonatkozó szándékot írásban kell közölni. Annak érdekében, hogy az áttérés teljes mértékű legyen és az „anglikán katolikusok” hite megfeleljen a KEK-nak doktrinális tanításával, az ordináriusnak a Hittani Kongregációval egyetértésben katechetikai kurzust kell indítania számukra. Ezt követően tesznek hitvallást. (3. pt.)

Azok az anglikán lelkészek, akik katolikus papok szeretnének lenni, az ordinációt megelőzően specifikus teológiai, spirituális és pasztorális képzésen kell átesniük. A képzési tervet az ordinárius állapítja meg a Hittani Kongregációval egyetértésben, miután konzultált az illetékes Püspöki Konferenciával. (4. pt.)

A latin egyházban az egyházmegyék és a plébániák *pro regula* területi jellegűek. A fakultással rendelkezők csak illetékességi területükön belül gyakorolhatják azt érvényesen, ha legalább a felek egyike latin rítusú.⁷⁵⁰ Az a klerikus, aki nem tagja a Személyi Ordinariátusnak, ha minősített tanúként

⁷⁴⁷ Decreto *The supreme law*, in *AAS* 105 (2013) 852-855.

⁷⁴⁸ Decreto *The supreme law*, in *AAS* 104 (2012) 599-603.

⁷⁴⁹ Vö. CIC 31. kán. 1-2.§ és 32. kán. Ld. BUNGE, A. W., *decreto general ejecutorio*, in *DGDC*, II. 975-978.

⁷⁵⁰ CIC 1109. kán.: „A helyi ordinárius és a plébános, hacsak ítélettel vagy határozat útján nincsenek kiközösítve, egyházi tilalom alá helyezve, hivatalukból felfüggesztve, vagy ilyennek nyilvánítva, hivataluknál fogva területükön belül érvényesen működnek közre nemcsak alárendeltjeik házasságkötésénél, hanem mások házasságánál is, feltéve, hogy a felek egyike latin rítusú.”

közre akar működni olyan hívek házasságánál, akik az ordinariátus tagjai, engedélyt kell kérnie az ordináriustól vagy a személyi plébánostól (5. pt.). Az ordináriusok tagjai az illetékes Püspöki Konferenciáknak, és a jogban meghatározott esetekben döntési szavazati joggal rendelkeznek. (6. pt.)

Az a klerikus, aki eredetileg anglikán volt, majd katolikus pappá szentelték és inkardinálták egy egyházmegyébe, a 267. kánon⁷⁵¹ értelmében inkardinálható a személyi ordinariátusba (7. pt.). Amennyiben nem rendelkeznek saját bírósággal, a peres ügyeket az az egyházmegyei bíróság fogja tárgyalni, amelyben a felek egyike lakóhellyel rendelkezik, figyelembe véve a jog által megállapított különböző illetékességi címeket is (8. pt.). Az ordinariátusok azon hívei, akik ideiglenesen vagy tartósan területen kívül tartózkodnak, a lakóhelynélküliekkel azonos elbírálásban részesülnek, az ordinariátus tagjai maradnak, és köti őket a tartózkodási helyen érvényes egyetemes és részleges törvények (9. pt.). Aki olyan helyre költözik, ahol létezik egy másik személyi ordinariátus, saját kérésére felvehető annak tagjai közé. Erről a változásról az új ordináriusnak értesítenie kell az előző személyi ordináriust. Aki el szeretné hagyni az ordinariátust, szándékát közölnie kell saját ordináriusával, és automatikusan a terület szerinti egyházmegye tagjává válik. Ebben az esetben is az ordináriusnak meg kell bizonyosodnia arról, hogy a megyéspüspöknek tudomása van erről. A szabadság jegyében áll ez a rendelkezés, de bizonyos garanciák meglétét is szükségesnek tartja. (10. pt.)

Az ordináriusoknak papnevelési szabályzatot kell kibocsátaniuk figyelembe véve a legfőbb egyházi hatóság rendelkezéseit, valamint az illetékes Püspöki Konferenciák papképzési programját. Ezek Szentszék-i jóváhagyásra szorulnak (11. pt.). A kormányzótanácsnak és a pasztorális tanácsnak is az ordináriustól jóváhagyott saját szabályzata kell, hogy legyen (12. pt.). Az ordinariátus fő templomának és székhelyének kijelölési joga a személyi ordináriust illeti meg. Ebben a kérdésben azonban konzultálnia kell a Püspöki Konferenciával és egyeztetnie kell a Hittani Kongregációval (13. pt.). Az utolsó rendelkezés a patrocíniumra vonatkozik (14. pt.).

A Walsinghami Miasszonyunkról elnevezett személyi ordinariátus (*Dominae Nostrae Valsinghamen (sis) in Anglia et Cambria*) 2017-ben 3500 hívőt számlált, 35 plébániát, 91 papot, 3 papnövendéket és 9 nővért. Székhelye Londonban található.⁷⁵² 2011. január 1-én lépett teljes közösségre a római egyházzal és csatlakozott az ordinariátushoz három anglikán nővér, akik a *Society of St. Margaret in Walsingham* közösség tagjai voltak. Ők az első megszentelt életűek az ordinariátusban. 2013. január 1-én pedig a *Community of St Mary the Virgin* 11 nővére csatlakozott az

⁷⁵¹ CIC 267. kán. 1.§: „Ahhoz, hogy egy már inkardinált klerikus érvényesen más részegyházba inkardinálódjék, a megyéspüspöktől annak aláírásával ellátott exkardinációs iratot kell kapnia; ugyanígy annak a részegyháznak a megyéspüspökétől is, amelybe inkardinálódni kíván, aláírt inkardináló levélre van szüksége. 2.§: Az így adott exkardináció csak akkor lép hatályba, ha megtörtént a másik részegyházba való inkardináció.”

⁷⁵² Vö. *Annuario Pontificio per l'anno 2017*, Città del Vaticano 2017. 1028.

ordinariátushoz és a közösségen belül létrejött a megszentelt élet első intézménye, a benedeki regulát követő *Society of the Blessed Virgin Mary* (SBVM).⁷⁵³

A Szent Péter székéről elnevezett személyi ordinariátusnak (*Cathedrae Sancti Petri in Civitatibus Foederatis Americae Septentrionalis*) Houston a központja, 2017-ben 6.000 tagja volt, 42 plébániája, 67 papja és 4 papnövendéke.⁷⁵⁴ 2012. december 7-én a Szentszék engedélyével, az ordinariátus joghatósága alatt álló esperességet állítottak fel Kanadában.

A Dél Keresztjéről elnevezett személyi ordinariátus (*Dominæ Nostræ Meridianæ Crucis in Australia*) központja a Nyugat-Ausztráliai Highgate; 2.031 híve volt 2017-ben, 12 plébániája és 19 papja.⁷⁵⁵ 2015 februárjában létrejött az első ázsiai közösségük a Tokyo-i Canterbury Szent Ágoston - közösség, akik előzőleg az Anglikán Egyház tradicionális ágához tartoztak.

3.6.4.5. Az anglikánok integrációjának eszközei

A kanonisztikában élénk diszkussziók folytak/folynak arról, melyik volna a legjobb eszköze az anglikán csoportok Római Egyházba való integrálásának. Gaetano Lo Castro például, azon a véleményen van, hogy a „személyi prelatúra” jogintézménye a legjobb kánoni eszköz, mely megkönnyíti az ex-anglikán csoportok *plena communio*-ját.⁷⁵⁶ Mások nem osztják ezt a véleményt, különösen azok, akik klerikusi intézménynek vélik a személyi prelatúrát. Anthony Jeremy⁷⁵⁷ szerint az a lehetőség, hogy a személyi prelatúra modelljét alkalmazzuk az egyesülni kívánó anglikánokra azzal a hátránnyal jár, hogy a világiaknak csak a prelatúrával való együttműködés lehetősége áll fenn, nem alkothatják annak saját népét. Christopher Hill⁷⁵⁸ szintén klerikusi intézménynek ill. társaságnak tekinti a személyi prelatúrákat⁷⁵⁹, és lehetetlennek tartja azt, hogy ez a figura jó eszköze lenne az anglikánok korporatív egyesülésének. Georg Bier⁷⁶⁰ német professzor egészen radikális az új szervezeti forma megítélésénél; azt állítja, hogy nélkülözi a kánonjogi alapot s inkább egyházpolitikailag motivált jogintézmény.⁷⁶¹

⁷⁵³ *Historic community of anglican nuns to join the Ordinariate*, URL:

<https://www.ordinariate.org.uk/news/OrdinariateNews.php?Historic-Community-of-Anglican-Nuns-to-Join-the-Ordinariate-74>, Utolsó letöltés: 2017. november 28.

⁷⁵⁴ Vö. *Annuario Pontificio per l'anno 2017*, Città del Vaticano 2017. 1028.

⁷⁵⁵ Uo.

⁷⁵⁶ LO CASTRO, G., *Verso un riconoscimento della Chiesa anglicana come prelatura personale? Commento ad una proposta di Graham Leonard*, in *Quaderni di diritto e politica ecclesiastica* 1 (1993) 219-227.

⁷⁵⁷ JEREMY, A., *Apostolic Constitution Anglicanorum coetibus and the personal ordinariate of our Lady of Walsingham*, in *Cristianesimo nella storia* 32 (2011) 425-442, különösen 427.

⁷⁵⁸ HILL, Ch., *An evaluation of the apostolic constitution Anglicanorum coetibus in the current ecumenical situation*, in *Cristianesimo nella storia* 32 (2011) 489-500, különösen 491.

⁷⁵⁹ Uo. „Personal Prelatures are essentially clerical institutions or societies.”

⁷⁶⁰ BIER, G., *Die apostolische Konstitution Anglicanorum coetibus*, 455.

⁷⁶¹ Uo. „Die Personalordinariate sind kirchenpolitisch motiviert und entbehren einer kirchenrechtlichen Grundlage.”

A legfőbb törvényhozó végül úgy döntött, hogy a már létező katonai- és apostoli ordinariátusok mintájára, az „ordinariátus” jogi figuráját alkalmazza az egyesülni kívánó anglikán csoportokra és *expressis verbis* az egyházmegyével ekviparálta⁷⁶², ami azzal a következménnyel jár, hogy a struktúra részegyháznak számít - szemben a személyi prelatúrával, ami nem az -, és az ordinárius hatalma a megyéspüspökével hasonló. Vannak szerzők⁷⁶³, akik azon a véleményen vannak, hogy a személyi ordinariátus nem válaszol a részegyház jellegzetességeire, még akkor is, ha bizonyos aspektusok miatt *in iure* az egyházmegyéhez hasonították. Nagyon nehéz részegyháznak kvalifikálni egy olyan szervezetet, mely annyira függ a Szentszéktől, melyet egy *ad nutum Sanctae Sedis* vikárius irányít, mely a Hittani Kongregációtól függ, mely sok esetben nélkülözi a püspöki állapotot és a hatalom is korlátozott, amennyiben hiányzik az ordinárius törvényhozói hatalma. J.M. Huels említi, hogy a NC 4. artikulus 1.§-sának felsorolásából⁷⁶⁴ hiányzik a 391. kánon, mely a megyéspüspök törvényhozó hatalmáról szól.⁷⁶⁵ Mindazonáltal az ekviparáció okán, vélelmezhető ennek a hatalomnak a megléte. J. M. Huels említi azt a lehetőséget, hogy a Szentszék dönthet úgy, hogy az ordinariátust egy másik strukturális formába tömöríti, pl. a 372. kán. 2.§-sa szerinti személyi egyházmegyébe, élén a személyi megyéspüspökkel.⁷⁶⁶

Az egyesülni kívánó anglikán csoportok esetében érdemes figyelembe venni a keleti katolikusok tipikus szervezeti formáját, a sajátjogú egyházat (*Ecclesia sui iuris*).⁷⁶⁷ A XVI. századtól kezdve a Szentszék ebbe a jogi formációba strukturálta Kelet azon közösségeit, melyek teljes közösségre léptek Róma egyházával. Az anglikán csoportok esetében, miért nem ezt a jogtechnikai megoldást választotta a Szentszék? Miért személyi ordinariátus, s miért nem sajátjogú egyház? A sajátjogú egyházak rendezőelve, nem területi jellegű, sem nem személyi, hanem a rítuson alapul – rítus szerinti egyházak. A CCEO 28. kán. 1.§-sa értelmében a rítus „különböző liturgikus, teológiai, lelkeségi és fegyelmi örökség”⁷⁶⁸, mely minden sajátjogú egyházban különböző formában jelenik meg. Az anglikán hagyomány melyet az AC értékes örökségként meg kíván őrizni, nem egy külön rítus, hanem a latin rítuson belüli, abból származó hagyomány. Az ambrózián és a mozarab liturgikus örökséggel együtt a latin rítus gazdagságát mutatja; külön formát képvisel, de azon belül mozog. Így az egyesülni szándékozó anglikán csoportok a latin rítusú egyház részei, nem képeznek egy külön egyházat, s ezért az egyház legfőbb hatósága, nem alapított egy új sajátjogú egyházat.

⁷⁶² Vö. AC I. cikk. 3.§.

⁷⁶³ ARRIETA, J. I., *Gli ordinariati personali*, 156-161. HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 391. VIANA, A., *Ordinariatos y prelaturas personales*, 516.

⁷⁶⁴ Minden személyi ordináriusra alkalmazni kell a CIC 383-388., 392-394., 396-398. kánonjait.

⁷⁶⁵ HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 401.

⁷⁶⁶ HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 392.

⁷⁶⁷ Vö. CCEO 27. kán. és 28. kán. 1-2.§.

⁷⁶⁸ *Keleti Kódex*, Nyíregyháza 2011. 35.

Juan Ignacio Arrieta strukturális korlátról beszél e tekintetben, mely ökumenikus távlatból érthetővé teszi a döntést. Szerinte egy új sajátjogú egyház alapítása megnehezítette volna az ökumenikus kapcsolatok fejlődését. A döntési szabadság melyről mindhárom személyi ordinariátus megalapítását elrendelő dekrétum szól (*The supreme law* 10. pont), azaz a szabadság, hogy az anglikán krisztushívő csatlakozzon az ordinariátushoz, vagy egy későbbi időpontban elhagyja azt, anélkül, hogy bármi engedélyre vagy felmentésre szüksége lenne, egyértelművé teszi az eltérést a keleti rítusú katolikus egyházaktól, ahol a hívő nem rendelkezik ugyanezzel a szabadsággal.⁷⁶⁹

Mind a rituális ordinariátusok, mind pedig a sajátjogú egyház vonatkozásában nyilvánvaló az eltérés a két struktúra és a személyi ordinariátus között: tagjaik a latintól eltérő rítusúak. A rituális ordinárius, valamint a pátriárka - nagyérsek – metropolita hatalma saját, míg a személyi ordináriusé helyettesi.

3.6.4.6. Az AC szerinti személyi ordinariátus elemzése

A személyi ordinariátussal a kánoni rendszerben egy új nemzeti szintű *supra-diecézán* személyi jellegű cirkumszkripció jelent meg, mely úgy tűnik, hogy az „ordinariátus” elnevezést a katonai pasztorációval foglalkozó struktúrától kölcsönözte.⁷⁷⁰ A teljes közösségre lépő anglikán csoportok ordinariátusait nem a Püspöki Kongregáció alapítja, mint az egyházmegyék esetében, nem a Népek Evangélizációja Kongregáció, mint a missziós területek esetén, nem is a Keleti Egyházak Kongregációja, mint ahogy a keleti katolikus egyházak vonatkozásában történik, hanem a Hittani Kongregáció.⁷⁷¹ A Kongregáció egy püspöki konferencia területén belül létesíti őket, miután konzultált az érdekelt konferenciával; arra is van lehetőség, hogy akár több ordinariátus is alakuljon ugyanabban az országban. Az ordinariátus *ipso iure* hivatalos jogi személyiséggel bír (*persona iuridica publica*)⁷⁷², személyek együttese (*universitas personarum*), és természeténél fogva örökös, így az egyszer felállított ordinariátust csak a Szentszék szüntetheti meg, vagy ha 100 éven keresztül nem működik.⁷⁷³

A személyi ordinariátus a Szentszék által kinevezett ordinárius lelkipásztori gondozására van bízva. Az ordináriusnak püspöknek vagy papnak kell lennie, ám abban az esetben, ha nő, mégha az Anglikán egyházban püspöki státusza is volt, nem lehet katolikus püspökké szentelni.⁷⁷⁴ A püspökszentelés hiánya nem érinti a jogait és a kötelezettségeit, hiszen ettől függetlenül

⁷⁶⁹ ARRIETA, J. I., *Gli ordinariati personali*, 157.

⁷⁷⁰ ARRIETA, J. I., *Gli ordinariati personali*, 161.

⁷⁷¹ Vö. NC 1. pt.

⁷⁷² Vö. CIC 114. kán. 1.§.

⁷⁷³ Vö. CIC 120. kán. 1. §.

⁷⁷⁴ Vö. NC 11. cikk. 1.§.

egyházkeresztény szempontból a megyéspüspökkel egyenlő elbírálású főpásztor. A törvényhozó kifejezetten említi, hogy a pápa szabad adományozással tölti be ezt a hivatalt a jelöltek jegyzéke alapján. A hármast listát (*terna*) ebben az esetben nem a tartomány püspökei vagy a püspöki konferencia állítja össze, hanem a Kormányzótanács.⁷⁷⁵ A személyi ordináriust a Szentatya *ad nutum Sanctae Sedis* nevezi ki⁷⁷⁶, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy megfelelő okból bármikor elmozdítható hivatalából.⁷⁷⁷ Ha az ordinárius nincs püspökké szentelve, mert nő (a latin egyházban és az ortodoxiában a püspöknek nőtlennek kell lennie)⁷⁷⁸, a szentség-kiszolgáltatás szempontjából vannak bizonyos korlátok:

- nem szolgáltatathatja ki a szent rend szentségét, azaz nem ordinálhat diakonust, áldozópapot és püspököt.⁷⁷⁹ Ordináriusként viszont végezheti a *lector-* és *acolytus-*avatást, és szentszéki engedéllyel viselheti a főpapi *insignia*-kat, különösen, ha a személyi ordinárius ex-anglikán nő püspök.⁷⁸⁰
- *ex iure* bérmálási fakultással rendelkezik, de rendes körülmények között csak alárendeltjeinek szolgáltatathatja ki érvényesen a bérmálás szentségét.⁷⁸¹

A személyi ordinárius kormányzati hatalma:

- rendes hatalom (*potestas regiminis ordinaria*), mely nem a püspökszentelésből ered, ami egyébként hiányozhat, hanem az egyházi hatalomból való részesedésből (*potesta participata a iure dal Papa*). Ez a hatalom *ex iure* hivatalához tartozik, és mind belső, mind külső fórumon gyakorolható.
- helyettesi hatalom (*potestas ordinaria vicaria*), melyet a Pápa nevében gyakorol. Eduardo Baura említi, hogy akár a „*vicariato apostolico personale*” névvel is illethetnénk ezt a struktúrát.⁷⁸²
- személyi jellegű (*potestas personalis*), csak azokkal szemben rendelkezik joghatósággal, akik az ordinariátus tagjai.⁷⁸³

⁷⁷⁵ Vö. AC IV. cikk.; NC 4. cikk. 1.§.

⁷⁷⁶ Vö. NC 4. pt. 1.§. Ld. LANDETE CASAS, J., *ad nutum*, in *DGDC*, I. 197-198.

⁷⁷⁷ Vö. CIC 193. kán. 3.§: „Az olyan hivatalból, amit valaki a jog előírásainak megfelelően, az illetékes hatóság józan belátására bízva kapott, megfelelő okból az illető hatóság megítélése szerint elmozdítható.”

⁷⁷⁸ CIC 277. kán. 1.§: „A klerikusok kötelesek a mennyek országa kedvéért örökös és teljes önmegtartóztatásban élni, ezért meg kell tartaniuk a celibátust, mely Isten különös ajándéka; ezáltal a szent szolgálatra rendelt személyek könnyebben kapcsolódhatnak osztatlan szívvel Krisztushoz, és szabadabban szentelhetik magukat Isten és az emberek szolgálatára.” Vö. PAULUS PP. VI, Litt. Enc. *Sacerdotalis coelibatus*, in *AAS* 59 (1967) 657-697.

⁷⁷⁹ Vö. CIC 1012. kán.

⁷⁸⁰ Vö. NC 11. cikk. 4.§.

⁷⁸¹ Vö. CIC 883. kán. 1. pt.; 887. kán.

⁷⁸² BAURA, E., *Gli ordinariati personali per gli ex-anglicani*, 27.

⁷⁸³ Vö. CIC 131. kán. 1-2.§; AC V. cikk.

A joghatóságnak vikáriusiként való konfigurációja a missziós struktúrákat idézi fel, ahol a vikárius ill. a prefektus szintén a pápa nevében kormányoznak.⁷⁸⁴ Ezek a missziós egységek átmenetiek, kibontakozó félben lévő részegyházak, ahogy Szent II. János Pál pápa említi.⁷⁸⁵ A személyi ordinariátusnak is van egy átmeneti jellege, hiszen amikor majd a nőtlen papság teljesen átveszi a helyét a mostani részben női papságnak, nem kizárt, hogy személyi egyházmegyévé váljon, élén egy felszentelt püspökkel. Vittorio Parlato így minősíti az ordinárius helyettesi hatalmát: „*sine identitate personae iuridicae cum Romano Pontefice*”, és azt mondja róla, hogy ennek gyakorlásában az ordinárius teljes szabadságot élvez.⁷⁸⁶ J. I. Arrieta „folyamatban lévő megoldásnak” tartja a jelenlegi konfigurációt (*una soluzione in processo*).⁷⁸⁷ A *potestas vicaria* következményeként, a személyi ordinariátusoknak a pápával és a Szentszékkal való relációja nem egyszerű szubordináción, hanem valódi függőségen alapul, lévén a Pápa ezeknek az entitásoknak a saját pásztora. Így nemcsak a primátus jogán, hanem a személyi ordinárius vikáriusi hatalmánál fogva is helyi ordináriusnak számít.⁷⁸⁸ Eduardo Baura szerint a missziós struktúrákhoz való hasonlósága miatt sokkal szerencsésebb lett volna „személyi vikariátusoknak” hívni őket.⁷⁸⁹

Érdekessége a személyi ordinariátusnak az, hogy sem az alapító dokumentum, sem a kiegészítő rendelkezések nem említik, hogy az ordinárius hatalma kumulatív volna, ami egyébként egyik sajátossága a személyi struktúráknak. Sőt a személyi ordinariátus normái eltávolodnak a *potestas cumulativa* normájától. Az AC 5. artikulusa azt mondja: „*Potestas (ordinarii) una cum ordinario loci coniunctim exercetur*”, vagyis a kormányzati hatalmat, a NC által jelzett esetekben az illetékes megyéspüspökkel közösen (*in modo congiunto*) kell gyakorolni. A. Viana szerint ez egy bizonytalan kifejezés, s ellentmondást lát a normatívában: egyrészt a három személyi ordinariátus alapító dekrétumának 5. pontja lehetővé teszi az esketést egy nem inkardinált klerikus számára ordináriusi vagy *quasi*-plébánosi delegáció erejében, ami feltételezi a kumulatív hatalmat; másrészt ugyanazon dekrétumok 10. pontja szerint, ha egy hívő el akarja hagyni az ordinariátust, a lakóhely szerinti egyházmegyének lesz a tagja, ami pedig feltételezi, hogy előzőleg nem tartozott hozzá.⁷⁹⁰

J. M. Huels azon a véleményen van, hogy az ordinárius a NC által megnevezett esetekben, *in modum coniunctum* gyakorolja joghatóságát a helyi megyéspüspökkel, egyébként *per modum*

⁷⁸⁴ Vö. CIC 371. kán. 1.§.

⁷⁸⁵ Vö. *Redemptoris missio* 27, 53, in *AAS* 83 (1991) 294-340.

⁷⁸⁶ PARLATO, V., *Note sulla costituzione apostolica Anglicanorum coetibus*, 9-10.

⁷⁸⁷ ARRIETA, J. I., *Gli ordinariati personali*, 158.

⁷⁸⁸ Ld. CIC 134. kán. 1.§. A vikáriusi hatalom természetét illetően ld. VIANA, A., *Naturaleza canónica de la potestad vicaria de gobierno*, in *Ius Canonicum* 55 (1988) 99-130. VIANA, A., *potestad vicaria*, in *DGDC*, VI. 336-341.

⁷⁸⁹ BAURA, E., *Las circunscripciones eclesíásticas personales*, 193.

⁷⁹⁰ VIANA, A., *Ordinariatos y prelaturas personales*, 514-515.

cumulativum. Utalva a NC 14. cikk. 2.§-sára kiemeli, hogy a helyi plébános engedély nélkül is gyakorolhatja fakultásait, a személyi plébános akadályoztatása esetén.⁷⁹¹

Gianfranco Ghirlanda vizsgálva az ordinárius hatalmának természetét azt mondja, hogy paradox és kontradiktórikus, hogy míg a normatíva a katonai ordinariátus szabályozásából inspirálódott, nem vette át annak egyik fő jellemzőjét a kumulatív hatalom szabályait.⁷⁹² A hatalomgyakorlás „*in modo congiunto*” formája, nem más, mint összehangolt irányítás (*in modo coordinato*) melynek célja, hogy biztosítsa a két struktúra hívőinek az együttműködését. Ez tulajdonképpen az ordinariátusnak a Római Egyházba való jobb integrációját is szolgálja.⁷⁹³

Georg Bier hangsúlyozza, hogy az egyházmegyével való kapcsolatot a normatíva úgy rendezte, hogy a *potestas cumulativa* helyett (mely modern formájában 1940 óta létezik⁷⁹⁴), a régi *exemptio* modelljét alkalmazták a személyi ordinariátusra.⁷⁹⁵

Eduardo Baura említi, hogy a normatíva vizsgálatából nem könnyű megállapítani, mit is jelent pontosan a „joghatóság közös gyakorlása” kifejezés. Szerinte azzal, hogy a törvényalkotó elkerülte a *iurisdictio cumulativa* pontos jogi szakkifejezését, kinyilvánította azt a szándékát (*voluntas legis*), hogy ne skatulyázza be a személyi ordinariátusokat a kumulatív hatalommal rendelkező entitások kategóriájába. A személyi ordinárius joghatósága tehát nem kumulatív a helyi ordináriuséval.⁷⁹⁶

Astrid Kaptijn szerint az „*in modo congiunto*” kifejezés inkább a két hatóság (személyi- és helyi ordinárius) közötti együttműködést vagy koordinációt sugallja.⁷⁹⁷

Az ordinárius vikáriusi hatalma nagymértékben korlátozza az egyházmegyéhez való asszimilációt. Bár a személyi ordinariátus jogilag az egyházmegyéhez hasonló, az ordinárius mégsem rendelkezik a megyéspüspök minden hatalmával, sőt még az általános helynök vagy püspöki helynök hatalmával sem, mivel ő nem számít helyi ordináriusnak. Következésképp, amikor egy törvény azt mondja, hogy a megyéspüspök vagy egy helyi ordinárius elvégezhet egy bizonyos cselekményt (pl. felmentést adhat), a személyi ordinárius nem végezheti el azt különleges megbízás nélkül⁷⁹⁸, hacsak kifejezetten nem rendelkezik habituális fakultásokkal.⁷⁹⁹ Ha ezeket a Szentszék adta, az ordinárius a

⁷⁹¹ HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 399.

⁷⁹² GHIRLANDA, G., *La Costituzione apostolica Anglicanorum coetibus*, 391.

⁷⁹³ GHIRLANDA, G., *Situazione attuale della comunione anglicana*, 478-479.

⁷⁹⁴ 1940-ben a Szent Konzisztoriális Kongregáció elrendelte, hogy az itáliai katonai ordinariátus joghatósága kumulatív lesz a helyi ordináriusékal. Ld. *AAS* 32 (1940) 280-281.

⁷⁹⁵ BIER, G., *Die apostolische Konstitution Anglicanorum coetibus*, 465.

⁷⁹⁶ BAURA, E., *Las circunscripciones eclesíásticas personales*, 193-194.

⁷⁹⁷ KAPTIJN, A., *L'Ordinariato per i cattolici delle chiese orientali: un tipo di ordinariato sui generis?*, in LORUSSO, L. – SABBARESE, L. (a cura di), *Oriente e Occidente: respiro a due polmoni. Studi in onore di Dimitrios Salachas* (Studia Canonica 67), Città del Vaticano 2014. 37-63, különösen 49.

⁷⁹⁸ Vö. CIC 479. kán. 1.§.

⁷⁹⁹ GONZÁLEZ AYESTA, J., *facultades habituales*, in *DGDC*, III. 901-907.

világon bárhol élhet velük alárendeltjei vonatkozásában, ha a megyéspüspöktől nyerte csak limitált területen belül.⁸⁰⁰

A NC 4. cikk. 1.§-sa a személyi ordináriusra is kiterjeszti a Kódex 383-388, 392-394 és 396-398. kánonjait.⁸⁰¹ Ahogy már említettem, a felsorolásból kihagyták a 391. kánont, mely arra enged következtetni, hogy az ordinárius nélkülözi a törvényhozói, ill. a bírói hatalmat. Ez azonban nem jelent nagy hátrányt, mivel az ordinárius hozhat olyan közigazgatási intézkedéseket, amelyek ugyanazokat a célokat szolgálják, mint a jogszabályok.⁸⁰² Az ordinárius ellenben rendelkezik végrehajtó hatalommal, melynek erejében alapíthat saját bíróságot, és egyedi közigazgatási határozattal kinevezhet bírósági tagokat. A bírók *ex legem*, hivataluk alapján rendelkeznek rendes bírói hatalommal.⁸⁰³ Az ordinárius kinevezheti magát bírónak⁸⁰⁴, és akkor *de facto* gyakorolhatja a bírói hatalmat.⁸⁰⁵

A személyi ordinárius rendelkezik az inkardináció fakultásával az anglikánok vonatkozásában, és megalapíthatja részükre a megszentelt élet intézményeit, valamint az apostoli élet társaságait.⁸⁰⁶ Jogosult személyi plébániák alapítására, de ehhez ki kell kérnie a területileg illetékes megyéspüspök véleményét, és szükséges a Szentszék beleegyezése is.⁸⁰⁷ Szükség esetén, a püspöki konferencia meghallgatása és a kormányzótanács konszenzusának, valamint a Szentszék jóváhagyásának megszerzése után, az ordinárius esperességeket is létesíthet több személyi plébániához tartozó hívek részére.⁸⁰⁸ A megyéspüspök véleményének meghallgatása után *quasi*-plébániát is alapíthat azon hívők ellátására, akik olyan egyházmegye területén élnek, ahol még nem létezik személyi plébánia. A Szentszék konszenzusa nem szükséges a *quasi*-plébánia alapításához.⁸⁰⁹

Az ordinárius *ex officio* a püspöki konferencia tagja.⁸¹⁰ Mivel a megyéspüspökkel jogilag egyenlő elbírálás alá eső egyházi személy, a konferencia teljes ülésein (*conventus plenarius*) *ipso iure* döntési szavazati joga van.⁸¹¹ Az egység és a hierarchikus közösség jegyében, az ordináriusnak

⁸⁰⁰ HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 400.

⁸⁰¹ Ilyenek: a hívek pasztorális gondozása, a papság védelmezése és ellátása, a hivatásgondozás, a hitletétemény ápolása, a tanítás, a példaadás, a krisztushívők életszentségének az előmozdítása, a pro populo szentmise bemutatása, az egység védelme, az egyház közös fegyelmének az előmozdítása, az apostoli munka összehangolása, a *visitatio canonica*.

⁸⁰² HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 401.

⁸⁰³ Vö. Püspökök Direktórium 68d. Ld. EV 23 (2004) 1066-1067.

⁸⁰⁴ Vö. CIC 1421. kán. 3.§.

⁸⁰⁵ HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 414.

⁸⁰⁶ Vö. AC VI. cikk. 1.§; NC 4. cikk. 2.§; AC VII. cikk.

⁸⁰⁷ Vö. AC VIII. cikk. 1.§.

⁸⁰⁸ Vö. NC 4. cikk. 3.§.

⁸⁰⁹ Vö. CIC 516. kán. 1.§; NC 14. cikk. 3.§.

⁸¹⁰ Vö. NC 2. cikk. 2.§.

⁸¹¹ Vö. CIC 454. kán. 1.§.

kötelessége követni a püspöki konferencia azon irányelveit, amelyek nem ellenkeznek az AC szabályaival.⁸¹² Az ordinariátus és a püspöki konferencia közötti kapcsolatot⁸¹³ fejeződik ki abban, hogy:

- a területi esperességek létesítéséhez, az ordináriusnak meg kell hallgatnia a konferencia véleményét (NC 4. cikk. 3.§);
- a nős anglikán lelkészek ordinációját megelőzi egy vizsgálat. A vizsgálati kritériumok összeállítása előtt az ordináriusnak egyeztetnie kell a helyi püspöki konferenciával (NC 6. cikk. 1.§);
- a klérus ellátását szolgáló rendkívüli források használata a püspöki konferenciával egyetértésben kell történnie (NC 7. cikk. 2.§);
- a papság folyamatos képzése is együttműködést kíván az ordinárius és a konferencia között (NC 10. cikk. 5.§);
- az ordinariátushoz tartozó ex-anglikán püspök, meghívható a püspöki konferencia egyes üléseire, épp úgy, mint a címzetes püspök vagy a pápai követ, akik nem tagjai a konferenciának (NC 11. cikk. 3.§; 450. kán. 2.§).

A megyéspüspökhöz hasonlóan köteles az ordinariátus állapotáról szóló *relatio quinquennalis*⁸¹⁴ beterjesztésére és az *ad limina*⁸¹⁵ látogatásra.⁸¹⁶ A 401. kánon normája előírja, hogy a 75. életévét betöltött püspöknek be kell nyújtania a Szentatyának a hivatalról való lemondását; betegség vagy más súlyos ok miatt pedig ajánlatos ugyanennek az aktusnak az elvégzése. Mivel a személyi ordinárius *ad nutum Sanctae Sedis* van kinevezve, a püspök-ordináriusra nem vonatkozik ez a kötelezettség.⁸¹⁷

A CD 5. szerint a püspökök nemcsak a saját részegyházukért felelnek, hanem gondoskodásuk az egész egyházra is kiterjed (*sollicitudo omnium ecclesiarum*). A személyi ordináriusok püspöki feladatot látnak el, a püspöki kollégium küldetését valósítják meg, amely a *coetus fidelium* pasztorális gondozásában áll.

A joganalógia alapján a személyi ordinariátus ugyanazzal a központi hivatalrendszerrel⁸¹⁸ rendelkezik, mint az egyházmegye. A személyi ordinariátus egyik jellegzetessége az anglikán

⁸¹² Vö. NC 2. cikk. 1-2.§.

⁸¹³ A püspöki konferencia hatáskörébe tartozik többek között: az országos szintű társulások létesítése és megszüntetése (312. kán. 1.§ 2. pt.); ezek szabályzatának a jóváhagyása, átdolgozása és megváltoztatása (314. kán.); ezek vezetőjének kinevezése és megerősítése (317. kán. 1.§); a Szentírás kiadásának jóváhagyása és ökumenikus szentírásfordítás engedélyezése (825. kán. 1-2.§); világi bírók kinevezésének engedélyezése (1421. kán. 2.§); első fokon az egyes bíró engedélyezése, ha nem lehet társas bíróságot alakítani (1425. kán. 4.§). Ahányszor a jog előírja az illetékes püspöki konferencia közreműködését, a személyi struktúrák ordináriusainak ennek szellemében kell eljárniuk.

⁸¹⁴ Vö. CIC 399. kán. 1.§.

⁸¹⁵ Vö. CIC 400. kán. 1.§; PB 30.; CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Direttorio per la visita „ad limina”*, in *EV* 11 (1991) 644-682.

⁸¹⁶ Vö. AC XI. cikk.

⁸¹⁷ KAPTIJN, A., *L'Ordinariato per i cattolici delle chiese orientali: un tipo di ordinariato sui generis?*, 46.

⁸¹⁸ A kúria hivatalai segítik az ordináriust az ordinariátus kormányzásában pasztorális, gazdasági és bírósági területen. Ilyen a püspöki tanács, a gazdasági tanács, az irodaigazgató, és a bíróság. A püspöki tanács (*consilium episcopale*)

szinodalizmus, mely a tanácsadó testületek vonatkozásában érvényesül a legmarkánsabban. Az ordinárius fő segítőszerve a Kormányzótanács (*Consilium Regiminis*)⁸¹⁹, melynek tagjait a presbitériumból választják.⁸²⁰ Ez a Tanács gyakorolja a papi szenátusnak és a tanácsosok testületének a funkcióit is.⁸²¹ Az egyházmegyével ellentétben, ahol a papi szenátusnak vannak ún. született tagjai és a püspök által szabadon kinevezett tagok, és ahol a papság a szenátus tagjainak körülbelül csak a felét választja meg⁸²², a személyi ordinariátusban nincsenek született és az ordinárius által szabadon kinevezett tagok. A tagok felét itt is az ordinariátus papjai választják⁸²³, a másik fél választásáról, valamint az egész Kormányzótanács összetételéről a statútumoknak kell rendelkezniük. A tagságban minimum 6 papnak kell lennie.⁸²⁴

Az ordináriusnak szüksége van a kormányzótanács beleegyezésére (*votum consensualis*) ahhoz, hogy:

- valakit jelöltnek fogadjon a szent rendek felvételére;
- egy személyi plébániát alapítson vagy megszüntessen;
- egy képzési házat létesítsen vagy megszüntessen;
- egy képzési tervet jóváhagyjon.⁸²⁵

Az ordináriusnak meg kell hallgatnia a kormányzótanács véleményét (*votum consultativum*) az ordinariátus pasztorális tervének készítésekor, valamint a klerikusok képzésére vonatkozó elvek lefektetésekor (NC 12/ 3.§).

A kormányzótanács három esetben döntési szavazati joggal (*votum deliberativum*) rendelkezik:

az általános helynökökből és a püspöki helynökökből álló testület, melynek felállítása nem kötelező, feladata pedig az *actio pastoralis* előmozdítása (473. kán. 4.§). A jegyzői és titkári feladatokat az irodaigazgató (*cancellarius*) látja el. Kinevezése kötelező (482. kán. 1-3.§). Ugyancsak kötelező a gazdasági tanács (*consilium a rebus oeconomicis*) megalakítása. Ez a testület legalább 3 tagból áll, a püspök elnökle alatt intézi a vagyonkezelési és a gazdasági ügyeket (492. kán. 1.§). A megyéspüspök bírói hatalmát vagy személyesen, vagy a bíróságon keresztül gyakorolja (391. kán. 1-2.§; 1419. kán. 1.§). Az egyetemes jog kötelezi őt *officialis* és egyházmegyei bírók kinevezésére (1420. kán. 1.§; 1421. kán. 1.§). Az egyházmegyében megtalálható még tanácsadó testületként a papi szenátus, a tanácsosok testülete és a pasztorális tanács. A papi szenátus (*consilium presbyterale*) a Zsinat alkotása; kötelező testület (495. kán. 1.§), csak tanácsadói joga van (500. kán. 2.§), az egyházmegye presbitériumát jeleníti meg, és az a feladata, hogy segítse a püspököt az egyházmegye kormányzásában. A tanácsosok testületét (*collegium consultorum*) a püspök szabadon nevezi ki a papi szenátus tagjai közül; nemcsak tanácsadói szerepet tölt be, hanem a jog által meghatározott esetekben választói funkciója is van. (502. kán.). A pasztorális tanács (*consilium pastorale*) szintén zsinati eredetű, nem kötelező testület, melynek az *actio pastoralis* vizsgálata a feladata és a javaslattevés.

⁸¹⁹ Vö. AC X. cikk. 1.§; NC 12. cikk.

⁸²⁰ Vö. NC 12. cikk. 5.§.

⁸²¹ Vö. AC X. cikk. 2.§; NC 12. cikk. 1.§.

⁸²² CIC 497. kán.: „Ami a papi szenátus tagjainak kijelölését illeti: 1. körülbelül felerészüket maguk a papok választják szabadon, az itt következő kánonok és a szabályzat előírása szerint; 2. egyes papoknak, a szabályzat szerint, született tagoknak kell lenniük, vagyis a rájuk bízott hivatalnál fogva a szenátushoz kell tartozniuk; 3. a megyéspüspöknek jogában áll egyeseket szabadon kinevezni.”

⁸²³ Vö. NC 12. cikk. 5.§.

⁸²⁴ HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 410-411.

⁸²⁵ Vö. NC 12. cikk. 2.§.

- a hármaskör készítésekor, mely alapján a Szentszék kinevezi az ordináriust;
- a Szentszéknek benyújtandó, és a NC szabályainak megváltoztatását célzó tervezet készítésekor;
- amikor összeállítják a kormányzótanács, a pasztorális tanács és a képzési házak szabályzatát.⁸²⁶

A személyi ordinariátusban is kötelező az egyetemes normák által szabályozott⁸²⁷ gazdasági tanács létesítése (*constituere debet*)⁸²⁸, plébániai szinten is⁸²⁹; az apostoli konstitúció kifejezetten is megemlíti ezt a kötelességet.

A személyi ordináriusnak joga van saját bíróság létesítésére, melynek egyik személyi feltétele az, hogy elegendő képzett személy álljon rendelkezésre. A bírósági tagok vonatkozásában a szabad kinevezés elve érvényesül. Amennyiben a személyi ordináriusnak nincs saját bírósága, annyiban az az egyházmegyei bíróság jár el első fokon, ahol a felek egyike lakóhellyel vagy pótlakóhellyel rendelkezik. Ez esetben az lesz a fellebbviteli fórum, amit az ordinárius kijelöl, és a Szentszék megerősít. Az 1410-1414 és 1673. kánonok előírásait az illetékességi címekről minden esetben figyelembe kell venni.⁸³⁰ Egy érdekessége a személyi ordinariátusnak az is, hogy az egyetemes jogtól eltérően a pasztorális tanácsnak kötelezően léteznie kell, mind ordinariátusi szinten, mind plébániai szinten.⁸³¹

A személyi ordináriust is saját presbitériuma segíti pásztori küldetése teljesítésében.⁸³² Van azonban ennek a presbitériumnak egy olyan jellegzetessége, mely összefügg speciális helyzetével, és amely a személyi prelatúrához teszi hasonlónvá. Csak azok lehetnek tagjai, akik az anglikán közösségből származnak, felvételt nyertek a katolikus egyházba, és abban később pappá szentelték őket, ill. azok, akik magából a közösségből származnak, és annak szellemében nyertek képzést. Az ordinárius más klerikust nem inkardinálhat. Erről mondja J. M. Huels, hogy a NC 4/2 normája nem *lex irritans*⁸³³, tehát nem érvényteleníti a nem anglikán szolgálattevő esetleges inkardinációját. Szerinte a 268. kán. 1.§-sa szerinti *ipso iure* inkardináció, sem fordulhat elő az ordinariátusban, mivel a norma a

⁸²⁶ Vö. NC 12. cikk. 4.§.

⁸²⁷ A gazdasági tanács meghallgatására van szükség az *oekonomus* kinevezéséhez és elmozdításához (494. kán. 1-2.§); rendkívüli adók kivetéséhez (1263. kán.); nagyobb jelentőségű vagyongazdálkodási intézkedésekhez (1277. kán.); annak meghatározásához, hogy mi haladja meg a rendes vagyongazdálkodás kereteit (1281. kán. 2.§); alapítványi pénz befektetéséhez (1305. kán.); a kegyes célú intézkedésekből fakadó kötelezettségek csökkentéséhez (1310. kán. 2.§). Az egyetemes normák három esetben írják elő a gazdasági tanács beleegyezését: a rendkívüli vagyongazdálkodás (1277. kán.), az elidegenítéshez (1292. kán. 1.§) és olyan ügylet, mely által a jogi személy vagyoni helyzete rosszabbá válhat (1295. kán.)

⁸²⁸ Vö. AC X. cikk. 3.§.

⁸²⁹ Vö. NC 14. cikk. 1.§.

⁸³⁰ Vö. AC XII. cikk.

⁸³¹ Vö. NC 13. cikk. 1.§.

⁸³² Vö. AC VI. cikk. 4.§.

⁸³³ HEINZMANN, M. C., *lex invalidante*, in *DGDC*, V. 89-92.

területi elven alapul.⁸³⁴ Azok a katolikus papok, akik ordinációjuk után beléptek az Anglikán Közösségbe, visszatérve az Egyház teljes közösségébe nem folytathatják papi szolgálatukat az ordinariátusban.⁸³⁵ A presbitériumnak tehát csak azok a klerikusok lehetnek a tagjai, akik az anglikán közösségből származnak és katolizáltak, ill. azok, akik a személyi ordinariátus hívei közül kerültek ki. Ez a norma a személyi prelatúrához teszi hasonlóná, szemben a katonai ordinariátussal, amely sokkal nyitottabb a presbitériumi tagság vonatkozásában.

A hatályos normatíva tekintetbe veszi azt, hogy az „anglikán katolikusok” sajátos helyzetben vannak. A Rómával egyesülni szándékozó csoportok lelkészei házas emberek, a latin papság azonban *coelebs*. Az AC konstitúció lehetővé teszi számukra a jelöltek közé felvételt és az *ordo* két fokozatában való részesedést (diakonátus, presbiterátus), amennyiben rendelkeznek a szentelendőktől megkívánt tulajdonságokkal (szabadság, helyes szándék, gondos felkészítés, kellő tudás, jó hír, kellő kor, megfelelő idejű gyakorlat)⁸³⁶, és nem köti őket semmilyen szentelési akadály vagy szabálytalanság. A nős szolgálattevők esetében figyelembe kell venni a *Sacerdotalis coelibatus* enciklika 42. pontját⁸³⁷, és a Hittani Kongregáció 1981. április 1-én közétett *In June* nyilatkozatát⁸³⁸ (AC VI/1.§).

A jelöltek közé az ex-anglikán szolgálattevőn kívül, és azon a férfin kívül, aki az ordinariátusban részesült a beavató szentségekben, felvételt nyerhet az ordinariátushoz tartozó nős férfi is.⁸³⁹ Ez utóbbi esetben az ordinárius kérhet eseti pápai felmentést, miután a Szentszék által jóváhagyott objektív kritériumok és a szükség alapján megvizsgálta a helyzetet. A vizsgálati szempontokat az ordinárius határozza meg, miután meghallgatta a püspöki konferencia véleményét.⁸⁴⁰ Egy tilalmat is megfogalmaz a NC: azok az anglikán klerikusok, akik szabálytalan házastársi kapcsolatban élnek, nem vehetők fel a jelöltek közé, nem szentelhetőek fel (6. cikk. 2.§). A jelöltek közé való felvételhez az ordinárius számára előírja a kormányzótanács konszenzusának a megszerzését. A papság

⁸³⁴ HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 405.

⁸³⁵ Vö. NC 6. cikk. 2.§.

⁸³⁶ Vö. CIC 1026-1032. kk.

⁸³⁷ SC 42.: „Az egyház legfőbb hatósága megerősítette egyrészt azt a fegyelmi normát, miszerint azok, akik a latin egyházban a szent rendek felvételére jelöltséget nyertek, szabadon választott, örökös megtartóztatásban kell élniük. Másrészt nem zárja ki annak lehetőségét, hogy azok számára, akik a katolikus egyházzal teljes közösségre lépni kívánó közösségek nős szolgálattevői, engedélyezze a szent rendek gyakorlását – *episcopatus* kivételével nős pap esetében – anélkül, hogy változtatna a celibátus fegyelmen. Ennek a pozitív hozzáállásnak egyik jele az, hogy a II. Vatikáni Zsinat lehetővé tette a diakonátusi fokozatban való részesedést idős, nős férfiak számára.”

⁸³⁸ Az *In June* nyilatkozat kiemelte a nős ex-episzkopális lelkészek pappá szentelésének rendkívüli voltát. Vö. CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Dichiarazione del 1 aprile 1981*, in *Enchiridion Vaticanum 7* (1982) 1213.

⁸³⁹ William Levada bíboros 2009. október 31. nyilatkozatában tisztázta ezt a kérdést. Nem arról van szó, hogy a jövőben akár nős férfiak is ordinálhatóak lesznek pápai *dispensatio* birtokában, hanem itt azokról a katolizáló és házas anglikán seminaristákról van szó, akik még nem lelkészek.

⁸⁴⁰ Vö. NC 6. cikk. 1.§.

inkardinációját az új struktúrába elsősorban az egyetemes jog szabályozza⁸⁴¹, így az *ipso iure* történik a diakónuszenteléssel.⁸⁴² Az inkardinált papság a szükséges fakultásokat az ordináriustól nyeri el.⁸⁴³

A helyi plébánossal való joganalógia értelmében, a személyi plébánosok rendelkeznek azok minden jogával és kötelezettségével⁸⁴⁴; azon a területen, ahol szolgálatukat kifejtik, tagjai lehetnek az egyházmegyei papi szenátusnak⁸⁴⁵ és az egyházmegyei pasztorális tanácsnak⁸⁴⁶, az ordinariátus kormányzótanácsának, gazdasági- és pasztorális tanácsának.⁸⁴⁷

A személyi ordinariátusban, az ordinariátus pasztorális tevékenységének és az egyházmegyei lelkipásztori tervének az összehangolása végett, az ordináriusnak szoros egységet kell ápolnia annak a területnek a megyéspüspökével, ahol az ordinariátus jelen van.⁸⁴⁸ Az AC konstitúció beszél arról, hogy az NC által meghatározott esetekben, az ordinárius a helyi megyéspüspökkel közösen (*in modo congiunto*) gyakorolja a hatalmát.⁸⁴⁹ Ezek a következők:

- a személyi plébániák alapítása esetében, ki kell kérnie a megyéspüspök véleményét (AC VIII. cikk. 1.§);
- ha az ordinariátusnak nincs saját bírósága, a peres ügyeket az egyházmegyei bíróság tárgyalja, figyelembe véve a különböző illetékességi címeket (AC XII. cikk.);
- a papnövendékek képzése az egyházmegyei szeminaristákkal együtt, egy olyan megállapodás alapján történik melyet az ordináriusnak és az érintett megyéspüspököknek kell megkötniük (NC 10. cikk. 2.§);
- a papság állandó képzése terén is együtt kell működnie a helyi megyéspüspökkel (NC 10. cikk. 5.§);
- egy *quasi*-plébánia alapítása előtt meg kell hallgatnia a megyéspüspök véleményét (NC 14. cikk. 3.§);
- amennyiben egy világi klerikus vagy egy szerzetespap nyújt lelkipásztori segítséget az ordinariátusnak, az illetékes előljárók és az ordinárius kötelesek egy írásbeli megállapodást kötni (NC 9. cikk. 3.§).

Az egyetemes norma, a szerzetesek és az egyházmegyei papok vonatkozásában előírja a rendszerezett együttműködés támogatását.⁸⁵⁰ Az AC konstitúció ugyanúgy kifejezetten előírja az ordinariátus papsága és a területi papság közötti kölcsönös segítségnyújtást (*mutuo auxilio pastoralis cum parochis dioecesis exercentur*).⁸⁵¹ Ezért az ordinariátusba inkardinált klerikusoktól megkívánt,

⁸⁴¹ Vö. AC VI. cikk. 3.§.

⁸⁴² Vö. CIC 266. kán.

⁸⁴³ Vö. NC 6. cikk. 3.§.

⁸⁴⁴ Vö. AC VIII. cikk. 2.§.

⁸⁴⁵ Vö. NC 8. cikk. 1.§; 498. kán. 2.§.

⁸⁴⁶ Vö. NC 8. cikk. 2.§; 512. kán. 1.§.

⁸⁴⁷ Vö. AC X. cikk. 1-3.§.

⁸⁴⁸ Vö. NC 3. cikk.

⁸⁴⁹ Vö. AC V. cikk.

⁸⁵⁰ Vö. CIC 680. kán.

⁸⁵¹ Vö. AC VIII. cikk. 2.§.

hogy ápolják az egység kötelékét annak az egyházmegyének a papságával melynek területén tevékenykednek, vegyenek részt közös lelkipásztori és szeretetszolgálati programokban, és legyenek készek segítséget nyújtani (*devono essere disponibili a prestare aiuto*) nekik. Ebben az esetben tisztségük, hivataluk vonatkozásában a megyéspüspöktől függenek. Ezeknek a közös tevékenységeknek az összehangolása az ordinárius, és a helyi megyéspüspök feladata.⁸⁵² Hasonlóképpen, az egyházmegyes- és szerzetespapok, püspökük/elöljárójuk írásbeli engedélyével, továbbá a személyi ordinárius és a megyéspüspök/elöljáró között kötött megállapodás erejében segítséget nyújthatnak az ordinariátusnak a lelkipásztorkodásban.⁸⁵³

A kölcsönös lelkipásztori segítségnyújtás eseteit a kiegészítő rendelkezések részletezik:

- működési területük egyházmegyei papi szenátusának tagjai lehetnek (NC 8. cikk. 1.§);
- ugyanazon terület pasztorális tanácsának munkájában is részt vehetnek (NC 8. cikk. 2.§);
- a *cura animarum* vonatkozásában szükség esetén, segítséget kell nyújtaniuk a lakóhely vagy pótlakóhely szerinti egyházmegyének (NC 9. cikk. 1.§);
- az egyházmegyes- és szerzetes papság is végezhet lelkipásztori tevékenységet az ordinariátusban a püspök, ill. az illetékes elöljáró előzetes írásbeli engedélyével (NC 9. cikk. 2.§);
- a személyi plébános mellett működhet egy kiegészítő lelkész /káplán is. Amennyiben a személyi plébánián nincs káplán, és ha a személyi plébános nem érhető el, akadályoztatva van, vagy épp elhunyt, az a helyi plébános, akinek a területén található a személyi plébánia temploma, ha szükséges élhet saját joghatósági hatalmával, mint helyettes (NC 14. cikk. 1-2.§).

Érdekes az, hogy a norma nem a hívő lakóhely szerinti területét említi, hanem azt, ahol a személyi plébánia temploma található. Ebből Eduardo Baura azt a következtetést vonta le, hogy a helyi plébános saját területén kívülre is kiterjesztheti joghatóságát.⁸⁵⁴

Az ordináriusnak gondoskodnia kell inkardinált papjai megfelelő díjazásáról és szociális/társadalmi biztosításáról. Klérusa fenntartását a püspöki konferenciával egyetértésben külön, rendelkezésre álló forrásokból is fedezheti, szükség esetén pedig engedélyezheti papjainak egy világi foglalkozás üzését, amennyiben az összeegyeztethető a papi hivatással.⁸⁵⁵

A személyi ordinariátus papnövédekéi vagy a nagyszemináriumban nevelkednek a többi egyházmegyes szeminaristával együtt, vagy egy teológiai fakultáson.⁸⁵⁶ Ezen a téren a jogalkotó együttműködést kíván meg az ordinárius, az egyházmegyes püspök, ill. az érintett püspökök között. A

⁸⁵² Vö. AC VI. cikk. 4.§.

⁸⁵³ Vö. NC 9. cikk. 1-2.§.

⁸⁵⁴ BAURA, E., *Gli ordinariati personali per gli ex-anglicani*, 30.

⁸⁵⁵ Vö. NC 7. cikk 1-3.§; 286. kán.

⁸⁵⁶ Vö. AC VI. cikk 5.§; NC 10. cikk. 2.§.

normatíva tekintettel van arra, hogy az általános képzés mellett, a növendékeknek sajátos képzésben is kell részesülniük, amennyiben meg kell ismerniük saját anglikán spirituális, liturgikus és pasztorális örökségüket. Ezért lehetővé teszi számukra, hogy a szemináriumban, vagy az ordinárius által e célra létesített és valamelyik katolikus teológiai fakultáshoz affiliált képzési házban, speciális oktatásban is részesüljenek. Csak egy katolizált volt anglikán lehet az ordinariátus szeminaristája, és az, aki tagja ennek a lelkipásztori intézménynek.⁸⁵⁷ A képzésnek két célkitűzése van:

- az egyház életébe való jobb integrálódás végett a papnövendékeket az egyházmegyes növendékekkel együtt kell képezni;
- összhangban kell lennie az anglikán tradícióval.⁸⁵⁸

Az AC konstitúció *expressis verbis* kijelenti, hogy a személyi ordinárius *pro regula* csak nőtlenséget bocsáthat papszentelésre (VI/ 2.§). A nőtlenség kötelezettsége alól felmentés adható, ami a pápának rezervált jog.⁸⁵⁹ A *dispensatio*⁸⁶⁰ nem szünteti meg a törvényt, csupán a tisztán egyházi törvény kötelező erejét függeszti fel részleges esetekben.⁸⁶¹

Az új struktúra normatívájának kialakításában egyik fő szempont volt az anglikán örökség múltja, jelenje és jövője. Figyelembe kellett venni, hogy a Rómával egyesülő csoportok kezdetben magukkal hozzák saját nős lelkészeiket, akik katolizálva, szeretnék folytatni szolgálatukat. Az AC erre vonatkozó normája speciális, nem változtatja meg az érvényben levő fegyelmet, hanem bizonyos esetekre felfüggeszti kötelező erejét és a jövőre vonatkozóan elrendeli a celibátus fegyelmének érvényre juttatását. A katolizáló anglikán diakónusokat, papokat és püspököket a pápa felmenti a celibátus kötelezettsége alól, hogy katolikus diakónussá vagy pappá (de nem püspökké) szentelhessek őket s így folytathassák szolgálatukat. Később ezeket olyan papok fogják felváltani, akik az ordinariátus képzési házaiban formálódtak és nőtlenek. Juan Ignacio Arrieta ezt összeegyeztetési kísérletként értelmezi a jelen igényei (az ordinariátus megjelenésének jelenjéről van szó), és a jövőbeli kívánalmak között: „*E cercato di conciliare le esigenze che appaiono sussistere nel primo momento della creazione dell’Ordinariato con quanto e auspicabile accada in futuro.*”⁸⁶² A kezdeti pásztorok esetében és az egyedi pápai felmentés alapján ordinált férfiak esetében tehát nem érvényesül a celibátus fegyelme. Az ordinárius a Szentszéktől jóváhagyott objektív kritériumok alapján esetről esetre kérhet felmentést olyan nős férfiak szentelésére is, akik nem származnak az Anglikán Közösségből. Ehhez

⁸⁵⁷ Vö. NC 10. cikk. 4.§.

⁸⁵⁸ Vö. NC 10. cikk. 1. §.

⁸⁵⁹ Vö. CIC 291. kán.

⁸⁶⁰ OTADUY, J., *Kommentár a 291. kánonhoz*, in *ComEx*, II/1. 387-393. MIRAGOLI, E., *dispensa del celibato*, in *DGDC*, III. 415-418.

⁸⁶¹ ERDŐ P., *Egyházjog*, 127.

⁸⁶² ARRIETA, J. I., *Gli ordinariati personali*, 163.

előzetesen konzultálnia kell a Püspöki Konferenciával, meg kell szereznie a Szentszék beleegyezését, és szüksége van a Kormányzótanács konszenzusára is.⁸⁶³

Az ordináriusnak jogában áll - a Szentszék jóváhagyásával - a megszentelt élet intézményeinek és az apostoli élet társaságainak a létesítése. Ezek férfi tagjait ordinációhoz is bocsáthatja, betartva az egyetemes jog előírásait. Az ordináriusnak ugyanazok a kötelességei és jogai vannak a megszentelt életűekkel szemben, mint amelyekkel a kánoni normatíva szerint a megyéspüspök rendelkezik.⁸⁶⁴ A normatíva figyelembe veszi a megszentelt élet olyan közösségit is, melyek az anglikanizmusból származnak. Amennyiben teljes közösségben vannak a Római Egyházzal, kölcsönös konszenzussal alárendelhetőek az ordinárius joghatóságának. A megszentelt élet intézményeinek és az apostoli élet társaságainak is írásbeli nyilatkozattal kell jelezniük, hogy az ordinariátushoz szeretnének tartozni.⁸⁶⁵ A személyi ordinariátus megszentelt életű tagjai is részt vehetnek az egyházmegye vagy a plébánia pasztorális és karitatív munkájában, s ilyenkor ők is alá vannak rendelve a helyi megyéspüspöknek, ill. a helyi plébánosnak.⁸⁶⁶

Az egyetemes jog szerint a megyéspüspök, írásbeli megállapodás erejében egy szerzetesre bízhat bizonyos pasztorális tevékenységet (681. kán.) Ez a lehetőség adva van az új struktúrában is: egy szerzetes klerikus, aki nem tartozik az ordinariátushoz, részt vehet az ordinariátus pasztorális tevékenységében ott, és amikor ez szükséges. Az illetékes előjáró beleegyezése, valamint az írásbeli megállapodás az előjáró és a személyi ordinárius között, kötelező jogtechnikai eszközök. Egyébként az összes többi jog és kötelezettség, ami a megszentelt életűek vonatkozásában megilleti a megyéspüspököt, a két funkció közötti joganalógia alapján, megilleti saját alárendeltjei vonatkozásában a személyi ordináriust is.⁸⁶⁷

A másik két személyi struktúrához hasonlóan a személyi ordinariátus sem nélkülözi teljesen a területiséget, hiszen egy adott püspöki konferencia területi határán belül állítható fel szükség szerint

⁸⁶³ Vö. NC 6. cikk. 1.§; HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 404. KAPTIJN, A., *L'Ordinariato per i cattolici delle chiese orientali: un tipo di ordinariato sui generis?*, 54.

⁸⁶⁴ Ld. CIC 586. kán. 1.§; 587. kán. 2.§; 594-595.kk.; 625. kán. 2.§; 628. kán. 2.§; 637. kán.; 638. kán. 4.§; 667. kán. 4.§; 678. kán.; 686. kán. 1.§; 688. kán. 2.§; 691. kán. 2.§; 727. kán. 1.§; 732. kán.; 734. kán.; 738. kán. 2.§; 936. kán.; 1210. kán.; 1223-1224. kk.

⁸⁶⁵ Vö. AC VII., IX. cikk.

⁸⁶⁶ Vö. NC 5. cikk. 3.§.

⁸⁶⁷ Ilyenek például: A megyéspüspök kötelessége a megszentelt élet új formáinak a felismerése, támogatása, ezek jóváhagyása azonban a Szentszékre tartozik (605. kán.); új ház létesítéséhez szükséges a megyéspüspök előzetes írásbeli beleegyezése (609. kán. 1.§), megszüntetéséhez pedig meg kell kérdezni őt (616. kán.1.§); apácák monostorainak alapításához is előzetes írásbeli engedélyére van szükség, ezen kívül a Szentszék engedélyét is be kell szerezni (609. kán. 2.§); szükséges a beleegyezése a célkitűzésbeli változtatásokhoz (612. kán.); joga van kánoni látogatást (*visitatio canonica*) végezni a területén lévő egyházmegyei jogú intézményekben (628. kán. 2.§), betekinteni vagyionkezelésükbe (637. kán.); az ő felügyelete alá is tartozik a külső apostoli tevékenység (678. kán.); feltételekhez kötött büntető hatalma van az intézményen kívüli apostoli tevékenység vonatkozásában (679. kán.); egyházmegyei hivatalokat bízhat szerzetesekre (682. kán.) a tagok kilépése és elbocsátása esetén is fontos szerepe van stb.

egy vagy több ordinariátus. Ez azt jelenti, hogy egy ország területén lakó összes „anglikán katolikus” egy vagy több személyi ordinariátushoz tartozik. Ezt a struktúrát kifejezetten a katolizáló anglikánok részére alkotta meg a Szentszék. Az ordinariátus tagjai ezért csakis anglikánok lehetnek, olyanok, akik eredetileg az Anglikán Közösséghez tartoztak, majd visszaállították teljes közösségüket a római egyházzal, ill. olyanok, akik *ipso iure* tagjai az ordinariátusnak, mert abban részesültek a beavató szentségekben. Más katolikusok nem nyerhetnek tagságot az ordinariátusban, hacsak nem „rokonság” címén. Ferenc pápa 2013. május 31-én a más katolikusokra vonatkozó normát kiegészítette.⁸⁶⁸ Eszerint azok a csak megkeresztelt katolikusok, akik a személyi ordinariátus missziós tevékenysége nyomán újra gyakorló hívők lesznek, tagságot nyerhetnek benne és részesedhetnek a teljes beavatásban.⁸⁶⁹ Azok, akik egy az ordinariátushoz tartozó személy családjának tagjai, szintén elnyerhetik a tagságot.

Amennyiben egy nem anglikán keresztény szeretne az ordinariátus tagja lenni, az ordinárius, ha rendelkezik az Egyház teljes közösségébe való befogadás fakultásával ezt megteheti. A Katolikus Egyházban az érvényesen megkereszteltek befogadásának rítusa a püspök joga.⁸⁷⁰ A személyi ordinárius, az AC I. cikk. 1-4.§-sa értelmében rendelkezik ezzel a fakultással, így a tagság ez úton is elnyerhető. Abban az esetben, ha valaki gyerekként katolikusnak lett megkeresztelve, felnőttként áttért az anglikánokhoz, most pedig az ordinariátus tagja kíván lenni és a katolikus hitet szeretné követni, az ilyen személy rendes úton nem nyerheti el a tagságot. Huels szerint a kánonjog általános normáinak figyelembevételével⁸⁷¹, a területi megyéspüspök megfelelő és ésszerű okból és lelke javára lehetővé teheti egy ilyen személy számára az ordinariátusi tagságot. Még ha nem is fogadják el tagságát, akkor is részt vehet az ordinariátus liturgiáján, plébániai életében, azokhoz a katolikus hívőkhöz hasonlóan, akik nem a saját területi plébániájuk életében vesznek aktívan részt, hanem más, előbb plébániai közösségekben.⁸⁷²

A tagok lehetnek világiak, klerikusok és megszentelt életűek. Katolikus hitük hiteles kifejeződése a KEK.⁸⁷³ Az ordinariátus minden tagja alá van vetve mindazon egyetemes és részleges törvényeknek, amelyek nem ellenkeznek saját jogukkal és törvényes szokásaikkal. Azok számára, akik az anglikán közösségben nyerték el a keresztséget és az ordinariátus tagjai lesznek a normatíva a hitvallástétel mellett megkívánja a teljes beavatást is. Az Egyház azonban csak az anglikán keresztséget ismeri el, amit nem szabad megismételni, legfeljebb kétség esetén lehet feltételesen

⁸⁶⁸ Vö. *Atti di Papa Francesco. Norme complementari alla Costituzione Apostolica Anglicanorum coetibus, modifica dell'art. 5, 31 maggio 2013*, in *Ius Ecclesiae* 26 (2014) 697.

⁸⁶⁹ Vö. NC 5. cikk. 1-2.§.

⁸⁷⁰ Vö. *Ordo admissionis valide iam baptizatorum in plenam communionem Ecclesiae catholicae*, n. 8, in *Ordo initiationis christianae adultorum*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1972.

⁸⁷¹ Vö. CIC 381. kán. 1.§; 87. kán. 1.§ és 1722. kán.

⁸⁷² HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 394.

⁸⁷³ Vö. AC I. cikk. 2, 4-5.§.

feladni.⁸⁷⁴ Mivel az Eucharisztia és a bérálás is a keresztény beavatás részét képezik, úgy tűnik, hogy ezeket a szentségeket is fel kell venniük a tagoknak.

Az anglikán világi krisztushívőknek és azoknak, akik egy anglikán szerzetesi intézményből vagy apostoli élet társaságából származnak, a személyi ordinariátushoz való tartozási szándékukat írásbeli nyilatkozattal kell jelezniük, hitvallást kell tenniük és regisztrálni kell őket egy speciális anyakönyvben.⁸⁷⁵ A szerzetesek esetében a törvényes előjáró teszi meg ezt az írásbeli adheziós nyilatkozatot, érintetlenül hagyva a tagok más intézménybe való átlépésének a szabadságát.⁸⁷⁶ Az *adscriptio voluntaria* a Camposi Vianney Szent János Személyi Adminisztratúrához teszi hasonlóvá a személyi ordinariátust.⁸⁷⁷

A hitvallásra vonatkozóan a *The supreme law* dekrétumnak van egy külön rendelkezése. Eszerint, a hitvallás letétele előtt az ordináriusnak a Hittani Kongregációval egyetértésben katechetikai kurzust kell szerveznie az áttérők számára. Ennek az a célja, hogy az anglikánok hite megfeleljen azzal a katolikus hittel melyet a KEK foglal össze. Mindazonáltal a hitvallás letételének nem feltétele az Egyház hitének kimerítő ismerete, mint ahogy az életveszélyben lévő és a keresztséget felvenni akaró személynek is elég csak azt elfogadnia, hogy *"az az örök élet, hogy ismerjenek téged, az egyedüli igaz Istent és akit küldtél, Jézus Krisztust."*⁸⁷⁸ Ez a hitvallás ugyanannyira akarati aktus, mint amennyire értelmi, és annak az egyéni döntésnek a megnyilvánulása, hogy a katolizáló elfogadja a Katolikus Egyház hitét anélkül, hogy azt a maga részleteiben ismerné.⁸⁷⁹

A tagoknak megvan a szabadsága arra, hogy az egyik személyi ordinariátusból a másikba átléphessenek. Ilyenkor a két ordináriusnak erről a tényről kölcsönösen informálniuk kell egymást. A tagok ugyanúgy szabadon kiléphetnek az ordinariátusból, miután szándékukat közölték az ordináriussal. Ebben az esetben automatikusan a területi egyházmegye tagjai lesznek, s erről az ordináriusnak informálnia kell az illetékes megyéspüspököt (*The supreme law* 10.).

A személyi ordinárius, mint a megyéspüspökkel jogilag egyenlő elbírálás alá eső főpásztor, ugyanúgy szabályozhatja a jog adta keretek között a liturgiát, és gondoskodhat a területileg illetékes püspöki konferenciával együtt az „anglikán” szertartáskönyvek elkészítéséről. Az anglikán liturgiának számos olyan eleme van, ami középkori eredetű és rokonságot mutat a rómaival, mert annak egy derivációja. Ennek az örökségnek azon része, mely összeegyeztethető a katolikus egyház tanításával, beépülhet a római rítusba, gazdagítva azt. Így a közösség megőrizheti a katolikus egyházon belül, saját

⁸⁷⁴ Vö. CIC 845. kán. 1-2.§.

⁸⁷⁵ Vö. AC I. cikk. 4.§; VII. cikk.; IX. cikk.; NC 5. cikk. 1.§; *The supreme law* 3.

⁸⁷⁶ Vö. CIC 684-685. kk.

⁸⁷⁷ ARRIETA, J. I., *Gli ordinariati personali*, 164.

⁸⁷⁸ Vö. Jn. 17,3.

⁸⁷⁹ HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 394.

anglikán spirituális és pasztorális örökségét, s ennek következményeként anélkül, hogy kizárná a liturgia római rítus szerinti celebrálását, ünneplheti az Eucharisziát, a szentségeket, végezheti a zsolozsmát, és az egyéb liturgikus aktusokat a Szentszék által jóváhagyott anglikán hagyományú liturgikus könyvek szerint is (AC III.). Már a II. Vatikáni Zsinat idején, az *Unitatis Redintegratio* dekrétum⁸⁸⁰ elismerte, hogy a katolikus hagyományok és intézmények egy része fennmaradtak a Reformáció egyes közösségeiben, melyek között különleges helyet foglal el az Anglikán Közösség.⁸⁸¹

Vittorio Parlato ezt a lehetőséget fakultatívnak tekinti: „*Credo che per questi Ordinariati si debba parlare di strutture gerarchiche personali per fedeli provenienti dalla comunione anglicana, e loro discendenti, cui è dato un gerarca proprio e si consente l'uso facoltativo di loro liturgie tradizionali approvate da Roma.*”⁸⁸²

Kezdetben az ordinariátus liturgiája a *Book of Divine Worship* 1980 –as változatát követte, mely az Episzkopális Egyház 1979-es kiadású *Book of Common Prayer* anglo-katolikus változata volt, s melyet az amerikai *Pastoral Provision* plébániái használtak (*Anglican Use*).⁸⁸³ 2015 Adventjében a három személyi ordinariátus elfogadta a szentmise rendjének átdolgozott, a Hittani Kongregáció, valamint az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció által jóváhagyott változatát *Divine Worship: The Missal* néven.⁸⁸⁴ Az új liturgikus szertartáskönyv a szentmise bemutatásának rendjét tartalmazza; a temetés, a gyermek- és felnőtt keresztség, és a bérmálás liturgiáját (*Ordinariate Use*). A szentszéki jóváhagyás erejében az ordinariátus saját liturgiája nyilvános istentiszteletnek számít, vagyis „*az Egyház nevében, törvényesen kijelölt személyek végzik, az egyházi hatóságtól jóváhagyott aktusok által.*”⁸⁸⁵ Ezért bármelyik katolikus eleget tehet a vasár- és parancsolt ünnepnapi szentmisén való részvétel kötelezettségének azáltal, hogy részt vesz egy ordinariátusi szentmisén.⁸⁸⁶

⁸⁸⁰ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decr. *Unitatis Redintegratio* de Oecumenismo, 21 novembris 1964, in *AAS* 57 (1965) 90-107, különösen 100.

⁸⁸¹ Vö. UR 13c.

⁸⁸² PARLATO, V., *Note sulla costituzione apostolica Anglicanorum coetibus*, 11. oldal

⁸⁸³ A római rítus egyik engedélyezett formája, melyet a *Book of Divine Worship* tartalmaz és az amerikai *Pastoral Provision* plébániái használnak. Tartalmaz elemeket a Szent Osmund (+1099) által bevezetett Salisbury-i hagyományból (*Sarum Use*), az oxfordi mozgalom nyomán megjelent anglo-katolikusok misekönyvéből (*English Missal* – 1912), az anglikán *Book of Common Prayer* (1662) 1928-as amerikai kiadásából. Az Eucharisztia liturgiája a BCP 1979. évi amerikai kiadásából származik, az eucharisztikus imák pedig az ősi Salisbury-i rítusból és az 1970 -es *Missale Romanum*-ból. Ezt a különleges liturgiát 1986-ban hagyta jóvá az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció, valamint az Amerikai Katolikus Püspöki Konferencia. Egységes könyv formájában 2003-ban adták ki *Book of Divine Worship* név alatt. A legfontosabb római adaptáció abban állt, hogy az anglikán anafórákat lecserélték a római misekönyv négy eukarisztikus imájára és hozzáadták a felajánlási imákat.

⁸⁸⁴ Ezt a liturgikus könyvet az *Anglicanae Traditiones* elnevezésű interdikasztériális bizottság dolgozta ki, amelynek az volt a feladata, hogy azonosítsa az anglikán liturgikus és szellemi örökséget, és az ordinariátusok számára beépítse azt a katolikus istentiszteletbe (anglikán inflexió). A Bizottság értékelt az anglikán tradíció szövegeit, kezdve az elsónél (*English Book of Common Prayer* -1549) és befejezve a különböző nemzeti imakönyveknél, összegyűjtötte a leggazdagabbakat és a legtisztábbakat, és a római rítushoz adaptálta azokat.

⁸⁸⁵ Vö. CIC 834. kán. 2.§.

⁸⁸⁶ Vö. CIC 1248. kán. 1.§.

Az *Anglican Use* nem alkot egy külön rítust, nem sorolható a hat hagyományos liturgikus rítus közé (alexandriai, antióchiai, káld, örmény, bizánci és római), hanem a rómainak a sarjadéka és félreérthetetlenül megkülönböztethető a római rítus ma is élő hagyományaitól: a rendes és rendkívüli formától⁸⁸⁷, az ambrozián rítustól, valamint a mozarab rítustól. Ezt a tényt erősíti meg az is, hogy a Katolikus Egyházzal teljes közösségre lépő anglikánok nem kötelesek belépni a személyi ordinariátusba, ill. azok, akik már az ordinariátus tagjai elhagyhatják azt anélkül, hogy engedélyt kapnának az illetékes egyházi hatóságtól, úgy ahogy történik az egyik *sui iuris* egyházból a másikba való átlépés esetén.⁸⁸⁸ Az olyan szertartásoknál, amelyek hiányoznak az anglikán tradícióból (pl. az *ordo admissionis*) értelemszerűen a római rítust kell követni, ill. nem kell követni azokat a liturgikus normákat, amelyeket nem lehet alkalmazni saját rítusukra, vagy amelyek ellenkeznek hagyományaikkal.⁸⁸⁹

J. I. Arrieta hívta fel a figyelmet⁸⁹⁰ az új struktúrát profilozó rendelkezés hiányosságaira:

- egyik dokumentum sem említi a hívek kettős inkorporációjának tényét, ami egyébként egyik specifikus jellemzője a személyi struktúráknak. A rendelkezések nem állítják, de nem is tagadják a krisztushívők tagságát a lakóhely szerinti részegyházakban.

A spanyol püspök szerint a személyi ordinariátusra is érvényes a *Communio Notio* 10. pontja⁸⁹¹, azaz a *professio fidei* által a hívők a lakóhely szerinti részegyházba inkorporálódnak, míg az írásbeli önkéntes kérelem és a speciális anyakönyvbe való bevezetés által a személyi ordinariátusban nyerik el a tagságot. Ha a hívők nem tagjai a területi egyházmegyének a CN 10. értelmében csak egy alternatíva létezik, maga az ordinariátus is részegyház – ez viszont nem tűnik ki a rájuk vonatkozó normatívából.

- nem derül ki, miért ruházta fel a jogalkotó ezt a struktúrát vikáriusi joghatósággal. Szerinte szükségtelen volt ez a választás, hiszen az a szándék, hogy szerkezetileg is hangsúlyozzák a *vinculum Petrinum*-ot, nem vezet feltétlenül a „helyettesi hatalom” jogtechnikai eszközéhez.

⁸⁸⁷ XVI. Benedek pápa vezette be a megkülönböztetést a római rítus rendes formája (*forma ordinaria, novus ordo Missae*) és rendkívüli formája (*forma extraordinaria, vetus ordo Missae*) között, amikor a *Summorum Pontificum* kezdetű *motu proprio*-val lehetővé tette a papoknak, az ordinárius külön engedélye nélkül (a hívők igénye esetén) a tridenti mise (az 1962-es *Missale*) celebrálását. Ld. BENEDICTUS PP. XVI, MP. *Summorum Pontificum*, 7 iulii 2007, in *AAS* 99 (2007) 777-781.

⁸⁸⁸ Vö. CIC 112. kán. 1.§ 1°; CCEO 32. kán.

⁸⁸⁹ HUELS, J. M., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, 397.

⁸⁹⁰ ARRIETA, J. I., *Gli ordinariati personali*, 166-172.

⁸⁹¹ CN 10.: „Quicumque fidelis per fidem et Baptismum incorporatur Ecclesiae, quae est una, sancta, catholica et apostolica. Nemo ad Ecclesiam universalem pertinet modo mediato, mediante incorporatione alicui Ecclesiae particulari, sed modo immediato, quantumvis ingressus in Ecclesiam universalem et vita in ipsa degenda necessario eveniant in aliqua particulari Ecclesia...” Vö. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Litt. *Communio notio*, 844.

A személyi struktúrák *per se* részei az egyetemes Egyháznak, ahogy azt a *Communio Notio* 16. pontja⁸⁹² tanítja, így teljesen nyilvánvalóan megjelenik bennük, még ha más strukturális formában is, a *ministerium Petrinum*, voltaképpen ebből erednek (*in ministerio petrino radicatum*).

- az ordinárius püspök-voltának a hiánya akadály lehet, mert a hivatalhoz kötött kormányzati hatalmat általában sajátnak (*propria*) mondjuk s nem helyettesinek (*vicaria*). Ugyanakkor az is elmondható, hogy a püspöki státusz megléte nem egy lényegi követelmény; elég arra gondolni, hogy vannak olyan részegyházak⁸⁹³, amelyek élén olyan ordinárius áll, aki nem feltétlenül rendelkezik a püspöki *ordo*-val, hatalma azonban „saját” hatalom. A Szentszék 1976-ban ki is jelentette, hogy a jövőben nem szándékozik megadni a területi apátoknak a püspöki *dignitast*.⁸⁹⁴ Azt mondja Arrieta püspök, hogy a 131. kán. 2.§-sának distinkciója a saját⁸⁹⁵ és helyettesi⁸⁹⁶ rendes hatalom között nem a püspökszentelés függvénye, hanem a struktúra és főhivatalának természetétől függ. A jogalkotó csak részlegesen hasonította a személyi ordináriust a megyéspüspökhöz, így azokat a jogosultságokat, amelyekről nincs említés egyik rendelkezésben sem, az egyes ordinariátusoknak adott külön normatívában kell rögzíteni. Eduardo Baura is, fontosnak tartja az egyes ordinariátusokat felállító dokumentumokat, mert ezekben lehet pontosítani azokat az aspektusokat, melyek nincsenek részletezve vagy hiányoznak az AC-ből és a NC-ből.⁸⁹⁷

- a törvényhozói hatalom gyakorlása terén nem világos mennyire alkalmazható az ordináriusra a 391. kán. 1.§-sának normája, hisz a jogalkotó nem tagadta meg a saját bíróság létesítésének lehetőségét. Az sem derül ki, hogy az AC XII. artikulusa (a peres ügyekben az egyik fél lakóhelye szerinti egyházmegyei bíróság a kompetens) mennyire szándékozik megváltoztatni a fórumok pluralitását.

Az OD-es püspök szerint az ordinariátus saját bírósága nem más, mint egy új *forum ordinarium*. Hasznos lett volna pontosan meghatározni, hogyan gyakorolható a bírói hatalom az ordinariátusba inkardinált klerikusok ügyeiben.

⁸⁹² CN 16.: „Quo plenius eluceat hic aspectus communionis ecclesialis unitas nempe in diversitate, consideretur Onecesse est institutiones et communitates exsistere ab Apostolica Auctoritate constitutas ad peculiaria opera pastoralia perficienda. Ipsae, qua tales, ad Ecclesiam pertinent universalem, etiamsi membra earum membra sunt quoque Ecclesiarum particularium ubi degunt et operantur.” Vö. CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Litt. *Communio notio*, 847-848.

⁸⁹³ Vö. CIC 370. kán.

⁸⁹⁴ Vö. *AAS* 68 (1976) 694-696.

⁸⁹⁵ Az isteni jogon fennálló pápai és püspöki hivatal mellett, a hatályos kánonjogban a következő hivatalok rendelkeznek „saját” hatalommal: területi prelátus, területi apát, katonai ordinárius és személyi prelátus. Ld. VIANA, A., *Kommentár a 131. kánonhoz*, in *ComEx*, I. 848-856, különösen 850.

⁸⁹⁶ Az egyetemes jog a vikáriusi hatalommal rendelkező hivatalok két csoportja között különböztet: a pápa és a megyéspüspök vikáriusai. A pápai hatalmat helyettesi módon gyakorolják az apostoli vikáriusok, prefektusok és adminisztrátorok, a személyi ordináriusok, a *Curia romana* dikasztériumai és a szentszéki bíróságok. A megyéspüspöki vikáriusok az általános helynök, a püspöki helynök és a bírósági helynök. Vö. VIANA, A., *Kommentár a 131. kánonhoz*, 853.

⁸⁹⁷ BAURA, E., *Las circunscripciones eclesiásticas personales*, 195.

Összegezve elmondható, hogy az egyházszervezetnek ez az új jogintézménye válaszként jelent meg azokra a törvényes egyesülési törekvésekre, melyek különféle anglikán csoportok részéről merültek fel.⁸⁹⁸ Ez az ökumenikus dimenziójú struktúra egy hosszú ökumenikus dialógus eredménye⁸⁹⁹, melynek konkrét célja van: azok számára létesült, akik az Anglikán Közösségből származnak, mégpedig azért, hogy lehetővé tegyék teljes közösségüket a Katolikus Egyházzal. Ebből adódik az, hogy elvben más krisztushívő nem nyerhet tagságot benne. Amint azt Levada bíboros, a Hittani Kongregáció prefektusa kiemelte, s amint azt a kereszténység története is igazolja, az Egyházzal való unió nem követeli meg az uniformitást⁹⁰⁰, azt az egységet, amely figyelmen kívül hagyja a kulturális sokféleséget. Az anglikán hagyomány egy olyan ajándék, amit - amennyiben kifejezi közös hitünket - meg kell osztani az egyetemes Egyházzal.⁹⁰¹ Az ordinariátus szingularitása, egyedisége a korporatív inkorporáció lehetőségében áll.⁹⁰²

Ez az entitás hasonlóságot mutat a katonai ordinariátussal, a személyi prelatúrával, a kizárólagos joghatóság miatt a *sui iuris* egyházakkal⁹⁰³, ám ugyanakkor különbözik tőlük. Jogilag az egyházmegyéhez hasonló, kiegészítő jellegű hierarchikus struktúra, melynek a Pápa a saját pásztora. Élén egy vikáriusi hatalommal bíró személyi ordinárius áll, akinek hivatalát csak részlegesen ekviparálták a megyéspüspök hivatalához.⁹⁰⁴ Azokat a részletkérdéseket, amelyekre a keretnormák nem térnek ki, az alapító dokumentumokban kell rögzíteni.

3.6.5. A keleti katolikusok rituális ordinariátusai

Az utóbbi időkben, a szocio-politikai változásoknak köszönhetően erős migrációs áramlatoknak lehetünk tanúi, különösen a nyugati országok felé, melynek következtében jelentősen megnőtt a keleti katolikusok jelenléte a latin egyház területén. Sok keleti katolikus arra kényszerült, hogy eredeti környezetén kívül éljen, latin többségű országokban. Ez a jelenség, mely mind a latinokat, mind a keletieket érinti, különböző következményekkel jár kánoni és pasztorális szinten. A keleti katolikus egyházakhoz tartozó hívek a sajátjuktól különböző társadalomba és kultúrába kerülnek, melynek vallási hagyományai is másak. Ugyanakkor a helyi latin egyháznak kötelessége, segítséget nyújtania

⁸⁹⁸ CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Nota informativa circa gli Ordinariati personali per anglicani che entrano nella Chiesa cattolica*, 20 ottobre 2009, in *L'Osservatore Romano*, 21 ottobre 2009. 7-8.

⁸⁹⁹ ARRIETA, J. I., *Gli ordinariati personali*, 152.

⁹⁰⁰ Nicolaus Cusanus vallotta, hogy az Egyháznak a „Krisztus-test” építésében mindig saját lényegi voltából kell kiindulnia, mely szerint „*unitas in diversitate et diversitas in unitate.*” Ld. CUSANUS, N., *La concordanza universale*, in GAIA, P. (a cura di), *Opere religiose di Nicolò Cusano*, Torino 1971. 1-546.

⁹⁰¹ CDF, *Nota informativa*, 7.

⁹⁰² ARRIETA, J. I., *Gli ordinariati personali*, 153.

⁹⁰³ BAURA, E., *Las circunscripciones eclesíasticas personales*, 193.

⁹⁰⁴ ARRIETA, J. I., *Gli ordinariati personali*, 170.

nekik abban, hogy hűségesen kövessék hagyományaikat, és saját spirituális, teológiai, liturgikus és fegyelmi örökségük szerint éljék meg hitüket. Ez minden krisztushívó alapvető joga, mely szerepel az összes krisztushívót megillető köteleességek és jogok jegyzékében.⁹⁰⁵

A CIC 383. kán. 2.§-sa megállapítja, hogy a megyéspüspök köteles gondoskodni a keleti hívők lelki szükségleteiről saját rítusú papok vagy plébániák, ill. püspöki helynök által. A Keleti Kódex (CCEO) normái sokkal kifejezettebben előírják a keleti hagyományokhoz tartozó különböző rítusok védelmét.⁹⁰⁶

3.6.5.1. A rituális ordinariátusok történelmi fejlődése⁹⁰⁷

A keleti keresztények jelenléte latin területeken nem modernkori jelenség. Mint már láttuk, a középkor legjelentősebb egyetemes zsinata, az 1215-ös IV. Lateráni Zsinat 9. konstitúciója előírta azoknak a püspököknek, akiknek a területén különböző nyelvű, rítusú és tradíciójú hívők élnek, hogy megfelelő papok kinevezéséről gondoskodjon róluk. XIII. Leó pápa 1894. november 30-án kelt *Orientalium dignitas* kezdetű⁹⁰⁸ pápai enciklikája egy analóg normát tartalmazott. XIII. Leóval kezdődött az a gondolat, hogy a patriárkátusokon kívül élő keletiekéről a latin klérusnak kell gondoskodnia.⁹⁰⁹

A keleti hívek rituális ordinariátusai különböző országokban, zömében Európában és Amerikában alakultak. Ezt a fajta joghatóságot Szent X. Piusz pápa vezette be, az 1912. július 15-én kelt *Officium supremi Apostolatus* kezdetű apostoli levelével.⁹¹⁰ A pápa a Kanadában élő ruténok lelkipozását szabályozta, egy rutén püspökre bízva őket, aki teljes személyi joghatóságot nyert a kanadai rutének felett.⁹¹¹ Mint oly sokszor a személyi cirkumszkripcióknál, ez esetben is megfigyelhető a személyi és területi kritérium koegzisztálása (rutének és Kanada). A dokumentumból nem derült ki, hogy az új egyházi struktúra ordinariátus-e vagy eparchia. A Hitterjesztési Kongregáció

⁹⁰⁵ Vö. CIC 208- 223. kk. (különösen a 214. kán.); CCEO 12-26. kk. (különösen a 17. kán.).

⁹⁰⁶ BROGI, M., *Il diritto all'osservanza del proprio rito*, in *Antonianum* 68 (1993) 108- 119.

⁹⁰⁷ *Annuario Pontificio per l'anno 2017*, 1024-1027. 1786. KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, in GEFAELL, P. (a cura di), *Cristiani orientali e pastori latini*, Milano 2012. 233–269, különösen 234-247.

⁹⁰⁸ LEO PP. XIII, Litt. Enc. *Orientalium dignitas*, 30 novembris 1894, in *ASS* 27 (1894-1895) 257-264.

⁹⁰⁹ *Orientalium dignitas* IX.: „Anyone of an Eastern rite that resides outside the patriarchal territory will be under the administration of the Latin clergy; he shall, however, remain reckoned as belonging to his own rite. By means of this, neither length of time nor any other reason shall in any way alter his being subject to his Patriarch once he return to his territory.”

⁹¹⁰ Vö. *AAS* 4 (1912) 555-556.

⁹¹¹ Vö. *AAS* 4 (1912) 555: „Episcopus Ruthenus plenam iurisdictionem personalem exercent in omnes fideles Rutheni ritus in praedicta regione commorantes, sub dependentia dumtaxat venerabilis fratris Apostolici Delegati.”

egy 1913-ban kiadott dekrétumában⁹¹² pontosította a helyzetet, és a Kanadában élő rutének püspökének teljes, rendes és személyi joghatóságot biztosított. Közvetlenül alárendelte az Apostoli Szentszéknek és dependens maradt a kanadai apostoli delegátustól is.⁹¹³ Ez a dekrétum használta először az *ordinarius* fogalmat a rutén püspök jelölésére.⁹¹⁴

Néhány évvel korábban, 1907. július 18-án, Szent X. Piusz pápa az *Ea semper* kezdetű *motu proprio*-val⁹¹⁵ rutén püspököt nevezett ki az USA területére, aki közvetlenül a Szentszéknek volt alárendelve, a washingtoni apostoli delegátus ellenőrzése alatt. Ez a püspök még nem birtokolt *potestas iurisdictionis propria*-t, hanem kérnie kellett a rutén hívők lakóhelye szerinti ordináriusok delegációját.⁹¹⁶ Jogosultságai között szerepelt a rítus integritása feletti vigilancia és a szent olajok megszentelése. A Hitterjesztési Kongregáció, az egy évvel korábbi modellt felhasználva, 1914. augusztus 17-én kelt dekrétumával⁹¹⁷, 34 artikulusban szabályozta az USA-ban élő rutének lelkigondozását. Mindazonáltal az 1913-as kanadai modell nem lett általánosítva, ahogy ezt a Dél-Amerikában élő rutének helyzete is igazolja, akik továbbra is latin püspökök alárendeltjei maradtak: „*Fideles omnes graeco-rutheni, usque dum in regionibus Americae meridionalis degunt, a iurisdictione Episcopi loci unice pendeant.*”⁹¹⁸

Astrid Kaptijn említi, hogy a Szentszék *effective* elfogadta és alkalmazta az *Ordinariatus* fogalmat, amikor 1924-ben két ordinariátust hozott létre az USA-ban élő rutének részére. Ekkor említettek először egy egyházi cirkumszkripciót, s nem csak egy tituláris püspököt, aki, mint ordinárius vállalta a hívők bizonyos csoportjának a lelkigondozását.⁹¹⁹

A II. világháború után a Szentszék új rendet vezetett be, és ettől kezdve jelentek meg a latin püspökre bízott keleti híveket tömörítő multirituális ordinariátusok. Egy új jogi figura vette kezdetét ezzel, amennyiben az ordinárius egy latin püspök volt, az ordinariátusok pedig zömében multirituálisak.⁹²⁰ Ugyanekkor a Szentszék egy másik fogalmat is kezdett használni az ordinariátus

⁹¹² SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE PRO NEGOTIIS RITUS ORIENTALIS, Decr. *Fidelibus ruthenis*, 18 augusti 1913, in *AAS* 5 (1913) 393-399.

⁹¹³ *Fidelibus ruthenis*, Art. 2.: „Episcopus rutheni ritus sub immediata huius Apostolicae Sedis iurisdictione ac potestate est. Plenam autem iurisdictionem ordinariam et personalem exercet in omnes fideles rutheni ritus in regione Canadensi commorantes, sub dependentia tantum R. P. D. Delegati Apostolici pro tempore.”

⁹¹⁴ KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, 241.

⁹¹⁵ PIUS PP. X, MP. *Ea semper*, 18 iulii 1907, in *ASS* 41 (1908) 3-12.

⁹¹⁶ *Ea semper* art. II.: „Episcopus rutheni ritus sub immediata huius Apostolicae Sedis iurisdictione ac potestate est, ac sub vigilantia Delegati Apostolici Washingtonensis. Iurisdictionem autem ordinaria nullam habet, sed tantummodo sibi delegandam a singulis Ordinariis in quorum dioecesi Rutheni commorantur.” Vö. MARTI, F., *I rutheni negli Stati Uniti: Santa Sede e mobilità umana tra Ottocento e Novecento*, Milano 2009. 315-316.

⁹¹⁷ SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE PRO NEGOTIIS RITUS ORIENTALIS, Decr. *Cum Episcopo Graeco-Rutheno*, 17 augusti 1914, in *AAS* 6 (1914) 458-463.

⁹¹⁸ SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE PRO NEGOTIIS RITUS ORIENTALIS, Decr. *Cum sat numerosiores*, 27 martii 1916, in *AAS* 8 (1916) 105-107, különösen 105.

⁹¹⁹ KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, 242.

⁹²⁰ Uo.

megfelelőjeként, azon észak-amerikai struktúrák jelölésére, melyek élén egy saját rítusú püspök állt: *Exarchatus*. Ettől kezdve az „Ordinariátus” elnevezést azoknak a struktúráknak tartották fenn, melyek élén egy latin püspök állt.⁹²¹

Peter Stockmann szerint a latin ordinariátusok 13 hónappal korábbiak az 1912-es dátumnál, a Szentszék ugyanis 1911. június 11-én, az *Auctus in aliqua* kezdetű apostoli levelével⁹²² létrehozta a török ordinariátust. Így ezt lehet tekinteni az első rituális ordinariátusnak.⁹²³ J. I. Arrieta⁹²⁴ és Astrid Kaptijn⁹²⁵ viszont azon a véleményen vannak, hogy a rituális ordinariátusok későbbiek, 1930-ig nyúlnak vissza, amikor a Szentszék a Romániában élő örmények számára létesített egy ordinariátust.

1925. december 21-én alakult a Görögországban élő örmények ordinariátusa (*Ordinariatus Graeciae Armenorum*) Athén székhellyel, a Szentszéknek közvetlenül alárendelve. Jelenleg egy apostoli adminisztrátor vezeti.

1930. június 5-én, XI. Piusz pápa, a *Solemni Conventione* kezdetű bullájával⁹²⁶ létrehozta a romániai örmények ordinariátusát (*Ordinariatus Romaniae Armenorum*) Gherla székhellyel. 1964-től az örmény katolikusok a gyulafehérvári latin püspök (ma érsek) gondozására vannak bízva, aki mindmáig *ad nutum Sanctae Sedis* apostoli adminisztrátorként irányítja a struktúrát.

1945. október 3-án ordinariátus alakult az Ausztriában élő rutének számára (*Ordinariatus Austriae*). Az Ausztriai Ordinariátus⁹²⁷ létrejötte egy többlépcsős folyamat eredménye. Ez az ordinariátus tipikus példája annak, hogy a történelmi körülmények milyen nagy hatással lehetnek egy egyházi struktúra alakulására. Amikor 1772-ben Galiciát az Osztrák Birodalomhoz csatolták, a rutének (bizánci rítusú keleti szlávok) osztrák területen találták magukat. 1775-ben, Mária Terézia császárnő jóvoltából a bécsi görög katolikus rutén hívők templomot kaptak: a *St. Barbara zu Wien*-templomot. 1784-ben II. József császár (1780-1790) hivatalosan is megalapította a Görög Katolikus Egyház számára a bécsi Szent Borbála plébániát, mely személyi jellegű cirkumszkripcióként magában foglalta az Ausztriában élő minden bizánci rítusú krisztushívőt. A plébániát egy ruténul és lengyelül tudó plébános (parókus) és káplán adminisztrálta. Ez a plébánia-alapítás tisztán állami aktus volt. A

⁹²¹ KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, 242-243.

⁹²²A dokumentumot nem publikálták az AAS-ben. A török ordinariátus alapítására hivatkozik: SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, *Oriente cattolico: cenni storici e statistiche*, Citta del Vaticano 1974. 202.

⁹²³ STOCKMANN, P., *Die Ordinariate für Gläubige eines orientalischen Ritus - ein Rechtsinstitut praeter legem*, in KAISER, U. – RAIH, R. – STOCKMANN, P. (hrsg.), *Salus animarum suprema lex. Festschrift für Offizial Max Hopfner zum 70. Geburtstag*, Frankfurt am Main 2006. 431-448, különösen 433.

⁹²⁴ ARRIETA, J. I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, 365.

⁹²⁵ KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, 234.

⁹²⁶ PIUS PP. XI, Const. Ap. *Solemni Conventione*, 5 iunii 1930, in *AAS* 22 (1930) 381-386.

⁹²⁷ A témában lásd: GRABMANN, A., *The Latin Ordinariates for the Faithful of the Oriental Rites. Genesis, Constitutional Positioning and Exposition of the Current Situation*, in *Studia Canonica* 51 (2017) 149-179, különösen 175-178. KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, 248-251.

plébánost a császár nevezte ki, a joghatóságot pedig a bécsi érsek adta. A püspöki joghatóság kérdése 1820-ban oldódott meg, amikor a bécsi kancellária dekrétuma elismerte a Lvov-i görög katolikus metropolita joghatóságát. A lebergi érsek-metropolitáé volt a jelölés joga, a császáré pedig a kinevezés joga. A Szent Barbara plébánosa Lvov-tól kapta a joghatóságot, míg a bécsi érsek *de modo subsidiario* járhatott el. A bécsi kancellária szerint a *St. Barbara in Wien*-plébánia egyik egyházmegyéhez sem tartozott, a gyakorlatban azonban mint láttuk az udvar a Lembergi Főegyházmegyének kedvezett.

1935-ben, a Keleti Kongregáció dekrétumával a rutén hívek átkerültek a bécsi bíboros-érsek joghatóságába. A bécsi érsek nem sajátjogon (*proprio iure*) gyakorolta hatalmát, hanem az Apostoli Szentszék delegátusaként. A lvovi érsek megőrizte a jelölés jogát, a kinevezés joga pedig a bécsi érsekre szállt. A Keleti Kongregáció 1945. okt. 3-i dekrétumában a lebergi érseknek ez a jelölési joga már nem szerepelt. C. G. Fürst szerint ebből *implicite* arra lehet következtetni, hogy abrogálták.⁹²⁸ Ez a dekrétum a bécsi érseket ugyanazzal a hatalommal ruházta fel a bizánci rítusú ruténnek felett, mint amivel a latin hívők felett rendelkezett, de nem tisztázta ennek a hatalomnak a természetét, és így megmaradt *potestas delegata* -nak.

Innitzer bíboros halála után a Keleti Egyházak Kongregációja egy új dekrétumot bocsátott ki 1956. június 13-án, melyben a bécsi érseknek megadta a rendes és kizárólagos joghatóságot az összes ausztriai bizánci rítusú hívő felett. A bécsi érsek tehát 1956-tól, mint rituális ordinárius már nem a Szentszék delegátusaként jár el, hanem *ex officio* rendelkezik *potestas iurisdictionis ordinaria*-val. A jelenlegi ordináriust – Christoph Cardinal Schönborn – kinevező, 1995. november 9-i dekrétumban az szerepel, hogy: *cum omnibus iuribus et officiis tali munere adnexis*.⁹²⁹

A Brazil Ordinariátust (*Ordinariatus Brasiliae*) a Keleti Egyházak Kongregációja alapította az 1951. november 14-i dekrétummal „*pro omnibus fidelibus rituum Orientalium in Brasilia degentibus*”, Rio de Janeiro székhellyel.⁹³⁰ Különlegessége multirituális voltában állt. Ezt követően néhány sajátjogú egyháznak saját egyházi struktúrákat alakítottak ki: a) 1962-ben Szent XXIII. János pápa megalapította a braziliai ukrán hívek apostoli exarchátusát⁹³¹, melyet 1971-ben Boldog VI. Pál pápa eparchia rangra emelt⁹³²; b) 1971. novemberében szintén Boldog VI. Pál pápa két másik eparchiát is

⁹²⁸ FÜRST, C. G., *Die Bedeutung des Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium für die Ostkirchliche Diaspora*, in *ÖAKR* 42 (1993) 345-375, különösen 364.

⁹²⁹ GRAßMANN, A., *The Latin Ordinariates for the Faithful of the Oriental Rites*, 178.

⁹³⁰ SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, Decr. *Cum fidelium* de Ordinariatus in Brasilia constituitur pro fidelibus rituum orientalium, 14 novembris 1951, in *AAS* 44 (1952) 382-383.

⁹³¹ IOANNES PP. XXIII, Const. Ap. *Qui divino consilio*, 30 maii 1962, in *AAS* 55 (1963) 218-220.

⁹³² PAULUS PP. VI, Const. Ap. *Eius Vicarius*, 29 novembris 1971, in *AAS* 64 (1972) 411-412.

alapított, egyet a maroniták részére⁹³³, másikat a görög-melkiták számára.⁹³⁴ Ezek latin püspöki székek szuffragáneusai voltak. c) 1981. július 3-án az örmény katolikusok számára létrehozták a Latin-amerikai és Mexikói Exarchátust (*Exarchatus Americae Latinae una cum Mexico*). 2010-ben nevezték ki a jelenlegi rituális ordináriust, a Belo-Horizonte-i érsek személyében. Ez azért is fontos körülmény, mert világosan rámutat arra, hogy nem beszélhetünk perszónalunióról a főváros püspöki (érseki) hivatala és a rituális ordinárius hivatala között.

A Francia Ordinariátus (*Ordinariatus Galliae*), a Keleti Kongregáció 1954. július 27-i dekrétumával lett megalapítva „*pro omnibus fidelibus cuiusvis rite Orientalis in Gallia commorantibus*”, Párizs székhellyel és közvetlenül a Szentszéknek szubordinálva.⁹³⁵ A párizsi érsekségen belül már 1922 óta létezett egy segédpüspök irányítása alatt levő és idegeneket tömörítő adminisztrátúra. A közel-keleti migránsok növekvő száma arra készítette a párizsi érseket, hogy 1953. decemberében nyolc keleti plébániát alapítson Párizsban⁹³⁶, s ezt követte az ordinariátus 1954. évi felállítása az összes keleti rítusú katolikus számára. A következő években, a sajátjogú hierarchia kiépítése következtében, a párizsi érsek joghatósága alól kikerültek az ukránok és az örmények 1960-ban, 2012-ben pedig a maroniták. 1960-ban Szent XXIII. János pápa hozta létre a franciaországi ukránok⁹³⁷ és örmények⁹³⁸ exarchátusát; 1986-ban az örmény exarchátus eparchia rangjára emelkedett.⁹³⁹ 2012. július 21-én pedig XVI. Benedek pápa állította fel a maroniták párizsi eparchiáját a *Historia traditiones* kezdetű bullájával.⁹⁴⁰

1959. február 19-én Argentínában létesült egy ordinariátus (*Ordinariatus Argentinae*) exkluzív joghatósággal, a Buenos Aires-i érseki székhöz kapcsolva és közvetlenül a Szentszéknek alárendelve „*pro omnibus fidelibus ritus Orientalis in Argentina degentibus*”.⁹⁴¹ A későbbiekben fokozatosan ki lettek véve az ordinariátus joghatósága alól, azok a *sui iuris* egyházak, amelyek saját hierarchiát építettek ki Argentínában. 1968-ban az ukránok státusza változott meg, Boldog VI. Pál pápa ugyanis

⁹³³ PAULUS PP. VI, Const. Ap. *Quod providenter*, 29 novembris 1971, in *AAS* 64 (1972) 408-409.

⁹³⁴ PAULUS PP. VI, Const. Ap. *Haec romana et apostolica Sedes*, 29 novembris 1971, in *AAS* 64 (1972) 409-410.

⁹³⁵ SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, Decr. *Nobilis Galliae Natio Ordinariatus pro omnibus christifidelibus ritus orientalis in Gallia degentibus instituitur*, 27 iulii 1954, in *AAS* 47 (1955) 612-613.

⁹³⁶ A nyolc párizsi plébánia: az örmény, a káld, a görög-melkita, a maronita, a román, az orosz, a szír és az ukrán.

⁹³⁷ IOANNES PP. XXIII, Const. Ap. *Aeterni Pastoris* de Exarchatus spro ucrainis in Gallia, 22 iulii 1960, in *AAS* 53 (1961) 341-342.

⁹³⁸ IOANNES PP. XXIII, Const. Ap. *Sacratissima atque gravissima verba* de Exarchatus pro armenis in Gallia, 22 iulii 1960, in *AAS* 53 (1961) 343-344.

⁹³⁹ IOANNES PAULUS PP. II, Const. Ap. *In Petro Apostolorum Principe*, 30 iunii 1986, in *AAS* 78 (1986) 1211.

⁹⁴⁰ KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, 253.

⁹⁴¹ SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, Decr. *Annis praeteritis* de Ordinariatus pro fidelibus ritus orientalis in Argentina erigitur, 19 februarii 1959, in *AAS* 54 (1962) 49-50.

létrehozott számukra egy exarchátust⁹⁴², mely 10 év múlva eparchiává alakult⁹⁴³ a Buenos-Aires-i érsek szuffragáneusaként. 1981-ben létrehozták a Latin-Amerikában és Mexikóban élő örmények exarchátusát⁹⁴⁴, melyből 1989-ben kiváltak az Argentínában élő örmények és a Szentszéknek közvetlenül alávetett eparchiába tömörültek.⁹⁴⁵ 1990. október 5-én létesült az Argentínában élő maroniták eparchiája, a Buenos-Aires-i érsek szuffragáneusaként. Végül Szent II. János Pál pápa, 2002. március 21-én, a *Quandoquidem saeculorum* kezdetű bullával létrehozta a Argentínában élő görög-melkiták apostoli exarchátusát, közvetlenül a Szentszéknek alárendelve.

1981. szeptember 18-án Lengyelországban hoztak létre egy ordinariátust (*Ordinariatus Poloniae*) a görög-katolikus és az örmény hívők részére. 1991. január 16-án az ukránok kerültek ki az ordinariátus joghatóságából a görög-katolikus eparchia megalakulásával, 2007-ben pedig azok a bizánci rítusú hívők, akik liturgiájukban az egyházi szláv nyelvet adoptálták (*rito bizantino-slavo*), így gyakorlatilag mára csak az örmény rítusú krisztushívők felett van joghatósága az ordináriusnak. Közvetlenül a Szentszéknek van alárendelve, az ordinárius pedig a varsói érsek.

1991. július 13-án hozta létre a Szentszék a Kelet-Európai Ordinariátust (*Ordinariatus Europae Orientalis*) azoknak az örmény katolikusoknak, akik négy ex-szovjet állam területén élnek: Örményország, Grúzia, Oroszország és Ukrajna. Központja az örményországi Gjumri.

2016. június 9-én alakult a Spanyolországban élő keleti katolikusok számára a Spanyol Ordinariátus (*Ordinariatus pro christifidelibus orientalibus in Hispania degentibus*), Madrid székhellyel és közvetlenül a Szentszéknek alárendelve.

3.6.5.2. A II. Vatikáni Zsinat és a keleti katolikusok⁹⁴⁶

A XVIII. század közepétől egészen a II. Vatikáni Zsinatig mindenhol érvényesült a *praestantia ritus latini* princípiuma⁹⁴⁷, melyet tévesen XIV. Benedek pápa 1742. május 26-án kelt *Etsi pastoralis* kezdetű bullájából eredeztetnek.⁹⁴⁸ Ez a gyakorlat egészen XIII. Leó pápáig meghatározó volt a pápák

⁹⁴² PAULUS PP. VI, Const. Ap. *Ucrainorum fidelium* de Exarchatus apostolicus pro fidelibus ritus byzantini Ucrainorum in Argentina conditur, 9 februarii 1968, in *AAS* 60 (1968) 547-549.

⁹⁴³ PAULUS PP. VI, Const. Ap. *Cum praeterito exeunte saeculo* de Exarchatus apostolicus pro fidelibus Ucrainis in Argentina degentibus ad dignitatem eparchiae erigitur, 24 aprilis 1978, in *AAS* 70 (1978) 385-386.

⁹⁴⁴ IOANNES PAULUS PP. II, Const. Ap. *Armeniorum fidelium*, 3 iulii 1981, in *AAS* 74 (1982) 5-6.

⁹⁴⁵ IOANNES PAULUS PP. II, Bulla *Cum Christifideles ritus Armeni in Republica Argentina*, 18 februarii 1989.

⁹⁴⁶ SANDRI, L., *EL Concilio Vaticano II y los Orientales. Notas sobre la atención de los católicos orientales en la diáspora*, in *Subsidia Canonica* 22 (2017) 1-32.

⁹⁴⁷ Századokon át a latin és a keleti katolikus egyházak viszonyát az ún. „*praestantia ritus latini*” axióma határozta meg. Eszerint a keleti katolikusok szokásai és rituális öröksége, csak megtúrt gyakorlatnak számított a mértéknek tekintett római rítussal szemben.

⁹⁴⁸ CROCE, G. M., *La badia greca di Grottaferrata e la rivista "Roma e l'Oriente". Cattolicesimo e ortodossia fra unionismo ed ecumenismo (1799-1923)*, I. Libreria Editrice Vaticana 1990. 13-15. A népszerű nézettel ellentétben, XIV. Benedek nem használta a *praestantia ritus latini* fogalmat, és nem is állította a római rítus liturgikus fölényét. Amit állított

keletiekkel szembeni magatartásában, és rajta csak az 1894-ben kibocsátott *Orientalium dignitas* kezdetű pápai enciklika elvei változtattak. A jogi egyenlőtlenség megszűnését - egyetemes zsinat tekintélyével -, a keleti katolikusokról szóló határozat (OE 3.) erősíti meg először.

A II. Vatikáni Zsinaton, a 2000 latin püspök mellett 200 keleti püspök is részt vett. A Zsinatnak jelentős tanítása volt a keresztény Keletről:

- a *Lumen Gentium* dogmatikus konstitúció 23d. pontja kiemeli a keleti egyházak, és különösen a pátriárkai egyházak apostoli eredetét;
- az *Orientalium Ecclesiarum* dekrétum teljes egészében a keleti katolikusokról szól;
- az *Unitatis Redintegratio* dekrétum 17. pontja a keleti katolikusokra vonatkozik;
- a *Christus Dominus* dekrétum 23. és 38. pontja bemutatja a latin püspökök szerepét a területükön élő keleti katolikusok lelkigondozásában, ill. a keleti püspökökét a területükön található különböző rítusú egyházakkal szemben;
- a *Presbyterorum Ordinis* dekrétum 16. pontja tárgyalja a celibátus és a női keleti papság kérdését.⁹⁴⁹

Az OE és az UR dekrétumok a LG egyháztanából táplálkozva, a katolikus közösségen belül és annak ökumenikus küldetésében mutatják be a keleti egyházak identitását.⁹⁵⁰ Az OE 1. pontja szerint: „A keleti egyházak intézményeit, liturgiáját, egyházi hagyományait és keresztény életének fegyelmi rendjét nagyra becsüli a katolikus Egyház.”⁹⁵¹ Ennek oka az apostoli eredetben van, amit a LG konstitúció az isteni Gondviselésnek tulajdonít. Szent II. János Pál pápa is buzdított a keleti katolikus egyházak hiteles hagyományainak az elismerésére, az *Ecclesia in Asia* kezdetű⁹⁵² szinódus utáni apostoli buzdításában.⁹⁵³

az a római rítus proeminenciája Itáliában, mint a primási szék rítusa: „Eo quod sit ritus sanctae Romanae Ecclesiae, omnium Ecclesiarum matris et magistrae, sit supra graecum ritum praevalet maxime in Italibus regionibus, ubi latinis Episcopis Graeci subiecti sunt.” Vö. BENEDICTUS PP. XIV, Bulla *Etsi pastoralis de dogmatibus et ritibus ab Italo-Graecis tenendis atque servandis*, Typographia Polyglotta Sacrae Congregationis de Propaganda fide. 1889. 8.

⁹⁴⁹ SANDRI, L., *EL Concilio Vaticano II y los Orientales*, 9 (nota 1).

⁹⁵⁰ SANDRI, L., *EL Concilio Vaticano II y los Orientales*, 10-11.

⁹⁵¹ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decr. *Orientalium Ecclesiarum* de ecclesiis orientalibus catholicis, 21 novembris 1964, in *AAS* 57 (1965) 76-89.

⁹⁵² IOANNES PAULUS PP. II, Adh.ap.postsyn. *Ecclesia in Asia*, 6 novembris 1999, in *AAS* 92 (2000) 449-528, különösen 495.

⁹⁵³ *Ecclesia in Asia* 27.: „The situation of the Catholic Eastern Churches, principally of the Middle East and India, merits special attention. From Apostolic times they have been the custodians of a precious spiritual, liturgical and theological heritage. Their traditions and rites, born of a deep inculturation of the faith in the soil of many Asian countries, deserve the greatest respect. With the Synod Fathers, I call upon every one to recognize the legitimate customs and the legitimate freedom of these Churches in disciplinary and liturgical matters, as stipulated by the Code of Canons of the Eastern Churches.”

Az OE 3. pontja rögzíti, hogy a keleti egyházak és a latin egyház egyetlen Katolikus Egyházat alkotnak, ezért egyenlőek a méltóságban és ugyanazok a jogaik és kötelességeik.⁹⁵⁴ Az OE 5. pontja elismeri azt a jogukat, hogy saját fegyelmi rendjük szerint kormányozzák magukat.⁹⁵⁵ Az OE 6. pontja előírja a saját hagyományaikhoz való hűséges ragaszkodást.⁹⁵⁶ Ennek elősegítése érdekében, 1996. január 6-án a Keleti Egyházak Kongregációja, kiadott egy instrukciót a CCEO liturgikus előírásainak alkalmazásáról.⁹⁵⁷

A Zsinat pasztorális téren is reflektált a keleti katolikusokra. A CD 23/3. pontja a püspök kötelességévé teszi a latintól különböző rítusú hívőkről való gondoskodást.⁹⁵⁸ A zsinati dekrétum azt is lehetővé teszi, hogy a latin egyházmegyék területén szertartásonként, saját hierarchiát állítsanak föl.⁹⁵⁹ Az antik hagyományok alapján, ugyanazon a területen csak egy hierarchia létezhet, mégis a jogalkotó kivételként elfogadja azt a lehetőséget, hogy ugyanazon a területen egy más, rítus szerinti egyházi cirkumszkripció létesüljön. Ilyenek a keleti hívők latin ordinariátusai. A CD 27. pontja azt a jogot is megadja a püspöknek, hogy akár *vicarius episcopalis* útján is gondoskodjon a keleti katolikus alárendeltjeiről.⁹⁶⁰ Ezt a helyzetet szabályozta a *Cleri Sanctitatis motu proprio* a 432. kán. 4.§ 1°-ban.⁹⁶¹

A Zsinat után tisztázni kellett még a „keleti egyház” és a „rítus” fogalmát, és az új keleti kódexsel megtörtént az átmenet a ritualista felfogásból az ekkleziálisba. Egy keleti katolikus egyházra ma úgy tekintünk, mint a krisztushívőknek a hierarchia által összefogott olyan csoportjára, melyet az Egyház legfőbb hatósága sajátjogúnak (*sui iuris*) ismer el.⁹⁶² A rítus pedig nem más, mint liturgikus, teológiai,

⁹⁵⁴ Vö. OE 3.: „Kelet és Nyugat részegyházai egyenrangúak, úgyhogy a szertartás címén egyikük sem előzi meg a többi, ugyanazok a jogaik és kötelességeik, abban is, ami az evangélium az egész világon való hirdetésére (vö. Mk 16,15) vonatkozik a római pápa irányítása alatt.”

⁹⁵⁵ Vö. OE 5.: „Kelet Egyházainak nem kevésbé, mint Nyugat Egyházainak, joguk is, kötelességük is, hogy saját külön fegyelmi rendjük szerint kormányozzák magukat, hiszen ezeket tiszteletreméltó ősiségük ajánlja, jobban megfelelnek híveik szokásainak és alkalmasabbnak látszanak a lelkek szolgálatára.”

⁹⁵⁶ Vö. OE 6.: „A keletiek valamennyien legyenek bizonyosak afelől, hogy törvényes liturgiájukat és fegyelmi rendjüket mindenkor megtarthatják, s meg is kell tartaniuk, és csak sajátos, szerves fejlődésük érdekében változtassanak rajta.”

⁹⁵⁷ CONGREGATIO PRO ECCLESIIIS ORIENTALIBUS, Istruzione *Il Padre incomprendibile* per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canonici delle Chiese Orientali, Libreria Editrice Vaticana 1996.

⁹⁵⁸ Vö. CD 23/3.: „Ahol különböző szertartású hívők élnek, lelki szükségleteikről a megyéspüspök az illető szertartás papjai vagy parókiái révén gondoskodik; vagy egy megfelelő fölhatalmazásokkal ellátott és esetleg püspökké is szentelt püspöki helynök útján; vagy úgy, hogy ő maga tölti be személyesen a különböző szertartások főpásztori tisztét.”

⁹⁵⁹ A párhuzamos joghatóságok kérdésében lásd: SZABÓ, P., *Stato attuale e prospettive della convivenza delle Chiese cattoliche sui iuris*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 225-253.

⁹⁶⁰ Vö. CD 27.: „Valahányszor azonban az egyházmegye kormányzása azt kívánja, állíthat a püspök egy vagy több püspöki helynököt: akik magánál a jognál fogva az egyházmegye meghatározott részén, vagy az ügyek meghatározott fajtájában, vagy valamely szertartás híveire vonatkozóan olyan hatalommal rendelkeznek, melyet az általános jog az általános helynöknek ad.”

⁹⁶¹ CS can. 432. §4. 1°: „Si in aliqua dioecesi ritus latini adsint communitates fidelium ritus orientalis, constituatur Syncellus qui de iis curam suscipiat: qui si fieri potest, sit et ipse ritus orientalis, secus, sacerdos latini ritus, idoneus ac rerum orientalium bene doctus, assumatur.”

⁹⁶² Vö. CCEO 27. kán.

lelkiségi és fegyelmi örökség, ami az egyes népek kultúrája és történelmi adottságai szerint különbözik, és amely a sajátjogú egyházak hitéletében fejeződik ki.⁹⁶³

A II. Vaticanum után már nyilvánvaló volt, hogy a katolicizmusban a Latin Egyház nem szinonimája az egyetemes Egyháznak, és a Latin Kódex nem egyedüli törvénykönyve annak.⁹⁶⁴

3.6.5.3. A keleti hívek lelkigondozásának a két Kódex által előírányzott struktúrái⁹⁶⁵

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaitól ihletve, és figyelembe véve a korábbi normatívát, a Latin Kódex a megyéspüspök pasztorális kötelességévé teszi az egyházmegyéjében lakó/tartózkodó keleti hívekről való gondoskodást saját rítusú papok/plébániák vagy püspöki helynök révén.⁹⁶⁶

Az illetékes hatóság kötelezettsége tehát, hogy biztosítsa a keleti hívek lelkipásztori gondozását, és ott, ahol elegendő számban élnek, megteremtse számukra a szükséges struktúrákat. Ez egy olyan követelmény, amely a hívők azon jogából származik, hogy Isten kultikus tiszteletét a saját rítusuk törvényes előírásai szerint végezhessék.⁹⁶⁷

A keleti katolikusok lelkigondozásának finalitása, és a normatíva végső célja nem a keletiek Latin Egyházba való asszimilációja, hanem épp ellenkezőleg identitásukban való megőrzésük és annak védelme.

A Keleti Kódex a korrelatív kánonban⁹⁶⁸ megállapítja, hogy az eparchiális püspök súlyosan köteles (*graviter tenetur*) gondoskodni arról, hogy a gondjaira bízott másik sajátjogú egyház krisztushívői „megőrizték, ápolják és kövessék saját rítusukat és ápolják a kapcsolatokat saját hierarchiájukkal.” E kánon 3.§-sa a latin püspökökre nézve is relevanciával bír. A CICO⁹⁶⁹ revíziójával megbízott pápai bizottság ki akarta terjeszteni a 193. kánon utolsó paragrafusának normáját a latin egyházra is. Így az 1986-os Schema 191. kánonjában azt lehet olvasni: „*Episcopus eparchialis, etiam Ecclesiae latinae.*”⁹⁷⁰ A kihirdetett szöveg semmilyen kifejezett említést nem tett a latinokról, érthetően hiszen a CCEO 1. kánonja értelmében ezek a normák jogilag csak a keletieket kötik. Ennek ellenére, mondja Dimitrios Salachas, mivel a saját hierarchia nélküli keleti hívők kérdése

⁹⁶³ Vö. CCEO 28. kán. 1.§.

⁹⁶⁴ SANDRI, L., *EL Concilio Vaticano II y los Orientales*, 14.

⁹⁶⁵ BROGI, M. D., *Obblighi dei Vescovi Latini verso i fedeli di una Chiesa orientale cattolica inseriti nella loro diocesi*, in GEFAELL, P. (a cura di), *Cristiani orientali e pastori latini*, Milano 2012. 3-32. SANDRI, L., *EL Concilio Vaticano II y los Orientales*, 19-31.

⁹⁶⁶ Vö. CIC 383. kán. 2.§. BROGI, M. D., *Obblighi dei Vescovi Latini*, 18.

⁹⁶⁷ LORUSSO, L., *Gli orientali cattolici e i pastori latini*, Roma 2003. 88.

⁹⁶⁸ Vö. CCEO 193. kán. 1-3.§.

⁹⁶⁹ Ez volt az első keleti kodifikáció neve: *Codex Iuris Canonici Orientalis* (CICO).

⁹⁷⁰ PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI ORIENTALIS RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici Orientalis*, in *Nuntia* 24-25 (1987) 35.

nagy hasonlóságot mutat mindkét törvényhozásban, nyugodtan lehet folyamodni a párhuzamos helyek szerinti interpretációhoz.⁹⁷¹

A keleti hívek lelkigondozásának egy másik módja a rítus szerinti személyi plébániák létrehozása. A régi jogban ehhez szentszéki engedélyre volt szükség⁹⁷², és ezt a *Cleri Sanctitati* motu proprio is megerősítette.⁹⁷³ A hatályos normatíva már nem kívánja meg ezt, csak annyit mond, hogy ahol indokolt (*ubi vero id expedit*), ott létesíthető rítus, nyelv, nemzetiség vagy más szempont szerinti személyi plébánia.⁹⁷⁴ Ezek a plébániák, jogilag szerves részei a latin egyházmegyének, a keleti hívők azonban nem szűnnek meg tagjai lenni sajátjogú egyházuknak.⁹⁷⁵ A latin püspököknek annak ellenére, hogy a keleti hívők saját joghatósága alá tartoznak, mielőtt rítus szerinti plébániát alapítana, vagy mielőtt kinevezne számukra egy plébánost vagy egy püspöki helynököt, kapcsolatba kell lépnie vagy a Keleti Egyházak Kongregációjával, vagy a keleti hívők saját hierarchiájával.⁹⁷⁶

A CD 23. pontjának és a CIC 372. kánonjának figyelembevételével ugyanazon a területen alapíthatóak különleges részegyházak „rítus vagy más hasonló szempont” szerint. Amikor egy rítus szerinti részegyházat alapítanak, általában egy *sui iuris* egyház egyházmegyéjéről (*eparchia*) van szó. A múltban, az Egyház legfőbb hatósága létrehozott ún. latin ordinariátusokat keleti katolikus hívők részére. A sajátjogú egyház fogalmának kidolgozása előtt is létesültek olyan keleti rítusú egyházmegyék, melyek egy metropolitának voltak alárendelve (CCEO 27. kán.).⁹⁷⁷ A PO 10. pontja lehetővé tette a *peculiares dioeceses* vagy *praelaturas personales* alapítását. Ezért a latin részegyházak egy bizonyos területén, személyi cirkumszkripciókat lehet alapítani a keleti katolikus krisztushívők részére, melyek lehetnek vagy eparchiák, vagy apostoli exarchátusok, vagy ordinariátusok.

A CCEO 916. kán. 4.§-sa úgy rendelkezik, hogy ha a keleti hívőknek nincs saját egyházuk szerinti parókusa, eparchiális püspöküknek kell kijelölnie egy másik *sui iuris* egyház szerinti papot az illetékes eparchiális püspök konszenzusával, aki ezután végzi a keleti hívők lelkigondozását *tamquam parochus proprius*.

A CCEO 916. kán. 5.§-sa szerint, ahol a keleti katolikusok számára még exarchátust sem hoztak létre, saját hierarchának a másik sajátjogú egyház helyi hierarcháját kell tekinteni (a 101. kánon

⁹⁷¹ SALACHAS, D., *Problematiche interrituali nei due codici orientale e latino*, in *Apollinaris* 67 (1994) 641.

⁹⁷² Vö. CIC (1917) can. 216. §4.

⁹⁷³ Vö. CS can. 160. §4. 1°: „Non possunt sine speciali Sedis Apostolicae indulto constitui paroeciae pro diversitate sermonis fidelium eiusdem ritus in eadem civitate vel territorio degentium, nec paroeciae mere familiares aut personales; ad constitutas autem quod attinet, nihil innovandum, inconsulata Apostolica Sede.”

⁹⁷⁴ Vö. CIC 518. kán.; CCEO 280. kán. 1.§.

⁹⁷⁵ SALACHAS, D., *Lo stato giuridico delle minoranze di fedeli cattolici nei territori della Chiesa latina*, Firenze 1997, 22.

⁹⁷⁶ BROGI, M., *I Cattolici Orientali nel Codex Iuri Canonici*, in *Antonianum* 58 (1983) 237.

⁹⁷⁷ ERDŐ, P., *La coesistenza delle diverse Chiese particolare sui iuris nello stesso territorio*, in *Periodica* 91 (2002) 65.

fenntartásával). Ha többen vannak, az lesz a saját hierarcha, akit a Szentszék vagy pátriárkai egyház hívői esetén, akit a pátriárka a Szentszék hozzájárulásával kijelöl.

Ha egy vagy több *sui iuris* egyház híveinek központjai, melyek latin egyházmegyékben találhatóak nagyobb számban vannak és szervezettek, a megyéspüspök *vicarius episcopalis*-t adhat egy vagy minden *sui iuris* egyház híveinek. A *Christus Dominus* zsinati dekrétum javasolja a helynök státuszának megerősítését a püspökszentelés által (*et si casus ferat, etiam caractere episcopali ornatum*).⁹⁷⁸ Az OE 7. pontja szerint a *sui iuris* egyház területén kívüli (*extra territorium*) keleti hierarchák továbbra is megőrzik betagozódásukat sajátjogú egyházuk hierarchiájában.⁹⁷⁹ Brogi érsek szerint talán ezért van az, hogy mindkét kódex kerüli a zsinati dekrétumnak ezt a javaslatát.⁹⁸⁰

A keleti hívek védelmének érdekében elismert a pátriárkák és nagyérsekek *vigilancia*-joga az egész világon.⁹⁸¹ A keleti katolikusok joga és kötelessége, hogy megismerjék és megtartsák saját rítusukat, és az *extra territorium* élők esetében, ez egy nélkülözhetetlen pasztorális szükséglet is, mert az eredeti környezettől való teljes leválás elgyökértelenedést okozhat, valamint morális és teológiai szétesést. A II. Vatikáni Zsinat és a CIC (1983) megfelelő jogi háttérrel biztosítottak a püspöknek, míg a CCEO elismeri a pátriárkáknak és a nagyérsekeknek azt a fakultását, hogy a „diaszpora-hívek” helyzetéről akár személyesen, akár vizitátor révén információkat szerezzenek. A Szentszék is követi a keleti katolikus hívek helyzetét a Keleti Egyházak Kongregációja⁹⁸², ill. 2017. január 1-ig az Elvándorlók és Útonlevők Pápai Tanácsán keresztül, 2017. január 1-től pedig az Átfogó Emberi Fejlődés Előmozdításának Dikasztériuma⁹⁸³ által.

3.6.5.4. A keleti hívők rituális ordinariátusainak elemzése⁹⁸⁴

A keleti katolikusok latin ordinariátusa az ún. rituális vagy apostoli ordinariátus a Katolikus Egyház egyik állandó struktúrája, mely egy nemzet határain belül szerveződik, és joghatósága csak

⁹⁷⁸ Vö. CD 23/3. BROGI, M. D., *Obblighi dei Vescovi Latini*, 24.

⁹⁷⁹ Vö. OE 7c.: „Ha egy szertartás főpásztorát a pátriárka területén kívül iktatnak be hivatalába, a jog előírása szerint megmarad az adott szertartás pátriárkátusának hierarchiájában.” CCEO. 150. kán. 1.§. BROGI, M. D., *Obblighi dei Vescovi Latini*, 25.

⁹⁸⁰ BROGI, M. D., *Obblighi dei Vescovi Latini*, 25.

⁹⁸¹ Vö. CCEO 148. kán. SANDRI, L., *EL Concilio Vaticano II y los Orientales*, 16. BROGI, M. D., *Obblighi dei Vescovi Latini*, 25.

⁹⁸² Vö. PB 56-61, in *AAS* 80 (1988) 874-876.

⁹⁸³ A Római Kúriának ezt a hivatalát, Ferenc pápa hozta létre 2016. augusztus 17-én, a *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio*-val, négy pápai tanács összevonásával: „*Cor Unum*” Pápai Tanácsa, „*Iustitia et Pax*” Pápai Tanácsa, Vándorlók és Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa és Egészségügyi Dolgozók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa. A dikasztérium 2017. január 1-jén kezdte meg működését. Vö. FRANCISCUS PP, MP. *Humanam progressionem* quibus Dicastrium ad integram humanam progressionem fovendam constituitur, 17 augustus 2016, in *AAS* 108 (2016) 968-972.

⁹⁸⁴ ARRIETA, J. I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, Milano 1997. ARRIETA, J. I., *La costituzione di Ordinariati nella prassi pastorale dell'attenzione dei fedeli orientali*, in GÜTHOFF, E. – KORTA, S. – WEIß, A. (hrsg.), *Clarissimo Professori Doctori Carolo Giraldo Fürst. In memoriam Carl Gerold Fürst*, Frankfurt am Main 2013. 55-69.

azokra a keleti közösségekre terjed ki, melyeknek nincs az országban saját hierarchiájuk. Felállíthatják a területen élő keleti krisztushívők egy adott közössége számára, vagy a terület összes keleti krisztushívői érdekében.⁹⁸⁵

Az exarchátus két fajtájának kivételével, a CCEO nem tartalmazza a keleti hívek rituális ordinariátusainak a szabványosítását. A II. Vatikáni Zsinat viszont, a *Christus Dominus* dekrétum 23. pontjában kifejezetten említi az ordinariátus fogalmát. A 2017-es *Annuario Pontificio*, a *Note Storiche*-n belül így definiálja ezt a struktúrát: „*Gli Ordinariati sono strutture ecclesiastiche geografiche stabilite per le comunità cattoliche orientali, che non hanno gerarchia propria del luogo. A capo dell'Ordinariato c'è un Prelato col titolo di 'Ordinario', nominato dalla Santa Sede, con giurisdizione sugli orientali cattolici sprovvisti di Vescovo proprio.*”⁹⁸⁶

H. Pree szerint a rituális ordinariátus a latin kánonjog hierarchikus intézménye, melyet egy vagy több, vagy mindegyik keleti sajátjogú egyház számára létesítettek egy adott területen belül, a sajátjogú egyház területén kívül, ahol a sajátjogú egyháznak nincs saját keleti hierarchiája.⁹⁸⁷

Akárcsak a többi személyi struktúrájánál, itt is felvetődik az azonos területen lévő párhuzamos joghatóságoknak a problematikája. Az Egyház szakramentalitása megköveteli, hogy egysége szociológiai-intézményi formában, látható módon nyilvánuljon meg. Ennek hiteles eszköze volt a helyi egyház antik modellje.⁹⁸⁸ John Zizioulas pergamoni metropolita, akit Yves Congar „korunk egyik legeredetibb és legmélyebb teológusának”⁹⁸⁹ nevezett azt mondja, hogy azonos területen nem létezhet két püspök, mert csak az egyetlen püspök figurája, aki a helyi egyház feje és Krisztus képmása a *recapitulatio eschatologica*⁹⁹⁰ jele. Az Egyház szerveződésének lényegi magja ugyanis a püspök által

VIANA, A., *Ordinariato para fieles de ritos orientales*, in DGDC.V. 812-814. KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, 233–269. KAPTIJN, A., *Ordinariato apostólico para la atención de los orientales en España*, in *Ius Canonicum* 56 (2016) 771-781. KAPTIJN, A., *L'Ordinariato per i cattolici delle chiese orientali: un tipo di ordinariato sui generis?*, 37-63. GEFAELL, P., *Enti e Circostrizioni meta-rituali nell'organizzazione ecclesiastica*, in ZAPP, H. - WEISS, A. - KORTA, S. (a cura di), *Ius Canonicum in Oriente et Occidente. Festschrift für Carl Gerold Fürst zum 70. Geburtstag*, Frankfurt am Main 2003. 493-508. STOCKMANN, P., *Die Ordinariate für Gläubige eines orientalischen*, 431-448. BROGI, M., *Cura pastorale di fedeli di altra chiesa "sui iuris"*, in *Revista española de derecho canónico* 53 (1996) 119-131. SZABÓ, P., *Stato attuale e prospettive della convivenza delle Chiese cattoliche sui iuris*, 225-253. VALDRINI, P., *Comunità, Persone, Governo*, 46-48. LEGRAND, H., *Les catholiques orientaux dans les diocèses latins: un test pour la catholicité de l'Église?*, in *L'année canonique* 53 (2011) 63-80.

⁹⁸⁵ BIER, G., Kommentár a 372. kánonhoz, in LÜDICKE, K. (hrsg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, Essen 1984 (2015) 15.

⁹⁸⁶ Vö. *Annuario Pontificio per l'anno 2017*, 1786.

⁹⁸⁷ PREE, H., *Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung*, 536. „Das lateinische Ordinariat ist eine hierarchische Einrichtung des lateinischen Kirchenrechts... für die Angehörigen entweder einer, mehrerer oder aller Orientalischen *Ecclesiae sui iuris* in einem bestimmten Land außerhalb des Territoriums der eigenen *Ecclesia sui iuris*, d. h. in dem keine orientalische Hierarchie ihrer eigenen *Ecclesia sui iuris* eingerichtet ist.”

⁹⁸⁸ SZABÓ, P., *Stato attuale e prospettive della convivenza delle Chiese cattoliche sui iuris*, 232.

⁹⁸⁹ CONGAR, Y., *Bulletin d'ecclésiologie*, in *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* 66 (1982) 88.

⁹⁹⁰ Vö. KEK 518.: „Krisztus egész élete az újra-egybefoglalás (*recapitulatio*) misztériuma. Mindaz, amit Jézus tett, mondott és szenvedett, mindenekelőtt azt a célt szolgálta, hogy a bukott embert visszahelyezze eredeti hivatásába.”

vezetett, a presbitérium és a diakónusok által segített keresztény közösség. Antióchiai Szent Ignác szerint csak ez a struktúra nevezhető „egyház” -nak (*ἐκκλησία*), mert ez az a struktúra, amelyet az Eucharisztia ünneplése megkövetel, amelyben *par excellence* megjelenik és megvalósul Isten Egyháza. Ami az Egyház kánoni struktúráját illeti, ebből az alapelvből következik az, hogy a püspök, mint a helyi egyház feje összefoglalja önmagában az egész közösséget, s így „Krisztus képévé válik”, aki mindent egyesít önmagában. Ő az Egyház katolicitásának eszköze helyi szinten. Mivel a püspök feladata az, hogy összegyűjtse önmagában egy adott hely közösségét, azért egy adott helyen csak egy püspök lehet. Ezt az elvet rögzítette a 325-ös I. Niceai Zsinat 8. kánonja és a Trullósi Zsinat 39. kánonja.⁹⁹¹

Az Egyház antik fegyelme nem fogadott el kivételeket a püspöki joghatóság egyetlensége és megoszthatatlansága (*unicitas iurisdictionis*) terén. Amikor a skizmák miatt, vagy a migráció következtében egy területen több igazhitű püspök volt, a problémát mindig a terület megosztásával vagy az egyik püspök alárendelésével oldották meg, kizárva a párhuzamos joghatóságok kialakulását.⁹⁹² E logika mentén – mondja Szabó Péter -, a nem teljesen területi joghatóság *quasi-versengő* jellegű, és megbontja a helyi egyház teljességét (*κατα ολον*) biztosító funkciót. Nem lehet valódi katolicizmus ott, ahol az egység eszkatológikus jele helyett az egyházi struktúra intézményesíti az etnikai-kulturális megosztást. Ugyanakkor az is igaz, hogy a helyi joghatóság oszthatatlansága csak egyike azon jogi modelleknek, melyeken keresztül az Egyház egysége megnyilvánulhat. Az oszthatatlan joghatóság princípiuma csak funkcionális szereppel bír, más eszközzel is helyettesíthető.⁹⁹³ Antonio María Rouco Varela bíboros mondja, hogy az Egyház egységének végső gyökere tulajdonképpen a részegyházak kölcsönös immanenciája, a *plena communio*.⁹⁹⁴ A párhuzamos hierarchia létesítésének egyetlen szükséges és elégséges kritériuma a *bonum spirituale fidelium*.⁹⁹⁵

A rituális ordinariátus, mint hierarchikus struktúra nem szerepel a *ius commune* -ban, nem létezik sem a CIC-ben, sem a CCEO-ban, nem lett kihirdetve egyetlen apostoli konstitúció sem, mely által megalapították volna ezt a jogintézményt, hanem teológiai-jogi alapjai a püspökök lelkipásztori küldetéséről szóló dekrétumban, a *Christus Dominus*-ban találhatóak meg.⁹⁹⁶ A rituális ordinariátus

⁹⁹¹ ZIZIOULAS, I., *Ortodossia*, in *Enciclopedia del novecento*, V. Roma 1980. 1-18.

⁹⁹² SZABÓ, P., *Stato attuale e prospettive della convivenza delle Chiese cattoliche sui iuris*, 228. MEYENDORFF, J., *One Bishop in One City*, in *St Vladimir's Theological Quarterly* 5 (1961) 54-58.

⁹⁹³ SZABÓ, P., *Stato attuale e prospettive della convivenza delle Chiese cattoliche sui iuris*, 229., 232., 252.

⁹⁹⁴ ROUCO VARELA, A. M., *Iglesia Universal-Iglesia Particular*, 221-239. Lásd még: LG 1.; CN 8-9.

⁹⁹⁵ SZABÓ, P., *Stato attuale e prospettive della convivenza delle Chiese cattoliche sui iuris*, 231.

⁹⁹⁶ VIANA, A., *Ordinariato para fieles de ritos orientales*, 813. KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, 248.

tehát egy *praeter legem* intézménye a latin egyháznak.⁹⁹⁷ Talán egyetlen kivételnek lehet tekinteni a kelet-európai katolikus örmények ordinariátusát, mely az apostoli exarchátushoz⁹⁹⁸ hasonló. A keleti rítusú katolikusok ordinariátusai, szinte kizárólag személyi jellegű struktúrák, melyeket a Szentszék joggyakorlata szült.⁹⁹⁹ Helmuth Pree említi, hogy a keretnorma hiánya, valamint az alapító dekrétumok eltérő volta miatt problémás lehet következtetéseket levonni az analógia útján.¹⁰⁰⁰ Megkülönböztetjük az *uni-ritualis* ordinariátusokat, melyek csak egy típusú keleti hívőket tömörítenek (pl. az ausztriai, a török), és a *multi-ritualis* ordinariátusokat, melyek az összes keleti katolikus hívőket egyesítik.

Elnevezésében és jogi státusza tekintetében nagy heterogenitás tapasztalható a doktrínában.¹⁰⁰¹ Astrid Kaptijn szerint¹⁰⁰² a doktrína terminusai nem mindig precízek. Egyes szerzők keleti ordinariátusokról beszélnek, hogy megkülönböztessék őket a katonai és az AC szerinti személyi ordinariátusoktól. A jelző tekintetében ebben az esetben a hívők keleti egyházhoz való tartozásán van a hangsúly. Más szerzők latin ordinariátusokról beszélnek, szem előtt tartva azt a tényt, hogy a struktúrát egy latin püspök vagy érsek vezeti. Ebből azonban nem derül ki, hogy milyen jogot kell alkalmazni rájuk. A freiburgi professzor asszony szerint nagy általánoságban a latin jogot kell követni, de ha figyelembe vesszük a saját rítus követésének a kötelezettségét¹⁰⁰³, akkor nyilvánvaló lesz, hogy a keleti jog vonatkozik rájuk. Konkrét esetekben a két jog keresztezi egymást, de a két kódex Ferenc pápa általi harmonizációja óta, a sok divergens norma okozta bizonytalanság már megszűnt.¹⁰⁰⁴ A. Kaptijn szerint a keleti katolikusok rituális ordinariátusa a személyi ordinariátusok egy *sui generis* típusa.¹⁰⁰⁵

⁹⁹⁷ BROGI, M., *Cura pastorale di fedeli di altra chiesa "sui iuris"*, 130. KAPTIJN, A., *Ordinariato apostólico para la atención de los orientales en España*, 775.

⁹⁹⁸ Az apostoli exarchátusok a latin jog apostoli vikariátusainak felelnek meg, és olyan egyházi cirkumszkripciók, melyeket egy exarcha irányít egy olyan területen, mely nem tartozik sem egy pátriárkai, sem egy nagyérseki egyházhoz, és ahol a keleti hierarchia hiányzik. Az exarchát a Szentszék nevezi ki (CCEO 314. kán. 1.§), hivatalát a pápa nevében gyakorolja, joghatósága pedig kiterjed a sajátjogú egyház minden krisztushívőire.

A témában lásd: ABBASS, J., *exarcado*, in *DGDC*, III. 809-810. JAEGER, D. M., *Erezioni di circoscrizioni ecclesiastiche orientali*, in *Antoniano* 75 (2000) 499-521, különösen 514-521.

⁹⁹⁹ GRAßMANN, A., *The Latin Ordinariates for the Faithful of the Oriental Rites*, 161. ARRIETA, J. I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, 365. VIANA, A., *Ordinariato para fieles de ritos orientales*, 812.

¹⁰⁰⁰ PREE, H., *Zur Rechtsstellung der Ukrainischen Griechisch-Katholischen Kirche in Österreich*, in SCHINKELE, B. - KUPPE, R. - SYNEK, E. - WALLNER, J. - WIESHAIDER, W. (hrsg.), *Recht - Religion - Kultur. Festschrift für Richard Potz zum 70. Geburtstag*, Wien 2014. 663-678, különösen 670.

¹⁰⁰¹ STOCKMANN, P., *Die Ordinariate für Gläubige eines orientalischen Ritus*, 433. ARRIETA, J.I. - CANOSA, J. - MINAMBRES, J. (ed.), *Legislazione sull'organizzazione centrale della Chiesa*, III. Milano 1997. 248.

¹⁰⁰² KAPTIJN, A., *Ordinariato apostólico para la atención de los orientales en España*, 775.

¹⁰⁰³ CIC 214. kán.; CCEO 39. kán. A témában lásd: BROGI, M., *Il diritto all'osservanza del proprio rito*, 108-119.

¹⁰⁰⁴ FRANCISCUS PP., MP. *De Concordia inter Codices*, 31 maii 2016, in *AAS* 108 (2016) 602-606.

¹⁰⁰⁵ KAPTIJN, A., *L'Ordinariato per i cattolici delle chiese orientali: un tipo di ordinariato sui generis?*, 63.

Az első ordinariátusok még nem viselték ezt az elnevezést; egy keleti rítusú prelátus irányította őket, és bizonyos értelemben hasonlítottak a mai apostoli exarchátusokhoz.¹⁰⁰⁶ Csak fokozatosan nyert elfogadást az „ordinariátus” terminus, és a II. Vatikáni Zsinat idején már öt ilyen ordinariátus létezett.¹⁰⁰⁷ Az első rituális ordinariátus 1911-es alapításától napjainkig 17 ordinariátus létesült¹⁰⁰⁸, 9 közülük még az eredeti formában áll fenn.¹⁰⁰⁹ Az *Annuario Pontificio* nyolcat sorol fel, ebből öt (Argentína, Brazília, Franciaország, Lengyelország és Spanyolország) az összes keleti rítusú katolikus számára létesült, és rendszerint a főváros érsekének a gondozására vannak bízva; egy (Ausztria) a bizánci rítusúak számára lett alapítva, míg a többi három (Kelet-Európa, Görögország, Románia) az örmény katolikusok részére.¹⁰¹⁰

Természetét illetően különbözőek a vélemények. Szabó Péter említi, hogy vannak, akik a rítus szerinti osztályozást az egyházi struktúra csak egy rendkívüli elemének tartják, mely feszültségben áll olyan tulajdonságokkal, melyek az Egyház teológiai lényegéhez tartoznak. Mások épp ellenkezőleg a területivel azonos értékű delimitációs elemként tekintenek a rítusra, mely teológiai szempontból nem kevésbé hiteles, mint a terület.¹⁰¹¹ Adolfo Longhitano például azon a véleményen van, hogy a rítus vagy a „más hasonló szempont” szerinti részegyházat lehetővé tevő normának nincs érvényes teológiai indoklása.¹⁰¹² Francisco Ramos, az *Angelicum* emeritus professzora szerint a területiség - személyiség binóm alkalmazása bizonytalanságot szül a részegyház egységének és katolicitásának eszkatologikus jele szempontjából.¹⁰¹³ Pablo Gefaell azt hangsúlyozza, hogy a latin ordinariátus nem számít *sui iuris* egyháznak, mert alkotmányos szintje eltér attól.¹⁰¹⁴ J. I. Arrieta a latin joghoz tartozóknak tekinti a rítus szerinti személyi struktúrákat, mert a párhuzamos joghatóságok létezése nem felel meg a keleti jog tipikus struktúrájának, mely mindig csak egy adott *sui iuris* egyház krisztushívőit veszi figyelembe,

¹⁰⁰⁶ STOCKMANN, P., *Die Ordinariate für Gläubige eines orientalischen Ritus*, 434. ARRIETA, J.I., *Chiesa particolare e circoscrizione ecclesiastiche*, 31.

¹⁰⁰⁷ ARRIETA, J.I., *Chiesa particolare e circoscrizione ecclesiastiche*, 31.

¹⁰⁰⁸ Kronológiai sorrendben: Törökország (1911-1940); Kanada (1912-1940); USA: a görögországi hívőknek (1913-1940), a görög rítusúaknak (1923-1940), a lengyeleknek (1924-1940); a Görögország-i örményeknek (1925-); Harbin (1928-1940) a Kínában élő bizánci rítusú ruténoknak és minden keleti katolikusnak; Románia (1930-) az örmény katolikusoknak; Eritrea (1930-1951); Ausztria (1945-) a bizánci rítusúaknak; Brazília (1951-) minden keleti katolikusnak; Franciaország (1954-) minden keleti katolikusnak; Argentína (1959-) minden keleti katolikusnak; Chanda (1962-1968) a szír-malabár rítusúaknak; Lengyelország (1981-) minden keleti katolikusnak; Kelet-Európa (1991-) az itt élő örményeknek, és az Oroszországi Föderáció (2005-). Vö. GRAßMANN, A., *The Latin Ordinariates for the Faithful of the Oriental Rites*, 162 (nota 66).

¹⁰⁰⁹ GRAßMANN, A., *The Latin Ordinariates for the Faithful of the Oriental Rites*, 162-163.

¹⁰¹⁰ Vö. *Annuario Pontificio per l'anno 2017*, Città del Vaticano 2017. 1023-1027.

¹⁰¹¹ SZABÓ, P., *Stato attuale e prospettive della convivenza delle Chiese cattoliche sui iuris*, 227.

¹⁰¹² LONGHITANO, A., *Le chiese particolari*, 35.

¹⁰¹³ RAMOS, F., *La delimitazione delle Chiese particolari (can. 372)*, in *Angelicum* 77 (2000) 299-336.

¹⁰¹⁴ GEFAELL, P., *Enti e Circoscrizioni meta-rituali nell'organizzazione ecclesiastica*, 507.

s mert a *cura animarum* egy latin pásztorra van bízva. Szerinte ezek tulajdonképpen az apostoli exarchátusok továbbfejlesztései.¹⁰¹⁵

Astrid Kaptijn meglepőnek tartja ennek az új figurának a bevezetését¹⁰¹⁶, amennyiben figyelembe vesszük, hogy a „*Crebrae allatae*” motu proprio¹⁰¹⁷ tartalmaz egy olyan normát, mely a helyi hierarchát jelöli meg az *extra territorium*, és saját rítusú hierarcha nélküli keleti hívők saját hierarchájaként.¹⁰¹⁸ Egy hasonló normát tartalmaz a „*Cleri Sanctitati*”¹⁰¹⁹ motu proprio 22. kánonjának 3.§-sa is.¹⁰²⁰ Az esetek többségében a keleti hívőkért felelős hierarcha egy latin püspök. A kánoni normák a CD zsinati dekrétummal egybehangzóan szintén előírják, hogy minden megyéspüspök, akinek különböző rítusú hívei vannak, egyházmegyéjében gyakorolja a különböző rítusúak ordináriusának hivatalát, még akkor is, ha más sajátjogú egyházhoz tartoznak.¹⁰²¹

Annak érdekében, hogy minél nagyobb mértékben tudja biztosítani a krisztushívők szükségleteinek figyelembevételével a *salus animarum*-ot, az egyetemes törvény nagy rugalmasságot mutat a pasztoráció szervezésében.¹⁰²² Mivel nem létezik egy alapszöveg a rituális ordinariátus alapítására vonatkozóan, ezeket esetről esetre létesítik, nagyon gyakran történeti tényezők alapján.¹⁰²³ Nem minden csoportos vagy egyéni körülmény igazolja egy személyi struktúra létesítését, egyedül csak azok, amelyek fontos társadalmi vagy strukturális jelentőséggel bírnak.¹⁰²⁴ A rituális ordinariátust kétféle okból lehet alapítani (*ratio creationis*):

- a sajátjogú egyház területén kívül élő keleti hívők lelkipozozása (*cura animarum*) végett;
- a saját rítus megőrzésének (*ritus prestantia*) elősegítésére.¹⁰²⁵

¹⁰¹⁵ ARRIETA, J. I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, 365.

¹⁰¹⁶ KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, 244.

¹⁰¹⁷ PIUS PP. XII, MP. *Crebrae allatae* de disciplina sacramenti matrimonii pro Ecclesia Orientali, 22 februarii 1949, in *AAS* 41 (1949) 89-117.

¹⁰¹⁸ Vö. CA 86. kán. 3.§ 3°: „Extra territorium proprii ritus, deficiente humus ritus Hierarcha, habendus est tamquam proprius, Hierarcha loci. Quodsi plures sint, ille habendus est tamquam proprius, quem designaverit Sedes Apostolica vel, obtento eiusdem consensu, Patriarcha, si iure particulari cura fidelium sui ritus extra patriarchatus commorantium ei commissa est.”

¹⁰¹⁹ PIUS PP. XII, MP. *Cleri sanctitati* de ritibus orientalibus, de personis pro ecclesiis orientalibus, 2 iunii 1957, in *AAS* 49 (1957) 433-603.

¹⁰²⁰ CS 22. kán. 3.§: “Extra territorium proprii ritus, deficiente humus ritus Hierarcha, habendus est tamquam proprius, Hierarcha loci. Quodsi plures sint, ille habendus est tamquam proprius, quem designaverit Sedes Apostolica, firmo praescripto can. 260, § 1, n. 2, d.”

¹⁰²¹ KAPTIJN, A., *Ordinariato apostólico para la atención de los orientales en España*, 774.

¹⁰²² BUSSO, A. D., *La organización eclesiástica de los inmigrantes latinos y orientales en América Latina*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 357-391, különösen 378.

¹⁰²³ KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, 248.

¹⁰²⁴ BUSSO, A. D., *La organización eclesiástica de los inmigrantes*, 377.

¹⁰²⁵ Fidelibus ruthenis, art. 3: „ut ritus et disciplina Ecclesiae Orientalis catholicae integre custodiantur.” Ld. *AAS* 5 (1913) 394.; CIC 214. kán., 383. kán. 2.§; CCEO 17. kán., 39-41. kk., 193. kán. 2.§.

Szabó Péter, a Keleti Egyházak Kongregációjának 1986-os értelmező nyilatkozatára¹⁰²⁶ alapozva (III. pont), szintén két *causa foundationis*-ről beszél: a nagyobb kormányzati egység biztosítása és a keleti katolikus közösségek növekedése.¹⁰²⁷ Ezeket a struktúrákat csak abban az esetben létesítik, ha bizonyos okok miatt nem lehet saját hierarchikus struktúrákat létrehozni a keleti krisztushívőknek. Ilyenek lehetnek például: a *sui iuris* egyház papjainak kis létszáma; a hívek széles körű jelenléte az ország különböző helyszínein.

A *Pastor Bonus* apostoli konstitúció¹⁰²⁸ 56-59. artikulusai értelmében az ordinariátusok alapítási és módosítási joga a Keleti Egyházak Kongregációját illeti meg. Dekrétum által történik mindez.¹⁰²⁹ A Kongregáció kompetenciái között szerepel a latin területeken élő keleti katolikusok feletti *vigilantia*.¹⁰³⁰ Az Apostoli Szentszék egy másik intézményen keresztül is gondoskodik a keleti krisztushívőkről és identitásuk megőrzéséről: az Elvándorlók és Útonlevők Pápai Tanácsa, melynek kompetenciáit 2017. január 1-től az Átfogó Emberi Fejlődés Előmozdításának Dikasztériuma gyakorolja. Ez a Tanács 2004-ben kiadta az *Erga migrantes caritas Christi* kezdetű instrukciót¹⁰³¹, mely az 52-55. pontokban érinti a keleti rítusú katolikus bevándorlók problematikáját. Az instrukció pontos útmutatásokat adott a keleti hívők lelkipásztori ellátása vonatkozásában, és jelezte azokat a struktúrákat, melyeket a két kódex előírnyozott a keleti hívők lelkigondozásának a biztosítására.

Az Apostoli Szentszék adminisztratív gyakorlatát követve megállapítható, hogy az ordinariátus egy elsődleges formájává válik, a későbbi *sui iuris* egyház hierarchikus szervezetének¹⁰³², tehát egy helyettesítő struktúra, melynek az a hivatása, hogy eltűnjön: „*È una struttura di supplenza che ha la vocazione di sparire.*”¹⁰³³ 1960-ig például, a franciaországi ukrán görög-katolikus hívők, az örmény hívők és a maronita hívők egyetlen ordinariátus alá tartoztak, melyet 1954-ben hoztak létre a saját hierarchia nélküli keleti katolikus hívők lelkipásztori ellátására.

¹⁰²⁶ CONGREGATIO PRO ECCLESIIS ORIENTALIBUS, *Declaration interpretative du decret du 27 juillet 1954*, 30 maii 1986, in *AAS* 78 (1986) 784-786.

¹⁰²⁷ SZABÓ, P., *Stato attuale e prospettive della convivenza delle Chiese cattoliche sui iuris*, 238.

¹⁰²⁸ Vö. *AAS* 80 (1988) 874-875.

¹⁰²⁹ ARRIETA, J.I., *Chiesa particolare e circoscrizione ecclesiastiche*, 31. PREE, H., *Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung*, 536. STOCKMANN, P., *Die Ordinariate für Gläubige eines orientalischen Ritus*, 438.

¹⁰³⁰ Vö. PB 59.: „La Congregazione segue parimenti con premurosa diligenza le Comunità di fedeli orientali che si trovano nelle circoscrizioni territoriali della Chiesa latina, e provvede alle loro necessità spirituali per mezzo di Visitatori, anzi, laddove il numero dei fedeli e le circostanze lo richiedano, possibilmente anche mediante una propria Gerarchia, dopo aver consultato la Congregazione competente per la costituzione di Chiese particolari nel medesimo territorio.”

A témában lásd még: SALACHAS, D., *Congregazione per le Chiese Orientali*, in PINTO, P. V. (a cura di), *Commento alla Pastor Bonus e alle norme sussidiarie della Curia Romana*, Città del Vaticano 2003, 81-84.

¹⁰³¹ Vö. *AAS* 96 (2004) 788-790.

¹⁰³² TANASIYCHUK, A., *Pontificia Praecepta de Clero Uxorato Orientali e la questione del celibato presso le Chiese Orientali Cattoliche*, in *Prawo Kanoniczne* 58 (2015/4) 155- 173, különösen 162.

¹⁰³³ KAPTIJN, A., *L'Ordinariato per i cattolici delle chiese orientali: un tipo di ordinariato sui generis?*, 63.

A latin ordinariátus egy tartós struktúra (*communitas stabiliter constituta*), egy meghatározott időtartam nélküli cirkumszkripció, mely feleslegessé válik a sajátjogú hierarchia felállítása esetén.¹⁰³⁴ Ennek az egyházi struktúrának a partikularitását fejezi ki, hogy élén egy latin püspök áll, az esetek többségében a főváros érseke. Az ordinárius hivatalt vállal, s nem a pápa delegátusaként jár el, mint ahogy egy ideig az ausztriai és a lengyel ordináriusok esetében történt.¹⁰³⁵ A rituális ordinárius tehát rendes hatalmat gyakorol a hivatal erejében. A kormányzati hatalmon kívül, melyet a hivatal ad számára, rendelkezik a jog adta fakultásokkal is.

Ezekben az ordinariátusokban a keleti katolikusok lelkigondozása egy latin püspök *Ordinarius proprius* kötelezettségei közé sorolódik, s ezáltal nem jön létre egy új püspöki hivatal, új székhellyel és új katedrálissal (*senza creare uno specifico ufficio episcopale con propria sede e Chiesa*).¹⁰³⁶ Minden latin püspökre bízott rituális ordinariátusnál megállapítható, hogy a püspöki kinevezést követően történik a rituális ordináriusi kinevezés. Ez a szentszéki gyakorlat megerősíti a már korábban említett álláspontot, miszerint nincs perszónálunió a két hivatal között, ez nem *affiliatio*, hisz mindkét *officium* különböző.¹⁰³⁷

Az ordináriusokat a Pápa nevezi ki.¹⁰³⁸ Astrid Kaptijn a praxisból kiindulva azt állítja, hogy a kinevezés bizonyos értelemben *ad nutum Sanctae Sedis* történik, még akkor is ha a dekrétumok nem szólnak erről, mert általában a püspök/érsek akkor kapja meg a rituális ordináriusi hivatalt, amikor már egy adott püspöki szék hivatalát tölti be, és nem valószínű, hogy 75. életéve betöltésekor két hivatalról való lemondást nyújt be a Szentszéknek.¹⁰³⁹ Az ordináriusok joghatósága egy egész ország területére terjed ki, tehát híveik vonatkozásában más egyházmegyék területén is élhetnek hatalmukkal¹⁰⁴⁰, olyan részegyházakban melyeknek ordináriusai a keleti jog értelmében¹⁰⁴¹ keleti híveik hierarchái kellene lenniük.¹⁰⁴²

Az ordinárius joghatóságát és kötelességeit a struktúrát létesítő dekrétum, ill. az ordinárius kinevezési dekrétuma állapítja meg. Ezek határozzák meg az ordinárius hatalmának természetét, a koordináció formáját, és a helyi püspöktől, ill. a keleti katolikus hierarchiától való függőség

¹⁰³⁴ KAPTIJN, A., *Ordinariato apostólico para la atención de los orientales en España*, 776.

¹⁰³⁵ FÜRST, C. G., *Die Bedeutung des CEO für die ostkirchliche Diaspora*, 368-369.

¹⁰³⁶ ARRIETA, J.I., *Chiesa particolare e circoscrizione ecclesiastiche*, 32. ARRIETA, J.I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, 366. GRAßMANN, A., *The Latin Ordinariates for the Faithful of the Oriental Rites*, 163.

¹⁰³⁷ KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, 258.

¹⁰³⁸ II. János Pál pápa elfogadta Jean-Marie Lustiger bíboros, párizsi emeritus érsek kánoni lemondását és a Franciaországban élő, hierarchia nélküli keleti katolikusok ordináriusává nevezte ki a bíboros utódát, Mons. André Vingt-Trois-t. Ld. *L'Osservatore Romano*, 14-15 marzo 2005. 1.

¹⁰³⁹ KAPTIJN, A., *L'Ordinariato per i cattolici delle chiese orientali: un tipo di ordinariato sui generis?*, 47.

¹⁰⁴⁰ KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, 266.

¹⁰⁴¹ Vö. CS can. 22.; CEO 916. kán.

¹⁰⁴² BROGI, M., *Cura pastorale di fedeli di altra Chiesa "sui iuris"*, 130.

mértékét.¹⁰⁴³ A Keleti Egyházak Kongregációjának imént említett 1986. április 30-i értelmező nyilatkozata¹⁰⁴⁴ közelebbről is meghatározta a rituális ordinárius és a helyi ordinárius kapcsolatát. Eszerint az ordinárius kumulatív joghatósági hatalma hasonló ahhoz a hatalomhoz, melyet a Tábori Helynökségekben gyakorolnak (*à l'instar de la juridiction exercée par le Vicariat aux Armées*). Megerősítette, hogy az ordinariátus minden keleti hívőjét érintő jogi aktus érvényességéhez, szükséges az illetékes helyi ordináriussal való egyeztetés (*consulta previa*).¹⁰⁴⁵ Minden olyan esetben, amikor a hívők egy bizonyos csoportja két versengő joghatóság alá tartozik, és a felsőbb hatóság nem pontosítja a hatalom természetét, mindig a kumulatív hatalom szabályait kell követni.¹⁰⁴⁶ Csak az argentin rituális ordinárius hatalma van kifejezetten exkluzívként meghatározva. Az ordinárius a megyéspüspök attribútumaival rendelkezik; hatalma pedig: *potestas regiminis ordinaria propria*.¹⁰⁴⁷

Franciaországban az ordinárius joghatósága kumulatív „*cum potestate Ordinariorum locorum*” és ez utóbbiak csak *subsidiariter* járhatnak el, bár hozzájárulásuk szükséges az őket érintő cselekmények érvényességéhez.¹⁰⁴⁸ A francia ordinárius kinevezhet egy vagy több általános helynököt; ötévente *relatio*-t kell benyújtania a Kongregációnak az ordinariátus helyzetéről. Argentínában az alapító dekrétum úgy rendelkezik, hogy az ordinárius hatalma exkluzív a keleti hívek felett: „*potestas iurisdictionis Ordinarii in praedictos fideles ritus orientalis erit exclusiva*.”¹⁰⁴⁹ Az argentin ordinárius joga, hogy kinevezzen egy segédpüspököt az egész ordinariátus számára, vagy egy delegátust ill. titkárt az egyes rítusok számára. Minden öt évben *relatio*-t is kell benyújtania a Keleti Egyházak Kongregációjának.¹⁰⁵⁰ A brazil ordináriusnak jogában áll egy vagy több helynök kinevezése. Az ő esetében évenként kell beszámolnia feladatainak elvégzéséről a Keleti Egyházak Kongregációjának.¹⁰⁵¹

A helyi ordinárius *veto*-jának vagy a lehetséges jogok *reservatio*-jának lehetőségét fenntartva, a keleti krisztushívők latin ordináriusa a következő kötelezettségekkel rendelkezik¹⁰⁵²:

¹⁰⁴³ ARRIETA, J. I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, 366.

¹⁰⁴⁴ Ld. 1004. jegyzet.

¹⁰⁴⁵ CONGREGATIO PRO ECCLESIIS ORIENTALIBUS, *Declaratio interpretativa*, 785. KAPTIJN, A., *Ordinariato apostólico para la atención de los orientales en España*, 777. SOLER, C., *Jurisdicción cumulativa*, 166-172.

¹⁰⁴⁶ PREE, H., *Zur Rechtsstellung der Ukrainischen Griechisch-Katholischen Kirche in Österreich*, 674. GALLES, D., *Anglicanorum Coetibus—Some Canonical Investigations on the Recent Apostolic Constitution*, in *The Jurist* 71 (2011) 201-233, különösen 206.

¹⁰⁴⁷ ARRIETA, J. I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, 366.

¹⁰⁴⁸ CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Declaratio interpretativa* del decreto del 27 luglio 1954, 30 aprile 1986, in *Communicationes* 78 (1986) 784-786.

¹⁰⁴⁹ Vö. *AAS* 54 (1962) 49-50.

¹⁰⁵⁰ Uo.

¹⁰⁵¹ Vö. *AAS* 44 (1952) 382-383.

¹⁰⁵² LORUSSO, L., *Gli orientali cattolici e i pastori latini*, 85-86. ARRIETA, J. I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, 366.

- a saját rítus és fegyelem hűséges megőrzésének és követésének előmozdítása (CCEO 39-41. kk; 193. kán. 1.§);
- a más rítusú hívekről való gondoskodás saját rítusú papok, plébániák vagy püspöki helynök által (CIC 383. kán. 2.§ és 518. kán.; CCEO 193. kán. 2.§, 280. kán. 1.§ és 678. kán. 2.§);
- a lelkigondozás delegálása egy latin rítusú helyi papnak, abban az esetben, ha nincs saját rítusú pap (CCEO 916. kán. 4.§);
- keleti templomok/kápolnák építése;
- egyházi, szociális, képzési ügyek támogatása;
- klerikusok nevelése és inkardinációja;
- a keleti egyházhoz kapcsolódó szerzetesi statútumok jóváhagyása, más egyesületi szabályzatok jóváhagyása;
- a latin hívek olyan közösségeinek a jóváhagyása, akik a keleti egyház hagyománya szerint akarják celebrálni liturgiájukat és megélni spiritualitásukat;
- a vagyonkezelés felügyelete (CIC 1276. kán. 1.§; CCEO 1022. kán. 1.§);
- a Keleti Egyházak Kongregációja felé be kell számolnia az ordinariátus helyzetéről (CCEO 207. kán.).¹⁰⁵³

Ez a felsorolás nyilván nem kimerítő. A Keleti Egyházak Kongregációjának 1986. április 30-i értelmező nyilatkozatából is ki lehet következtetni a keleti hívők ordináriusainak néhány feladatát¹⁰⁵⁴:

- engedélyezik a keleti egyházakhoz kapcsolódó új közösségek létrehozását, miután meghallgatták az érintett keleti egyházak elöljáróinak véleményét;
- elismerik a keleti egyház hagyományai szerint élni kívánó latin hívők csoportjait és egyesületeit, miután meghallgatták az érintett keleti egyház elöljárójának véleményét;
- engedélyezik templomok vagy istentiszteleti helyek építését, ill. adaptációját a keleti lelkiséghez;
- keleti plébániákat alapítanak; plébánosokat neveznek ki, ill. olyan papokat, akik a keleti hívőket vagy közösségeket szolgálják, az érintett egyház hatóságával való konzultációt követően vagy javaslatuk alapján¹⁰⁵⁵, a keleti hívek ugyanis, mégha egy másik *sui iuris* egyház hierarchájának lelkigondozására vannak bízva, továbbra is saját egyházuk tagjai maradnak.¹⁰⁵⁶

¹⁰⁵³ GRABMANN, A., *The Latin Ordinariates for the Faithful of the Oriental Rites*, 167-168.

¹⁰⁵⁴ STREJAC, I. P., *La condizione giuridica dei fedeli orientali affidati alla cura dei Vescovi latini*, in *Caietele Institutului Catolic VIII* (2009/1) 203-250, különösen 221 (nota 39).

¹⁰⁵⁵ BROGI, M., *I Cattolici Orientali nel Codex Iuri Canonici*, 237.

¹⁰⁵⁶ Vö. CCEO 38. kán.

- jóváhagyják, *ad normam iuris*, a keleti egyházhoz kapcsolódó kolostoroknak, a megszentelt élet intézményeinek és minden más egyesületnek és csoportnak a statútumait.

Érdekes, hogy a keleti hívek rituális ordinariátusát alapító dekrétumok egyike sem említi, hogy a rituális ordinárius a nemzeti püspöki konferencia tagja lenne. Az egyetemes norma értelmében, mivel a püspöki konferencia *est coetus Episcoporum alicuius nationis*¹⁰⁵⁷, amelyhez *ipso iure* tartoznak a terület összes megyéspüspökei és a jogban velük egyenlő elbírálás alá esők¹⁰⁵⁸, nyilvánvaló ez a tagság. Astrid Kaptijn ellenkező véleményen van, szerinte a rituális ordinárius nem tagja a püspöki konferenciának.¹⁰⁵⁹ A rituális ordinárius is köteles az *ad limina* látogatásra és az ordinariátus állapotáról szóló *relatio* benyújtására.

A rituális ordinárius rendelkezik a fiatalok képzésének fakultásával, de sehol sem esik szó arról, hogy alapíthat-e saját szemináriumot, vagy inkardinálhat-e klerikust. A papság tekintetében egyedül a brazil dekrétum említi, hogy a keletiek lelkigondozását ellátó papoknak „helybélieknek vagy máshonnan származóknak” kell lenniük. Nagyon gyakran ezek a papok keleti területekről származnak, de semmi akadálya sincs annak, hogy a helyi papság vállalja a keleti hívek szolgálatát.¹⁰⁶⁰ Saját plébánosuk hiányában, a helyi plébános is eljárhat megfelelő felhatalmazás erejében.

Az entitásokat létesítő dekrétumok nem tesznek említést arról, hogy a rituális ordinárius alapíthat-e saját bíróságot, vagy megalapíthatja-e a megszentelt élet intézményeit, ill. az apostoli élet társaságait. Azonban a Keleti Egyházak Kongregációjának értelmező nyilatkozata rögzíti ez utóbbi lehetőséget: „*L'Ordinaire des Orientaux peut approuver 'ad normam iuris', les statuts des monastères et des instituts de vie consacrée et de tout autre association ou groupe rattaché à une Eglise Orientale.*”¹⁰⁶¹

A „diaszpóra joghatóság” kérdése kulcsfontosságú szerepet kapott a keleti kódex revíziója során.¹⁰⁶² A keleti kodifikáció nem terjesztette ki a pátriárkai joghatóságot a diaszpóra területekre, de ellensúlyozásként próbálta megerősíteni a velük való kapcsolatokat¹⁰⁶³, és elfogadta a keleti felsőbb hatóságok bizonyos „interferencia” formáit a latin egyházmegyék életében.¹⁰⁶⁴ Ennek értelmében a

¹⁰⁵⁷ Vö. CIC 447. kán.

¹⁰⁵⁸ Vö. CIC 450. kán. 1.§.

¹⁰⁵⁹ KAPTIJN, A., *L'Ordinariato per i cattolici delle chiese orientali: un tipo di ordinariato sui generis?*, 62.

¹⁰⁶⁰ KAPTIJN, A., *L'Ordinariato per i cattolici delle chiese orientali: un tipo di ordinariato sui generis?*, 55.

¹⁰⁶¹ Declaration interpretative, 5°, in *AAS* 78 (1986) 786.

¹⁰⁶² FÜRST, C. G., *Die Bedeutung des CCEO für die ostkirchliche Diaspora*, 345-375.

¹⁰⁶³ Vö. CCEO 68. kán.; 86. kán. 2.§; 104. kán.; 139. kán.; 143. kán. 1.§ 1° és 2.§; 146. kán. 1.§; 148. kán. 1.§; 150. kán. 3.§; 187. kán. 2.§; 193. kán.

¹⁰⁶⁴ Vö. CCEO 193. kán. 3.§; 916. kán. 5.§.

pátriárkának jogában áll, sőt kötelessége is, hogy megfelelő értesítéseket szerezzen a területén kívül élő híveiről. Ez az Apostoli Szentszék jóváhagyásával vizitáció formájában történhet.¹⁰⁶⁵

Felmerül annak a kérdése, hogy egy latin püspök inkardinálhat-e egyházmegyéjébe egy más rítusú klerikust? A CIC 1015. kán. 2.§-sa lehetővé teszi a latin püspök számára, hogy keleti rítusú klerikus alárendeltje legyen (*subditum orientalis ritus, cum apostolico indulto, licite ordinare potest*). A CCEO 748. kán. 2.§-sa az eparchiális püspök számára is lehetővé teszi, hogy egy másik *sui iuris* egyházhoz tartozó klerikus alárendeltje legyen, és ez esetben is az ordinációhoz szükség van a Szentszék, vagy pátriárkai egyház esetén, a pátriárka engedélyére.

Egy másik sajátos, és sokat vitatott kérdést vet fel a papi celibátus. A sajátjogú egyházak részleges joga előírhatja a papság nőtlenségét, mint ahogy ez előfordul az indiai keleti katolikus egyházak esetében, ahol a szír-malabár, valamint a szír-malankár egyházakban hatályban van a papi nőtlenség. A maga részéről a Szentszék is megtilthatja a nős férfiak pappá szentelését, hivatkozva arra, hogy ez a nyugati egyház szokása. Az *extra territorium* nős papok szolgálatának problémája a XIX. század végén merült fel, amikor számos rutén katolikus emigrált Amerikába. Ezek jelenléte *gravissimum scandalum* okozója volt a latin hívek körében, ami kiváltotta a latin hierarchia protestálását. Ezért a Hitterjesztés Kongregációja 1890. október 1-én kelt dekrétumával megtiltotta a nős rutén papok letelepedését az Egyesült Államokba. Ezzel megkezdődtek a restriktív rendelkezések. 1913-ban ugyanez a kongregáció elrendelte, hogy Kanadában a keleti hívők között csak a nőtlenek szentelhetők pappá. 1929-1930 között a Keleti Egyházak Kongregációjának három dekrétuma megtiltotta a nős keleti papok szolgálatát a nyugati egyház különböző régióiban¹⁰⁶⁶:

- az 1929. március 1-én kelt *Cum data fuerit* kezdetű dekrétum¹⁰⁶⁷, az emigrációban élő nős rutén klérus tilalmát vezette be Észak-Amerikában¹⁰⁶⁸;
- az 1929. december 23-i *Qua sollerti* kezdetű dekrétum¹⁰⁶⁹, minden nős keleti pap szolgálatát megtiltotta Észak- és Dél-Amerikában, Kanadában és Ausztráliában¹⁰⁷⁰;

¹⁰⁶⁵ Vö. CCEO 148. kán. 1.§; BROGI, M., *Cura pastorale di fedeli di altra Chiesa "sui iuris"*, 128-129.

¹⁰⁶⁶ SALACHAS, D. - SABBARESE, L., *Chierici e ministero sacro nel Codice latino e orientale. Prospettive interecclesiali*, Città del Vaticano 2004. 344-345.

¹⁰⁶⁷ SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, Decr. *Cum data fuerit*, 1 martii 1929, in *AAS* 21 (1929) 152-159, különösen 155.

¹⁰⁶⁸ *Cum data fuerit*, art. 12.: „Sacerdotes ritus graeco-rutheni, qui in Status Foederatos Americae septemtrionalis proficisci et commorari cupiunt, debent esse coelibes.”

¹⁰⁶⁹ SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, Decr. *Qua sollerti*, 23 decembris 1929, in *AAS* 22 (1930) 99-105, különösen 102-103.

¹⁰⁷⁰ *Qua sollerti*, n° 6.: „Ad sacrum ministerium exercendum in praefatis regionibus non admittantur sacerdotes saeculares uxorem habentes, sed solum sacerdotes caelibes, aut vidui.”

- az 1930. május 24-i keltezésű *Graeci-Rutheni* kezdetű dekrétum rögzítette, hogy csak nőtlen férfiakat lehet felvenni a szemináriumokba és kerülhetnek a szent rendekre jelöltek közé.¹⁰⁷¹

A II. Vatikáni Zsinat és a CCEO kihirdetése után a kérdés továbbra is fennállt. Egyes szerzők azon a véleményen voltak, hogy a '30-as évek tiltó rendelkezései már nem hatályosak¹⁰⁷², másoknak kétségeik voltak effelől.¹⁰⁷³ Ezért a Keleti Kongregáció a Hittani Kongregációhoz fordult, mely 2008. február 20-án újra megvizsgálta a kérdést, és megerősítette, hogy a diaszpóra hívek szolgálatában álló keleti papokat is köti a *coelibatus*. Konkrét és kivételes esetekben azonban felmentést lehet kérni az Apostoli Szentszéktől.

Ferenc pápa, 2014. június 14-én kelt *Pontificia Praecepta de clero Uxorato Orientali* kezdetű¹⁰⁷⁴ dokumentumával módosította a XVI. Benedek féle szabályozást azzal, hogy lehetővé tette a nős keleti papok működését *extra territorium*. Ennek három lehetősége van:

- a *sui iuris* egyház területén kívül létesült metropoliák, eparchiák és exarchátusok esetében a nős papság szolgálatának az engedélyezése a keleti hierarchákat illeti meg. A nem hagyományos keleti területekről származó, nős papjelöltek ordinációs fakultásával is rendelkeznek, azzal a kötelezettséggel, hogy előzetesen írásban kell értesíteniük (*informatio previa*) az illetékes latin püspököt, és meg kell szerezniük annak véleményét, ill. a szükséges információkat;
- a rituális ordináriátusokban ezzel a fakultással az ordináriusok rendelkeznek. Nekik is értesíteniük kell a konkrét esetekről az illetékes Püspöki Konferenciát és a Keleti Egyházak Kongregációját.
- azokon a területeken, ahol a keleti hívek lelkipozását a helyi latin püspökre bízták, ez a fakultás a Keleti Egyházak Kongregációjának van rezerválva, melynek minden konkrét esetben meg kell hallgatnia az illetékes Püspöki Konferencia véleményét.¹⁰⁷⁵

A hívek tekintetében érdemes megjegyezni, hogy amikor a keleti hívők olyan területen élnek, ahol nincs saját hierarchiájuk, a lakóhely szerinti ordinárius lesz *ipso iure* saját ordináriusuk. Ha több ilyen van, akkor a Szentszék, vagy a pátriárka a Szentszék egyetértésével jelöli ki az ordináriust. A plébános vonatkozásában, ő nem automatikusan determinált a lakóhely alapján, hanem mindig ki kell

¹⁰⁷¹ Graeci-Rutheni, art. 12.: „non nisi qui se coelibatum perpetuo servaturos coram Ordinario promiserint, in Seminarium admittere licebit, et non nisi coelibes ad sacros Ordines promoveri poterunt.”

¹⁰⁷² CHOLIJ, R., *An Eastern Catholic Married Clergy in North America: Recent Changes in Legal Status and Ecclesiological Perspective*, in *Studia Canonica* 31 (1977) 331-339.

¹⁰⁷³ SALACHAS, D. - SABBARESE, L., *Chierici e ministero sacro nel Codice latino e orientale*, 345.

¹⁰⁷⁴ CONGREGATIO PRO ECCLESIIIS ORIENTALIBUS, *Pontificia Praecepta de Clero Uxorato Orientali*, 14 iunii 2014, in *AAS* 106 (2014) 496-499.

¹⁰⁷⁵ HUELS, J., *Canonical notes on the Pontifical Precepts on Married Eastern Clergy*, in *Studia Canonica* 50 (2016) 145-163.

jelölni. A keleti katolikusokat a közös keleti jog, ill. a tagságuk szerinti *sui iuris* egyház részleges joga szabályozza, és bizonyos esetekben a rituális ordináriusoknak is követniük kell a keleti jogot.¹⁰⁷⁶

Összegezve: A társadalom növekvő mobilitása, és a keleti sajátjogú egyházak területéről tapasztalható erős migrációs hullám, különösen a latin nyugat felé, felvetette a keleti katolikusok feletti ún. diaszpóra-joghatóság kérdését. Egy folyton változó világban az Egyház a rituális ordinariátusok felállításával válaszolt arra a jogos igényre, hogy gondoskodjon a sajátjogú egyházuk területén kívül élő keleti katolikusok lelki szükségleteiről, és biztosítsa ugyanezen hívők saját rítusának megőrzését és követését. A keleti krisztushívők latin ordinariátusai „gyakorlati kompromisszumként és átmeneti megoldásként”¹⁰⁷⁷ lettek bevezetve, de már több mint egy évszázada egy kipróbált intézménye az Egyház alkotmányos jogának.

A nem területi jellegű struktúrák jelenléte ezen a hierarchikus szinten különleges egyházi jelentéssel bír, mivel a részegyházat az egyetemes Egyház képmásának tekintjük, a *mutua interioritas*¹⁰⁷⁸ értelmében. Az ordinariátusok felállítására illetékes hatóság a Szentszék, mely a Keleti Egyházak Kongregációján keresztül cselekszik. A személyi jellegű új részegyházi struktúra élén egy latin ordinárius áll, mint *ordinarius proprius*. A hatályos jog előírja a hívők rítusának és alapvető jogainak a védelmét. Teszi ezt három kormányzati szervén keresztül:

- a püspökök, akinek egyházmegyéjében más sajátjogú egyház hívői élnek:
 - rábízva a keleti hívőket azonos rítusú papokra vagy plébánosokra¹⁰⁷⁹;
 - rítus szerinti személyi plébániákat létesítve;
 - létrehozva számukra egy Püspöki Helynökséget.
- a pátriárka vagy nagyérsek, akiknek diaszpórában élő híveik vannak:
 - vizitátort küldve;
 - együttműködve azokkal a hierarchákkal/ordináriusokkal, akiknek területén híveik laknak.
- az Apostoli Szentszék, a Keleti Egyházak Kongregációján, valamint az Átfogó Emberi Fejlődés Előmozdításának Dikasztériumán keresztül:
 - vizitátort küldve;
 - személyi jellegű cirkumszkripciókat, és rítus szerinti részegyházakat alapítva, azaz saját hierarchiát adva minden egyes rítusnak (ordinariátus, exarchátus, eparchia).¹⁰⁸⁰

¹⁰⁷⁶ GEFAELL, P., *Enti e Circostrizioni meta-rituali nell'organizzazione ecclesiastica*, 507.

¹⁰⁷⁷ STOCKMANN, P., *Die Ordinariate für Gläubige eines orientalischen Ritus*, 443.

¹⁰⁷⁸ Vö. CN 9.

¹⁰⁷⁹ Bár a CIC ezt nem írja elő, a CCEO 916. kán. 4.§-sa értelmében akár egy latin plébánost is meg lehet bízni a gondozásukkal.

¹⁰⁸⁰ STREJAC, I. P., *La condizione giuridica dei fedeli orientali affidati alla cura dei Vescovi latini*, 227.

Egyes területeken a jogi szabályozás hiánya (az ordinariátus jogi státusza, részegyházi karaktere; a kormányzati hatalom minősége és hatóköre; a latin ordinárius kompetenciája keleti házassági ügyekben) bizonytalanság forrása, ezért szükséges volna egy komprehenzív, minden részletre kiterjedő szabályozásra.

Az egyházmegyéhez való hasonítás hiánya, a megyéspüspökökkel való együttműködés kötelezettségének a hiánya (Franciaország kivételével); a saját presbitérium hiánya, a püspöki kúria intézményeinek hiánya miatt a keleti katolikusok latin ordinariátusai egy *sui generis* típusa a személyi ordinariátusoknak.¹⁰⁸¹

3.7. A személyi apostoli adminisztratúra

A hatályos Törvénykönyv értelmében az állandó jelleggel létesített apostoli kormányzóság¹⁰⁸² a részegyházak egyik típusa, melyhez egy lelkipáloszással járó hivatal van csatolva és amelyhez a krisztushívők vagy területi vagy személyi kritérium alapján tartozhatnak. Ezt a jogi figurát akkor szokta alkalmazni a Szentszék, amikor egy olyan közösség lelkipáloszati gondozását kívánja megszervezni, amely „különleges és egészen súlyos okok” miatt nem lehet sem egyházmegyeként, sem más típusú részegyházként alapítani. Az apostoli kormányzó a pápa nevében gyakorolja hatalmát (*potestas ordinaria vicaria*).¹⁰⁸³

A 371. kán. 2.§-sa által említett „különleges és egészen súlyos okok” vonatkozhatnak politikai eseményekre (nehézségek az állami hatalommal való kapcsolatokban, határviták államok között), vagy fegyelmi okokra¹⁰⁸⁴, vagy a hívek alacsony létszámára egy kiterjedt területen, vagy olyan ökumenikus kapcsolatokra, melyek figyelembevételével nem szerencsés egyházmegyét alapítani.¹⁰⁸⁵ Az apostoli adminisztratúrák ideiglenes hierarchikus struktúrák; ha az alapítási körülmények jobbra fordulnak, más jogi konfigurációt nyerhetnek.

A 2017-es Pápai Évkönyv szerint a Latin Egyházban 9 apostoli kormányzóság van, 8 területi, egy pedig személyi jellegű.¹⁰⁸⁶

¹⁰⁸¹ KAPTIJN, A., *L'Ordinariato per i cattolici delle chiese orientali: un tipo di ordinariato sui generis?*, 62-63.

¹⁰⁸² ARRIETA, J.I., *Kommentár a 371. kánonhoz*, in *ComEx*, II/1. 696-702.

¹⁰⁸³ Vö. CIC 368. kán.; 371. kán. 2.§.

¹⁰⁸⁴ CHIAPPETTA, L., *Il Codice di diritto canonico*, I. 474. SABBARESE, L., *La costituzione gerarchica della Chiesa universale e particolare. Commento al codice di diritto canonico, libro II parte II*, Roma 2013. 81.

¹⁰⁸⁵ VALDRINI, P., *Comunità, Persone, Governo*, 41. CHIAPPETTA, L., *Il Codice di diritto canonico*, I. 474.

¹⁰⁸⁶ A római rítusú katolikus egyházban a következő kilenc apostoli kormányzóság található: Dél-Albánia (1939), Atyrau – Kazahsztán (1999), Kaukázus (a Grúziában és Örményországban élő latinok számára – 1993), Észtország (1924), Harbin (a Mandzsúriában élő latinok számára – 1931), Kirgizisztán (1997), Prizren – Koszovó (2000), Üzbegisztán (2005), és a Camposi Vianney szent János – Brazília (2002).

3.7.1. A személyi apostoli kormányzóság alapításának történelmi háttere¹⁰⁸⁷

Az 1970-es években a brazíliai Camposi Egyházmegye püspöke Mons. Antônio de Castro Mayer, ellenállást tanúsított a II. Vatikáni Zsinat reformjaival szemben és megőrizte egyházmegyéjében a római rítus trentói formáját. Ez szakadékot hozott létre a régi rítushoz ragaszkodók és a liturgikus reformot követni akarók között. De Castro Mayer püspök 1981. augusztus 29-i visszavonulása után is folytatta az ellenzék vezetését és egy tradicionalista párhuzamos egyházmegyét hozott létre Camposban kb. 40.000 hívővel. 1982-ben a régi rítus megőrzése és a hagyományos tanítás fenntartása végett létrehozta a Vianney Szent János Papi Uniót (*União Sacerdotal São João Maria Vianney*).

De Castro Mayer püspök szimpatizált a lefebviánus mozgalommal és 1983. november 21-én Lefebvre érsekkel együtt, nyitott levelet írt Szent II. János Pál pápának. 1988. június 30-án társszentelőként csatlakozott Marcel Lefebvre tradicionalista érsekhez, és a Szentatya kifejezett tiltása ellenére püspökké szentelte a Szent X. Piusz Papi Testvériség négy papját. A CIC 1382. kánonja értelmében, aki *mandatum pontificium* nélkül püspökké szentel valakit, *in excommunicationem latae sententiae incurrunt*. Ezért másnap, 1988. július 1-én, a Püspöki Kongregáció prefektusa Bernardin Gantin bíboros a *Dominus Marcellus Lefebvre* kezdetű¹⁰⁸⁸ dekrétummal kinyilvánította a kiközösítést.

Szent II. János Pál pápa az ezt követő napon, 1988. július 2-án kelt *Ecclesia Dei* kezdetű¹⁰⁸⁹ *motu proprio*-val reflektált Lefebvre érsek skizmatikus aktusára, annak doktrinális gyökerére; felállított egy a dokumentummal azonos nevű bizottságot¹⁰⁹⁰ azzal a céllal, hogy keresse a kiengesztelődés lehetőségeit a Szent X. Piusz Papi Testvériséggel, és arra buzdította a püspököket, hogy az 1984-ben nyert felhatalmazást a Szent XXIII. János pápa által 1962-ben kiadott Római Misekönyv használatára¹⁰⁹¹, széles körben és nagylelkűen alkalmazzák az összes ezt kérő hívő javára. Sajnos a dekrétum és a *motu proprio* láthatóvá és egyértelművé tette a lefebviánus mozgalomnak a hierarchikus kommuniótól való eltávolódását.¹⁰⁹² De Castro Mayer püspök 1991-ben bekövetkezett halála után, a „Vianney Szent János Papi Unió” a „Szent X. Piusz Papi Testvériség” püspökeihez fordult, az utód felszentelése végett. 1991-ben Mons. Licínio Rangel vette át az irányítást.

¹⁰⁸⁷ INCITTI G., *Note sul decreto di erezione dell'Amministrazione apostolica personale S. Giovanni Maria Vianney*, in *Ius Ecclesiae* 14 (2002) 849-860. LANDETE-CASAS, J., *La atención pastoral de los fieles tradicionalistas: garantías para su plena inserción en la comunio ecclesiastica*, in *Fidelium Iura* 11 (2001) 169-192.

¹⁰⁸⁸ CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, Decr. *Dominus Marcellus Lefebvre*, 1 luglio 1988, in *EV* 11 (1991) 1196.

¹⁰⁸⁹ IOANNES PAULUS P.P. II, MP. *Ecclesia Dei*, 2 iulii 1988, in *AAS* 80 (1988) 1498.

¹⁰⁹⁰ Vö. ED 6/a, b.

¹⁰⁹¹ SACRA CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, Ep. *Quattuor abhinc annos*, 3 octobris 1984, in *AAS* 76 (1984) 1088-1089.

¹⁰⁹² PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Nota esplicativa*, 24 agosto 1996, in *Communicationes* 29 (1997) 239-243.

A camposi tradicionalisták keresték a Szentszékkel való kiengesztelődés lehetőségét, és 2001. augusztus 15-én levélben fordultak Szent II. János Pál pápához, amelyben megvallották a Péter Székével való tökéletes egységüket, elismerték a pápa primátusát és kijelentették, hogy „semmiképp sem akarnak elszakadni attól a kősziklától, amelyre Jézus Krisztus egyházát alapította" („*nullam prorsus ob rationem se velle separari a Petra, super quam Iesus Christus suam fundavit Ecclesiam*”).¹⁰⁹³

A Szentatya 2001. december 25-én, Karácsony ünnepén kelt sajátkezű levelével elfogadta a kérést, feloldotta az őket sújtó cenzúrákat és irregularitásokat és felvázolta Licínio Rangel püspöknek azokat a főbb rendelkezéseket, amelyek révén a skizmatikus tradicionalisták visszatérhetnek az Egyház teljes közösségébe. A megoldás egy a camposi egyházmegye területén belüli, személyi jellegű apostoli adminisztratúra felállításában állt, mely közvetlenül a Szentszék alá rendelődött, és kumulatív joghatósággal bírt. Megadta nekik azt a fakultást is, hogy az Eucharisziát és az Imaórák Liturgiáját a trentói forma szerint végezzék.¹⁰⁹⁴ A Szentatya azt is elrendelte, hogy a pápai válaszlevelet Darío Castrillón Hoyos bíborosnak, a Klérus Kongregáció prefektusának, és egyben az *Ecclesia Dei* Pápai Bizottság elnökének kell átadnia, mégpedig nyilvános szertartás keretén belül. Ezen a szertartáson Licínio Rangel püspöknek *ad normam iuris* hitvallást és hűségesküt kell majd tennie.

2002. január 18-án, a Camposi Szent Üdvözítő – székesegyházban, Darío Castrillón Hoyos bíboros előtt Rangel püspök hitvallást, hűségesküt és a II. Vatikáni Zsinat teljes tanítását elfogadó nyilatkozatot tett. Még ezen a napon Szent II. János Pál pápa, a Püspöki Kongregáció *Animarum bonum* kezdetű¹⁰⁹⁵ dekrétumával létrehozta az új személyi struktúrát: a személyi apostoli kormányzóságot.

3.7.2. Az *Animarum bonum* dekrétum

Válaszolva egy konkrét lelkipásztori szükségletre, a Szentszék úgy látta jónak, hogy élve a CIC 372. kán. 2.§-sa adta lehetőséggel személyi kritérium alapján konfigurál egy olyan struktúrát, amely az egyházmegyével hasonló elbírálás alá esik, és amely *pro regula* területi jellegű: az apostoli kormányzóságot. A konkrét pasztorális szükséglet, ami az új entitást szülte nem más, mint az 1988-as

¹⁰⁹³ IOANNES PAULUS P.P. II, Ep. *Ecclesiae unitas*, 25 decembris 2002, in *AAS* 94 (2002) 267-268.

¹⁰⁹⁴ Ld. *Ecclesiae unitas*, p. 268.: „Canonicè erigetur tamquam Administratio Apostolica personalis, quae erit immediate subiecta huic Sedi Apostolicae et habebit suum territorium in dioecesi Camposina. Agetur de iurisdictione cumulativa cum Ordinario loci. Eius regimen concreditum erit tibi, Venerabilis Frater, tuaeque providebitur successioni. Confirmabitur Administrationi Apostolicae facultas celebrandi Eucharistiam et Liturgiam Horarum secundum Rítum Romanum atque disciplinam liturgicam, utrumque recognitum et ordinatum ad Nostri Decessoris sancti Pii V praescripta, cum accommodationibus inductis ab eius Successoribus usque ad beatum Ioannem XXIII.”

¹⁰⁹⁵ CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Decr. *Animarum bonum*, 18 ianuarii 2002, in *AAS* 94 (2002) 305-308.

lefebvriánus szkizma miatt Rómától eltávolodott és a braziliai Camposi Egyházmegyében élő csoport reintegrálása a teljes egyházi közösségbe. Az eredmény egy személyi apostoli kormányzóság lett, mely rendelkezik a CIC 371. kán. 2.§-ban felsorolt tulajdonságokkal (*portio populi Dei, potestas vicaria*). A redakció szempontjából nagy hasonlóságot mutat a katonai ordinariátus keretszabályait tartalmazó *Spirituali militum curae* kezdetű apostoli konstitúcióval.

A dekrétumot *mandatum speciale* birtokában a Püspöki Kongregáció adta ki, az a dikasztérium, amely egyébként is kompetens a hierarchikus entitások alapítására és szervezésére. A dokumentum típusa azonban nem követi az általános szabályt, mely szerint a hierarchikus struktúrák alapítására használt dokumentumforma az apostoli konstitúció.¹⁰⁹⁶

A dekrétum 13 keretnormán keresztül konfigurálja jogilag az új hierarchikus struktúrát.

A részegyházak alapítása az egyház legfőbb hatóságának kizárólagos joga¹⁰⁹⁷, ezért a Püspöki Kongregáció dekrétuma, pápai felhatalmazás birtokában létrehozta a Vianney Szent János Személyi Apostoli Kormányzóságot. Mivel teológiai értelemben nem számít részegyháznak, azért az egyházmegye jogrendszerét kell alkalmazni rá (*in iure dioecesisibus aequatur*), az apostoli adminisztrátor joghatósága pedig csak a Camposi Egyházmegye területére terjed ki, fenntartva a 136. kánon normáját. A szomszédos részegyházak egyháztartományokba tömörülnek, és exempt egyházmegyék *pro regula ne habeantur*.¹⁰⁹⁸ Az apostoli kormányzóság nem tartozik a megfelelő egyháztartományhoz, hanem közvetlenül a Szentszéknek van alárendelve. (I.)

A személyi apostoli kormányzóságot az egyetemes jog normái és az AB dekrétum normái szabályozzák. Mint egyházi körülhatárolás közvetlenül a Püspöki Kongregációtól függ, valamint a Római Kúria különféle dikasztériumaitól, kompetenciáiknak megfelelően. Érdemes itt megjegyezni, hogy semmiféle strukturális kapcsolat sincs a személyi kormányzóság és az *Ecclesia Dei* Pápai Bizottság¹⁰⁹⁹ között. (II.)

A dekrétum szem előtt tartja azt a lelkipásztori szükségletet, mely motiválta ennek az új struktúrának a felállítását, és ezért az *Ecclesiae unitas* kezdetű apostoli levéllel összhangban egy különleges liturgikus rendszert vezet be a személyi apostoli kormányzóságba, megadva neki azt a

¹⁰⁹⁶ INCITTI G., *Note sul decreto di erezione*, 853.

¹⁰⁹⁷ Vö. CIC 373. kán.

¹⁰⁹⁸ Vö. CIC 431. kán. 1-2.§.

¹⁰⁹⁹ AZ *Ecclesia Dei* Pápai Bizottságot (*Pontificia Commissio Ecclesia Dei*) Szent II. János Pál pápa létesítette az *Ecclesia Dei* kezdetű *motu proprio*-val, azzal a céllal, hogy ösztönözze a Katolikus Egyházba való visszatérését a Szent X. Piusz Papi Testvériséghez kapcsolódó ún. tradicionalista krisztushívőknek. Jelenleg felügyeli azokat a közösségeket, amelyek a „tradícióhoz” kötődnek: *Fraternitas sacerdotalis Sancti Petri*; *Fraternitas Sancti Vincentii Ferreri*; *Congregatio Servorum Iesu et Mariae*; *Institutum Christi Regis Summi Sacerdotis*; *Institutum Boni Pastoris*; *Filii Sanctissimi Redemptoris* és *Administratio Apostolica Personalis Sancti Ioannis Mariae Vianney*. Ugyancsak az „*Ecclesia Dei*” Pápai Bizottság feladata, hogy az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció előzetes jóváhagyásával gondoskodjék a római rítus „rendkívüli formájú” liturgikus könyveinek a kiadásáról.

fakultást, hogy az Eucharisziát, a szentségeket, az Imaórák Liturgiáját, és más liturgikus cselekményeket a római rítus *forma extraordinaria* szerint celebrálják. (III.)

A struktúra élén az apostoli kormányzó áll, aki úgy irányítja az entitást, mint egy saját ordinarius (*sui veluti Ordinarii proprii*). A hivatalbetöltés pápai szabad kinevezés útján történik, az egyetemes normáknak megfelelően.¹¹⁰⁰ (IV.)

A dekrétum az apostoli kormányzó hatalmának természetét is rögzíti, amikor azt mondja róla, hogy az személyi (*personalis*), rendes (*ordinaria*) és kumulatív (*cumulativa*) jellegű. (V.)

Az apostoli adminisztratúrának saját presbitériuma van, mely azokból a világi klerikusokból tevődik össze, akik inkardinációt nyertek benne. A Vianney Szent János Papi Unió-hoz tartozó klerikusok számára ez az inkardináció automatikus, konstitutív jellegű. Egyébként az erre vonatkozó egyetemes normákat kell követni. A klérusnak szoros egységben kell működnie a Camposi Egyházmegye presbitériumával. (VI/1-2.§)

A papságra készülők sajátos képzésének színhelye a nagyszeminárium. Az apostoli adminisztrátornak jogában áll szemináriumot alapítani, de ez szentszéki jóváhagyáshoz van kötve; a papságra jelölteknek pedig feladhatja a szent rendeket. A Szentszék jóváhagyásával, a megyéspüspökhöz hasonlóan, a személyi apostoli kormányzó is megalapíthatja a kormányzóság területén belül a megszentelt élet intézményeit és az apostoli élet társaságait, beleértve azt a jogát, hogy az egyetemes normák szerint, a szent rendek felvételére engedje ezek jelöltjeit. (VII/1-2.§)

Annak érdekében, hogy a személyi apostoli kormányzóság híveinek lelkigondozása biztosítva legyen, a kormányzó, miután meghallgatta a camposi megyéspüspök véleményét, személyi plébániákat létesíthet, melyeknek plébánosai ugyanazokkal a jogokkal és kötelességekkel rendelkeznek, melyeket az egyetemes jog a területi plébánosoknak biztosít. Joghatalmuk kumulatív a helyi plébánosokéval. (VIII/1-2.§)

A klerikusokhoz hasonlóan, a Vianney Szent János Unió-hoz tartozó világiak is *ipso facto* inkorporálódnak az új struktúrába. Azok esetében, akik elismerik a kormányzóság sajátosságát, és szeretnének csatlakozni hozzá *adscriptio voluntaria* szükségeltetik. Anyakönyvezni kell őket, az anyakönyvet pedig a kormányzóság székhelyén kell őrizni. Ebbe az anyakönyvbe mindazok nevét be kell vezetni, akik az apostoli kormányzósághoz tartoznak, és akik benne nyerik el a keresztséget. (IX/1-2.§)

Az egyetemes norma szerint minden egyházmegyében *consilium presbyterale constituatur*.¹¹⁰¹ A személyi kormányzóságban ennek és a tanácsosok testületének feladatát a Kormányzótanács (*Consilium regiminis*) látja el, mely legalább hat papból álló, a kormányzó által jóváhagyott

¹¹⁰⁰ Vö. CIC 377. kán.

¹¹⁰¹ Vö. CIC 495. kán.

szabályzattal rendelkező testületnek kell lennie. *Sede vacante* idején a Kormányzótanács nem szűnik meg. A *corresponsabilitas*¹¹⁰² testületei között szerepel a *consilium pastorale* is, mely az egyetemes normával összhangban¹¹⁰³ a személyi apostoli kormányzóságban is fakultatív jellegű. (X/1-2.§)

A személyi apostoli kormányzó, az *ad limina* látogatás során, köteles beszámolni a Szentatyának struktúrája állapotáról, mégpedig a Püspöki Kongregációnak benyújtott *relatio quinquennalis* révén. (XI.)

A bírósági ügyek tekintetében a dekrétum úgy rendelkezik, hogy a Camposi Egyházmegye bírósága lesz az illetékes bíróság. Abban az esetben, ha saját bíróságot állítanak fel, másodfokon az a bíróság lesz kompetens, melyet a Szentszék jóváhagyásával stabil módon jelölnek ki. (XII.)

Az utolsó norma rögzíti a struktúra székhelyét (a brazíliai Campos városa) és katedrálisát (a Fatimai Rózsafüzér Miasszonyunk Szeplőtelen Szívének temploma). (XIII.)

3.7.3. A személyi apostoli kormányzóság elemzése¹¹⁰⁴

A Vianney Szent János Személyi Apostoli Adminisztrátúra (*Administratio Apostolica Personalis Sancti Ioannis Mariae Vianney*) azokat a tradicionalista klerikusokat és krisztushívőket tömöríti, akik a brazíliai Camposi Egyházmegyén belül élnek. Jelenleg ez az egyetlen személyi jellegű apostoli adminisztrátúra, és a Latin Egyház egyetlen olyan részegyházi struktúrája, mely kizárólagosan csak az 1970 előtti formáját használja a római rítusnak. Egy olyan struktúráról van szó, amelyet egy konkrét ügy megoldására hoztak létre, s így nem felel meg teljesen a többi személyi struktúrának.¹¹⁰⁵ Az alapítás aktusa átalakította a korábbi intézményt (Vianney Szent János Papi Unió) egy bizonyos sajátosságokkal rendelkező egyházi cirkumszkripcióvá (személyi apostoli adminisztrátúra).¹¹⁰⁶

Az apostoli kormányzóság egy stabil de ideiglenes jellegű jogi figura.¹¹⁰⁷ A 371. kán. 2.§-sa szerint az apostoli kormányzóság Isten népének egy olyan része, mely különleges és súlyos okok (*speciales et graves rationes*) miatt nem lett egyházmegyévé. Élén egy apostoli kormányzó áll, aki a

¹¹⁰² BONI, G., *corresponsabilidad eclesial*, in *DGDC*, II. 778-785.

¹¹⁰³ Vö. CIC 511. kán.

¹¹⁰⁴ A témában lásd még: LANDETE-CASAS, J., *La administración apostólica personal*, in *DGDC*, I. 202-203. ARRIETA, J.I., *L'amministrazione apostolica personale San Giovanni Maria Vianney*, in BONI, G. – CAMASSA, E. – CAVANA, P. – LILLO, P. – TURCHI, V. (a cura di), *Recte sapere. Studi in onore di Giuseppe Dalla Torre*, I. Torino 2014. 1-18.

¹¹⁰⁵ BAURA, E., *Las circunscripciones eclesiásticas personales*, 186-187.

¹¹⁰⁶ ARRIETA, J.I., *Il sistema dell'organizzazione ecclesiastica. Norme e Documenti*, Roma 2009. 282-284.

¹¹⁰⁷ VALDRINI, P., *Comunità, Persone, Governo*, 43.

pápa nevében kormányoz.¹¹⁰⁸ A Camposi Kormányzóság esetében nem annyira a személyi jelleg az, ami megkülönbözteti a kódexi figurától, mint inkább az, hogy joghatósága kumulatív.¹¹⁰⁹

A részegyházi struktúrák alapítása az egyház legfőbb hatóságának a kizárólagos joga, és a szentszéki gyakorlatot figyelembe véve, ez általában apostoli konstitúció útján történik.¹¹¹⁰ Ez esetben a praxistól való eltérésnek vagyunk a tanúi, amennyiben az illetékes dikasztérium pápai felhatalmazás által egy dekrétummal létesítette az új entitást. Ami a személyi apostoli adminisztráció jogi természetét illeti, mindenképpen megjegyzendő, hogy nem egyházmegye, mert ennek a figurának ez az egyik sajátossága (*in dioecesis non erigitur*). A dekrétum nem említi azokat a „különleges és súlyos okokat”, ami miatt erre a típusra esett a jogalkotó választása, és egyszerűen úgy definiálja a struktúrát, mint *Administratio Apostolica personalis cum peculiaritatibus*.¹¹¹¹ Az AB dekrétum bevezetője nevezi meg a *ratio foundationis*-t: a Szentszék jogilag el akarta ismerni a „Vianney Szent János Papi Unió” sajátosságát, megfelelő jogi formát adva neki. Ez a *ratio* nem felel meg a „különleges és súlyos okok” kategóriának és G. Incitti szerint ez a második újdonsága ennek az új struktúrának.¹¹¹² A személyi apostoli adminisztráció sajátossága, különlegessége abban a lehetőségben áll, hogy a liturgikus cselekményeket a trentói forma szerint végezhetik. Az *Ecclesiae unitas* kezdetű apostoli levél által megadott engedélyeket az *Animarum bonum* kezdetű dekrétum némileg kiterjesztette: az elsőben még csak az Eucharisztia szerepelt és az Imáórák Liturgiája, a másodikban ezen kívül megemlítésre került az összes szentség és a többi liturgikus cselekmény is.

Arturo Cattaneo különbséget tesz a tisztán személyi struktúrák, mint például a katonai ordinariátus és a személyi-területi struktúrák között, a Camposi Apostoli Kormányzóságot ebbe a második csoportba sorolva.¹¹¹³ Eduardo Baura is osztja ezt a véleményt, azt mondva, hogy ez az entitás annyiban személyi, mint amennyiben területi is, mert egyrészt az elsődleges körülhatároló kritérium a személyi, másrészt csak egy egyházmegye területére terjed ki, ami a területi struktúrák sajátossága, s nem a komplementer struktúráké.¹¹¹⁴ A új kormányzóságra az egyházmegye jogi rendszerét kell alkalmazni (*in iure dioecesisibus aequatur*) és módosítva (*in deroga*) a CIC 431. kán. 2.§-sának

¹¹⁰⁸ Vö. *Az Egyházi Törvénykönyv*. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal (szerkesztette, fordította és a magyarázatokat írta ERDŐ P.), Budapest 1985. 329.

¹¹⁰⁹ KRÄMER, P., *Die Personaladministration im Horizont des Kirchlichen Verfassungsrechts*, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 172/1 (2003) 97–108, különösen 102. BAURA, E., *Las circunscripciones eclesiásticas personales*, 187.

¹¹¹⁰ A Szentszék ezt a dokumentum formát alkalmazta 1991-ben, amikor az Ex-Szovjetunió területén több apostoli kormányzóságot létesített; 1999-ben, amikor létrehozta a Dél-orosz apostoli kormányzóságot; 2000-ben, amikor a Prizreni Apostoli Kormányzóságot állította fel

¹¹¹¹ Vö. AB IX/1.§.

¹¹¹² INCITTI G., *Note sul decreto di erezione*, 854.

¹¹¹³ CATTANEO, A., *Circoscrizioni personali*, in CALABRESSE, G. - GOYRET, Ph. – PIAZZA, O. F. (ed.), *Dizionario di Ecclesiologia*, Roma 2010. 222.

¹¹¹⁴ BAURA, E., *Las circunscripciones eclesiásticas personales*, 187-188.

normáját, nem tagozódik be a megfelelő területi egyháztartományba, hanem közvetlenül a Szentszék alá rendelődik (*immediate Sanctae Sedi subiectis*) lévén a pápa a struktúra *ordinarius proprius*-a.

A személyi kormányzó hatalmának jogi természetét az AB dekrétum rögzíti, de Giacomo Incitti szerint a határozat nem fogalmaz világosan, és anélkül, hogy bármit is pontosítana *ordinarius proprius*-ként tárgyal az adminisztrátorról, aki az egyetemes norma értelmében, *per definitionem* is, *in nomine Summi Pontificis regat*. A személyi kormányzó *sui veluti Ordinarii proprii* rendelkezik személyi, rendes és kumulatív hatalommal.¹¹¹⁵ A kormányzó hatalma tehát:

- személyi (*potestas personalis*), mert csak azok felett gyakorolható, akik tagjai a személyi apostoli kormányzóságnak;
- rendes (*potestas ordinaria*), mivel *ipso iure* az adminisztrátor hivatalához tartozik, de nem saját hatalomként, hanem mint helyettesi hatalom (*potestas vicaria*), melyet a pápa nevében gyakorol.¹¹¹⁶
- kumulatív (*potestas cumulativa*) a camposi megyéspüspökével, mivel a krisztushívők egyszerre két struktúrának a tagjai, egyrészt az apostoli kormányzóságé, másrészt a camposi egyházmegyéé.¹¹¹⁷ Ez felveti az azonos hívők feletti két versengő joghatóság kérdését, és a megfelelő pasztorális koordináció szükségességét.

A hatalomnak ez a kumulatív jellege azonban csak a világi krisztushívők esetében érvényesül, mert a saját klérus vonatkozásában, ez a hatalom teljes, megegyezik azzal a hatalommal, amellyel bármelyik ordinárius rendelkezik saját papjai felett. A kumulatív hatalom nem érvényesül az adminisztratúra saját szemináriumának, székházának, személyi plébániáinak területén, ahol a kormányzó *ordinarius loci*-nak számít. G. Incitti szerint a camposi ordinárius hatalmának kumulatív természete irreleváns a keresztség általi inkorporáció esetében, mert ezáltal a „tradicionalista krisztushívők” a személyi adminisztratúrába betagozódva, kikerülnek a camposi helyi ordinárius rendes joghatósága alól, mivel lelki életüket a „tradicionalis” liturgia és fegyelem szerint élhetik meg.¹¹¹⁸

A struktúra belső szervezete szempontjából a dekrétum néhány érdekes jogot biztosít a Camposi Kormányzóságnak: szabad akarati cselekedet általi inkorporáció, kormányzótanács, szeminárium alapítás, személyi plébániák létesítése. A szabad akarati cselekedeten keresztül történő inkorporáció megkülönbözteti ezt az entitást a teológiai természetű részegyházaktól, amelyekben mindig a keresztség által történik a taggá válás. Egyesek szerint az apostoli kormányzóság személyi plébániáin nyert keresztség, a camposi egyházmegyébe inkorporálja a megkereszteltet, és csak az anyakönyvi

¹¹¹⁵ INCITTI G., *Note sul decreto di erezione*, 855.

¹¹¹⁶ Vö. CIC 131. kán.; 371. kán. 2.§.

¹¹¹⁷ Vö. AB V.

¹¹¹⁸ INCITTI G., *Note sul decreto di erezione*, 857.

regisztráció teszi őt a személyi adminisztratúra tagjává.¹¹¹⁹ Mások szerint a személyi kormányzóságban nyert keresztség által, a krisztushívő magába ebbe a személyi részegyházi struktúrába inkorporálódik, és nem a Camposi Egyházmegyébe.¹¹²⁰

A kormányzóságba kétféle kritérium alapján lehet elnyerni a tagságot:

- objektív tagsága van azoknak a papoknak, diakónusoknak és világi krisztushívőknek, akik az alapítás időpontjában már tagjaik voltak a Vianney Szent János Papi Uniónak;
- szubjektív tagsággal rendelkeznek azok a világi krisztushívők, akik a kormányzóság alapítása után, írásbeli nyilatkozattal kifejezik csatlakozási szándékukat. A tagság vonatkozásában az akarat szerepe konstitutív.¹¹²¹

A keretnorma tehát a tagság három szintjét¹¹²² különbözteti meg: a) *ipso facto*, magánál a ténynél fogva (automatikusan, külön intézkedés nélkül) tagjai azok a klerikusok és világiak, akik az alapítás időpontjában a „Vianney Szent János Unióhoz” tartoznak¹¹²³; b) *adscriptio voluntaria* által, azok lesznek a kormányzóság tagjai, akik írásbeli nyilatkozatot tesznek csatlakozási szándékukról; c) *per baptismum* azok válnak a kormányzóság tagjaivá, akik benne nyerik el a keresztséget. Természetesen az adminisztratúra klerikusai *per incardinacionem* lesznek a presbitérium tagjai. Minden esetben fennáll a regisztráció kötelessége egy olyan anyakönyvbe, melyet a struktúra székhelyén kell őrizni. Az írásbeli önkéntes csatlakozás nagyon hasonló ahhoz a konvencióhoz, amelyet a CIC 296. kánonja ír elő a személyi prelatúra esetében.¹¹²⁴ A keretnorma nem említi, de *per analogiam* a tagság megszűnése is hasonló írásbeli nyilatkozat útján valósulhat meg.¹¹²⁵

Eduardo Baura említi, hogy nem kizárt az inkorporáció lehetősége olyan krisztushívők részére is, akik habituálisan más egyházmegye területén élnek. Az eredeti részegyházi tagság az ő esetükben is megőrződik. Érdemes volna tisztázni azt a módot, amelyen keresztül meghatározzák az apostoli adminisztratúra saját népét.¹¹²⁶ Az adminisztratúra területén kívül élő „tradicionalista” krisztushívők kérdésében, a személyi kormányzó 2001. május 1-én levélben fordult a Szentszékhez további

¹¹¹⁹ ARRIETA, J. I., *Il sistema dell'organizzazione ecclesiastica*, 259. „I fedeli che vengono battezzati nelle parrocchie personali dell'amministrazione apostolica appartengono ad essa solo mediante l'atto di iscrizione, mentre in forza dello stesso battesimo essi appartengono alla diocesi territoriale di Campos.”

¹¹²⁰ INCITTI G., *Note sul decreto di erezione*, 857. „I figli fatti battezzare da igenitori in questa amministrazione apostolica acquisiranno il domicilio nell'ambito di tale circoscrizione.”

¹¹²¹ VALDRINI, P., *Comunità, Persone, Governo*, 43.

¹¹²² AB IX 1-2.§.

¹¹²³ Vö. AB IX/1.§: „Fideles laici, qui ad hoc usque tempus ad Unionem „Sancti Ioannis Mariae Vianney” pertinent, participes fiunt novae circumscriptionis ecclesiasticae.”

¹¹²⁴ GENTILE, C., *Le prelatore personali*, 309.

¹¹²⁵ BAURA, E., *Las circunscripciones eclesiásticas personales*, 187-188.

¹¹²⁶ Uo.

intézkedést kérve. A Klérus Kongregáció prefektusa Darío Castrillón Hoyos bíboros, 2002. november 16-i válaszlevelében hat pontban foglalta össze a Szentszék álláspontját:

- Az egyházmegyék területén élő és a korábbi liturgikus hagyományokhoz kötődő közösségek tekintetében, a megyéspüspökök rendes hatáskörébe tartozik, hogy azok számára, akik ezt kérték, az általuk kifejezetten kijelölt templomokban engedélyezzék az ún. Szent V. Piusz-féle rítus használatát, a Szent XXIII. János által 1962-ben jóváhagyott liturgikus fegyelem szerint. Az engedély megnyeréséhez, ezeknek a csoportoknak hivatalosan ki kell jelenteniük a Szentatya iránti engedelmisségüket; el kell ismerniük a II. Vatikáni Zsinat érvényességét és a Boldog VI. Pál pápa által 1970-ben jóváhagyott liturgikus rítus legitimitását.

- A megyéspüspök rendelkezik azzal a fakultással, hogy személyi plébániákat, templomigazgatóságokat vagy lelkészségeket alapítson a tradicionalista krisztushívők csoportjai számára.

- Semmi akadály sincs annak, hogy a megyéspüspök a személyi apostoli kormányzóval egyetértésben, a kormányzóság egyik papját kinevezze egy ilyen személyi plébánia, templomigazgatóság vagy lelkészség élére. Az ilyen papok felett a megyéspüspöknek kizárólagos joghatósága van. A két főpásztornak külön írásbeli megegyezést kell kötnie, melyben meghatározzák az átadott klerikus jogait és kötelességeit.¹¹²⁷

- A Camposi Vianney Szent János Személyi Apostoli Adminisztratúrát a közös jog és az AB dekrétum normái szabályozzák.

- A hatályos egyetemes jog biztosította fakultások, pasztorálisan nézve nagyon alkalmasak arra, hogy garantálják a tradicionalista hívők teljes egyházi közösséget, valamint arra, hogy általuk a helyi ordinárius nagylelkűen tudja alkalmazni rájuk azt, amit Szent II. János Pál pápa kért az *Ecclesia Dei adflicta* motu proprio 6c. pontjában.

- Célszerű azonban fokozatosan eljárni ez ügyben. A kongregáció azt javasolja, hogy az első két évben a megyéspüspök, a személyi apostoli kormányzó kérésére és vele egyetértésben anélkül, hogy stabil struktúrát létesítene, bízta meg a személyi kormányzóság egyik papját az egyházmegye azon híveinek lelkigondozásával, akik a római rítus jelenlegi reformja előtti liturgikus hagyományokban ismerik fel identitásukat. Két év elteltével és pozitív tapasztalatok birtokában felállíthatók a stabil struktúrák.

¹¹²⁷ Vö. CIC 271. kán. 1.§.

Ebből a kongregációs levélből kiderül, hogy a jogalkotónak az a szándéka, hogy az egyetemes jog keretei között biztosítsa a régi liturgikus hagyományokhoz ragaszkodó krisztushívők *plena communio*-ját és azt a jogukat, hogy lelki életüket saját formában élhessék meg.

Az egyetemes jog előírja, hogy *ubi id fieri possit atque expediat* létesítsenek szemináriumot a klerikusok képzésére és nevelésére.¹¹²⁸ Ezzel az egyetemes normával összhangban, az AB dekrétum felruhazza a személyi kormányzót azzal a fakultással, hogy azok képzésének biztosítására, akik majd a struktúra saját presbitériumát alkotják, szemináriumot alapítson. Míg a Kódexben csak a *seminarium interdioecesanum* alapítása van előzetes szentszéki jóváhagyáshoz kötve¹¹²⁹, ebben a struktúrában a kormányzó eleve csak a Szentszék jóváhagyásával (*Sancta Sede comprobante*) létesíthet nagyszemináriumot. Feltételezhető – mondja G. Incitti, hogy a Vianney Szent János Unió korábbi állapota miatt (a Katolikus Egyházzal való nem teljes közösség) döntött úgy a jogalkotó, hogy a fiatal papok képzését különleges ellenőrzés alá vonja.¹¹³⁰

Az egyetemes jog lehetővé teszi a megyéspüspökök számára, személyi plébániák létesítését *ratione ritus, linguae, nationis atque alia ratione*.¹¹³¹ Ezzel a normával van összhangban az AB dekrétum rendelkezése, mely az adminisztráció híveinek lelkigondozása érdekében, lehetővé teszi a személyi kormányzó számára, személyi plébániák alapítását. Ez egyébként teljesen nyilvánvaló, hiszen személyi struktúráról van szó, amelyben a plébánia is csak személyi lehet. A hatályos Kódex a régivel ellentétben már nem köti pápai engedélyhez a személyi plébániák létesítését, de az adminisztráció esetében, a személyi kormányzónak, az alapítás előtt meg kell hallgatnia a camposi megyéspüspököt (*sententiam Episcopo dioecetano Camposino rogato*). Az adminisztráció plébánosai esetében, a jogalkotó nem a területi plébánosokkal való egyszerű jogi ekviparáció eszközét alkalmazta, hanem ugyanazokkal a jogokkal és köteleességekkel ruházta fel, mint a területi plébánosokat, szolgálatuk kumulatív jellege ellenére is. Őket is megilleti tehát a CIC 530. kánonja által felsorolt specifikus plébánosi funkciók (*functiones specialiter parcho commissae*).¹¹³²

A személyi ordinariátusokhoz hasonlóan, az új struktúra keretszabályai előírják egy kormányzótanács (*consilium regiminis*) létrehozását, mely mindazokkal a funkciókkal rendelkezik, melyeket a hatályos egyetemes normatíva két testületnek tart fenn: a papi szenátus és a tanácsosok testülete. Az egyetemes jogban is találunk hasonló megoldást, mégpedig két missziós struktúrában (apostoli vikariátusok és apostoli prefektúrák), ahol a papi szenátus és a tanácsosok testületének a

¹¹²⁸ Vö. CIC 237. kán. 1.§.

¹¹²⁹ Vö. CIC 237. kán. 2.§.

¹¹³⁰ INCITTI G., *Note sul decreto di erezione*, 856.

¹¹³¹ Vö. CIC 518. kán.

¹¹³² Vö. AB VIII/1-2.§.

feladatait, egy legalább három missziós papból álló ún. missziós tanács (*consilium missionis*) látja el.¹¹³³ A tanács tagsága minimalizálva van, és a *collegium consultorum* tagságához hasonlóan legalább hat papból kell állnia. *Sede vacante* idején működése nem szűnik meg, mint a papi szenátus esetében, hanem a tanácsosok testületéhez hasonlóan továbbra is fennáll garantálva a kormányzás folytonosságát. Az egyházmegyékhez hasonlóan a *consilium pastorale* létesítése ebben a struktúrában is fakultatív.¹¹³⁴

Az új szerveződési forma, melyet az AB dekrétum „egyházi cirkszkripciónak” nevez¹¹³⁵, azon entitások közé tartozik, melyeket a kódex az egyházmegyéhez hasonlóan tart. Mivel *circumscriptio ecclesiastica* a dekrétum kötelezi a személyi apostoli adminisztrátort, hogy minden öt évben teljesítse a *visita ad limina Apostolorum*-ot és ezzel egybekötve terjessze be a struktúrája állapotáról szóló *relatio*-t.¹¹³⁶

A személyi apostoli kormányzóság bírósági ügyeiben, a keretnorma a camposi egyházmegyei bíróságnak ad elsősorban joghatóságot (*competens Tribunal erit dioecesis Camposinae*). Abban az esetben, ha a személyi apostoli kormányzó él a lehetőséggel és saját elsőfokú bíróságot alapít, a kompetencia az ő bíróságát illeti meg, és ebben az esetben az egyetemes normával összhangban¹¹³⁷, a Szentszék jóváhagyásával tartós jelleggel meg kell jelölnie egy másodfokú bíróságot.¹¹³⁸

Összegezve: Az Egyház szervezeti panorámájában fontos újdonság volt az első és eddig egyetlen személyi apostoli adminisztratúra alapítása, mellyel a tradicionalisták egy csoportja teljesen betagozódott a Katolikus Egyházba. 2002-ben Brazíliában, a Camposi Egyházmegyében megalapították a Vianney Szent János Személyi Apostoli Adminisztratúrát, mellyel a pápa jogi státuszt adott egy olyan krisztushívőkből álló csoportnak, amely előtte *pia unio* volt. A csoportot az akkori camposi püspök alapította, Antônio de Castro Mayer, aki 1988-ban kiközösítésbe esett, mert *mandatum pontificium* nélkül részt vett Lefebvre érsekkel együtt több püspök szentelésében. Utóda alatt valósult meg az Egyház teljes közösségébe való visszatérés azzal, hogy elfogadták a pápai primátust, a II. Vatikáni Zsinat legitimitását, és a VI. Pál által jóváhagyott *Missale* érvényességét.

Szent II. János Pál pápa elismerte a „Vianney Szent János Papi Unió” különlegességét és adekvát jogi formát adott neki, létrehozva egy személyi jellegű apostoli kormányzóságot. Tulajdonképpen a camposi területi ordinárius hatalma alól kivonták a krisztushívők egy csoportját, és a személyi apostoli kormányzó alá rendelték. A *coetus fidelium* kiválasztása személyi kritérium alapján történt. A struktúra

¹¹³³ Vö. CIC 495. kán. 2.§; 502. kán. 4.§.

¹¹³⁴ Vö. AB X/1.§. INCITTI G., *Note sul decreto di erezione*, 858.

¹¹³⁵ Vö. AB IX/1.§.

¹¹³⁶ Vö. AB XI.

¹¹³⁷ Vö. CIC 1438. kán. 2°.

¹¹³⁸ Vö. AB XII.

különlegessége abban a jogában áll, hogy latinul végezheti az Eucharisziát, az Imaórák Liturgiáját, a szentségek kiszolgáltatását és a többi liturgikus cselekményt mégpedig a római rítusnak abban a formájában, ahogy Szent V. Piusz kodifikálta, utódai pedig Szent XXIII. Jánosig módosítottak. A személyi apostoli kormányzó hivatalával együtt jár az alárendeltek teljes lelkigondozása (*cura pastoralis plena*), ami a *tria munera* gyakorlását jelenti rendes, helyettesi és kumulatív joghatósággal.

Ez az új részegyházi struktúra előjele lehet egy jövőbeni személyi egyházmegye alapításának.¹¹³⁹

3.8. A katolikus keleti egyházak

A Katolikus Egyház nem monolitikus, hanem 23 különböző közösségből áll, melyeknek mindegyike saját történelemmel, saját hierarchiával és saját külön rítussal rendelkezik. Keleti katolikus egyházaknak nevezzük azokat a közösségeket, amelyek a XVI. század második felétől kezdve tértek vissza a Katolikus Egyház teljes közösségébe. Öt nagy tradícióhoz tartoznak (alexandriai, antióchiai, káld, örmény és konstantinápolyi) és különböző hierarchiai státusszal rendelkeznek (pátriárkai-, nagyérseki-, metropolitai- és egyéb egyházak). Ezeknek a katolikus keleti egyházaknak közös jogát a CCEO tartalmazza. Az alexandriai tradícióhoz tartozik a kopt pátriárkai-, az etióp- és az eritreai sajátjogú metropolitai egyház; az antióchiai tradícióhoz a szír pátriárkai-, a maronita pátriárkai- és a szír-malankár nagyérseki egyház; a káld tradícióhoz a káld pátriárkai-, és a szír-malabár nagyérseki egyház; az örmény tradícióhoz az örmény pátriárkai egyház, a konstantinápolyi tradícióhoz pedig a melkita pátriárkai-, az ukrán nagyérseki-, a román nagyérseki-, a rutén metropolitai-, a szlovák metropolitai-, a magyar metropolitai-, a fehérorosz-, a bolgár-, a görög-, az italo-albán-, a macedón-, a körösi-, az orosz-, és az albán egyház.¹¹⁴⁰

3.8.1. Az *unitus* egyházak

Az ún. *unitus* egyházak közül csak a hat pátriárkai sajátjogú egyházra szeretnék röviden reflektálni, vagyis azokra a katolikus keleti egyházakra, amelyeknek legszélesebb az autonómiájuk.

¹¹³⁹ GENTILE, C., *Le prelatore personali*, 303.

¹¹⁴⁰ SZABÓ P., *A keleti egyházak szentségi joga*, 41-59.

Az alexandriai tradíciójú egyházak¹¹⁴¹ közül a kopt egyház¹¹⁴² első unióját a Firenzei Zsinat hirdette meg az 1442. február 4-én kelt *Cantate Domino* kezdetű bullával.¹¹⁴³ Sajnos efemer volt. 1741-ben jött létre egy katolikus kopt közösség, amikor Amba Athanasius Jeruzsálem kopt püspöke közösségével együtt katolizált. XIV. Benedek pápa kinevezte e közösség apostoli vikáriusává, később azonban visszatért a kopt ortodox egyházba. 1815. március 20-án VII. Piusz pápa az *Apostolatus officium* kezdetű brevéjével¹¹⁴⁴ püspöki rangra emelte a kopt apostoli vikariátust, majd XII. Leó pápa, 1824. augusztus 15-én a *Petrus Apostolorum Princeps* kezdetű bullával¹¹⁴⁵ megalapította az akkor még csak papíron létező kopt katolikus patriarkátust (*Patriarchatus Alexandrinus Coptorum*). XIII. Leó pápa 1895. november 26-án kelt *Christi Domini* kezdetű¹¹⁴⁶ apostoli levelével újralapította a pátriárkai egyházat.

A kopt *sui iuris* pátriárkai egyház feje a Kairóban székelő pátriárka, aki minden jogügyletben képviseli azt. A katolikus kopt pátriárka joghatósága a világon élő kopt katolikusokra terjed ki, tehát személyi- (koptok) és területi (saját történelmi terület) struktúra egyszerre. Saját 2004. április 25-én hatályba lépett részleges joggal rendelkezik.

Az antiochiai tradíciójú egyházak¹¹⁴⁷ közül a maronita pátriárkai egyháznak (*Patriarchatus Antiochenus Maronitarum*) nincs párhuzamos ortodox hierarchiája; ez az egyetlen keleti egyház, mely

¹¹⁴¹ Az alexandriai tradícióhoz három katolikus egyház tartozik: a kopt pátriárkai-, az etióp metropolitai- és az eritreai metropolitai sajátjogú egyház. Etiópiában 1622-ben a katolikus hitre tért etióp császár, I. Susenyos (1606-1636) államvallássá tette a katolicizmust. 1623-ban XV. Gergely pápa Afonso Mendes portugál jezsuitát kinevezte az etióp egyház pátriárkájává. Amikor 1626-ban Mendes pátriárka megérkezett az országba, bejelentette a formális egyesülést. Ez csak 10 évig tartott (1626-1636). 1839-ben Abesszínia apostoli prefektust kapott, 1847-ben apostoli vikáriust, 1951-ben létrejött az etióp rítusú apostoli exarchátus Addisz-Abeba székhellyel, 1961. február 20-án felállították az Addisz-Abeba-i metropolitai tartományt, végül 2015. január 19-én Ferenc pápa létrehozta az Etióp és az Eritreai *sui iuris* metropolitai egyházakat.

Eritreában a Szentszék 1894. szeptember 19-én állított fel egy apostoli prefektúrát, mely 1911. február 7-én apostoli vikariátus lett. Ettől teljesen függetlenül jött létre 1930. július 4-én az alexandriai rítusúak ordinariátusa, mely 1951. október 31-én apostoli exarchátus rangra emelkedett. 1961. április 9-én ebből lett az Asmara-i Eparchia. Az 1961-1991 között zajló szabadságharc következményeként Eritrea elnyerte függetlenségét. Ferenc pápa pedig 2015. január 9-én, a *Multum fructum* kezdetű bullájával megalapította a független eritreai sajátjogú metropolitai egyházat. Vö. FRANCISCUS PP., Const. Ap. *Multum fructum* in Erythraea nova constituitur Ecclesia metropolitana asmarensis, 9 ianuarii 2015, in *AAS* 107(2015/3)246.

¹¹⁴² AZIZ MINA, A., *Iglesia Copta*, in *DGDC*, II. 744-747. O'MAHONY, A., *The Coptic Orthodox Church in modern Egypt*, in O'MAHONY, A. – LOOSLEY, E., *Eastern Christianity in the Modern Middle East*, London 2010.56-78.

¹¹⁴³ EUGENIUS PP. IV, Bulla *Cantate Domino* de unionis coptorum aethiopumque, 4 februarii 1441, in DENZINGER, H., *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Bologna 2012.⁴³ 592-603.

¹¹⁴⁴ Ld. URL: https://it.wikipedia.org/wiki/Patriarcato_di_Alessandria_dei_Copti, Utolsó letöltés: 2018. május 3.

¹¹⁴⁵ Uo.

¹¹⁴⁶ LEO PP. XIII, Litt. Ap. *Christi Domini* de Patriarchatu Alexandrino Coptorum, 26 novembris 1895, in *ASS* 28 (1895-1896) 257-260.

¹¹⁴⁷ Az antiochiai tradícióhoz (nyugati szír) három katolikus közösség tartozik: a maronita patriarkátus, a szír patriarkátus és a szír malankár nagyérsekség. Ez utóbbi a XX. század elején jött létre. 1930. szeptember 20-án két malankár ortodox főpap: Mar Ivanios érsek és Mar Theophilos püspök katolizáltak. A Szentszék 1932. június 11-én, a *Christo Pastorum Principi* kezdetű apostoli konstitúcióval felállította a szír-malankár katolikus hierarchiát. 2005. február 10-én Szent II. János Pál pápa az *Ab ipso sancto Thoma* kezdetű konstitúcióval nagyérseki rangra emelte a szír-malankár sajátjogú egyházat (*Ecclesia archiepiscopalis maior Trivandrensis Syrorum Malankarensium*). Ez az egyik leggyorsabban fejlődő

mindig közösségben maradt Rómával. Eredete Szent Maron-hoz, *Chrysostomos* bizánci pátriárka barátjához vezethető vissza. Ő volt az alapítója annak a spirituális és aszketikus mozgalomnak, amelyből a mai maronita egyház fejlődött ki. Az aszkéta 410-ben bekövetkezett halála után követői megalapították az apameai *Beth-Marón* monostort, mely a jövőendő egyház magját képezte. A történelem során a maronita keresztények sok üldözésnek voltak kitéve. Monostoruk elpusztítása után Libanon hegyeibe menekültek, ahol egy zárt, hierarchikus társadalmat hoztak létre. A maroniták 685-ben antióchiai pátriárkává választották meg a Batroun-i püspököt, Maron Jánost, akit Szent I. Szergiusz (+701) pápa is jóváhagyott. Ő volt Antióchia első maronita pátriárkája.

A keresztes hadjáratok idején 1182-ben a maronita egyház megújította kapcsolatait Rómával, melytől igazából sosem volt formálisan elszakadva. Ebben az időszakban két pápa is elismerte az antióchiai pátriárka hatalmát: II. Paszkál (+1118) 1100-ban, II. Ince (+1143) pedig 1131-ben. Az 1215-ös IV. Lateráni Zsinaton az antióchiai maronita pátriárka is részt vett. A XIV-XV. századok során Róma csak, mint az antióchiai latin pátriárkának alávetett primásként ismerte el a maronita pátriárkát, ezt a címet adva neki: *Patriarcha Antiochenus nuncupatus*. A XVIII. századig a hatalom a pátriárka kezében összpontosult. Nem voltak sem eparchiák, sem eparchiális püspökök, sem parókiák. Csak egyetlen eparchia létezett, mely az egész patriarkátus területét magában foglalta, a püspökök pedig a pátriárka auxiliárisainak számítottak. Az 1736-os Libanon-hegyi szinódus hozta létre azt a struktúrát, amely kisebb változtatásokkal ma is fennáll: 8 eparchia kánoni alapítására került sor a pátriárkai székhelyen kívül. 1742. február 14-én, az *Apostolica praedecessorum* kezdetű¹¹⁴⁸ bullájával XIV. Benedek pápa jóváhagyta a szinódus határozatait. A Szentszék különféle fegyelmi és dogmatikai instrukciókkal próbálta elérni asszimilációjukat: a pápai jóváhagyás és a pallium elnyerése érdekében, a pátriárkának megválasztása után hitvallást és engedelmességi ígéretet kellett tennie. A maronita pátriárka székhelye a libanoni Bkerké-ben található. Joghatósága területi, határa a levantei térség (Libanon, Izrael, Jordánia, Szíria, Ciprus és Egyiptom).¹¹⁴⁹

Az antióchiai tradícióhoz tartozó szír ortodox egyházzal a Firenzei Zsinat után jött létre egy kérészélű unió, az 1444. november 30-án kihirdetett *Multa et admirabilia* kezdetű dekrétum által. 1622-ben a jezsuita és kapucinus atyák elkezdték sok sikerrel járó missziós működésüket a szír ortodoxok között. Ennek eredményeként az aleppói jakobiták jelentős része katolizált. 1656-ban

katolikus keleti egyház, mely gazdag a papi hivatásokban és aktív missziós tevékenységet folytat. Az egyház élén a *katholikos*-nagyérsek áll, akinek megválasztása pápai megerősítésre szorul (CCEO 153. kán. 2.§), joghatósága pedig csak a nagyérseki egyház területére terjed ki. Vö. MADEY, J., *Iglesia Malankar*, in *DGDC*, V. 245-247.

¹¹⁴⁸ BENEDICTUS PP. XIV, Bulla *Apostolica praedecessorum*, 14 februarii 1742, in DE MARTINIS, R., *Iuris pontificii de propaganda fide*. Pars prima, Tomo III, Romae 1890. 48–53.

¹¹⁴⁹ WEHBÉ, L., *Iglesia Maronita*, in *DGDC*, V. 276-280. DIÓS I., *maroniták*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VIII. Budapest 2003. 738. McCALLUM, F., *The Maronites in Lebanon: An historical and political perspective*, in O'MAHONY, A. – LOOSLEY, E., *Eastern Christianity in the Modern Middle East*, London 2010. 25-41.

püspököt kaptak, 1662-ben pedig pátriárkát Ignace André Akhijan személyében. Ő volt a szír katolikus egyház (*Patriarchatus Antiochenus Syrorum*) első pátriárkája. Utóda, Ignace Pierre VI Chaahbadine pátriárka halála után 1702-1783 között a szék üres maradt. 1782-ben a szír egyház szent szinódusa az aleppói metropolitát, Jarweh Mihályt választotta meg pátriárkának, aki katolizált és áthelyezte székhelyét Libanonba, az általa emelt Sharfeh-i Míasszonyunk monostorba. 1836-ban a katolikus szírek áttértek a Gergely-naptár használatára. 1935-ben XI. Piusz pápa bíborossá kreálta Mar Ignatius Joseph III Younan pátriárkát, aki a szír katolikus egyház első kardinálisa lett.

A szír katolikus egyház három nemzeti szinódust tartott eddig: Sharfeh (1853), Aleppó (1866) és Sharfeh (1888). Az utóbbin celibátusra kötelezték a szír katolikus papokat, ma azonban már a nőspapság szolgálatát is elfogadják. A szír katolikus pátriárka joghatósága a néhai Oszmán Birodalom és Egyiptom területén élő szír katolikusokra terjed ki.¹¹⁵⁰

A káld tradícióhoz (keleti szír) tartozik: a káld katolikus pátriárkai egyház (*Patriarchatus Babylonensis Chaldaeorum*) és a szír-malabár nagyérseki egyház.¹¹⁵¹ A káld keresztények 486-ban nesztoriánusok lettek. A XVI. században, a ferences és domonkos misszió hatására voltak, akik katolikus hitre tértek át. A XV. század végén a szír egyház módosította a pátriárkai cím átadási mechanizmusát, és a hagyományos kánoni választás helyébe, az egy családon belüli öröklés lépett. Ez számos vitát eredményezett. 1551-ben a püspökök egy része nem fogadta el az új pátriárkát, Mosulban egy másik pátriárkát választottak Sulaqa archimandrita személyében és Rómába küldték, hogy helyreállítsa a kommuniót Rómával. III. Gyula (+1555) pápa jóváhagyta választását, palliumot adott neki és ezzel kezdődött a káld katolikus pátriárkák első sorozata, mely 1662-ig tartott. I. Mar Yosep-al kezdődött a Rómával közösségben lévő pátriárkák második sorozata, mely IV. Yosep 1781-es lemondásáig tartott. 1830. július 5-én a Szentszék a káld katolikusok egyedüli pátriárkájaként ismerte el VIII. János Hormuzdot, akivel a katolikus pátriárkák harmadik, ma is tartó sorozata vette kezdetét. 1869. augusztus 31-én, Boldog IX. Piusz pápa, a *Cum ecclesiastica disciplina* kezdetű bullájával¹¹⁵² elrendelte, hogy a püspökök és a pátriárka megválasztásában Rómáé az utolsó szó, s ezzel

¹¹⁵⁰ WOJCIECHOWSKI, G., *Iglesia Siria*, in *DGDC*, VII. 357. O'MAHONY, A., *Between Rome and Antioch: The Syrian Catholic Church in the modern Middle East*, in O'MAHONY, A. – LOOSLEY, E., *Eastern Christianity in the Modern Middle East*, London 2010. 120-138.

¹¹⁵¹ A szír-malabár egyház (*Ecclesia Syrorum Malabarensium*) a második legnépesebb és az egyik legdinamikusabban fejlődő keleti katolikus közösség. A teljes egészében szír-malabár hierarchiát XI. Piusz pápa hozta létre 1923. december 21-én, amikor Ernakulumot metropolitai rangra emelte. 1962-től kezdve egy sor *extra territorium* szír-malabár prefektúrát, exarchátust, és eparchiát alapítottak. 1992. december 16-án Szent II. János Pál pápa nagyérseki rangra emelte a szír-malabár egyházat. Vö. THAZHATH, A., *Iglesia Siro-Malabar*, in *DGDC*, VII. 358-360.

¹¹⁵² PIUS PP. IX, Litt. Ap. *Cum ecclesiastica disciplina*, 31 augusztus 1869, in *ASS* 5 (1869–70) 637–643.

megszüntette a káld egyház ősi hagyományait és előjogait. A patriarkátus székhelye Bagdadban van. A pátriárka joghatósága a káld katolikus egyház területére terjed ki.¹¹⁵³

Az örmény keresztények (Kilikia örmény királysága) a keresztes hadjáratok idején, 1198-ban egyesültek először Rómával, és ez az unió a mameluk invázióig, 1375-ig tartott. A Firenzei Zsinat az 1439. november 22-én kelt *Exsultate Deo* kezdetű uniós bullájában újra kihirdette az egyesülést, ennek azonban évszázadokon át semmilyen igazi hatása nem volt. Az idők folyamán részleges uniók is történtek:

- 1602-ben Melkiszedeck katolikosz lépett unióra Rómával, aki az apostoli örmények üldözése elől 1624-ben Lembergbe menekült.
- 1630. október 24-én Mikołaj Torosowicz lebergi érsek jelentette be a lebergi örmény egyház egyesülését a római egyházzal. 1944-ig Lemberg volt a lengyel örmények egyházi centruma.
- 1701-ben Szebasztai Mechitár alapított egy örmény katolikus tanítórendet, melyet 1705-ben ismert el XI. Kelemen pápa. 1715-ben Velencében telepedtek le.
- A XVII. század végén az erdélyi örmények is egyesültek Rómával.

1740. március 26-án, az aleppói örmény katolikus püspököt Abraham Ardzivian-t megválasztották katolikosznak, és ezzel létrejött a Kilikiai örmény katolikus patriarkátus (*Patriarchatus Ciliciae Armenorum*), melyet XIV. Benedek pápa erősített meg 1742-ben. A XIX. század második felében Róma és a Kilikiai örmény patriarkátus között feszültté váltak a viszonyok. A divergencia a pátriárka- és püspökválasztás kérdését érintette, amelyben az örmény egyház ősi joga szerint a papság, a szerzetesek és a világiak is szerepet kaptak. Ők állították össze a jelöltek listáját, amelyből aztán a pátriárka s a püspöki szinódus kiválasztotta a szentelendő személyét. A Szentszék érdeke viszont az volt, hogy megszüntesse az alsó papság és a világiak befolyását a püspökök megválasztásában és hogy a püspöki és patriarkális kinevezésekben övé legyen az utolsó szó. A feszültséget tovább növelte az 1867. július 12-én kiadott *Reversurus* kezdetű apostoli levél¹¹⁵⁴, amelyben Róma előírta, hogy a pátriárkát egyedül a pátriarkai egyház püspökei választhatják meg; csak miután megkapta megválasztása pápai megerősítését léphet hivatalba; ha pedig püspökválasztásról van szó, ez esetben a pátriárka és a püspökök együtt állítják össze a listát, amelyből a Szentszék kiválasztja az alkalmas személyt. Négy püspök nem fogadta el ezt a rendelkezést és

¹¹⁵³ WOJCIECHOWSKI, G., *Iglesia Caldea*, in *DGDC*, I. 789-790. PIRIGYI, I., *káldok uniója*, in *DIÓS I.* (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VI. Budapest 2001. 42. HEALEY, J., *The Church across the border: The Church of the East and its Chaldean branch*, in O'MAHONY, A. – LOOSLEY, E., *Eastern Christianity in the Modern Middle East*, London 2010. 41-56.

¹¹⁵⁴ PIUS PP. IX, Litt. Ap. *Reversurus*, 12 iulii 1867, in *ASS* 3 (1867) 386-393.

szakítottak Rómával. Az egység 1880-ban állt helyre. Az örmény katolikus egyházat az 1928-as római zsinat szervezte újjá. A patriarkátus székhelye a libanoni Bejrútban van. A pátriárka joghatósága csak sajátjogú egyháza területére terjed ki.¹¹⁵⁵

A konstantinápolyi tradíciójú katolikus részegyházak¹¹⁵⁶ között csak egy pátriárkai sajátjogú egyház található, a melkita katolikus egyház (*Patriarchatus Antiochenus Graecorum Melkitarum*).¹¹⁵⁷ Azokat az alexandriai, antióchiai és jeruzsálemi ortodox patriarkátusok területéről származó keresztényeket nevezték melkitáknak, akik a monofizita eretnokség idején hűek maradtak a konstantinápolyi császár által is vallott igaz hithez. A szír nyelvben a „király/császár” annyi, mint *malka*, az arab nyelvben pedig *melek*, azaz „császárpártiak”.

Az antióchiai patriarkátus területén 1342-től működő latin misszionáriusoknak köszönhetően sok egyéni megtérés következett be, 1550-től pedig kisebb katolikus közösségek is alakultak. 1709-ben III. Kürillosz antióchiai pátriárka elismerte a pápa autoritását. A helyi közösségek két részre szakadtak: az uniópártiak és az ellenzők. 1724-ben Atanáz antióchiai pátriárka halála után, az uniópárti klérus hivatalosan kijelentette a Szentszékkel való egyesülést és VI. Kürillosz Tanas személyében új pátriárkát választottak, akit 1729. július 18-án XIII. Benedek pápa is megerősített és megadta neki az egyházi közösséget (*Ecclesiastica Communio*). Az unió ellenségei elől azonban Libanonba kellett menekülnie. Nemcsak az antióchiai patriarkátus területén jöttek létre katolikus közösségek, hanem az alexandriai és jeruzsálemi patriarkátusok területén is. XIV. Kelemen pápa, az 1772. július 25-én kelt *Orientalium Dignitas* kezdetű apostoli konstitúcióval az antióchiai melkita pátriárka gondozására bízta ezeket az *extra territorium* közösségeket, apostoli adminisztrátor minőségben. 1838-ban XVI. Gergely pápa engedélyezte a melkita pátriárka számára az „Antióchia és egész Kelet, Alexandria és Jeruzsálem pátriárkája” cím használatát. A melkita pátriárka Damaszkuszban székel és joghatósága az

¹¹⁵⁵ YIGUERIMIAN, J. – OTADUY, J., *Iglesia Armenia* in *DGDC*, I. 465-471. SZÁM L., *örmény katolikus egyház*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, X. Budapest 2005. 342-343. WHOOLEY, J., *The Armenian Church in the contemporary Middle East*, in O'MAHONY, A. – LOOSLEY, E., *Eastern Christianity in the Modern Middle East*, London 2010. 78-107.

¹¹⁵⁶ A konstantinápolyi tradícióhoz 14 részegyház tartozik: a *melkita* pátriárkai egyház, az *ukrán* nagyérseki egyház (Brest Litovsk-i unió – 1596), a *román* nagyérseki egyház (Gyulafehérvár-i unió – 1698; 2005. december 16-tól nagyérsekség), a *rutén* metropolitai egyház (Ungvár-i unió – 1646), a *szlovák* metropolitai egyház (Ungvár-i unió – 1646; 2008. január 30-tól metropolitai sajátjogú egyház), a *magyar* metropolitai egyház (1912. június 8-tól *sui iuris* egyház; 2015. március 20-tól metropolitai sajátjogú egyház), a *körösi* katolikus eparchia (VI. Piusz pápa alapította 1777. június 17-én a *Charitas illa* kezdetű bullával), a *görög* sajátjogú egyház (1911. június 11.), az *italoalbán* katolikus egyház (az első *sui iuris* ordinariátust 1784. február 6-án hozták létre; ma a Lungro-i és Piana-i eparchiából, ill. a Grottaferrata-i területi apátságból áll.), az *albán* sajátjogú egyház (1939-től apostoli adminisztrátúra), a *bolgár* sajátjogú egyház (a három uniós hullám eredménye a Sofia-i apostoli exarchátus felállítása – 1926), a *macédón* sajátjogú egyház (1918-ban jött létre, 1924-ben megszűnt, majd 2001-ben apostoli exarchátusként állították vissza), az *orosz* sajátjogú egyház (1905- formális unió; 1917. május 28-tól apostoli exarchátus), és a *fehérorosz* sajátjogú egyház (Brest Litovsk-i unió – 1596; még nem rendelkeznek saját hierarchiával, hanem a Szentszék által kinevezett apostoli vizitátoruk van.)

¹¹⁵⁷ GALLARO, G. D., *Iglesia Greco-Melquita*, in *DGDC*, IV. 262-264. PIRIGYI I., *melkita bizánci szertartású katolikusok*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VIII. Budapest 2003. 933-934.

összes olyan bizánci rítusú katolikus krisztushívőre terjed ki, akik az ősi antióchiai, jeruzsálemi és alexandriai patriárkátusok területén élnek. Ezt a sajátjogú pátriárkai egyházat a CCEO normái szabályozzák, valamint a melkita egyház püspöki szinódusa által 2004-ben kiadott részleges normák.

Ennek a rövid történeti áttekintésnek a lezárásaképp érdemes megemlíteni, hogy a katolikus doktrína szerint „*unica Christi Ecclesia subsistit in Ecclesia catholica, a successore Petri et Episcopis in eius communione gubernata*”.¹¹⁵⁸ A sajátjogú egyházak létezése nem szünteti meg az egyetemes egyháznak ezt az egyetlenségét, és nem teszi kevésbé relevánsá a részegyházi szintet (*dioecesis, eparchia*), amely tulajdonképpen az egyetemes egyház elsődleges intézményi kifejeződése.¹¹⁵⁹

3.8.2. Területiség és személyiség a keleti katolikus egyházakban¹¹⁶⁰

A kánoni rendszer az egyházi struktúrák szervezésénél és a krisztushívők lelkipásztori ellátásánál a területiséget tekinti alapvető kritériumnak (CIC 372. kán. 1.§); ez az általános és elsődleges körülhatároló kritérium mindkét kódexben, de ahogyan Javier Hervada mondja, csakis funkcionális értelemben.¹¹⁶¹ A területi elv meghatározza a pásztorok felelősségét, illetékességét és tevékenységük földrajzi határait.¹¹⁶² Mind a Latin Egyházban, mind pedig a *sui iuris* keleti egyházakban azonosak a krisztushívők hierarchikus közösségei (egyetemes egyház, részegyházak), valamint az egyetemes egyház és a részegyházak intézményi valósága. A sajátjogú egyházak is részegyházakra osztoznak, melyeknek az eparchia (*ἐπαρχία*) a prototípusa. Az eparchiát egy eparchiális püspök gondozására bízják, aki saját nevében kormányozza azt.¹¹⁶³

A katolikus keleti egyházak területi struktúrájában három alapvető szintet különböztetünk meg:

- a pátriárkai egyházat (*ecclesia patriarchalis*), mely a legszélesebb törvényes autonómiával rendelkező részegyházcsoport;
- a nagyérseki egyházat (*ecclesia archiepiscopalis maior*), mely két kivételtől¹¹⁶⁴ eltekintve azonos a pátriárkai egyház rendszerével;

¹¹⁵⁸ Vö. LG 8b.

¹¹⁵⁹ ERRÁZURIZ, C. J., *Corso fondamentale sul diritto nella Chiesa*, I. Milano 2009. 518.

¹¹⁶⁰ *A Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyve* (oktatási célú szövegkiadás, fordította RIHMER Z), Nyíregyháza 2011. 35-67, 259. LE TOURNEAU, D., *Le caractère personnel et territorial de la "potestas" des Patriarches orientaux*, in *Folia Canonica* 5 (2002) 85-93. FORTE, E., *Las Iglesias orientales católicas*, in DGDC, IV. 409-413. CAMPO IBÁÑEZ, M., *Iglesia sui iuris. Un concepto canónico novedoso*, in *Estudios eclesíasticos* 86 (2011) 659-686.

¹¹⁶¹ HERVADA, J., *Significado actual del principio de la territorialidad*, 221.

¹¹⁶² Vö. RM 37a.; CIC 381. kán. 1.§.

¹¹⁶³ Vö. CCEO 178. kán.

¹¹⁶⁴ A nagyérsekek a *precedentia* kérdésében térnek el a pátriárkáktól, azaz nem illeti meg őket ősi hagyományhoz visszavezethető kitudtetett tisztelet, elsőbbség, ill. a hivatal elnyerése nem történik automatikusan a választás elfogadásával (*electio simplex*), mert megválasztásuk pápai megerősítésre szorul (*confirmatio*). Vö. CCEO 153.kán.2.§.; *Nuntia* 19(1984)13.

- a metropolitai egyházat (*ecclesia metropolitana*), mely szűkebb autonómiával rendelkezik.

Az egyik lényeges eltérés a latin részegyházi struktúrákhoz képest az, hogy a keleti katolikusokra jellemző a szinodális kormányzati forma, ill. a pápa és az eparchiális püspök között létezik egy köztes, felsőbb kormányzati hatalom (a pátriárkai és nagyérseki egyház püspöki szinódusa, ill. a hierarchák tanácsa).

A pátriárkai egyház feje a pátriárka, aki az Egyház legfőbb hatóságától függ¹¹⁶⁵, és aki az ezen hatóság által adott jog keretei között felsőbb, elsősorban végrehajtói hatalommal rendelkezik egyháza minden krisztushívője, püspöke és metropolitája felett.¹¹⁶⁶ Minden jogügyletben ő képviseli részegyházcsoportját¹¹⁶⁷; a javak kezelésében pedig autonómiát élvez, nyilván tiszteletben tartva az erre vonatkozó közös normákat.¹¹⁶⁸ Joghatósága területi határa saját rítusának határa¹¹⁶⁹, és a római pápán kívül az egyetlen olyan főpap, aki saját eparchiáján kívül is helyi hierarchának minősül (a sztauropég monostorokban és egyháza olyan területein, ahol még nem létesültek részegyházak).¹¹⁷⁰

A pátriárka egy olyan püspök, aki *primus inter pares* egyháza püspökei között.¹¹⁷¹ Miután megkapta a pápától a *communio ecclesiastica*-t összehívhatja a szinódust és püspököket szentelhet. A pátriárka, mint *pater et caput* elnököl saját egyházában; ő elnököl (*ex officio*) a pátriárkai egyház püspöki szinódusán, az állandó szinóduson, és a pátriárkai gyűlésen. Hatalma rendes, saját és személyi (*potestas ordinaria propria personales*), melyet csak a pátriárkai egyház határain belül gyakorolhatja. Területén kívül személyi hatalmat gyakorol a liturgikus örökség vonatkozásában, minden rítusához tartozó híve felett. Területen belül a pátriárka csak felsőbb végrehajtó hatalommal rendelkezik, a törvényhozói és bírói hatalmat a püspöki szinódus gyakorolja, mely a pátriárkai egyház felsőbb bíróságának számít.¹¹⁷² Ez a szerv jogosult a pátriárka és a püspökök megválasztására is.¹¹⁷³ A pátriárka hatalmának két szintjét különböztethetjük tehát meg: a) van egy személyi hatalma, amelyet senki sem kondicionál; b) és a pátriárkai egyház szinódusa, ill. az állandó szinódus konszenzusa által korlátozott hatalom.

A pátriárka és a pátriárkai egyház püspöki szinódusának, ill. minden sajátjogú egyház felsőbb kormányzati szervének a területhez kötött illetékessége problémát jelent a diaszpórában élők lelkigondozása terén. Az antik zsinati rendelkezések szigorúan tiltottak minden kormányzati és

¹¹⁶⁵ Vö. CCEO 57. kán. 1.§.

¹¹⁶⁶ Vö. OE 7b.; CCEO 55-56. kk.

¹¹⁶⁷ Vö. CCEO 79. kán.

¹¹⁶⁸ Vö. CCEO 122, 1036, 1037. kk.

¹¹⁶⁹ Vö. CCEO 146. kán. 1.§.; 78. kán. 2.§.

¹¹⁷⁰ Vö. CCEO 101. kán.

¹¹⁷¹ Vö. *Nuntia* 15 (1982) 5.; *Nuntia* 22 (1986) 5.

¹¹⁷² Vö. CCEO 1062. kán. 1.§.

¹¹⁷³ Vö. CCEO 102-113. kk.

szakramentális ténykedést más püspökök területén.¹¹⁷⁴ Az OE 7c pontja viszont azt mondja, hogy az *extra territorium* hivatalba iktatott főpapok, megőrzik betagozódásukat sajátjogú egyházuk hierarchiájában (*hierarcha aggregatus*). A második keleti kodifikáció alatt szerették volna ezt a zsinati tanítást a pátriárkai joghatóság területi kiterjesztéseként elfogadtatni, Szent II. János Pál pápa azonban, inkább az antik elv megőrzése mellett döntött, és lehetőséget adott a *ius speciale et ad tempus* alkotására.¹¹⁷⁵ Az ilyen átmeneti szabályok hivatottak oldani azt a feszültséget, mely az antik normatíva és a mai helyzet között áll fenn.¹¹⁷⁶ A pátriárka hatalma tehát csak azokra a területekre terjed ki, ahol egyháza rítusát ténylegesen követik és ahol törvényes joggal bír részegyházak alapítására.

A pátriárkai hatalom területi jellege alól lehetnek kivételek is, melyeket a CCEO 78. kán. 2.§-sának általánosan megfogalmazott klauzulája tesz lehetővé (*nisi aliter ex natura rei aut iure communi vel particulari a Romano Pontifice approbato constat*). A közös jog a következő kivételeket említi:

- a pátriárkai egyház metropolitáinak és ha a részleges jog lehetővé teszi, az összes püspök felszentelése (CCEO 86. kán. 2.§);
- a *ius vigilandi* (CCEO 148. kán.);
- a *ius informandi*, azaz információszerzés azon hívei lelkipásztori ellátásáról, akiket egy másik *sui iuris* egyház püskökének gondozására bíztak (CCEO 193. kán. 3.§; 318. kán. 2.§);
- az a joga, hogy abban az esetben, amikor a pátriárkai területén kívül lévő eparchiális püspök metropolitát jelöl ki, meg legyen kérdezve (CCEO 139. kán.);
- az a joga, hogy a világon mindenütt személyesen áldja meg hívei házasságát (CCEO 829. kán. 2.§).¹¹⁷⁷

Akárcsak a pátriárkai egyház, a nagyérseki egyház is egy teljes sajátjogú egyház, azzal a különbséggel, hogy az élén álló nagyérsek nem birtokolja a pátriárkai címet. A nagyérseki egyház ugyanolyan struktúrájú és ugyanolyan autonómiával rendelkezik, mint a pátriárkai egyház, egy alapvető különbséggel: a nagyérsek megválasztása pápai megerősítésre szorul. A nagyérsek hatalmának természete ugyanolyan, mint a pátriárkéé.

A sajátjogú metropolitai egyházakat a CCEO 155-173. kánonjai szabályozzák, és az Egyház legfőbb hatóságától függnék (CCEO 155. kán. 2.§). Olyan részegyházcsoportok, amelyek élén egy a pápa által kinevezett metropolita áll, aki *potestas ordinaria propria*-val irányítja struktúráját. A metropolita kötelessége megkérni a pápától a hierarchikus közösséget jelképező palliumot. Csak ezután hívhatja össze a hierarchák tanácsát és szentelhet püspököket.¹¹⁷⁸ A keleti szinodális

¹¹⁷⁴ Ld. VIANA, A., *Derecho canónico territorial*, 21-47.

¹¹⁷⁵ *Memori animo* 12. Vö. IOANNES PAULUS PP. II, Alloc. *Memori animo* in aula Synodi episcoporum habita: de novo Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium, 25 octobris 1990, in *AAS* 83 (1991) 486- 493, különösen 492.

¹¹⁷⁶ Vö. *Nuntia* 31 (1990) 15.

¹¹⁷⁷ VIANA, A., *Estructuras personales y colegiales de gobierno*, in *Folia canonica* 7 (2004) 7-48, különösen 35.

¹¹⁷⁸ Vö. CCEO 156. kán.

kormányzat elvéhez hűen, ebben a struktúrában is a felsőbb kormányzatnak két alanya van: a metropolita és a hierarchák tanácsa.¹¹⁷⁹ A hierarchák tanácsát (*Consilium Hierarcharum*) a metropolitai egyház összes püspöke alkotja, és ő birtokolja a jogalkotói hatalmat.¹¹⁸⁰ A kötelező erejű döntések érvényességéhez azonban szükséges a Szentszék tájékoztatása, ill. a szentszéki kézhezvételtől való visszajelzés.¹¹⁸¹ A metropolita hatalma területileg limitált és személyi jellege is van. A latin metropolitákhoz viszonyítva, a sajátjogú metropoliták felsőbb kormányzati hatalma szélesebbkörű, a pátriárkákhöz/nagyérsekekhez viszonyítva szűkebbek a jogosultságai.¹¹⁸² Például: nem alapíthat eparchiát; nem nevezhet ki püspököket; nem adhat ki általános törvényeket; nem illeti meg a sztauropégia joga. *Ad validitatem* előírás, hogy a metropolita és a hierarchák tanácsa szigorúan csak *infra territorium* gyakorolhatja hatalmát.¹¹⁸³

Azok a katolikus keleti közösségek, amelyek még nem érték el a metropolitai szintet „többi sajátjogú egyházként” (*ceterae Ecclesiae sui iuris*) szerepelnek a Keleti Kódexben. Ezek az egységek teljesen különböznek a többi *sui iuris* egyháztípustól. Élükön egy hierarcha áll, akit a pápa nevez ki, és aki a közös jog ill. a Szentszéktől kapott részleges jog szabályai szerint irányítja egyházát.¹¹⁸⁴ Nem követelmény, hogy a hierarcha püspöki *dignitas*-al rendelkezzen. Szinodális szervek nincsenek, a hierarcha gyakorolja a felsőbb törvényhozó és végrehajtó hatalmat, ám az intézkedések törvényességéhez szükséges az Apostoli Szentszék beleegyezése.¹¹⁸⁵ Róma közreműködése tehát lényegi; ezek az egyházak közvetlenül a Szentszéktől függenek.¹¹⁸⁶ Ezek az egyházak átmenetet képeznek a szinodalitás elve, valamint a monarchista elv között.¹¹⁸⁷

A sajátjogú egyházak elsődleges, területi elv szerinti szerveződéséből kitűnik, hogy ezekre nem lehet úgy tekinteni, mint tisztán szervezeti felépítményekre, mert annál mélyebb valóságok. A sajátjogú egyházak közösségi-hierarchikus struktúrája elválaszthatatlan azok szocio-kulturális beágyazódásától, különleges identitásától és örökségétől, melyeknek liturgikus, teológiai, spirituális és diszciplináris elemei vannak. Ezeket mind a *sui iuris* egyházak létezésének okaként (*causa existendi*) foghatók fel.¹¹⁸⁸ A kánoni rendszer elismeri, hogy a krisztushívőknek joguk van ahhoz, hogy „Isten kultikus tiszteletét saját rítusuk szerint végezzék és lelki életüket sajátos formában éljék

¹¹⁷⁹ Vö. CCEO 155. kán. 1.§.

¹¹⁸⁰ Vö. CCEO 164. kán. 1.§; 167. kán.; 169. kán.

¹¹⁸¹ Vö. CCEO 167. kán. 2.§.

¹¹⁸² Ld. SZABÓ P., A „sajátjogú metropolita” jogkörének analízise, in *Athanasiana* 18 (2004) 117-132.

¹¹⁸³ Vö. CCEO 157. kán. 2.§.

¹¹⁸⁴ Vö. CCEO 174. kán.

¹¹⁸⁵ Vö. CCEO 176. kán.

¹¹⁸⁶ Vö. CCEO 175. kán.

¹¹⁸⁷ NEDUNGATT, G., *La Synodalité dans Les Églises Orientales Selon Le Nouveau Code*, in *Concilium* 243 (1992) 79-97.

¹¹⁸⁸ ERRÁZURIZ, C. J., *Corso fondamentale sul diritto nella Chiesa*, I. 520.

meg”.¹¹⁸⁹ A saját rítushoz való jognak tehát strukturális, szervezeti jelentősége van¹¹⁹⁰, ahogy ez a CCEO 38. kánonjából egyértelműen is kiderül: a keleti katolikusok bárhol is vannak, megőrzik sajátjogú egyházukba való besorolásukat. Minden eparchiát egy rítus alapján létesítenek, és a rítuson belül a terület alapján. Rituális jellege miatt az eparchia *par excellence* példája a bizonyos területi határokon belül, személyi kritérium alapján konfigurált részegyháznak. A katolikus keleti hierarchia joghatósága ezért személyi (rítus) és területi (sajátjogú egyháza területe) jellegű egyszerre, a keleti egyházszervezet pedig markánsabban személyi jellegű, mint a latin egyházszervezet.¹¹⁹¹

Összegezve: egy *sui iuris* keleti egyház az egyetemes egyház olyan része, amely úgy éli meg hitét (liturgia, teológia, lelkiség, fegyelmi rend), hogy az megfelel az öt nagy keleti hagyomány egyikének (alexandriai, antióchiai, káld, örmény és konstantinápolyi), és amely egy törvényesen választott, Rómával közösségben lévő közös vezető (pátriárka, nagyérsek, metropolita) irányítása alatt álló, vele hierarchikus egységben lévő eparchiális közösségeket tartalmaz, vagy legalább is tartalmazhat. Minden közigazgatási, törvényhozói és bírósági ügyben, ez a közös vezető és püspöki szinódusa képezi a *sui iuris* egyház legfelsőbb hatóságát, mely az egyetemes zsinatok vagy a római pápa által meghatározott kánonok keretei között működik, fenntartva a pápa azon jogát, hogy beavatkozzon az egyes esetekben.¹¹⁹² A *sui iuris* egyházak autonómiája tehát viszonylagos autonómia, amelyet az Egyház legfelsőbb hatósága által jóváhagyott, vagy kihirdetett jog határol. A *sui iuris* egyházak paradigmikus formája a pátriárkai egyház; az egyetemes jog ehhez teljesen ekviparálta a nagyérseki egyházat; a metropolitai egyház pedig kisebb fokú autonómiával bír. A „többi sajátjogú egyház” eltér ezektől, amennyiben közvetlenül a Szentszéktől függenek, és a római pápa által kinevezett „delegált hierarcha” vezetése alatt állnak. A keleti egyházszervezet markánsan személyi jellegű, mivel területi határokon belül, személyi kritérium alapján konfigurálódik, a katolikus keleti hierarchák pedig csak egyházuk határain belül gyakorolhatják hatalmukat; *extra territorium* a liturgikus örökség tekintetében gyakorolnak személyi hatalmat a rítusukhoz tartozó hívek felett.

¹¹⁸⁹ Vö. CIC 214. kán.; CCEO 17. kán.

¹¹⁹⁰ VIANA, A., *Estructuras personales y colegiales de gobierno*, 26.

¹¹⁹¹ ERRÁZURIZ, C. J., *Corso fondamentale sul diritto nella Chiesa*, I. 524.

¹¹⁹² ŽUŽEK, I., *Che cosa è una Chiesa, un Rito orientale?*, in *Seminarium* 15 (1975) 276.

3.8.3. A katolikus-ortodox párbeszéd és eredményei¹¹⁹³

Bár közvetlenül nem érinti a dolgozat témáját, a *communio*, valamint személyi-területi vonatkozása szempontjából mégis fontosnak tartom röviden vázolni azokat a lépéseket, amelyeket a II. Vaticanum utáni egyház tett a katolikus-ortodox párbeszéd, különösképpen pedig a katolikus és prekalkedoni egyházak (kopt, örmény) közötti párbeszéd terén.

A '60-as évek pánortodox konferenciáinak köszönhetően, az ortodoxia elismerte a más egyházi valóságok létezését, és késznek mutatkozott elfogadni a keresztény egyházak közötti együttműködés eszméjét, de csak etikai-szociális, pasztorális és tudományos téren (ez az ún. gyakorlati ökumenizmus). Ugyanakkor hajlandó volt a kereszténység egységét elősegítő éthos kultiválására. Annak érdekében, hogy túllépjenek a második évezred apologetikus mentalitásán, és elérjék a kollektív emlékezet megtisztítását úgy döntöttek, hogy a szeretet párbeszédének meg kell előznie a teológiai párbeszédet. A szeretet párbeszéde a '60 -'70-es években zajlott szerény, de jelentős gesztusok által (keleti ereklyék visszaadása, imatalálkozók, ajándékok, hivatalos levelek, hivatalos küldöttségek küldése Róma és Konstantinápoly patrónusainak ünnepe alkalmából, akadémiai jellegű kezdeményezések stb.)

Az igazság párbeszédét 1979-ben hirdette meg ünnepélyesen Fanar-ban, Szent II. János Pál pápa és Dimitrios ökumenikus pátriárka. Konstantinápolyi útja végén a pápa és I. Dimitrios ökumenikus pátriárka aláírtak egy közös nyilatkozatot, mellyel a teológiai párbeszéd céljából létrehoztak egy vegyes bizottságot (*Commissione Mista Internazionale per il Dialogo Teologico tra la Chiesa cattolica e la Chiesa ortodossa nel suo insieme*). Ennek a teológiai párbeszédnek végső célja a katolikus és az ortodox egyházak közötti teljes közösség helyreállítása a hit és az Eucharisztia közös ünneplése révén, mégpedig a korai egyház hagyománya szerint. A katolikus-ortodox párbeszéd első fázisában a következő témákat érintették: a) az Egyház és az Eucharisztia misztériuma (Monaco, 1982); b) a hit, a szentségek, az Egyház egysége (Bari, 1987); c) az egyházi rend szentsége (Valamo, 1988).

A második fázisban a görögkatolikus egyházak kényes kérdését érintették. A Freising-i (1990) és Balamand-i (1993) üléseken elutasították a prozelitizmust, és a megtérés, ill. visszatérés ekkleziológiáját mint egység modelleket. A 2005-ben elkezdődött és ma is tartó harmadik fázisban, az Egyház szakramentális természetének egyháztani és kánoni következményeire reflektáltak. A 2007-es Ravenna-i dokumentum leszögezte, hogy a primátus és a szinodalitás mint egyházkormányzati formák egymás mellett léteznek, és kölcsönhatásban vannak egymással az egyházi élet mindhárom szintjén

¹¹⁹³ PARLATO, V., *La chiesa cattolica e la potestà episcopale nelle chiese orientali separate*, in *Rivista telematica* (www.statoechiese.it) 30 (2016) 1-32. ROBERSON, R. G., *The Catholic-Oriental Orthodox dialogue: Achievements and hopes*, in *The Jurist* 76 (2016) 69-83.

(helyi, regionális, egyetemes). Jelenleg Róma püspökének az első évezred egyetemes egyházában gyakorolt primátusa áll a diszkusszió központjában.¹¹⁹⁴

A katolikus-ortodox párbeszédet elindító Fanar-i közös nyilatkozat után, további nyilatkozatok is születtek (pl. I. Dimitrios 1987-es és I. Bartholomaios 1995-ös vatikáni látogatása alkalmából).¹¹⁹⁵ Vittorio Parlato mondja, hogy ezekben a nyilatkozatokban észrevehető a püspöki hivatalnak, valamint az *erga Ecclesiam universalem*-gondosságnak az elismerése.¹¹⁹⁶

A Katolikus Egyház és a különvált keleti egyházak úgy tartják, hogy Krisztus egyházkormányzati hatalommal és „utódlási joggal” ruházta fel az apostolokat. Az apostoli szukcesszió a püspökszentelés által valósul meg, melyben egy olyan püspök, aki maga is egy apostolutódtól nyerte el a püspöki ordót, kézfeltétellel és meghatározott szentelési formula végzésével konszekrálja a püspökjelöltet. A keleti egyházakban megszakítás nélkül megőrződött az apostoli jogfolytonosság (*succesio apostolica*), mely a szolgálati papság átadásának érvényességi elve. Ezt történelmi tények is igazolják: a) Két nyugati egyetemes zsinaton, a II. Lyoni Zsinaton (1274) és a Bazel–Ferrara–Firenzei Zsinaton (1431-1445) ortodox prelátusok is részt vettek, teljes szavazati joggal. Részvételük azt bizonyítja, hogy egyházaik legitim pásztoraiként és képviselőiként ismerték el őket, valamint az *erga Ecclesiam universalem* gondosság címzettjeiként. b) A Velencei Köztársaság X. Leó, VII. Kelemen, és IV. Piusz pápákkal egyetértésben, 1514-ben engedélyezte a velencei görög lakosságnak, hogy saját templomot építsenek és saját szertartásuk szerint gyakorolják a kultuszt, úgy ahogy azt az 1439. július 6-i egyesülési bulla¹¹⁹⁷ is előírta.¹¹⁹⁸ A keleti ortodox egyházak szentségi és liturgikus élete is hasonló a katolikus egyházéhoz, és tanításuk is a közös egyetemes zsinatok által rögzített igazságokban gyökerezik. A Rómával való teljes hierarchikus közösség hiányában, az ortodox egyházak csak az apostoli hit és a szentségi közösség kötelékében őrizték meg egyházi karakterüket.¹¹⁹⁹

Az Apostoli Szentszék is megerősítése ezt az igazságot, a Hittani Kongregáció 2000. augusztus 6-án kiadott, *Dominus Iesus* kezdetű¹²⁰⁰ Jézus Krisztus és az Egyház egyetlen és egyetemesen üdvözítő voltáról szóló nyilatkozatával. Ebben Joseph Ratzinger bíboros-prefektus kifejtette, hogy vannak olyan

¹¹⁹⁴ KERAMIDAS, D., *Cattolici e ortodossi insieme verso l'unità. Costruire una spiritualità del dialogo*. URL: <https://futuroinsieme.wordpress.com/2016/02/13/cattolici-e-ortodossi-insieme-verso-lunita-costruire-una-spiritualita-del-dialogo/>, Utolsó letöltés: 2018. február 15.

¹¹⁹⁵ PARLATO, V., *La chiesa cattolica e la potestà episcopale*, 10.

¹¹⁹⁶ PARLATO, V., *La chiesa cattolica e la potestà episcopale*, 11.

¹¹⁹⁷ EUGENIUS PP. IV, Bulla *Laetentur coeli*, 6 iulii 1439, in FILA B. - JUG L., *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye-Budapest 1997. 289-290.

¹¹⁹⁸ PARLATO, V., *La chiesa cattolica e la potestà episcopale*, 5-6.

¹¹⁹⁹ Vö. UR 17, in *AAS* 57 (1965) 103.

¹²⁰⁰ Vö. *AAS* 92 (2000) 742–765.

egyházak, melyekből hiányzik a Katolikus Egyházzal való teljes közösség, mert nem fogadják el a primátus katolikus tanítását, de megőrizték az apostoli jogfolytonosságot és az érvényes Eucharisziát. Ezekben az egyházakban is Krisztus Egyháza van jelen és működik, és valódi részegyházaknak számítanak¹²⁰¹, sőt nővér egyházaknak, ahogy a II. Vatikáni Zsinat utáni több pápai dokumentumban szerepel.¹²⁰² Joseph Ratzinger bíboros 2000. június 30-án kelt és a püspöki konferenciák elnökeinek címzett levelében, 12 pontban foglalta össze a „nővér egyházak” kifejezésének történetét és pontos teológiai értelmét. Eszerint az egy, szent, katolikus és apostoli Egyház nem „nővére”, hanem „anyja” minden részegyháznak. A többszámú „egyházak” csak a részegyházakra vonatkozhat. Beszélhetünk nővéregyházakról mind katolikus, mind nem katolikus részegyházak vonatkozásában, ezért Róma részegyháza nővére lehet minden más részegyháznak. De a Katolikus Egyház nem lehet nővére egy részegyháznak, vagy részegyház csoportnak.¹²⁰³ Eszerint tehát az ortodox egyházak nővérei a római részegyházak és a többi katolikus részegyházak.

A prekalkedoni egyházak is „nővér egyházaknak” számítanak, mert ők is megőrizték az apostoli jogfolytonosságot és az érvényes Eucharisziát.¹²⁰⁴ A prekalkedoni közösségek közül a koptokkal és az örményekkel való átfogó egyesülési folyamat előrehaladt és a végéhez közeledik.

A katolikus és a kopt ortodox egyház közötti teológiai párbeszéd kezdete 1973. május 10-re tehető, amikor első ízben találkozott a római és a kopt pápa, Boldog VI. Pál és III. Shenouda személyében. Ebből az alkalomból közös krisztológiai nyilatkozatot¹²⁰⁵ írtak alá, melyben az apostoli hagyomány (*apostolické paradoszisz*) alapján vallották a háromságos egy Istenben való hitet; a megtestesült Fiú istenemberségét, aki valóságos Isten, valóságos ember, és az emberiség Megváltója. Elismerték, hogy az isteni életet a hét szentség adja és táplálja, és kijelentették, hogy Szűz Máriát, mint Isten anyját (*Θεοτόκος*) tisztelik, aki mindenkor szűz és akinek méltósága meghaladja az angyalokét. Kijelentették, hogy nagyjából azonos egyházképük és spiritualitásuk van. Egy közös bizottságot is létrehozta a kétoldalú párbeszéd előmozdítására.

¹²⁰¹ Vö. DI 17.

¹²⁰² A II. Vaticanum felvette terminológiájába az V. századi eredetű „*Ecclesias locales sorores*” kifejezést (UR 14.). Az első pápai irat, mely alkalmazta a „nővér egyházak” megjelölést, Boldog VI. Pál pápa 1967. július 25-én kelt *Anno ineunte* kezdetű brévéje [AAS 59 (1967) 852-854]. Szent II. János Pál pápa is gyakran használta: az 1985. június 2-án kelt *Slavorum apostoli* kezdetű enciklika 27. pontjában [AAS 77 (1985) 807-808]; az *Ut unum sint* enciklika 56. és 60. pontjában [AAS 87 (1995) 921-982].

¹²⁰³ CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Dichiarazione sull'espressione „Chiese sorelle”*, 30 giugno 2000, in *Notitiae* 36 (2000) 336-350.

¹²⁰⁴ PARLATO, V., *La chiesa cattolica e la potestà episcopale*, 17.

¹²⁰⁵ *Dichiarazione comune firmata dal santo padre Paolo VI e da sua santità Amba Shenouda III*, 10 maggio 1973. URL: http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1973/may/documents/hf_p-vi_spe_19730510_dichiarazione-comune.html, Utolsó letöltés: 2018. február 15.

Ferenc pápa 2013. május 10-én fogadta az alexandriai kopt pátriárkát, II. Tawadros-t az Apostoli Palota Könyvtártermében, és megegyeztek abban, hogy május 10-ke ezentúl a katolikus és a kopt ortodox egyház közötti testvéri szeretet ünnepnapja lesz. A 2017. április 28-i kairói találkozás alkalmával, a Szent Péter kopt ortodox templomban 12 pontból álló közös nyilatkozatot írtak alá, melyben kijelentették, hogy: a két egyház között az első századokban létező kapcsolatoknak a legnagyobb része továbbra is fennáll; törekszenek a teljes eucharisztikus asztalközösség elérésére; arra, hogy megtalálják Húsvét megünneplésének közös dátumát, valamint arra, hogy ne ismételjék meg a másik egyházban kiszolgáltatott keresztségi szentségét.¹²⁰⁶

Ami pedig az örmény apostoli egyházat illeti, az 1996. december 13-án aláírt közös nyilatkozatban, Szent II. János Pál pápa és I. Karekin etchmiadzini katolikus hivatalosan elismerték, hogy mindkét egyház krisztológiája igazhitű (*ὁρθόξ δόξα*). Ugyanezt erősítette meg Szent II. János Pál pápa és II. Karekin etchmiadzini katolikus, a 2000. november 9-i közös nyilatkozatban, amely jelentős lépésként értelmezhető a teljes közösség helyreállítása érdekében. Ebben kijelentették, hogy: valóságos *vinculum fidei* áll fenn a két egyház között; az apostoli jogfolytonosságnak köszönhetően a két egyház valódi szentségekkel rendelkezik, mindenekelőtt az egyházi rend és az Eucharisztia; és a két egyház eltérő teológiai, liturgikus, ill. kánoni hagyományait inkább komplementernek, mintsem ellentétesnek tekintik.¹²⁰⁷

Ferenc pápa is találkozott II. Karekin etchmiadzini katolikkal 2016-os örményországi apostoli útja során, és június 26-án, a jereváni Apostoli Palotában közös nyilatkozatot írtak alá a családról. A két egyház egy mélyebb együttműködésre kötelezte el magát, nemcsak a teológia terén, hanem komunitárius szinten is.¹²⁰⁸

Összegezve: a keleti ortodox és prekalkedoni egyházak az apostoli hit és a szentségi közösség kötelékében őrizték meg egyházi karakterüket. Ezen egyházak epizkopátusa ugyanis megőrizte az apostoli jogfolytonosságot, s így a szentségek érvényességét; érvényes püspöki hivataluk van, mely rendelkezik a *tria munera*-val, de ennek a hivatalnak inter-ekkleziális vonatkozásban nincsen relevanciája. Az ő esetükben nem beszélhetünk *potestas iurisdictionis*-ről és *Magisterium*-ról.¹²⁰⁹ A

¹²⁰⁶ *Dichiarazione comune di sua santità Francesco e di sua santità Tawadros II*, 28 aprile 2017. URL: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/april/documents/papa-francesco_20170428_egitto-tawadros-ii.html#Dichiarazione_Comune, Utolsó letöltés: 2018. február 15.

¹²⁰⁷ *Comunicato congiunto di papa Giovanni Paolo II e del catholicos Karekin II*, 9 novembre 2000. URL: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2000/oct-dec/documents/hf_jp-ii_spe_20001109_john-paul-ii-karekin-ii.html, Utolsó letöltés: 2018. február 15.

¹²⁰⁸ *Dichiarazione comune di sua santità Francesco e sua santità Karekin II*, 26 giugno 2016. URL: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2016/june/documents/papa-francesco_20160626_armenia-dichiarazione-congiunta.html, Utolsó letöltés: 2018. február 15.

¹²⁰⁹ PARLATO, V., *La chiesa cattolica e la potestà episcopale*, 32.

doktrína a „nővér egyházak” fogalmát használja rájuk részegyházi vonatkozásban. Különösen a kopt és az örmény (prekalkedoni) egyházzal került utolsó fázisba az átfogó egyesülési folyamat, ami a dolgozat szempontjából azért érdekes, mert rituális egyházak lévén a személyi elv fog érvényesülni, azaz az alexandriai kopt pátriárka, ill. az etchmiadzini pátriárka-katholikòs *extra territorium* joghatósága saját rítusuk krisztushívőire fog kiterjedni.

3.9. Személyi struktúrák a Magyar Egyházban

A II. Vatikáni Zsinatot megelőzően, XII. Piusz pápa, az 1952-es migrációról szóló *Exul familia* kezdetű¹²¹⁰ apostoli konstitúciójában különleges figyelmet fordított a sajátos csoportok (bevándorlók, más etnikai, kulturális vagy nyelvi közösséghez tartozó hívek, más rítusú katolikusok, egyetemisták) lelkipásztori ellátására. A II. Vaticanum *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciójának 58. pontja említi, hogy: „a minden kor és minden földrész valamennyi népéhez küldött Egyház nincs kizárólagosan és elválaszthatatlanul hozzákötve egyetlen fajhoz vagy nemzethez, egyetlen sajátos életformához, egyetlen ősi vagy új szokáshoz sem.”¹²¹¹ A *Christus Dominus* kezdetű zsinati dekrétum 18. pontja pedig a püspökök kötelezettségévé teszi azoknak a híveknek a lelkipásztorságát, akik életkörülményeik miatt nem kapcsolódhatnak be megszokott módon a plébániák életébe.¹²¹² Ennek szellemében született a CIC 383. kán. 1-4.§-sa, az 568. kánon¹²¹³, és a 771. kán. 1.§-sa.¹²¹⁴ Mint már láttuk, a CIC 518. kánonja lehetővé teszi, hogy a megyéspüspök a területén lévő különleges csoportok lelkipásztori ellátását személyi plébániák létesítésével szervezze meg. A Vándorlók és Útonlevők Pápai Tanácsának *Erga migrantes* kezdetű instrukciója pedig, abban az esetben, ha nem lehetséges egy személyi plébánia vagy misszió létesítése, nagyon ajánlja egy saját templom vagy kápolna kijelölését, ahol az illetékes lelkész végezheti szent szolgálatát.¹²¹⁵

¹²¹⁰ PIUS PP. XII, Const. Ap. *Exul Familia* de spirituali emigrantium cura, 1 augusti 1952, in *AAS* 44 (1952) 649-704.

¹²¹¹ Vö. GS 58c.: „Ad omnes populos cuiusvis aetatis et regionis missa, Ecclesia nulli stirpi aut nationi, nulli particulari morum rationi, nulli antiquae aut novae consuetudini exclusive et indissolubiliter nectitur.” Ld. SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Const. Past. *Gaudium et spes*, 7 decembris 1965, in *AAS* 58 (1966) 1025-1115, különösen 1079.

¹²¹² Vö. CD 18, in *AAS* 58 (1966) 682.

¹²¹³ Vö. CIC 568. kán.: „Azok számára, akik életkörülményeik miatt a plébánosok rendes lelkipásztori gondozásában nem részesülhetnek, mint pl. a vándorlók, a hazájuktól távol élők, a menekültek, a nomádok, a hajósok, amennyire lehetséges, nevezzenek ki lelkészeket.”

¹²¹⁴ Vö. CIC 771. kán. 1.§: „A lelkipásztoroknak, különösen a püspököknek és a plébánosoknak legyen gondja arra, hogy Isten ígését azoknak a hívőknek a számára is hirdessék, akik életkörülményeik miatt az átlagos és rendes lelkipásztori gondozásban nem részesülnek eléggé, vagy azt teljesen nélkülözik.”

¹²¹⁵ EM art. 8. §1.: „A ciascun cappellano dei migranti, anche se non gli è stata affidata una missione con cura d’anime, sia assegnata, per quanto è possibile, una chiesa o oratorio per l’esercizio del sacro ministero.” Vö. *AAS* 96 (2004) 815.

Ezeknek a normáknak és irányelveknek a figyelembevételével a magyar egyházszerkezet palettáján, különféle személyi jellegű, ill. komplementer struktúrák jelentek meg: a Hajdúdorogi görögkatolikus Egyházmegye; a „külföldi magyarok püspöke”, majd a „külföldi magyarok lelkipásztori ellátásával megbízott esztergom-budapesti segédpüspök” státusza; a katonai ordinariátus; az Opus Dei Személyi Prelatúra; a különböző lelkészségek és újabban a személyi plébániák.

A „Hajdúdorogi mozgalom”¹²¹⁶ eredményeként, a múlt század elején, 1912. május 6-án jött létre a Magyar Katolikus Egyházon belül a Hajdúdorogi Egyházmegye (*Eparchia Haidudorogensis*).¹²¹⁷ Az alapító az ország katolikus egyházának főkegyura, I. Ferenc József császár volt. Szent X. Piusz pápa 1912. június 8-án kelt *Christifideles graeci* kezdetű¹²¹⁸ bullájával hagyta jóvá a császári alapítást. Az új egyházmegyéhez 162 parókia tartozott, a hívők többsége pedig Észak-Magyarországon lakott. A székhely kezdetben Debrecenben volt, 1914-től pedig Nyíregyházán. A Trianoni békeszerződés után az Eperjesi Egyházmegye 20 parókiája és a Munkácsi Egyházmegye egy parókiája Magyarország területére került. A Magyarországon maradt egyházközségek számára XI. Piusz pápa 1924. június 4-én létrehozta a Miskolci Apostoli Exarchátust. XVI. Benedek pápa, a 2011. március 5-én kelt *Ut aptius spirituali* kezdetű dekrétummal¹²¹⁹ kiterjesztette az exarchátus területét az egész Borsod-Abaúj-Zemplén megyére, és kinevezte Dr. Orosz Atanáz apostoli exarchává. Ezzel kezdődött a kormányzás valódi önállósága, melyet eddig a hajdúdorogi püspök irányított *ad nutum Sanctae Sedis* apostoli adminisztrátorként.

Újabb változás állt be 2015. március 19-én, amikor Ferenc pápa megalapította a magyarországi sajátjogú görögkatolikus egyházat. Ez öt apostoli konstitúcióban, ill. bullában nyert konkrét jogi formát:

- az *In hac suprema* kezdetű¹²²⁰ apostoli konstitúcióval létrehozta a Magyarországi Görögkatolikus Sajátjogú Metropolitai Egyházat;
- a *De spirituali itinere* kezdetű¹²²¹ apostoli konstitúcióval főegyházmegyei rangra emelte a Hajdúdorogi Egyházmegyét;

¹²¹⁶ Vö. PIRIGYI I., *hajdúdorogi mozgalom*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, IV. Budapest 1998. 486-487.

¹²¹⁷ Vö. PIRIGYI I., *hajdúdorogi görögkatolikus püspökség*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, IV. 484-486. PIRIGYI I., *miskolci apostoli exarchátus*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, IX. Budapest 2004. 224. VÉGHSEŐ T. - TERDIK Sz., *"...minden utamat már előre láttad" - Görögkatolikusok Magyarországon*, Strasbourg 2012.

¹²¹⁸ PIUS PP. X, Bula *Christifideles graeci*, 8 iunii 1912, in *AAS* 4 (1912) 429-435.

¹²¹⁹ BENEDICTUS PP. XVI, Decr. *Ut aptius spirituali*, 5 martii 2011, in *AAS* 103 (2011) 306.

¹²²⁰ FRANCISCUS PP, Const. Ap. *In hac suprema*, 19 martii 2015, in *AAS* 107 (2015) 505.

¹²²¹ FRANCISCUS PP, Const. Ap. *De spirituali itinere*, 19 martii 2015, in *AAS* 107 (2015) 504.

- a *Qui successimus* kezdetű¹²²² apostoli konstitúcióval a Miskolci Apostoli Exarchátust egyházmegyei rangra emelte;
- az *Ad aptius consulendum* kezdetű¹²²³ apostoli konstitúcióval megalapította a Nyíregyházi Egyházmegyét, melynek területe Szabolcs-Szatmár megyével azonos;
- Kocsis Fülöp hajdúdorogi püspököt a pápa érsek-metropolitává nevezte ki.

Ezzel a görögkatolikus egyház önálló egyházzá vált (*Ecclesia Graeco-Catholica Hungariae*). A pápa kivette a Hajdúdorogi Egyházmegyét, az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye joghatósága alól, és közvetlenül Rómának rendelte alá. Az két egyházmegye területe kivételével, az ország többi területét a Hajdúdorogi Főegyházmegye joghatósága alá helyezte.

Személyi jelleggel bír a „külföldi magyarok püspöke” státusz is.¹²²⁴ A magyar emigráció története évszázadokra nyúlik vissza. Régóta szolgálnak magyar papok olyan nyugat-európai városokban, mint Bécs, Aachen, Róma vagy Krakkó. Az 1945 utáni nyugat-európai emigráció több hullámban zajlott: az 1947–1948-as évek; az 1956-os forradalom után (politikai okokból), a ’70-’80-as években (politikai és gazdasági okokból). Az anyaországon kívül ma körülbelül 1 millió¹²²⁵ magyar nyelvű, ill. kultúrájú személy él, akiknek 50-60 százaléka katolikus.

A magyar egyházközségek az 1945 utáni időszakban kezdtek kialakulni. Mivel a keleti tömbhöz tartozó anyaországok egyháza képtelen volt gondoskodni a külföldön élő magyar hívekről, a Szentszék igyekezett megszervezni a kivándoroltak lelkigondozását, olyan missziók vagy lelkészségek létrehozásával, melyeket egy vatikáni delegátus irányított, és amelyek az ő közvetlen felügyelete alatt álltak. A külföldi magyar lelkipásztorok tehát közvetlenül a Vatikántól nyerték el joghatóságukat. Az atyák a már említett 1952-es *Exul familia* kezdetű apostoli konstitúció, utóbb pedig az 1969-es *Nemo est* kezdetű instrukció¹²²⁶ rendelkezései alapján és azok szellemében igyekeztek ellátni szolgálatukat. Ez utóbbi instrukció a helyi püspök joghatósága alá helyezte az idegen nyelvű lelkipásztori szolgálatot és a missziók felállítását, és lehetővé tette emigráns püspökök kinevezését is.

A külföldön élő magyar katolikusoknak már Mindszenty József bíboros hercegprímás szeretett volna egy püspököt. Ez csak később, 1983-ban valósulhatott meg, amikor Szent II. János Pál pápa kinevezte dr. Irányi László piarista atyát *Castellum Medianum*-i címezetes püspökké és az

¹²²² FRANCISCUS PP, Const. Ap. *Qui successimus*, 19 martii 2015, in *AAS* 107 (2015) 507.

¹²²³ FRANCISCUS PP, Const. Ap. *Ad aptius consulendum*, 19 martii 2015, in *AAS* 107 (2015) 506.

¹²²⁴ A témában lásd: MIKLÓSHÁZY A., *A tengerentúli emigráns magyar katolikus egyházi közösségek története Észak- és Dél-Amerikában, valamint Ausztráliában*, Budapest 2008. *Hitünk és magyarságunk megőrzése csak közös akarattal, összefogással valósítható meg!* Interjú dr. Cserhádi Ferencsel, in *Keresztény Szó* XIX/11 (2008). *Idegen földön magyar nyelven imádkozni*. Interjú dr. Cserhádi Ferencsel, in *Új ember*, 2013.03.13.

¹²²⁵ Vö. *A Katolikus Egyház Magyarországon 2017*, Budapest 2017. 44.

¹²²⁶ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIIS, Instr. *Nemo est* de pastorali migratorum cura, 22 augusti 1969, in *AAS* 61 (1969) 614-643.

emigrációban élő magyar katolikusok első püspökévé. Ezzel a kinevezéssel a szentéletű pápa megerősítette a külföldi katolikus magyarok lelkipásztorságát és az anyaegyházhoz való kötődésüket. László püspök halála után (1987) Szent II. János Pál pápa, 1989. augusztus 12-én dr. Miklósházy Attila SJ. atyát nevezte ki az emigrációban élő magyarok második püspökének, és a *Castellum Minus*-i címet adományozta neki. Az ő nyugdíjba vonulása után, XVI. Benedek pápa, 2007. június 15-én a németországi magyar főlelkészt, dr. Cserhádi Ferencet nevezte ki utódjaként, mint *Centuria*-i címzetes püspököt és esztergom-budapesti segédpüspököt. Az eddigi „külföldi magyarok püspöke”, a „külföldi magyarok lelkipásztori ellátásával megbízott esztergom-budapesti segédpüspök” lett. Ezzel a paradigmaváltással jobban kidomborodott a magyar Prímás „minden magyarok feletti” lelki-irányítói kompetenciája. 2007. augusztus 15-i felszentelésével Cserhádi püspök a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia tagja lett és az MKPK-tól kapott megbízással, a külföldi magyarok lelkipásztori gondozásának felelőssége visszaszállt a magyar püspöki karra, a diaszpórában élő közösségek pedig intézményesen visszacsatolódtak az anyaország egyházához. Cserhádi Ferenc püspök atya tehát az esztergomi bazilika bejárata felett álló felirat („Esztergom minden magyar egyház feje, szülőanyja és tanítója”) szellemében, a magyar egyház szívéből igyekszik ellátni a külföldi magyarok lelki gondozását.

Külföldön 69 magyar egyházközség, misszió, ill. lelkészség működik. Magyar kolóniákat találunk Nyugat-Európában (30 magyar egyházi közösség), Észak-Amerikában (az USA-ban 19, Kanadában 15 magyar egyházközség létezik), Dél-Amerikában (2) és Ausztráliában (3).¹²²⁷ 2016-ban 15 országban 119 lelkipásztor foglalkozott a magyarok ellátásával. Közülük 75-en elsősorban magyar lelkipásztori szolgálatot végeztek, 31-en pedig időnként besegítettek. Németországban és Ausztriában a magyar papok száma nagyobb, mint máshol.

A magyar egyházközségek a helyi püspökök joghatósága alatt állnak, így a külföldi magyarok lelkipásztori ellátásával megbízott esztergom-budapesti segédpüspöknek nincs joghatósága felettük. Feladata az, hogy védje és segítse a magyarság etnikai, kulturális, nyelvi, rituális azonosságát; segítse a külföldön működő magyar papságot, és biztosítsa a külföldi magyar lelkipásztori szolgálat megmaradását. A helyi püspökök a szentszéki irányelveket követve arra törekcszenek, hogy a helyi egyházba integrálják a magyar missziókat és a magyar lelkipásztorokat. A 2004-ben kiadott *Erga migrantes* kezdetű instrukció a migránsok lelkipásztorsága vonatkozásában szorgalmazta az ún. interkulturális kommunikációt.¹²²⁸ Ennek értelmében a Magyar Püspöki Konferenciának az érdekelt püspöki konferenciákkal kooperálva kell megoldania a diaszpóra hívek lelkipásztorságát. Jelenleg is a

¹²²⁷ Ld. nota 1220.

¹²²⁸ Vö. *Erga migrantes* 100.

magyar egyházközségek, ill. azok papjai a befogadó országok egyházainak fennhatósága alatt működnek.

A magyarországi személyi jellegű hierarchikus struktúrák közül mindenképpen megemlítendő az 1994-ben alakult Katonai Ordinariátus (*Ordinariatus Militaris Hungariae*), melynek célja a katonák egyéni és csoportos vallásgyakorlásának a biztosítása.¹²²⁹ A Tábori Lelkeszi Szolgálat rendszerváltás utáni újjászervezése egy többlépcsős folyamat volt. 1) Elsőként biztosítani kellett a lelkiismereti- és vallásszabadság törvényének alkalmazását a hadseregben. 1990. január 24-én, az Országgyűlés elfogadta „A lelkiismereti és vallásszabadságról és az egyházakról” szóló IV. törvényt, melynek 7.§-sa egyéni vallásgyakorlást biztosított a laktanyán belül. 2) Második lépésként 1993. július 13-án megszületett az 1990. évi IV. törvény módosítása, mely kimondta: „*A katonai szolgálatot teljesítő a vallását [...] szabadon gyakorolhatja.*” Ezzel lehetővé vált a laktanyákon belüli intézményes jelenlét. 3) Harmadik lépésként készült el 1994. április 20-án a 61. kormányrendelet a Tábori Lelkeszi Szolgálat létrehozásáról, melynek 2.§-sa kimondta, hogy a Szolgálat „*négy egyház: a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó lelkészeiből áll [...]*”. 1994. május 17-én, a honvédelmi miniszter aláírta a Tábori Lelkeszi Szolgálatot létrehozó határozatot. 4) Utolsó lépésként pedig a vatikáni-magyarországi közös megállapodás megkötése után, az Apostoli Szentszék felállította 1994. április 18-án a Magyarországi Katonai Ordinariátust. Szent II. János Pál pápa, dr. Ladocsi Gáspár esztergomi teológiai tanárt nevezte ki katonai ordináriusnak és címzetes *Sebarga*-i püspöknek. 2009 óta Bíró László püspök áll a személyi struktúra élén.¹²³⁰

1993 óta egy másik személyi hierarchikus struktúra is jelen van Magyarországon: az *Opus Dei* Személyi Prelatúra. Budapesten két intézménye működik: az Orbánhegyi Kollégium, és a Fenyvesliget Kulturális Központ (lánykollégium). Dr. Erdő Péter bíboros-prímás 2006-ban az *Opus Dei* papjait bízta meg a Belvárosi Szent Anna templom vezetésével. 2018 márciusában nyitotta meg kapuit Kismaroson a Litus Konferenciaközpont, melynek lelkiezésével szintén az *Opus Dei*-t bízták meg.

Az első világháború után sok erdélyi magyar ajkú örmény és törökországi örmény települt át Magyarországra. 1920-ban létrehozták a Magyarországi Örmény Egyesületet, és etnikai önazonosságuk megtartása érdekében, melyben fontos szerepet játszott a hitük, felvették a kapcsolatot a velencei mechitaristákkal.¹²³¹ A szerzetesek segítségével 1922-ben megszervezték a Budapesti

¹²²⁹ A témában lásd: BOROVI J., *A magyar tábori lelkészet története*, Budapest 1992. 1-302. ÚJHÁZI L., *A katolikus katonai ordinariátus struktúrája és szabályozása*, Budapest 2014. 1-239.

¹²³⁰ ÚJHÁZI L., *A katolikus katonai ordinariátus*, 59-60.

¹²³¹ A mechitaristák (*Ordo Mechitaristarum, Monachorum Armenorum sub Regula S. Benedicti*) egy örmény katolikus férfirend. Szabaszei Szent Mechitár alapította őket 1701-ben Konstantinápolyban. A rend célja Isten dicsérete, az örmény nemzet szolgálata és az örmény kultúra őrzése. Kelet bencéseinek, ill. jezsuitáinak is nevezik őket. A rendnek két ága van: 1) a velencei ág: 1717-ben telepedtek le Velencében. 1833-ban megvették a San Lazzaro szigetet és itt emeltek maguknak kolostort. Tudományos tevékenységet folytatnak és fontos szerepük van a diaszpóra nyelvoktatásában. A San

Örmény Katolikus Egyházközséget. 1934-ben a bécsi mechitaristák vették át a magyarországi örmény katolikusok lelkigondozását az esztergomi érsek joghatósága alatt. 1936-ban az erdélyi származású Pungutz Antal megalapította a Világosító Szent Gergely Lelkészséget. Kezdetben magánlakásokban, majd a Szent István-bazilika Szent Lipót-kápolnájában jöttek össze. Mindszenty József bíboros hercegprímás 1947-ben, területi és személyi hatáskörrel újjászervezte az örmény lelkészséget. 1973-ban Kádár Dániel apátplébános buzgolkodása révén megkezdtek saját kápolnájuk építését, melyet 1975-ben szentelt fel Lékai László esztergomi apostoli adminisztrátor. Az örmények Orlay utcai templomának védőszentje a Fogolykiváltó Boldogasszony és Világosító Szent Gergely.¹²³²

A XIX. század második felében lengyelek milliói hagyták el hazájukat és külföldön próbáltak szerencsét. Magyarországon Kőbányán jött létre egy nagyszámú kolóniájuk. 1907-ben kérelmezték az állandó szentmisebemutatás lehetőségét az óhegyi Kápolna-téri kistemplomban. Egy idő után a kápolna szűknek bizonyult, és sürgőssé vált egy új templom építése. József Bilczewski lemergi érsek, Vaszary Kolos magyar hercegprímáshoz és gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fordult segítségért. 1914-ben megkapták az engedélyt és a telket, de az építkezést csak az első világháború után sikerült elkezdni. Az új szakrális hely felszentelésére 1930. augusztus 17-én került sor, és celebránsa Hlond Ágoston lengyel bíboros-prímás volt. 1991-ben Paskai László bíboros-prímás személyi plébániává, az országban élő lengyel katolikusok lelki központjává tette a Mindenkor Segítő Szűz Mária Lengyel Plébániát.¹²³³

Budapesten éveken át Pákozdi István egyetemi lelkész tartotta az olasz nyelvű szentmiséket, először a piarista kápolnában, majd a *Regina Pacis* Közösség Argentína-téri házában. Amikor a magyarországi kapucinusokat ideiglenesen a velencei rendtartományhoz csatolták, olasz atyák érkeztek Budapestre, és attól kezdve a Fő utcai kapucinus templomban mutatták be az olasz nyelvű szentmiséket. Az olasz kapucinusok kezdeményezésére, 2004. április 24-én, Erdő Péter bíboros érsek úr, a már működő lelkészségnek szabályozott jogi formát adott, Aviánói Boldog Márk Budapesti Olasz Lelkészség néven. Az Olasz Lelkészség a Budapest-Alsóvízvárosi Árpád-házi Szent Erzsébet-templomban működik.

A Budapest-Felsővízvárosi Szent Anna-plébániához tartozik 2012-től a Szent Ferenc Sebei-templom, amelyben 1989-től működik a Szent Erzsébet Német Nyelvű Katolikus Lelkészség.¹²³⁴

Lazzaro könyvtára és nyomdája máig nemzetközi hírnévnek örvend. 2) a bécsi ág: 1773-ban váltak el a velenceiektől és Trieste-ben, majd 1810-ben Bécsben telepedtek le. Fontos szerepük van a papnevelésben. 2000-ben a mechitaristák két ága ismét egyesült. Vö. SZÁM L., *mechitaristák*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VIII. 851-853.

¹²³² Vö. BEKE M. (szerk.), *A Katolikus Budapest*, I. Budapest 2013. 426-430.

¹²³³ Vö. BEKE M. (szerk.), *A Katolikus Budapest*, II. Budapest 2013. 761-762.

¹²³⁴ Vö. BEKE M. (szerk.), *A Katolikus Budapest*, I. Budapest 2013. 208-210.

1988-ban Szent II. János Pál pápa létrehozta a Vándorlók és Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsát, melyre rábízta a cigányság evangelizálását is. A Tanács 2005. december 8-án kiadott egy dokumentumot „Irányelvek a cigánypasztorációban” címmel¹²³⁵, mely összegezte a cigánypasztoráció addigi tapasztalatait, és ezek alapján megfogalmazta az Egyház és a cigányság közös tennivalóit. Ennek 87. pontja említi, hogy a cigányok sajátosságai miatt, sok részegyház nélkülözve a megfelelően képzett lelkipásztori munkatársakat, nem tudja hatékonyan megvalósítani a cigánypasztorációt, és ezért ajánlja a személyi pasztorális struktúrák létesítését.

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, 2015. március 4-én kiadott egy dokumentumot „A Magyar Katolikus Egyház roma/cigány pasztorációs irányelvei” címmel, melyben négy nagy fejezetben (alapelvek; az evangélium hirdetése; oktatás; szociális segítség) foglalta össze ennek a kategoriális lelkigondozásnak a főbb célkitűzéseit. A II. rész 1g. pontja érinti a személyi plébánia témakörét: „*Ahol ez alkalmas lelkipásztori eszköznek látszik, javasolt személyi plébánia felállítása a cigánypasztoráció céljára. A személyi plébánia területén élő romák szabadon dönthetnek el, hogy a személyi, vagy a területileg illetékes plébánia lelkipásztori szolgálatát kérik.*”¹²³⁶

2015. január 1-jével főként az Esztergomban és környékén élő roma hívek pasztorációjának elősegítésére létrejött a Boldog Ceferino Roma Misszió, személyi kvázi-plébánia jelleggel. A misszió illetékessége nem kizárólagos, hanem párhuzamos a területi plébániákéval. Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye területén lakó roma hívők szabadon döntenek el kitől kérik a lelkigondozást, ill. a szentségek és a szentelmények kiszolgáltatását, a területi plébánostól vagy a személyi kvázi-plébánostól. A Misszió gazdálkodása és anyakönyvezése úgy történik, mint a területi plébániákon.¹²³⁷

2015. március 1-jével a cigányság lelkipásztori ellátásának elősegítése érdekében a pécsi megyéspüspök megalapította a Szent Ferenc Cigány Plébániát. A személyi plébánia joghatósága az egész egyházmegye területére terjed ki. A személyi plébános hatalma kumulatív a területi plébánosokéval, tehát a roma hívők döntenek el kitől kérik a szentségek kiszolgáltatását és a lelkipásztori ellátást, az illetékes területi plébánostól, vagy a személyi plébánostól. A személyi plébánia hasonlítva van a területi plébániához, azaz az arra vonatkozó normákat kell követni. Saját anyakönyvezést írt elő a pécsi főpásztor, mindazoknak a kötelezettségeknek a betartásával, melyeket az Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat ír elő.¹²³⁸

¹²³⁵ Ld. nota 513.

¹²³⁶ Vö. *A Magyar Katolikus Egyház roma/cigány pasztorációs irányelvei*, URL: <https://www.martinus.hu/lelkiseg/dr-szekely-janos-gondolatai/7907/a-magyar-katolikus-egyhazi-roma-cigany-pasztoracios-iranyelvei-2015>, Utolsó letöltés: 2018. február 14.

¹²³⁷ Vö. *Az Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele*, 2014/X/2730.

¹²³⁸ Vö. *A Pécsi Egyházmegye Körlevelei*, 2015/I/396.

A Kaposvári Egyházmegyében élő cigányok lelkipozítása érdekében hozták létre a Kaposfői Boldog Ceferino Személyi Plébániát.

2016. január 1-jével alakult meg a Budapesti Karizmatikus Személyi Plébánia az Esztergom-Budapesti Főegyházmegyében lakó karizmatikus lelkiségű hívek lelkipásztori gondozására. A plébánia illetékessége itt sem kizárólagos, hanem párhuzamos a területi plébániákéval. Ennek természetes következménye az, hogy a karizmatikus krisztushívők szabadon döntenek arról, kitől kéri a lelkipásztori ellátást, a területi vagy a személyi plébánostól. Az anyakönyvezés megmaradt a Babér utcai területi plébánia illetékességében.¹²³⁹

Összegezve: a magyar egyházi társadalomban a XX. század első felében jelentek meg az első személyi-területi kritérium alapján körülhatárolt közösségek. Először a rituális jellegűek kezdték el működésüket, majd a század végén a katonai ordinariátus, az Opus Dei személyi prelatúra és a nyelv/nemzetiség alapján körülírt közösségek. Az új évszázadban pedig a kategoriális lelkipásztorkodás térhódításával megjelentek a személyi plébániák is.

3.10. A vándorlás egyházi kihívásai¹²⁴⁰

Korunk egyik legnagyobb kihívása a megállíthatatlannak tűnő migráció. A jelenkor társadalmát egy igen elterjedt és növekvő mobilitás jellemzi mind területi, mind kulturális szinten. Az elmúlt időszakban az európai munkaerő-vándorlás intenzívebbé vált, amit nagyban befolyásolt a különböző országok gazdasági fejlettsége. Közgazdászok szerint a nagyobb munkaerő-áramlás az eltérő fejlettségű országok között figyelhető meg, aminek egyik lényeges kiváltó oka a jövedelemkülönbségek, a fejlettebb országokban ugyanis magasabbak a jövedelmek. Növekvőben van a nem keresztény emberek migrációja a nyugati iparosodott és magas-technológiájú országok felé, ahol a vallásnak már nincs nagy szociológiai jelentősége, és a katolikus hívők már nem vallásgyakorlók. A civil közösségek etnikai aspektusa is csökkenőben van, és úgy tűnik, hogy a társadalom megbékél a globalizáció és pluralizmus elvével és lassan elfogadja azt. Egy új mentalitás van születőben, melyben a vallásnak szociológiailag már nincs döntő szerepe.¹²⁴¹

¹²³⁹ Vö. Az Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele, 2016/I/731-1.

¹²⁴⁰ VIANA, A., *La Sede Apostólica y la organización de la asistencia pastoral a los emigrantes*, in *Ius Canonicum* 43 (2003) 87-121. TASSELLO, G. (a cura di), *Enchiridion della Chiesa per le migrazioni: documenti magisteriali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana: 1887-2000*, Bologna 2001. DE PAOLIS, V., *De cura pastorali migratorum*, in *Periodica* 70 (1981) 141-174. DE PAOLIS, V., *La Chiesa e le migrazioni nei secoli XIX e XX*, in *Ius Canonicum* 43 (2003) 13-49. DE PAOLIS, V., *The pastoral care of migrants in the teaching and in the directives of the Church*, New York 1989. 1-45. PÉREZ-MADRID, F., *Inmigración y derecho canónico*, in *Ius Canonicum* 43 (2003) 603-636. ÉCHAPPÉ, O., *Réflexion sur l'Instruction Erga migrantes caritas Christi*, in *L'année canonique* 52 (2010) 25-33. GOVERNATORI, L., *Commentarium in Const. Apost. „Exsul Familia”*, in *Apollinaris* 26 (1953) 155-174.

¹²⁴¹ DE PAOLIS, V., *La Chiesa e le migrazioni nei secoli XIX e XX*, 40.

A latin *migratio* szó vándorlást jelent. Az *Exul Familia* 40. pontja szerint migránsnak számít minden idegen (azokat is beleértve, akik a kolóniákból vándorolnak), aki bármennyi ideig, vagy bármilyen okból (a tanulmányokat is beleértve) egy idegen országban tartózkodik, ill. az egyeneság első fokának közvetlen leszármazottai, még akkor is, ha megszerezték az állampolgárság jogát.¹²⁴² Az *Erga migrantes* kezdetű szentszéki instrukció a „migráns” kifejezést gyűjtőfogalomként használja, és ide sorolja a menekülteket, a száműzötteket, az üldözötteket, a vendégmunkásokat, a külföldön tanuló diákokat, a repülősokeket, a hajósokat, a turistákat vagyis mindazokat, akik átmenetileg vagy véglegesen eltávoztak szülőföldjükről. Migránsnak számít tehát mindaz, aki bármelyik okból hazáján vagy etnikai közösségén kívül lakik, s ezért különleges lelkipozozásra szorul.¹²⁴³

3.10.1. A *mens legislatoris* fejlődése

Az 1800-as években az európai kivándorlás aggasztó méreteket öltött, és a következő évszázadban is fokozódott. Ezek általában katolikus országokból történtek. A Szentszék eredetileg arra törekedett, hogy megkönnyítse a migránsok lelkipásztori ellátását, de ahogy Velasio de Paolis említi, ezek az intézkedések pragmatikusak, bizonytalanok és töredékesek voltak.¹²⁴⁴ A bevándorlók között sok volt a katolikus keleti, és fennállt annak a veszélye, hogy a latin rítusú katolikusok asszimilálják a diaszpórában élő keleti katolikusokat, különösen azokon a helyeken, ahol a helyi egyház még nem tudta kezelni a sokszínűséget. Ezért XIII. Leó (1878-1903) pápa az egyházon belül lévő kisebbségi csoportok védelmére és értékelésére szólított fel, és az 1894-es *Orientalium dignitas* kezdetű¹²⁴⁵ apostoli levelének első pontjában kánoni büntetéssel sújtotta azokat a latin papokat, akik azon munkálkodtak, hogy elidegenítsék a keleti hívőket saját rítusuktól.¹²⁴⁶ Ezzel olyan elvet fektett le, mely a későbbiekben rendkívül gyümölcsözőnek bizonyult a migráns pasztoráció terén.

Az évek során a Szentszék dikasztériumai értékes dokumentumokat dolgoztak ki olyan témákról, amelyek szorosan kapcsolódtak a mobilitás jelenségéhez, mint például a vegyes házasságok, a vallások közötti párbeszéd, rasszizmus és megkülönböztetés, a népek egysége, az európai egység, az áruk

¹²⁴² *Exsul familia 40.*: „Advenarum seu peregrinorum nomine, ad effectum de quo agitur, veniunt: 1° Omnes alienigenae — non exceptis iis qui ex coloniis migrarunt — per quodcumque temporis spatium, quavis de causa, studiorum quoque, in alieno territorio versantes; 2° Eorum descendentes in primo gradu lineae rectae, etiamsi nationalitatis iura acquisierint.” Vö. *AAS* 44 (1952) 700-701.

¹²⁴³ *Nemo est 15.*: „In migratorum numero omnes recensentur, qui quavis de causa extra patriam aut propriam ethnicam communitatem degunt et ob veras necessitates peculiari curatione indigent.” Vö. *AAS* 61 (1969) 621.

¹²⁴⁴ DE PAOLIS, V., *La Chiesa e le migrazioni nei secoli XIX e XX*, 16-20.

¹²⁴⁵ Vö. *ASS* 27 (1894) 257-263.

¹²⁴⁶ *Orientalium Dignitas 1.*: „Missionarius quilibet latinus, e clero saeculari vel regulari, qui orientalem quempiam ad latinum ritum consilio auxilio ve inducat, praeter suspensionem a divinis quam ipso facto incurret, ceterasque poenas per eandem Constitutionem Demandatam inflictas, officio suo privetur et excludatur.”

tisztességes elosztása, a kultúra előmozdítása, a fejlődés és az elmaradottság. Egyes dokumentumok a mobilitás kérdéséhez kapcsolódó teológiai és bibliai reflexiókat tartalmaztak (katolicitás, kommunió, evangelizáció, vallási pluralizmus). A Szentszék csak 1952-ben adott ki pontos normákat e témában, miután évtizedek óta figyelemre méltó munkát végzett a migráns pasztoráció szenzibilizálása és animálása terén.

XII. Piusz pápa (1939-1958) alatt a társadalmi mobilitás konjunkturális jelenségből globális szintű strukturális jelenség lett.¹²⁴⁷ Vele született meg az „emigrációs doktrína”. 1952-ben kiadta a migrációs lelkigondozás *Magna Charta*-jának¹²⁴⁸ számító *Exul familia* kezdetű apostoli konstitúciót, mellyel egyetemes szintű és szisztematikus rendszerezését adta ennek a területnek. XII. Piusz pápa olyan normákat akart adni az ordináriusoknak, amelyek konszonánsak a Kódex normáival és a tradícióval, hogy ezáltal megfelelő lelki támogatást tudjanak nyújtani a bevándorlóknak olyat, amely nem rosszabb annál, amiben az egyházmegyék hívői részesednek. A konstitúció rendezett és teljes szabályrendszert adott a migráns lelkipásztorkodás számára; tette ezt a korábbi normák kijavítása, fejlesztése, adaptálása és újak hozzáadása révén. A jogalkotó ugyanezt a műveletet hajtotta végre később a *Pastoralis migratorum cura* kezdetű *motu proprio*-val.

A migránsok általában nem ismerik a befogadó ország nyelvét, vagy ha ismerik, nem elégségesen, és a kommunikációs nehézségek kihatással vannak a hit és a vallásgyakorlat terére is. A helyi pappal és a keresztény közösséggel való kapcsolat nehéz, vagy akár lehetetlen. Ezért számukra külön, megfelelő lelkigondozást kell létrehozni. Ez volt az Egyház szándéka a Zsinat előtt. A felszentelt szolgálattevők hiánya súlyos kárt okoz a hitnek, míg jelenlétük táplálékot és erőt ad. Azonban ez a különleges pasztoráció rendkívüli jellegű, és a lehető leghamarabb meg kell szűnnie. Ezért az *Exul familia* a bevándorlóknak csak az első és második generációját tartja ennek a különleges ellátásnak a címzettjeinek. XII. Piusz pápa egy fontos princípiumot is rögzített a konstitúcióban: a bevándorlók ugyanolyan figyelmet és lelkipásztori segítséget kell, hogy kapjanak, mint a helyi egyház krisztushívői. Ebből következett a saját nyelvű lelkipásztorok szolgálatának, ill. a nyelvi alapon konfigurált plébániák vagy analóg intézmények létesítésének a szükségessége. Az *Exul familia* által kidolgozott lelkipásztorkodás egy adott tapasztalatból eredt és az volt a célja, hogy a bevándorlók helyzetéhez igazítva a rendes lelkipásztori ellátás szerkezetét, megőrizze és táplálja azok hitét.¹²⁴⁹

¹²⁴⁷ TASSELLO, G., *Introduzione all' Enchiridion della Chiesa per le Migrazioni*, 4. URL: www.diocesitv.it/pastorale-migrazioni/wp-content/.../ENCH.FR_.pdf, Utolsó letöltés: 2018. március 2.

¹²⁴⁸ DE PAOLIS, V., *La Chiesa e le migrazioni nei secoli XIX e XX*, 21.

¹²⁴⁹ DE PAOLIS, V., *La Chiesa e le migrazioni nei secoli XIX e XX*, 23.

A II. Vatikáni Zsinat szilárdabb alapot nyújtott a migránsok lelkipásztori gondozásának: a missziós tevékenységre vonatkozó javaslataival az *Ad gentes* kezdetű dekrétumban¹²⁵⁰; az ekkleziológiai meglátásaival a *Lumen Gentium* kezdetű konstitúcióban¹²⁵¹; ill. a hit és a kultúra közötti kapcsolat mélyebb vizsgálatával a *Gaudium et Spes* kezdetű konstitúcióban.¹²⁵² Ha a kulturális örökség elidegeníthetetlen értéke az egyénnek, az Egyház nem kérheti az erről való lemondást, a hit gyakorlása javára. A nyelv nagy fontossággal bír, mert az nem annyira a fonetika és a nyelvtani struktúra ismeretének a kérdése, hanem magának a szellemi és kulturális örökségnek a kifejeződése. A hitet az anyanyelven keresztül szereztük meg, általa nő és ölt formát.¹²⁵³ A Zsinat új megközelítést adott az Isten népe-fogalomnak, s ezzel egy újabb impulzust adott a *cura pastoralis migratoria*-nak; kiemelte a püspökök felelősségét azokkal szemben, akik „nem részesülnek eléggé a plébánosok szokásos, közös lelkipásztori gondozásában vagy azt teljességgel nélkülözik”¹²⁵⁴, és új szerveződési kritériumokat vezetett be.

Nem sokkal a Zsinat után jelent meg a *Peregrinans in terra* kezdetű¹²⁵⁵ általános direktórium az idegenforgalommal kapcsolatban; a *Pastoralis migratorum cura* kezdetű *motu proprio*, és a *Nemo est* instrukció, mely az *Exsul familia* rendelkezéseit igazította a II. Vatikáni Zsinat szemléletéhez; a tengeren lévők lelkigondozásáról szóló *Apostolatus Maris* kezdetű dekrétum¹²⁵⁶; és a *Chiesa e mobilità umana* kezdetű körlevél.¹²⁵⁷ Ezekben a dokumentumokban a Szentszék fő törekvése már nem a prevenció volt, nem a hit esetleges elvesztésének a megakadályozása, hanem a saját kulturális örökség tiszteletben tartásához való jog biztosítása, még a lelkipásztori gondozásban is (*Nemo est* 11.). A lelkigondozási struktúrák kerete gazdagabbá és változatosabbá vált, a személyi plébániától a lelkészségig.¹²⁵⁸

Boldog VI. Pál pápa (1963-1978) híressé vált kijelentése szerint egy mobilis társadalomban az Egyház lelkipásztorkodásának is mobilisnak kell lennie: „*A la mobilité contemporaine doit répondre la mobilité pastorale de l'Eglise.*”¹²⁵⁹ A pápa 1969-es *Pastoralis migratorum cura* kezdetű *motu*

¹²⁵⁰ Vö. *AAS* 58 (1966) 947-990.

¹²⁵¹ Vö. *AAS* 57 (1965) 5-67.

¹²⁵² Vö. *AAS* 58 (1966) 1025-1115.

¹²⁵³ DE PAOLIS, V., *The pastoral care of migrants*, 10.

¹²⁵⁴ Vö. CD 18a.

¹²⁵⁵ SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, Dir. *Peregrinans in terra* de Ecclesia et turismo, 29 aprilis 1969, in *AAS* 61 (1969) 361-384.

¹²⁵⁶ PONTIFICIA COMMISSIO DE SPIRITUALI MIGRATORUM ATQUE ITINERANTIUM CURA, Decr. *Apostolatus Maris*, 24 septembris 1977, in *AAS* 69 (1977) 737-746.

¹²⁵⁷ PONTIFICIA COMMISSIONE PER LA PASTORALE DELLE MIGRAZIONI E DEL TURISMO, Litt. circ. *Chiesa e mobilità umana*, 26 maggio 1978, in *AAS* 70 (1978) 357-378.

¹²⁵⁸ Vö. NE 22-34.

¹²⁵⁹ PAULUS PP. VI, *Allocutio* iis qui interfuerunt Coetui e tota Europa Romae habito de pastoralis Migratorum Cura, 17 octobris 1973, in *AAS* 65 (1973) 590-593, különösen 591.

proprio-ja és a Püspöki Kongregáció *Nemo est* kezdetű instrukciója tulajdonképpen a téma központi felülvizsgálatát és átalakítását jelentette, a zsinati irányelvek tükrében.

Az *Exul familia*-val ellentétben, a *Nemo est* kezdetű instrukció nem csak rövid ideig tolerálható anomáliaként tekint a migráns pasztorációra, hanem a szellemi örökség valorizálásából, valamint a hit anyanyelven való kifejezésének és fenntartásának a jogából indul ki. Ezt a pasztorációt addig kell folytatni, ameddig hasznos, mindenféle időbeli vagy generációs korlátozás nélkül. A pápa a migránsoknak az egyházi struktúrákba való kötelező asszimilációjának vagy integrációjának minden kísérletét elutasítja. Hosszabb vagy rövidebb folyamat után a bevándorló be fog illeszkedni a befogadó közösségbe, de a folyamat gyorsítása érdekében nem szabad nyomást gyakorolni rá kényszerítve őt, hogy hagyja el szellemi és kulturális örökségét. Az instrukció kiemelte a befogadó közösségek pásztorainak felelősségét a kölcsönös megértés és együttműködés terén, és azt, hogy a migránsok kulturális és szellemi örökségének tiszteletben tartásának semmi köze sincs a nacionalizmus bizonyos eltorzult formáihoz.¹²⁶⁰ A saját nyelvű (*eiusdem sermonis*) és etnikumú pásztor szolgálata mellett a *Nemo est* figyelembe veszi azt a lehetőséget is, hogy szükség esetén a befogadó ország azon papjait, akik ismerik a migránsok nyelvét és kultúráját továbbképzésben részesítsék annak érdekében, hogy saját nyelvű lelkigondozást tudjanak folytatni a bevándorlók között.

A társadalmi mobilitás megfelelő kezelésére, 1970 márciusában Boldog VI. Pál pápa egy új, a Püspöki Kongregációtól függő dikasztériumot hozott létre (*Pontificia commissio de spirituali migratorum atque itinerantium cura*)¹²⁶¹, mely 1988-ban a *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció révén átalakult a Vándorlók és Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsává (*Pontificium consilium de spirituali migrantium atque itinerantium cura*). 1978. május 26-án a Pápai Bizottság egy körlevelet küldött a püspöki konferenciáknak „*Chiesa e mobilità umana*” címmel, melyben a jelenség naprakész értelmezését javasolta, valamint egy nagyon erős inter-ekkleziális, határok nélküli együttműködést.

Az Új Kódex normatívája is arra törekedett, hogy az egyházon belül biztosítsa a kommuniót a sokszinűségben, valamint a katolicitás minél teljesebb megvalósulását. A hatályos törvénykönyv két kánonja kifejezetten utal a hazájuktól távol élőkre. A CIC 529. kán. 1.§-sa a plébános kötelességeiről szólva kiemeli, hogy különleges igyekezettel (*peculiaris diligentia*) foglalkozzon a hazájuktól távol élőkkel; a CIC 568. kánonja pedig lelkészek (*cappellani*) kinevezését sürgeti azok számára, akik nem részesülhetnek a rendes lekipásztori gondozásban (*ordinaria parochorum cura frui non valent*). *Implicite* szerepelnek a vándorlók a CIC 383. kán. 1.§-sában, ahol a jogalkotó a megyéspüspök gondoskodására bízta a területén lévő minden krisztushívőt, és a CIC 771. kán. 1.§-sában, ahol a

¹²⁶⁰ DE PAOLIS, V., *The pastoral care of migrants*, 12-14.

¹²⁶¹ PAULUS PP. VI, MP. *Apostolicae caritatis*, 19 martii 1970, in *AAS* 62 (1970) 193 – 197.

lelkipásztorok kötelességévé teszi az Ige hirdetését mindazoknak, akik „*communi et ordinaria cura pastoralis non satis fruuntur aut eadem penitus careant.*”¹²⁶² A Kódex, hogy megbírkózzon azokkal az esetekkel, amelyekben a rendes lelkipásztori gondozás nem elegendő, lehetővé teszi személyi prelatúrák alapítását (CIC 294-297); személyi plébániák létesítését (CIC 518. kán.); püspöki helynök kinevezését egy rítushoz vagy a személyek bizonyos csoportjához tartozó hívők számára (CIC 476. kán.); a plébániához ekviparálta a *quasi*-plébániát (CIC 516. kán. 1.§) és bevezette a lelkész figuráját (CIC 564. kán.).

Szent II. János Pál pápa (1978-2005) pontifikátusa alatt több olyan szinódust tartottak, melyek a különböző kontinensek helyzetét vizsgálták meg¹²⁶³, és a szinódusok utáni apostoli buzdítások¹²⁶⁴ sok utalást tartalmaztak a menekültekkel kapcsolatosan (emberi jogaik védelme, befogadásuk, lelkipásztori gondozásuk). A XXI. század elején aktuálissá vált egy új normatíva kialakítása, amely a régi pasztorális és teológiai elvek mellett figyelembe veszi a megváltozott társadalmi és politikai helyzetet. Így született meg a Vándorlók és Útonlévők Lelkigondozásának Pápai Tanácsa által 2004. május 3-án kiadott *Erga migrantes* kezdetű utasítás, mely új alapokra helyezte ezt a különleges lelkipásztori szolgálatot, és igyekezett azt hozzáigazítani a mai helyzethez. Az instrukció a migráció-jelenséget az idők jeleként és Istennek az emberi társadalomban való jelenléteként értelmezi. Mivel sok keresztény vándorló nincs teljes közösségben a Katolikus Egyházzal az instrukció felhív a jelenség ökumenikus szemléletére (EM 58.), az iszlám vándorlók egyre növekvő száma miatt pedig a vallásközi párbeszédre (EM 59, 69.). Sürgeti a tradícióhű, és ugyanakkor az újdonságokra nyitott lelkipásztorkodást; az *ad intra* és az *ad extra* egyházi párbeszédet; a vándorlók beillesztését az általános lelkipásztorkodásba, törvényes különbségük, szellemi és kulturális örökségük tiszteletben tartása mellett. Figyelmeztet arra, hogy a *missio cum cura animarum* klasszikus formája ma már nem lehet a migráns közösségek lelkipásztori működésének kizárólagos formája, hanem új, stabilabb, és egyben a változásokra nyitott struktúrákat kell kialakítani. (EM 90.) Az instrukció kiemeli, hogy a Vándorlók és a Menekültek Világnapja alkalmából kiadott pápai üzenetek is hozzájárultak a téma elmélyítéséhez. (EM 29.)

Összegezve elmondható, hogy a migrációs hullám jelentkezésével párhuzamosan az Egyház igyekezett biztosítani a lelkipásztori ellátást mindazoknak, akik a hazájuktól bármilyen okból távol voltak, és nem a minimumra törekedett, hanem egy teljes és stabil rendszer kiépítésére. A Szentszék első hivatalos dokumentuma, amely történelmi és kánoni szempontból egyetemesen és

¹²⁶² Vö. *Az Egyházi Törvénykönyv*, 566.

¹²⁶³ Afrika (1994), Amerika (1997), Ázsia (1998), Óceánia (1998) és Európa (2000).

¹²⁶⁴ *Ecclesia in Africa* (1995. szeptember 14.), *Ecclesia in America* (1999. január 22.), *Ecclesia in Asia* (1999. november 6.), *Ecclesia in Oceania* (2001. november 22.) és *Ecclesia in Europa* (2003. június 28.).

szisztematikusan körvonalazta a kivándorlók lelkipásztori gondozását 1952-ben jelent meg. Az *Exul familia* még nem tudott eltekinteni a területiség elvétől és a migráns lelkipásztorkodást anomáliának tekintette, egy átmeneti megoldásnak; hangsúlyozta az *ad quem* püspök elsődleges felelősségét a kivándorlók lelkipásztori gondozásában; célja pedig a hitvesztés elkerülése volt. A II. Vatikáni Zsinat pasztorál-teológiai alapelveit az 1969-es *Nemo est* instrukció ültette át a normatíva szintjére. Az új szabályok a szellemi-kulturális örökség valorizálásából, és a hit anyanyelven való kifejezésének és fenntartásának a jogából indultak ki, és már nem tartalmaztak semmiféle korlátozást. A jelenleg is hatályos, 2004-ben megjelent *Erga migrantes* instrukció új távlatokkal gazdagította az addigi szabályrendszert.

3.10.2. A missziós lelkipásztorkodás struktúrái¹²⁶⁵

Az emigráció jelensége arra hívja fel a helyi egyházakat, hogy újra felfedezzék önmagukat, mint Isten népét, amely felette áll minden faji és nemzetiségi megkülönböztetésnek, amelyben senki sem idegen, ahogy ezt Szent II. János Pál pápa is említette az 1995. július 25-én kelt menekültek világnapi üzenetében: „*Nella Chiesa nessuno è straniero, e la Chiesa non è straniera a nessun uomo e in nessun luogo.*”¹²⁶⁶ Ez nem egy egyszerű retorikai kijelentés, mondja Eduardo Baura, hanem mély ekkleziológiai jelentést hordoz és a II. Vatikáni Zsinat egyik elvén alapszik, nevezetesen a krisztushívők alapvető egyenlőségén¹²⁶⁷, ahogy azt a CIC 208. kánonja is rögzíti. A migráns a vallás területén is a jogok hordozója. Ezek között említhető:

- az egyház lelki javaiból való részesedés (CIC 213. kán.), azon személyek, intézmények vagy hivatalok részéről, amelyekkel jogi kapcsolat áll fenn, mint például a plébános vagy a püspök, akik ezt más személyeken keresztül is megtehetik.¹²⁶⁸
- a keresztény nevelésre való jogosultság (CIC 217. kán.);

¹²⁶⁵ COCCOPALMERIO, F., *La pastorale dei fedeli che si trovano fuori del domicilio*, in Aa.Vv., *Migrazioni e diritto ecclesiale. La pastorale della mobilità umana nel nuovo Codice di diritto canonico*, Padova 1992. 193–200. UJHÁZI L., *A menekültek lelkipásztori és humanitárius segítése a katolikus egyházban*, 317–341. DE PAOLIS, V., *Integrazione ecclesiale degli immigrati come esercizio di un dil'itto di liberta' nella legislazione canonica della Chiesa*, in *People on the move* 46 (1985) 125-154.

¹²⁶⁶ GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio per la 81ª giornata mondiale del migrante*, 25 luglio 1995. URL: https://w2.vatican.va/content/johnpaulii/it/messages/migration/documents/hf_jpii_mes_25071995_undocumented_migrants.html, Utolsó letöltés: 2018. február 23.

¹²⁶⁷ BAURA, E., *Movimientos migratorios y derechos de los fieles en la Iglesia*, in *Ius Canonicum* 43 (2003) 51-86, különösen 57.

¹²⁶⁸ CENALMOR, D., *Kommentár a 213. kánonhoz*, in *ComEx*, II/1. 91-98, különösen 93.

- a saját rítusú istentisztelet joga (CIC 214. kán.), mely lehetővé teszi a kultusz végzését olyan formában és módban, amely megfelel saját kultúrájuknak és tradícióiknak.¹²⁶⁹
- a saját spiritualitáshoz való jog (CIC 214. kán.), mely tulajdonképpen az Egyházon belüli vallásszabadság megélését garantálja és a saját identitás megőrzését célozza.¹²⁷⁰

A bevándorlók lelkigondozása része az Egyház evangelizáló tevékenységének. Ennek szerkezetében három szintet különböztetünk meg: az egyetemes egyházat, a részegyházat és a plébániai közösséget.¹²⁷¹

Egyetemes szinten Szent X. Piusz pápa volt az első, aki 1912-ben a *Cum omnes catholicos* kezdetű *motu proprio*-val¹²⁷² létrehozott egy különleges hivatalt, mely kizárólagos illetékességet kapott a migránsok lelkipásztori gondozásának megszervezésében, de nem önálló hivatalként, hanem a Konzisztoriális Kongregáció alárendeltségében.¹²⁷³ A Konzisztoriális Kongregáció 1914. március 25-én kiadott *Etnografica studia* kezdetű¹²⁷⁴ dekrétuma első ízben adta meg a migráns lelkipásztorkodásban szolgálatot teljesítő papság definícióját, és hangsúlyozta az *ad quem* egyház felelősségét a bevándorlók támogatása érdekében, valamint a bennszülött papság speciális nyelvi, kulturális és lelkipásztori felkészítésének a fontosságát.

XII. Piusz pápa 1952-ben, a Konzisztoriális Kongregáción belül létrehozott egy a migránsokért felelős hivatalt (*Consiglio Superiore per l'emigrazione*). Ugyanabban az évben a pápa a Konzisztoriális Kongregáció alá rendelte a tengeri apostolkodást (*Opus Apostolatus Maris*)¹²⁷⁵, 1958-ban pedig a légi apostolkodást (*Opus Apostolatus Coelis aut Aeris*). Boldog VI. Pál pápa pontifikátusa alatt tovább fejlődött a társadalmi mobilitás szolgálatában álló egyházi struktúra: 1965-ben a Konzisztoriális Kongregáció joghatósága alá került az ún. nomád apostolkodás (*Opus Apostolatus Nomadum*); 1967-ben a Klérus Kongregáció keretén belül jött létre egy a turisták lelkigondozásáért felelős hivatal; 1970-ben az összes társadalmi mobilitással foglalkozó terület egyetlen dikasztériumba egyesült a Püspöki Kongregáció függésében és ezzel létrejött az Úton Lévők és Elvándorlók Lelki Gondozásának Pápai Bizottsága (*Pontificia commissio de spirituali migratorum atque itinerantium cura*). A pápa kettős feladatot jelölt ki az új hivatalnak: az emberi mobilitás tanulmányozása és az „úton lévő” (kivándorlók, menekültek, tengerészek, repülősök, kamionosok, nomádok, vendégmunkások, zarándokok, turisták, idegenben dolgozók, akik huzamosabban hazájukon kívül

¹²⁶⁹ CENALMOR, D., *Kommentár a 214. kánonhoz*, in *ComEx*, II/1. 99-108, különösen 103.

¹²⁷⁰ *Kommentár a 214. kánonhoz*, 104.

¹²⁷¹ DE PAOLIS, V., *The pastoral care of migrants*, 27.

¹²⁷² PIUS PP. XII, MP. *Cum omnes catholicos*, 15 augusti 1912, in *AAS* 4 (1912) 526–527.

¹²⁷³ SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Decr. *Magni semper*, 30 decembris 1918, in *AAS* 11 (1919) 39-43.

¹²⁷⁴ SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Decr. *Etnografica studia*, 25 martii 1914, in *AAS* 6 (1914) 182-186.

¹²⁷⁵ A tengeri apostolkodás szabályzatát 1957. november 21-én hagyta jóvá a Szentszék. Vö. *AAS* 50 (1958) 375-383.

tartózkodnak) lelkipozozása. Amikor 1988-ban Szent II. János Pál pápa a *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúcióval újra szabályozta a *Curia Romana* működését, megszüntette a hivatal függését, és a Vándorlók és Úton Lévők Lelkipásztori Gondozásának Pápai Tanácsa néven önállósította.¹²⁷⁶

Ferenc pápa 2016. augusztus 31-én, a *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio*-val négy pápai tanács egyesítéséből egy új dikasztériumot hozott létre az „Átfogó Emberi Fejlődés Előmozdításának Dikasztériuma” (*Dicasterium ad Integram Humanam Progressionem fovendam*) néven. A négy pápai tanács között szerepelt a Vándorlók és Úton Lévők Lelkipásztori Gondozásának Pápai Tanácsa, melynek kompetenciái így átkerültek az új dikasztérium illetékességébe.

Egyetemes szinten, a társadalmi mobilitás alanyairól való lelkipásztori gondoskodás nemcsak a megfelelő központi hivatalok létrehozásában, a működéshez szükséges jogi keret biztosításában vagy e terület koordinálásában merül ki, hanem a konkrét részegyházi struktúrák alapítása is a legfőbb hatóság illetékességébe tartozik. Mivel a migránsok a hazájukon kívül és az etnikai kontextuson kívül élnek, különleges lelkipásztori gondozásra szorulnak lehetőleg olyan papok részéről, akik beszélik nyelvüket. A bevándorlók magukkal hozzák gondolkodásmódjukat, nyelvüket, kultúrájukat és vallásukat, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Hogy megvédje őket, az Egyház nem párhuzamos helyi egyházakat épít, hanem megfelelő és rugalmas lelkipásztori struktúrákat létesít, amelyek nem versenyeznek a területi struktúrákkal, hanem kiegészítik azokat. Egy valódi katolikus részegyház ugyanazon a területen egyesíti és harmonizálja saját lakói diverzitását, hogy a háromszemélyű egy Isten egységének mintájára kommunió-Egyházat alkosson.¹²⁷⁷ A helyi egyházban is meg kell valósulnia az egységnek a pluralitásban, annak az egységnek, amely nem uniformitás, hanem harmónia.¹²⁷⁸ A részegyház élén álló püspöknek kell garantálnia a katolicitást és a kommuniót a sokféleségben.

Részegyházi szinten a lelkipásztorok alapvető struktúrája az egyházmegye, mely *pro regula* területi elv szerint szerveződik, s melyet csakis a legfőbb hatóságnak van joga alapítani (CIC 373. kán.). Az Egyház legfőbb hatósága - ha hasznosnak véli - nemcsak területi, hanem személyi egyházmegyét is felállíthat, miután meghallgatta az érdekelt püspöki konferenciát (CIC 372. kán. 2.§). A doktrína szerint a megyéspüspöknek a területén lévő különböző csoportok lelkipásztori ellátásánál, figyelembe kell vennie azok sajátos helyzetét és körülményeit.¹²⁷⁹ A bevándorlók nyelvi és kulturális helyzete egy olyan körülmény, amely sajátos, a területitől eltérő lelkipásztorokot igényel és indokoltá teszi egy

¹²⁷⁶ DIÓS I., *Elvándorlók és Úton Lévők Lelkipásztori Gondozásának Pápai Tanácsa*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, III. Budapest 1997. 75. MARCHETTO, A., *Consejo Pontificio Para La Pastoral De Los Emigrantes E Itinerantes*, in *DGDC*, II. 615-618.

¹²⁷⁷ Vö. EM 89.

¹²⁷⁸ Chiesa e mobilità umana 19.

¹²⁷⁹ Vö. *Communicationes* 12 (1980) 296.

személyi egyházmegye alapítását. A személyi egyházmegye a területi egyházmegye összes jogával rendelkezik: hivatalos jogi személyiséggel bír; klerikusokat inkardinálhat; egyházi intézményeket létesíthet; kormányzati intézményrendszert építhet ki stb. A személyi egyházmegyére is vonatkozik a dolgozat egyik fő megállapítása, miszerint nincsenek tisztán területi és tisztán személyi struktúrák. A személyi egyházmegyének is van területi vonatkozása, amennyiben egy nemzeti püspöki konferencia területén belül kerül felállításra.¹²⁸⁰

A személyi prelatúra jogintézménye is számításba jöhet, mint a bevándorlók lelkipásztori ellátását biztosító részegyházi struktúra, mivel a jogalkotó kifejezetten jelezte, hogy ezzel a figurával a különös lelkipásztori szükségben lévőkről akar gondoskodni (CIC 294. kán.). A személyi egyházmegyéhez hasonlóan az alapítás előtt a Szentszék ez esetben is konzultál az érintett püspöki konferenciákkal. A személyi prelatúra nagyobb rugalmassággal rendelkezik, mint a személyi egyházmegye, mivel joghatósága akár több nemzeti konferencia területére is kiterjedhet, azzal pedig, hogy jogosult országos vagy nemzetközi szeminárium alapítására, megfelelő képzésben is tudja részesíteni papjelöltjeit (CIC 295. kán.). Mindeztideig egyetlen személyi egyházmegyét és egyetlen személyi prelatúrát sem alapítottak a bevándorlók számára.

Az *Erga migrantes* utasítás szerint, a püspöki konferenciákra is hárul bizonyos felelősség a migránsok lelkigondozásának megszervezésében és biztosításában.¹²⁸¹ Azok a püspöki konferenciák, amelyek érintettek a társadalmi mobilitásban létesíteniük kell egy migrációs nemzeti bizottságot, melynek titkára, betölti a migrációk nemzeti igazgatójának funkcióját is. Ahol pedig a bevándorlók száma alacsony, a püspöki konferenciáknak egy *promotor*-t kell kineveznie részükre.¹²⁸²

Részegyházi szinten a bevándorlók lelkipásztori gondozása, különböző módon ugyan, de kiterjed mind a származási egyház (*ad quem*), mind a befogadó egyház (*a quo*) ordináriusaira, a fő felelősség azonban a befogadó egyházné.¹²⁸³ Részegyházában a püspök a bevándorlók lelkipásztori ellátásának egyedüli felelőse, aki ennek érdekében migráns közösségeket alapíthat és szervezhet meg, a migránsok lelkigondozásának vezetésére püspöki helynököt nevezhet ki, erre a célra rendelt

¹²⁸⁰ FELICIANI, G., *La dimensione collegiale del ministro del vescovo a livello locale*, in CATTANEO, A. (a cura di), *L'esercizio dell'autorità nella Chiesa*, Venezia 2004. 64.

¹²⁸¹ Az utasítás 20. cikkében sorolja fel azokat a feladatokat, amelyek a migránsok vonatkozásában a püspöki konferenciákra hárul: 1) tájékozódás a migráció jelenségéről és a püspökök erről való informálása; 2) az emberi mobilitás jelenségével foglalkozó bizottságok lelkésítése és mozgósítása; 3) a missziós papokról való gondoskodás; 4) javasolhatja a nemzeti koordinátor kinevezését; 5) kapcsolat fenntartás az ügyben érintett püspöki konferenciákkal; 6) kapcsolat fenntartás az illetékes szentszéki dikasztériummal és az onnan származó utasítások továbbítása a megyéspüspökök felé; 7) a vándorlók lelkigondozásának helyzetéről való beszámolási kötelezettség az ügyben érintettek felé (dikasztérium, püspöki konferencia és megyéspüspökök).

¹²⁸² Vö. EM 19. art.

¹²⁸³ Vö. EM 16/2.§.

egyházmegyei hivatalokat hozhat létre.¹²⁸⁴ A migráns közösségek szervezése pasztorálisan differenciáltan történik. A Kódex két struktúrát tesz lehetővé a bevándorló krisztushívők lelkipásztori ellátására: a személyi plébániát és a lelkészséget. A *személyi plébánia* egy olyan strukturális eszköz, amely egyszerre válaszol a migráns pasztoráció több igényére:

- a bevándorlóknak ugyanazt a lelkigondozást biztosítja, mint a helyi krisztushívőknek;
- sajátnyelvű felszentelt szolgálattevőn keresztül;
- elismeri a bevándorlók szellemi és kulturális örökségét anélkül, hogy erőltetné a befogadó társadalomba való beilleszkedést;
- a sajátos lelkipásztorkodást addig folytatja, amíg valódi szükség van rá.¹²⁸⁵

Személyi plébániát ott alapítanak, ahol egy stabil bevándorló közösség létezik, amely akkor is megtartja jelentős számbeli nagyságát, ha tagjainak fluktuációja miatt (munkaerő-vándorlás, szezonmunkások) állandóan cserélődik. A személyi plébánia is a jellegzetes plébániai szolgálatokat kínálja: liturgia, igehirdetés, katekézis, diakónia.¹²⁸⁶ Egy személyi plébániához való tartozás, nem érvényteleníti a területiség elvét, hiszen a lakóhely vagy a pótlakóhely értelmében az ilyen krisztushívő egy időben a területi plébániához is tartozik. A személyi plébániáknak is van egy bizonyos területisége, amennyiben a lelkigondozás azokra a krisztushívőkre terjed ki, akik egy adott területen belül élnek. A területi plébános és a személyi plébános ugyanazon a plébánián kumulatív joghatósággal rendelkezik.

A Kódex egy másik strukturális lehetőséget is kínál a bevándorlók lelkipásztori ellátására: a *lelkészséget*. A lelkész figuráját a II. Vatikáni Zsinat valorizálta, és kifejezetten ajánlotta azokban az esetekben, amikor a krisztushívők nem részesülhetnek a rendes lelkipásztori gondozásban (CD 18; 568. kán.). A hivatal konfigurálásánál a *cura pastoralis*-ből indultak ki; ezt akarták lehetővé tenni minden olyan csoport/közösség számára, mely bizonyos stabilitással rendelkezik, de életkörülményei miatt nélkülözi a *cura pastoralis ordinaria*-t.¹²⁸⁷ A lelkész az a pap (a diakónus ki van zárva ebből a hivatalból¹²⁸⁸), aki az illetékes egyházi hatóságtól megbízást kapott egy bizonyos nyelv vagy nemzet vagy meghatározott *sui iuris* egyház migráns tagjainak tartós lelki gondozására.¹²⁸⁹ A lelkészt a helyi ordinárius nevezi ki (565. kán.); az a csoport/közösség, melynek gondozását *saltem ex parte* ellátja nem a „sajátja”.¹²⁹⁰ A lelkész mindig egy plébánián belül működik a plébános alárendeltségében, ezért szolgálatát a plébánossal való kooperációban kell ellátnia (571.kán.), lelkipásztori tevékenységének

¹²⁸⁴ Vö. EM 16/1.§.

¹²⁸⁵ DE PAOLIS, V., *The pastoral care of migrants*, 30-31.

¹²⁸⁶ Vö. EM 91.

¹²⁸⁷ TEJERO, E., *Kommentár az 564. kánonhoz*, in *ComEx*, II/2. 1360-1364, különösen 1363.

¹²⁸⁸ CALVO, J., *Kommentár az 564. kánonhoz*, in ARRIETA, J. I. (a cura di), *Codice di Diritto Canonico e Leggi Complementari*, Roma 2004. 432.

¹²⁸⁹ Vö. EM 4/1.§.

¹²⁹⁰ ERDŐ P., *Egyházjog*, 387.

autonómiája tehát korlátozott. Az ideális az volna, ha a lelkész nemcsak beszélné a csoport nyelvét, és ismerné kultúráját, hanem maga is az adott népcsoportéhoz tartozna. Feladatai tekintetében az egyetemes normák, a részleges jog és a kategoriális pasztorációról szóló szentszéki rendelkezések az irányadóak.¹²⁹¹

Az egyetemes normák csak a minden lelkészre vonatkozó, közös fakultásokat említik (*vi officii*), nyilvánvaló azonban, hogy a lelkésznek minden olyan fakultással rendelkeznie kell, amit a bevándorlók lelkipásztori ellátása megkövetel.¹²⁹² A lelkész tehát *ex iure* fakultásokkal rendelkezik, de az egyetemes törvény vagy a részleges törvény, ill. megbízás alapján a plébános összes fakultását is megkaphatja azon közösség vonatkozásában, amelyet rábíztak. Mivel a lelkész fakultásai többnyire mandátumból származnak, bármikor visszavonhatók, sőt ő személyesen rendelkezhet a plébános valamennyi jogával, de közössége nem rendelkezik a törvény által biztosított eszközökkel (plébániatemplom, hittanterem, közösségi terem stb.), amelyek lehetővé tesznek egy igazi keresztény közösség létrehozását. Érdekességként említhető, hogy a CCEO nem ismeri a lelkész figuráját.¹²⁹³

Az *Erga migrantes* instrukció egy olyan struktúra létrehozását is lehetővé teszi, amely extrakodiciális: *missio cum cura animarum*.¹²⁹⁴ Ez volt a kialakulóban lévő közösség klasszikus formája, és bizonyos rítushoz tartozó csoportok esetében alkalmazták ill. ott, ahol még nem volt stabil etnikai/nyelvi közösség. Ma is különösen azokon a helyeken célszerű a *cum cura animarum* misszió felállítását, ahol a bevándorlóknak nincs stabil lakóhelye. A misszió vezetésével megbízott lelkész, a törvény erejénél fogva ugyanazokkal a jogokkal rendelkezik, mint a plébános, hatalmát a helyi plébánossal együtt kumulatív módon gyakorolja.¹²⁹⁵ A „missziós lelkész” mellé ki lehet nevezni koadjutor papokat, akik a káplánok jogaival és kötelességeivel bírnak.¹²⁹⁶ A körülmények függvényében az egy vagy több plébánia területén létesült missziót hozzá lehet kapcsolni egy területi plébániához is.¹²⁹⁷ A bevándorlók lelkipozását ellátó szolgálattelvő, feladata egész ideje alatt annak a megyéspüspöknek a joghatósága alatt áll, aki felállította a missziót/lelkészséget/személyi plébániát.¹²⁹⁸

¹²⁹¹ A bevándorlók vonatkozásában az *Erga migrantes* kezdetű instrukció tartalmazza a külön szentszéki normatívát ill., ha missziós struktúrába inkardinált papot neveznek ki ilyen lelkésznek, akkor a Népek Evangelizációjának Kongregációja 2001. április 25-i instrukciója. Ld. CONGREGATIO PRO GENTIUM EVANGELIZATIONE, *Instructio sull'invio e la permanenza all'estero dei sacerdoti del clero diocesano dei territori di missione*, 25 aprile 2001, in *AAS* 93 (2001) 641-647.

¹²⁹² Vö. TEJERO, E., *Kommentár az 566. kánonhoz*, in *ComEx*, II/2. 1370-1373.

¹²⁹³ CALVO, J., *Kommentár az 564. kánonhoz*, 434.

¹²⁹⁴ Vö. EM 7/1.§.

¹²⁹⁵ Vö. NE 39.; EM 7/2.§.

¹²⁹⁶ Vö. EM 7/4.§.

¹²⁹⁷ Vö. EM 7/5.§.

¹²⁹⁸ Vö. EM 10. art.

Az *Erga migrantes* utasítás javasolja, hogy ott, ahol az ugyanazon nyelvű migránsoknak több pásztora van nevezzenek ki egy nemzeti koordinátort, aki az *a quo* konferenciától kapja mandátumát (előzetesen konzultálni kell az *ad quem* konferenciával), és tevékenységét annak nevében végzi. A koordinátornak nincs hivatalból fakadó joghatósága; fő feladata a koordináció, és a kapcsolattartás az *a quo* és az *ad quem* országok megyéspüspökeivel. A lelkészi/misszionáriusi kinevezések, az áthelyezések, az elmozdítások és az új missziók létesítése esetén, célszerű őt is megkérdezni.¹²⁹⁹

A hívek rendes lelkipásztori gondozását a plébánia végzi, ezért a plébánia a szokásos lelkipásztorkodás alapstruktúrája, mely nemcsak azoknak nyújt lelki otthont, akik a *cura animarum ordinaria* címzettjei, hanem a hazájuktól távol lévőknek is.¹³⁰⁰ Az 529. kánon felsorolja a plébános általános lelkipásztori kötelezettségeit, és az 1.§-ban ezek között említi a „hazájuktól távol élők” lelkipásztori gondozását. Különleges igyekezettel (*peculiariter diligentia*) kell foglalkoznia velük, kerülve a szegregáció vagy a párhuzamosság kialakulását.

A bevándorlók lelkipásztori gondozása azonban rendkívüli és átmeneti; nem alternatív, nem autonóm és nem ellentétes azzal a rendes lelkipásztori szolgálattal, amit a területi plébánia papsága végez. A területi plébános továbbra is felelős a hívek közösségéért, mindazokért, akik a plébánián belül élnek, azzal a különbséggel, hogy képtelen megfelelően teljesíteni lelkipásztori szolgálatát a bevándorlókból álló közösség érdekében. Mivel a keresztény üzenet átadásának fő eszköze a nyelv, ezt a szolgálatot (ameddig szükséges) egy másik pap látja el, aki ugyanolyan nyelvű, és amennyiben lehetséges, ugyanolyan etnikai csoporthoz tartozó, mint a bevándorlók, és akinek saját személyi jellegű hatalma kumulatív a területi plébánoséval.

Erre a szolgálatra a legalkalmasabb a származási ország egyházmegyes papja. Az anyaország ordináriusainak lehetővé kell tenniük a papok számára, hogy a bevándorlókkal együtt menjenek az új országba, ahol saját nyelvükön szolgálhatják őket. A 271. kán. 1.§-sa szerint a püspöknek nem szabad megtagadnia, saját részegyháza valódi szüksége (*verae necessitatis*) kivételével, az áttelepülési engedélyt azoktól, akik súlyos klérushiányban szenvedő vidékeken szeretnének szolgálni. Ha a bevándorlók csak ideiglenesen tartózkodnak egy részegyház területén, vagy kicsi a létszámuk, vagy gyors integrációra lehet számítani, akkor az ideiglenes átvétel kánonjogi lehetőségével kell élni (271. k.).¹³⁰¹ A befogadó egyházmegye általában csak ideiglenes jelleggel veszi át az etnikai csoportok lelkipásztorait.¹³⁰² A migránsok lelkigondozását ellátó pásztor lehet „lelkész” (564. kán.), „püspöki

¹²⁹⁹ Vö. EM 11. art.

¹³⁰⁰ CALVO, J., *Kommentár az 529. kánonhoz*, in ARRIETA, J. I. (a cura di), *Codice di Diritto Canonico e Leggi Complementari*, Roma 2004. 413.

¹³⁰¹ *Postquam apostoli* n. 26, in AAS 72 (1980) 361-362. *Apostolorum successores* n. 17, in *Enchiridion Vaticanum* 23 (2004) 1066-1067.

¹³⁰² ARRIETA, J. I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, 365.

helynök” (476. kán.), vagy „személyi plébános” (518. kán.). Előjárói engedéllyel olyan klerikus is elláthatja, aki a megszentelt élet valamelyik intézményéhez tartozik. Az egyházi jogszabályok szerint a misszionárius papok megőrzik inkardinációjukat származási részegyházukban, de mind lelkipásztori szolgálatuk, mind személyes életük vonatkozásában a befogadó részegyház megyéspüspökének joghatósága alá tartoznak. Különösen angolszász területen és a nyugat-európai országokban éltek azzal a lehetőséggel, hogy püspöki helynök kinevezése által gondoskodjanak a migráns pasztoráció egyházmegyei szintű összehangolásáról.¹³⁰³ A migráns pasztoráció eredményességének növelése érdekében, az Egyház hangsúlyozza a szakképzés szükségességét, az interkulturális kapcsolatok fontosságát és a helyi egyházak közötti együttműködést.¹³⁰⁴

Keresztény kötelességünk tehát, hogy az idegeneket vendéglátó szeretettel fogadjuk, tiszteletben tartva emberi méltóságukat, jogaikat, nyelvüket, kultúrájukat és egyéniségüket. Szent II. János Pál pápa többször hangsúlyozta, hogy amikor az ember elveszíti önazonosságát, kultúráját, akkor erkölcsisége is veszélyben forog, mert a saját kultúra tartást ad, míg hiánya gyökertelenséget okoz. Ezért is volt és marad az ugyanazon nyelv vagy etnikum papja a bevándorlók lelkipásztori gondozásának központi alakja. Ezt XII. Piusz pápa is kiemelte egy 1957-ben tartott beszédében.¹³⁰⁵ Az azonos nyelvű felszentelt szolgálattelévő központi szerepe azonban nem árnyékolja be a világi krisztushívők általános papságukból fakadó szerepvállalását e téren. Nekik is részt kell venniük állapotuknak megfelelően az Egyház hármassági, prófétai és királyi küldetésében. A bevándorlók vonatkozásában ez történhet családlátogatás, beteggondozás, karitatív tevékenység révén, és a szükséges egyházi megbízás erejében hitoktatás által is.¹³⁰⁶

A személyi struktúrák alapján létrehozott lelkipásztori gondozás azonban mindig ideiglenes, átmeneti és kiegészítő jellegű marad, amíg a bevándorlók inszerciója a rendes területi közösségbe meg nem történik. A nyelv és a kultúra, mely ezt a különleges lelkipásztorkodást szüli nem önmagában (*in se*) bír értékkel; a migráns pasztoráció célja, nem egy nép nyelvének és kultúrájának a megőrzése, hanem tudomásul veszi, hogy egy adott közösségnek saját nyelve és kultúrája van, és ezen keresztül gyakorolja lelki tevékenységét.¹³⁰⁷ Egy közösség vagy a krisztushívők egy csoportja, amelyről egy területi pap és egy azonos nyelvű és etnikumú másik pap gondoskodik, meglehetősen rendellenes. De ez egy objektív valóság által megkívánt anomália, amelyet a lelkek java követel meg, amely minden

¹³⁰³ UJHÁZI L., *A menekültek lelkipásztori és humanitárius segítése*, 329.

¹³⁰⁴ Chiesa e mobilità umana, 20.

¹³⁰⁵ PIUS PP. XII, *Allocutio* iis qui interfuerunt Conventui primo ex Delegatis ab Italiae dioecibus pro Emigrantibus, 23 iulii 1957, in *AAS* 49 (1957) 730-737, különösen 736.

¹³⁰⁶ ERDŐ P., *A világiak munkája a plébánián. Teológiai és egyházzogi vonatkozások*, in ERDŐ P. (szerk.), *Az élő egyház joga*, 292–293.

¹³⁰⁷ DE PAOLIS, V., *La Chiesa e le migrazioni nei secoli XIX e XX*, 35.

lelkipásztorkodás legfőbb törvénye. Egyszerre tartozni mind egy etnikai, mind egy területi közösséghez, amint ez a migránsok esetében történik azt jelenti, hogy: 1) az Egyház adaptálja struktúráját a lelki szükségletekhez; 2) tiszteletben tartja a bevándorlókat, lelki örökségüket és családjaik egységét; 3) meghívás arra, hogy fokozatosan integrálódjanak a területi plébánia közösségébe; 4) garantálja az etnikai közösséghez való tartozás szabadságát, valamint azt, hogy a területi közösség részévé váljon.¹³⁰⁸

Összegezve: a jelenlegi társadalom a migráció révén egyre inkább multietnikus, interkulturális és többvallású társadalomként jelenik meg.¹³⁰⁹ A mozgásban lévő emberek jelensége nagyon változatos, és okai, ill. hatásai is változatosak. Ebbe a kategóriába tartoznak a száműzöttek, a menekültek, a tengerészek, a pilóták, az úton lévők, de a migránsok a téma *princeps analogatuma*. A migránsok olyan személyek, akik saját döntésükből vándorolnak el, egy jobb munkahely, egy színvonalasabb oktatás, egy jobb életminőség reményében, vagy egyéb okból. A migráns bármikor visszatérhet hazájába. Az utazás önmagában nem tekinthető a hit ellenségének, és az Egyház arra törekszik, hogy kihasználja potenciálját az evangelizáció eszközeként.¹³¹⁰ Sok esetben az emberek mozgása figyelemre méltó befolyást gyakorolt az új egyházak születésére és növekedésére.¹³¹¹

Az egyházi közösség nem egyenlő az uniformizmussal, ahogy ezt Szent II. János Pál pápa is kiemelte a vándorlók és a menekültek 89. világnapjára írt üzenetében: „*A katolikus közösséghez való tartozás számára nem a nemzetiség vagy a társadalmi, ill. etnikai származás a döntő, hanem mindenekelőtt a Jézus Krisztusban való hit és a Szentháromság nevében való keresztség. Isten népének „világpolgár” jellege napjainkban gyakorlatilag minden részegyházban látható, mivel a vándorlás által maguk a kicsi és egykor elszigetelt közösségek pluralista és interkulturális valósággá alakultak át.*”¹³¹²

A vándorlókért végzett lelkipásztorkodás az egyetemes Egyház és a *missio ad gentes* kifejezője. Ez a pasztoráció ideiglenes és átmeneti természetű, nem helyettesíti a területi plébánia lelkigondozását, hanem kumulatív vele, végső célja pedig a bevándorlók inszerciója a rendes területi közösségbe. Ennek érdekében az Egyház rugalmas lelkipásztori struktúrákat létesít, amelyek a területi struktúrák komplementerjei. Az idegenben az egyház Krisztust látja, aki ajtónkon kopogtat.¹³¹³ A mozgásban lévő világot szemlélve a hit arra emlékeztet bennünket, hogy mindannyian úton vagyunk, a mennyei

¹³⁰⁸ Ld. DE PAOLIS, V., *Integrazione ecclesiale degli immigrati*, 125-154.

¹³⁰⁹ Vö. EM 100a.

¹³¹⁰ Chiesa e mobilità umana, 7.

¹³¹¹ Chiesa e mobilità umana, 9.

¹³¹² GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio per la 89ª giornata mondiale del migrante e del rifugiato* (2003). URL: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/messages/migration/documents/hf_jp-ii_mes_20021202_world-migration-day-2003.html, Utolsó letöltés: 2018. március 8.

¹³¹³ Vö. Jel. 3,20.

haza felé haladunk: „*La vita cristiana è essenzialmente la Pasqua vissuta con Cristo, ossia un passaggio, una sublime migrazione verso la comunione totale del regno di Dio.*”¹³¹⁴ A migráns ennek az úton lévőségnek a paradigmája.

¹³¹⁴ Chiesa e mobilità umana, 10.

4. Konklúzió

A disszertációban a következő kérdésekre kerestem a választ:

- *Hogyan fejlődött és érvényesült a történelem során a területi és személyi strukturáló elv az Egyház életében és jogrendjében?*
- *Melyek azok a történelmi változások, amelyek katalizátorként hatottak a személyi kritérium érvényesülésére?*
- *Milyen hatással volt a II. Vatikáni Zsinat a személyi strukturáló elvre?*
- *Hogyan érvényesül a „personalitas” a jelenkori Egyház struktúráiban?*
- *A személyi elv egy alternatívája vagy egy komplementuma a területi elvnek?*

1. A Jézus Krisztus alapította egyetlen, szent, katolikus és apostoli Egyház, a maga legmélyebb valóságában egy szeretetközösség (κοινωνία, communio), mert forrása nem más, mint az egyetlen Isten szentháromságos szeretetközössége.¹³¹⁵ Karthágói Szent Ciprián (+258) is úgy beszél az egyházzal, mint az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységéből egybegyűlt népről.¹³¹⁶ Ez a jézusi egyetlen egyház a maga teljességében a Katolikus Egyházban áll fenn, elemei azonban felfedezhetőek a rajta kívül álló közösségekben is. Krisztus egyetlen egyházához tehát sokrétűen lehet tartozni. Ennek az Egyháznak a küldetése nem más, mint az apostolatus „*ad fidem*”.¹³¹⁷

Mindazonáltal az Egyház a történelem folyamán területi elv szerint szervezte meg a krisztushívők lelkipozását. Hosszú ideig ez volt a részegyház és a joghatóság körülhatárolásának egyetlen kritériuma.

Az első keresztény évszázadokban az „*una civitas, una Ecclesia, unus Episcopus*” elv volt az általános. Az eretnokségek korában, a katolikus hitre tért püspökök problematikájával szemben, az I. Nikaiai Zsinat 8. kánonja úgy rendelkezett, hogy egy városban nem lehet két püspök. A III. században az *Ecclesia* már jól strukturált gyülekezet, intézményi autonómiával, ahol az *ordo* csúcán a monokratikus püspök állt. Az egyházak szerveződési elve ekkor még vegyes volt: a székesegyházak köré szerveződtek – területi jelleg -, de minden szentség kizárólagos kiszolgáltatója a püspök volt – személyi jelleg. A nagy zsinatok korában is megmaradt a szerveződés területi preponderanciája, míg szentségi téren erősen érvényesült a személyi kritérium.

¹³¹⁵ Vö. LG 8.

¹³¹⁶ Vö. VANYÓ L., *Szent Cyprianus művei* (Ókeresztény írók 15), Budapest 1999. 241-266.

¹³¹⁷ Vö. OCÁRIZ, F., *La Prelatura dell'Opus Dei: apostolato ad fidem ed ecumenismo*, URL: http://prelaturaspersonales.org/wp-content/uploads/2012/05/188_F.OcyAriz-prelatura.pdf, Utolsó letöltés: 2018. február 10. „In realtà, il termine apostolato ad fidem abbraccia la radicale sostanza della missione della Chiesa.”

A kora középkorban a germán kultúra és jogszokás maradandó hatást gyakorolt az egyházi életre. Olyan jogintézmények alakultak ki, amelyek a XX. századig maradtak fenn és hosszú időre a területiséghez kötötték az egyházszervezést. A feudális rendszerben dominánsan érvényesült a *territorium*, mint szerveződési elv. A latin kereszténység a feudális hierarchikus struktúra részévé vált és az ennek megfelelő jogintézményeket hozott létre. Összefonódva a földesúr részleges területi törvényeivel, az egyetemes kánoni normák *ratione materiae* érvényesülhettek. Főként a szentségek vonatkozásában érvényesült a kánoni törvények személyi jellege.

A virágzó középkorban szintén megfigyelhető a két elv koegzisztálása. Továbbra is fennmaradt a püspök és az Egyház közötti „misztikus házasság” antik eszménye, ami megkívánta a területi joghatóság kizárólagosságát. Ebben a korban a plébániához való joghatósági tartozást mereven értelmezték, így nem csoda, hogy a területiség markánsan érvényesült különösen a temetések vonatkozásában. A bíróságok is területi elv alapján működtek. A IV. Lateráni Zsinat 9. konstitúciója azonban fordulatot hozott az egyházszervezésben, amennyiben kiemelte a hívők nyelvének, kultúrájának és rítusának strukturáló szerepét. A keresztes hadjáratok idején a levantei térségben három párhuzamos latin patriarkátus létesült (Jeruzsálem, Antióchia, Konstantinápoly), melyeknek joghatósága egy területen belül ugyan, de személyi jellegű volt.

A Trentói Zsinat pasztorális reformja révén az Egyház egy plébániákon alapuló intézményé vált. A Zsinat különféle intézkedései megszilárdították az egyházi struktúra területiségét. A modern korban tovább tapasztalható a területiség erősödése, míg a személyi kritérium érvényesülése terén, különösen bírósági vonatkozásban kompetencia-csökkenés állt be. Az újkorban a Szentszéknek unionista törekvésekkel kellett szembe néznie, főként ortodox és prekalkedoni közösségek részéről. A teljes közösség helyreállítására választott jogtechnikai eszköz a rítus szerinti egyház volt, melyet nem a területiség elve konfigurált, hanem a rítus. Így jött létre az a több mint húsz keleti katolikus egyház, mely öt nagy tradícióhoz tartozik, s melyeket főként a CCEO normái szabályoznak, valamint a *ius particularis*. A rítus szerinti egyházakat ma már sajátjogú egyházaknak (*ecclesia sui iuris*) nevezzünk.

2. A strukturális fejlődésre katalizátorként hatottak a XIX-XX. századi tapasztalatok (emigráció, háborús menekültek). A XIX. század elején az Anglikán Közösségen belül is megindult egy reformtörekvés, az Oxford - mozgalom¹³¹⁸, melynek nyomán megerősödött az anglo-katolikus irányzat. Ez az irányzat, Rómához való közeledése révén *via media*-t jelentett a katolicizmus és a protestantizmus között. Amikor a hetvenes években, az amerikai episzkopális egyházban kezdtek

¹³¹⁸ XIX. század eleji egyházi reformmozgalom volt Angliában, az oxfordi egyetemen, amely a válságba került „anglikán egyház” megújítására törekedett a katolikus tanítás szellemiségében. Ld. FABINY T., *Az Oxford-mozgalom*, in *Vigilia* 67 (2002) 414-422.

nőket is pappá szentelni, az Anglikán Közösségből kivált az ún. Tradicionális Anglikán Közösség (*Traditional Anglican Communion*), mely Rómához fordult. A Szentszék a hozzá közeledő anglikánoknak egy új jogtechnikai eszközt dolgozott ki: a területi egyházmegyén belül, önálló személyi plébániákat hozott létre, s engedélyezett számukra egy külön anglo-római liturgiát (*Anglican Use*). Az aderáció nem közösségi, hanem személyes jellegű volt.

Közben lezajlott az első kodifikáció, mely nem akart változtatni a *ius vetus*-on és mérsékelt álláspontra helyezkedett: felállította a törvény területiségének az általános vélelmét és eltávolodott a korábbi, Suárez-i abszolút területiségtől. A részleges törvények tekintetében lehetőség nyílt a személyi elv érvényesülésének, ugyanis a *cura animarum ordinaria* már nem elégítette ki az igényeket.¹³¹⁹ XII. Piusz pápasága alatt már számos személyi joghatóságú struktúra született.

3. Az első és második kodifikáció között tartották meg a II. Vatikáni Zsinatot (1962-1965), mely jelentős szemléletváltást eredményezett az Egyház életében. A Zsinat a kinyilatkoztatásból kiindulva, az Egyházat úgy szemlélte, mint „Isten népét”, mint a megtestesült Ige jelenlétét a történelemben, és ez elsősorban a személyi elemet hangsúlyozta. A Zsinat viszonylagossá tette a területiség elvét, és azt mondta, hogy a terület csak egy meghatározó eleme „Isten népe részének.” Azzal pedig, hogy kidomborította az Egyháznak, mint *communio*-nak a jellegét, pozitíve hatott az ökumenizmusra.

A CIC/1917 -ben a terület még lényegi, konstitutív eleme volt a részegyháznak, a második kodifikáció eredményeként kihirdetett CIC/1983-ban már csak funkcionális elem. Az Egyház ma úgy jelenik meg, mint a krisztushívők olyan közössége, mely hierarchikusan van szervezve. Mivel a kánonjog minden normája a keresztség szentségére épül, mondható, hogy a kánoni jogrendszer személyi kritériumon alapul, a területnek pedig egy azonnali individualizáló, elhatároló szerepe van. A két strukturáló elem közül a terület elsődleges, a személyi pedig kiegészítő jellegű.

4. A II. Vatikáni Zsinat tehát felismerte, hogy az Egyháznak új módon kell közelítenie missziós küldetéséhez. Ezért dokumentumai közül a PO10b egy új kánonjogi intézmény létrehozását helyezte kilátásba: a személyi prelatúrát. Indokként a *ratio apostolatus* szerepelt. A személyi prelatúra úgy jelenik meg, mint az egyetemes Egyház és a részegyházak közötti kommunikációnak egy új, hierarchikusan szervezett formája.¹³²⁰ Az első és eddig az egyetlen személyi prelatúra az Opus Dei, melynek sajátos célja (*ratio finis*), az életszentségre való törekvés a munkán, az Istennel való találkozáson keresztül. Az OD prelatúra nem prototípusa a személyi prelatúráknak. Az Apostoli Szentszék (Püspöki Kongregáció) különleges lelkipásztori vagy missziós feladatok ellátására alapíthat más prelatúrákat is (emigránsok, adott foglalkozású emberek), amelyekből hiányozhatnak olyan

¹³¹⁹ GENTILE, C., *Le prelatore personali*, 29.

¹³²⁰ DE FUENMAYOR, A., *Potestà primaziale e prelatore personali*, 143.

elemek, amelyek csak az OD-re jellemzőek (nemzetköziség, önkéntes aktus útján történő csatlakozás). A Vándorlók és Úton lévők Lelkipásztorásának Pápai Tanácsa a cigánypasztoráció, és migránspsztoráció terén ajánlja lelkipásztori struktúraként a személyi prelatúrát, én pedig a sajátos élethelyzetben lévő és a külön figyelmet érdemlő betegpsztoráció vonatkozásában ajánlom ennek a zsinati eredetű személyi struktúrának az alkalmazását.

A XX. században, az Egyház legfőbb hatósága kamatoztatva a II. Vaticanum pasztorális-teológiai vívmányait, a részegyházak mellett új, részegyházi jellegű személyi struktúrákat is létesített, amelyek komplementerei a területi részegyházaknak: a személyi ordinariátusok. Három csoportba sorolhatóak: a katonai-, a rituális-, és az AC szerinti ordinariátusok. A katonai ordinariátusokat a katonák lelkigondozása céljából alapítja a Püspöki Kongregáció, ill. missziós területeken a Népek Evangélizációja Kongregáció. Az SMC apostoli konstitúció a prelatúrához hasonló módon szabályozza a katonai ordinariátust; egy sajátos prelatúraként (*prelatura militaris*) fogható fel.

A XX. század második felétől, az episzkopális és anglikán közösségeken belül felerősödött a katolikus egyházba való visszatérésnek, és a teljes szeretetközösség helyreállításának az óhaja. 2009-ben a Szentszék egy újabb kánonjogi struktúra kialakításával (*ordinariatus personalis*) válaszolt e csoportos kérésekre. Ez úttal nemcsak személyek visszatérését tette lehetővé, mint az anglikán személyi plébániák létesítése alkalmával, hanem teljes csoportok katolizálását is. Az új figurát bevezető AC apostoli konstitúció a személyi ordinariátust a katonai ordinariátushoz hasonló módon szabályozza. E. Baura azért említi, hogy nyugodtan lehetne alkalmazni az „anglikán” ordinariátusra a *vicariato apostolico personale* elnevezést. A személyi ordinariátus arra szolgál, hogy lehetővé tegye az Anglikán Közösségből származó krisztushívők mindhárom csoportjának a Római Egyház teljes közösségébe való visszatérést, és az abban való integrálódást, saját örökségük megőrzése mellett. A *plena communio* helyreállításának három feltétele van: egység abban a hitben, amit röviden a *Symbolum Nicaeno-Constantinopolitanum* foglal össze és a KEK részletez; egység a szentségekben, ami gyakorlatilag a teljes szentségi fegyelem elfogadását jelenti; egység a Pápával közösségben levő püspökök testületével. Az anglikán ordinariátusok alapítása a Hittani Kongregáció jogkörébe tartozik.

A XIX-XX. századi szocio-politikai változások erős migrációs hullámokat indítottak el, ami új kihívások elé állította az Egyházat. Biztosítani kellett az *extra territorium* élő katolikus keleti krisztushívők lelkipásztori gondozását, saját rítusuk megőrzését és követését. A Szentszék a Keleti Egyházak Kongregációján keresztül, rituális ordinariátusok felállításával válaszolt erre az igényre. Ez a jogintézmény nem szerepel a *ius commune*-ban, és teológiai-jogi alapjai a CD dekrétumban találhatóak. Egy *sui generis* típusa a személyi ordinariátusoknak, melyet a Szentszék joggyakorlata szült. Nincs egységes keretnormája, hanem az egyes alapító dekrétumok a mérvadóak. Esetről esetre

alapítják őket, gyakran történeti tényezők alapján és jogi státuszuk vonatkozásában heterogenitás tapasztalható a doktrínában. Élükön saját ordináriusként egy latin ordinárius áll.

Konkrét lelkipásztori szükséglet szülte a katolikus egyházszervezet egy másik személyi struktúráját: a személyi apostoli adminisztratúrát. Annak érdekében, hogy megkönnyítse egy szakadár csoport reintegrálását a teljes egyházi közösségbe, a Szentszék személyi kritérium alapján konfigurált egy rendszerint területi jellegű struktúrát. Tulajdonképpen kivonta a camposi (Brazília) területi ordinárius hatalma alól a krisztushívők egy csoportját, és az azonos területen működő személyi apostoli kormányzó joghatósága alá rendelte. Különlegessége abban áll, hogy kizárólagosan a római rítus 1970 előtti formáját használja a liturgikus cselekmények során. Egy személyi-területi entitásról van szó, melyet a Püspöki Kongregáció alapított, a keretnormákat tartalmazó *Animarum Bonum* kezdetű dekrétum alapján.

Bár különböző speciális igények kielégítését szolgálják, a személyi struktúráknak vannak közös vonásaik: a személyi elv, a szentszéki alapítás, saját statútummal rendelkeznek, rendszerint püspökre vannak bízva, a koordináció szükségessége a területi hierarchiával, területi dimenziójuk is van, az önszerveződés képessége, és a hierarchikus felügyelet. A törvényhozó a jogban az egyházmegyékkel ekviparálta őket, de ez semmiképp sem jelent azonosságot. Továbbra is, az elsődleges részegyházforma a területi elven alapuló egyházmegye, a személyi struktúrák csak az egyházmegyéhez hasonlóak és *complementer* jellegűek. Különböző szervezeti és jogi keretek között valósítják meg céljukat, saját pasztorális és adott esetben liturgikus közegben, finalitásuk azonban egyesíti őket egymással.

Vezetőik jogilag körülhatárolt részegyházak vagy közösségek élén állnak, püspöki funkciót látnak el, és a pápával egységben lévő püspöki kollégium küldetését valósítják meg. Kormányzati hatalmukat vagy a saját nevükben gyakorolják (személyi prelátus, katonai ordinárius, rituális ordinárius), vagy a Pápa nevében (személyi ordinárius, személyi apostoli kormányzó). Ezt a hatalmat a prelátus nemzetközi szinten gyakorolja, a katonai-, a rituális- és a személyi ordinárius egy adott ország püspöki konferenciájának területén belül, míg a személyi apostoli adminisztrátor egy adott egyházmegye határain belül. A kumulatív joghatóság, amely közös jellemzője a személyi hierarchikus struktúráknak, magával vonzza a *cooperatio* és a *coordinatio* szükségességét a területi hierarchiával. Inkardinációs fakultásuk van, amelyet a prelátúra, a személyi ordinariátus és a személyi apostoli kormányzóság esetében csak a saját híveik közül kikerült klerikusokkal szemben gyakorolják. A papnevelést irányítva ügyelnek arra, hogy sajátos lelkeségüket és azokat a sajátos ismereteket, amelyekre a papjelölteknek szükségük van, elsajátíthassák az erre a célra felállított külön központokban vagy képzési házakban. A prelátúrában, a személyi ordinariátusban és a személyi

apostoli kormányzásban fokozottabban érvényesül a kollegiális vezetés elve. A papi szenátus és tanácsosok testülete szerepét e struktúrákban más testületek töltik be.

A személyi struktúrák tagsága differenciált. A prelatúra esetében, saját klerikusaik inkardínálódnak, a világiak pedig inkorporálódnak. Ez utóbbi egy progresszív procedúra. A katonai ordinárius joghatósága a római katolikus, a keleti katolikus katonalelkészekre és katonákra terjed ki, továbbá a katonák családtagjaira, a katonai intézmények (iskola, kórház, otthon) tanulóira, dolgozóira, ott élőkre és a civil közalkalmazottakra. A személyi ordinariátusban a tagok *pro norma* anglikán eredetűek, de rokonság címén és evangélizálás útján (a meg nem bérált) is taggá lehet válni. Előzetes írásbeli nyilatkozat és *professio fidei* szükségeltetik ehhez. A rituális ordinariátusban a rítus szerint történik az inkorporáció, a keleti katolikusok latin ordináriusa pedig, vagy unirituális vagy plurirituális joghatósággal rendelkezik. A camposi személyi kormányzó jurisdikciója a camposi egyházmegyén belül tartozkodó tradicionalista krisztushívőkre terjed ki. A tagság hármasszintű: *ipso facto*, voluntáris vagy keresztség révén nyerhető el. A világiak vonatkozásában itt is szükséges az előzetes írásbeli nyilatkozat.

Mivel a személyi elven szerveződő hierarchikus struktúrák, a kánoni „asszimiláció” révén az egyházmegyéhez hasonlóak (a keleti katolikusok latin ordinariátusainak kivételével), így minden, ami az egyetemes jogban az egyházmegyére vonatkozik, ezekre is értendő. Az ordináriusok kötelezettségeit és jogait is a megyéspüspök kötelezettségeiből és jogaiból vezetik le. Az összes krisztushívő-, a klerikusok- valamint a megszentelt élet intézményei és az apostoli élet társaságai tagjainak a kötelezettségei és jogai, a joganalógia alapján a prelatúra és az ordinariátusok hívő csoportjaira is vonatkozik. Szem előtt kell tartani azonban az US, a PP, a SMC, az AC, a NC és az AB rendelkezéseit is.

Az „anglikán katolikusokra” vonatkozó sajátos normák kivételt képeznek az egyetemes normák alól, átmenetiek (*norme transitorie*).¹³²¹ A szabályozás kettős célt hivatott elérni: az anglikán spirituális, liturgikus, pasztorális és szinodális örökség megőrzése; a Katolikus Egyházba való teljes integráció.

Az új struktúrák jogi újdonsága abban áll, hogy:

- személyi kritérium szerint vannak körülhatárolva;
- a vezetők hatalma nem kizárólagos, hanem kumulatív;

¹³²¹ PARLATO, V., *Note sulla costituzione apostolica Anglicanorum coetibus*, 10. oldal.

URL:<http://www.statoechiese.it/contributi/note-sulla-costituzione-apostolica-anglicanorum-coetibus/diritto-canonico>,
Utolsó letöltés: 2018. február 10.

- működési területük egy püspöki konferencia területe (az OD nemzetközi jellegű, a Camposi Kormányzóság pedig egyházmegyei szintű);
- a tagok, az inkardinált klérus és az anglikánok kivételével, nem vesztik el eredeti tagságukat a területileg illetékes helyi egyházban;
- az anglikán visszatérők nem a helyi részegyházakba tagolódnak be hanem ún. személyi ordinariátusokat alkotnak;
- a Szentszék a személyi ordinariátus struktúráját kívánja alkalmazni a későbbiekben, az anglikánokhoz hasonló esetek vonatkozásában.

A XIX-XX. századi migrációs hullámok révén egy multietnikus, multikulturális és plurikonfesszionális társadalom alakult ki. Ez a jelenség arra kényszerítette az Egyházat, hogy figyelmét azokra a krisztushívőkre is irányítsa, akik hazájuktól bármilyen okból távol élnek. Így a Latin Egyház fő személyi hierarchikus struktúrái mellett, olyan személyi-területi kritérium alapján konfigurált közösségek is létesültek, melyeknek az volt a célja, hogy biztosítsák a migránsok saját anyanyelven való lelkipásztori ellátását. Ezen a téren a Szentszék egy teljes és stabil rendszer kiépítésére törekedett. Kezdetben a területi elvre alapozott és anomáliának tekintette a bevándorlók lelkigondozását, a II. Vaticanum utáni doktrína azonban már a hit anyanyelven való kifejezésének és fenntartásának a jogából indult ki. Egy ideiglenes pasztorációról van szó, mely nem helyettesíti a területi plébániát, hanem kumulatív vele. A magyar egyházi társadalomban is megtalálhatóak ezek a személyi-területi jellegű közösségek, mégpedig különböző szinteken: részegyházi szinten, a Magyar Görögkatolikus Egyház és a Katonai Ordinariátus; személyi státusza van a külföldi magyarok püspökének is; jelen van az *Opus Dei* prelatúra; végül a kategoriális lelkipásztorkodás különféle egységei is itt említhetők.

A dolgozatban érintettem a keleti egyházszervezetet is, mely markánsan személyi jellegű, mivel területi határokon belül személyi kritérium – *ritus* – alapján konfigurálódik. A keleti ortodox- és a prekalkedoni egyházak az apostoli jogfolytonosság és az érvényes szentségek révén, az apostoli hit és a szentségi közösség kötelékében őrizték meg egyházi karakterüket. A kopt és az örmény egyházakkal volt gyümölcsöző a dialógus, ahol az átfogó egyesülési folyamat már az utolsó fázisba lépett. Ez azért jelentős, mert a rítus konfiguráló volta miatt, a személyi jelleg a domináns elem.

5. Dolgozatomban igyekeztem bemutatni a területi és a személyi elv érvényesülését és váltakozását az egyháztörténelem során, valamint a személyi jellegű struktúrák ismertetésén keresztül azt, hogy milyen nagy hangsúlyt kapott az Egyház struktúrájában a perszonális elem, a II. Vatikáni Zsinat paradigma-váltásának köszönhetően. Kiderült, hogy az ekkleziológiai valóság alapjánál a krisztológiai valóság áll, az egyháztagságot ugyanis a keresztség szentsége konstituálja. Általa az

ember Krisztusba öltözik, az Ő misztikus Testének és Isten szent népének tagjává válik. Ehhez az elsődleges személyi elemhez járul hozzá a hierarchia személyi eleme, vagyis az a pásztor, akire az egyházmegyei, ill. a plébániai közösség gondozását bízta. Nem a terület az egyházi cirkumszkripciók lényegi, konstitutív eleme, hanem a közösségi elem. A terület csak külső elve a körülírásnak, és funkcionális eleme a struktúrának.

A személyi elvet a CIC nem kivételként konfigurálta, hanem olyan formulának, amelyet akkor lehet alkalmazni, amikor *utilitas id suadeat* (részegyházak esetében), ill. *ubi vero id expedit* (plébániák vonatkozásában). A személyiség nem egy alternatívája a területiségnek, hanem egy komplementuma, egy prolongációja, mivel feltételezi a krisztushívők betagozódását a helyi közösségekbe. A komplementaritásnak pedig természetes velejárója a joghatóságok közötti koordináció. Az is nyilvánvaló lett, hogy nem léteznek tisztán területi és tisztán személyi részegyházak; a területi struktúrák alapjánál két személyi elem áll: a közösség és a hierarchia, és a személyi struktúrák létesítése is feltételezi a területi szerveződést. A „*personalitas*” tehát egy szerveződési és pasztorális *complementum*, melyre meghatározott körülmények között a területiségnek szüksége lehet.

A személyi struktúrák vonatkozásában a következő javaslatot tettem:

- a betegek lelkipásztori gondozása szerves részét képezi az Egyház küldetésének, mert Jézus azzal a feladattal is megbízta egyházát, hogy menjen és gyógyítsa meg mindazokat, akik hisznek Benne.

- sok részegyház nélküli azonban a megfelelően képzett lelkipásztorokat és lelkipásztori munkatársakat, s így nem tudja hatékonyan megvalósítani a betegek lelkigondozását.

- a II. Vatikáni Zsinat ajánlásával összhangban egy komplementer személyi pasztorális struktúra létesítését tartom célra vezetőnek: a személyi prelatúrát. Indoklasként említettem, hogy a Kódex lehetővé teszi ezt a struktúrát különös lelkipásztori feladatok ellátására; egy speciális területről van szó, amely különös lelkigondozást igényel; a különös lelkigondozás megköveteli a speciális képzést, speciális intézményekben – ez a lehetőség adva van a prelatúra esetében. Itt célszerű a kooperáció olyan oktatási intézményekkel, amelyek lelkigondozói képzést nyújtanak.

- a személyi struktúra egyesítené a nemzeti püspöki konferencia területén lévő összes kórházlelkészi szolgálatot és a hasonló helyi intézményeket, és azok a világi krisztushívők is csatlakozhatnának hozzá, akik részt vesznek, vagy részt szeretnének venni e szolgálatban.

- a fő profil a megfelelő képzés és lelkigondozás volna, anélkül, hogy a benne részt vevő klérus inkardinálódna a személyi struktúrába. A helyi püspökök jogai nem sérülnének, amennyiben megőrződne a klerikusok eredeti inkardinációja, a világiak eredeti tagsága, a püspökök felügyeleti joga

pasztorális téren. A személyi struktúrák esetében megkívánt kooperáció pedig biztosítaná az összhangot a területi és személyi entitás pasztorális terve között.

- az egészségügyi struktúra a következő finalitással rendelkezne: a betegek teljes személyét érintő segítségnyújtás; a betegek-egészségesek közötti kapcsolatok humanizációja; képzési feladatok emberi, keresztyény és szakmai szinten; egyházi szolgálat, mely a szentségkiszolgáltatás mellett, arra is törekszik, hogy:

- morálisan felemelje a beteget;
- segítse őt abban, hogy elfogadja és értékesítse a szenvedés tapasztalatát;
- kísérje őt az imádság erejével és a szentségek kegyelmével;
- segítse a családtagokat abban, hogy a hit szellemében, trauma nélkül éljék meg szeretteik betegségét.

- egy ilyen betegek és szenvedők pasztorációját célul kitűző személyi hierarchikus struktúra az egység jele és megteremtője lehetne a szenvedők társadalmában, valamint az ökumenikus kapcsolatok eszköze.

Végszóként: Az Egyház nem más, mint *mysterium communionis*.¹³²² Krisztus Egyháza úgy jelenik meg a világban, mint a püspökök köre gyűlt részegyházak közössége (*communio ecclesiarum*)¹³²³, amelyekben *immanenter* jelen van és működik az egyetemes Egyház.¹³²⁴ A kánoni jogrendben a körülhatárolások széles skálájával lehet találkozni: egyházmegye, ordinariátus, prelatúra, apátság, vikariátus, prefektúra, apostoli kormányzóság, plébánia, s ezek mindegyike a legadekvátabbak ahhoz a célhoz, amelyet meg kell valósítaniuk. Ez a cél a kánonjog alapelve szerint, a lelkek üdvössége: *Salus animarum, suprema lex*.¹³²⁵ Minden jogi norma értelmezésének ez a kulcsa. Az új személyi struktúrákra vonatkozó szabályok is ebben a szellemben fogalmazódtak meg. Az US, a PP, az SMC, az AC, a NC, a *The supreme law* dekrétumok, az AB normái, valamint a latin ordinariátusokra és a migránspsztorációra vonatkozó normák mind igazolják a kánonjog rugalmasságát akkor, amikor arról van szó, hogy a speciális helyzetben lévő krisztushívők üdvösségét előmozdítsa és szolgálja.

¹³²² Vö. CN 4, in *AAS* 85 (1993) 840.

¹³²³ Vö. CN 1, in *AAS* 85 (1993) 838.

¹³²⁴ Vö. CN 9, in *AAS* 85 (1993) 843.

¹³²⁵ Vö. CIC 1752. kán. E témában rövid és tömör összefoglalás található magyar nyelven: HÁRSFAI K., *A kánoni eljárás princípiumai*, Budapest 2013. 23-30. ERDŐ P. (szerk.), *Az élő Egyház joga. Tanulmányok a hatályos kánonjog köréből*, Budapest 2006. 73-85.

FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

Források

- A Katolikus Egyház Katekizmusa* (Szent István Kézikönyvek 6), Budapest 2002.
- A Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyve* (oktatási célú szövegkiadás, fordította RIHMER Z), Nyíregyháza 2011.
- A Pécsi Egyházmegye Körlevelei*, 2015/I/396.
- Annuario Pontificio per l'anno 1962*, Città del Vaticano 1962. 1313-1314.
- Annuario Pontificio per l'anno 2017*, Città del Vaticano 2017.
- Atti di Papa Francesco. Norme complementari alla Costituzione Apostolica Anglicanorum coetibus, modifica dell'art. 5*, 31 maggio 2013, in *Ius Ecclesiae* 26 (2014) 697.
- Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal* (szerkesztette, fordította és a magyarázatokat írta ERDŐ P), Budapest 1985.
- Az Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele*, 2014/X/2730.
- Az Esztergom-Budapesti Érseki Főhatóság körlevele*, 2016/I/731-1.
- BENEDICTUS PP. XIV, *Bulla Apostolica praedecessorum*, 14 februarii 1742, in DE MARTINIS, R., *Iuris pontificii de propaganda fide*. Pars prima, Tomo III, Romae 1890. 48–53.
- BENEDICTUS PP. XIV, *Bulla Etsi pastoralis* de dogmatibus et ritibus ab Italo-Graecis tenendis atque servandis, Typographia Polyglotta Sacrae Congregationis de Propaganda fide. 1889. 8.
- BENEDICTUS PP. XIV, *Bulla Iniuncta nobis*, 6 iulii 1751, in DE MARTINIS, R., *Iuris pontificii de propaganda fide*. Pars prima, Tomo III, Romae 1890. 450-457.
- BENEDICTUS PP. XV, *Const. Ap. Providentissima Mater Ecclesia*, 27 maii 1917, in *AAS* 9 (1917/II) 5-8.
- BENEDICTUS PP. XVI, *Allocutio* ad omnes participes Tribunalis Romanae Rotae, 26 ianuarii 2008, in *AAS* 100 (2008) 84-88, különösen 87.
- BENEDICTUS PP. XVI, *Const. Ap. Anglicanorum coetibus*, 4 novembris 2009, in *AAS* 101 (2009) 985-990.
- BENEDICTUS PP. XVI, MP. *Summorum Pontificum*, 7 iulii 2007, in *AAS* 99 (2007) 777-781.
- BENEDICTUS PP. XVI, *Decr. Ut aptius spirituali*, 5 martii 2011, in *AAS* 103 (2011) 306.
- Bullarium Romanum*, XV. Taurini 1868. 410.
- Codex iuris canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab E.mo Petro Card. Gasparri auctus*, Typ. Pol. Vat. 1918.

- Commentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, dir. MARZOA, A.- MIRAS, J. – RODRIGUEZ-OCANA, R., I-V. Pamplona 1996.³
- COMMISSIO THEOLOGICA INTERNATIONALIS, *Fides et inculturatio*, in *Gregorianum* 70 (1989) 625-646.
- Communicationes* 9 (1977) 224.
- Communicationes* 12 (1980) 276; 296.
- Communicationes* 14 (1982) 216.
- CONGREGAZIONE PER IL CLERO (a cura di), *Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri*, Libreria Editrice Vaticana 2013.
- CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, Dir. *Apostolorum successores* per il ministero pastorale dei vescovi, 22 februarii 2004, in *Enchiridion Vaticanum* 23 (2004) 1066-1067.
- CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Direttorio per la visita „ad limina”*, in *Enchiridion Vaticanum* 11 (1991) 644-682.
- CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, Decr. *Dominus Marcellus Lefebvre*, 1 luglio 1988, in *Enchiridion Vaticanum* 11 (1991) 1196.
- CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Formulario per la relazione quinquennale*, in *Communicationes* 20 (1998) 156-165.
- CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Dichiarazione del 1 aprile 1981*, in *Enchiridion Vaticanum* 7 (1982) 1213.
- CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Dichiarazione sull'espressione „Chiese sorelle”*, 30 giugno 2000, in *Notitiae* 36 (2000) 336-350.
- CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Norme complementari*, in *L'Osservatore Romano*, 9-10 novembre 2009. 7.
- CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Nota informativa circa gli Ordinariati personali per anglicani che entrano nella Chiesa cattolica*, 20 ottobre 2009, in *L'Osservatore Romano*, 21 ottobre 2009. 7-8.
- CONGREGAZIONE PER LE CHIESE ORIENTALI, *Declaratio interpretativa* del decreto del 27 luglio 1954, 30 aprile 1986, in *Communicationes* 78 (1986) 784-786.
- CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Directorium Peregrinans in terra*, 29 aprilis 1969, in *AAS* 61 (1969) 361-384.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Decl. *Dominus Iesus*, 6 augusti 2000, in *AAS* 92 (2000) 742-765.

- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Decr. *The supreme law of Erection of the Personal Ordinariate of Our Lady of Walsingham*, 15 ianuarii 2011, in *AAS* 103 (2011) 129-133.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Decr. *The supreme law of Erection of the Personal Ordinariate of Our Lady of the Southern Cross*, 15 iunii 2012, in *AAS* 104 (2012) 599-603.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Decr. *The supreme law of Erection of the Personal Ordinariate of the Chair of Saint Peter*, 1 ianuarii 2012, in *AAS* 105 (2013) 852-855.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Litt. *Communio notio de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio*, 28 maii 1992, in *AAS* 85 (1993) 838-850.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Nota dottrinale su alcuni aspetti dell'evangelizzazione*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2007.
- CONGREGATIO PRO ECCLESIIS ORIENTALIBUS, *Declaration interpretative du decret du 27 juillet 1954*, 30 maii 1986, in *AAS* 78 (1986) 784-786.
- CONGREGATIO PRO ECCLESIIS ORIENTALIBUS, Istruzione *Il Padre incomprendibile* per l'applicazione delle prescrizioni liturgiche del Codice dei Canonici delle Chiese Orientali, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1996.
- CONGREGATIO PRO ECCLESIIS ORIENTALIBUS, *Pontificia Praecepta de Clero Uxorato Orientali*, 14 iunii 2014, in *AAS* 106 (2014) 496-499.
- CONGREGATIO PRO EPISCOPIIS, Decr. *Animarum bonum de Administratione Apostolica personali „Sancti Ioannis Mariae Vianney” condenda*, 18 ianuarii 2002, in *AAS* 94 (2002) 305-308.
- CONGREGATIO PRO EPISCOPIIS, Decr. *Apostolatus maris*, 24 septembris 1977, in *AAS* 69 (1977) 737-746.
- CONGREGATIO PRO EPISCOPIIS, Decl. *Praelaturae personales*, in *AAS* (1983) 464-468.
- CONGREGATIO PRO GENTIUM EVANGELIZATIONE, *Instructio* sull'invio e la permanenza all'estero dei sacerdoti del clero diocesano dei territori di missione, 25 aprile 2001, in *AAS* 93 (2001) 641-647.
- CONGREGAZIONE PER IL CULTO DIVINO E LA DISCIPLINA DEI SACRAMENTI, *Decreto*: la celebrazione di Santa Maria Maddalena elevata al grado di festa nel Calendario Romano Generale, 3 giugno 2016, in *Bollettino della Sala Stampa della Santa Sede*, 10 giugno 2016.
- CONGREGAZIONE PER IL CULTO DIVINO E LA DISCIPLINA DEI SACRAMENTI, *Decreto di iscrizione nel Calendario Romano Generale dei Santi Giovanni XXIII e Giovanni Paolo II*, in *Bollettino della Sala Stampa della Santa Sede*, 29 maggio 2014.

- CONGREGATIO SACRORUM RITUUM, *Calendarium Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Typis Polyglottis Vaticanis*, 1969.
- CONSIGLIO PRO PUBLICIS ECCLESIAE NEGOTIIS, Instr. *Episcoporum delectum*, 25 martii 1972, in *AAS* 64 (1972) 388-389.
- DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Budapest 2007.
- EUGENIUS PP. IV, Bulla *Cantate Domino* de unionis coptorum aethiopumque, 4 februarii 1441, in DENZINGER, H., *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Bologna 2012.⁴³ 592-603.
- EUGENIUS PP. IV, Bulla *Laetentur coeli*, 6 iulii 1439, in FILA B. - JUG L., *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye-Budapest 1997. 289-290.
- FILA B.-JUG L., *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye-Budapest 1997.
- FRANCESCO PP, Norme complementari alla Costituzione Apostolica Anglicanorum coetibus, *modifica dell'art. 5*, 31 maggio 2013, in *Ius Ecclesiae* 26 (2014) 697-710.
- FRANCISCUS PP, Const. Ap. *Ad aptius consulendum*, 19 martii 2015, in *AAS* 107 (2015) 506.
- FRANCISCUS PP, MP. *De Concordia inter Codices*, 31 maii 2016, in *AAS* 108 (2016) 602-606.
- FRANCISCUS PP, Const. Ap. *De spiritali itinere*, 19 martii 2015, in *AAS* 107 (2015) 504.
- FRANCISCUS PP, MP. *Humanam progressionem* quibus Dicasterium ad integram humanam progressionem fovendam constituitur, 17 augustus 2016, in *AAS* 108 (2016) 968-972.
- FRANCISCUS PP, Const. Ap. *In hac suprema*, 19 martii 2015, in *AAS* 107 (2015) 505.
- FRANCISCUS PP, Const. Ap. *Qui successimus*, 19 martii 2015, in *AAS* 107 (2015) 507.
- FRANCISCUS PP, Const. Ap. *Multum fructum* in Erythraea nova constituitur Ecclesia metropolitana asmarensis, 9 ianuarii 2015, in *AAS* 107 (2015/3) 246.
- GARCÍA y GARCÍA, A. (ed.), *Constitutiones Concilii quarti Lateranensis una cum Commentariis glossatorum* (Monumenta Iuris Canonici A, 2), Città del Vaticano 1981. 57-58.
- GIOVANNI PAOLO II, *Discorso del 17 marzo 2001 ai partecipanti all'Incontro sulla "Novo millennio ineunte"* promosso dalla Prelatura dell'Opus Dei, in *L'Osservatore Romano*, 18 marzo 2001. 6.
- IOANNES PP. XXIII, Const. Ap. *Aeterni Pastoris* de Exarchatus spro ucrainis in Gallia, 22 iulii 1960, in *AAS* 53 (1961) 341-342.
- IOANNES PP. XXIII, MP. *Consilium*, 2 februarii 1962, in *AAS* 54 (1962) 65.
- IOANNES PP. XXIII, Const. Ap. *Cum ob immane bellum*, 17 aprilis 1958, in *AAS* 51 (1959) 789-791, különösen 790.
- IOANNES PP. XXIII, Const. Ap. *Humanae salutis*, 25 decembris 1961, in *AAS* 54 (1962) 5-13.

- IOANNES PP. XXIII, Const. Ap. *Qui divino consilio*, 30 maii 1962, in *AAS* 55 (1963) 218-220.
- IOANNES PP. XXIII, Const. Ap. *Sacratissima atque gravissima verba* de Exarchatus pro armenis in Gallia, 22 iulii 1960, in *AAS* 53 (1961) 343-344.
- IOANNES PP. XXIII, *Sollemnis allocutio*, 25 ianuarii 1959, in *AAS* 51 (1959) 65-69.
- IOANNES PAULUS PP. II, Const. Ap. *Ab ipso sancto Thoma*, 10 februarii 2005, in *Malankara, Synodal Acts and Voice of the Syro-Malankara Catholic Church* 1 (2005/7) 10.
- IOANNES PAULUS PP. II, Alloc. *Ad Italiae episcopos qui extraordinario coetui Conferentiae episcopalis Interfuerunt*, 26 februarii 1986, in *AAS* 78 (1986) 928-934, különösen 931.
- IOANNES PAULUS PP. II, Const. Ap. *Armeniorum fidelium*, 3 iulii 1981, in *AAS* 74 (1982) 5-6.
- IOANNES PAULUS PP. II, Adh.ap.postsyn. *Christifideles laici*, 30 decembris 1988, in *AAS* 81 (1989) 393-521.
- IOANNES PAULUS PP. II, Bulla *Cum Christifideles ritus Armeni* in Republica Argentina, 18 februarii 1989.
- IOANNES PAULUS P.P. II, MP. *Ecclesia Dei*, 2 iulii 1988, in *AAS* 80 (1988) 1498.
- IOANNES PAULUS PP. II, Litt. Enc., *Ecclesia de Eucharistia*, 17 aprilis 2003, in *AAS* 95 (2003) 433-475, különösen 460.
- IOANNES PAULUS PP. II, Adh.ap.postsyn. *Ecclesia in Asia*, 6 novembris 1999, in *AAS* 92 (2000) 449-528, különösen 495.
- IOANNES PAULUS PP. II, Adh.ap.postsyn. *Ecclesia in Africa*, 14 septembris 1995, in *AAS* 88 (1996) 5-82.
- IOANNES PAULUS PP. II, Adh.ap.postsyn. *Ecclesia in America*, 22 ianuarii 1999, in *AAS* 91 (1999) 717-815.
- IOANNES PAULUS PP. II, Adh.ap.postsyn. *Ecclesia in Europa*, 28 iunii 2003, in *AAS* 95 (2003) 649-719.
- IOANNES PAULUS PP. II, Adh.ap.postsyn. *Ecclesia in Oceania*, 22 novembris 2001, in *AAS* 94 (2002) 360-428.
- IOANNES PAULUS PP. II, Const. Ap. *Ecclesia in urbe*, 1 ianuarii 1988, in *AAS* 90 (1988) 177-193, különösen 193.
- IOANNES PAULUS P.P. II, Ep. *Ecclesiae unitas*, 25 decembris 2002, in *AAS* 94 (2002) 267-268.
- IOANNES PAULUS PP. II, Const. Ap. *In Petro Apostolorum Principe*, 30 iunii 1986, in *AAS* 78 (1986) 1211.
- IOANNES PAULUS PP. II, Alloc. *Memori animo* in aula Synodi episcoporum habita: de novo Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium, 25 octobris 1990, in *AAS* 83 (1991) 486- 493.
- IOANNES PAULUS PP. II, Ep. Ap. *Novo millennio ineunte*, 6 ianuarii 2001, in *AAS* 93 (2001) 266-306.
- IOANNES PAULUS PP. II, Const. Ap. *Pastor Bonus* de Romana Curia, 28 iunii 1988, in *AAS* 80 (1988) 841-912.
- IOANNES PAULUS PP. II, Litt. Enc. *Redemptoris missio*, 7 decembris 1990, in *AAS* 83 (1991) 249- 340.

- IOANNES PAULUS PP. II, Litt. Enc. *Slavorum apostoli*, 2 iunii 1985, in *AAS* 77 (1985) 779–813.
- IOANNES PAULUS PP. II, Const. Ap. *Spirituali militum curae*, 24 aprilis 1986, in *AAS* 78 (1986) 481–486.
- IOANNES PAULUS PP. II, MP. *Stella maris*, 31 ianuarii 1997, in *AAS* 89 (1997) 209–216.
- IOANNES PAULUS PP. II, Litt. Enc. *Ut unum sint* de Oecumenico officio, 25 maii 1995, in *AAS* 87 (1995) 921–982.
- IOANNES PAULUS PP. II, Const. Ap. *Ut sit*, 28 novembris 1982, in *AAS* 75 (1983/I) 423–425.
- LEO PP. XIII, Litt. Ap. *Christi Domini* de Patriarchatu Alexandrino Coptorum, 26 novembris 1895, in *ASS* 28 (1895–1896) 257–260.
- LEO PP. XIII, Const. Ap. *Conditae a Christo*, 8 decembris 1900, in *ASS* 33 (1901) 341–347.
- LEO PP. XIII, Const. Ap. *Officiorum ac munerum*, 7 februarii 1897, in *ASS* 30 (1897–1898) 39–43.
- LEO PP. XIII, Litt. Enc. *Orientalium dignitas*, 30 novembris 1894, in *ASS* 27 (1894–1895) 257–264.
- L'Osservatore Romano*, 14–15 marzo 2005. 1.
- L'Osservatore Romano*, 9–10 novembre 2009. 7.
- L'Osservatore Romano*, 21 ottobre 2009. 8.
- MARZOA, Á., MIRAS, J., RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (ed.), *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, III. Montreal 2004.
- Nuntia* 15 (1982) 5.
- Nuntia* 19 (1984) 13.
- Nuntia* 22 (1986) 5.
- Nuntia* 31 (1990) 15.
- Ordo admissionis valide iam baptizatorum in plenam communionem Ecclesiae catholicae*, n. 8, in *Ordo initiationis christianae adultorum*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1972.
- PAULUS PP. VI, *Allocutio* iis qui interfuerunt Coetui e tota Europa Romae habito de pastorali Migratorum Cura, 17 octobris 1973, in *AAS* 65 (1973) 590–593, különösen 591.
- PAULUS PP. VI, Breve *Anno ineunte*, 25 iulii 1967, in *AAS* 59 (1967) 852–854.
- PAULUS PP. VI, MP. *Apostolicae caritatis*, 19 martii 1970, in *AAS* 62 (1970) 193 – 197.
- PAULUS PP. VI, MP. *Catholica Ecclesia*, 23 octobris 1976, in *AAS* 68 (1976) 694–696.
- PAULUS PP. VI, Const. Ap. *Cum praeterito exeunte saeculo* de Exarchatus apostolicus pro fidelibus Ucrainis in Argentina degentibus ad dignitatem eparchiae erigitur, 24 aprilis 1978, in *AAS* 70 (1978) 385–386.
- PAULUS PP. VI, MP. *De episcoporum muneribus*, 15 iunii 1966, in *AAS* 58 (1966) 467–472.
- PAULUS PP. VI, MP. *Ecclesiae Sanctae*, 6 augusti 1966, in *AAS* 58 (1966) 760–761.
- PAULUS PP. VI, Const. Ap. *Eins Vicarius*, 29 novembris 1971, in *AAS* 64 (1972) 411–412.

- PAULUS PP. VI, Adhort.ap.postsyn. *Evangelii nuntiandi*, 8 decembris 1975, nr. 14, in *AAS* 68 (1976) 13.
- PAULUS PP. VI, Const. Ap. *Haec romana et apostolica Sedes*, 29 novembris 1971, in *AAS* 64 (1972) 409-410.
- PAULUS PP. VI, MP. *Mysterii paschalis*, 14 februarii 1969, in *AAS* 61 (1969) 222–227.
- PAULUS PP. VI, Const. Ap. *Quod providenter*, 29 novembris 1971, in *AAS* 64 (1972) 408-409.
- PAULUS PP. VI, MP. *Pastoralis migratorum cura*, 15 augusti 1969, in *AAS* 61 (1969) 601-603.
- PAULUS PP. VI, Const. Ap. *Regimini Ecclesiae Universae*, 15 augusti 1967, in *AAS* 59 (1967) 901.
- PAULUS PP. VI, Litt. Enc. *Sacerdotalis caelibatus*, 24 iunii 1967, in *AAS* 59 (1967) 657-697.
- PAULUS PP. VI, Const. Ap. *Ucrainorum fidelium* de Exarchatus apostolicus pro fidelibus ritus byzantini Ucrainorum in Argentina conditur, 9 februarii 1968, in *AAS* 60 (1968) 547-549.
- PIUS PP. IX, Const. Ap. *Apostolicae Sedis*, 12 octobris 1869, in *ASS* 5 (1869-70) 305-331.
- PIUS PP. IX, Litt. Ap. *Cum ecclesiastica disciplina*, 31 augusti 1869, in *ASS* 5 (1869–70) 637–643.
- PIUS PP. IX, Litt. Ap. *Reversurus*, 12 iulii 1867, in *ASS* 3 (1867) 386-393.
- PIUS PP. X, MP. *Arduum sane munus*, 19 martii 1904, in *ASS* 36 (1904) 549-551.
- PIUS PP. X, Bula *Christifideles graeci* de erectio dioecesis hajdu-doroghensis ritus graeci catholici in Hungaria, 8 iunii 1912, in *AAS* 4 (1912) 429-435.
- PIUS PP. X, Ep. *Conventum alterum*, 15 maii 1911, in *AAS* 3 (1911) 268-269.
- PIUS PP. X, MP. *Cum omnes catholicos*, 15 augusti 1912, in *AAS* 4 (1912) 526–527.
- PIUS PP. X, MP. *Ea semper*, 18 iulii 1907, in *ASS* 41 (1908) 3-12.
- PIUS PP. X, MP. *Iam pridem*, 19 martii 1914, in *AAS* 6 (1914) 173-176.
- PIUS PP. X, MP. *In Hac Beatissimi Petri Cathedra*, 3 maii 1910, in *AAS* 02 (1910) 501-503.
- PIUS PP. X, Litt. Ap. *Officium supremi Apostolatus*, 15 iulii 1912, in *AAS* 4 (1912) 555-556.
- PIUS PP. X, Const. Ap. *Sapienti Consilio*, 29 iunii 1908, in *AAS* 1 (1909) 7-19.
- PIUS PP. XI, Const. Ap. *Christo Pastorum Principi*, 11 iunii 1932, in *AAS* 24 (1932) 289-292.
- PIUS PP. XI, Const. Ap. *Solemni Conventione*, 5 iunii 1930, in *AAS* 22 (1930) 381-386.
- PIUS PP. XII, *Allocutio* iis qui interfuerunt Conventui primo ex Delegatis ab Italiae dioecesibus pro Emigrantibus, 23 iulii 1957, in *AAS* 49 (1957) 730-737, különösen 736.
- PIUS PP. XII, MP. *Cleri sanctitati* de ritibus orientalibus, de personis pro ecclesiis orientalibus, 2 iunii 1957, in *AAS* 49 (1957) 433-603.
- PIUS PP. XII, MP. *Crebrae allatae* de disciplina sacramenti matrimonii pro Ecclesia Orientali, 22 februarii 1949, in *AAS* 41 (1949) 89-117.
- PIUS PP. XII, MP. *Cum omnes catholicos*, 15 augusti 1912, in *AAS* 4 (1912) 526–527.
- PIUS PP. XII, Const. Ap. *Exsul Familia* de spiritali emigrantium cura, 1 augusti 1952, in *AAS* 44 (1952) 649-704.

PIUS PP. XII, Litt. Enc. *Fidei donum*, 21 aprilis 1957, in *AAS* 49 (1957) 225-248.

PIUS PP. XII, Const. Ap. *Omnium ecclesiarum sollicitudo* de Missione Galliae, 15 augusti 1954, in *AAS* 46 (1954) 567-574.

PIUS PP. XII, Litt. Enc. *Mystici corporis*, 29 iunii 1943, in *AAS* 35 (1943) 193-248.

PONTIFICIA COMMISSIO CODICIS IURIS CANONICI ORIENTALIS RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici Orientalis*, in *Nuntia* 24-25 (1987) 35.

PONTIFICIA COMMISSIO DE SPIRITUALI MIGRATORUM ATQUE ITINERANTIUM CURA, Decr. *Apostolatus Maris* de pastorali maritimum et navigantium cura, 24 septembris 1977, in *AAS* 69 (1977) 737-746.

PONTIFICIA COMMISSIONE PER LA PASTORALE DELLE MIGRAZIONI E DEL TURISMO, Litt. circ. *Chiesa e mobilità umana*, 26 maggio 1978, in *AAS* 70 (1978) 357-378.

PONTIFICIUM CONSILIUM DE SPIRITUALI MIGRANTIUM ATQUE ITINERANTIUM CURA, Instr. *Erga Migrantes caritas Christi*, 3 maii 2004, in *AAS* 96 (2004) 788-790.

PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA PASTORALE PER I MIGRANTI E GLI ITINERANTI, *Orientamenti per una pastorale degli Zingari*, Città del Vaticano 2005.

PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Nota esplicativa*, 24 agosto 1996, in *Communicationes* 29 (1997) 239-243.

Romana, Bollettino della Prelatura dell'Opus Dei, 55 (2012) 284-286.

Romana, Bollettino della Prelatura dell'Opus Dei, 56 (2013) 52.

SACRA CONGREGATIONE CONCILII, Decr. *Ne temere*, 2 augusti 1907, in *ASS* 40 (1907) 525-530.

SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Decr. *Ad Sacra Limina*, 28 februarii 1959, in *AAS* 51 (1959) 272-274.

SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Decr. *A remotissima*, 31 decembris 1909, in *AAS* 2 (1910) 13-16.

SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Decr. *De clericis e militia redeuntibus*, 25 octobris 1918, in *AAS* 10 (1918) 481-486.

SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Decreto circa la giurisdizione dell'ordinario militare in Italia*, in *AAS* 32 (1940) 280-281.

SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Decreto d'un ordinario comune pei profughi in Italia*, 3 settembre 1918, in *AAS* 10 (1918) 415-416.

SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Instr. *De Vicariis Castrensibus*, in *AAS* 43 (1951) 562-565.

SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Decr. *Etnografica studia* de sacerdotibus in certas quasdam regiones demigrantibus, 25 martii 1914, in *AAS* 6 (1914) 182-186.

- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Instr. *Formula servanda*, 20 octobris 1956, in *AAS* 49 (1956) 150-163.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Decr. *Magni semper* de Clericis in certas quasdam regiones demigrantibus, 30 decembris 1918, in *AAS* 11 (1919) 39-43.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Decr. *Maxima cura*, 20 augusti 1910, in *AAS* 2 (1910) 636-648.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Notificatio*, 18 ianuarii 1915, in *AAS* 7 (1915) 95-96.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Notificazione*, 23 ottobre 1920, in *AAS* 12 (1920) 534-535.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Decr. *Opus Apostolatus Maris*, 21 novembris 1957, in *AAS* 50 (1958) 375-383.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Decr. *Sacramentum Poenitentiae*, 27 octobris 1960, in *AAS* 53 (1961) 49-50.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, Instr. *Sollemne semper* de vicariis castrensibus, 23 aprilis 1951, in *AAS* 43 (1951) 562-565.
- SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE PRO NEGOTIIS RITUS ORIENTALIS, Decr. *Cum Episcopo Graeco-Rutheno*, 17 augusti 1914, in *AAS* 6 (1914) 458-463.
- SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE PRO NEGOTIIS RITUS ORIENTALIS, Decr. *Cum sat numerosiores*, 27 martii 1916, in *AAS* 8 (1916) 105-107, különösen 105.
- SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE PRO NEGOTIIS RITUS ORIENTALIS, Decr. *Fidelibus ruthenis*, 18 augusti 1913, in *AAS* 5 (1913) 393-399.
- SACRA CONGREGATIO DE RELIGIOSIS, Instr. *Sacrorum Administri*, 2 februarii 1955, in *AAS* 47 (1955) 93-97.
- SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, Dir. *Peregrinans in terra* de Ecclesia et turismo, 29 aprilis 1969, in *AAS* 61 (1969) 361-384.
- SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, Instr. *Postquam apostoli*, 25 martii 1980, in *AAS* 7 (1980) 343-364.
- SACRA CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, Instr. *Calendaria particularia*, 29 iunii 1970, in *AAS* 62 (1970) 651- 666.
- SACRA CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, Ep. *Quattuor abhinc annos*, 3 octobris 1984, in *AAS* 76 (1984) 1088-1089.
- SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, Decr. *Annis praeteritis* de Ordinariatus pro fidelibus ritus orientalis in Argentina erigitur, 19 februarii 1959, in *AAS* 54 (1962) 49-50.
- SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, Decr. *Cum data fuerit*, 1 martii 1929, in *AAS* 21 (1929) 152-159, különösen 155.

- SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, Decr. *Cum fidelium* de Ordinariatus in Brasilia constituitur pro fidelibus rituum orientalium, 14 novembris 1951, in *AAS* 44 (1952) 382-383.
- SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, Decr. *Graeci-rutheni ritus* de administratione ordinariatus graeco-rutheni in regione canadensi, 24 maii 1930, in *AAS* 22 (1930) 346-354.
- SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, Decr. *Nobilis Galliae Natio* Ordinariatus pro omnibus christifidelibus ritus orientalis in Gallia degentibus instituitur, 27 iulii 1954, in *AAS* 47 (1955) 612-613.
- SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, *Oriente cattolico: cenni storici e statistiche*, Citta del Vaticano 1974. 202.
- SACRA CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI, Decr. *Qua sollerti*, 23 decembris 1929, in *AAS* 22 (1930) 99-105, különösen 102-103.
- SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIIS, Dir. *Ecclesiae imago* de pastoralis ministerio Episcoporum, 22 februarii 1973, in *EV* 4 (1978) 1226-1487.
- SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIIS, Instr. *Nemo est* de pastoralis migratorum cura, 22 augusti 1969, in *AAS* 61 (1969) 614-643.
- SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIIS, Decl. *Praelaturae personales* de Praelatura Sanctae Crucis et Operis Dei, 23 augusti 1982, in *AAS* (1983/I) 464-468.
- SACRA CONGREGATIO RITUUM, Instr. *De musica sacra et sacra liturgia*, 3 septembris 1958, in *AAS* 50 (1958) 630-663.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decr. *Ad gentes*, 7 decembris 1965, in *AAS* 58 (1966) 947-990.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decr. *Apostolicam Actuositatem*, 18 novembris 1965, in *AAS* 58 (1966) 837-864.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decr. *Christus Dominus* de pastorale episcoporum munere in Ecclesia, 28 octobris 1965, in *AAS* 58 (1966) 673-696.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Const. Past. *Gaudium et spes* de Ecclesia in mundo huius temporis, 7 decembris 1965, in *AAS* 58 (1966) 1025-1115.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Const. Dog. *Lumen Gentium* de Ecclesia, 21 novembris 1964, in *AAS* 57 (1965) 5-67.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decr. *Optatam totius* de institutione sacerdotali, 28 octobris 1965, in *AAS* 58 (1966) 713-727.

- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decr. *Orientalium Ecclesiarum* de ecclesiis orientalibus catholicis, 21 novembris 1964, in *AAS* 57 (1965) 76-89.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decr. *Perfectae caritatis* de accommodata renovatione vitae religiosae, 28 octobris 1965, in *AAS* 58 (1966) 702-712.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decr. *Presbyterorum Ordinis* de presbyterorum ministerio et vita, 7 decembris 1965, in *AAS* 58 (1966) 991-1024.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Const. Ap. *Sacrosanctum Concilium* de Sacra Liturgia, 4 decembris 1963, in *AAS* 56 (1964) 97-134.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decr. *Unitatis Redintegratio* de Oecumenismo, 21 novembris 1964, in *AAS* 57 (1965) 90-107.
- Summa in Decretum Simonis Bisinianensis*, in AIMONE-BRAIDA, P.V. (ed.), *Monumenta iuris canonici: Corpus glossatorum*, VIII. Biblioteca Apostolica Vaticana 2014.
- Újszövetségi Szentírás* (görög eredetiből fordította és magyarázta BÉKÉS G. – DALOS P.), Róma 1978.
- The Catholic Encyclopedia*, I-XII. New York 1907-1912.

Szakirodalom

- ABBASS, J., *exarca*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, III. Pamplona 2012. 808-809.
- ABBASS, J., *exarcado*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, III. Pamplona 2012. 809-810.
- ADRIÁNYI G., *nyugati egyházszakadás*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, IX. Budapest 2004. 917-918.
- AGOBARDUS, *Adversum legem Gundobardi*, PL 104. 115-116.
- A Katolikus Egyház Magyarországon 2017*, Budapest 2017. 44.
- AIMONE, P.V., *Paroisse territoriale et paroisse personnelle: une contribution historique sur la paroisse et une analyse sur la situation juridique des paroisses canoniques en Suisse*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 577.
- ALBERIGO, G., *Le potestà episcopali al concilio di Trento*, in ALBERIGO, G., *La Chiesa nella storia*, Brescia 1988. 163-177.
- ALONSO PÉREZ, J. I., *sufragánea*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VII. Pamplona 2012. 442-444.

- AQUINÓI SZENT TAMÁS, *A teológia foglalatja*, I-II. Gede Testvérek, 2014.
- ARRIETA, J. I., *Circunscripción eclesiástica*, in OTADUY, J. - VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, II. Pamplona 2012. 95-100.
- ARRIETA, J. I., *Concepto canónico-fundamental de la noción de Iglesia particular*, in Aa. Vv., *Iglesia universal e Iglesias particulares*, Pamplona 1989. 279.
- ARRIETA, J.I., *Chiesa particolare e circoscrizioni ecclesiastiche*, in *Ius Ecclesiae* 6 (1994) 31-33.
- ARRIETA, J.I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, Milano 1997. 364, 375.
- ARRIETA, J.I., *Gli ordinariati personali*, in *Ius Ecclesiae* 22 (2010) 151-172.
- ARRIETA, J.I., *Il sistema dell'organizzazione ecclesiastica. Norme e Documenti*, Roma 2009. 282-284.
- ARRIETA, J. I., *Instrumentos supradiocesanos para el gobierno de la iglesia particular*, in *Ius canonicum* 24 (1984) 607-643.
- ARRIETA, J. I., *Kommentár a 369. kánonhoz*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (dir.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, II/1. Pamplona 2002. 690.
- ARRIETA, J.I., *Kommentár a 371. kánonhoz*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (dir.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, II/1. Pamplona 2012. 696-702.
- ARRIETA, J.I., *L'amministrazione apostolica personale San Giovanni Maria Vianney*, in BONI, G. – CAMASSA, E. – CAVANA, P. – LILLO, P. – TURCHI, V. (a cura di), *Recte sapere. Studi in onore di Giuseppe Dalla Torre*, I. Torino 2014. 1-18.
- ARRIETA, J. I., *La costituzione di Ordinariati nella prassi pastorale dell'attenzione dei fedeli orientali*, in GÜTHOFF, E. – KORTA, S. – WEIß, A. (hrsg.), *Clarissimo Professori Doctori Carolo Giraldo Fürst. In memoriam Carl Gerold Fürst*, Frankfurt am Main 2013. 55-69.
- ARRIETA, J. I., *Le circoscrizioni personali*, in *Fidelium Iura* 4 (1994) 212-221; 236-240.
- ARRIETA, J.I. – CANOSA, J. - MINAMBRES, J. (ed.), *Legislazione sull'organizzazione centrale della Chiesa*, III. Milano 1997. 248.
- ARRIETA, J. I., *Le prelature personali e le loro relazioni con le strutture territoriali*, in *Il Diritto Ecclesiastico* 112 (2001) 22-49.
- ARRIETA, J. I., *prelatura personal*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VI. Pamplona 2012. 389-399.
- ARRIETA, J. I., *prelatura territorial*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VI. Pamplona 2012. 399-401.
- AYMANS, W., *Das konsoziative Element in der Kirche. Gesamtwürdigung*, in *Das konsoziative Element in der Kirche. Atti del VI Congresso Internazionale di Diritto Canonico*, St. Ottilien 1989. 1056-1057.

- AZIZ MINA, A., *Iglesia Copta*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, II. Pamplona 2012. 744-747.
- BAKER, A., *relación quinquenal*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VI. Pamplona 2012. 860-863.
- BALOGH E., *A középkeri bajor egyházi bíráskodás* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/2), Budapest 2000.
- BATTIFOL, P., *Le Primae Sedis episcopus en Afrique*, in *Revue des Sciences Religieuses* 3-4 (1923) 425-432.
- BAURA, E., *Finalità e significato dell'erezione della prelatura personale dell'Opus Dei*, in *Ius Ecclesiae* 20 (2008) 325-344.
- BAURA, E., *Gli ordinariati personali per gli ex-anglicani. Aspetti canonici della risposta ai gruppi di anglicani che domandano di essere ricevuti nella Chiesa Cattolica*, in *Ius Ecclesiae* 24 (2012) 13-51.
- BAURA, E., *Las circunscripciones eclesíasticas personales. El caso de los ordinariatos personales para fieles provenientes del anglicanismo*, in *Ius Canonicum* 50 (2010) 178-195.
- BAURA, E., *Le attuali riflessioni della canonistica sulle prelatore personali: Suggerimenti per un approfondimento realistico*, in Aa.Vv., *Le prelatore personali nella normativa e nella vita della Chiesa*, Padova 2002. 15-53.
- BAURA, E., *Le dimensioni „comuniali” delle giurisdizioni personali cumulative*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 434-435.
- BAURA, E., *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, Milano 1992. 3-57.
- BAURA, E., *Le radici conciliari delle prelatore personali*, in *Recte sapere. Studi in onore di Giuseppe Dalla Torre*, I. Torino 2014. 37-53, különösen 37-38.
- BAURA, E., *Movimientos migratorios y derechos de los fieles en la Iglesia*, in *Ius Canonicum* 43 (2003) 51-86, különösen 57.
- BAURA, E., *Personal ecclesiastical circumscriptions*, in *Philippine Canonical Forum* 12 (2010) 101-130.
- BAURA, E., *Studio sulla normativa degli ordinariati militari*, in BAURA, E. (ed.), *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, Giuffrè, Milano 1992. 3-57.
- BEDA VENERABILIS, *The Ecclesiastical History of the English People*, New York 2011. 5-45.
- BEEVOR, A., *A spanyol polgárháború*, Budapest 2002.
- BEKE M. (szerk.), *A Katolikus Budapest*, I. Budapest 2013. 208-210; 426-430.
- BEKE M. (szerk.), *A Katolikus Budapest*, II. Budapest 2013. 761-762.

- BENKŐ A. – SZENTMÁRTONI M., *Testvéreink szolgálatában*, Eisenstadt 1981, 29-32.
- BEYER, J., *La Costituzione Apostolica Spirituali Militum Curae a proposito degli Ordinariati Militari*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* I (1988/3) 219-225.
- BEYER, J., *La vita consacrata nella Chiesa*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* 3 (1990/2) 170.
- BIER, G., *Die Apostolische Konstitution "Anglicanorum Coetibus" und die Ergänzenden Normen der Kongregation für die Glaubenslehre*, in *Cristianesimo nella storia* 32 (2011) 443-478.
- BIER, G., *Kommentár a 372. kánonhoz*, in LÜDICKE, K. (hrsg.), *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, Essen 1984 (2015) 15.
- BLUMENTHAL, U-R., „*Dictatus Papae*”, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, III. Pamplona 2012. 308.
- BOGARÍN DÍAZ, J., *pía unión*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VI. Pamplona 2012. 215-217.
- BONI, G., *corresponsabilidad eclesial*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, II. Pamplona 2012. 778-785.
- BORÓVI J., *A magyar tábori lelkészet története*, Budapest 1992. 1-302.
- BOSSY, J., *Dalla comunità all'individuo. Per una storia sociale dei sacramenti nell'Europa moderna*, Torino 1998. 6-9.
- BROGI, M., *Cura pastorale di fedeli di altra chiesa "sui iuris"*, in *Revista española de derecho canónico* 53 (1996) 119-131.
- BROGI, M., *I Cattolici Orientali nel Codex Iuri Canonici*, in *Antonianum* 58 (1983) 237.
- BROGI, M., *Il diritto all'osservanza del proprio rito (CIC can. 214)*, in *Antonianum* 68 (1993) 108-119.
- BROGI, M. D., *Obblighi dei Vescovi Latini verso i fedeli di una Chiesa orientale cattolica inseriti nella loro diocesi*, in GEFAELL, P. (a cura di), *Cristiani orientali e pastori latini*, Milano 2012. 3-32.
- BROWN, P., *Il mondo tardo antico. Da Marco Aurelio a Maometto*, Torino 1974. 142-154.
- BUNGE, A. W., *decreto general ejecutorio*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, II. Pamplona 2012. 975-978.
- BUSSO, A. D., *La organización eclesiástica de los inmigrantes latinos y orientales en América Latina*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 357-391, különösen 377.
- CALVO, J., *Kommentár az 529. kánonhoz*, in ARRIETA, J. I. (a cura di), *Codice di Diritto Canonico e Leggi Complementari*, Roma 2004. 413.
- CALVO, J., *Kommentár az 564. kánonhoz*, in ARRIETA, J. I. (a cura di), *Codice di Diritto Canonico e Leggi Complementari*, Roma 2004. 432.

- CAMPO IBÁÑEZ, M., *Iglesia sui iuris. Un concepto canónico novedoso*, in *Estudios eclesiásticos* 86 (2011) 659-686.
- CANOSA, J., *La legge propria della „Mission de France”*, in *Ius Ecclesiae* 3 (1991) 767-781.
- CAPARROS, E., *Territoriality and Personality in The Canon Law System*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 316; 320.
- CAPITANI, O., *Papato ed Impero nei secoli XI e XII*, in FIRPO, L. (a cura di), *Storia delle idee politiche economiche e sociali, II. Il Medioevo*, Torino 1985. 117-155.
- CAPITANI, O., *Episcopato ed ecclesiologia nell'età gregoriana*, in *Le Istituzioni ecclesiastiche della "Societas christiana" dei secoli XI-XII: Papato, Cardinalato ed Episcopato*, I. Milano 1974. 361.
- CARDIA, C., *Il governo della Chiesa*, Bologna 1984. 52.
- CATTANEO, A., *Circoscrizioni personali*, in CALABRESSE, G. - GOYRET, Ph. – PIAZZA, O. F. (ed.), *Dizionario di Ecclesiologia*, Roma 2010. 222.
- CATTANEO, A., *La Chiesa locale. I fondamenti ecclesiologicali e la sua missione nella teologia postconciliare*, Vatican City 2003. 92-98.
- CECCARELLI - MOROLLI, D., *patriarca*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, V. Pamplona 2012. 963-967.
- CELEGHIN, A., *Prelatura personale: problemi e dubbi*, in *Periodica* 82 (1993) 127-129.
- CENALMOR, D., *Kommentár a 213. kánonhoz*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (dir.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, II/1. 91-98, különösen 93.
- CENALMOR, D., *Kommentár a 214. kánonhoz*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (dir.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, II/1. 99-108, különösen 103.
- CIÁURRIZ, M. J., *instrucción*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, IV. Pamplona 2012. 674-678.
- CIÁURRIZ, M. J., *Kommentár a 30. kánonhoz*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (dir.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, I. Pamplona 2002. 487-491.
- CHIAPPETTA, L., *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, I. Bologna 2011.³ 387.
- CHOLIJ, R., *An Eastern Catholic Married Clergy in North America: Recent Changes in Legal Status and Ecclesiological Perspective*, in *Studia Canonica* 31 (1977) 331-339.
- COCCOPALMERIO, F., *La pastorale dei fedeli che si trovano fuori del domicilio*, in Aa.Vv., *Migrazioni e diritto ecclesiale. La pastorale della mobilità umana nel nuovo Codice di diritto canonico*, Padova 1992. 193–200.

- COMOTTI, G., *Somiglianze e diversità tra le prelatore personali ed altre circoscrizioni ecclesiastiche*, in GHERRO, S. (a cura di), *Le prelatore personali nella normativa e nella vita della Chiesa*, Padova 2002. 81-114.
- CONDORELLI, O., *confirmación del elegido*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, II. Pamplona 2012. 520-522.
- CONGAR, Y., *L'ecclésiologie du Haut Moyen Age*, Paris 1968. 316-317.
- CONGAR, Y., *Bulletin d'ecclésiologie*, in *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* 66 (1982) 88.
- CONSORTI, P., *sustentación del clero*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VII. Pamplona 2012. 519-523.
- CONSORTI, P., *Risposta al Centro studi dell'Ordinariato militare*, in *Rivista di Teologia Morale* 33 (2001/130) 272.
- CONZELMANN, H., *Teologia del Nuevo Testamento*, Brescia 1972. 370-373.
- CORECCO, E., *Chiesa particolare*, in *Digesto delle discipline pubblicistiche*, III. Torino 1989. 19.
- CROCE, G. M., *La badia greca di Grottaferrata e la rivista "Roma e l'Oriente". Cattolicesimo e ortodossia fra unionismo ed ecumenismo (1799-1923)*, I. Libreria Editrice Vaticana 1990. 13-15.
- CUSANUS, N., *La concordanza universale*, in GAIA, P. (a cura di), *Opere religiose di Nicolò Cusano*, Torino 1971. 1-546.
- CSERHÁTI F., *Az egyházzal vagy nélküle*, Budapest 2004.
- DALLA TORRE, G., *Aspetti della storicità della costituzione ecclesiastica. Il caso degli Ordinariati castrensi*, in *Il Diritto Ecclesiastico* 97 (1986/II) 274.
- DALLA TORRE, G., *La prelatore personale e la pastorale ecclesiale nell'ora presente*, in *Ius Ecclesiae* 14 (2002) 93-109, különösen 105.
- DALLA TORRE, G., *Le strutture personali e le finalità pastorali*, in CANOSA, J. (a cura di), *I principi per la revisione del Codice di diritto canonico. La ricezione giuridica del Concilio Vaticano II*, Milano 2000. 561-589.
- DALLA TORRE, G., *Prelato e prelatore*, in *Enciclopedia del diritto*, XXXIV. Milano 1990. 975-978.
- DE BERTOLIS, O., *Origine ed esercizio della potestà ecclesiastica di governo in San Tommaso*, Roma 2005. 108.
- DE FUENMAYOR, A., *I laici nelle prelatore personali*, in *Studi in memoria di M. Condorelli*, I. Milano 1988. 470-471.

- DE FUENMAYOR, A., *Kommentár a 102. kánonhoz*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (dir.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, I. Pamplona 2002. 734-737.
- DE FUENMAYOR, A., *Le prelatore personali e l'Opus Dei*, in *Ius Ecclesiae* 1 (1989) 157-175, különösen 170-172.
- DE FUENMAYOR, A. – GÓMEZ-IGLESIAS, V. – ILLANES, J. L., *L'itinerario giuridico dell'Opus Dei. Storia e difesa di un carisma*, Milano 1991. 1-928.
- DE FUENMAYOR, A., *Los laicos en las Prelaturas personales*, in Aa.Vv., *La misión del laico en la Iglesia y en el mundo: VIII Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*, Pamplona 1987. 733-744.
- DE FUENMAYOR, A., *Potesta' primaziale e prelatore personali*, in *Romana Bollettino della Prelatura della Santa Croce e Opus Dei* 2 (1986) 143.
- DE LA HERA, A., *patronato regio*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, V. Pamplona 2012. 987-992.
- DE LUBAC, H., *Corpus mysticum. L'Eucarestia e la Chiesa nel Medioevo*, Milano 1982. 187-216.
- DE LUBAC, H., *Méditation sur l'Eglise*, Aubier 1954. 107-137.
- DE MAISTRE, J., *Du Pape*, Ulan Press. 2012.
- DE PAOLIS, V., *De cura pastoralis migratorum*, in *Periodica* 70 (1981) 141-174.
- DE PAOLIS, V., *Integrazione ecclesiale degli immigrati come esercizio di un diritto di liberta' nella legislazione canonica della Chiesa*, in *People on the move* 46 (1985) 125-154.
- DE PAOLIS, V., *La Chiesa e le migrazioni nei secoli XIX e XX*, in *Ius Canonicum* 43 (2003) 13-49.
- DE PAOLIS, V., *Nota sul titolo di consacrazione episcopale*, in *Ius Ecclesiae* 14 (2002) 59-79.
- DE PAOLIS, V., *The pastoral care of migrants in the teaching and in the directives of the Church*, New York 1989. 1-45.
- deklaráció*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, II. Budapest []. 559.
- DIÓS I., *apostoli nunciatura*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, I. Budapest 1995. 354.
- DIÓS I., *Dictatus papae*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, II. Budapest 1996. 612-613.
- DIÓS I., *Elvándorlók és Úton Lévők Lelkipásztori Gondozásának Pápai Tanácsa*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, III. Budapest 1997. 75.
- DIÓS I., *királyi tetszvényjog*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VI. Budapest 2001. 825.
- DIÓS I., *konciliarizmus*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VII. Budapest 2002. 149.
- DIÓS I., *maroniták*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VIII. Budapest 2003. 738.
- DIÓS I., *személyi prelatúra*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XII. Budapest 2007. 774.

- DIÓS I., *suffraganeus*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XII. Budapest 2007. 383.
- DOMINGO J. A., *Szerzetesjog. Magyarázat az Egyházi Törvénykönyv 573-746. kánonjaihoz* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I / 2), Budapest 1999.
- ECHEVARRÍA, J., *La configuración giuridica dell'Opus Dei prevista da S. Josemaría*, in *Ius Ecclesiae* 20 (2008) 285-298.
- ECHEVARRÍA RODRÍGUEZ, J., *L'Esercizio della potestà di governo nelle prelatore personali*, in *Folia Canonica* 8 (2005) 237-251, különösen 241.
- ECHEVARRÍA, J., *La relación originaria entre laicos y ministros: ordenación mutua y cooperación orgánica*, in SZUROMI, A. (ed.), *Il quindicesimo anniversario dell'istituto canonico „ad instar facultatis” dell'Università Cattolica Pázmány Péter*, Budapest 2011. 48-49.
- Episzkopális egyház*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, III. Budapest 1997. 145.
- ERDŐ P., *A hívők nyelvének ismerete, mint a plébánosi kinevezés feltétele*, in *Teológia* 49 (2015) 141-162.
- ERDŐ P., *A primáciák a nyugati Egyházban. Egy elméleti fejlődés emlékei a középkori kánonjogtudományban*, in *Kánonjog* 9 (2007) 12-25.
- ERDŐ P., *A püspöki kar szerepe a modern államban*, in *Vigília* 63 (1998) 2-8.
- ERDŐ P., *A világiak munkája a plébánián. Teológiai és egyházi vonatkozások*, in ERDŐ P. (szerk.), *Az élő egyház joga*, Budapest 2006. 292–293.
- ERDŐ P., *A II. Vatikáni Zsinat „Christus Dominus” kezdetű határozatának hatása az egyházi jog fejlődésére*, in *Teológia* 36 (2002) 63-85.
- ERDŐ P., *Az egyházi jog teológiája intézménytörténeti megközelítésben*, Budapest 1995. 18; 48; 84-85; 199-209.
- ERDŐ P. (szerk.), *Az élő Egyház joga. Tanulmányok a hatályos kánonjog köréből*, Budapest 2006. 73-85.
- ERDŐ P., *Egyházi jog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 2014.
- ERDŐ P., *egyházmegye*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, II. Budapest 1993. 931-932.
- ERDŐ P., *érsek*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, III. Budapest 1997. 260-261.
- ERDŐ P., *Jog az Egyház hagyományában és életében*, Budapest 2016. 249-282.
- ERDŐ P., *kegyuraság*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VI. Budapest 2001. 483.
- ERDŐ P., *konzisztórium*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VII. Budapest 2002. 183.
- ERDŐ, P., *La coesistenza delle diverse Chiese particolare sui iuris nello stesso territorio*, in *Periodica* 91 (2002) 65.
- ERDŐ, P., *Le primazie nella Chiesa occidentale*, in *Folia canonica* 5 (2002) 279-291.

- ERDŐ, P., *L'Ufficio del Primate nella Canonistica da Graziano ad Ugucione da Pisa II*, in *Apollinaris* 55 (1982) 165-193.
- ERDŐ P., *pátriárka*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, X. Budapest 2005. 672-673.
- ERDŐ, P., *primado*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VI. Pamplona 2012. 447-451.
- ERDŐ P., *primás*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XI. Budapest 2006. 271-272.
- ERDŐ P., *Questioni interrituali del diritto dei sacramenti*, in *Folia canonica* 1 (1988) 16-17.
- ERDŐ P., *részegyház*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XI. Budapest 2006. 579-580.
- ERDŐ, P., *Storia delle fonti del diritto canonico*, Venezia 2008. 81-83.
- ERDŐ P., *szabad adományozás*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XII. Budapest 2007. 437.
- ERDŐ P., *Területi és személyi elv az Egyház szervezetében*, in ERDŐ P. (szerk.), *Az élő Egyház joga. Tanulmányok a hatályos kánonjog köréből*, Budapest 2006. 153.
- ERRÁZURIZ, C. J., *Circa l'equiparazione quale uso dell'analogia in diritto canonico*, in *Ius Ecclesiae* 4 (1992) 215-224.
- ERRÁZURIZ, C. J., *Corso fondamentale sul diritto nella Chiesa*, I. Milano 2009. 518-524.
- ERRÁZURIZ, C. J., *equiparación*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, III. Pamplona 2012. 655-657.
- ESCRIVÁ, J., *È Gesù che passa*, Milano 2000. 149.
- ESTEPA LLAURENS, J. M., *El consejo pastoral en los Ordinariatos castrenses*, in *Militum Cura Pastoralis* 1 (1987) 66-79.
- ÉCHAPPÉ, O., *Réflexion sur l'Instruction Erga migrantes caritas Christi*, in *L'année canonique* 52 (2010) 25-33.
- FABINY T., *Az Oxford-mozgalom*, in *Vigilia* 67 (2002) 414-422.
- FANTAPPIÉ, C., *Storia del diritto canonico e delle istituzioni della Chiesa*, Bologna 2011. 1-326.
- FELDKAMP, M. F., *La diplomazia pontificia*, Milano 1998. 58-62.
- FELICIANI, G., *La dimensione collegiale del ministro del vescovo a livello locale*, in CATTANEO, A. (a cura di), *L'esercizio dell'autorità nella Chiesa*, Venezia 2004. 64.
- FELICIANI, G., *Le Conferenze Episcopali*, Bologna 1974.
- FERENCZY E. – MARÓTI E. – HAHN I., *Az ókori Róma története*, Budapest 1992. 378-379.
- FORTE, E., *Las Iglesias orientales católicas*, in *DGDC*, IV. 409-413.
- FUMAGALLI CARULLI, O., *Las prelaturas personales en el Concilio Vaticano II. A propósito de algunos estudios recientes*, in *Ius Canonicum* 28 (1988) 758-759.
- FURET F., *A francia forradalom története*, Budapest 1999.

- FÜRST, C. G., *Die Bedeutung des Codex Canonum Ecclesiaru Orientalium für die Ostkirchliche Diaspora*, in *ÖAKR* 42 (1993) 345-375.
- GAHONA FRAGA, L., *declaración magisterial*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, II. Pamplona 2012. 903-905.
- GALLARO, G. D., *Iglesia Greco-Melquita*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, IV. 262-264.
- GALLES, D., *Anglicanorum Coetibus—Some Canonical Investigations on the Recent Apostolic Constitution*, in *The Jurist* 71 (2011) 201-233, külonösen 206.
- GAUDEMET, J., *Il matrimonio in Occidente*, Torino 1989. 71-80.
- GAUDEMET, J., *Le Gouvernement de l'église à l'époque classique. Le Gouvernement local*, Paris 1979. 124-125.
- GAUDEMET, J., *Storia del diritto canonico. Ecclesia et civitas*, San Paolo 1998. 45.
- GÁL F., *egyházi hatalom*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, II. Budapest 1993. 885-886.
- GEFAELL, P., *Enti e Circostrizioni meta-rituali nell'organizzazione ecclesiastica*, in ZAPP, H. - WEISS, A. - KORTA, S. (a cura di), *Ius Canonicum in Oriente et Occidente. Festschrift für Carl Gerold Fürst zum 70. Geburtstag*, Frankfurt am Main 2003. 493-508.
- GENTILE, C., *Le prelatore personali*, Milano 2011. 1-469.
- GHIRLANDA, G., *Criteri di organizzazione del popolo di Dio e di inserzione delle persone nell'economia della salvezza alla luce del libro II. del CIC 1983*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 93-122.
- GHIRLANDA, G., *De differentia Praelaturam personalem inter et Ordinariatum militare seu castrensem*, in *Periodica* 76 (1987) 219-251.
- GHIRLANDA, G., *La Costituzione apostolica Anglicanorum coetibus*, in *Periodica* 99 (2010) 373-430.
- GHIRLANDA, G., *Natura delle prelatore personali e posizione dei laici*, in *Gregorianum* 69 (1988) 299-314.
- GHIRLANDA, G., *Situazione attuale della comunione anglicana e risposta della Santa Sede alle richieste rivolte*, in *Anuario Argentino de Derecho Canónico* 16 (2009-2010) 473-483.
- GÓMEZ-IGLESIAS, V., *L'ordinazione episcopale del Prelato dell'Opus Dei*, in *Ius Ecclesiae* 3 (1991) 251-265.
- GÓMEZ-IGLESIAS, V., *San Josemaría Escrivá e la prospettiva dell'Opus Dei come Prelatura personale*, in *Ius Ecclesiae* 20 (2008) 299-324.
- GONZÁLEZ AYESTA, J., *facultades habituales*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, III. Pamplona 2012. 901-907.

- GOVERNATORI, L., *Commentarium in Const. Apost. „Exsul Familia”*, in *Apollinaris* 26 (1953) 155–174.
- GRAßMANN, A., *The Latin Ordinariates for the Faithful of the Oriental Rites. Genesis, Constitutional Positioning and Exposition of the Current Situation*, in *Studia Canonica* 51 (2017) 149-179, különösen 175-178.
- GUDENUS, P., *Opus Dei*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, X. Budapest 2005. 119-120.
- GUTIÉRREZ, J. L., *De Ordinarius militaris nova constitutione*, in *Periodica* 76 (1987) 189-218, különösen 215.
- GUTIÉRREZ, J. L., *La conferenza episcopale come organo sopradiocesano nella struttura ecclesiastica*, in *Ius Ecclesiae* 1 (1989) 69-91.
- GUTIÉRREZ, J. L., *Las dimensiones particulares de la Iglesia*, in Aa.Vv., *Iglesia universal e Iglesias particulares*, Pamplona 1989. 251.
- GUTIÉRREZ, J. L., *Manual de derecho canónico*, Pamplona 1988. 327-335.
- GUTIÉRREZ, J. L., *Organización jerárquica de la Iglesia*, in Aa.Vv., *Manual de Derecho Canónico*, Pamplona 1988. 381- 390.
- HAMILTON, B., *The Latin Church in the Crusader States*, Taylor & Francis Group 2016.
- HÁRSFAI K., *A kánoni eljárás princípiumai*, Budapest 2013. 23-30.
- HEALEY, J., *The Church across the border: The Church of the East and its Chaldean branch*, in O'MAHONY, A. – LOOSLEY, E., *Eastern Christianity in the Modern Middle East*, London 2010. 41-56.
- HEINZMANN, M. C., *ley invalidante*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, V. Pamplona 2012. 89-92.
- HENRICI, P., *La maturazione del Concilio. Esperienze di teologia del preconcilio*, in *Communio* 25 (1990) 12-29.
- HEREDIA, C. I., *El Opus Dei y sus tribunales*, in *Anuario argentino de Derecho Canónico* 5 (1998) 81-134.
- HERRANZ, J., *Giustizia e pastoraltà nella missione della Chiesa*, Giuffrè 2011. 377.
- HERRANZ, J., *Il decreto Presbyterorum Ordinis. Riflessioni storico-teologiche sul contributo di mons. Álvaro del Portillo*, in *Annales theologici* 9 (1995) 217-241, különösen 222.
- HERRANZ, J., *La natura degli ordinariati militari alla luce della costituzione apostolica Spirituali Militum Curae e dei successivi documenti del magistero*, in *Giustizia e pastoraltà nella missione della Chiesa*, Milano 2011. 395-397.
- HERRANZ, J., *Studi sulla nuova legislazione della Chiesa*, Milano 1990. 278.

- HERVADA, J., *Elementos de Derecho Constitucional Canónico*, Pamplona 2001. 297.
- HERVADA, J., *El significado original del término "praelatus"*, in *Ius Canonicum* 85 (2003) 169-183.
- HERVADA, J., *Kommentár a 294-297. kánonokhoz*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (dir.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, II/1. Pamplona 2002. 401-404.
- HERVADA, J., *Kritikai bevezetés a természetjogba*, Budapest 2004. 137.
- HERVADA, J., *Significado actual del principio de la territorialidad*, in *Fidelium iura* 2 (1992) 221-239.
- HILL, Ch., *An evaluation of the apostolic constitution Anglicanorum coetibus in the current ecumenical situation*, in *Cristianesimo nella storia* 32 (2011) 489-500, különösen 491.
- HOF, H., *Plenitudo potestatis und imitatio imperii zur Zeit Innocenz III*, in *Zeitschrift für Katholische Theologie* 77 (1954-1955) 39-71.
- HUELS, J., *Anglicanorum coetibus: text and commentary*, in *Studia canonica* 43 (2009) 389-430.
- HUELS, J., *Canonical notes on the Pontifical Precepts on Married Eastern Clergy*, in *Studia Canonica* 50 (2016) 145-163.
- INCITTI G., *Note sul decreto di erezione dell'Amministrazione apostolica personale S. Giovanni Maria Vianney*, in *Ius Ecclesiae* 14 (2002) 849-860.
- Interjú dr. Cserhádi Ferencsel*, in *Keresztény Szó* XIX/11 (2008).
- Idegen földön magyar nyelven imádkozni. Interjú dr. Cserhádi Ferencsel*, in *Új ember*, 2013.03.13.
- JAEGER, D. M., *Erezioni di circoscrizioni ecclesiastiche orientali*, in *Antonianum* 75 (2000) 499-521, különösen 514-521.
- JEREMY, A., *Apostolic Constitution Anglicanorum coetibus and the personal ordinariate of our Lady of Walsingham*, in *Cristianesimo nella storia* 32 (2011) 425-442, különösen 427.
- JUHÁSZ, G., *Az anglikán-római katolikus párbeszéd*, in *Vigilia* 59 (1994) 835-847.
- kánoni küldetés*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VI. Budapest 2001. 128.
- KAPTIJN, A., *Gli ordinariati per i fedeli cattolici orientali privi di gerarchia propria*, in GEFAELL, P. (a cura di), *Cristiani orientali e pastori latini*, Milano 2012. 233–269.
- KAPTIJN, A., *L'Ordinariato per i cattolici delle chiese orientali: un tipo di ordinariato sui generis?*, in LORUSSO, L. – SABBARESE, L. (a cura di), *Oriente e Occidente: respiro a due polmoni. Studi in onore di Dimitrios Salachas* (Studia Canonica 67), Città del Vaticano 2014. 37-63, különösen 49.
- KAPTIJN, A., *Ordinariato apostólico para la atención de los orientales en España*, in *Ius Canonicum* 56 (2016) 771-781.
- KRÄMER, P., *Die Personaladministration im Horizont des Kirchlichen Verfassungsrechts*, in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 172/1 (2003) 97–108, különösen 102.

- KUMINETZ G., *Klerikusok Kézikönyve* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae II / 4 / 1), Budapest 2012. 153-333.
- Lábjegyzet a 686. kánonhoz*, in ERDŐ P. (szerk.), *Az Egyházi Törvénykönyv*, Budapest 1985. 518.
- Lábjegyzet a 285. kánonhoz*, in ERDŐ P. (szerk.), *Az Egyházi Törvénykönyv*, Budapest 1985. 271.
- LANDAU, P., *Sakramentalität und Jurisdiktion*, in *Das Recht der Kirche*, II. Gütersloh 1995. 58-94.
- LANDETE CASAS, J., *ad nutum*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, I. 197-198.
- LANDETE-CASAS, J., *La administración apostólica personal*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, I. 202-203.
- LANDETE-CASAS, J., *La atención pastoral de los fieles tradicionalistas: garantías para su plena inserción en la comunio ecclesiastica*, in *Fidelium Iura* 11 (2001) 169-192.
- LEGRAND, H., *Les catholiques orientaux dans les dioceses latins: un test pour la catholicite de l'Église?*, in *L'année canonique* 53 (2011) 63-80.
- LE TOURNEAU, D., *La juridiction cumulative de l'Ordinariat aux Armées*, in *Revue de Droit Canonique* 37 (1987) 196.
- LE TOURNEAU, D., *Le caractère personnel et territorial de la "potestas" des Patriarches orientaux*, in *Folia Canonica* 5 (2002) 85–93.
- LLUCH, M., *conciliarismo*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, II. Pamplona 2012. 352-360.
- LO CASTRO, G., *Le prelatore personali. Profili giuridici*, Milano 1999. 211.
- LO CASTRO, G., *Physical and Juridical Persons*, in MARZOA, Á., MIRAS, J., RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (szerk.), *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*, I. Montreal 2004. 686-687.
- LO CASTRO, G., *Verso un riconoscimento della Chiesa anglicana come prelatore personale? Commento ad una proposta di Graham Leonard*, in *Quaderni di diritto e politica ecclesiastica* 1 (1993) 219-227.
- LOMBARDÍA, P. – HERVADA, J., *Sobre prelaturas personales*, in *Ius Canonicum* 27 (1987) 11–76, különösen 17-44 és 63-65.
- LONGHITANO, A., *Le chiese particolari*, in Aa.Vv., *Chiesa particolare e strutture di comunione*, Bologna 1985. 15-52.
- LORUSSO, L., *Gli orientali cattolici e i pastori latini*, Roma 2003. 88.
- LUKÁCS L., *Joseph Ratzinger és a II. Vatikáni Zsinat ekkleziológiája*, in *Sapientiana* 6 (2013/1) 1-43.
- LÜDECKE, N., *missio canonica*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, V. Pamplona 2012. 437-441.

- MACCARRONE, M., *Vicarius Christi. Storia del titolo papale*, Roma 1952. 86-91.
- MADEY, J., *Iglesia Malankar*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, V. 245-247.
- MARCHETTO, A., *Consejo Pontificio Para La Pastoral De Los Emigrantes E Itinerantes*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, II. 615-618.
- MARCHETTO, A., *Episcopato e primato pontificio nelle decretali pseudo-isidoriane*, Roma 1971. 41-56.
- MARTI, F., *I rutheni negli Stati Uniti: Santa Sede e mobilità umana tra Ottocento e Novecento*, Milano 2009. 315-316.
- MARTÍNEZ-TORRÓN, J., *La configuracion juridica de las prelaturas personales en el Concilio Vaticano II*, Pamplona 1986. 277.
- McCALLUM, F., *The Maronites in Lebanon: An historical and political perspective*, in O'MAHONY, A. – LOOSLEY, E., *Eastern Christianity in the Modern Middle East*, London 2010. 25-41.
- METZ, R., *Droit canonique et droit ecclésiastique*, in *Revue de Droit canonique* 29 (1979) 23-40.
- MEYENDORFF, J., *One Bishop in One City*, in *St Vladimir's Theological Quarterly* 5 (1961) 54-58.
- MIGLIAVACCA, A., *La confessione frequente di devozione: studio teologico-giuridico sul periodo fra i codici del 1917 e del 1983* (Tesi gregoriana: Serie diritto canonico 17), Roma 1997. 232.
- MIKLÓSHÁZY A., *A tengerentúli emigráns magyar katolikus egyházi közösségek története Észak- és Dél-Amerikában, valamint Ausztráliában*, Budapest 2008.
- MIRAGOLI, E., *dispensa del celibato*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, III. 415-418.
- MIRAS, J., *Notas sobre la naturaleza de las Prelaturas personales. A propósito de un discurso de Juan Pablo II*, in *Ius Canonicum* 42 (2002) 363-388.
- MIRAS, J., *Objetividad de los criterios canónicos de delimitación de circunscripciones eclesiásticas*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 477-488.
- MIRAS, J., „*Praelatus*”. *De Trento a la primera codificación*, Pamplona 1998. 1-252.
- MONDIN, B., *La Chiesa sacramento d'amore. Trattato di ecclesiologia*, Bologna 1993. 367.
- MONTERONE, L., *Colloqui con Monsignor Escrivá*, Milano 2002. 24.
- MOORE, M. E., *A Sacred Kingdom: Bishops and the Rise of Frankish Kingship, 300-850* (Studies in Medieval and Early Modern Canon Law 8), Washington, D.C. 2011. 303.
- MOTILLA, A., *privilegio del fuero*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VI. Pamplona 2012. 478-483.

- MÖHLER, J. A., *Die Einheit der Kirche oder das Prinzip des Katholizismus, im Geiste der Kirchenväter der drei ersten Jahrhunderte*, Laupp, Tübingen 1825.
- MÖRSDORF, K., *Diözese*, in RAHNER, K. (edit.), *Sacramentum Mundi*, I. Herder 1967. 887-888.
- MULLOR GARCÍA, J., *nunciatura apostólica*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, V. Pamplona 2012. 625-626.
- NEDUNGATT, G., *La Synodalité dans Les Églises Orientales Selon Le Nouveau Code*, in *Concilium* 243 (1992) 79- 97.
- NÉMETH L. (szerk.), *Irányelvek a cigánypasztorációban* (Római dokumentumok 34), Budapest 2006.
- OCÁRIZ, F., *Unità e diversità nella comunione ecclesiale*, in *Ius Ecclesiae* 5 (1993) 392-395.
- OTADUY, J., *analogía*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, I. Pamplona 2012. 322-329.
- O'MAHONY, A., *Between Rome and Antioch: The Syrian Catholic Church in the modern Middle East*, in O'MAHONY, A. – LOOSLEY, E., *Eastern Christianity in the Modern Middle East*, London 2010. 120-138.
- O'MAHONY, A., *The Coptic Orthodox Church in modern Egypt*, in O'MAHONY, A. – LOOSLEY, E., *Eastern Christianity in the Modern Middle East*, London 2010. 56-78.
- OTADUY, J., *Kommentár a 291. kánonhoz*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (dir.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, II/1. 387-393.
- OTADUY, J., *seguridad social del clero*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VII. Pamplona 2012. 230-235.
- OTADUY, J., *Territorialidad y personalidad son categorías jurídicas abiertas*, in *Ius Canonicum* 83 (2002) 13-39.
- PACELLI, E., *La personnalité et la territorialité des lois particulièrement dans le droit canon. Etude historique-juridique*, Roma 1945. 1-29. (ugyanez megtalálható az: *Ephemerides Iuris Canonici* 1 (1945) 5-27.)
- PÉREZ-MADRID, F., *Inmigración y derecho canónico*, in *Ius Canonicum* 43 (2003) 603-636.
- PINTO, V. P., *Diritto amministrativo canonico. La chiesa: mistero e istituzione*, Bologna 2006. 155.
- PIRIGYI I., *hajdúdorogi görögkatolikus püspökség*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, IV. 484-486.
- PIRIGYI I., *hajdúdorogi mozgalom*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, IV. Budapest 1998. 486-487.
- PIRIGYI I., *káldok uniója*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VI. Budapest 2001. 42.

- PIRIGYI I., *melkita bizánci szertartású katolikusok*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VIII. Budapest 2003. 933-934.
- PIRIGYI I., *miskolci apostoli exarchátus*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, IX. Budapest 2004. 224.
- PREE, H., *Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 515–544, különösen 538.
- PREE, H., *Zur Rechtsstellung der Ukrainischen Griechisch-Katholischen Kirche in Österreich*, in SCHINKELE, B. - KUPPE, R. - SYNEK, E. - WALLNER, J. – WIESHAIDER, W. (hrsg.), *Recht - Religion - Kultur. Festschrift für Richard Potz zum 70. Geburtstag*, Wien 2014. 663-678.
- PUGLIESE, A., *La cura castrense*, Torino 1943. 5-6.
- PUNZI NICOLÒ, A.M., *I principi per la revisione del Codice di Diritto Canonico. La ricenzone giuridica del Concilio Vaticano II*, Roma 2000. 549-560.
- PUNZI NICOLÒ, A. M., *Libertà e autonomia negli enti della Chiesa*, Torino 1999. 205-206.
- PUSKÁS A., *A II. Vatikánum egyházzól szóló tanításának recepciója a zsinat utáni teológiában*, in *Vigília* 67 (2002) 814-825.
- RAHNER, K., *Kirche und Sakramente*, Freiburg 1961.
- RAHNER, K., *La penitenza della chiesa*, Roma 1964.
- RAHNER, K., *Teología de la parroquia*, in RAHNER, K. (ed.), *La parroquia: de la teoría a la práctica*, San Sebastián 1961. 43-46.
- RAMOS, F., *La delimitazione delle Chiese particolari (can. 372)*, in *Angelicum* 77 (2000) 299-336.
- RAMOS, F., *Le diocesi e i raggruppamenti di Chiese particolari*, Roma 2001. 63.
- RATZINGER, J., *L'influsso della disputa degli ordini mendicanti sullo sviluppo della dottrina del primato*, in RATZINGER, J., *Il nuovo popolo di Dio. Questioni ecclesiologiche*, Queriniana 1992. 61-62.
- ROBERSON, R. G., *The Catholic-Oriental Orthodox dialogue: Achievements and hopes*, in *The Jurist* 76 (2016) 69-83.
- RODRIGUEZ, P., *Chiese particolari e prelature personali*, Milano 1985. 88; 125.
- ROUCO VARELA, A. M., *Iglesia Universal-Iglesia particular*, in *Ius Canonicum* 22 (1982) 221-239.
- RUNCIMAN S., *A kereszties hadjáratok története*, Budapest 2002.
- SABBARESE, L., *consistorio*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, II. Pamplona 2012. 661-663.
- SABBARESE, L., *dicasterio de la Curia Romana*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, III. Pamplona 2012. 299-302.

- SABBARESE, L., *La costituzione gerarchica della Chiesa universale e particolare. Commento al codice di diritto canonico*, libro II parte II, Roma 2013. 81.
- SABBARESE, L., *provisión del oficio*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VI. Pamplona 2012. 621-623.
- SALACHAS, D. - SABBARESE, L., *Chierici e ministero sacro nel Codice latino e orientale. Prospettive interecclesiali*, Città del Vaticano 2004. 344-345.
- SALACHAS, D., *Congregazione per le Chiese Orientali*, in PINTO, P. V. (a cura di), *Commento alla Pastor Bonus e alle norme sussidiarie della Curia Romana*, Città del Vaticano 2003, 81-84.
- SALACHAS, D., *Lo stato giuridico delle minoranze di fedeli cattolici nei territori della Chiesa latina*, Firenze 1997, 22.
- SALACHAS, D., *Problematiche interrituali nei due codici orientale e latino*, in *Apollinaris* 67 (1994) 641.
- SANDRI, L., *EL Concilio Vaticano II y los Orientales. Notas sobre la atención de los católicos orientales en la diáspora*, in *Subsidia Canonica* 22 (2017) 1-32.
- SASTRE SANTOS, E., *documentos pontificios*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, III. Pamplona 2012. 458-461.
- SCARDILLI, P. D., *I nuclei ecclesiologici nella costituzione liturgica del Vaticano II*, Roma 2007. 237.
- SCHANDA B., *Állami egyházjog. Vallásszabadság és vallási közösségek a mai magyar jogban*, Budapest 2012. 111.
- SCHILLEBEECKX, E., *Christus Sakrament der Gotibegegnung*, Mainz 1960.
- SCHMIDT, H-J., *The Papal and Imperial Concept of plenitudo potestatis: the Influence of Pope Innocent III on Emperor Frederick II*, in MOORE, J.C. – BOLTON, B. (edit.), *Pope Innocent III and his World*, Aldershot – Brookfield/Vermont 1999. 305-314.
- SCHOUPPE, J. P., *Les circonscriptions ecclésiastique ou communautés hierarchiques de l'Église catholique*, in *Ephemerides Theologicae Lovanienses* 81 (2005) 435-476.
- SCHÜTZ A., *Dogmatika*, II. Budapest 1937. 242.
- SEMMELOTH, O., *Die Kirche als Ursakrament*, Frankfurt/M. 1955.
- SIPOS, S., *Enchiridion iuris canonici*, Herder 1960. 251.
- SOBOUL A., *A francia forradalom története – 1789–1799*, Budapest 1999.
- SOHM, R., *Wesen und Ursprung des Katholizismus*, Leipzig 1909. 28.
- SOLER, C., *Jurisdicción Cumulativa*, in *Ius Canonicum* 28 (1988/1) 131-134.
- STANKIEWICZ, A., *Le prelatore personali e i fenomeni associativi*, in GHERRO, S. (a cura di), *Le prelatore personali nella normativa e nella vita della Chiesa. Venezia – Scuola Grande di San Rocco – 25 e 26 giugno 2001*, Padova 2002. 137–163.

- STOCKMANN, P., *Die Ordinariate für Gläubige eines orientalischen Ritus - ein Rechtsinstitut praeter legem*, in KAISER, U. – RAITH, R. – STOCKMANN, P. (hrsg.), *Salus animarum suprema lex. Festschrift für Offizial Max Hopfner zum 70. Geburtstag*, Frankfurt am Main 2006. 431-448, különösen 433.
- STREJAC, I. P., *La condizione giuridica dei fedeli orientali affidati alla cura dei Vescovi latini*, in *Caietele Institutului Catolic VIII* (2009/1) 203-250, különösen 221 (nota 39).
- SZABÓ P., *A keleti egyházak szentségi joga*, Nyíregyháza 2012. 41-59.
- SZABÓ P., *A sajátjogú egyházak tipológiája a Keleti Kódex szerint*, in IVANCSÓ I. (szerk.), *Ecclesia aedificans. A 70 éves Keresztes Szilárd köszöntése*, Nyíregyháza 2002. 363-383.
- SZABÓ P., *A „sajátjogú metropolita” jogkörének analízise*, in *Athanasiana* 18 (2004) 117-132.
- SZABÓ P., *exarcha*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, III. Budapest 1997. 446.
- SZABÓ, P., *Stato attuale e prospettive della convivenza delle Chiese cattoliche sui iuris*, in ERDŐ P. — SZABÓ P. (cur.), *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*, Budapest 2002. 225-253.
- SZÁM L., *mechitaristák*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, VIII. 851-853.
- SZÁM L., *örmény katolikus egyház*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, X. Budapest 2005. 342-343.
- SZUROMI Sz.A., *A káptalan sajátos kötelességei és jogai – megjegyzések egy régi egyházi jogintézmény feladatkörének változásaihoz*, in *Teológia* 44 (2010) 138-145.
- SZUROMI Sz. A., *A Pápai Állam alkotmányfejlődése a kezdetektől az olasz egységig*, in *Jogtörténeti Szemle* 4 (2006) 21-22.
- SZUROMI Sz. A., *A patriarchátus és primácia a latin egyházban, kánonjogtörténeti megközelítésben*, in *Kánonjog* 18 (2016) 57-66.
- SZUROMI Sz. A., *A püspökségre vonatkozó egyházfegyelem sajátosságai a Decretales Pseudo-Isidorianae-ban*, in *Kánonjog* 5 (2003) 51-63.
- SZUROMI Sz. A., *Az egyházi intézményrendszer története* (Szent István kézikönyvek 15), Budapest 2017. 23-337.
- SZUROMI Sz. A., *Az érett középkor egyházi bíraskodása és bírósági szervezetének sajátosságai*, in *Teológia* 42 (2008) 70-77.
- SZUROMI Sz. A., *Kánonjogtudomány és kodifikáció*, in *Iustum Aequum Salutare* IV/2 (2008) 83–92.
- SZUROMI Sz. A., *Karl Rahner szerepe a II. Vatikáni Zsinat egyházzól szóló dogmatikus konstitúciójának megszületésében*, in *Vigilia* 69 (2004/11) 827-832.

- SZUROMI, Sz. A., *Peculiarities of the conception of „sacred power” and its exercise between 1073 and 1303*, in *Folia Theologica* 17 (2007) 261-270.
- SZUROMI, Sz.A., *Peculiarities of the Decretum Burchardi Wormatiensis especially regarding the Discipline about Bishops and their Duties*, in *Revista Española de Derecho Canónico* 71 (2014) 493-506.
- SZUROMI Sz. A., *privilegium fori*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XI. Budapest 2006. 280.
- SZUROMI Sz. A., *simónia*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XII. Budapest 2007. 133.
- SZUROMI Sz. A., *területi prelatúra*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XIII. Budapest 2008. 901.
- SZUROMI Sz. A., *utasítás, instructio*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XIV. Budapest 2009. 590-591.
- TAMMARO, C., *Il prelado come Ordinario proprio della prelatura personale*, in *Antonianum* 77 (2002) 575-583.
- TAMMARO, C., *La posizione giuridica dei fedeli laici nelle prelature personali*, Roma 2004. 80.
- TAMMARO, C., *Riflessioni sul senso e l'ambito di applicazione del can. 294 CIC. Un'analisi logica e teleologica della norma*, in *Ius Canonicum* 90 (2005) 667-691.
- TANASIYCHUK, A., *Pontificia Praecepta de Clero Uxorato Orientali e la questione del celibato presso le Chiese Orientali Cattoliche*, in *Prawo Kanoniczne* 58 (2015/4) 155- 173, különösen 162.
- TASSELLO, G. (a cura di), *Enchiridion della Chiesa per le migrazioni: documenti magisteriali ed ecumenici sulla pastorale della mobilità umana: 1887-2000*, Bologna 2001.
- TEJERO, E., *Kommentár az 564. kánonhoz*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (dir.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, II/2. 1360-1364, különösen 1363.
- TEJERO, E., *Kommentár az 566. kánonhoz*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (dir.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, II/2. 1370-1373.
- THAZHATH, A., *Iglesia Siro-Malabar*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VII. 358-360.
- THOMAS, H., *The Spanish Civil War*, London 2001.
- UJHÁZI L., *A katolikus katonai ordinariátus struktúrája és szabályozása*, Budapest 2014. 1-239.
- UJHÁZI L., *A menekültek lelkipásztori és humanitárius segítése a katolikus egyházban*, in *Iustum Aequum Salutare* 12 (2016/ 2) 317–341.
- VALDRINI, P., *Comunità, Persone, Governo. Lezioni sui libri I e II del CIC 1983*, LUP 2013. 27-57.

- VALLINI, M., *Reclutamento dei chierici del Presbiterio dell'Ordinariato Militare e la problematica dell'erezione di un seminario proprio alla luce della Costituzione Apostolica Spirituali Militum Curae*, in *Militum Cura Pastoralis* 2 (1988/1) 37-38.
- VANHOYE, A.M., *Legge, Carismi e Norme di diritto secondo San Paolo*, in Aa.Vv., *Teologia e Diritto*, Città del Vaticano, 1987. 53-65.
- VAN TRICHT, F., *The Latin Renovatio of Byzantium: The Empire of Constantinople (1204-1228)*, Brill 2011.
- VANYÓ L., *Apostoli atyák (Ókeresztény írók 3)*, Budapest 1980. 185.
- VANYÓ L., *Az ókeresztény Egyház és irodalma (Ókeresztény írók 1)*, Budapest 1988.² 112-113.
- VANYÓ L., *Szent Cyprianus művei (Ókeresztény írók 15)*, Budapest 1999. 241-266.
- VARGA J., *tábori vikariátus*, in DIÓS I. (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, XIII. Budapest 2008. 581-583.
- VÉGHSEŐ T. - TERDIK Sz., *"...minden utamat már előre láttad" - Görögkatolikusok Magyarországon*, Strasbourg 2012.
- VIANA, A., *arzobispo*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, I. Pamplona 2012. 482-485.
- VIANA, A., *Complementariedad y coordinación entre los ordinariatos militares y las diócesis territoriales*, in *Fidelium Iura* 2 (1992) 241.
- VIANA, A., *Derecho Canónico territorial. Historia y doctrina del territorio diocesano*, Pamplona 2002. 21-47; 205; 316.
- VIANA, A., *Estructuras personales y colegiales de gobierno*, in *Folia canonica* 7 (2004) 7-48, különösen 35.
- VIANA, A., *Kommentár a 131. kánonhoz*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCAÑA, R. (dir.), *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, I. Pamplona 2002. 848-856, különösen 850.
- VIANA, A., *La Sede Apostólica y la organización de la asistencia pastoral a los emigrantes*, in *Ius Canonicum* 43 (2003) 87-121.
- VIANA, A., *Naturaleza canónica de la potestad vicaria de gobierno*, in *Ius Canonicum* 55 (1988) 99-130.
- VIANA, A., *Ordinariato para fieles de ritos orientales*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, V. Pamplona 2012. 812-814.
- VIANA, A., *Ordinariatos y prelaturas personales. Aspectos de un diálogo doctrinal*, in *Ius Canonicum* 52 (2012) 481-520, különösen 492, 495-496.
- VIANA, A., *Pasado y futuro de las prelaturas personales*, in *Ius Canonicum* 95 (2008) 141-181.

- VIANA, A., *potestad vicaria*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VI. Pamplona 2012. 336-341.
- VIANA, A., *principio de personalidad*, in OTADUY, J. - VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VI. Pamplona 2012. 198-203.
- VIANA, A., *principio de territorialidad*, in OTADUY, J. - VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VII. Pamplona 2012. 557-561.
- VIANA, A., *Territorialidad y personalidad en la organización eclesiástica* (Colección canónica de la Universidad de Navarra 91), Pamplona 1992. 285.
- VILLAR, J. R., *Las formas del ministerio episcopal al servicio de la misión*, in *Ius Canonicum* 39 (1999) 555-573.
- VOGEL, C., *Il peccatore e la penitenza nel Medioevo*, Elledici 1988.
- WEHBÉ, L., *Iglesia Maronita*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, V. 276-280.
- WEISS, A., *Traité théorique et pratique de droit international privé*, Tome III, Paris 1898. 62.
- WERNZ, F. X. – VIDAL, P., *Ius Canonicum*, Tomus II: De personis, Romae 1943. 457.
- WHOOLEY, J., *The Armenian Church in the contemporary Middle East*, in O'MAHONY, A. – LOOSLEY, E., *Eastern Christianity in the Modern Middle East*, London 2010. 78-107.
- WOJCIECHOWSKI, G., *Iglesia Caldea*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, I. 789-790.
- WOJCIECHOWSKI, G., *Iglesia Siria*, in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, VII. 357.
- WIEDENHOFER, S., *Ekklesiologia*, in SCHNEIDER, T. (cur.), *A dogmatika kézikönyve*, Budapest 1997. 49-157.
- WILLIAMS, G.L., *Papal Genealogy: The Families and Descendants of the Popes*, McFarland, 2004.
- YIGUERIMIAN, J. – OTADUY, J., *Iglesia Armenia* in OTADUY, J. – VIANA, A. - SEDANO, J. (dir.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, I. 465-471.
- ZIZIOULAS, I., *Ortodossia*, in *Enciclopedia del novecento*, V. Roma 1980. 1-18.
- ŽUŽEK, I., *Che cosa è una Chiesa, un Rito orientale?*, in *Seminarium* 15 (1975) 276.

Internetes források

A Magyar Katolikus Egyház roma/cigány pasztorációs irányelvei, URL:

<https://www.martinus.hu/lelkiseg/dr-szekely-janos-gondolatai/7907/a-magyar-katolikus-egyhaz-roma-cigany-pasztoracios-iranyelvei-2015>, Utolsó letöltés: 2018. február 14.

BAURA, E. *Legislazione sugli ordinariati castrensi*, URL:

<http://baura.pusc.it/files/studio%20introduttivo%20ordinariati.pdf>, Utolsó letöltés: 2017. október 26.

BAURA, E., *Le attuali riflessioni della canonistica sulle prelature personali: suggerimenti per un approfondimento realistico*, URL: <http://bibliotecanonica.net/docsac/btcaca.pdf>, Utolsó letöltés: 2017. november 30.

Book of Divine Worship, URL: <http://church.atonementonline.com/wp-content/uploads/Book-Of-Divine-Worship.pdf>, Utolsó letöltés: 2017. november 28.

Codex Iuris Particularis Operis Dei, URL: <http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/19821982>, Absens Codex Iuris Particularis Operis Dei, IT.pdf, Utolsó letöltés: 2017. november 01.

CONGREGAZIONE PER IL CULTO DIVINO E LA DISCIPLINA DEI SACRAMENTI, *Decreto di iscrizione nel Calendario Romano Generale dei Santi Giovanni XXIII e Giovanni Paolo II*, 29 maggio 2014. URL:

http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_201405_29_decreto-calendario-generale-gxxiii-gpii_it.html, Utolsó letöltés: 2018. március 14.

CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, Decr.

Resurrectionis dominicae, 3 iunii 2016, URL:

<http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2016/06/10/0422/00974.html>,

Utolsó letöltés: 2018. március 18.

CSERHÁTI F., *Az egyházzal vagy nélküle*, URL:

www.ppek.hu/konyvek/Cserhati_Ferenc_Az_egyhazzal_vagy_nelkule_1.pdf, Utolsó letöltés: 2017. október 24.

Comunicato congiunto di papa Giovanni Paolo II e del catholicos Karekin II, 9 novembre 2000.

URL: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2000/oct-dec/documents/hf_jp-ii_spe_20001109_john-paul-ii-karekin-ii.html, Utolsó letöltés: 2018. február 15.

Dichiarazione comune firmata dal santo padre Paolo VI e da sua santità Amba Shenouda III, 10 maggio 1973. URL: http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1973/may/documents/hf_p-vi_spe_19730510_dichiarazione-comune.html, Utolsó letöltés: 2018. február 15.

Dichiarazione comune di sua santità Francesco e di sua santità Tawadros II, 28 aprile 2017. URL: http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/april/documents/papa-francesco_20170428_egitto-tawadros-ii.html#Dichiarazione_Comune, Utolsó letöltés: 2018. február 15.

Dichiarazione comune di sua santità Francesco e sua santità Karekin II, 26 giugno 2016. URL: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2016/june/documents/papa-francesco_20160626_armenia-dichiarazione-congiunta.html, Utolsó letöltés: 2018. február 15.

DocCath 78 (1981) 433. URL: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19810401_chiesa-episcopaliana_en.html, Utolsó letöltés: 2017. november 28.

DOLHAI L., *Az ökumenizmus katolikus alapelvei*, URL: http://web.axelero.hu/kesz/jel/02_01/katolikus.htm, Utolsó letöltés: 2017. november 27.

GHIRLANDA, G., *Il significato della Costituzione Apostolica Anglicanorum coetibus*, URL: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2009/11/09/0696/01642-1.html>, Utolsó letöltés: 2017. november 20.

GIOVANNI PAOLO II, *Discorso del 17 marzo 2001 ai partecipanti all'Incontro sulla "Novo millennio ineunte" promosso dalla Prelatura dell'Opus Dei*, URL: <http://opusdei.org/it/article/discorso-del-santo-padre-giovanni-paolo-ii-in-occasione-delle-giornate-di-riflessione-sulla-lettera-apostolica-novo-millennio-ineunte/>, Utolsó letöltés: 2017. november 16.

GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio per la 81ª giornata mondiale del migrante*, 25 luglio 1995. URL: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/messages/migration/documents/hf_jp-ii_mes_25071995_undocumented_migrants.html, Utolsó letöltés: 2018. február 23.

GIOVANNI PAOLO II, *Messaggio per la 89ª giornata mondiale del migrante e del rifugiato* (2003), URL: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/messages/migration/documents/hf_jp-ii_mes_20021202_world-migration-day-2003.html, Utolsó letöltés: 2018. március 8.

Historic Community of Anglican Nuns to Join the Ordinariate, URL: <http://www.ordinariate.org.uk/news/OrdinariateNews.php>, Utolsó letöltés: 2017. november 28.

- JENNER, H., *Ambrosian Liturgy and Rite*, in *The Catholic Encyclopedia* (1907), URL: <http://www.newadvent.org/cathen/01394a.htm>, Utolsó letöltés: 2017. november 28.
- JENNER, H., *Mozarabic Rite*, in *The Catholic Encyclopedia* (1911), URL: <http://www.newadvent.org/cathen/10611a.htm>, Utolsó letöltés: 2017. november 28.
- KERAMIDAS, D., *Cattolici e ortodossi insieme verso l'unità. Costruire una spiritualità del dialogo*, URL: <https://futuroinsieme.wordpress.com/2016/02/13/cattolici-e-ortodossi-insieme-verso-lunita-costruire-una-spiritualita-del-dialogo/>, Utolsó letöltés: 2018. február 15.
- LEO PP. XIII, Enc. *Depuis le jour*, 8 septembris 1899. URL: https://w2.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_08091899_depuis-le-jour.html, Utolsó letöltés: 2017. október 31.
- Nomina dell'Abate Ordinario dell'Abbazia Territoriale di Montecassino*, in *Bollettino della Sala Stampa*, 23 ottobre 2014. URL: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/.../2014/10/.../01660.htm>, Utolsó letöltés: 2017. november 8.
- Nomina del Prelato della Prelatura Personale della Santa Croce e Opus Dei*, URL: <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2017/01/24/170124f.html>, Utolsó letöltés: 2017. november 01.
- OCÁRIZ, F., *La Prelatura dell'Opus Dei: apostolato ad fidem ed ecumenismo*, URL: http://prelaturaspersonales.org/wp-content/uploads/2012/05/188_F.OcyAriz-prelatura.pdf, Utolsó letöltés: 2018. február 10.
- PARLATO, V., *Note sulla costituzione apostolica Anglicanorum coetibus*, URL: <http://www.statoechiase.it/contributi/note-sulla-costituzione-apostolica-anglicanorum-coetibus/diritto-canonico>, Utolsó letöltés: 2018. február 10.
- PARLATO, V., *La chiesa cattolica e la potestà episcopale nelle chiese orientali separate*, in *Rivista telematica* (www.statoechiase.it) 30 (2016) 1-32.
- Pastoral Provision for former clergy of the Episcopal Church*, URL: <http://cloud2.snappages.com/8df4562b671183c5bfd88880d0d447ac5400d759/IntoFullCommunio7-14.pdf>, Utolsó letöltés: 2018. február 10.
- Patriarcato di Alessandria dei Copti*, URL: https://it.wikipedia.org/wiki/Patriarcato_di_Alessandria_dei_Copti, Utolsó letöltés: 2018. május 3.

Primo Concilio di Nicea, URL: <http://www.totustuustools.net/concili/nicea1.htm>, Utolsó letöltés: 2017. szeptember 20.

Quarto Concilio Lateranense, URL: <http://www.totustuustools.net/concili/lateran4.htm>, Utolsó letöltés: 2017. szeptember 20.

SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIOSIS ET INSTITUTIS SAECULARIBUS, Decr. *Primum inter*, URL: <http://opusdei.es/es-es/article/decreto-primum-inter-de-aprobacion-definitiva-del-opus-dei-y-sus-constituciones-como-instituto-secular-de-derecho-pontificio-16-vi-1950/>, Utolsó letöltés: 2017. november 23.

TASSELLO, G., *Introduzione all' Enchiridion della Chiesa per le Migrazioni*, 4. URL: www.diocesiv.it/pastorale-migrazioni/wp-content/.../ENCH.FR_.pdf, Utolsó letöltés: 2018. március 2.

TERTULLIANUS, *De Pudicitia*, 1,6. URL: http://www.tertullian.org/latin/de_pudicitia.htm, Utolsó letöltés: 2018. március 12.

SOMMARIO

Gesù Cristo fondò una sola, santa, cattolica e apostolica Chiesa che nella sua più profonda realtà è una comunità, perché la sua fonte non è altro che la comunità amorosa trinitaria dell'unico Dio. Anche Santo Cipriano parla della Chiesa come un popolo "radunato dall'unità del Padre, del Figlio e dello Spirito Santo". Questa Chiesa nella sua interezza sussiste nella Chiesa Cattolica, tuttavia i suoi elementi possono essere scoperti nelle comunità al di fuori di esso. All'unica Chiesa di Cristo si può appartenere in molti modi. La missione della questa Chiesa non è altro che l'*apostolatus ad fidem*.

Alla base della realtà ecclesiologica sta la realtà cristologica. L'appartenenza alla Chiesa è costituita dal sacramento del battesimo. Mediante il Battesimo siamo incorporati alla Chiesa; a forza di questo sacramento l'uomo si veste in Cristo, diventa un membro del suo Corpo Mistico e del popolo santo di Dio. A questo elemento personale principale contribuisce un altro elemento personale, quello della gerarchia, cioè il pastore a quale è affidata la cura pastorale di una diocesi o di una comunità parrocchiale. Il territorio pertanto non è un elemento costitutivo delle strutture ecclesiali, ma funzionale. Tuttavia la Chiesa nel corso della storia organizzò la cura pastorale dei fedeli secondo il principio territoriale. Per molto tempo questo fu l'unico criterio per la delimitazione della chiesa particolare e della giurisdizione.

Nei primi secoli cristiani fu generale il principio di una città, una Chiesa, e un vescovo. All'età delle eresie il canone 8 del primo concilio di Nicea stabilì che in una città ci dev'essere un solo vescovo. Nel III secolo la Chiesa fu già stata una comunità ben strutturata, con autonomia istituzionale dove il vescovo monocratico fu al culmine dell'ordo. Il principio di organizzazione delle chiese fu mista: furono state organizzati attorno le cattedrali - carattere territoriale – ma il Vescovo fu l'unico ministro dei sacramenti – carattere personale. Nell'epoca delle grandi concili fu rimasta la preponderanza territoriale dell'organizzazione, mentre nello spazio sacramentale fu fortemente prevalso il criterio personale.

Nel Medioevo la cultura tedesca e le consuetudini giuridiche germaniche hanno avuto un impatto duraturo sulla vita della Chiesa. Sono emerse istituzioni giuridiche che durarono fino al XX secolo, e che per lungo tempo furono legate alla dimensione territoriale dell'organizzazione ecclesiale. Nel sistema feudale dominò il territorio (diviso in feudi) come principio di organizzazione. Il cristianesimo latino diventò parte della struttura gerarchica feudale e, ha stabilito le corrispondenti istituzioni giuridiche. Intrecciate con le leggi territoriali del gentiluomo, le norme canoniche universali potrebbero prevalere *ratione materiae*. Specialmente nel caso dei sacramenti prevalse il carattere personale della legge canonica.

Anche nel Basso Medioevo fu possibile osservare la coesistenza dei due principi: territoriale e personale. L'antico ideale del „matrimonio mistico” tra il vescovo e la chiesa continuò ad esistere, e questo ideale richiedeva l'esclusività della giurisdizione territoriale. In questo periodo fu stato interpretato rigidamente l'appartenenza giurisdizionale alla parrocchia. La territorialità è nettamente prevalso soprattutto ai funerali. I tribunali operano anche su base territoriale. La costituzione 9 del Concilio Lateranense IV portò una svolta nell'organizzazione della Chiesa, sottolineando il ruolo strutturale della lingua, della cultura e del rito dei fedeli. Durante le crociate, nella zona di Levante furono istituiti tre patriarcati latini paralleli a Gerusalemme, Antiochia, e Costantinopoli, la cui giurisdizione all'interno di un territorio era personale.

Attraverso la riforma pastorale del Concilio di Trento la Chiesa diventò un'istituzione basata sulle parrocchie. Le varie provvedimenti del Concilio consolidarono la territorialità della struttura ecclesiastica. Nell'età moderna la territorialità continuerà a crescere, mentre nel campo personale si può osservare una diminuzione della competenza giurisdizionale. La Santa Sede dovè affrontare tendenze unionisti, in particolare dalle comunità ortodosse e precalcedonesi. Il mezzo giuridico-tecnico per ripristinare la piena comunione fu stato quello di chiesa rituale, cioè una chiesa configurata sulla base di rito. Le chiese rituali sono ora chiamate chiese del proprio diritto (*ecclesia sui iuris*).

Lo sviluppo strutturale viene influenzato dall'esperienza dei secoli XIX e XX (l'emigrazione, i profughi di guerra). Nella prima metà del Novecento un movimento riformista fu lanciato all'interno della Comunità anglicana: il Movimento di Oxford (*Oxford Movement*) che causò il rafforzamento della tendenza anglo-cattolica. Questa tendenza, attraverso riavvicinamento con Roma fu stata una *via media* tra cattolicesimo e protestantismo. Quando negli anni settanta del XX secolo la Chiesa Episcopale americana iniziò ad ordinare anche le donne, la Comunione anglicana tradizionale (*TAC*) si fu stata separata dalla Comunione anglicana originaria, è senza perdere le sue peculiarità anglicane cercò l'unità con la Chiesa Cattolica. La Santa Sede agli anglicani che si stanno avvicinando a lui elaborò un nuovo strumento giuridico-tecnico: all'interno delle diocesi territoriali sono create parrocchie personali indipendenti, permettendo loro una speciale liturgia anglo-romana (*Anglican Use*). L'adesione non fu stata comunitaria, ma personale.

Mentre avvenne la prima codificazione che non ebbe voluto cambiare il *ius vetus*, e ebbe introdotto la presunzione generale di territorialità della legge, e si fu stato allontanato dal territorialità assoluta di Suárez. Nel caso delle leggi particolari fu possibile applicare il principio di personalità, perché la *cura animarum ordinaria* non soddisfaceva più i bisogni. Durante il pontificato di Pio XII fu stato creato un certo numero di strutture giurisdizionali personali.

Tra la prima e la seconda codificazione si svolse il Concilio Vaticano II (*CV II*) che comportò un cambiamento significativo di atteggiamento della vita della Chiesa. Partendo dalla rivelazione, il Concilio fece vedere la Chiesa come popolo di Dio, come la presenza del Verbo Incarnato nella storia sottolineando in primo luogo l'elemento personale. Il Concilio relativizzò il principio di territorialità, e dichiarò che il territorio è solo un elemento determinativo del popolo di Dio. Nel Codice di diritto canonico del 1917 il territorio fu ancora un elemento essenziale e costitutivo della chiesa particolare, nel codice in vigore è soltanto un elemento funzionale.

La Chiesa di oggi appare come una comunità di cristiani gerarchicamente organizzata. Poiché tutte le norme del diritto canonico sono basate sul sacramento del battesimo, si può affermare che il sistema del diritto canonico si basa su un criterio personale, e che il territorio ha un immediato ruolo individualizzante e di delimitazione. Tra i due elementi strutturanti il territorio è primario, e la personalità è complementare. Il CV II ha quindi riconosciuto che la Chiesa dovrebbe affrontare la sua missione in un modo nuovo. Pertanto, uno dei suoi documenti (PO 10b) ha prospettato la creazione di una nuova istituzione canonica: la prelatura personale.

La prelatura personale appare come una nuova forma di comunione gerarchicamente organizzata tra la Chiesa universale e le chiese particolari. La prima e finora l'unica prelatura personale è quella dell'Opus Dei, il cui scopo specifico è la ricerca della santità attraverso il lavoro e l'incontro con il Dio. L'Opus Dei non è un prototipo della prelatura personale. La Sede Apostolica può stabilire altre prelature per svolgere speciali compiti pastorali o missionari (immigranti, persone in determinate professioni), che possono mancare elementi specifici all'OD (internazionalismo, atti volontari di adesione). Il Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e Itineranti raccomanda la prelatura personale come struttura pastorale nel campo della assistenza pastorale degli zingari, e dei migranti. Vi consiglio l'uso di tale struttura in relazione alla pastorale dei malati e dei sofferenti; questo è un gruppo che merita particolare attenzione e richiede un'assistenza specifica.

Nel XX secolo, la suprema autorità della Chiesa mettendo a frutto le realizzazioni teologiche-pastorali del CV II, ha istituito nuove strutture personali di tipo particolare, che sono complementari alle chiese particolari territoriali: gli ordinariati personali. Essi possono essere suddivisi in tre gruppi: gli ordinariati militari, gli ordinariati per i fedeli di rito orientale e gli ordinariati per gli ex-anglicani.

Gli ordinariati militari hanno come compito la cura pastorale dei fedeli cattolici presenti nelle forze armate. Sono state eretti con decreto della Congregazione per i Vescovi, e nei territori di missione con decreto della Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli. La costituzione apostolica SMC regola l'ordinariato militare in modo simile alla prelatura personale. Può essere considerato una prelatura speciale (*prelatura militaris*).

Nella seconda metà del XX secolo è intensificato all'interno della comunità episcopale e anglicana il desiderio di tornare alla Chiesa Cattolica e di restaurare l'intera comunità di carità. Nel 2009 la Santa Sede ha risposto a queste richieste di gruppo con la creazione di una nuova struttura canonica: l'ordinariato personale „anglo-cattolico”. Questa volta è stato reso possibile non solo il ritorno delle singole persone come in caso del provvedimento pastorale (per i cattolici romani provenienti dalla tradizione anglicana - Chiesa cattolica negli Stati Uniti d'America), ma dei gruppi completi. La costituzione apostolica che ha introdotto la nuova figura canonica regola l'ordinariato personale in modo simile all'ordinariato militare. L'Ordinariato personale per gli ex-anglicani ha lo scopo di consentire a ciascuno dei tre gruppi di fedeli della Comunità anglicana il ritorno alla piena comunione con la Chiesa di Roma e l'integrazione in essa, preservando il loro patrimonio. Ci sono tre condizioni necessarie per il restauro dell'intera comunità:

- unità nella fede riassunta brevemente dal Simbolo niceno-costantinopolitano;
- unità nei sacramenti, che significa in pratica l'accettazione totale della disciplina sacramentale;
- unità con i vescovi uniti col romano pontefice.

La fondazione degli ordinariati personali spetta alla Congregazione per la Dottrina della Fede.

I cambiamenti socio-politici dei secoli XIX-XX hanno innescato forti ondate migratorie, portando alla Chiesa nuove sfide. Doveva essere garantita la cura pastorale dei fedeli cattolici orientali che vivono al di fuori di proprio territorio, e la preservazione e l'osservazione del proprio rito. La Santa Sede tramite la Congregazione per le Chiese orientali, ha risposto a questa domanda attraverso la creazione degli ordinariati rituali. Questa istituzione non è inclusa nel *ius commune*, il suo fondamento teologico-giuridico può essere trovato sul decreto conciliare CD. L'Ordinariato rituale è un tipo *sui generis* degli ordinariati personali, che è stato nato dalla giurisprudenza della Santa Sede. Non esiste una legge-quadro comune; sono stati creati da caso a caso spesso sulla base di fattori storici, e c'è eterogeneità nella dottrina in relazione al loro status giuridico. L'ordinariato ha un ambito nazionale ed è retto dal Vescovo latino della capitale. Gli Ordinariati latini per i fedeli di rito orientale sono disciplinati all'atto dell'erezione da parte della Sede Apostolica.

Uno specifico bisogno pastorale ha dato vita ad un'altra struttura personale della Chiesa: l'amministrazione apostolica personale. Per facilitare la reintegrazione di un gruppo scismatico nell'intera comunità ecclesiale la Santa Sede ha configurato in base a un criterio personale una struttura tipicamente territoriale. In realtà si è estratto del potere di ordinario territoriale di Campos (Brasile) un gruppo di fedeli ed è subordinato alla giurisdizione personale del amministratore apostolico dello stesso territorio. La sua particolarità consiste nel fatto che usa esclusivamente la forma

straordinaria del rito romano durante gli atti liturgici. Si tratta di un'entità personale-territoriale fondata dalla Congregazione dei Vescovi; la legge-quadro è inclusa nel decreto *Animarum bonum*.

Sebbene servano diversi bisogni speciali, le strutture personali hanno caratteristiche comuni: il principio di delimitazione personale; la fondazione da parte della Santa Sede; il proprio statuto; sono di solito affidati al Vescovo; la necessità di un coordinamento con la gerarchia territoriale; hanno anche una dimensione territoriale; la capacità di auto-organizzazione; la vigilanza gerarchica. Il legislatore li equiparava alle diocesi, ma questa non significa alcuna identità. La forma primaria della chiesa particolare rimane la diocesi basata sul principio territoriale; le strutture personali sono solo simili alle diocesi, e di carattere complementare. Perseguono i loro obiettivi in vari contesti organizzativi e legali, nel proprio ambiente pastorale o liturgico, e la loro finalità li unisce tra loro.

I pastori che ci sono a capo di queste strutture svolgono funzioni episcopali, e realizzano la missione del Collegio dei Vescovi con il Papa. Il loro potere del governo è esercitato in nome proprio (prelato personale, ordinario militare, ordinario rituale), o in nome del Papa (ordinario personale, amministratore apostolico personale). Questo potere è esercitato dal prelato a livello internazionale, dall'ordinario militare-, rituale-, e personale all'interno del territorio di una conferenza episcopale nazionale, mentre dall'amministratore apostolico personale entro i confini di una particolare diocesi. La giurisdizione cumulativa che è una caratteristica comune delle strutture gerarchiche personali, richiede la cooperazione e il coordinamento con la gerarchia territoriale. I presuli delle strutture personali hanno la facoltà di incardinazione, che in caso della Prelatura personale dell'Opus Dei, dell'Ordinariato personale per gli ex anglicani e dell'Amministrazione Apostolica personale "San Giovanni Maria Vianney" può essere esercitato soltanto contro i propri seminaristi. Nella prelatura personale, nell'ordinariato personale, e nell'amministrazione apostolica personale la modalità del governo è più collegiale rispetto agli altri.

L'appartenenza alle strutture personali è differenziata. Nella prelatura personale, i loro chierici sono incardinati e i laici sono incorporati. L'incorporazione è una procedura progressiva. La giurisdizione dell'ordinario militare si estende sui cappellani militari cattolici (romani e orientali) ed i loro familiari; sul personale di servizio; sull'istituzioni militari (studenti, lavoratori, residenti), e sui funzionari civili. Nell'Ordinariato personale i membri sono *pro norma* anglicani, ma i familiari di un membro dell'Ordinariato possono diventare essi stessi membri, anche quelli che hanno ricevuto i sacramenti dell'iniziazione (battesimo, cresima ed eucaristia) nell'Ordinariato, e attraverso l'evangelizzazione anche quelli che non hanno ricevuto il sacramento della Cresima. Sono richieste una dichiarazione preliminare scritta, e una professione di fede. Nell'Ordinariato rituale alla base dell'incorporazione sta il rito di fedele. La giurisdizione dell'ordinario rituale può essere unirituale o

plurirituale, mentre quello dell'amministratore apostolico personale si estende sui fedeli tradizionalisti viventi nella diocesi di Campos. Qui ci sono tre livelli di adesione: *ipso facto*, volontaria, e attraverso il battesimo. Per i laici anche qui è richiesta una dichiarazione preliminare scritta.

Perché le strutture gerarchiche basate sul principio personale, attraverso l'assimilazione canonica sono simili alla diocesi (con l'eccezione degli ordinariati latini dei cattolici orientali), quindi tutto quello che nel diritto universale riguarda la diocesi è valido anche per loro. Gli obblighi e i diritti degli Ordinari derivano dai doveri e dai diritti del Vescovo diocesano. Gli obblighi e i diritti di tutti i fedeli (chierici, membri degli istituti religiosi e delle società di vita apostolica, laici) sulla base dell'*analogia legis* vale anche per i gruppi di fedeli della prelatura e degli ordinariati. Ciononostante si deve tenere in considerazione le disposizioni di US, PP, SMC, AC, NC ed AB.

Le norme specifiche per i „cattolici anglicani” sono eccezioni delle norme universali, hanno un carattere temporaneo. La normativa si propone di raggiungere un duplice obiettivo:

- preservare il patrimonio spirituale, liturgico, pastorale e sinodale anglicano;
- la piena integrazione nella Chiesa Cattolica.

La novità delle nuove figure giuridiche sta nel fatto che:

- sono delimitate in base a criteri personali;
- il potere dei prelati non è esclusivo ma cumulativo;
- il loro ambito operativo e quello di una conferenza episcopale nazionale (L'Opus Dei è di carattere internazionale, mentre L'Amministrazione apostolica personale di Campos è diocesano);
- con l'eccezione del clero incardinato e degli „anglicani cattolici” i membri delle strutture personale non perdono la loro appartenenza originaria alla chiesa locale territoriale;
- la Santa Sede intende applicare in futuro la figura dell'ordinariato personale in casi simili ai anglicani.

Attraverso i flussi migratori dei secoli XIX e XX è emersa una società multireligiosa, multiculturale e multi-etnica. Questo fenomeno ha costretto la Chiesa a dirigere la sua attenzione verso i cristiani che per qualsiasi motivo vivono lontano dalla loro patria di origine. Così oltre alle principali strutture gerarchiche della Chiesa latina, sono state stabilite comunità configurate su base dei criteri personali e territoriali per assicurare la cura pastorale dei migranti nella loro lingua materna. Inizialmente la Santa Sede ha sviluppato un'assistenza spirituale basata sul principio territoriale considerandone un'anomalia, ma dopo il CV II la dottrina cattolica è partita dal diritto di esprimere e mantenere la fede nella lingua materna. Si tratta di una pastorale temporanea, che non sostituisce quella della parrocchia territoriale, ma è cumulativa con essa.

Queste comunità ecclesiastiche personali-territoriali possono essere trovate a diversi livelli anche nella società ecclesiastica ungherese. Ci sono: la Chiesa greco-cattolica ungherese; l'Ordinariato militare; anche il vescovo degli ungheresi all'estero ha uno stato personale; è presente la prelatura dell'Opus Dei, e infine possono essere menzionate qui le varie unità della pastorale categoriale.

Nella dissertazione ho anche toccato l'organizzazione della Chiesa orientale che è di natura marcatamente personale perché è configurato all'interno di un confine territoriale su base di un criterio personale (il rito). Le chiese ortodosse orientali e le chiese precalcedonesi hanno mantenuto il loro carattere ecclesiastico attraverso la successione apostolica e i sacramenti validi, nei legami della fede apostolica e della comunione sacramentale. Il dialogo con le chiese copta e armena è stato fruttuoso, dove il processo complessivo di fusione è già entrato nella fase finale. Questo è un fatto significativo perché a causa della natura configurante del rito, l'elemento personale è dominante in questi.

Nella dissertazione ho cercato di presentare la realizzazione e l'alternanza del principio territoriale e personale nella storia della Chiesa, così come - attraverso la descrizione di strutture personali - quanta enfasi è stata posta sulla personalità nella struttura della Chiesa, grazie al cambiamento di paradigma del CV II. Si è scoperto che non il territorio bensì l'elemento comunitario è l'elemento essenziale e costitutivo delle circoscrizioni ecclesiastiche. Il territorio è solo un principio esterno della circoscrizione, e un elemento funzionale della struttura. La personalità non è un'alternativa alla territorialità, ma un complemento, una sua estensione, poiché presuppone l'inclusione dei fedeli nelle comunità locali. È diventato evidente che non ci sono chiese puramente territoriali, né chiese puramente personali. Da un lato, sulla base delle strutture territoriali ci sono due elementi personali: la comunità, e la gerarchia. Dall'altro lato, l'istituzione di strutture personali presuppone anche l'organizzazione territoriale. La personalità è un complemento organizzativo e pastorale a cui in determinate circostanze la territorialità potrebbe averne bisogno.

Il principio personale non è stato configurato dal CIC come un'eccezione, ma come una formula che può essere usata quando *utilitas id suadeat* (nel caso delle chiese particolari) o *ubi vero id expediat* (nel caso delle parrocchie).

La Chiesa di Cristo non è altra che il mistero della comunità (*mysterium communionis*). Questa Chiesa appare nel mondo come una comunità di chiese (*communio ecclesiarum*) in cui immanentemente è presente e opera la Chiesa universale. Nel'ordinamento canonico c'è una vasta gamma di circoscrizioni: diocesi, ordinariato, prelatura, abbazia, vicariato, prefettura, amministrazione apostolica, parrocchia, e tutti questi sono più adeguati all'obiettivo che devono raggiungere. Secondo i principi del diritto canonico questo scopo è la salvezza delle anime: *Salus animarum, suprema lex*. Questa è la chiave per comprendere tutte le norme canoniche.

Le norme delle nuove strutture personali sono state formulate in questo spirito, e queste norme dimostrano l'elasticità del diritto canonico quando si tratta di promuovere e servire la salvezza dei fedeli che si trovano in una situazione speciale.

Nyilatkozat

Alulírott Simon-Wagner István, felelősen kijelentem, hogy a jelen doktori disszertációt önálló kutatásaim alapján, önállóan írtam, a feltüntetett és hivatkozott források és szakirodalom alapján, amelyeket az érvényben lévő előírások értelmében idézek.

Budapest, 2018. április 28.

Simon-Wagner István